МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ДУ «ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ НАН УКРАЇНИ»
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»,
факультет економічних наук
КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА
ІМЕНІ О.М. БЕКЕТОВА
ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНУ»
PÄDAGOGISCHE HOCHSCHULE KARLSRUHE (НІМЕЧЧИНА)
SZKOŁA GŁÓWNA GOSPODARSTWA WIEJSKIEGO W WARSZAWIE,
Katedra Finansów (ПОЛЬЩА)
WYŻSZA SZKOŁA GOSPODARKI W BYDGOSZCZY (ПОЛЬЩА)

«ЕКОНОМІЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ ПІДПРИЄМНИЦТВА: ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ ТА ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ»

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

VIII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

30 травня 2025 р.
м. Ірпінь

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ДУ «ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ І ПРОГНОЗУВАННЯ НАН УКРАЇНИ»

ЕКОНОМІЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ ПІДПРИЄМНИЦТВА: ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ ТА ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

Збірник матеріалів
VIII Міжнародної науково-практичної конференції

30 травня 2025 р.

ЕЛЕКТРОННЕ ВИДАННЯ

Ірпінь
2025

УДК 334.7:658(06)
ББК 65.29я431
Е 45

Рекомендовано до друку Вченою радою
Державного податкового університету
(протокол № 17 від 26 червня 2025 р.) та
Вченою радою ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
(постанова № 57 від 4 червня 2025 р.)

Е 45 **Економічні перспективи підприємництва: виклики воєнного часу та повоєнної відбудови** [Електронне видання] : збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Ірпінь, 30 травня 2025 р. – Ірпінь : Державний податковий університет, 2025. – 543 с. PDF-формат ; мережеве видання ; інституційний репозитарій.
ISBN 978-966-337-768-1

Збірник містить тези VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Економічні перспективи підприємництва: виклики воєнного часу та повоєнної відбудови», що відбулася 30 травня 2025 р. на базі Державного податкового університету.

Публікації відображають напрями та результати наукових досліджень, присвячених таким актуальним питанням, як: «Економічне підґрунтя розвитку підприємництва в Україні під час війни: можливості та ризики»; «Особливості обліку, аудиту та оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності в умовах воєнного часу»; «Технологічний та інноваційний бізнес – чинник перемоги й економічного стрибка України в період повоєнної відбудови»; «Державна політика підтримки секторальних пріоритетів розвитку бізнесу для стратегування повоєнного економічного відновлення України»; «Україна – простір можливостей для розвитку бізнесу та реалізації ідей: погляд молоді».

Видання призначене для науковців, молодих вчених, аспірантів, студентів.

Матеріали подано в авторській редакції.
Відповідальність за зміст матеріалів, їх відповідність вимогам чинного правопису й достовірність фактів та статистичних даних несуть автори.

УДК 334.7:658(06)
ББК 65.29я431

© Державний податковий університет, 2025
© ДУ «Інститут економіки
та прогнозування НАН України», 2025

ISBN 978-966-337-768-1

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І. ЕКОНОМІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ: МОЖЛИВОСТІ ТА РИЗИКИ

Артьомова Т. І.
ІНКЛЮЗИВНА ЕКОНОМІКА ЯК СЕРЕДОВИЩЕ ПІДПРИЄМНИЦТВА Й СУСПІЛЬНОЇ МОДЕРНІЗАЦІ 22

Біла І. С.
ПОВЕДІНКОВІ ЗМІНИ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ 25

Бойко Я. М., Гапак Н. М.
РЕЛОКАЦІЯ БІЗНЕСУ НА ЗАКАРПАТТЯ 28

Браунагель А. В., Ружинська Н. О.
РИЗИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ 31

Вернігорова Н. В.
СУЧАСНИЙ СТАН САНАТОРНО-КУРОРТНИХ ЗАКЛАДІВ ХАРКІВЩИНИ 34

Владіміров Є. С.
ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЕКСПОРТНОГО МАРКЕТИНГУ В ЗЕРНОПЕРЕРОБНІЙ ГАЛУЗІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ 38

Данилюк Т. І.
РОЛЬ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ 41

Джус В. В.
РОЛЬ НЕФОРМАЛЬНИХ ІНСТИТУЦІЙ У ФОРМУВАННІ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ УНІВЕРСИТЕТІВ В УКРАЇНІ 44

Єгорова О. В., Павленко О. В., Крутько С. В.
АНАЛІТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ ЗАПОБІГАННЯ БАНКРУТСТВУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ 48

Єрьоменко Р. С.
ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
В КОНТЕКСТІ ФІНАНСІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ 51

Зимовець В. В.
СТІЙКІСТЬ НАЦІОНАЛЬНИХ ФІНАНСОВИХ СИСТЕМ
ДО ГЛОБАЛЬНІ ШОКІВ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЧИННИКИ..... 54

Іваненко А. І.
ЦИФРОВІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ТОРГОВЕЛЬНИМИ
МЕРЕЖАМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ АДАПТАЦІЇ
ДО ЗМІН ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА 57

Качковський О. Д.
МЕХАНІЗМИ РОЗРОБКИ СТРАТЕГІЇ АТ «УКРЗАЛІЗНИЦЯ»
В УМОВАХ МОБІЛІЗАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ..... 61

Кічурчак М. В.
ДИНАМІКА ВИРОБНИЦТВА В СЕКТОРІ ІНФОРМАЦІЇ
ТА КОМУНІКАЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ 64

Коляда О. В.
ОЦІНЮВАННЯ КАПІТАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ
В АПК УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ..... 67

Корогодова О. О.
УПРАВЛІННЯ МІЖНАРОДНИМ ЖИТТЄВИМ ЦИКЛОМ
ПРОДУКТУ НА ЗАСАДАХ ІНДУСТРІЇ 4.0-5.0
ТА ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ 69

Крутилін С. І.
ПОТЕНЦІАЛ ПЛАТФОРМНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ
ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОДОЛАННЯ ВИКЛИКІВ
У БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩІ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ 71

Кундєєва Г. О., Ісмаїлова Л. Р.
ХАРЧОВА ГАЛУЗЬ УКРАЇНИ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ..... 75

Кушнір Т. М.
МАРКЕТИНГОВА ЕТИКА В ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ 78

Лазебник Л. Л.
ЗМІШАНІ РОЛІ – НОВІ МОЖЛИВОСТІ:
ПРО ГІБРИДНУ ФОРМУ ПІДПРИЄМНИЦТВА 80

Levkovets N. P.
THE ECONOMIC ESSENCE AND ROLE
OF A COMPANY'S FINANCIAL CONDITION 83

Мельничук Г. С.
ОКРЕМІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО
ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ 85

Мерзляков А. В.
АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
ЗЕЛЕНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ 88

Миколенко О. П., Слюсарева Л. В.
СТІЙКІСТЬ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ
В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ 94

Неборачко М. Е.
ТОРГОВЕЛЬНИЙ КОНФЛІКТ МІЖ США ТА КНР:
ЕКОНОМЕТРИЧНИЙ І МІЖГАЛУЗЕВИЙ АНАЛІЗ
ВПЛИВУ ТАРИФНИХ БАР'ЄРІВ 97

Никонюк К. О.
ТРАНСФОРМАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО БІЗНЕСУ
ПІД ЧАС ВІЙНИ: МІЖ ВИКЛИКАМИ
ТА ПЕРСПЕКТИВАМИ ЗРОСТАННЯ 100

Паянок Т. М., Неділько Д. А.
РЕЗУЛЬТАТИ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ 103

Пустовойт О. В.
УКРАЇНСЬКА ЕКОНОМІКА: РИЗИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ
ПОВОЄННОГО ЗРОСТАННЯ 105

Ружинська Н. О., Юр'єва П. Б.
РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 109

Седляр Д. О., Седляр М. О.
МІСЦЕ ЕТНОМЕРЕЖІ В РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА
В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД 112

Середюк К. В.
ІНСТИТУЦІЙНА ПІДТРИМКА КОРПОРАТИВНОЇ
СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ:
МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО
БІЗНЕСУ В ПЕРІОД ВІЙНИ 116

Скоробогатова Н. Є.
РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХОДІВ АНТИКРИЗОВОГО
УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМИ ГРОМАДАМИ В КРИЗОВИХ УМОВАХ 119

Смачило В. В., Рудаченко О. О., Кулініч О. В., Меляков А. В.
ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА
В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ 122

Супрун Н. А.
ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОЇ
СОЛІДАРИЗАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ 125

Ханенко М. Б.
ВПЛИВ ІТ-СКЛАДОВОЇ НА СТІЙКІСТЬ ТА АДАПТИВНІСТЬ
ПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ
ПІД ЧАС ШИРОКОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ 128

Шаповал Ю. І.
МОНЕТАРНА ЕКСПАНСІЯ В УКРАЇНІ:
МІЖ ФІСКАЛЬНИМИ ВИКЛИКАМИ
ТА СТИМУЛЮВАННЯМ ЕКОНОМІЧНОЇ АКТИВНОСТІ 131

Швець П. А.
КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА:
МОЖЛИВОСТІ ТА РИЗИКИ ПІД ЧАС ВІЙНИ 134

Шевченко Н. В., Горбан І. М., Воронка О. З.
ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ НАДАННЯ СТРАХОВИХ
ПОСЛУГ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ 138

Шевченко О. О.
РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІСЛЯВОЄННОЇ УКРАЇНИ 140

Шовкун І. А.
ПОДАТКОВЕ НАВАНТАЖЕННЯ ТА ІННОВАЦІЙНА
ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ: ОЦІНКА ВПЛИВУ 144

Ярич І. Я.
ПІДПРИЄМНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА
СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ
ВОЄННОГО ЧАСУ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ 147

**РОЗДІЛ ІІ. ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ, АУДИТУ
ТА ОПОДАТКУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ**

Illiashenko N. S., Korol S. V., Fedirko A. M.
PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP IN THE DISTRIBUTION
SYSTEM AS A DIRECTION OF A COMPETITIVE STRATEGY
FOR POST-WAR RECONSTRUCTION 151

Білобровенко Т. В., Пашинська З. В.
СПЕЦИФІКА ОБЛІКУ, КОНТРОЛЮ ТА ОПОДАТКУВАННЯ
ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 154

Dudnyk K. A., Achkasova S. A.
IMPROVING THE RISK MANAGEMENT
SYSTEM IN CUSTOMS CONTROL 160

Колісник О. П., Купріянова А. О.
ОБЛІК ДЕМОНТАЖУ ТИМЧАСОВИХ СПОРУД:
ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ТА СПИСАННЯ 163

Логощук І. В.
ОБЛІК І АУДИТ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД: АДАПТАЦІЯ
ІНСТРУМЕНТІВ ДО НОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ РЕАЛІЙ 166

Меліхова Т. О., Меліхов Є. В., Маковоз С.
ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ТА РОЗПОДІЛУ
ЗАГАЛЬНОВИРОБНИЧИХ ВИТРАТ 169

Остапенко Я. О., Шпак Я. О.
ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ
В ОПОДАТКУВАННІ В УМОВАХ ВІЙНИ 171

Панасюк О. В., Гуренко С. В.
ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ ВОЄННОГО СТАНУ
НА ПОДАТКОВУ ПОЛІТИКУ ПІДПРИЄМСТВА 174

Райковська І. Т., Костенко О. М.
ПОДАТКОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ І АНАЛІТИЧНЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УМОВАХ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ
ТРАНСФОРМАЦІЇ БІЗНЕСУ 177

Скляров Д. Г.
ОБЛІК МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ
ТА НАЦІОНАЛЬНА ПРАКТИКА 181

Сулима М. О.
ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ТА МСФЗ-ЗВІТНОСТІ
УКРАЇНСЬКОГО БІЗНЕСУ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ 185

Шпак В. А.
ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ В УМОВАХ РЕЛОКАЦІЇ
ПІДПРИЄМСТВ: ПРОБЛЕМИ ТА РІШЕННЯ 188

РОЗДІЛ ІІІ. ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ТА ІННОВАЦІЙНИЙ БІЗНЕС-ЧИННИК ПЕРЕМОГИ Й ЕКОНОМІЧНОГО СТРИБКА УКРАЇНИ В ПЕРІОД ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

Бицюра Ю. В.
ТРАНСФОРМАЦІЯ СПОЖИВЧОЇ ПОВЕДІНКИ
В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ:
ВИКЛИКИ ДЛЯ ІННОВАЦІЙНОГО БІЗНЕСУ
В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД В УКРАЇНІ 191

Горілий А. Р.
ЦИФРОВІЗАЦІЯ БІЗНЕСУ В УМОВАХ КРИЗИ:
ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ 196

Іванова Т. М.
РЕГІОНАЛЬНО-ДЕРЖАВНІ АСПЕКТИ
ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ 199

Казак О. О.
СТАРТАП-ЕКОСИСТЕМА УКРАЇНИ ЯК КАТАЛІЗАТОР
ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПРОРИВУ: ВІД ВОЄННИХ ІННОВАЦІЙ
ДО ГЛОБАЛЬНОГО ЛІДЕРСТВА 202

Кіндзерський Ю. В.
ДЕСТРУКТИВНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В ЦИФРОВІЙ
ЕКОНОМІЦІ ТА ПРОБЛЕМИ ЙОГО РЕГУЛЮВАННЯ 206

Krekhivskyi O. V., Salikhova O. B.
BUILDING ISRAEL'S NATIONAL INNOVATION SYSTEM
TO OVERCOME CHALLENGES AND THREATS:
LESSONS AND RECOMMENDATIONS FOR UKRAINE 213

Лісова Р. М.
РЕІНЖИНІРИНГ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ
ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ АДАПТИВНОСТІ
ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІЙНИ 217

Ляшенко Г. П.
ІННОВАЦІЙНИЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ 220

Марченко О. І.
СТАРТАП-ЕКОСИСТЕМА УКРАЇНИ:
НОВІ ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ В УМОВАХ
ПОВОЄННОЇ РЕАЛЬНОСТІ 223

Минчинська І. В.
ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ БІЗНЕС-МОДЕЛЕЙ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ: РЕТРОСПЕКТИВА ТА СУЧАСНИЙ СТАН..... 226

Москаленко Н. В., Савченко В. А.
ІННОВАЦІЙНІ БАНКІВСЬКІ ТА СТРАХОВІ
ПРОДУКТИ ЯК ІНСТРУМЕНТИ ПІДТРИМКИ
БІЗНЕСУ В ПЕРІОД ПОВОЄННОГО ЧАСУ 230

Підопригора Л. А.
ТРАДИЦІЙНІ ТА НОВІТНІ ОРІЄНТИРИ
ІННОВАЦІЙ ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОГО
ВІДНОВЛЕННЯ Й РОЗВИТКУ УКРАЇНИ..... 233

Процко Я. О.
ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ІТ-КОМПАНІЙ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ..... 236

Слюсарев Д. С.
РОЛЬ ТЕХНОЛОГІЧНИХ НОВОВВЕДЕНЬ
ТА ІННОВАЦІЙНОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ
ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ 239

Смачило В. В., Корольов Є., Калінський Є. О., Смачило М.
ТРАНСФОРМАЦІЯ СТРАРТАП-ЕКОСИСТЕМ
МІСТ УКРАЇНИ: ВПЛИВ ВІЙНИ..... 243

Соколова З. С.
РОЛЬ ІННОВАЦІЙНОГО БІЗНЕСУ
В НАЛАГОДЖЕННІ ПАРТНЕРСЬКИХ ВІДНОСИН
З ПІДПРИЄМЦЯМИ КРАЇН АФРИКИ 246

Солодкий В. В.
МІСЦЕ Й РОЛЬ ТЕХНОЛОГІЧНИХ КОМПАНІЙ
У ПОВОЄННІЙ ВІДБУДОВІ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ 249

Ушенко Н. В., Глебець К. О.
ВЕТЕРАНСЬКЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО
ЯК ДРАЙВЕР ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ
ГРОМАД У ПІСЛЯВОЄННІЙ УКРАЇНІ 252

Ципліцька О. О.
ВІЛЬНИЙ РУХ ЗНАНЬ, ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДОСЛІДНИКІВ
ЯК «П'ЯТА СВОБОДА» ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ ЄС 255

Черненко Н. О., Корогодова О. О., Глущенко Я. І.
МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНЮВАННЯ
ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ
ЗАСТОСУВАННЯ ПЕРЕДОВИХ «ЗЕЛЕНИХ»
ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ МІСЦЕВИХ ГРОМАД 258

Черненко О. С.
ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЯК НАПРЯМ
ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ
ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ 261

Чумаченко О. Г.
ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ТА ФІНАНСОВОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ КОМПАНІЙ 264

РОЗДІЛ IV. ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ПІДТРИМКИ СЕКТОРАЛЬНИХ ПРІОРИТЕТІВ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ ДЛЯ СТРАТЕГУВАННЯ ПОВОЄННОГО ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Александров Б. В.
ДИНАМІКА ЗАЙНЯТОСТІ В СЕКТОРІ МСП
ЯК ІНДИКАТОР СТІЙКОСТІ ЕКОНОМІКИ
В УМОВАХ СИСТЕМНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ 267

Андрухович Д. Р.
ДЕРЖАВНА ДОПОМОГА СУБ'ЄКТАМ
ГОСПОДАРЮВАННЯ В СИСТЕМІ РЕГУЛЮВАННЯ
ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ 271

Анфілов Д., Юр'єва П. Б.
РОЛЬ ІНДУСТРІАЛЬНИХ ПАРКІВ
У ВІДНОВЛЕННІ МІСЬКИХ ЕКОНОМІК:
ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ТА ВИКЛИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ 274

Бабич Л. М.
КАПІТАЛЬНІ ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ
ЯК ФІНАНСОВИЙ РЕСУРС ПОВОЄННОГО
ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ 277

Білоуська Т. Ю., Головко О. І.
ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ПІДПРИЄМСТВ
АГРОБІЗНЕСУ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ..... 280

Бойко О. М.
ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ПІДТРИМКИ
ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ 282

Бублик Є. О.
АДАПТАЦІЯ ФУНКЦІОНАЛУ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ
ДО ПОТРЕБ СТРУКТУРНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ 286

Венгер В. В., Кушніренко О. М.
НАПРЯМИ ПОСИЛЕННЯ СПРОМОЖНОСТІ
ПРОМИСЛОВОСТІ ДЛЯ РОЗВИТКУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ 289

Гайдай С. О.
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
СТРАХОВОГО РИНКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 292

Давиденко С. В.
ПОТЕНЦІАЛ «ЗЕЛЕНИХ» ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ
ЯК ІНСТРУМЕНТУ СТИМУЛЮВАННЯ
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ 295

Дяченко С. А.
ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ОРГАНІЗАЦІЇ
МІСЦЕВИХ ФІНАНСІВ У КОНТЕКСТІ
ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ 298

Єремєєв О. В.
SMART-СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК ОСНОВА
ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ПРІОРИТЕТНИХ
СЕКТОРІВ ЕКОНОМІКИ В ПОСТВОЄННІЙ УКРАЇНІ 302

Єршова Г. В.
АДАПТАЦІЯ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ УКРАЇНИ
ДО УМОВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ 305

Злобін Д. Л.
ВЕТЕРАНСЬКЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО
ЯК ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИЙ ІНСТРУМЕНТ
ЕКОНОМІЧНОЇ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ В УКРАЇНІ 308

Ivanova R. Yu.
LEGAL AND INSTITUTIONAL MECHANISMS
OF INTERNATIONAL ECONOMIC ORGANIZATIONS
FOR BUSINESS RECOVERY IN UKRAINE
DURING AND AFTER THE WAR 313

Коляденко Р. С.
ІНВЕСТУВАННЯ В БУДІВЕЛЬНИЙ СЕКТОР УКРАЇНИ:
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ 315

Компанієць В. І.
БРЕНДИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МАЛОГО
ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ 318

Кострицяя В. І., Бурлай Т. В.
СПОСОБИ ПОДОЛАННЯ ДЕСТРУКЦІЙ У СИСТЕМІ
ВСТАНОВЛЕННЯ МІНІМАЛЬНОЇ ОПЛАТИ ПРАЦІ В УКРАЇНІ 320

Молдаван Л. В.
ДЕРЖАВНА РЕГУЛЯТОРНА ПОЛІТИКА
З ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ 324

Ніколенко О. В.
ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ СЕКТОРІВ
З ВИСОКИМ ПОТЕНЦІАЛОМ: РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДЛЯ ПОВОЄННОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ 328

Носова Н. І.
НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ПОВОЄННОЇ
РОЗБУДОВИ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО СЕКТОРУ
ЯК ДРАЙВЕРУ ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ 333

Олефір В. К.
УЗГОДЖЕННЯ ТОРГОВЕЛЬНОЇ ТА ПРОМИСЛОВОЇ
ПОЛІТИКИ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД 336

Олійник Є. О.
ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД..... 339

Палієнко Т. П.
РОЛЬ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ЦЕНТРІВ У СТРАТЕГІЇ
ІННОВАЦІЙНОЇ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ 341

Петруненко Я. В.
ПІСЛЯВОЄННА ВІДБУДОВА: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН
ТА УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ 344

Підоричева І. Ю.
ЗМІНА ПАРАДИГМИ В ЕКОНОМІЧНОМУ МИСЛЕННІ:
ВІД ВАШИНГТОНСЬКОГО КОНСЕНСУСУ
ДО БЕРЛІНСЬКОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ЯК ДОРОГОВКАЗ
ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ..... 349

Pizhuk O. I.
CONCEPTUALIZING CONSTRAINTS IN THE STRATEGIC
PLANNING OF UKRAINE’S POST-WAR ECONOMIC RECOVERY 352

Розум О. О.
СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ПОДОЛАННЯ ВИКЛИКІВ
РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА
В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ ТА ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ 354

Саліхова О. Б., Шумар Н. Л.
РОЗБУДОВА РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УКРАЇНІ:
СТРАТЕГІЧНА ПОТРЕБА У ВІДПОВІДЬ НА ЗАГРОЗИ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ 357

Снігова О. Ю.
ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОМИСЛОВОСТІ:
ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА СТИМУЛЮВАННЯ
ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ
В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ 360

Соколова О. М.
СТРАТЕГУВАННЯ ЯК МЕХАНІЗМ МОДЕРНІЗАЦІЇ
СЕКТОРАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ В ПЕРІОД ПОВОЄННОГО
ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ 362

Тройніков В. В.
ОПТИМІЗАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ НЕТАРИФНОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ 366

Юрків Н. Я.
НОВА ПОЛІТИКА КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА
ЯК УМОВА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ 370

**РОЗДІЛ V. УКРАЇНА – ПРОСТІР МОЖЛИВОСТЕЙ
ДЛЯ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ІДЕЙ: ПОГЛЯД МОЛОДІ**

Безух В. А.
ГРАНТОВА ПІДТРИМКА МАЛОГО
ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ 373

Бондаренко Д. С.
ЕКОНОМІЧНА КРИЗА 2008 РОКУ В США:
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУЧАСНОГО СТАЛОГО
РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА СУБ'ЄКТІВ БІЗНЕСУ 377

Бутлицький О. М.
ЩОДО ПРОБЛЕМ ТА НАПРЯМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНИХ
ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ 380

Вовкодав В. О.
ІНСТРУМЕНТИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ
ПІДПРИЄМНИЦТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ:
ЕФЕКТИВНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ 383

Горбачьов М. О., Рзазаде І.
АГРОБІЗНЕС ТА УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ
РЕСУРСАМИ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ 386

Грабченко Т. М.
РОЗВИТОК МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ
В УМОВАХ ТУРБУЛЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА 389

Hunko O. V.
ENHANCING CUSTOMS CONTROL:
INTERNATIONAL PRACTICES, TECHNOLOGICAL
INTEGRATION AND STRATEGIC APPROACHES 391

Даниленко С. В.
ВЗАЄМОДІЯ ПОДАТКОВИХ ТА МИТНИХ ОРГАНІВ
У ПРОЦЕСІ АДМІНІСТРУВАННЯ НАДХОДЖЕНЬ ДО БЮДЖЕТУ 393

Диміцький Д. В.
ЕКОНОМІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ РОЗВИТКУ
ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ:
МОЖЛИВОСТІ ТА РИЗИКИ 395

Дмитренко А. В.
ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РЕАЛІЗАЦІЮ
МОЛОДІЖНИХ БІЗНЕС-ІДЕЙ 397

Долгозвяга А. М.
ІНСТРУМЕНТИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ
МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ 400

Загорний А. А.
ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ
ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ В УКРАЇНІ 404

Іхно Д. В.
ЗАГАЛЬНІ ПІДХОДИ ТА СУЧАСНІ МЕТОДИ
ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ ПІДПРИЄМСТВА 407

Кириленко А. О.
ВИКОРИСТАННЯ ІНОЗЕМНОЇ ДОПОМОГИ
ДЛЯ РОЗВИТКУ НОВИХ БІЗНЕС-ПРОЄКТІВ В УКРАЇНІ 409

Кирпач В. О.
ПЕРСПЕКТИВНІ СПОСОБИ РОЗВИТКУ ІПОТЕЧНОГО
КРЕДИТУВАННЯ В УМОВАХ ДОВГОТРИВАЛОЇ ВІЙНИ 413

Kryvun V. Yu.
DIGITAL TRANSFORMATION OF CUSTOMS CLEARANCE:
ENHANCING EFFICIENCY, TRANSPARENCY
AND SECURITY IN INTERNATIONAL TRADE 417

Кучер П. О.
ОПТИМІЗАЦІЯ ЛОГІСТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ
ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА
(НА ПРИКЛАДІ ТОВ «ВЕКТОР 2002») 420

Леонова Є. С.
РОЛЬ ТЕХНОЛОГІЧНИХ СТАРТАПІВ
У ВІДБУДОВІ ЗРУЙНОВАНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ
УКРАЇНИ ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ 423

Липкань А. Ю.
ЕКОНОМІЧНА СТІЙКІСТЬ УКРАЇНИ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ: АНАЛІЗ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ
ЗАГРОЗ ТА СПОСОБИ ВІДНОВЛЕННЯ 426

Лінчук Я. В.
ОЦІНКА СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ
2025 РОКУ: ПІДХОДИ ТА РЕГУЛЯТОРНІ ЗАСАДИ 429

Ліщина А. С.
ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ «ЗЕЛЕНОГО»
ПІДПРИЄМНИЦТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ 433

Лукачина В. Є.
СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО СЕРЕД МОЛОДІ:
СПОСІБ ДО СТІЙКОГО РОЗВИТКУ 436

Малинка А. В.
ОНЛАЙН-ВОЛОНТЕРСТВО: ПЕРСПЕКТИВИ
ДЛЯ МОЛОДІЖНИХ ІНІЦІАТИВ ТА БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ 439

Мануільчик І. В.
ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ТА ІННОВАЦІЙНИЙ
БІЗНЕС ЯК ПЛАТФОРМА ІНТЕГРАЦІЇ
УКРАЇНИ ДО СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ 442

Марисич Д.
ПРОВЕДЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО АУДИТУ:
ПЕРЕВАГИ ТА РИЗИКИ 444

Маценко В. Л.
ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ПІДТРИМКИ
СЕКТОРАЛЬНИХ ПРІОРИТЕТІВ РОЗВИТКУ
БІЗНЕСУ ДЛЯ СТРАТЕГІЧНОГО ПОВОЄННОГО
ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ 447

Мереуце В. К.
ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ОБЛІКУ, АУДИТУ
ТА ОПОДАТКУВАННЯ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ 450

Молчанюк А. А.
ЗМІНИ В СПОЖИВЧІЙ ПОВЕДІНЦІ УКРАЇНЦІВ:
ЧУТЛИВІСТЬ ДО ЦІНИ ТА СТАВЛЕННЯ ДО ТОВАРІВ 453

Неженець О. П., Харченко Д. М.
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ СУЧАСНОГО
ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ТУРБУЛЕНТНОСТІ 456

Никончук А. С.
ІННОВАЦІЙНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В УМОВАХ ВІЙНИ:
ВИКЛИКИ ТА ШАНСИ ДЛЯ СТАРТАПІВ 459

Ниник Я. В.
ПРОБЛЕМИ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ 462

Носаль Х. С.
ПРОГНОЗУВАННЯ ЦИФРОВОЇ ПОВЕДІНКИ
СПОЖИВАЧІВ У ПОВОЄННОМУ
ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ 466

Парамонова А. П.
ЦИФРОВІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ МАЛОГО
ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ: МОЖЛИВОСТІ,
РИЗИКИ ТА ВПЛИВ НА ПОВОЄННЕ
ЕКОНОМІЧНЕ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ..... 471

Pasisiulina A. A.
CUSTOMS POLICY TRANSFORMATION
IN THE EUROPEAN INTEGRATION PROCESS 474

Пахальчук А. В.
ТЕХНОЛОГІЧНИЙ БІЗНЕС ЯК ДРАЙВЕР
ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ
В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД..... 477

Пономаренко В. П.
РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА
У ВИРІШЕННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ..... 479

Рижов Д. А.
УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ НА ДОСЛІДЖЕННЯ, РОЗРОБКУ
ТА ІННОВАЦІЇ У ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНОМУ БІЗНЕСІ..... 482

Сахно О. О.
МОЛОДЬ, ЯКА ЗМІНЮЄ СВІТ: ЕКО-ІНІЦІАТИВИ
ЯК СПОСІБ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ..... 485

Скалецька Б. О.
ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ТА ІННОВАЦІЙНИЙ
БІЗНЕС-ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ
УКРАЇНИ В ПЕРІОД ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ..... 488

Снігур М. І.
ТРАНСФОРМАЦІЯ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ
ПІД ВПЛИВОМ ВІЙНИ ТА ДЕМОГРАФІЧНИХ ЗМІН 491

Струк Д. О.
ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО
ІНТЕЛЕКТУ В МАЛИЙ ТА СЕРЕДНІЙ БІЗНЕС:
ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ 494

Ткаченко М. С.
УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ АВТОРИЗОВАНИХ
ЕКОНОМІЧНИХ ОПЕРАТОРІВ В УКРАЇНІ
В УМОВАХ ВІЙНИ: БАР'ЄРИ РОЗВИТКУ
ТА СТРАТЕГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ПІДТРИМКИ
БІЗНЕСУ Й ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ..... 498

Трунько В. С.
СПОСОБИ ЗАЛУЧЕННЯ ДОДАТКОВОГО
КАПІТАЛУ ДО АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА
ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ 503

Усова С. С.
ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО
В ПОВОЄННІЙ ВІДБУДОВІ УКРАЇНИ 506

Ушакова-Кирпач І. М., Ісакова А. С.
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МОЛОДІЖНОГО
ПІДПРИЄМНИЦТВА: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ 509

Філіна А. Є.
АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ «В-ЦЕНТР» 512

Халімончук К. А.
ІНСТРУМЕНТИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ
СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОГО БІЗНЕСУ
ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ..... 515

Шафар Ю. В.
ЦИФРОВІЗАЦІЯ ВИРОБНИЧИХ ТА УПРАВЛІНСЬКИХ
ПРОЦЕСІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ
ВАРТОСТІ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО БІЗНЕСУ
Й РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ НА ПРИКЛАДІ ПРАТ «ДАРНИЦЯ» 518

Шевченко С. С.
СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ
В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ
ВІЙНИ Й ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ: ПРАКТИКА
РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ 521

Шевченко М. А.
НОВІ МАРШРУТИ ТА ЛОГІСТИЧНІ СТРАТЕГІЇ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 525

Шевченко М. Г.
РОЗВИТОК ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ:
СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ 528

Шпак Я. О., Білобровенко Т. В.
РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ
ТА КОНТРОЛЮ В ПІДТРИМЦІ СЕКТОРАЛЬНИХ
ПРІОРИТЕТІВ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ 531

Шуригін А. В.
СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
ПРОЄКТНОГО ФІНАНСУВАННЯ В УКРАЇНІ 534

Яременко О. Є.
ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА
В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ БЕЗПЕКИ ТА МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ 537

Ярощук В. О.
ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ
СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ В УКРАЇНІ:
ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ТА СТАН РИНКУ 540

РОЗДІЛ І
ЕКОНОМІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ: МОЖЛИВОСТІ ТА РИЗИКИ

УДК 330.3

Т. І. Артьомова,
д-р екон. наук, доцент,
ДУ «Інститут економіки
та прогнозування НАН України»,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0001-8511-9681

ІНКЛЮЗИВНА ЕКОНОМІКА ЯК СЕРЕДОВИЩЕ ПІДПРИЄМНИЦТВА Й СУСПІЛЬНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

На рубежі століть і тисячоліть глобальні ринкові трансформації змінили обличчя системи суспільного господарства. *З одного боку*, вони були зумовлені технологічними зрушеннями та новаціями в інформаційно-комунікаційній сфері; *з іншого*, – ознаменували становлення нової соціально-економічної реальності – інформаційно-мережевої та цифрової економіки. Нова економічна реальність сформувала глобальний виклик суспільної модернізації, але за умов недостатнього творчого осмислення її фундаментальних законів, посилила тенденції економічної нестабільності і соціальної конфліктності.

Глобальний виклик буття є багатовимірним, пронизує всі сфери й рівні суспільного господарства, стосується усіх суб'єктів. Множинність такого виклику *можна узагальнити у трьох складових*: актуалізація економічної інверсії, розгортання історії в сучасність, вимога суспільної інклюзії.

Адекватною відповіддю людства на глобальний виклик буття є *формування гармонійної інституційної архітектоніки господарювання* як новітнього простору інклюзивної соціально-економічної діяльності. У найзагальному розумінні ***інклюзивність (інклюзія)*** – це такий принцип організації суспільного життя, який вимагає і надає можливості брати участь у різних його аспектах (повсякденний побут, освіта,

культура, мистецтво та ін.) усім особам, незалежно від походження, гендеру, стану здоров'я тощо.

Інклюзія – це процес включення, залучення / входження суб'єкта до певного середовища або спільноти як частини цілого, цілісного. Первісно концепція інклюзивного суспільного життя була опрацьована в освітньому просторі при створенні засад вільного (безбар'єрного) середовища для осіб з особливими потребами при наданні освітньо-навчальних послуг та в процесі професійної підготовки. Втім, згодом з'ясувалося, що проблема суспільної інклюзії стосується не лише освітньої сфери, але соціально-економічної організації загалом.

Перш за все концепція інклюзивного розвитку була взята на озброєння суб'єктами бізнесу. Так, *менеджмент компаній* почав керуватися принципом залучення до участі у справах фірми та створення прибутку усіх професійних груп та особистостей з числа кадрового персоналу як членів «єдиного мультикультурного співтовариства». Після оприлюднення Доповідей Світового банку «Стратегії сталого зростання та інклюзивного розвитку» (2009), та Комісії ОЕСР «Зв'язок продуктивності з інклюзивністю» (2016) проблема інклюзивного економічного розвитку починає активно обговорюватися *в наукових колах*. На думку фахівців, інклюзивність є найбільш людяною формою організації суспільства та бізнесу, адже передбачає урахування персональних творчих здібностей та особливостей найманих працівників, членів громад на тлі застосування принципів справедливого ставлення для всіх. Отже, і*нклюзивна економіка – це персоніфікована економіка*, яка дозволяє усім людям інвестувати у розвиток власних навичок та забезпечує рівні шанси на успіх для всіх компаній.

Центральним завданням інклюзивної економіки є покращення якості життя й розширення можливостей самореалізації для членів усіх соціальних груп и особливо для представників малозабезпечених верств населення. На думку фахівців ОЕСР, досягнення таких цілей передбачає здійснення *комплексної структурної модернізації у межах якої з*ростання продуктивності праці має сполучатися із скороченням нерівності у доходах та створенням сприятливої атмосфери для розкриття творчого потенціалу людини.

Щодо інклюзивної організації бізнесу у контексті найбільш повної реалізації підприємницьких здібностей, то вона має два аспекти і напрями реалізації. *З одного боку*, інклюзивна економіка передбачає становлення підприємця нового типу, здатного швидше і ефективніше, ніж більшість соціальних інститутів, змінювати формати і підвалини суспільного буття [1, с. 24]. *З другого боку*, в межах інклюзивної економіки збільшуються можливості залучення до продуктивної діяльності бізнес-суб'єктів різного рівня і форм.

Так, починаючи з 2000-х рр., окрім великих фірм, активними суб'єктами ринкової економіки стають так звані *компанії-приховані чемпіони* – публічно маловідомі вузькоспеціалізовані фірми середньої ланки з оборотами капіталу до 5 млрд. дол. Вони

займають від 50 до 95 % обсягів світового ринку у своїй підприємницькій ніші і суттєво впливають на експортну потужність національних економік, підвищуючи показник частки експорту на душу населення. Компанії-приховані чемпіони здобувають успіху на глобальних ринках завдяки багаторічній індустріальній спеціалізації, інноваційному характеру діяльності. високої якості виробленої продукції та сервісних послуг у поєднанні з доступністю ціни, залученню та належній оплаті послуг кваліфікованої праці.

В умовах нової реальності *суб'єкти малого і середнього бізнесу* також здатні забезпечити високі конкурентні та експортні можливості для країни. Цікавий досвід у цьому контексті демонструє економіка Італії, яка, внаслідок природних особливостей суспільних традицій та специфіки національної промислової структури, характеризується переважанням малих та дрібних фірм.

Багатовікова історія традицій ремісничої майстерності, любові до стилістичної досконалості, здатності задовольняти вишукані смаки в межах усталених кластерів та промислових округів, дозволила малим підприємствам органічно вписатися в картину споживчих уподобань нової реальності і забезпечити значну експортну експансію Італії на світових ринках [2, p. 133].

Загалом досвід функціонування підприємств різної форми власності свідчить про важливість умілого управління нелінійними економічними процесами на мікрорівні економіки для забезпечення усталеного суспільного розвитку за доби наростаючої невизначеності. На нашу думку, такий досвід може бути корисним для повоєнного відновлення України і сформує соціально-економічні передумови для її подальшої інклюзивної модернізації на шляху успішної європейської інтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артьомова Т. Інклюзія як форма підприємництва в економіці нової реальності. *Вектори еволюції та перспективи підприємництва в умовах сучасних викликів* : збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції «Економічні перспективи підприємництва», м. Ірпінь, 8–9 жовтня 2020 р. : у 2 ч. Ірпінь : Університет ДФС України, 2020. Ч. 1. 242, [22–25] с.

2. Becattini G. Calabrone Italia. Ricerche e ragionamenti sulla specificità Economica Italiana. Editore Il Mulino. 2007. 272 p.

УДК 330.3:330.8

І. С. Біла,
канд. екон. наук, доцент,
Національний університет
«Києво-Могилянська академія»,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-2000-619X

ПОВЕДІНКОВІ ЗМІНИ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Збройна агресія рф проти України, що розпочалася у 2014 році та досягла повномасштабного розгорнення у лютому 2022 року, створила надзвичайні виклики для національної економіки і її економічних агентів. Вітчизняний бізнес опинився в стані гострої невизначеності, зіткнувся із постійною загрозою для інфраструктури, порушенням існуючих логістичних маршрутів. Останнє зумовило необхідність докорінно переглянути підходи до організації і ведення бізнес-діяльності, набути навичок швидкої адаптації і значної стійкості.

Досліджувана проблематика привертає значну увагу науковців, що підтверджує актуальність теми, визнання ключової ролі бізнесу в економіці. Так, Данилишин Б., здійснює постійну оцінку викликів бізнесу, роблячи акцент на оптимістичні «points» [1]; Мурована Т. робить висновок про те, що сектор підприємництва України вразливий до воєнних подій, а державна підтримка, особливо фінансова, є стабілізуючим фактором його відновлення [2]. Дацюк А., Процак К. та Городня Т. у своєму дослідженні зазначають, що вітчизняний бізнес продемонстрував виняткову стійкість і адаптивність до існуючої ситуації, а широке використання інструментів гнучкості та адаптивності в умовах війни, дозволять вчасно реагувати на можливі загрози, бути гнучкими та пристосовуватись до ситуації, що часто змінюється, створювати нові ефективні альтернативні варіанти розвитку [3]. В свою чергу, Коваленко Ю., Новак В. та Гуріна Г. наголошують, що досвід вітчизняного бізнесу в умовах війни засвідчує про перетворення соціальної відповідальності на важливий стратегічний інструмент післявоєнного відновлення [4], а науковці Коваленко О. та Сосновська М. доводять, що впровадження інноваційних підходів у діяльності та кластерізація бізнесів є ключовими напрямками подолання кризових явищ [5]. Скібська К. та Козир Р. підкреслюють, що воєнні конфлікти, хоча і створюють значні виклики для суспільства та економіки, однак одночасно надають можливості для розвитку нових технологій, ринків та стратегій управління, що потребують комплексної підтримки з боку держави [6]. Надзвичайно важливо, що вчені – Возняк Г., Патицька Х., Сороковий Д. – доводять та визнають, що війна змінює шаблони поведінки економічних суб'єктів [7], в тому числі і бізнесового сектору.

В продовження вищезазначеного вважаємо виокремити поведінкові зміни бізнесу в Україні. Серед них основними є:

1) Трансформація бізнес-моделей – зовнішні фактори суттєво змінили звичний ландшафт діяльності. Трансформація бізнес-моделей, як необхідна умова виживання та розвитку для багатьох підприємств, охоплює:

- переорієнтацію діяльності та пошук нових ніш, що посилює гнучкість, дозволяє зберегти робочі місця та забезпечити суспільство життєво важливими благами;
- адаптацію до зміненого попиту, що означає переформатування асортименту, перегляд цінової політики та пошук нових способів комунікації зі споживачами;
- цифрову акселерацію, яка також посилює гнучкість через розвиток дистанційних форматів роботи – електронну комерція, онлайн-платежі, віддалену роботу;
- оптимізація витрат, яка стає фактором підтримки фінансової стабільності, через скорочення операційних і адміністративних витрат, ретельне управління запасами, автоматизацію та цифровізацію документообігу і обліку та фокусуванні на найбільш прибуткових сегментах ринку;
- перегляд ланцюгів постачання, що стає наслідком розриву традиційних зв'язків, та активізує пошук нових постачальників.

2*) Трансформація соціальної поведінки і відповідальності,* як виклик існуючим проблемам та спосіб виживання. Остання втілилась у:

- зростанні ролі корпоративної соціальної відповідальності через активне долучення до допомоги армії, територіальній обороні, місцевим громадам та внутрішньо переміщеним особам, що стає засобом підтримки суспільної довіри;
- намаганні збереження кадрового складу, що здійснюється з рахунок дистанційної роботи працівників, адаптації графіків роботи, запровадження програм фінансової і психологічної підтримки, перенавчання кадрів тощо;
- посиленні взаємодії та партнерства, як наслідок усвідомленості цінність колективних зусиль, через розширення співпраці з громадськими та волонтерськими організаціями, створення галузевих та міжгалузевих альянсів, розвиток взаємодії через бізнесові спілки.

3) Формування нової стратегічної гнучкості та стійкості. У період тривалого зовнішнього тиску, бізнес не просто адаптується до наявних умов, а й активно формує нові підходи до стратегічного планування та управління ризиками, спрямовані на підвищення загальної стійкості. Це проявляється у:

- переході до короткострокового гнучкого планування, що дозволяє швидко реагувати на зміни в ринковому середовищі та коригувати дії відповідно до нових викликів та можливостей;
- посиленні процесу управління ризиками та розробки планів-відповідей на обставини непереборної сили через розвиток диверсифікаціЇ активів, створення резервних копій даних, розробку альтернативних логістичних маршрутів та формування кризових команд;

- збільшенні інвестицій у безпеку та кіберзахист, що є критично важливим для забезпечення безперервності діяльності та збереження конфіденційності інформації;
- розвитку культури швидкого прийняття рішень і формуванні «кризового» мислення лідерів, в тому числі за рахунок більшої автономії лінійним менеджерам, скорочення зайвих бюрократичних процедур тощо.

Розглянуті основні поведінкові зміни бізнесу в Україні свідчать, на наше переконання, про надзвичайну стійкість і адаптивність вітчизняного бізнесу, його здатність протистояти безпрецедентним викликам та стають каталізатором для трансформації і пошуку нових можливостей, навіть у найскладніших умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Данилишин Б. Бізнес в умовах війни: виклики та оптимізм. URL : https://glavcom.ua/columns/b_danilishyn/biznes-v-umovakh-vijni-vikliki-ta-optimizm-989816.html

2. Мурована Т. Вітчизняне підприємництво в умовах воєнного стану: основні тенденції та методи підтримки. *Економіка та суспільство.* 2023. Вип. 47. URL : https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-49

3. Дацюк А., Процак К., Городня Т. Адаптація бізнесу в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 67. URL : https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-8

4. Коваленко Ю., Новак В., Гуріна Г. Трансформації соціально відповідального бізнесу в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2025. Вип. 73. URL : https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-73-32

5. Коваленко О., Сосновська М. Особливості економічної діяльності українського бізнесу в умовах війни. *Молодий вчений*. 2025. № 1 (132). С. 169–176. URL : https://doi.org/10.32839/2304-5809/2025-1-132-6

6. Скібська К. О., Козир Р. С. Управління бізнесом під час війни. *Бізнес-інформ*. 2024. № 6. URL : https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-6-332-339

7. Возняк Г., Патицька Х., Сороковий Д. Зміна поведінки суб'єктів економіки в умовах війни в Україні. *Світ фінансів*. 2023. № 3 (76). С. 8–20. URL : https://dspace.wunu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/50051/1/%D0%92%D0%9E%D0%97%D0%9D%D0%AF%D0%9A.PDF

УДК 338(477.87)+330.341+321.1-054.73:355.01

Я. М. Бойко,
канд. екон. наук, доцент
ORCID ID 0000-0002-4404-9709;
Н. М. Гапак,
канд. екон. наук, доцент,
Ужгородський національний університет,
м. Ужгород, Україна
ORCID ID 0000-0003-4207-3243

РЕЛОКАЦІЯ БІЗНЕСУ НА ЗАКАРПАТТЯ

Збройна агресія росії та активні військові дії на великій території сходу і півдня України змусили український бізнес рятуватись у спокійних регіонах країни, перевозити свої виробничі потужності та людей переважно до західних областей.

Для порівняльної характеристики кількості релокованих в область підприємств і наявних у регіоні підприємств у розрізі ВЕДів представлена в табл. 1.

Таблиця 1 – Релоковані підприємства на Закарпаття за ВЕДами, на поч. 2023 р.*

Вид економічної діяльності	релоковані підприємства		к-сть підприємств регіону, у 2021 р.	
	к-сть, од.	**частка, %**	**к-сть, од.**	**частка релокованих, % до обл. значення**
С/г, лісове і рибне господарство	3	0,8	1827	0,16
Переробна промисловість	69	18,7	3274	*2,11*
Водопостачання, каналізація і поводження з відходами	1	0,3	…	…
Будівництво	12	3,2	1414	*0,85*
Оптова та роздрібна торгівля, ремонт ТЗ	61	16,5	22888	0,27
Транспорт, склад. г-во, поштова і кур'єр. діяльність	3	0,8	2689	0,11
Тимчасове розміщення і організація харчування	1	0,3	3418	0,03
Інформація та телекомунікації	172	46,6	3060	*5,62*
Фінансова і страхова діяльність	1	0,3	257	0,39
Операції з нерухомим майном	5	1,4	1789	0,28
Проф., наук і техн. діяльність	1	0,3	2359	0,04
Охорона здоров'я і надання соц. допомоги	4	1,1	1076	0,37
Мистецтво, спорт, розваги, відпочинок	2	0,5	346	0,58
Інші види послуг	34	9,2	2335	1,46
Всього	369	100	47946*	0,77

… – дані Державної служби статистики не вказано.

** загальна кількість СПД, включаючи ВЕД, які не ввійшли до цієї таблиці.*

Джерело: складено авторами за даними [1].

Так, найбільше підприємств відносяться до ІТ-сфери (46,6 %). Тож створення Закарпатського ІТ-кластеру безпосередньо пов'язано також і з цією ознакою релокації бізнесу до Закарпаття. На 2-у місці переробна промисловість (18,7 %), що має важливе значення для матеріальної сфери виробництва області. Торгівля посідає 3 місце і становить 16,5 % релокованого бізнесу. Ще більш-менш відчутну позицію займає сфера будівництва – тут переміщено 3,2 % усіх підприємств (12 од.). По всіх інших видах діяльності переміщено лише по декілька суб'єктів господарювання. Щодо позиції «інші види послуг», то насправді по кожному конкретному напрямку діяльності з надання послуг підприємств є по 1–4 од. Тому говорити про суттєву кількість релокованих господарюючих суб'єктів з певної діяльності в даному випадку не доцільно.

Щодо частки релокованого бізнесу відносно кількості наявних підприємств Закарпатської області у відповідних видах економічної діяльності, то ситуація така ж, як і в розрізі самого релокованого бізнесу за ВЕДами. Так, найвищу позицію займають суб'єкти господарювання з ІТ – 5,62 %. І це досить суттєве значення для регіону, який до цього не вирізнявся високими показниками діяльності у даній сфері з-поміж інших регіонів України. На другій позиції переробна промисловість з 2,11 % переміщених підприємств від кількості підприємств, які працюють у Закарпатській області. Це теж досить позитивне підсилення матеріальної сфери виробництва Закарпаття. Також слід виділити будівництво, яке з 0,85 % посідає третє місце. Щодо такого виду діяльності, як «оптова і роздрібна торгівля, ремонт транспортних засобів», то хоча по кількості релокованих підприємств він і посідає третю позицію (61 СПД, що складає 16,5 % усіх релокованих СПД), проте для регіонального бізнесу це не стало суттєвим, оскільки у ньому налічувалося 22 888 суб'єкта торгівлі та ремонту транспортних засобів, що складає 48 % усіх господарюючих суб'єктів Закарпаття.

Понад половина переміщеного бізнесу (54,2 %) знайшла своє нове розташування саме у міських територіальних громадах, які вирізняються з-поміж інших краще розвиненою інфраструктурою, більшою кількістю споживачів та робочої сили. Особливо чітко це проявляється у переробній промисловості (76,8 %), будівництві (75 %), торгівлі (83,6 %), сфері тимчасового розміщення (100 %), фінансовій і страховій діяльності (100 %), сфері мистецтва, спорту, розваг і відпочинку (100 %), інших видах послуг (61,8 %).

40,4 % релокації підприємств відбулося у селищні тергромади. При цьому переважна їхня кількість виявлена у сфері інформації та телекомунікації (64,5 %, що пов'язано з адміністративним рішенням регіональної влади щодо виділення конкретної локації під переміщення і реєстрацію ІТ-підприємств); сфері операцій з нерухомим майном (80 %, або 4 підприємства); професійній, науковій та технічній діяльності (100 %, або 1 суб'єкт господарювання); сфері охорони здоров'я (50 %, або 2 господарюючих суб'єкта). Доречно буде зазначити, така перевага у кількості релокації до селищних громад спостерігається у тих видах діяльності, де взагалі відбулася

кількісно незначна релокація (1, 2, 3 чи 4 підприємства) або ж де було централізовано прийняте владне рішення щодо місця релокації (як от в ІТ-сфері, де можлива віддалена робота, і ця віддаленість не впливає на результати її ефективності). Так, 74,5 % релокованих до селищних громад підприємств належать саме до ІТ-бізнесу. Інші релоковані підприємства, які власне самостійно приймали рішення про місце своєї перереєстрації та розміщення, складають лише 10,3 % від усіх переміщених в Закарпаття підприємств.

Отже, існує чітке тяжіння релокованого бізнесу саме до міських територіальних громад з більш розвинутою соціальною, виробничою, логістичною, побутовою, інформаційною інфраструктурами тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Головне управління статистики в Закарпатській області : офіційний вебсайт. URL : http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/pidpr/2021/kil_subj_econom_2020.pdf

УДК 334.722:364.46

А. В. Браунагель,
здобувач третього (PhD) рівня вищої освіти
ORCID ID 0000-0003-3231-5181;
Н. О. Ружинська,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0002-6424-2928

РИЗИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Соціальне підприємництво – це форма підприємницької діяльності, метою якої є не тільки отримання прибутку, але й вирішення соціальних, культурних або екологічних проблем. В умовах воєнного стану в Україні ця модель бізнесу постала як інноваційний і необхідний механізм адаптації економіки до кризових умов. З одного боку, війна спричинила глибоку трансформацію економічного простору України, загрожуючи стабільності малого та середнього бізнесу. З іншого – соціальне підприємництво набуло нового значення, виступаючи фактором підтримки вразливих груп населення, інструментом інтеграції ветеранів та внутрішньо переміщених осіб, а також каналом реалізації громадянської солідарності.

У контексті повномасштабної збройної агресії проти України соціальне підприємництво набуло нового значення як один з механізмів адаптації економіки до викликів війни. Соціальні підприємства, що поєднують економічну діяльність із вирішенням суспільно важливих проблем, опинилися на перетині соціальної відповідальності, підприємницької ініціативи та національної безпеки. Водночас трансформація економічного простору України під впливом війни створила як нові ризики, так і можливості для розвитку цього сектору.

Одним із ключових ризиків є загальна економічна нестабільність, викликана руйнуванням інфраструктури, скороченням внутрішнього попиту та міграційними процесами. Унаслідок бойових дій значна кількість підприємств була знищена або змушена евакуюватися до безпечніших регіонів. Це призвело до втрати робочих місць, зменшення доходів населення та обмеження доступу до фінансових ресурсів. Для соціальних підприємств, які часто працюють у сфері зайнятості вразливих груп, такі виклики є особливо гострими.

Окрему проблему становить неспроможність соціальних підприємств ефективно конкурувати у сфері державних закупівель. Складні кваліфікаційні вимоги, великі обсяги контрактів, а також часті затримки з оплатами роблять цю сферу малодоступною для невеликих ініціатив, особливо у регіонах, що постраждали від воєнних дій.

Важливим стримувальним фактором є також обмежений доступ до інвестиційних ресурсів. Це зумовлено тим, що фінансові установи та потенційні інвестори часто не мають достатнього розуміння особливостей гібридних моделей, які поєднують соціальні та комерційні цілі. Відсутність чітких механізмів фінансування ускладнює не лише запуск соціальних підприємств, а й подальший розвиток – саме на етапах масштабування або виходу на стадію зрілості фінансові виклики стають ще гострішими [2].

Крім того, соціальні підприємства часто мають обмежені можливості для залучення зростаючого капіталу, що перешкоджає їхній стабілізації та розширенню. Поглиблює проблему і дефіцит інформації про соціальний ефект таких ініціатив. Недостатня обізнаність як громадськості, так і інвесторів про реальний внесок соціального підприємництва у вирішення актуальних суспільних викликів призводить до зниження інтересу до підтримки цього сектору з боку ключових стейкхолдерів.

Разом з тим з’являються нові формати підтримки, орієнтовані на соціальні бізнеси: акселераційні програми, краудфандинг-платформи, мікрогранти від локальних донорів.

Завдяки фінансовій, організаційній та інформаційній підтримці з боку держави, міжнародних партнерів і громадських організацій, соціальні підприємці в Україні отримують реальні інструменти для втілення своїх інноваційних ідей, розвитку підприємницьких ініціатив і реалізації лідерського потенціалу. Це створює умови для активізації громадянського суспільства, залучення широких верств населення до соціально значущих проєктів, а також сприяє формуванню нової моделі взаємодії між бізнесом, державою та громадою [1].

Зокрема, соціальні підприємства стають важливими агентами змін у таких критичних сферах, як підтримка вразливих груп населення (осіб з інвалідністю, ветеранів, внутрішньо переміщених осіб), подолання безробіття, створення інклюзивного ринку праці та надання базових послуг у громадах, що постраждали від війни. Важливу роль відіграє співпраця з волонтерськими та благодійними організаціями у сфері логістики гуманітарної допомоги, локального виробництва товарів першої необхідності та забезпечення соціальних послуг у прифронтових і звільнених територіях.

Крім того, соціальне підприємництво сприяє розвитку місцевої економіки, знижує соціальну напругу та формує довготривалі механізми підтримки соціальної стабільності. У перспективі ці ініціативи здатні не лише пом’якшити наслідки воєнної кризи, а й стати фундаментом для побудови справедливішої, інклюзивної та сталорозвиненої економіки в повоєнній Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ачкасова О. В. Розвиток соціального підприємництва в Україні в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство.* 2022. № 37.

2. Гузева А. Ризики та перспективи розвитку соціального підприємництва в умовах децентралізації в Україні. URL : https://peers.international/paper/riziki-ta-perspektivi-rozvitku-socialnogo-pidpriemnictva-v-umovakh-decentralizacii-v-ukraini

УДК 338.486.2:338.242.4:615.8(477.54)

Н. В. Вернігорова,
доктор філософії (економіка),
ДУ «Інститут ринку
і економіко-екологічних досліджень
НАН України»,
м. Одеса, Україна
ORCID ID 0000-0002-5968-4211

СУЧАСНИЙ СТАН САНАТОРНО-КУРОРТНИХ ЗАКЛАДІВ ХАРКІВЩИНИ

Основними природними лікувальними активами, які сприяють розвитку санаторно-курортного лікування та реабілітації в Харківській області є Березівські мінеральні води, торфові грязі, лісові масиви та степи. Мінеральні води чинять суттєвий оздоровчий ефект через очищаючу дію на людський організм, седативні та протизапальні ефекти. На Харківщині знаходиться три протитуберкульозні санаторні заклади, що також зумовлено сприятливими природними умовами для проходження реабілітації [1].

Втім санаторно-лікувальна база потребує особливої підтримки в умовах військових дій, адже заклади зазнають дефіциту відвідувачів, що особливо відображається на їх фінансовому становищі. На сьогоднішній день в Україні не існує стратегій підтримки санаторно-курортних закладів в умовах війни, що дуже важливо для їх подальшого існування. У таблиці 1 представлено характеристику семи закладів Харківської області, по яким є статистичні дані на сьогоднішній день.

Таблиця 1 – Заклади санаторно-курортного лікування та реабілітації Харківської області

№	Санаторно-курортний заклад, ЄДРПОУ, спеціалізація	Примітки
1	2	3
1.	ДП «Клінічний санаторій «Курорт Березівські мінеральні води» ПРАТ «УКРПРОФОЗДОРОВНИЦЯ», 02648432	Зареєстровано на території можливих бойових дій; Є провадження з реєстру боржників у 2024 р.
2.	Комунальне некомерційне підприємство Харківської Обласної Ради «Обласний туберкульозний санаторій «ВОЛОДИМИРСЬКИЙ», 02001765	Зареєстровано на території можливих бойових дій; Поточний статус підприємства: в стані припинення

Продовження таблиці 1

1	2	3
3.	Приватне акціонерне товариство «Санаторій „РАЙ-ОЛЕНІВКА“», 02648538	Зареєстровано на території можливих бойових дій; Провадження з реєстру боржників у 2024 році
	Захворювання шлунково-кишкового тракту, нервової системи	
4.	ДП «Клінічний санаторій «РОЩА» ПРАТ «УКРПРОФОЗДОРОВНИЦЯ», 02648627	Зареєстровано на території можливих бойових дій
	Реабілітація після інсультів та інфарктів, травм опорно-рухового апарату	
5.	ДП «Санаторій «ЯЛИНКА» ПРАТ «УКРПРОФОЗДОРОВНИЦЯ», 02649650	Зареєстровано на території можливих бойових дій
6.	Комунальне некомерційне підприємство Харківської Обласної Ради «Обласний туберкульозний санаторій „РІПКИ“», 03293445	Зареєстровано на території можливих бойових дій; Поточний статус підприємства: в стані припинення
7.	Комунальне некомерційне підприємство Харківської Обласної Ради «Обласний туберкульозний санаторій «ЗАНКИ», 02001771	Зареєстровано на території можливих бойових дій; Поточний статус підприємства: в стані припинення

Джерело: складено автором за даними [2].

Варто відзначити, що станом ще на 2018 рік було відомо про 24 санаторно-курортні заклади: 15 санаторіїв і пансіонатів з лікуванням та 9 санаторіїв-профілакторіїв [3]. Як бачимо з таблиці 1, всі розглянуті санаторно-курортні заклади розташовані на території можливих бойових дій. Крім того, три протитуберкульозні санаторії знаходяться в стані припинення: «Володимирський», «Занки» та «Ріпки». Це спеціалізовані заклади реабілітації, і втратити їх – означає загубити цілу лікувальну базу та фахівців з подолання складного захворювання. Ще два санаторно-курортні заклади мають провадження з реєстру боржників: «Курорт Березівські мінеральні води» та санаторій «Рай-Оленівка». Таким чином, соціально-економічні чинники розвитку санаторно-курортного лікування та реабілітації в Харківському регіоні можна характеризувати як вкрай несприятливі.

Припинення та банкрутство санаторно-курортних закладів призведе до втрати місця роботи значного числа спеціалістів. Так, станом на 2024 рік в санаторно-курортних закладах що знаходяться під загрозою закриття та банкрутства працювало наступне число людей: Санаторій «Курорт Березівські мінеральні води» – 237; «Обласний туберкульозний санаторій «ЗАНКИ» – 103; Обласний тубсанаторій «Володимирський» – 50. А це в сумі 390 працівників. У санаторії «Ріпки» за останніми даними вже не лишилось співробітників, а в санаторії «Рай-Оленівка» їх лише двоє починаючи з 2021 року [2].

Фінансові показники також свідчать про критичний стан санаторно-курортних закладів. На рисунку 1 представлено динаміку темпів приросту чистого прибутку для розглянутих санаторно-курортних закладів:

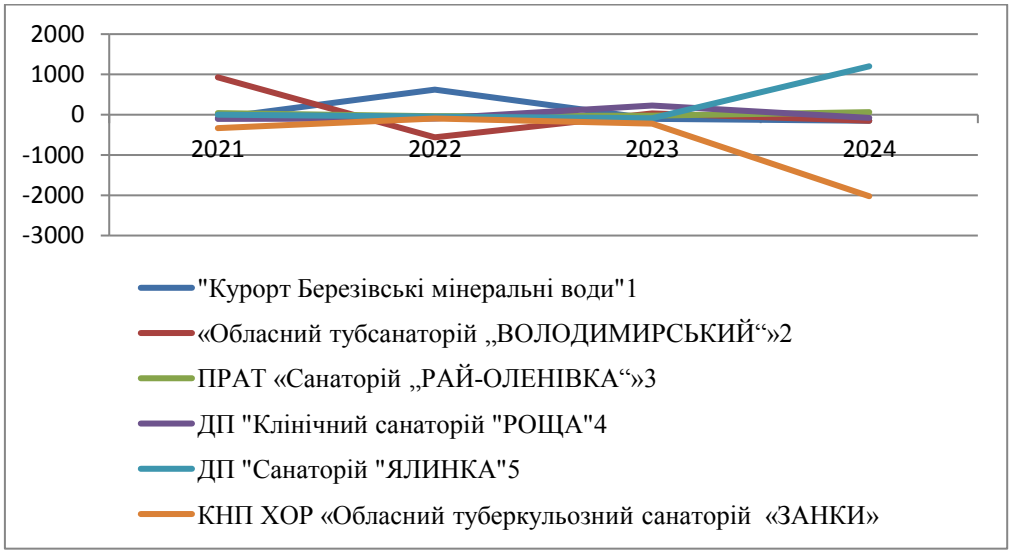

Рисунок 1 – Темпи приросту чистого прибутку по санаторно-курортним закладам Харківської області за 2021–2024 роки

Джерело: складено автором за даними [2; 4].

Примітки: 1 – повна назва: ДП "Клінічний санаторій "Курорт Березівські мінеральні води" ПРАТ "УКРПРОФОЗДОРОВНИЦЯ";

2 – повна назва: Комунальне некомерційне підприємство Харківської Обласної Ради «Обласний туберкульозний санаторій „ВОЛОДИМИРСЬКИЙ“;

3 – повна назва: Приватне акціонерне товариство «Санаторій „РАЙ-ОЛЕНІВКА“»;

4 – повна назва: Дочірнє підприємство "Клінічний санаторій "РОЩА" приватного акціонерного товариства лікувально-оздоровчих закладів профспілок України "УКРПРОФОЗДОРОВНИЦЯ".

Як бачимо з рисунку 1, санаторно-курортні заклади Харківщини характеризуються певною фінансовою нестабільністю, особливо такі: Санаторій «Рай-Оленівка», «Володимирський», та Обласний туберкульозний санаторій «Занки». Попри близьке розташування до лінії військових дій санаторно-курортні заклади продовжують надавати послуги, хоча і несуть збитки. Такий стан санаторно-курортних закладів можна охарактеризувати як «положення виживання». Беручи до уваги те, що всі заклади розташовані на території можливих бойових дій та несуть збитки, можна зробити певні висновки про рушійні соціально-економічні чинники, які впливають на сферу реабілітації в Харківській області на даний момент:

1. В умовах постійно діючих військових загроз для населення регіону, оздоровлення та відпочинок не входить до пріоритетних потреб, у зв’язку з чим спостерігається гострий дефіцит пацієнтів;

2. Погіршення фінансового стану. Беручи до уваги, що в довоєнний період санаторно-курортна галузь відчувала дефіцит видатків з державного бюджету, можна

припустити що зниження попиту серед населення значно погіршило фінансове становище закладів;

3. Відсутність відвідувачів з інших регіонів України. Харківщина входить в число небезпечних регіонів, де періодично відбуваються заходи з евакуації населення. Отже регіон не входить в число відвідуваних з метою оздоровлення та реабілітації;

4. Постійні військові дії несуть пряму загрозу життю та здоров'ю, що не сприяє відпочинку, а отже і розвитку санаторно-курортної сфери;

5. Руйнування інфраструктури та логістики регіону не сприятиме розвитку санаторно-курортної сфери у післявоєнний період;

6. Мінування територій, яке значно обмежує використання природних лікувальних ресурсів на даний час та у післявоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. УКРПРОФОЗДОРОВНИЦЯ. 2025. URL : http://ukrzdrav.com/kharkivshchina.html

2. Опендатабот. Діяльність лікарняних закладів. 2025. URL : https://opendatabot.ua/c/kved/Q/86.10?offset=1944

3. Головне управління статистики у Харківській області. 2025. URL : http://kh.ukrstat.gov.ua/pro-holovne-upravlinnia

4. Хостинг Україна. 2025. URL : https://www.ukraine.com.ua/egrpou/

УДК 338.43

Є. С. Владіміров,
здобувач третього (PhD) рівня вищої освіти,
Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного,
м. Запоріжжя, Україна
ORCID ID 0009-0003-4025-6318

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЕКСПОРТНОГО МАРКЕТИНГУ В ЗЕРНОПЕРЕРОБНІЙ ГАЛУЗІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Повномасштабна війна рф проти України суттєво порушила логістичні ланцюги агроекспорту. Досліджено що до початку бойових дій Україна забезпечувала до 10 % світового експорту пшениці та близько 15 % – кукурудзи й ячменю. У 2022 р. блокування морських портів і мінування морських шляхів призвели до накопичення значних обсягів зерна на внутрішніх складах, що ускладнило експорт і спричинило зростання цін на продовольство на глобальному ринку [4, с. 150–152].

У відповідь на кризу було запроваджено низку тимчасових рішень, зокрема функціонування «зернового коридору» (липень 2022 р. – липень 2023 р.), який забезпечив експорт понад 33 млн тон агропродукції. Проте навіть за цих умов логістична нестабільність і зростання транспортних витрат обмежували експортні можливості. Частка морських перевезень у структурі експорту скоротилася з 96 % (2021 р.) до 69 % (2022 р.) [3].

За цих умов актуалізувалося завдання переходу від експорту сировини до збільшення обсягів переробки зерна на території України з подальшим експортом продукції з вищою доданою вартістю. У цьому контексті метою даного дослідження є аналіз трансформації цифрових стратегій експортного маркетингу в умовах воєнного стану, а також визначення перспектив їх розвитку у післявоєнний період.

У перші місяці війни маркетингова активність аграрних компаній суттєво знизилася: традиційні комунікаційні канали були призупинені, а рекламні повідомлення втратили релевантність для цільової аудиторії. Діяльність маркетингових підрозділів була фактично згорнута, що зумовило потребу в пошуку нових підходів до взаємодії з клієнтами.

У відповідь на зміну контексту компанії почали впроваджувати альтернативні цифрові стратегії. Значна частина підприємств перейшла до використання онлайн-каналів з акцентом на прозору комунікацію, інформування про стан діяльності та декларування громадянської позиції. Формат масових рекламних кампаній було замінено лаконічними публічними зверненнями, що сприяло збереженню довіри з боку партнерів і споживачів [3, с. 51–52].

Паралельно з приватними ініціативами активно впроваджувались державні та освітні заходи з підтримки експортного бізнесу. Зокрема платформи на кшталт «Дія.Бізнес» та Офіс з розвитку підприємництва та експорту організовували спеціалізовані навчальні програми з антикризового маркетингу, які дозволяли адаптувати комунікаційні стратегії до нових умов.

Досліджено, що попри потенціал цифрових технологій, їх інтеграція в діяльність аграрних підприємств ускладнюється низкою факторів. Серед основних бар'єрів – обмежений доступ до якісного інтернет-з'єднання у сільській місцевості, недостатній рівень цифрової грамотності працівників, відсутність необхідної технічної інфраструктури та нестача фахівців, здатних реалізовувати ІТ-рішення на практиці.

Крім того, цифрова трансформація стримується зовнішніми обмеженнями: значна частина агробізнесу залежить від сторонніх логістичних, експортних і зберігальних провайдерів, які не завжди мають інтегровані цифрові системи. Водночас окремі великі агропідприємства вже розпочали впровадження елементів концепції Farming 4.0, орієнтуючись на автоматизацію процесів, аналітику великих даних та інтегровані системи управління. Ці кроки демонструють потенціал до масштабнішої цифрової модернізації у післявоєнний період [1, с. 4–5, 7–8, 12].

Ефективна цифрова трансформація неможлива без інвестування в людський капітал. Вона потребує наявності персоналу з відповідними цифровими компетенціями. Тому актуальним завданням є розвиток цифрових навичок працівників, організація навчальних програм і залучення молодих спеціалістів, обізнаних із сучасними ІТ-рішеннями. Особливу увагу заслуговують перспективні інновації, зокрема системи штучного інтелекту та моделювання, які дають змогу автоматизувати виробничі процеси, оптимізувати сівозміни та підвищити продуктивність аграрного виробництва [1, с. 7, 12].

За даними досліджень у середньостроковій перспективі очікується відновлення й зростання експортного потенціалу галузі. Згідно з аналітичними прогнозами, експорт зернових з України може збільшитися з 44,4 млн тон у 2023 р. до 59,4 млн тон у 2033 р., що на 16,5 % вище за довоєнний рівень 2021 р. Домінування кукурудзи як основної зернової культури у структурі виробництва та експорту, а також збереження статусу України як нетто-експортера зернових і олійних культур до 2030 р. підтверджується також прогнозами JRC Європейської Комісії [2, с. 2, 18].

Сукупність виявлених тенденцій формує підґрунтя для стратегічної переорієнтації зернопереробної галузі в бік цифрової модернізації експортного маркетингу. Визначальне значення набуває розвиток людського капіталу з високим рівнем цифрових компетенцій, інституційна підтримка технологічних трансформацій і забезпечення сталого доступу до цифрової інфраструктури. Інтеграція цифрових рішень, орієнтованих на ефективність, прозорість і адаптивність, створює потенціал для формування

конкурентоспроможної моделі агробізнесу в умовах глобальної турбулентності. Орієнтація на продукцію з високою доданою вартістю, у поєднанні з інноваційними підходами до комунікації, сприятиме зміцненню позицій українських агропідприємств у міжнародному економічному середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bogonos M., Chmil A., Nazarkina R., Nykolyuk O., Pyvovar P., Stolnikovych H. Agricultural Outlook Ukraine 2024–2033: Report-summary. *Kyiv School of Economics*, 2024. URL : https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/04/UA-Outlook-2024-2033-Report-1.pdf

2. Nykolyuk, O., Pyvovar, P., Chmil, A., Bogonos, M., Topolnyckyi, P., Cheban, I. and Fellmann, T., Agricultural markets in Ukraine: current situation and market outlook until 2030, EUR 30874 EN, *Publications Office of the European Union, Luxembourg,* 2021. URL : https://doi.org/10.2760/669345

3. Пітель Н. Аграрний експорт України в умовах війни. *Економіка та управління АПК*. 2023. Т. 2. С. 45–56. URL : https://doi.org/10.33245/2310-9262-2023-185-2-45-56

4. Karavayev T., Kovalenko V. GRAIN EXPORT FROM UKRAINE: CHANGES DURING THE PERIOD OF MARTIAL LAW. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. 2024. Т. 2, вип. 14. С. 148–155. URL : https://doi.org/http://doi.org/10.32750/2024-0215

УДК 339.138

Т. І. Данилюк,
канд. екон. наук, доцент,
Волинський національний університет
імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
ORCID ID 0000-0002-9513-5287

РОЛЬ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Повномасштабна війна в Україні радикально змінила умови функціонування національної економіки та підприємництва. Підприємства втратили звичні логістичні маршрути, зіткнулися з нестачею ресурсів, скороченням попиту та високими ризиками. У таких умовах зростає значення зовнішньоекономічної діяльності як засобу економічного виживання, відновлення і довгострокового зростання.

Розвиток підприємництва у поєднанні з ефективною зовнішньоекономічною стратегією дозволяє українським компаніям не лише підтримувати свою діяльність, але й відкривати нові ринки, залучати валютну виручку та підтримувати зайнятість у країні [4, с. 58]. У цьому контексті вкрай важливо проаналізувати як нові можливості, так і ризики, з якими стикається український бізнес у воєнний період.

Основна проблема сучасного українського підприємництва полягає у функціонуванні в умовах нестабільного безпекового, економічного та правового середовища [3, с. 144]. Через війну значна частина підприємств була змушена скоротити виробництво або призупинити діяльність. Одночасно відбулася переорієнтація з внутрішнього ринку на зовнішні ринки, оскільки експорт стає головним джерелом доходів для багатьох виробників.

Зовнішньоекономічна діяльність у таких умовах вимагає оперативного прийняття рішень, пошуку нових ринків збуту, адаптації логістики та налагодження нових торговельних зв'язків. Успішне ведення зовнішньоекономічної діяльності дозволяє підприємствам забезпечити грошові надходження, стабілізувати діяльність, зберегти кадри та сприяти макроекономічній стійкості держави.

Зовнішньоекономічна діяльність під час війни виконує функцію фінансового буфера для українських підприємств. Переорієнтація на експорт дозволяє компенсувати втрати внутрішнього попиту та уникнути повного зупинення виробництва. В умовах дефіциту сировини, енергетичних ресурсів та зруйнованої логістики зовнішньоекономічна діяльність стає джерелом валютних надходжень, що забезпечують

закупівлю критично важливих товарів та обладнання [2, с. 96]. Крім того, активізація зовнішньоекономічної діяльності підвищує стійкість економіки до шоків та сприяє зміцненню економічної дипломатії України [3, с. 145].

Війна також стала каталізатором інновацій і гнучкого управління. Багато підприємств адаптувалися до нових реалій: перенесли виробництво до західних регіонів, започаткували нові напрями діяльності (наприклад, виробництво військової або гуманітарної продукції), вийшли на міжнародні торгові платформи. З'явилися нові ніші для малого й середнього бізнесу, пов'язані з послугами для переселенців, логістикою, ІТ, агропереробкою, відновленням інфраструктури.

Крім того, багато країн відкрили свої ринки для українських товарів, запровадивши преференційні умови, митні послаблення або квоти. Це дає змогу збільшити обсяги експорту та зміцнити експортну спроможність підприємств.

Серед основних ризиків з якими стикнулася зовнішньоекономічна діяльність у воєнний період: обмежена транспортна доступність через зруйновану інфраструктуру, ризики втрати вантажів, нестабільність валютного курсу, труднощі у фінансових розрахунках із партнерами, а також високі витрати на страхування та безпеку. Юридична невизначеність у зовнішньоекономічних контрактах через форс-мажорні обставини також створює ризики зриву домовленостей.

Окремо слід відзначити кадровий дефіцит, оскільки багато кваліфікованих фахівців мобілізовані або виїхали за кордон. Це знижує ефективність функціонування підприємств і ускладнює виконання контрактних зобов'язань перед іноземними партнерами.

Підприємствам варто активно шукати шляхи диверсифікації ризиків: створювати резервні канали поставок, розширювати географію експорту, укладати контракти з новими постачальниками та клієнтами. Особливої уваги потребує побудова партнерських відносин із закордонними покупцями на довгостроковій основі.

Держава, зі свого боку, повинна створювати сприятливі умови: забезпечувати експортне страхування, доступ до дешевих кредитів, спрощення митних процедур, відкриття торгових представництв за кордоном, підвищення інформованості бізнесу щодо доступних програм підтримки [3, с. 146]. Важливою є також участь у міжнародних виставках, форумах та інтеграція у глобальні ланцюги доданої вартості.

Зовнішньоекономічна діяльність та підприємництво – це дві взаємопов'язані сили, які здатні втримати українську економіку на плаву в умовах війни. Вони забезпечують надходження іноземної валюти, зайнятість населення, збереження виробничого потенціалу і позитивний імідж України на міжнародній арені.

У перспективі важливо створити ефективну систему підтримки зовнішньоекономічної діяльності, спрямовану на формування експортного сектору, орієнтованого на нові ринки, оскільки міжнародні зв'язки стають в теперішній час одним із важливих чинників економічного зростання, структурних зрушень та підняття ефективності

національного виробництва [1]. Спроможність українських підприємств адаптуватися до умов війни, нарощувати експорт та залучати міжнародне співробітництво стане запорукою економічного відновлення після завершення бойових дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гаврилюк І. І. Динаміка та тенденції розвитку міжнародної торгівлі в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. Випуск 47. URL : https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/issue/view/47

2. Кузнєцова К. О. Міжнародна торгівля : навчальний посібник. К. : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. 191 с.

3. Старостіна А. О., Панасюк Ю. М. Маркетингове консультування в умовах турбулентних змін бізнес-середовища. Об’єднані наукою: перспективи міждисциплінарних досліджень. Київ, 2022. С. 144–146.

4. Тарасенко С. В. Міжнародний бізнес : навчальний посібник. Суми : Сумський державний університет, 2021. 222 с.

УДК 330.341.1:378.4

В. В. Джус,
асистент,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0009-0006-9243-2362

РОЛЬ НЕФОРМАЛЬНИХ ІНСТИТУЦІЙ У ФОРМУВАННІ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ УНІВЕРСИТЕТІВ В УКРАЇНІ

У сучасному економічному дискурсі неформальні інституції, що являють собою сукупність звичаїв, традицій, неофіційних правил, норм поведінки та моральних норм, суспільних очікувань, визнаються суттєвим чинником, який історично або стихійно формує економічну поведінку індивідів та організацій. У контексті інституційної теорії, неформальні інституції розглядаються як не менш значущі, а часто навіть визначальні у процесі реалізації політик та реформ, ніж формальні. Даний аспект є особливо вагомим на тлі розвитку підприємницьких університетів, які інтегрують освітню, наукову та підприємницьку діяльність в одне ціле. Для таких університетів неформальні інституції є критично важливим фактором у формуванні організаційної культури, стимулюванні інноваційної поведінки та побудові ефективних партнерств із бізнесом та державою [1]. Дослідження зосереджується на сукупності неформальних інституцій, органічно пов’язаних із формуванням та розвитком університетів підприємницького типу в Україні, а також на двоїстості їхньої природи та впливу.

Трансформацію класичних або дослідницьких університетів у підприємницькі визначають, серед інших факторів, щоденні практики, пріоритети, стиль управління, особливості прийняття рішень та реакції на інституційні нововведення [2]. Зокрема, формальні документи, що декларують автономію, відкритість до інновацій чи гнучкість у побудові партнерств, часто залишаються номінальними, оскільки їхня реалізація блокується глибоко вкоріненими неформальними установками.

Культура консерватизму, притаманна значній частині українських закладів вищої освіти (ЗВО), зумовлює обережність щодо участі у ризикованих проектах, таких як стартапи або венчурні ініціативи [3]. Підприємництво, у багатьох випадках, все ще може сприйматися як несумісне з академічною етикою. Водночас, спостерігається формування локальних осередків інноваційного мислення, де викладачі, що мають досвід міжнародних проектів або тісні зв’язки з бізнесом, виступають провідниками змін. Їхня діяльність у значній кількості випадків не має інституційної підтримки, проте сприяє зміні поведінки «знизу».

Таблиця 1 – Система неформальних інституцій, що визначають розвиток підприємницьких університетів в Україні

Неформальні інституції	*Зміст та характер впливу на підприємницькі університети*
Організаційна культура в університетах	Наявність або відсутність відкритості до змін, підприємницького мислення. У класичних університетах –домінування бюрократичного стилю, що гальмує інноваційні процеси
Неформальні практики між викладачами і студентами	Сприяння, або навпаки стримування, ініціатив студентів та викладачів до участі в стартапах, грантах, міждисциплінарних проектах
Суспільне сприйняття університету	Роль університету в країні та регіоні: як інтелектуального центру, бізнес-партнера, місця для розвитку кар'єри, а не лише освітньої установи
Підприємницька культура в суспільстві	Рівень прийняття ризику, інновацій, бізнес-ініціатив, а також престиж підприємництва як такого. У пострадянському контексті підприємництво досі часто асоціюється із сумнівною легітимністю
Рівень довіри між секторами	Довіра між бізнесом, університетами та державою. Успішне функціонування підприємницьких університетів потребує відкритих комунікацій і взаємної підтримки, проте в Україні досі домінує фрагментація секторів
Неофіційні канали поширення інновацій	Участь викладачів, студентів та керівництва ЗВО в професійних співтовариствах, асоціаціях, форумах, нетворкінгу. Наявність згаданої активності впливає на динаміку інновацій
Неявна нормативність	«Мовчазні правила гри», зокрема щодо кар'єрного зростання в університеті, ролі науки у викладацькій діяльності, оцінки ефективності викладачів тощо. Часто успішність у науці чи підприємництві не винагороджується так, як лояльність до адміністрації

Джерело: складено автором.

Неформальні мережі – як внутрішні, так і зовнішні – суттєво впливають на здатність освітніх установ створювати ефективні партнерства. Офіційні угоди та меморандуми часто існують роками без реального наповнення, якщо між сторонами відсутня довіра та взаєморозуміння. На противагу цьому, приватні контакти між науковцем і підприємцем на практиці можуть ініціювати повноцінні інноваційні проекти, що супроводжуються меншою складністю та надмірною формалізацією, а також знижують трансакційні витрати. Іншим значущим проявом впливу неформальних інституцій є традиційні уявлення про «успіх у науці». Якщо наукова діяльність оцінюється винятково за кількістю публікацій у журналах та періодичних виданнях, то комерціалізація знань, трансфер технологій або створення спін-офф компаній залишається на периферії академічної уваги.

Таблиця 2 – Двоїстість характеру впливу неформальних інституцій

Джерело впливу	*Неформальні інституції*	*Прояв у сфері університетського підприємництва*	*Вплив на управління розвитком*
Культура	Переважання академічного консерватизму	Недовіра до підприємництва як частини академічної місії	Знижує ініціативність, блокує впровадження стартап-проектів
	Культура інновацій та експериментування	Позитивне ставлення до тестування нових форматів, міждисциплінарності, гнучкості	Підвищує динамічність прийняття рішень, сприяє комерціалізації знань
Взаємовідносини, поведінкові патерни	Особисті неформальні мережі (нетворкінг)	Вплив особистих контактів на партнерства з бізнесом та владою	Часто замінюють офіційні механізми співпраці
	Відносини між кафедрами, факультетами	Ієрархічні або горизонтальні неформальні моделі комунікації	Визначають гнучкість управління, мобільність ресурсів
Соціальні норми	Уявлення про роль університету	Переважання образу університету як суто закладу освіти	Ускладнює реалізацію «третьої місії» – підприємницької
	Неформальні уявлення про успіх у науці	Орієнтація на кількість публікацій, а не на науковий вплив чи комерціалізацію	Перешкоджає мотивації до участі в ринкових інноваціях

Джерело: складено автором.

Ефективний розвиток підприємницьких університетів в Україні вимагає глибоких системних змін у неформальних інституціях. Одним із першочергових завдань є подолання залишкових радянських патернів організаційної поведінки, таких як централізований контроль, ієрархічне мислення, недовіра до ринку та надмірне значення формальних процедур. Ця заміна можлива шляхом формування культури університетського лідерства, що ґрунтується на проектному підході, гнучкості, готовності до партнерств та прийнятті ризику. Не менш важливим є формування нового суспільного уявлення про роль університету. Останній має сприйматися не лише як освітня установа, а як активний суб’єкт місцевого та національного економічного розвитку, інкубатор ідей, а також партнер бізнесу та держави. Ця зміна сприйняття вимагає трансформації як публічного дискурсу (завдяки ЗМІ, лідерам думок, освітнім кампаніям), так і втілення конкретних практик, що підтверджують «третю місію» університету, наприклад, через участь у проектах місцевого економічного розвитку та програмах розвитку стартапів [4].

Ключову роль у трансформації неформальних інституцій відіграють внутрішні агенти змін: проактивне реформаторське керівництво закладів освіти, активна частина студентства та викладачі-новатори. Їхні дії формують нову практику, яка, закріплюючись, перетворюється на нову неформальну норму. Водночас, зовнішнє середовище – бізнес, місцева влада, донори – спроможне і повинне підтримати цю трансформацію, формуючи запит на якісно нову взаємодію та надаючи стимули для успішного університетського підприємництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грищенко І., Бєлялов Т. Дослідження концепції підприємницького університету та інституційних факторів його діяльності. *Актуальні проблеми економіки.* 2020. № 9 (231). С. 46–55. DOI : https://org.doi/10.32752/1993-6788-2020-1-231-46-55

2. Бажал Ю. М. Відновлення науково-інноваційного потенціалу України: від підприємницьких до інноваційних університетів. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки.* 2024. № 1 (9). С. 3–9. DOI : https://doi.org/10.18523/2519-4739.2024.9.1.3-9

3. Ісакова Н. Б., Гончарова Т. В. Розвиток університетів України в контексті деяких сучасних світових трендів. *Nauka Ta Naukoznavstvo.* 2024. № 3 (125). С. 43–67. DOI : https://doi.org/10.15407/sofs2024.03.043

4. Кравченко М. Розвиток вітчизняних закладів вищої освіти на основі концепції потрійної спіралі. *Економічний вісник НТУУ «КПІ».* 2023. № 26. С. 167–175. DOI : https://doi.org/10.20535/2307-5651.26.2023.286989

УДК 336.279:631.11

О. В. Єгорова,
канд. екон. наук, доцент,
ORCID ID 0000-0002-6868-2103;
О. В. Павленко, С. В. Крутько,
здобувачі третього (PhD) рівня вищої освіти,
Полтавський державний аграрний університет,
м. Полтава, Україна

АНАЛІТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ ЗАПОБІГАННЯ БАНКРУТСТВУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Аграрний сектор відіграє ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки України, особливо в умовах війни. Проте у воєнний період, коли більшість аграрних підприємств працюють в умовах обмеженого доступу до ресурсів, фінансування та ринків збуту, набула особливої гостроти проблема можливої втрати фінансової стійкості й банкрутства. Банкрутство аграрних підприємств є не лише економічною, а й соціальною проблемою, воно означає втрату робочих місць, поглиблення демографічної кризи сільських територій, занепад інфраструктури.

Сільськогосподарське виробництво завжди супроводжується низкою зовнішніх та внутрішніх загроз, до яких в умовах війни додаються нові ризики – руйнування інфраструктури, скорочення трудових ресурсів внаслідок мобілізації чоловіків та еміграції, проблеми з логістикою, мінімізація страхових механізмів, обмежений доступ до кредитування, зниження купівельної спроможності населення та нестабільність валютного ринку. Деякі з перелічених чинників підвищують ризик банкрутства лише за певних обставин, деякі однозначно збільшують ймовірність настання фінансової кризи, проте дія певних факторів майже неминуче призводять банкрутства підприємства [1].

Особливу вразливість демонструють малі та середні сільськогосподарські підприємства, яким складніше вирішити проблеми із довгостроковим фінансуванням, нестачею ключових ресурсів та збутом продукції, ніж великим агрохолдингам.

Банкрутство аграрного підприємства, як правило, не є раптовою подією. Це результат затяжної фінансової нестабільності, недооцінки ризиків, неефективного управління та відсутності антикризових стратегій. В умовах війни ці чинники лише посилюються, і своєчасне виявлення симптомів кризи, аналіз фінансових показників діяльності та комплексна оцінка ризиків стають критично важливими для збереження життєздатності підприємств [2].

Одним з ключових напрямів запобігання банкрутству є аналітична діагностика фінансової стійкості. Вона базується на поєднанні аналізу фінансових коефіцієнтів

(ліквідності, платоспроможності, рентабельності, оборотності тощо) із якісною оцінкою ризиків та прогнозними моделями (моделі Альтмана, Таффлера, Спрінгейта тощо). Проте, класичні моделі прогнозування банкрутства були розроблені для відносно стабільних економічних умов і потребують адаптації до специфіки українського агросектору в умовах війни. Недостатнє врахування таких факторів, як вплив воєнних дій, зміна клімату, обмежена доступність фінансування та інші призводять до зниження точності оцінок. Тому доцільним є використання коригувальних коефіцієнтів для класичних моделей оцінки ризику банкрутства, що відображають галузеву специфіку, та поєднання кількісних моделей з експертною оцінкою ризиків [2; 3].

У цьому контексті важливим кроком є формування та впровадження інтегрального підходу до оцінки загроз банкрутства. Він передбачає кілька етапів: виявлення та класифікація ризиків, експертна оцінка їх критичності, розрахунок інтегрального показника із застосуванням вагових коефіцієнтів, визначення рівня ризику (низький, помірний, критичний). Підприємства, віднесені до критичної групи, повинні негайно впроваджувати комплекс антикризових заходів.

До найбільш ефективних управлінських рішень у сфері запобігання банкрутству можна віднести: посилення контролю за витратами, оптимізацію дебіторської та кредиторської заборгованості, диверсифікацію продукції та ринків збуту. В умовах воєнного часу пріоритетними стають адаптація логістичних ланцюгів, забезпечення безпеки активів, участь у програмах державної підтримки та міжнародної допомоги.

Сучасні підходи до аналізу ризику банкрутства дедалі частіше включають використання сучасних комп’ютерних програм штучного інтелекту. Для аналітичного оцінювання фінансового стану та ймовірності банкрутства аграрних підприємств в Україні використовують такі популярні програмні продукти, як Power BI, Qlik Sense, Finmap, Farseer та M.E.Doc, які поєднують функції фінансового обліку, візуалізації даних і прогнозування. У світовій практиці для аналізу фінансового стану та прогнозування ймовірності банкрутства підприємств широко використовуються такі програмні рішення, як IBM SPSS Statistics, SAS, а також мови програмування R і Python з відповідними бібліотеками машинного навчання. Ці інструменти дозволяють будувати високоточні моделі оцінки ризиків із урахуванням специфіки галузі, країни та масштабу підприємства. Завдяки швидкій обробці великих масивів даних (Big Data) вони дозволяють виявляти закономірності та прогнозувати фінансові кризи на ранніх етапах. Для аграрного сектору особливо перспективним є використання алгоритмів штучного інтелекту (нейронних мереж, дерев рішень, XGBoost), що дає змогу виявляти ранні ознаки фінансової нестійкості навіть за складних і нестабільних умов. У малих і середніх господарствах доцільним є впровадження адаптованих моделей (наприклад, Altman Z-score), які можна реалізувати в Excel або хмарних сервісах.

Використання цих методів забезпечує вищу точність оцінки, ніж традиційні моделі. В аграрному секторі України ці інструменти можуть застосовуватися для аналізу

впливу кліматичних, ринкових та інфраструктурних змін на фінансову стійкість підприємств. Подальший розвиток цифрових платформ моніторингу та прогнозування здатен значно посилити антикризові можливості агробізнесу.

Таким чином, запобігання банкрутству аграрних підприємств в умовах війни має спиратися на об'єктивне аналітичне підґрунтя. Запорукою сталого розвитку є рання діагностика фінансової кризи, своєчасне реагування на ризики та впровадження адаптованих методик оцінки ймовірності банкрутства. Необхідне поєднання кількісного аналізу, експертного судження та галузевої специфіки у формуванні єдиної антикризової стратегії. Пропоноване аналітичне підґрунтя може бути основою для подальших практичних досліджень, методичних розробок і державного регулювання в агросфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Dorohan-Pysarenko L., Rębilas R., Yehorova O., Yasnolob I., Kononenko Z. Methodological peculiarities of probability estimation of bankruptcy of agrarian enterprises in Ukraine. *Agricultural and Resource Economics*. 2021. Vol. 7, no. 2. Pp. 20–39. URL : https://doi.org/10.51599/are.2021.07.02.02

2. Дорогань-Писаренко Л. О., Єгорова О. В., Яснолоб І. О. Методичні підходи до оцінки ймовірності банкрутства українських підприємств. *Причорноморські економічні студії*. 2022. Вип. 76. С. 209–216. DOI : https://doi.org/10.32782/bses.76-30

3. Дорогань-Писаренко Л. О., Єгорова О. В., Яснолоб І. О. Особливості оцінки ймовірності банкрутства аграрних підприємств в Україні. *Інфраструктура ринку*. 2022. № 68. С. 223–231. DOI : https://doi.org/10.32843/infrastruct68-39

УДК 352.071:336.14(477):334.01

Р. С. Єрьоменко,
здобувач третього (PhD) рівня
вищої освіти,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна,
м. Харків, Україна
ORCID ID 0009-0009-2670-3082

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ФІНАНСІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Сучасний етап розвитку місцевого самоврядування в Україні характеризується складним переплетінням викликів воєнного часу та необхідністю реалізації системних реформ у сфері децентралізації влади. Починаючи з 2024 року, органи місцевого самоврядування функціонують в умовах надзвичайно складних умов, викликаних воєнним станом, масовими переміщеннями населення та руйнуванням критичної інфраструктури. Зміни законодавчої бази, що регулює діяльність місцевого самоврядування створили нові правові рамки для функціонування місцевих бюджетів та їх взаємодії з підприємницькими структурами на місцевому рівні, сприяли підвищенню прозорості бюджетів місцевого самоврядування [1].

Аналіз фінансових показників місцевих бюджетів за 2024 рік демонструє значні структурні зміни у доходній частині. Частка податку на доходи фізичних осіб у структурі податкових надходжень скоротилася з 67 % у 2023 році до 54 % у 2024 році. Водночас частка єдиного податку зросла з 13 до 19 %, що свідчить про активізацію малого та середнього підприємництва як альтернативного джерела наповнення місцевих бюджетів [2]. За даними аналізу виконання місцевих бюджетів за 2024 рік, спостерігаємо їх позитивну динаміку, що засвідчує адаптивність системи місцевого оподаткування до викликів воєнного часу та здатність підприємницького сектору підтримувати фінансову стабільність громад.

Вплив воєнних дій на структуру місцевих бюджетів особливо відчутний у регіонах, що зазнали безпосереднього військового впливу. Частка власних доходів у загальній структурі доходів місцевих бюджетів знизилася з 24,4 % у 2022 році до 17,8 % у 2023 році та до 15,8 % за перші дев’ять місяців 2024 року. Ця тенденція відображає зростання залежності місцевих громад від державних трансфертів, що обумовлено як зменшенням податкової бази внаслідок міграційних процесів, так і збільшенням видаткових зобов'язань, пов'язаних з відновленням інфраструктури. Незважаючи на ці

виклики, окремі територіальні громади демонструють зразки ефективного управління фінансами та створення сприятливих умов для розвитку підприємництва. Приміром, громади, що змогли диверсифікувати свою економіку та залучити інвестиції у відновлювальну енергетику або ІТ-сферу, показують стійкішу фінансову динаміку.

Законодавчі новації 2024–2025 років створили нові можливості для взаємодії органів місцевого самоврядування з підприємницькими структурами. Так, наприклад, була спрощена процедура отримання дозвільних документів для малого та середнього бізнесу на місцевому рівні. Одночасно посилення вимог до прозорості діяльності органів місцевого самоврядування, створило додаткові гарантії для інвесторів щодо передбачуваності та законності рішень місцевої влади. Практичним прикладом реалізації цих принципів є впровадження електронних сервісів для надання адміністративних послуг підприємцям у більшості обласних центрів України.

Особливої уваги заслуговує трансформація системи місцевого оподаткування та її вплив на підприємницьку активність. Зміни до Податкового кодексу України, що набрали чинності у 2024 році, розширили права місцевих рад у встановленні ставок місцевих податків та зборів в межах граничних розмірів, визначених законом. Аналіз практики застосування цих норм показує, що більшість громад обрала стратегію помірного збільшення податкового навантаження для компенсації втрат від зменшення інших джерел доходів [3].

Реформування системи адміністративних послуг на місцевому рівні стало одним з ключових чинників покращення умов ведення бізнесу. Впровадження принципу «єдиного вікна» для отримання дозвільних документів дозволило скоротити терміни реєстрації підприємств та отримання ліцензій у середньому на 30–40 % порівняно з докризовим періодом. Особливо ефективними виявилися цифрові рішення, що дозволяють підприємцям подавати документи та отримувати послуги в електронному форматі без відвідування офісів. Прикладом успішної реалізації таких ініціатив є створення мобільних центрів надання адміністративних послуг у громадах, що постраждали від воєнних дій, де традиційна інфраструктура була зруйнована. Ці центри забезпечують безперервність надання послуг підприємцям та сприяють швидкому відновленню економічної активності на звільнених територіях.

Фінансова підтримка малого та середнього підприємництва з боку місцевих бюджетів набула нових форм в умовах воєнного стану. Багато громад створили спеціальні фонди підтримки підприємництва. Ці фонди надають мікрокредити, гранти на відновлення зруйнованого майна або часткове відшкодування орендної плати для підприємців, що відновлюють свою діяльність після воєнних подій . Статистичні дані показують, що громади, які активно використовують такі інструменти, демонструють вищі темпи відновлення підприємницької активності порівняно з тими, що обмежуються лише загальнодержавними програмами підтримки.

Вважаємо, що вітчизняне законодавство має реформуватися у контексти посилення ролі органів місцевого самоврядування у формуванні та реалізації програм економічного розвитку територій. Це включає право громад самостійно визначати пріоритети інвестиційної політики, створювати спеціальні економічні зони на місцевому рівні та укладати угоди про публічно-приватне партнерство без додаткових погоджень з центральними органами влади за певними категоріями проєктів. Реалізація цих повноважень потребує від місцевих еліт нових компетенцій у сфері стратегічного планування та фінансового менеджменту. Водночас розширення самостійності створює додаткові можливості для залучення приватних інвестицій у відновлення та розвиток місцевої інфраструктури.

Перспективи розвитку системи місцевого самоврядування та її впливу на підприємництво у 2025 році визначаються кількома ключовими факторами. По-перше, очікується подальше удосконалення правової бази, зокрема прийняття нової редакції Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань», що спростить процедури започаткування бізнесу на місцевому рівні. По-друге, планується розширення переліку адміністративних послуг, що надаються в електронному форматі, до 95 % від загальної кількості послуг для підприємців. По-третє, передбачається створення регіональних фондів гарантування кредитів для малого та середнього бізнесу з участю коштів місцевих бюджетів, що дозволить знизити вартість кредитних ресурсів для підприємців у регіонах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр

2. Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2024 рік / Портал децентралізації. 2024. URL : https://decentralization.ua/news/19387

3. Місцеве самоврядування в Україні у 2024 р.: тенденції та перспективи розвитку. *Law. State. Technology.* 2024. URL : https://journals.politehnica.dp.ua/index.php/lst/article/view/650

4. Виконання доходів місцевих бюджетів за січень-квітень 2025 року / Міністерство фінансів України. 2025. URL : https://mof.gov.ua/uk/vykonannia-dokhodiv-mistsevykh-biudzhetiv

УДК 336.6

В. В. Зимовець,
д-р екон. наук, с.н.с.,
ДУ «Інститут економіки і прогнозування НАН України»,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-8542-3904

СТІЙКІСТЬ НАЦІОНАЛЬНИХ ФІНАНСОВИХ СИСТЕМ ДО ГЛОБАЛЬНИХ ШОКІВ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЧИННИКИ

З початку XXI ст. світова економіка зазнавала руйнівного впливу низки непередбачуваних масштабних подій (агресивних війн, геополітичних протистоянь, епідемій, природних катастроф), що узагальнено позначаються як глобальні шоки. Серед актуальних потенційних глобальних шоків, які створюють загрози для національних фінансових систем – посилення геополітичної напруженості [1]; раптове погіршення відносин між США та ЄС, послаблення трансатлантичної солідарності [2].

На тлі зростаючої геополітичної напруженості спроможність урядів протидіяти негативному впливу актуальних глобальних шоків на стійкість національних фінансових систем залишається ослабленою під впливом низки новітніх факторів: 1) слабша керованість таких систем через розмивання фінансових кордонів у процесі глобалізації і високу мобільність капіталу; 2) структурно-функціональна трансформація національних фінансових систем під впливом діджиталізації фінансових відносин (послаблення ролі традиційних сегментів і виникнення нових, зокрема децентралізованих фінансів); 3) посилення ризиків втрати капіталу унаслідок шахрайських дій з використанням сучасних ІТ, глобальні щорічні масштаби яких оцінюються в обсягу 10,5 трлн дол. США [2]; 4) можливості ініціювання штучних фінансових криз за допомогою маніпулювання ринком та поширення дезінформації [3]. В останні роки намітились тенденції до фрагментації світової фінансової системи, активізувалось просування ініціатив, спрямованих на руйнування її ядра (ініціатива БРІКС з дедоларизації). Фрагментація світової фінансової системи спричинить хаос і невизначеність, наслідком чого стане переоцінка ризиків і погіршення умов доступу до капіталу на світових ринках для окремих країн.

Незавершеність структурно-функціональної трансформації національних фінансових систем на тлі фрагментації світової фінансової системи *підвищують вразливість національних фінансових систем до глобальних шоків*, оскільки формування релевантного новим реаліям регуляторного каркасу потребуватиме тривалого часу, тоді як структурні зміни відбуваються стрімко, якщо не блискавично. Тому вивчення тенденцій стійкості національних фінансових систем до глобальних шоків є актуальним науковим завданням.

За будь-яких обставин ознакою і першопричиною *слабкості національних фінансових систем є недостатність капіталу у ліквідній формі для покриття зумовлених глобальним шоком втрат*. Тому стійкість національних фінансових систем до глобальних шоків визначається достатністю резервів для виконання зобов'язань. На необхідності забезпечення належного рівня міжнародних резервів, а також буферів капіталу та ліквідності у фінансовому секторі задля пом'якшення несприятливих наслідків глобальних шоків наголошує МВФ [4, с. 68]. Поділяючи такий підхід, акцентуємо увагу на необхідності формування буферів капіталу та ліквідності не лише у фінансовому секторі, але й у секторах нефінансових корпорацій та домогосподарств, оскільки першопричиною генерованої глобальними шоками дестабілізації національних фінансових систем є *втрати капіталу у виробничих секторах економіки*. Тому наявність достатніх обсягів *буферних резервів ліквідності і капіталу у нефінансових секторах* є необхідною передумовою забезпечення їх життєздатності під час глобальних шоків. Також важливим для забезпечення стійкості фінансової системи фактором є доступність капіталу для виробничих секторів на внутрішньому ринку під час глобальних шоків.

Для вивчення довгострокових тенденцій стійкості національних фінансових систем було застосовано показники монетизації ВВП і боргової залежності держав упродовж 2001–2023 рр. (рис. 1). Порівняння рівня монетизації ВВП у різних групах країн та у часі дає змогу ідентифікувати відносні обсяги акумульованого у грошовій формі ліквідного капіталу як основи стійкості фінансової системи. Рівень державного боргу вказує на доступність капіталу під час глобальних шоків та вплив ефекту витіснення.

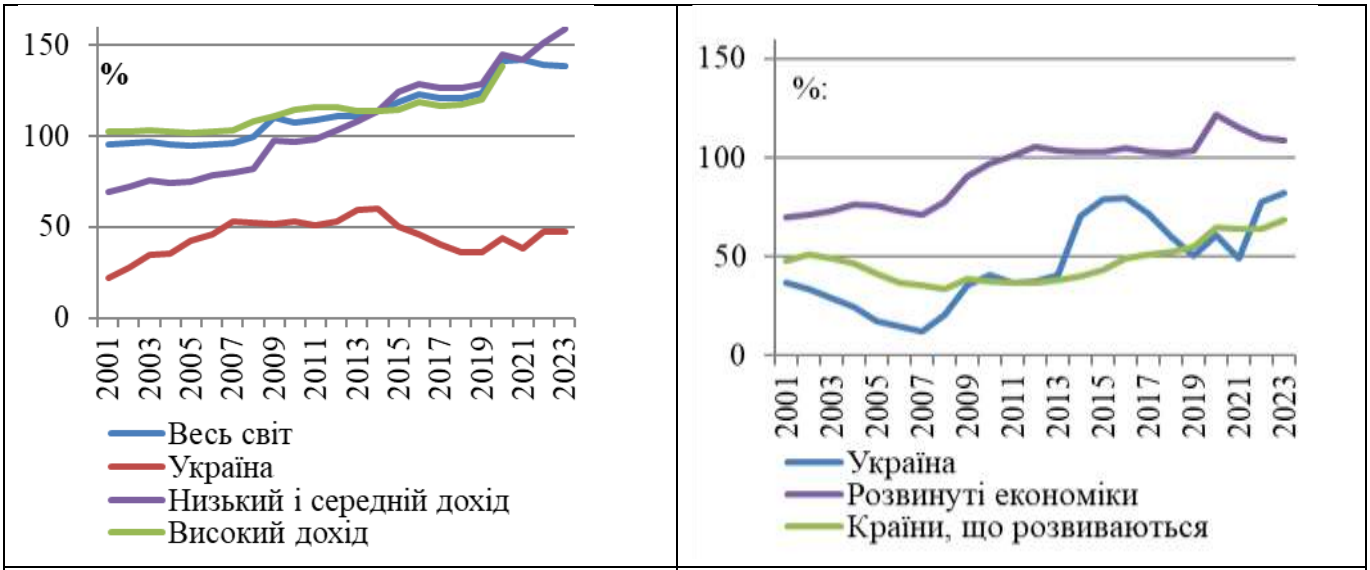

Рівень монетизації (М3 до ВВП, %)	Рівень державного боргу (% ВВП)

Рисунок 1 – Індикатори стійкості до глобальних шоків, 2001–2023 рр.

Джерело: Fiscal Monitor. October 2024. URL : https://www.imf.org/external/datamapper/datasets/WEO ; Word Development Indicators. URL : https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators

Вивчення динаміки вказаних показників дало змогу виокремити довгострокові світові тенденції вразливості національних фінансових систем упродовж 2001–2023 рр.: 1) *посилення стійкості національних фінансових у країнах з низькими і середніми доходами* (підвищення рівня монетизації більш ніж утричі – з 59,3 до 169,4 % ВВП), починаючи з 2014 р. рівень монетизації у цій групі країн перевищує середньосвітовий; 2) *суттєве послаблення стійкості національних фінансових систем економічно розвинутих держав* (випереджаюче зростання боргової залежності з 70 до 108,7 %, розрив за цим показником між розвинутими країнами і країнами, що розвиваються збільшився з 22 до 40 пп).

На тлі світових тенденцій вразливість фінансової системи України є значно вищою, у т.ч. при порівняннях з показниками групи країн з низькими і середніми доходами. Вразливість фінансової системи України починає зростати після світової фінансової кризи 2008–2009 рр. (стагнація рівня монетизації на тлі зростання рівня державного боргу). Після початку військової агресії проти України в 2014 р. відбулося падіння рівня монетизації, який на кінець 2023 р. був *втричі нижчим порівняно із загальносвітовим*, що сигналізує про порівняно вищу вразливість фінансової системи України (без врахування тіньових (позасистемних) ліквідних капіталів, зокрема готівки в іноземній валюті та коштів в іноземних банках).

Актуальними напрямами подальших досліджень стійкості національних фінансових систем є перегляд методологічних підходів до оцінки з урахуванням структурно-функціональної трансформації; розробка науково-практичних підходів до моніторингу фінансової стійкості виробничих секторів, включаючи алгоритми стрес-тестування та ідентифікації вразливих сегментів (на основі обробки фрагментованої фінансової інформації за допомогою сучасних ІТ).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Luo Y. Paradigm shift and theoretical implications for the era of global disorder. *JIB.* 2024, 55. P. 127–135. URL : https://doi.org/10.1057/s41267-023-00659-2

2. Юрчишин В. Тривожні сигнали нового економічного порядку (НЕП). URL : https://razumkov.org.ua/komentari/tryvozhni-sygnaly-novogo-ekonomichnogo-poriadku-nep

3. Top 10 Cybersecurity Predictions and Statistics for 2024. URL : https://cybersecurityventures.com/top-5-cybersecurity-facts-figures-predictions-and-statistics-for-2021-to-2025/

4. The Incredible, World-Altering ‘Black Swan’ Events That Could Upend Life in 2025 / Politico Magazine. 01/03/2025. URL : https://www.politico.com/news/magazine/2025/01/03/15-unpredictable-scenarios-for-2025-00196309

5. Global Financial Stability Report. October 2024. URL : https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/GFSR/2024/October/English/textrevised.ashx

УДК 004:005.7

А. І. Іваненко,
здобувач третього (PhD) рівня
вищої освіти,
ПВНЗ «Європейський університет»,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0009-0001-4994-7655

ЦИФРОВІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ТОРГОВЕЛЬНИМИ МЕРЕЖАМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ АДАПТАЦІЇ ДО ЗМІН ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Під час повномасштабної війни відбулась зміна парадигми розвитку бізнесу. Це торкнулось усіх секторів економіки й третинного зокрема, який розглядається у межах гіпотези трьох секторів (видобуток сировини (первинний), виробництво (вторинний) та сфера послуг (третинний).

В умовах глобальної цифрової трансформації інформаційні технології є детермінантою конкурентоспроможності підприємств торгівлі. Конкурентоспроможність як категорія визначається здатністю компанії до адаптації в умовах динамічного ринкового середовища та можливістю ефективного використання наявних ресурсів. Вона базується на конкурентних перевагах та свідчить про місце компанії серед конкурентів [1, с. 83–88]. Масштабне використання інформаційних технологій детермінувало парадигмальні зрушення в управлінні конкурентоспроможністю торговельних мереж, здатність до ефективного управління якою формується з використання сучасних управлінських інструментів, що відповідним чином впливає на структуру економічних взаємовідносин для досягнення найвищих показників порівняно з іншими торговельними компаніями. Це спричиняє трансформаційний ефект на усталені способи виробництва, співпраці контрагентів, логістичні операції, фінансові транзакції, людський потенціал, продуктивність праці та інші аспекти, спонукає суб’єктів господарювання все більше покладатися на технології та, зокрема, на штучний інтелект.

Впровадження заходів для підвищення рівня конкурентоспроможності торговельних мереж тісно переплітається з виникненням, обробленням та передачею значного обсягу інформації, що дає підстави розглядати систему як інформаційну. Організаційне забезпечення такої системи зумовлює доцільність розроблення комплексних програмних рішень з функціоналом збору та аналізування даних про стан, ресурсний потенціал суб'єктів процесу управління й оцінки інтенсивності та результативності управлінського впливу.

У 2024 році український бізнес опинився в умовах складного зовнішнього середовища, зумовленого повномасштабною війною, політичною нестабільністю та економічною турбулентністю. Це призвело до зміни парадигми розвитку всіх секторів економіки, зокрема третинного (сфера послуг), що розглядається у межах гіпотези трьох секторів. Водночас відбувалися й позитивні зрушення, серед яких цифровізація управлінських процесів у торговельних мережах, яка стала відповіддю на нові виклики.

Зміни, що відбулися у сфері цифрової трансформації торгівлі, потребують дослідження не окремого календарного періоду (однорічні показники не дозволяють повною мірою відобразити характер та масштаб трансформаційних процесів), що зумовлює потребу у проведенні комплексного дослідження відповідних трендів й аналізуванні динаміки їхнього розвитку у більш тривалій часовій перспективі. У цьому контексті особливої актуальності набуває дослідження впливу інформаційних технологій – ключового чинника формування конкурентних переваг підприємств торгівлі як проактивної реакції на виклики зовнішнього середовища [2, с. 37–42].

Проте, незважаючи на стримані споживчі настрої, спостерігалося нарощування позитивних тенденцій: висока швидкість адаптації до культурних змін, персоналізація клієнтського досвіду, розширення ринкових сегментів, проактивне управління ризиками, підвищення ефективності та розвиток персоналу, за результатами дослідження Deloitte [3]. Об’єктивними причинами чого є: впровадження цифрових управлінських рішень, активна інтеграція інтелектуальних технологій (зокрема елементів машинного навчання), що й стало підґрунтям для формування конкурентних переваг торговельних мереж у 2025 році.

Інформаційні технології відіграють центральну роль у кожному з цих напрямів – не лише як засіб автоматизації, а як рушій перетворення управлінських моделей. Вони формують нову архітектуру бізнес-процесів, сприяють зростанню гнучкості та адаптивності, а також зміцнюють конкурентні позиції торговельних мереж на ринку.

За результатами дослідження McKinsey [3], відбулась зміна споживчих уподобань. Персоналізація завдяки інформаційним технологіям стає не просто перевагою, а базовою вимогою: 71 % споживачів очікують від компаній персоналізованої взаємодії, а 76 % відчувають розчарування, коли цього не отримують. Доволі інформативним є те, що 75 % споживачів під час пандемії COVID-19 змінили методи покупок, бренди або магазини й продемонструвала готовність переходити до компаній, які краще відповідають їхнім очікуванням, ті, що впроваджують ефективні стратегії персоналізації, генерують на 40 % більше доходів від цих активностей порівняно з конкурентами.

Зміни в технологіях створюють виклики для торговельних мереж, які одночасно є можливостями для розроблення конкурентних стратегій на основі поєднання фінансових можливостей із задоволенням індивідуалізованих потреб клієнтів.

Сучасне управління конкурентними перевагами в торговельних мережах дедалі частіше орієнтується на принципи "Індустрії 5.0", що на відміну від "Індустрії 4.0" (яка зосереджувалася на автоматизації, інтернеті речей та взаємозв'язку систем), сфокусована на гармонійному поєднанні технологій й людського інтелекту, персоналізації, сталому розвитку та соціальній відповідальності, то "Індустрія 5.0".

У центрі цієї концепції – людина як активний учасник цифрових процесів. Й це передбачає переорієнтацію бізнес-моделей на гнучкість, етичність, цінності й глибше розуміння клієнта, а для торговельних мереж відкриває нові можливості в управлінні шляхом створення персоналізованого клієнтського досвіду, використання штучного інтелекту для прийняття стратегічних рішень, формування підґрунтя для ефективного взаємозв’язку технологій, працівників та споживачів.

Індустрія 5.0 стає ключовою умовою збереження конкурентоспроможності в цифрову епоху, де цінність створена технологією, проявляється у її розумному використанні в інтересах людини та суспільства, що потребує удосконалення технологічних та управлінських компетенцій, їх формування та систематичного вдосконалення й ґрунтується на глибокому аналізуванні світових трендів розвитку економіки. У контексті забезпечення конкурентоспроможності торговельних мереж важливо враховувати феномен довговічності основного капіталу, який характеризується прискореним моральним зносом й це потребує оперативного оновлення технологічної бази.

У цьому зв’язку набуває значущості ефект "path dependence", що вказує на залежність сучасної траєкторії розвитку не лише від поточних умов, а й від історично сформованих рішень та практик. Ця концепція є потужним інструментом для аналізування стійкості неефективних інституцій, механізмів їх появи та розвитку й опису статичними та динамічними параметрами негативних явищ в інституційній сфері та їх системах і дає відповіді на питання, чому окремі інституції або бізнес-моделі залишаються малоефективними, попри наявність нових технологічних можливостей [4].

З урахуванням зазначеного можна констатувати, що посилення конкурентоспроможності господарюючих суб’єктів у сфері торгівлі можливе у разі впровадження цифрових технологій й відповідних інноваційних підходів у менеджменті [5] як плацдарму конкурентної боротьби, що дає підстави для висновку про те, що наявність безпосереднього зв’язку з цифровою екосистемою торговельних мереж є важливим елементом функціонування системи управління конкурентоспроможністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волошин А. В. Характеристика конкурентоспроможності та визначення її сутності. *Економіка: реалії часу.* 2023. № 4 (68). С. 83–88. DOI : https://doi.org/10.15276/ETR.04.2023.9

2. Нетудихата К. Л., Погромський В. О. Застосування концепції «Path Dependence» в дослідженні структурної трансформації національної інноваційної системи України. *Економічний простір*. 2021. № 176. С. 37–42. DOI : https://doi.org/10.32782/2224-6282/176-5

3. Deloitte. Retail Trends 2025: A year of bold moves. URL : https://www.deloitte.com/dk/en/Industries/consumer/perspectives/retail-trends.html (дата звернення: 19.05.2025).

4. McKinsey & Company. The value of getting personalization right-or wrong-is multiplying. Next in Personalization 2021 Report. URL : https://www.mckinsey.com/capabilities/growth-marketing-and-sales/our-insights/the-value-of-getting-personalization-right-or-wrong-is-multiplying (дата звернення: 19.05.2025).

5. Бреус С. В., Іваненко А. І. Забезпечення кібербезпеки на основі штучного інтелекту в системах управління інформаційними технологіями торговельних компаній. *Економічна безпека підприємництва в умовах затяжної війни* : збірник тез доповідей за матеріалами XVI Міжнародної науково-практичної конференції «Безпекотворення: питання теорії, практики та правові аспекти», м. Київ, 23 травня 2024 р. / за ред. О. І. Тимошенко. Київ : Видавництво «Європейського університету», 2024. 218, [171–173] с.

УДК 656.2:330.322+338.2

О. Д. Качковський,
здобувач третього (PhD)
рівня вищої освіти,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0009-0000-7051-7724

МЕХАНІЗМИ РОЗРОБКИ СТРАТЕГІЇ АТ «УКРЗАЛІЗНИЦЯ» В УМОВАХ МОБІЛІЗАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

Вторгнення Росії, що почалося 24 лютого 2022 року, суттєво вплинуло на економіку України, зруйнувавши не лише звичний ритм життя громадян, а й дестабілізувавши ключові галузі господарства. Однією з критично важливих сфер, яка забезпечує життєздатність економіки у воєнний час, є транспортна система. Залізничний транспорт, у цьому контексті, відіграє надзвичайно важливу роль, оскільки відповідає за перевезення стратегічно важливих вантажів для оборонного сектору та економіки в цілому.

У період, коли економіка функціонує в умовах мобілізації, актуальним стає питання адаптації залізничних підприємств до нових реалій. Необхідно не лише підтримувати працездатність залізничної інфраструктури, а й підвищувати її ефективність, щоб гарантувати національну безпеку та сприяти сталому економічному розвитку.

Залізничний транспорт в Україні відповідає за понад 70 % вантажних перевезень [дані АТ «Укрзалізниця»]. Це робить її ключовим елементом логістики, особливо у питанні транспортування ресурсів, пального, продовольства та іншої критично важливої продукції, необхідної як для цивільних потреб, так і для Збройних сил. Проте через значне зношення рухомого складу, нестачу інвестицій та обмежене фінансування, перед галуззю постають серйозні виклики. У цих умовах важливо переглядати стратегії розвитку та змінювати підходи до інвестування. Це допоможе підвищити ефективність перевезень у складний воєнний період.

Постійна зміна зовнішніх умов через воєнні дії та економічну нестабільність потребує гнучких та стратегічно обґрунтованих рішень для підприємств залізничного транспорту. Їх здатність оперативно адаптуватися до умов сьогодення стає одним із головних чинників стабільності в державі.

АТ «Укрзалізниця» – провідний гравець на ринку залізничних перевезень в Україні. Компанія управляє інфраструктурою та виконує функції єдиного національного оператора з перевезення вантажів і пасажирів. Її головна мета – забезпечення якісного та безпечного транспортного обслуговування як на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях.

АТ «Укрзалізниця» має вагоме стратегічне значення, володіє розгалуженою мережею залізничних шляхів і висококваліфікованим персоналом, а також займає домінуючу позицію на ринку. Крім економічної, АТ «Укрзалізниця» виконує і важливу соціальну роль у багатьох регіонах країни. Однак разом із цими перевагами існують і значні проблеми: критичний стан основних фондів, обмежений доступ до зовнішніх інвестицій, низький рівень енергоефективності та залежність від імпорту. Також є загрози, пов'язані з руйнуванням інфраструктури в умовах війни, високим рівнем бюрократії, проблемами з корупцією та недостатньою кваліфікацією кадрів.

Ураховуючи наявні переваги та виклики, стратегічна мета АТ «Укрзалізниця» має полягати у створенні стабільної та ефективної бізнес-моделі, яка сприятиме економічному зростанню країни та підвищенню рівня добробуту її громадян.

До 2030 року українська залізниця має пройти серйозну трансформацію. Такі амбітні плани закладено в Національній транспортній стратегії, яка визначає головні пріоритети розвитку «Укрзалізниці» в найближче десятиліття [1]. Йдеться не лише про модернізацію колій, а й про переосмислення ролі залізниці в європейському транспортному просторі.

В лютому 2025 року стало відомо, що Наглядова рада АТ «Укрзалізниця» затвердила стратегію розвитку на 2025–2030 роки [2]. Для стратегічно важливого елементу транспортної інфраструктури України, яким є АТ «Укрзалізниця», власна стратегія повинна поєднуватися з Національною транспортною стратегією України на період до 2030 року через систему візій – бажаного образу майбутнього до якого прагне компанія [3], які відповідають національним цілям розвитку транспортної інфраструктури.

Автором пропонується відділити вісім основних візій АТ «Укрзалізниця», які мають бути враховані в Стратегії АТ «Укрзалізниця»:

1. Надійне та стабільне функціонування залізничного транспорту в умовах необхідності забезпечення безпеки перевезень.
2. Підвищення ефективності управління та операційної діяльності.
3. Сприяння розвитку економіки України через логістичну підтримку.
4. Орієнтація на пасажира та якісний сервіс (клієнтоцентричність).
5. Дотримання принципів соціальної відповідальності .
6. Формування позитивного інвестиційного іміджу та залучення міжнародного фінансування.
7. Впровадження цифрових технологій та інноваційних рішень у галузі.
8. Зелені інвестиції та екологічна стійкість.

На думку автора, загальна стратегічна мета АТ «Укрзалізниця» полягає у трансформації компанії у сучасного, продуктивного та інтегрованого з європейською транспортною системою національного перевізника, що гарантує безпечні, комфортні й конкурентоздатні логістичні послуги.

Поєднання цієї стратегічної мети АТ «Укрзалізниця» з положеннями Національної транспортної стратегії України (НТС) формує надійне підґрунтя для стабільної роботи залізничного сектору в умовах мобілізаційної економіки.

Дослідження трансформації стратегічних підходів АТ «Укрзалізниця» в умовах воєнного стану свідчить про надзвичайну роль компанії як ключового елементу транспортної інфраструктури держави. Її функціонування є критичним для забезпечення економічної стійкості та оборонного потенціалу України. Водночас, попри важливу роль, компанія зіштовхується з рядом серйозних викликів, які гальмують її ефективну діяльність у воєнний період. Серед них значне фізичне зношення інфраструктури та рухомого складу, а також обмежені можливості для залучення інвестицій як з боку держави, так і з боку самої компанії.

У цьому контексті стратегія розвитку АТ «Укрзалізниця» має бути узгоджена з Національною транспортною стратегією України на період до 2030 року. Цей документ передбачає поступове вдосконалення транспортної інфраструктури та її глибшу інтеграцію з європейськими логістичними системами. Для досягнення поставлених цілей необхідно сфокусуватися на формуванні чіткої візії майбутнього компанії, яка відображатиме загальнодержавні пріоритети та сприятиме реалізації принципів сталого розвитку транспортної галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Національна транспортна стратегія 2030. Як планують розвивати залізницю / CFTS.ORG.UA. URL : https://cfts.org.ua/articles/natsionalna_transportna_strategiya_2030_yak_planuyut_rozvivati_zaliznitsyu_2088/ (дата звернення: 21.05.2025).

2. Наглядова рада УЗ затвердила стратегію розвитку на 2025–2030 роки / RAILINSIDER.COM.UA. URL : https://www.railinsider.com.ua/naglyadova-rada-uz-zatverdyla-strategiyu-rozvytku-na-2025-2030-roky/ (дата звернення: 21.05.2025).

3. Візія, місія, стратегія: тлумачимо популярні терміни / OSVITORIA.MEDIA. URL : https://osvitoria.media/experience/viziya-misiya-strategiya-tlumachymo-populyarni-terminy/ (дата звернення: 21.05.2025).

УДК 338.4 (477)

М. В. Кічурчак,
д-рка екон. наук, професорка,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
м. Львів, Україна
ORCID ID 0000-0002-1927-5704

ДИНАМІКА ВИРОБНИЦТВА В СЕКТОРІ ІНФОРМАЦІЇ ТА КОМУНІКАЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Збільшення обсягів виробництва є одним з головних індикаторів розвитку національної економіки та її окремих секторів. З економічної точки зору це свідчить про розширення інвестиційних можливостей суб'єктів господарювання, активізацію впровадження інновацій, вихід на нові та зміцнення позицій на наявних ринках, а також появу нових інформаційно-комунікаційних продуктів. Проте повномасштабна війна російської федерації проти України має суттєвий вплив на економічну активність суб'єктів господарювання в секторі інформації та комунікації. З огляду на це актуалізується необхідність оцінки основних тенденцій виробництва у даному секторі як на національному, так і регіональному рівнях упродовж 2014–2023 рр.

У науково-методологічному дискурсі цей аналіз продовжує оцінювання стану розвитку підприємництва у секторі інформація та комунікації в економіці України, започатковані у попередніх дослідженнях. Зокрема, було обґрунтовано, що активне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій та процеси цифровізації сприяють підвищенню ефективності надання суспільних благ і покращенню взаємодії з їх споживачами [1, с. 10–11]. Крім того, встановлено, що підприємці сектору інформації та комунікації в країнах ЄС позитивно впливають на структурні трансформації економіки, а також стимулюють розвиток креативних індустрій та креативної економіки [2, с. 119–120; 3, с. 402]. У цьому контексті сектор інформації та комунікації на регіональних ринках потенційно здатен відігравати важливу роль у процесах повоєнного відновлення України та розбудови її креативної економіки [4, с. 19; 5, с. 15]. Відповідно, доцільно проаналізувати динаміку виробництва у секторі інформації та комунікації в Україні та її регіонах в умовах триваючої війни.

Згідно з даними таблиці 1, у 2015–2023 рр. спостерігалася значна варіативність темпів зростання обсягів виробництва в секторі інформації та комунікації в Україні та її регіонах. До 2022 р. характер динаміки обсягів виробництва на національному та регіональному рівнях був позитивним. Іншими словами, у період після початку військової агресії російської федерації проти України у 2014 р. підприємницька активність у секторі інформації та комунікації підтримувалася завдяки процесам цифровізації, зростанню попиту на продукцію як на внутрішньому, так і на зовнішньому

ринках, а також реалізації заходів політики зі стимулювання підприємництва та зниження податкового навантаження. Водночас у 2022 р. темпи зростання обсягів виробництва продукції у даному секторі зазнали різкого падіння, з частковим відновленням у 2023 р. Основними причинами такого спаду стали наслідки повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України, а також зростання рівня економічної та соціальної невизначеності для суб'єктів підприємницької діяльності.

Таблиця 1 – Темпи зростання обсягу реалізованої продукції у секторі інформації та комунікації за регіонами України, % до попереднього року

Регіон	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Україна	**133,9**	**123,7**	**123,9**	**126,3**	**122,3**	**118,1**	**133,6**	**55,3**	**115,7**
Вінницька область	184,8	139,1	119,1	133,3	126,6	127,1	136,6	61,1	99,1
Волинська область	169,2	140,0	142,7	131,7	129,5	132,2	141,9	11,4	162,5
Дніпропетровська область	173,2	131,7	133,1	136,3	118,3	123,2	135,9	24,3	132,9
Донецька область	111,7	119,9	111,7	132,8	137,1	110,4	116,0	3,8	61,8
Житомирська область	151,4	136,7	131,9	131,1	118,6	129,7	142,9	15,0	120,0
Закарпатська область	166,8	145,8	138,3	137,5	133,8	126,7	146,5	25,8	112,6
Запорізька область	154,0	138,8	129,3	134,7	127,2	129,4	138,5	21,5	48,2
Івано-Франківська область	185,1	146,4	137,9	140,2	128,7	129,1	149,0	18,9	144,4
Київська область	176,0	135,7	147,4	127,4	133,2	129,0	141,7	9,6	134,3
Кіровоградська область	149,2	142,8	142,8	149,1	119,5	119,9	139,3	15,5	190,0
Луганська область	159,1	108,6	105,1	121,2	118,4	120,6	118,0	…	…
Львівська область	186,2	139,3	126,4	138,5	125,7	119,9	146,7	49,8	140,1
Миколаївська область	173,4	134,3	132,5	132,8	120,1	124,2	140,7	16,4	83,1
Одеська область	139,2	123,9	129,2	124,5	109,1	126,8	144,0	24,4	107,5
Полтавська область	167,9	135,9	144,0	136,6	131,0	126,8	141,6	20,9	124,9
Рівненська область	127,8	115,1	139,5	138,9	139,6	131,2	144,7	14,8	96,0
Сумська область	164,3	142,1	137,7	134,5	122,5	131,2	143,8	13,9	103,7
Тернопільська область	133,8	87,1	132,3	154,2	137,8	124,1	141,9	25,6	128,7
Харківська область	176,1	135,2	129,3	129,1	122,1	121,4	138,2	…	…
Херсонська область	174,9	130,2	138,6	131,5	125,6	139,0	132,4	4,1	47,8
Хмельницька область	167,2	151,6	138,9	144,5	127,7	127,2	149,5	10,3	159,7
Черкаська область	206,1	138,9	139,9	138,3	132,3	129,8	139,0	20,0	134,9
Чернівецька область	152,3	139,8	146,6	138,7	123,1	131,9	146,2	27,0	104,5
Чернігівська область	167,1	133,0	129,6	132,4	126,6	124,4	138,3	15,5	87,6
м. Київ	121,9	118,7	119,8	121,7	121,0	113,8	128,6	77,7	114,9

Джерело: складено автором за даними [6].

До регіонів-лідерів за показником темпів зростання у 2015–2021 рр. належали Черкаська, Івано-Франківська, Волинська, Хмельницька, Київська та Львівська області. У 2022–2023 рр. на регіональному рівні зафіксовано різке скорочення обсягів виробництва у секторі інформації та комунікації України. Під впливом збройної агресії значне зниження виробничої активності відбулося у регіонах, які перебували під

інтенсивними бойовими діями або частковою окупацією, зокрема у Донецькій, Херсонській, Луганській, Харківській та Запорізькій областях. З іншого боку, у 2023 р. в окремих регіонах України було відновлено позитивну динаміку темпів зростання виробництва у даному секторі. Це свідчить про високу стійкість сектору інформації та комунікації до воєнних викликів, а також про здатність суб'єктів підприємництва адаптовувати свою діяльність до функціонування в умовах підвищених безпекових ризиків.

Отже, аналіз динаміки темпів зростання обсягів виробництва у секторі інформації та комунікації України засвідчив його високу чутливість до поточних соціальних, економічних і безпекових умов. Найбільшого негативного впливу зазнали суб'єкти господарювання з даного сектору, розташовані у регіонах, наближених до зон активних бойових дій. З огляду на це, важливо формувати регіональні стратегії повоєнного відновлення сектору інформації та комунікації України з урахуванням потенціалу повернення людського капіталу, та продовження процесів цифрової трансформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кічурчак М. Теоретико-методологічні засади впливу сектору інформаційно-комунікаційних технологій на відтворення суспільних благ у національній економіці. *Економічний простір*. 2021. Вип. 175. С. 7–12. URL : https://doi.org/10.32782/2224-6282/175-1

2. Кічурчак М. Структурні зміни в секторі інформації та комунікації в системі креативної економіки країн ЄС: досвід для України. *Економіка і прогнозування*. 2022. № 3. С. 115–130. URL : https://doi.org/10.15407/eip2022.03.115

3. Kichurchak M. Information and communication technologies sector development as a factor of forming creative industries in the European Union countries: experience for Ukraine. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2023. № 1 (48). С. 399–408. URL : https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.48.2023.3934

4. Кічурчак М. Вплив сектору інформації та комунікації на просторовий розвиток і пост-воєнну відбудову креативних індустрій в економіці України. *Економічний форум*. 2023. № 1 (3). С. 12–21. URL : https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2023-3-2

5. Kichurchak M. Information and communication sector at the core of Ukraine's creative economy: assessing the structure of intercorrelations for sustainable development and postwar recovery. *Формування ринкової економіки в Україні*. 2023. Вип. 49. С. 3–18. URL : http://dx.doi.org/10.30970/meu.2023.49.0.4901

6. Державна служба статистики України : офіційний вебсайт. URL : https://www.ukrstat.gov.ua/

УДК 330.322

О. В. Коляда,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0001-7773-2005

ОЦІНЮВАННЯ КАПІТАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В АПК УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Агропромисловий комплекс (далі – АПК) включає спектр діяльності від первинного виробництва до розподілу сільськогосподарської продукції та її переробки. Дана сфера економіки є важливої для нашої країни, оскільки забезпечує робочими місцями майже чверть зайнятого населення, забезпечує значну частину ВВП (у 2024 році АПК у ВВП України становила близько 20 %, з них на сільське господарство припадало близько 11 %, а на переробну промисловість – 9 %) та займає 58 % у загальному експорті України.

Внаслідок війни та тимчасової окупації певних територій нашої країни загальна площа сільськогосподарських угідь скоротилась більш ніж на 20 % та значно знизився ВВП показавши найнижчий рівень з 2014 року. Тваринництво і скотарство також зазнали значних втрат, за останні роки поголів'я великої рогатої худоби скоротилось на 9 %; значних втрат зазнало і птахівництво. Воєнні дії негативно вплинули на виробництво, переробку і постачання продуктів харчування. Скоротився й експорт сільськогосподарської продукції на 15 % і така тенденція зберігається.

Однак в умовах війни АПК повинен забезпечувати населення продовольством та сільськогосподарською продукцією і в цей час фермери та приватні господарства займають важливе місце у підтримці місцевих ринків продовольства.

Внаслідок обмеження власних ресурсів велике значення має міжнародна підтримка аграрного сектору. Аналіз показників капітальних інвестицій в АПК України (зокрема, таких секторів, як сільське та лісове господарство, рибальство та виробництво харчових продуктів, напоїв) показує, що капітальні інвестиції станом на 01.01.2023:

у промисловість (виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів) становили 51 439,5 млн грн, що навіть більше ніж у довоєнний 2021 р. – 50 680 млн грн;

у сільське, лісове та рибне господарство 16 305 млн грн, що є найменшим показником з 2019 р. (рис. 1).

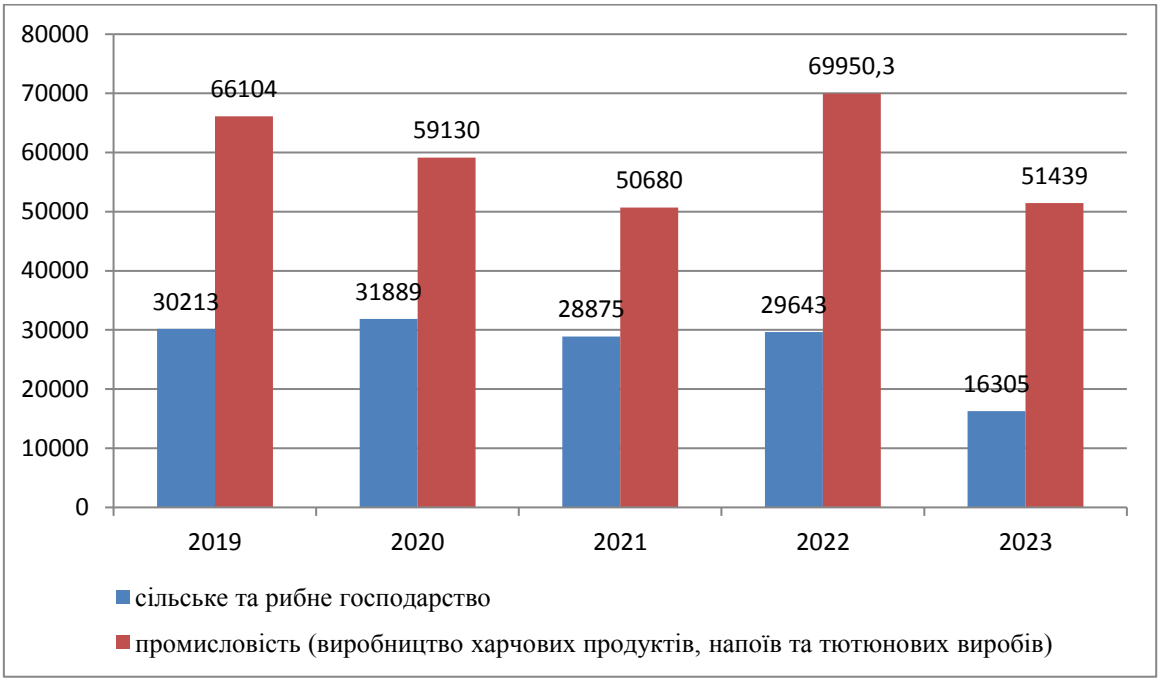

Рисунок 1 – Динаміка капітальних інвестицій в АПК України (станом на 01.01.2019–2023 рр., млн грн)

Джерело: розраховано автором за даними [1; 2].

Станом на 01.01.2024 капітальні інвестиції у сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство становили 65 432 млн грн, що перевищило показник попереднього року, однак вже станом на 01.01.2025 цей показник становив лише 42 885 млн грн, що є найменшим показником за останні роки.

Отже, відновлення АПК України повинно буде забезпечити не лише ліквідацію збитків, завданих війною, а і структурну перебудову та розвиток даної галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності / Державна служба статистики України. URL : https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/ibd/ibd_rik/ibd_u/ki_rik_u_e_bez.htm (дата звернення: 23.05.2025).

2. Прокопенко О. Сільське господарство України 2021 : стат. зб. Держ. служба статистики України, 2022. С. 222. URL : https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/09/sg_21_pdf.zip (дата звернення: 23.05.2025).

3. Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності у 2024 році / Державна служба статистики України. URL : https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/ibd/iki_ed/iki_ed_u/arh_kied_u.html (дата звернення: 23.05.2025).

УДК 339.92

О. О. Корогодова,
канд. екон. наук, доцент,
КПІ ім. Ігоря Сікорського,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-2338-365X

УПРАВЛІННЯ МІЖНАРОДНИМ ЖИТТЄВИМ ЦИКЛОМ ПРОДУКТУ НА ЗАСАДАХ ІНДУСТРІЇ 4.0-5.0 ТА ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Міжнародний життєвий цикл продукту (далі – ЖЦП) має принципові відмінності від національного, насамперед через свою географічну багатовимірність. Продукт може одночасно перебувати на різних стадіях життєвого циклу на ринках різних країн, що зумовлює потребу в тривалішому стратегічному плануванні. Цей цикл подовжується завдяки поетапному виходу на нові ринки, обумовленому відмінностями в рівнях економічного розвитку, технологічної готовності та споживчих вподобаннях. Обов'язковою умовою стає адаптація до локальних особливостей – мовних, культурних, нормативних і маркетингових [1].

Управління ЖЦП є комплексною системою організації та координації всіх етапів існування продукту (від початкового задуму, проєктування до виробництва, експлуатації, обслуговування та остаточної утилізації) [2]. На відміну від суто маркетингового трактування ЖЦП, яке зосереджене переважно на етапах комерціалізації продукту та вивчення споживчої поведінки, інженерно-технологічний підхід до управління ЖЦП охоплює технічні, виробничі, ресурсні аспекти створення, розвитку й підтримки продукту на всіх стадіях його існування [1].

У контексті цифрової трансформації управління ЖЦП набуває нових ознак. Інтеграція технології інтернету речей, штучного інтелекту, хмарних сервісів та інструментів аналізу великих даних надає можливість забезпечити гнучкість, інноваційність і, що особливо актуально сьогодення для національної економіки України, адаптивність в умовах воєнного часу. Принципи циркулярної економіки, що передбачають зменшення споживання первинних ресурсів, повторне використання матеріалів і скорочення відходів, стають критично важливими у період обмеженості ресурсів і порушення логістичних ланцюгів [3].

Цифрові технології Індустрії 4.0 відкривають нові можливості для створення міжнародно узгоджених, адаптивних та екологічно сталих моделей управління ЖЦП. Використання розумних сенсорів, систем збору даних у реальному часі та аналітики на основі штучного інтелекту дозволяє проєктувати продукт з урахуванням довговічності, ремонтопридатності та можливості повторної переробки. Цифрові двійники та симуляції на основі реальних даних забезпечують тестування та оптимізацію дизайну

до початку фізичного виробництва, що сприяє зменшенню витрат і відходів [1]. Індустрія 5.0 розширює ці підходи, фокусуючись на людському факторі, персоналізації та стійкості до глобальних проблем. Цифрові платформи нового покоління, орієнтовані на стійкість, забезпечують контроль над споживанням ресурсів, впровадженням екологічно безпечних матеріалів та прозорість у міжнародних ланцюгах постачання.

У цьому контексті особливої актуальності набуває досвід України, промисловий сектор якої зіткнувся з безпрецедентними викликами внаслідок повномасштабного вторгнення РФ у лютому 2022 року, що вплинуло, в тому числі, й на управління ЖЦП, процес впровадження елементів Індустрії 4.0-5.0 та ініціативи циркулярної економіки. Війна порушила традиційні транспортні маршрути, що вплинуло на логістику товарів та призвело до дефіциту готової продукції, палива та енергії. Це під-креслило важливість адаптивності у міжнародних ланцюгах поставок. Серед нових підходів — релокація підприємств у безпечніші регіони, зростання інтересу до nearshoring, а також впровадження цифрових інструментів для швидкої адаптації до змін [3].

Отже, сучасні умови нестабільності вимагають перегляду підходів до управління ЖЦП з акцентом на стійкість, міжнародну кооперацію та цифрову трансформацію. Цифрові платформи нового покоління виступають ключовим інструментом забезпечення екологічної відповідальності, ресурсної ефективності та прозорості в міжнародних ланцюгах постачання. Український досвід демонструє необхідність стратегічного переосмислення інфраструктури, релокації потужностей і переходу до нових форматів економічної діяльності, що поєднують інноваційність з безпековими та сталими підходами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Korohodova O. Transnational Companies' Product Development In Industry 4.0. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. 2021. № 19. URL : https://ev.fmm.kpi.ua/article/view/231168 (дата звернення: 26.05.2025) ; DOI : https://doi.org/10.20535/2307-5651.18.2021.231168

2. Корогодова О. О. Управлінські рішення стосовно розробки продукту транснаціональними структурами в умовах Індустрії 4.0. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи* : зб. тез доп. І Міжнарод. наук.-практ. конф., 23 квіт. 2020 р. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2020. С. 124–126. URL : https://confmanagement-proc.kpi.ua/article/view/201173 (дата звернення: 26.05.2025).

3. Марченко В. М., Гречко А. В., Корогодова О. О. Циркулярний підхід до управління військовими відходами. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи* : зб. тез доп. ІІІ Міжнар. наук.-практ. конф., 08 груд. 2023 р. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2022. С. 183–184. URL : https://confmanagement-proc.kpi.ua/article/view/271902 (дата звернення: 26.05.2025).

4. Ukraine 101: What international investors should know [Електронний ресурс] / Dentons. 23 трав. 2025. URL : https://www.dentons.com/en/insights/articles/2025/may/23/ukraine-101---what-international-investors-should-know (дата звернення: 26.05.2025).

УДК 331.5

С. І. Крутилін,
здобувач третього (PhD) рівня
вищої освіти,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0009 0005 3289 1172

ПОТЕНЦІАЛ ПЛАТФОРМНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОДОЛАННЯ ВИКЛИКІВ У БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩІ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Повномасштабна війна, розв'язана росією проти України, спричинила глибоку кризу бізнес-середовища України. Зруйнована інфраструктура, розрив логістичних ланцюгів та втрата людського капіталу через масову міграцію суттєво ускладнили діяльність підприємств. За оцінками Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), близько 64 % малих і середніх підприємств були змушені тимчасово зупинити роботу чи закритися на початку війни. І хоча згодом 84 % із них відновили діяльність протягом півроку, постійні ризики обстрілів, відключень енергії й падіння попиту продовжують перешкоджати відновленню бізнесу [1]. Серйозні труднощі виникають і на ринку праці України, так за оцінками Міжнародної організації праці (МОП), станом на весну 2022 року в Україні було втрачено близько 4,8–5 мільйонів робочих місць внаслідок бойових дій [2]. В цих умовах особливої актуальності набувають цифрові платформи зайнятості як гнучкий інструмент, що може підвищити стійкість бізнесу та підтримати економічну активність навіть у воєнний час.

Платформна зайнятість – особлива форма економічної діяльності, за якої працівники та замовники знаходять одне одного через цифрові платформи (онлайн-майданчики). Цей феномен, будучи складником цифрової економіки, пропонує нові можливості для підприємців і працівників у кризових умовах. Він набув значного поширення у світі протягом останнього десятиліття, та особливо під час пандемії Covid-19, зростаючи за цей період щонайменше у 5 разів [3]. Метою даної доповіді є висвітлення потенціалу платформної зайнятості для подолання викликів для бізнесу та економіки України під час війни.

Використання цифрових онлайн-платформ працевлаштування допомагає компаніям підтримувати бізнес-процеси, коли традиційна робота ускладнена чи небезпечна. Досвід дистанційної роботи під час пандемії, помножений на воєнні реалії, спонукав українські фірми до масового переходу в «онлайн-режим» [4]. Зокрема, ІТ-сектор України успішно адаптувався до роботи в умовах воєнного стану, зберігши

кадровий потенціал і продовживши виконання контрактів попри ризики [5]. Цифрові платформи дозволяють підприємствам делегувати завдання віддаленим фахівцям та фрилансерам, забезпечуючи безперервність операцій навіть якщо вони змінюють своє місце перебування.

Платформна зайнятість розширює горизонти пошуку кадрів надаючи доступ до фахівців та експертів на глобальному ринку праці. Український бізнес може залучати висококваліфікованих спеціалістів з будь-якого регіону країни або світу через платформи на кшталт Upwork, Fiverr, Freelancehunt тощо. Це особливо важливо в умовах дефіциту робочої сили, спричиненого мобілізацією та переміщенням населення. Дослідження підтверджують, що цифрові платформи здатні забезпечити «віртуальну міграцію» – тобто фахівці можуть отримати доступ до роботи та доходу без необхідності фізично виїжджати за кордон [6]. Таким чином, компанії отримують доступ до потрібних компетенцій, а спеціалісти – можливість долучатися до міжнародних проєктів онлайн, отримуючи досвід та гідні доходи, залишаючись в Україні. В умовах війни це може частково стримувати відтік кваліфікованих кадрів за кордон.

Також слід зазначити що платформна зайнятість потенційно може вирішити проблему дефіциту робочої сили за рахунок залучення на цифровий ринок праці груп населення, які зазвичай стикаються з бар'єрами при традиційному працевлаштуванні – це люди старшого віку, працездатні пенсіонери, внутрішньо переміщені особи, люди з інвалідністю, ветерани тощо. Дистанційний формат роботи та гнучкість робочого часу через цифрові платформи розширює можливості зайнятості таких груп населення, що через війну опинилися поза традиційним ринком праці. Дослідження підтверджують, що рівень зайнятості осіб з інвалідністю в Україні майже втричі нижчий, ніж у Великобританії та Франції, що вказує на суттєвий невикористаний трудовий ресурс [7]. Зважаючи на це можна припустити що комплексне використання різних видів платформної зайнятості для інтеграції та залучення таких груп населення здатне збалансувати попит і пропозицію робочої сили пом'якшуючи негативні ефекти відтоку кваліфікованих кадрів та демографічних втрат у воєнний час [6].

Цифрові платформи зайнятості відкривають широкі можливості для самозайнятих осіб та мікробізнесу та мають сприяти зайнятості населення та подоланню безробіття. Підраховано, що попит на послуги українських фрілансерів не лише не впав, а стрімко зріс – у перші місяці 2023 року він підскочив на 84 % порівняно з 2022 роком, а Україна увійшла до топ-5 країн для фрилансу за сприятливістю середовища та високим попитом на світовому ринку [8]. Відповідно більше українців у відповідь на скорочення робочих місць можуть започаткувати власний мікро-бізнес перейшовши на платформну зайнятість, створюючи нові економічні активності навіть під час війни.

Платформна зайнятість має значний потенціал для подолання викликів, що постали перед бізнесом України під час війни: вона забезпечує гнучкий доступ до кадрів, підтримку операційної діяльності та розвиток нових бізнес-моделей, дозволяючи зберегти економічну активність і залучити до праці постраждалі групи населення. Водночас для перетворення цього інструменту з тимчасового рішення на стратегічну перевагу необхідне розробка виваженої державної політики – розробка правової бази, рішення для соціального захист робітників платформ та інвестиції в цифрову інфраструктуру і розвиток сучасних цифрових компетенцій серед населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. OECD. Enhancing resilience by boosting digital business transformation in Ukraine [Електронний ресурс]. Paris : OECD Publishing, 2024. URL : https://doi.org/10.1787/4b13b0bb-en (дата звернення: 10.05.2025).

2. International Labour Organisation. The impact of the Ukraine crisis on the world of work: Initial assessments [Електронний ресурс]. 11.05.2022. URL : https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@europe/@ro-geneva/documents/briefingnote/wcms_844295.pdf (дата звернення: 10.05.2025).

3. International Labour Office. World employment and social outlook 2021: The role of digital labour platforms in transforming the world of work [Електронний ресурс]. Geneva : ILO, 2021. 285 p. URL : https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_771749.pdf (дата звернення: 10.05.2025).

4. Гордієнко Є. П., Кожуріна В. М. Трансформація дистанційних методик управління персоналом в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми державного управління.* 2024. № 2 (65). С. 444–463. URL : https://periodicals.karazin.ua/apdu/article/download/25297/22698 (дата звернення: 10.05.2025).

5. IT Ukraine Association. Digital tiger 2023: The power of Ukrainian IT. URL : https://itukraine.org.ua/files/ITU_GT.pdf (дата звернення: 10.05.2025).

6. Гук Л. П. Платформна зайнятість як інструмент подолання дефіциту робочої сили та розвитку людського капіталу. *Бізнес Інформ.* 2024. № 8. С. 285–292. URL : https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2024-8_0-pages-285_292.pdf (дата звернення: 10.05.2025).

7. Соколова О., Крутилін С. Платформна зайнятість як ресурс розширення інклюзивності ринку праці в Україні [Електронний ресурс]. *Трансформація фіскальної політики в умовах євроінтеграції* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Ірпінь, 22 листопада 2024 р. Ірпінь, 2024. URL : https://dpu.edu.ua/images/2024/Photo_dlya_novyn_2024/Naukovi%20zahodi/11%20listopad%20Naukovi%20zahodi/22%2011/Programa%20panelnih%20diskusij_Transformacia_fiskalnoi_politiki.pdf (дата звернення: 10.05.2025).

8. Ткаліч О. Україна може стати лідером у Європі за кількістю фрілансерів [Електронний ресурс] / Соцпортал. 2023. 10 вересня. URL : https://socportal.info/ua/news/ukraina-mozhe-stati-liderom-u-evropi-za-kilkistiu-frilanseriv/ (дата звернення: 10.05.2025).

УДК 338.439

Г. О. Кундєєва,
д-р екон. наук, професор
ORCID ID 0000-0003-0513-8263;
Л. Р. Ісмаїлова,
асистент,
Національний університет
харчових технологій,
м. Київ, Україна

ХАРЧОВА ГАЛУЗЬ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ

Харчова промисловість України є стратегічно важливим сектором національної економіки, який забезпечує продовольчу безпеку, формує значну частку ВВП та відіграє ключову роль у зовнішньоекономічній діяльності держави. За даними Державної служби статистики України, більш ніж 60 % виробленої агропродукції й харчових товарів експортується, що забезпечує суттєвий внесок у наповнення державного бюджету та позитивний платіжний баланс [1]. В умовах повномасштабної війни, спричиненої збройною агресією Російської Федерації, цей сектор зіткнувся з безпрецедентними викликами, що вплинули на всі етапи виробничо-збутового ланцюга – від сировинної бази до споживача.

З початком воєнних дій значна частина харчових підприємств опинилася в зоні активних бойових дій або на окупованих територіях. Це призвело до зупинки виробництва, руйнування виробничих потужностей, втрати логістичних маршрутів і порушення системи постачання. Особливо постраждали експортноорієнтовані сегменти галузі, зокрема виробництво олії, зернових продуктів, кондитерських виробів і м’ясопереробний сектор.

Війна також спричинила дефіцит сировини – через втрату врожаїв та мінування полів. Значна частина постачальників тимчасово припинила свою діяльність або втратила виробничий потенціал. Це особливо актуально для тих галузей, що залежать від локального виробництва – молочна промисловість, переробка овочів і фруктів, виробництво м’яса. У результаті виробники зіткнулися з дефіцитом базових інгредієнтів – зерна, олії, цукру, овочів, фруктів, м’яса. Така ситуація змушує підприємства або знижувати обсяги, або змінювати рецептури і асортимент, що також впливає на якість кінцевої продукції.

Не менш важливим викликом є кліматичні зміни, які дедалі частіше стають вирішальним фактором у врожайності сільськогосподарських культур. Аномальні погодні явища безпосередньо впливають на кількість та якість сировини, яка є основою

для виробництва харчових продуктів. Наприклад, у 2023 році внаслідок посухи врожайність зернових в Україні знизилася на 12 % до попереднього року, що призвело до дефіциту сировини для переробки. Нестабільність кліматичних умов ускладнює планування виробництва. На обсяг готової продукції впливає зростання цін на енергоносії, яке спостерігається протягом останніх років, що суттєво підвищило собівартість виробництва.

Підприємства галузі, які є енергоємними, змушені витрачати значну частину своїх бюджетів на забезпечення енергетичних потреб, що знижує їхню конкурентоспроможність як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. У воєнних умовах проблема посилюється через пошкодження інфраструктури, що створює ризики нерегулярного постачання енергоресурсів [1].

Вітчизняні підприємства змушені адаптуватися до нових стандартів безпеки, охорони праці та умов праці в кризовому середовищі. Частина підприємств змогла перемістити виробництво в безпечні регіони, переорієнтувати бізнес-моделі, запустити благодійні ініціативи, постачати продукцію для ЗСУ та внутрішньо переміщених осіб.

Питання фінансової стабільності підприємств харчової галузі стало особливо гострим. Багато з них зазнали збитків, втратили оборотні кошти й інвестиційну спроможність. Відсутність дешевих кредитів, страхових механізмів і державних гарантій знижує здатність галузі до відновлення та модернізації. У цій ситуації роль міжнародної допомоги, грантових програм і спеціальних державних фондів значно зростає [2].

Окремої уваги заслуговує вплив війни на продовольчі звички та структуру споживання. Зниження доходів населення призвело до зміщення попиту в бік дешевших товарів, що створює тиск на виробників щодо здешевлення виробництва. Водночас зріс попит на товари тривалого зберігання, прості рецептури та локальні продукти. Це вимагає гнучкості у виробничих процесах, адаптації маркетингових стратегій і розвитку нових каналів збуту, зокрема онлайн-продажів.

Також війна сприяла зростанню інфляційного тиску та зменшенню купівельної спроможності населення. Зменшення попиту на низку харчових товарів, особливо середньої та високої цінової категорії, змусило виробників переорієнтовуватися на бюджетні лінійки, змінювати рецептури, скорочувати обсяги виробництва. Окремого значення набули питання якості та безпеки продукції. Під час воєнного стану важливо не допустити погіршення стандартів, адже харчова безпека – це не лише доступ до їжі, а й гарантія її безпечності для здоров’я. Умови зберігання, транспортування, гігієна на

Харчова промисловість України функціонує в надзвичайно складному середовищі, однак демонструє здатність до адаптації та самовідновлення. Подальше зростання можливе лише за умов цілеспрямованої державної політики, стратегічного партнерства з міжнародною спільнотою та мобілізації внутрішніх ресурсів. На цьому

фоні актуалізується необхідність державної політики, орієнтованої на підтримку галузі: як у вигляді фіскального стимулювання, так і в контексті інституційної модернізації.

Варто також активізувати залучення міжнародної допомоги, кредитних програм і технологічного трансферу. Окрему увагу слід приділити цифровізації процесів та розвитку локальних логістичних систем. Забезпечення якості й безпеки продукції в умовах воєнного часу має залишатися пріоритетом, зокрема через підтримку лабораторій і контролюючих служб [3].

Таким чином, харчова промисловість потребує комплексного підходу до відновлення та розвитку, що базуватиметься на принципах сталості, безпеки й інновацій. Лише за таких умов вона зможе не лише вистояти, але й стати рушієм післявоєнного економічного зростання. У світлі масштабних загроз, які постали перед харчовою промисловістю України, актуальним є формулювання практичних, стратегічно вивірених пропозицій для подолання кризових явищ і формування передумов для відновлення та розвитку галузі. Передусім необхідно розробити Національну програму відновлення харчової промисловості, яка включатиме комплексні заходи з урахуванням регіональної специфіки, ступеня пошкоджень інфраструктури та обсягів виробництва.

У довгостроковій перспективі важливо створити кластерну систему харчової промисловості з інтеграцією виробництва, переробки, логістики, освіти та інновацій. Лише за умов консолідованої державної політики, приватної ініціативи та міжнародної підтримки харчова промисловість України зможе не лише подолати наслідки війни, а й стати одним з рушіїв економічного зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лагоденко В., Ніколюк О., Савченко Т. Економічні ризики харчової промисловості України в умовах глобальних викликів. Scientific journal *DEVELOPMENT SERVICE INDUSTRY MANAGEMENT*. 2024. № 4 С. 339–343. URL : https://dsim.khmnu.edu.ua/index.php/dsim/issue/view/8

2. Пріоритети розвитку реального сектора в умовах війни та повоєнного відновлення економіки України : аналіт. доп. / О. В. Собкевич, А. В. Шевченко, В. М. Русан та ін. ; за заг. ред. Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2024. 104 с.

3. Франчук В., Благута Я. Забезпечення продовольчої безпеки України: виклики воєнного часу. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна*. 2024. № 1. С. 75–81.

УДК 339.138

Т. М. Кушнір,
канд. екон. наук, доцент,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
м. Львів, Україна
ORCID ID 0000-0003-1643-2273

МАРКЕТИНГОВА ЕТИКА В ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Цифровізація сучасного суспільства проникла у всі сфери його життєдіяльності. Сфера маркетингу є одним із провідників тенденцій цифровізації в сучасних умовах, саме в маркетингу формуються ключові тренди, інновації, нові прийоми та цифрові інструменти, здатні допомагати як продавцю (у просуванні своєї продукції), так і споживачеві (у процесі здійснення вибору товарів).

На сьогодні вже можна з впевненістю сказати, що у 2025 році спостерігаються такі тенденції розвитку цифрового маркетингу:

1. Активне залучення штучного інтелекту та автоматизації в маркетингову діяльність.
2. Формування спільнот за інтересами.
3. Поширення мілітарного стилю в бізнесі.
4. Турбота про споживача та забезпечення балансу роботи та життя.
5. Емоційна складова та забезпечення етичності в комунікації зі споживачами.

Сьогодні ми звертаємо увагу на тенденцію, коли споживачі віддають перевагу взаємодії з людьми, а не з брендами. За кожним брендом чи корпорацією стоять люди, які їх створюють і підтримують. Споживачі шукають спілкування з реальними особами, що викликає у них більше довіри. Розвиток H2H-маркетингу поширюється на всі сфери діяльності, і цифровий маркетинг не є винятком. У відповідь на такий попит компанії змушені адаптувати свої маркетингові стратегії, зосереджуючись на автентичних історіях, закулісному контенті та посиленій особистій комунікації. Такий підхід зміцнює довіру до бренду, підвищує взаємодію з ним та забезпечує зростання залученості аудиторії і позитивне сприйняття бренду.

Сьогодні розвиток маркетингу відбувається в період H2H-взаємодій, де ключову роль відіграє людський контекст. Саме він стає основою для створення міцних і тривалих відносин між учасниками ринку. Етичний аспект сучасного маркетингу розглядається через призму моральності та аморальності, правильності чи неправильності дій одного суб'єкта стосовно іншого. Дотримання етичних норм у поведінці є важливим чинником у побудові довготривалих взаємовідносин між сторонами.

Ми визначаємо, що «маркетингова етика будується навколо етичних маркетингових принципів і стандартів, які демонструють прийнятну маркетингову поведінку. Етичний маркетинг є важливою частиною визначення маркетингу, тому розуміти його дуже важливо» [1, с. 142].

Етичні принципи цифрового маркетингу відповідають загальним принципам цифрової етики, до яких відносять конфіденційність, безпеку, відповідальність, прозорість та справедливість. Цифровий маркетинг здебільшого реалізується через інструменти маркетингових комунікацій, чутливість яких до питань етики значно вища, ніж в інших інструментів маркетингу.

Питання конфіденційності виникає паралельно з посиленням тенденцій до персоналізації контенту в цифровому маркетингу. Адаптація повідомлень чи інших рекламних звернень до інтересів конкретного клієнта сьогодні є важливим елементом цільового маркетингу, однак через це у споживача виникає занепокоєння щодо шляхів отримання інформації про нього відправником. Проблема забезпечення конфіденційності знаходиться поруч із проблемою безпеки. Особливо в умовах російської агресії споживач ставиться з високим ступенем недовіри до будь-яких способів інформації про себе третій стороні. Для усунення цих проблем важливою є чесна та правдива комунікація та роз’яснення споживачеві ключових алгоритмів та процедур використання інформації про нього.

Питання відповідальності (соціальної відповідальності) бізнесу в умовах війни посилюється очікуваннями суспільства щодо того, що бізнес зобов’язаний підтримувати ЗСУ, ВПО та інші незахищені верстви суспільства. Тому сьогодні бізнес мусить бути причетним до збройної боротьби та висвітлювати це, не хизуючись, а демонструючи приклад для інших, вселяючи віру в свідомість тих, хто починає зневірюватись.

Етичні питання забезпечення справедливості виходить за межі цифрового маркетингу, оскільки демонструють те, що маркетингові дії повинні забезпечувати рівні права та можливості, не допускати будь-яких проявів дискримінації відносно споживачів чи навіть сторонніх осіб.

Дотримання принципів етики в маркетингу – це не данина моді, а цілком прагматичний та раціональний вибір, оскільки «дослідження показують, що етична бізнес-практика підвищує прибутки компанії. Це збільшує споживчі покупки, утримання клієнтів, задоволеність клієнтів і конкурентну перевагу фірми» [2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кушнір Т. М. Методологічні конструкції аналізу маркетингової етики. *Проблеми системного підходу в економіці.* 2022. № 2 (88). С. 141–147. URL : https://doi.org/10.32782/2520-2200/2022-2-20

2. Islam M. S., Islam M. S., Khan T. Digital marketing - ethics and trust building / The Financial Express. 2022. URL : https://thefinancialexpress.com.bd/print/digital-marketing-ethics-and-trust-building-1667487265 (дата звернення: 26.05.2025).

УДК 338.24:331.108:331.5

Л. Л. Лазебник,
д-р екон. наук, професор,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0003-2234-4093

ЗМІШАНІ РОЛІ – НОВІ МОЖЛИВОСТІ: ПРО ГІБРИДНУ ФОРМУ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Протягом останніх десятиліть було проведено багато досліджень, спрямованих на виявлення характеристик підприємництва. Такі дослідження допомагають зрозуміти, як люди перетворюють ідеї на вплив, як екосистеми формують успіх бізнесу та як підприємницьке мислення може стимулювати суспільний прогрес. Долучилися до пошуку відповідей на ці питання і фахівці нашого університету [1].

Серед широкого переліку різноманітних характеристик підприємництва не до кінця з'ясованим є питання, що саме спонукає людей обирати самозайнятість замість найманої праці. Бланчфлауер (*Blanchflower*) і Освальд (*Oswald*) сформулювали свого часу це дослідницьке питання таким чином: «що робить людину підприємцем?» [2]. У науковій літературі зазвичай для дослідження цього питання дослідники порівнюють поведінку людини між двома часовими точками, що дозволяє застосовувати дихотомічні моделі вибору (самозайнятість чи наймана праця) для визначення характеристик, пов'язаних з кожною з альтернатив [2, 3]. Але реальність набагато більш багатогранна, тому динаміка індивідуального вибору кар'єри залишається сферою, яка ще чекає на детальне дослідження.

Не секрет, що багато підприємців спершу набули досвіду як наймані працівники, перш ніж розпочати власну справу. Крім того, попередня робота за наймом використовується як засіб накопичення грошей для започаткування бізнесу. З іншого боку, багато новостворених підприємницьких структур зазнають невдачі протягом кількох років, і багато (колишніх) самозайнятих, які стали жертвами невдачі, згодом повертаються до роботи за наймом – іноді після періодів безробіття. Нолан (*Nolan*), Берк (*Burke)* і Фіцрой (*Fitzroy*) зазначили, що упродовж майже 10 років їхніх досліджень мотивації підприємницької діяльності, було виявлено що серед цієї групи так звані «чисті» підприємці є меншістю – більшість комбінують періоди самозайнятості та роботи за наймом [3].

Це суперечить методології, яка спирається на взаємовиключну класифікацію людей – виключно як найманих працівників або виключно як підприємців, причому «виключно» означає, що особа весь свій час проводить лише в одному з цих станів.

Дані ринку праці свідчать про існування принаймні трьох типів осіб: тих, хто ніколи не наважується на самозайнятість; тих, хто є «переконаними» підприємцями (тобто проводять всю кар'єру у самозайнятості); і тих, хто переходить між самозайнятістю та роботою за наймом. Фолта **(***Folta***),** Дельмар (*Delmar*)**,** Веннберґ **(***Wennberg*) [4] звернули увагу на існування ще однієї групи – це особи, які зберігаючи свою основну роботу за наймом, одночасно розпочинаючи діяльність у сфері самозайнятості. Вони назвали їх «гібридні підприємці» і показали, що на них припадає значна частка всієї підприємницької активності.

Дані з Європейського обстеження робочої сили свідчать, що значна частина самозайнятих (11 % у Греції, 18 % у Франції, 32 % у Швеції та 68 % у Нідерландах) часто поєднує самозайнятість з іншим видом зайнятості. При цьому подвійна зайнятість (дві роботи одночасно) частіше зустрічається серед самозайнятих, ніж серед найманих працівників. Низка досліджень також показали, що понад 50 % початківців-підприємців паралельно працюють на повну ставку за наймом [4].

Таким чином, гібридне підприємництво є одним із напрямків перспективних досліджень характеристик початківців-підприємців. Адже саме гібридна форма входження в підприємництво може полегшити подальшу адаптацію до самозайнятості. Ми демонструємо, що існують суттєві теоретичні та емпіричні наслідки для цієї групи, а також для нашого розуміння процесу входження у підприємництво й динаміки ринку праці.

Гібридне підприємництво може бути кращим варіантом, ніж «чиста» самозайнятість, якщо метою є «випробування» підприємництва – з'ясування потенційних переваг бізнесу або відповідності особи підприємницькому середовищу. Менш упевнені у собі підприємці можуть свідомо обирати гібридне підприємництво, щоб обмежити свої ризики, поки вони збирають докази власної придатності до цього шляху. Такий поступовий підхід може бути особливо привабливим для осіб із високими витратами на зміну виду діяльності, а також для тих, хто націлений на невизначені можливості.

Оскільки готових інструментів вирішення цих проблем поки що немає, спільні думки та напрацювання з означених питань, в тому числі і цієї конференції, допоможуть розробити кроки для активізації підприємницьких ініціатив в Україні, в тому числі і шляхом гібридного підприємництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Підприємництво в епоху глобальних трансформацій: виклики та перспективи розвитку : монографія / П. В. Пашко, Л. Л. Лазебник, Ю. В. Кіндзерський та ін. ; за ред. д-ра екон. наук, професора П. В. Пашка та д-ра екон. наук, професора Л. Л. Лазебник ; Державна фіскальна служба України ; Університет державної фіскальної служби України. Ірпінь, 2019. 476 с.

2. Blanchflower, D. G., & Oswald, A. J. (1998). What makes an entrepreneur? *Journal of Labor Economics, 16* (1), 26–60. URL : https://doi.org/10.1086/209881

3. Nolan, Michael A. and Burke, Andrew E. and Fitzroy, Felix R., What Makes a Die-Hard Entrepreneur? Beyond the 'Employee or Entrepreneur' Dichotomy (September 2006). IZA Discussion Paper No. 2307, Available at SSRN : https://ssrn.com/abstract=933037 ; DOI : http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.933037

4. Folta, T. B., Delmar, F., & Wennberg, K. (2010). Hybrid entrepreneurship. *Management Science, 56* (2), 253–269. DOI : https://doi.org/10.1287/mnsc.1090.1094

UDC 658:330

N. P. Levkovets,
PhD in Economics, Associate Professor,
National Transport University,
Kyiv, Ukraine
ORCID ID 0000-0001-5382-5418

THE ECONOMIC ESSENCE AND ROLE OF A COMPANY'S FINANCIAL CONDITION

The financial condition of a company is a fundamental economic concept that reflects the level of its stability, solvency, profitability, and efficiency in resource utilization. In a market economy, this indicator plays a crucial role in evaluating not only a firm's current performance but also its ability to grow, remain competitive, attract investment, and respond to external challenges.

At its core, the financial condition represents a complex system of interrelated characteristics that collectively demonstrate how effectively a company balances its income and expenditures, manages assets and liabilities, and utilizes both internal and borrowed funds. This concept incorporates various dimensions of business activity-operational, financial, investment, and administrative-making it a comprehensive measure of a company's overall performance [1].

A company's financial health is shaped by numerous internal and external factors. Internal determinants include the capital structure, asset management practices, cost efficiency, revenue volumes, organizational structure, and the competency of the management team. External influences range from macroeconomic stability, inflation and tax policy, interest rate fluctuations, and political conditions to the general state of the national and global markets. While businesses may have limited control over external conditions, they can respond through internal adjustments aimed at maintaining or improving their financial resilience.

The financial standing of an enterprise plays an essential role in strategic, tactical, and operational decision-making. It serves as a basis for assessing business strengths and weaknesses, determining funding needs, developing investment strategies, setting financial goals, and forecasting risks. A stable financial condition allows a business to be more adaptive, minimize financial exposure, and improve its flexibility in a competitive environment.

To analyze financial performance, various methods are applied, including horizontal and vertical analysis, ratio analysis, trend assessment, and factor analysis. Key financial indicators include liquidity ratios (current, quick, and absolute), solvency ratios (such as equity-to-assets), profitability metrics (return on assets, equity, and sales), turnover ratios (for inventory, receivables, and payables), and integrated forecasting models like Altman's Z-score for bankruptcy prediction [2].

The relevance of assessing financial performance becomes particularly significant during times of economic volatility, heightened competition, inflationary pressures, or limited access to financial resources. In such situations, companies must implement cost control measures, enhance productivity, optimize cash flow management, and build financial reserves. The financial condition thus serves as a cornerstone for ensuring a company's long-term sustainability.

Therefore, a company's financial condition is not merely a set of numerical values; it is a critical indicator of organizational strength, operational efficiency, and strategic viability. Effective financial management and timely evaluation are essential to achieving economic security and promoting long-term growth. In modern business environments, maintaining financial health should be viewed as a strategic imperative requiring continuous monitoring, deep analysis, and responsive governance.

REFERENCES

1. Kireieva, O. I. Financial analysis: Study guide. Kyiv : Kyiv National Economic University (KNEU), 2018. 288 p.

2. Modern aspects of financial analysis of enterprise activities : monograph / edited by T. V. Maidanchyk. Dnipro : University of Customs and Finance, 2021. 184 p.

УДК 334.772

Г. С. Мельничук,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0002-0640-0334

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабні бойові дії на території України у зв'язку з російською збройною агресією спричинили не лише соціально-економічну нестабільність в країні та численні матеріальні, фінансові, людські втрати, а також появу багатьох різноманітних серйозних викликів, загроз і соціальних проблем. Одним із дієвих, гнучких, новаторських інструментів вирішення проблем соціального характеру, задоволення соціальних потреб громадян, підтримки соціально вразливих і малозабезпечених груп населення та в цілому зміцнення стійкості українського суспільства виступає соціальне підприємництво.

Відзначимо, що багато науковців та експертів-практиків акцентують увагу на зростанні важливості розвитку соціального підприємництва в умовах війни. Зокрема це зумовлено тим, що за рахунок активізації соціального підприємництва можна сформувати сприятливі умови для самозайнятості населення, створити нові робочі місця, й тим самим досягти скорочення рівня безробіття. На переконання Дороніної О.А., Капранової Л., місія соціального підприємництва в нинішніх вітчизняних воєнних умовах прямо співвідноситься з підтриманням політики соціальної якості, оскільки за своєю специфікою саме цей вид підприємницької діяльності найбільше здатний підтримувати ряд формальних факторів теорії соціальної якості, а саме солідарності, людської гідності, соціальної справедливості, екорівноваги, рівної цінності. Соціальне підприємництво в нинішніх українських реаліях може слугувати міцним базисом підтримки стратегічних пріоритетів соціального розвитку [1, с. 139].

Вітчизняні науковці Заіка Ю. А., Черніков М. О. акцентують увагу на вагомих перевагах соціального підприємництва, а саме таких як: здатність до новаторства та інновацій; високий рівень відповідальності за кінцеві результати власної діяльності перед клієнтами та місцевою громадою; акцентування уваги на соціальній місії діяльності; формування резервів для працевлаштування громадян, які належать до вразливих категорій населення (зокрема, осіб з обмеженими психічними та фізичними можливостями) тощо [2, с. 95]. Ще доречно відмітити спроможність соціального підприємництва, якщо не повністю, то хоча б частково, вирішити ряд соціальних проблем, які у воєнний час соціальна політика держави неспроможна розв'язати повноцінно.

Зокрема йдеться про проблеми ветеранів, повноцінної інтеграції ВПО у життя певної громади, знаходження новітніх способів проведення реформ у сфері державних соціальних послуг, залучення осіб до участі у соціальних проектах в якості волонтерів, об'єднання громад навколо соціальних проблем. Також за рахунок розвитку соціального підприємництва можна знизити навантаження на місцеві бюджети у розв'язанні гострих соціальних проблем громад [1, с. 141–142].

З початком військових дій на українській території та ростом масштабів і глибини соціальних проблем, які потребують оперативного вирішення, стрімко більшає важливість ефективного функціонування соціального підприємництва. Згідно експертних оцінок, наразі в Україні налічується більш як 1 000 одиниць соціального бізнесу. При цьому майже половина з них фінансується за рахунок власної комерційної діяльності. До числа найбільш поширених методів фінансування належать нематеріальна підтримка партнерів, благодійні внески та гранти [3, с. 49]. Відзначимо, що у теперішній час, не дивлячись на складні економічні умови, можливості щодо започаткування та функціонування соціального бізнесу в Україні розширюються, оскільки діє багато різноманітних програм підтримки, грантів та освітніх програм. Для прикладу, підтримку розвитку соціального бізнесу здійснює організація School of Me. Станом на лютий 2024 р. нараховувалось декілька діючих проектів цієї організації. Один із них реалізується спільно з IREX і MCI й передбачає фінансову підтримку та експертний супровід соціальних підприємств. До того ж для молодих соціальних підприємств працює щорічний міжнародний інкубатор Social Impact Award [4, с. 144].

Фінансову підтримку соціального підприємництва через надання грантів здійснюють Український соціальний венчурний фонд, «Фонд Східної Європи», «Фонд соціальних інвестицій», «Фонд розвитку інновацій» та ін. Ще фінансування соціальних проектів відбувається Міжнародним фондом «Відродження» в рамках проєкту «EU4USociety» у співпраці з ЄС. З цією метою проводиться конкурс «Краудфандинг для соціального підприємництва», фінансування проектів в рамках якого цим фондом здійснюється спільно із краудфандинговими платформами, зокрема «Спільнокошт». Відзначимо проект EUnlocking, який співфінансується ЄС в межах програми EU4Youth, та втілюється Інститутом імені Густава Штреземана (Німеччина), організацією «AXA Management Consulting» (Молдова), «Egalite International» (Україна), «Pro NGO!» (Німеччина), Національним центром допомоги та інформування для НУО в Молдові «CONTACT», Асоціацією «ECO-RAZENI» (Молдова) [5].

Можна стверджувати, що не зважаючи на всі труднощі, виклики та ризики, спричинені війною, соціальне підприємництво в Україні продовжує розвиватись. Проте є ряд факторів, які стають на заваді ефективному та більш інтенсивному розвитку соціального підприємництва. Зокрема, це: відсутність діючої нормативно-правової бази та виразного визначення прав та обов'язків цих суб'єктів підприємництва; недостатність фінансової та інституційної підтримки з боку держави; невисокий

рівень поінформованості населення; дефіцит стартового капіталу, обмеженість інвестиційних ресурсів; вагома залежність від іноземної фінансової підтримки; ускладненість ефективної ринкової конкуренції у сфері державних закупівель тощо [4, с. 143].

Усунення перерахованих вище несприятливих факторів стане вагомим кроком на шляху до активізації розвитку соціального підприємництва в країні.

Таким чином, в умовах війни в Україні зростає значення соціального підприємництва як інструмента вирішення багатьох нагальних і гострих соціальних проблем та способу покращення життя населення країни, особливо тих осіб, що постраждали від війни, а також як засобу підвищення рівня ділової активності та економічної стабільності. Забезпечення ефективного розвитку соціального підприємництва сприятиме зростанню обсягів і якості надання різноманітних соціальних послуг, зниженню рівня безробіття, соціальній інтеграції усіх вразливих соціальних груп населення, посиленню соціальної відповідальності бізнесу та економічному відновленню України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дороніна О. А., Капранова Л., Каспрук А. В. Місія соціального підприємництва як інструменту управління економікою в умовах воєнного стану. *Економіка і організація управління*. 2023. № 4 (52). С. 132–144. DOI : https://doi.org/10.31558/2307-2318.2023.4.14

2. Заіка Ю. А., Черніков М. О. Трансформаційні виклики для соціального підприємництва під час воєнних дій. *Вісник Приазовського Державного Технічного Університету. Серія: Економічні науки*. 2023. № 1 (38). С. 93–98. URL : https://doi.org/10.31498/2225-6725.1(38).2023.281662

3. Ільченко В. М., Пістунова В. О. Можливості фінансування соціального підприємництва в Україні. *Підприємництво та інновації*. 2023. Випуск 26. С. 47–51. URL : https://doi.org/10.32782/2415-3583/26.7

4. Малярський О. Д. Соціальне підприємництво: сучасний стан та перспективи розвитку. Маркетингові та логістичні технології: інновації для забезпечення ефективності бізнес-процесів : монографія. Розділ 2. Т. : ФОП Шпак В. Б., 2024. С. 137–146. URL : https://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/46778

5. Ачкасова О. В. Розвиток соціального підприємництва в Україні в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск 37. URL : https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-40

УДК 620.91:504.05 (477)

А. В. Мерзляков,
здобувач третього (PhD) рівня вищої освіти,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0009-0002-5221-2921

АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ

Розвиток зеленої енергетики набуває критичного значення для України в умовах воєнного стану та процесу євроінтеграції. Російська агресія проти України, розпочата у 2022 році, кардинально змінила пріоритети енергетичної політики держави, поставивши у центр уваги питання енергетичної незалежності та диверсифікації джерел енергопостачання. Водночас, перспектива членства в Європейському Союзі вимагає гармонізації енергетичної політики з цілями Європейського зеленого курсу та досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року.

Розвиток відновлюваної енергетики в Україні характеризується кількома етапами:

Період 2008–2019 рр. – початковий етап формування сектору ВДЕ на основі "зеленого" тарифу. Загальна встановлена потужність зросла з 0,1 ГВт до 5,5 ГВт, при цьому найбільший розвиток отримала сонячна енергетика завдяки високим тарифним ставкам.

Період 2020–2021 рр. – етап стабілізації та переходу до аукціонної моделі. Встановлена потужність досягла 8,5 ГВт, відбулося зниження тарифних ставок та запровадження конкурентних механізмів підтримки.

Період 2022–2024 рр. – етап воєнних викликів та адаптації. Частина об’єктів ВДЕ зазнала пошкоджень внаслідок воєнних дій, водночас розпочався процес інтеграції з європейською енергосистемою ENTSO-E.

Станом на кінець 2024 року структура відновлюваної енергетики України характеризується наступними показниками [1; 2]:

Сонячна енергетика – 6,8 ГВт (80 % від загальної потужності ВДЕ):

– Промислові СЕС: 5,2 ГВт;

– Дахові СЕС: 1,6 ГВт;

– Середньорічний коефіцієнт використання встановленої потужності (КВВП): 14–16 %.

Вітрова енергетика – 1,4 ГВт (16,5 % від загальної потужності ВДЕ):

– Наземні ВЕС: 1,4 ГВт;

– Морські ВЕС: 0 ГВт (на стадії планування);

– Середньорічний КВВП: 25–30 %.

Мала гідроенергетика – 0,2 ГВт (2,4 % від загальної потужності ВДЕ):

– Малі ГЕС потужністю до 10 МВт;

– Середньорічний КВВП: 35–40 %.

Біоенергетика – 0,3 ГВт (3,5 % від загальної потужності ВДЕ):

– Електростанції на біомасі та біогазі;

– Середньорічний КВВП: 60–70 %.

Технічний потенціал відновлюваних джерел енергії в Україні оцінюється на основі природно-кліматичних умов, наявності територій та існуючої інфраструктури [4; 3]:

Сонячна енергетика:

– Теоретичний потенціал: 2 800–4 200 кВт·год/м² на рік;

– Технічний потенціал: 50–70 ГВт встановленої потужності;

– Найбільш перспективні регіони: Херсонська, Запорізька, Миколаївська, Одеська області;

– Потенціал дахових СЕС у містах: 15–20 ГВт.

Вітрова енергетика:

– Середньорічна швидкість вітру: 4–7 м/с (на висоті 50 м);

– Технічний потенціал наземної вітроенергетики: 100–120 ГВт;

– Потенціал морської вітроенергетики: 40–50 ГВт;

– Найбільш перспективні регіони: Запорізька, Херсонська, Миколаївська, Донецька області, акваторія Чорного та Азовського морів.

Мала гідроенергетика:

– Технічний потенціал: 3–4 ГВт встановленої потужності;

– Кількість перспективних створів: понад 3 000;

– Найбільший потенціал: Карпатський регіон, басейни Дністра та Південного Бугу.

Біоенергетика:

– Потенціал біомаси: 25–30 млн т умовного палива на рік;

– Технічний потенціал електрогенерації: 15–20 ГВт;

– Основні види сировини: солома зернових, деревні відходи, енергетичні культури.

Економічний потенціал відновлюваної енергетики визначається з урахуванням конкурентоспроможності технологій порівняно з традиційними джерелами енергії [5; 7]:

Приведена вартість електроенергії (LCOE):

– Сонячні ЕС (промислові): 0,04–0,06 $/кВт·год;

– Вітрові ЕС (наземні): 0,05–0,07 $/кВт·год;

– Малі ГЕС: 0,06–0,08 $/кВт·год;

– Біоенергетика: 0,08–0,12 $/кВт·год.

Економічно доцільний потенціал:

– Сонячна енергетика: 25–30 ГВт;

– Вітрова енергетика: 40–50 ГВт;

– Мала гідроенергетика: 2–2,5 ГВт;

– Біоенергетика: 8–10 ГВт.

Інтеграція в енергосистему:

Основною технічною проблемою є забезпечення стабільної роботи енергосистеми при зростаючій частці нестабільних джерел генерації. Енергосистема України, побудована для роботи з потужними теплоелектростанціями та атомними електростанціями, потребує кардинальної модернізації для інтеграції значних потужностей ВДЕ [2; 6].

Ключові технічні проблеми:

– Недостатня пропускна здатність електричних мереж у регіонах з високою концентрацією ВДЕ;

– Обмежені можливості регулювання частоти та напруги в мережі;

– Відсутність достатніх резервів маневрових потужностей;

– Необхідність модернізації релейного захисту та автоматики.

Прогнозування та планування:

– Складність прогнозування генерації ВДЕ на різних часових горизонтах;

– Необхідність розвитку систем метеорологічного прогнозування;

– Потреба в удосконаленні алгоритмів диспетчерського управління.

Пошкодження інфраструктури внаслідок воєнних дій:

За період 2022–2024 років пошкоджено або знищено [8]:

– 15–20 % потужностей сонячних електростанцій;

– 10–15 % потужностей вітрових електростанцій;

– Значну частину електричних мереж у прифронтових регіонах.

Регуляторні та інституційні бар’єри

Законодавча база:

– Недосконалість механізмів видачі дозволів на будівництво об’єктів ВДЕ;

– Складність процедур приєднання до електричних мереж;

– Відсутність чітких правил роботи балансуючого ринку з участю ВДЕ;

– Потреба в гармонізації з європейським законодавством.

Інституційна спроможність:

– Недостатня кваліфікація персоналу у сфері ВДЕ;

– Обмежені можливості наукових та освітніх установ;

– Відсутність системи сертифікації обладнання та персоналу.

Екологічні та соціальні аспекти:

– Необхідність проведення оцінки впливу на довкілля;

– Врахування інтересів місцевих громад;

– Вирішення питань утилізації обладнання ВДЕ.

Довгострокова перспектива (2030–2050)

Стратегічне бачення:

Досягнення кліматичної нейтральності:

– Встановлена потужність ВДЕ 80–100 ГВт;

– Частка ВДЕ в енергобалансі 80–90 %;

– Повна декарбонізація енергетичного сектору.

Енергетичний хаб Європи:

– Експорт зеленої електроенергії 50–100 ТВт·год на рік;

– Виробництво зеленого водню 5–10 млн т на рік;

– Розвиток енергоємних виробництв на основі ВДЕ.

Технологічне лідерство:

– Розвиток власних технологій ВДЕ;

– Створення експортно-орієнтованих виробництв обладнання;

– Формування регіональних центрів компетенції.

Україна як член Energy Community зобов'язана імплементувати європейське енергетичне законодавство, включаючи Directive 2018/2001 щодо просування використання енергії з відновлюваних джерел [9]. Основні зобов'язання:

– Досягнення національної цілі щодо частки ВДЕ у валовому кінцевому споживанні енергії;

– Запровадження схем підтримки ВДЕ відповідно до європейських стандартів;

– Забезпечення недискримінаційного доступу до мереж.

REPowerEU Plan:

Участь України в ініціативі REPowerEU відкриває можливості для:

– Прискореного розвитку ВДЕ як альтернативи російським енергоносіям;

– Залучення фінансування через Facility for Recovery and Resilience;

– Технологічного співробітництва з європейськими компаніями.

Connecting Europe Facility (CEF):

Фінансування проєктів енергетичної інфраструктури:

– Модернізація міжнародних електричних з'єднань;

– Розвиток smart grid інфраструктури;

– Проєкти накопичення енергії.

Рекомендації та висновки

Для органів державної влади:

1. Розробити та затвердити Національну стратегію розвитку відновлюваної енергетики до 2050 року.

2. Створити єдиний орган управління розвитком ВДЕ з відповідними повноваженнями.

3. Запровадити ефективні механізми міжвідомчої координації.

4. Забезпечити гармонізацію національного законодавства з європейськими стандартами.

Для енергетичних компаній:

1. Розробити корпоративні стратегії декарбонізації.
2. Інвестувати в сучасні технології ВДЕ та накопичення енергії.
3. Розвивати компетенції у сфері цифровізації енергосистем.
4. Активізувати міжнародну співпгасю та технологічний трансфер.

Для інвесторів:

1. Диверсифікувати портфель проектів ВДЕ за технологіями та регіонами.
2. Інвестувати в інфраструктурні проекти (мережі, накопичення).
3. Розвивати ESG-інвестування та зелене фінансування.
4. Підтримувати інноваційні проекти у сфері ВДЕ.

Зелена енергетика України має значний потенціал для розвитку, який може стати основою для забезпечення енергетичної незалежності та сталого економічного зростання. Технічний потенціал ВДЕ у 20–25 разів перевищує поточні показники встановленої потужності, що створює широкі можливості для масштабування сектору.

Основними викликами розвитку залишаються технічні обмеження енергосистеми, фінансові бар’єри та регуляторні недоліки. Успішне подолання цих викликів потребує комплексного підходу, що включає модернізацію енергетичної інфраструктури, створення ефективних ринкових механізмів та залучення міжнародної підтримки.

Перспективи розвитку зеленої енергетики тісно пов'язані з процесом євроінтеграції та можуть стати каталізатором економічного відновлення України в післявоєнний період. Реалізація потенціалу ВДЕ дозволить не лише забезпечити енергетичну безпеку, але й перетворити Україну на регіональний енергетичний хаб та експортера зелених енерготехнологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Звіт про стан розвитку відновлюваної енергетики в Україні за 2023 рік / Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України. Київ : ДАЕЕ, 2024. 156 с.

2. Річний звіт про результати діяльності за 2023 рік / НЕК «Укренерго». Київ : НЕК «Укренерго», 2024. 234 с.

3. International Renewable Energy Agency (IRENA). (2024). Renewable Energy Statistics 2024: Ukraine. Abu Dhabi : IRENA. 234 p.

4. Технічний потенціал відновлюваних джерел енергії України: оновлена оцінка з урахуванням воєнного стану. Наукова доповідь / Інститут відновлюваної енергетики НАН України. Київ : ІВЕ НАН України, 2024. 89 с.

5. Калетнік Г. М., Прищепа А. М., Зулауф К. Економічна ефективність відновлюваної енергетики в контексті енергетичної безпеки України. *Агросвіт*. 2024. № 8. С. 45–56.

6. Trypolska, G. S., Kurbatova, T. V., Podolets, R. Z. (2024). Smart grid development in Ukraine: challenges and opportunities in wartime. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, vol. 189, pp. 113–125.

7. International Energy Agency. (2024). Ukraine Energy Profile 2024. Paris : IEA Publications. 78 p.

8. Дячук О. А., Подолець Р. З., Чепелєв М. Г. Аналіз впливу воєнних дій на енергетичну інфраструктуру України та шляхи відновлення. *Енергетика: економіка, технології, екологія*. 2024. № 1. С. 7–22.

9. Energy Community Secretariat. (2024). Annual Implementation Report 2024: Ukraine. Vienna : Energy Community. 145 p.

УДК 338.24.021

О. П. Миколенко,
канд. екон. наук, доцент
ORCID ID 0000-0002-1988-7401;
Л. В. Слюсарева,
д-р екон. наук, професор,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0002-6845-9307

СТІЙКІСТЬ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

МСБ складає 99 % від загальної кількості підприємств, 51 % ВВП і 64 % доданої вартості, забезпечуючи 82 % зайнятості [2]. За таких умов від стійкості та функціонування МСБ залежить і стійкість економіки, особливо під час кризи. В грудні 2024 року Advanter Group за підтримки Центру розвитку інновацій, Офісу з розвитку підприємництва та експорту провели дослідження стану МСБ в Україні [3]. Показник Ukrainian Business Index продовжує відновлюватися після суттєвого падіння у 2022 році. Проте дана хвиля дослідження зафіксувала незначне погіршення настроїв підприємців. 21,2 % опитаних керівників та власників МСБ вважають фінансово-економічний стан бізнесу незадовільним, 61,5 % – задовільним або посереднім. Позитивно оцінюють ситуацію 17,3 % опитаних респондентів, а 7,8 % компаній вважають, що їх фінансово-економічний стан суттєво погіршиться. При цьому 29,9 % переконані, що він покращиться або суттєво покращиться у найближчій перспективі.

Бізнес сигналізує про наявність трьох ключових проблем для відновлення: непередбачуваність розвитку ситуації в країні (60,8 %), непередбачувані дії держави (58,9 %) та відсутність достатньої кількості платоспроможних клієнтів на ринку (51 %). Дещо відстають від основних викликів відсутність достатньої кількості кваліфікованих працівників (50,3 %) та відсутність достатнього капіталу (33,8 %). Всі ці виклики та перешкоди в значній мірі впливають на стійкість МСБ та потребують змін у діяльності підприємств.

В літературі стійкість бізнесу характеризується адаптивністю, мінімальною вразливістю, швидким відновленням та розвитком нових можливостей навіть у складних умовах. Деякі автори розрізняють пасивну стійкість бізнесу як «здатність відновлюватися» та активну стійкість як «адаптацію до змін у середовищі» [8]. Останній підхід відповідає нашому контексту дослідження, де стійкість означає динамічну здатність, яка розвивається з часом [12]. Власники МСБ повинні постійно адаптувати нові стратегії, трансформуючи їх на більш стійкі, одночасно експериментуючи та розробляючи нові продукти, послуги та процеси [14].

Saad та інші автори аналізують концепцію стійкості МСБ з різних точок зору та окреслюють основні її визначення [12]. Зазначимо деякі з них. **Acquaah** та автори пропонують визначати стійкість бізнесу як «здатність фірм зберігати свою ефективність в умовах суттєвих змін у бізнес-середовищі, а також здатність протистояти збоям та катастрофам, використовуючи різні стратегії» [4]. Крім того, стійкість бізнесу – це «здатність фірми виживати, підтримувати ефективність, дохідність, зайнятість, адаптуватися до викликів, мінімізуючи вразливість» [6]. **Tengeh** характеризує стійкість бізнесу як «виживання, зростання та процвітання, незважаючи на несприятливе бізнес-середовище, що складається під час економічної, соціальної та політичної нестабільності» [13]. **Kuckertz та Brandle** окреслюють позитивну реакцію підприємців на наслідки пандемії шляхом адаптації, переосмислення або розробки бізнес-моделей [7]. Зрештою, системний огляд літератури щодо підприємництва та стійкості бізнесу, проведений Portuguez & Zermeno, демонструє інший бік стійкості МСБ – здатність компанії навчатися, впроваджувати інновації та змінювати свою бізнес-модель, що означає не лише адаптацію, а й трансформацію [11].

Деякі дослідники використовують ефективність як змінну, що вказує на результат процесу адаптації та підвищення стійкості бізнесу [5]. Вчені вказують, що стійкий бізнес підтримує ефективність, здатний адаптуватися до середовища та використовувати нові можливості [9]. Зокрема, Lanivich виявив, що підприємці, які впроваджують стратегії подолання труднощів та спрямовані на розвиток та отримання необхідних ресурсів, демонструють більшу ефективність та успіх.

Newmann та інші автори у своєму дослідженні пропонують аналізувати вплив кризи на стійкість МСБ на рівні бізнесу та підприємців як ключових дійових осіб. Зокрема вплив кризи на рівні підприємця охоплює зміну доходів підприємця, а також психологічні та соціальні аспекти. У свою чергу, вплив на рівні бізнесу, як вже було зазначено попередньо, стосується бізнес-стратегій та організаційної ефективності [10].

Барометр якості життя 2024, що готує Gradus Research Company, вказує на те, що серед бізнес-аудиторії тільки 47 % вважають свій дохід достатнім для якісного життя (минулого року таких було 53 %), і 4 % – більше ніж достатнім. Порівняно з 2021 роком рівень доходу зріс у 65 % опитаних представників бізнесу. При цьому варто зазначити, що наразі 80 % бізнес-аудиторії заробляють більше 30 тис. грн [1]. Таким чином, менше 50 % власників бізнесу або менеджерів вважають, що їх доходи є достатніми. Проте більше 50 % бізнес-респондентів шукатимуть шляхи покращення стійкості та ефективності бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барометр якості життя 2024. URL : https://gradus.app/uk/open-reports/quality-life-barometer-2024/

2. Державна служба статистики України. URL : https://www.ukrstat.gov.ua/

3. Результати дослідження стану бізнесу в Україні в грудні 2024 року. URL : https://business.diia.gov.ua/analytics/research/rezultaty-doslidzhennia-stanu-biznesu-v-ukraini-v-hrudni-2024-roku

4. Acquaah, M.-G., KwasiJayaram, J., & Jayaram, J. (2011). Resilience in family and nonfamily firms: An examination of the relationships between manufacturing strategy, competitive strategy and firm performance. *International Journal of Production Research*, 49 (18), 5527–5544. URL : https://doi.org/10.1080/00207543.2011.563834

5. Ayala, J.-C., & Manzano, G. (2014). The resilience of the entrepreneur. Influence on the success of the business. A longitudinal analysis. *Journal of Economic Psychology*, 42, 126–135.

6. Biggs, Hicks, C. C., Cinner, J. E., Hall, C. M., & Biggs, D. (2015). Marine tourism in the face of global change: The resilience of enterprises to crises in Thailand and Australia. *Ocean and Coastal Management*, 105, 65–74.

7. Kuckertz A. and Brandle L. (2021). Creative reconstruction: a structured literature review of the early empirical ¨ research on the COVID-19 crisis and entrepreneurship. *Management Review Quarterly*, 1–27.

8. Lengnick-Hall, C. A., Beck, T. E., & Lengnick-Hall, M. L. (2011). Developing a capacity for organizational resilience through strategic human resource management. *Human Resource Management Review*, 21 (3), 243–255.

9. Manfield, R. C., & Newey, L. R. (2017). Resilience as an entrepreneurial capability: Integrating insights from a cross-disciplinary comparison. International *Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 24 (7), 1155–1180.

10. Newman, A., Obschonka, M., & Block, J. (2022). Small Businesses and Entrepreneurship in Times of Crises: The Renaissance of Entrepreneur-Focused Micro Perspectives. *International Small Business Journal: Researching Entrepreneurship*, *40* (2), 119–129.

11. Portuguez Castro, M. & Gómez Zermeño, M. G. (2021), Being an entrepreneur post-COVID-19 – resilience in times of crisis: a systematic literature review. *Journal of Entrepreneurship in Emerging Economies*, 13 (4), 721–746.

12. Saad, M. H., Hagelaar, G., van der Velde, G., Omta, S. W. F., & Foroudi, P. (2021). Conceptualization of SMEs' business resilience: A systematic literature review. *Cogent Business & Management*, 8 (1).

13. Tengeh, R. K. (2016). Entrepreneurial resilience: The case of Somali grocery shop owners in a South African township. *In Problems and perspectives in management*, 14 (4-1).

14. Tognazzo, A., Gubitta, P., & Favaron, S. D. (2016). Does slack always affect resilience? A study of quasi-medium-sized Italian firms. *Entrepreneurship & Regional Development*, 28 (9–10), 768–790.

УДК 338

М. Е. Неборачко,
здобувач третього (PhD) рівня
вищої освіти,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0009-0003-9605-6278

ТОРГОВЕЛЬНИЙ КОНФЛІКТ МІЖ США ТА КНР: ЕКОНОМЕТРИЧНИЙ І МІЖГАЛУЗЕВИЙ АНАЛІЗ ВПЛИВУ ТАРИФНИХ БАР'ЄРІВ

Упродовж останнього десятиліття взаємини між Сполученими Штатами Америки та Китайською Народною Республікою зазнали істотної трансформації, набуваючи рис системної торговельної конфронтації з ознаками геоекономічного протистояння глобального масштабу. Особливої гостроти цей конфлікт набув у 2018–2019 роках, коли адміністрація США ініціювала запровадження масштабних тарифних обмежень на імпорт китайської продукції [1]. У 2024–2025 роках Сполучені Штати Америки продовжили ескалацію тарифної політики, зокрема, було ухвалено рішення щодо суттєвого підвищення митних ставок на низку китайських товарів стратегічного значення [2]. У відповідь Китайська Народна Республіка запровадила заходи дзеркального характеру, спрямовані на захист власних економічних інтересів у глобальному середовищі економічного протистояння [3].

Враховуючи високий ступінь взаємозалежності обох економік та їхню інтегрованість у глобальні ланцюги доданої вартості [4], постає нагальна потреба у всебічному й поглибленому аналізі наслідків цих протекціоністських заходів на засадах комплексної методології економічного аналізу. Метою даного дослідження є комплексна економетрична та міжгалузева оцінка впливу торговельного конфлікту на обсяги двосторонньої торгівлі та функціонування світових виробничих ланцюгів із застосуванням сучасного економіко-математичного інструментарію.

Вітчизняна та зарубіжна наукова думка в царині міжнародної економіки нагромадила значний обсяг фундаментальних та прикладних досліджень, присвячених аналізу впливу торговельних бар'єрів на економічний розвиток держав. Ґрунтовні праці Фаджгельбаума, Кхандхевала, Гаммера та інших визнаних вчених [5] переконливо свідчать, що введення тарифів має здатність суттєво модифікувати структуру експорту й імпорту, спричиняючи перекоси у виробничих процесах та перерозподіл потоків товарів на світових ринках, що потребує поглибленого аналізу в контексті нових геоекономічних реалій. Водночас численні міжгалузеві дослідження на основі моделей WIOD

та TiVA [6] демонструють, що тарифи на проміжні товари можуть мати багатократні мультиплікативні наслідки, які поширюються на всю структуру світогосподарських зв'язків.

Нещодавні емпіричні дані [7] підтверджують ці висновки: у 2024 році обсяг американського експорту до КНР скоротився на 2,9 %, тоді як імпорт із Китаю навпаки зріс на 2,8 %, що спричинило подальше збільшення торговельного дефіциту США та загострення макроекономічних дисбалансів у світовій економіці.

У дослідженні використано комплексну методологію наукового пізнання із застосуванням комбінації економетричного аналізу різниць у різницях (DiD) [8] та міжгалузевого моделювання на основі мультинаціональних таблиць витрат-випуску [9], що дозволяє досягти високого ступеня достовірності отриманих результатів.

На першому етапі дослідження застосовано модель DiD для оцінки прямих торговельних ефектів, де контрольними групами виступали країни без аналогічних тарифних шоків, що уможливило виокремлення чистого впливу протекціоністських заходів. На другому етапі здійснено моделювання опосередкованого впливу через глобальні ланцюги доданої вартості з використанням міжгалузевих таблиць WIOD та TiVA [6], що дозволило врахувати непрямі ефекти торговельного конфлікту.

Проведені економетричні розрахунки з високим ступенем статистичної значущості засвідчили, що запровадження тарифів призвело до істотного скорочення обсягів американського експорту до Китаю [7]. Імпорт китайських товарів до США продемонстрував лише незначне зменшення, що свідчить про нееластичність попиту на китайську продукцію та обмежену ефективність тарифної політики як інструменту збалансування двосторонньої торгівлі.

Міжгалузевий аналіз на основі методології "витрати-випуск" показав, що введення мит на імпорт проміжних товарів із КНР зумовило зростання виробничих витрат у таких стратегічно важливих секторах США, як електроніка, автомобілебудування та металообробка [10]. У галузі електроніки прогнозується скорочення валової доданої вартості на рівні 0,3 % [10], що становить суттєву загрозу для конкурентоспроможності американських виробників на світових ринках.

Отримані результати дозволяють стверджувати, що торговельний конфлікт має глибокі й різнобічні наслідки для обох сторін [5; 6; 7]. Підвищення виробничих витрат та обмеження доступу до дешевих компонентів негативно впливають на конкурентоспроможність національних економік і здатність адаптуватися до глобальних змін в умовах загострення міжнародної конкуренції та стрімкого технологічного розвитку.

Проведений аналіз дає підстави для висновку про те, що торговельні конфлікти в сучасних умовах трансформуються з класичних форм економічного протистояння у комплексні геоекономічні процеси, які потребують нових теоретико-методологічних підходів до їх дослідження та прогнозування.

Проведене дослідження засвідчує, що тарифна політика США щодо Китаю має переважно негативний вплив як на обсяги двосторонньої торгівлі, так і на структуру глобальних виробничих ланцюгів [5; 6; 7; 10]. Результати дослідження мають вагоме теоретичне значення для розвитку економічної науки та практичну цінність для формування виваженої зовнішньоекономічної політики держав в умовах загострення глобальної конкуренції.

Перспективними напрямами подальших досліджень є поглиблений аналіз секторальних ефектів торговельного конфлікту з використанням новітніх методів економіко-математичного моделювання та розробка комплексної методології оцінки довгострокових наслідків протекціоністської політики для світової економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bown C. P. The US–China Trade War and Phase One Agreement. *Journal of Policy Modeling*. 2020. Vol. 42, № 4. P. 799–819.

2. Office of the United States Trade Representative. 2024 Special 301 Report. Washington : D.C., 2024.

3. Ministry of Commerce of the People’s Republic of China. China’s Response to the Latest US Tariffs. Beijing, 2025.

4. Baldwin R., Evenett S. COVID-19 and Trade Policy: Why Turning Inward Won’t Work. London : CEPR Press, 2020.

5. Fajgelbaum P. D., Goldberg P. K., Kennedy P. J., Khandelwal A. K. The Return to Protectionism. *Quarterly Journal of Economics*. 2020. Vol. 135, № 1. P. 1–55.

6. Timmer M. P., Los B., Stehrer R., de Vries G. J. An Anatomy of the Global Trade Slowdown based on the WIOD 2016 Release. Groningen : Groningen Growth and Development Centre, 2016. (Research Memorandum).

7. World Trade Organization. Global Trade Outlook and Statistics 2025. Geneva, 2025.

8. Angrist J. D., Pischke J.-S. Mostly Harmless Econometrics: An Empiricist's Companion. Princeton : Princeton University Press, 2009.

9. OECD. Trade in Value Added (TiVA) Database Methodology. Paris : OECD Publishing, 2025.

10. UNCTAD. Global Value Chains and Development Report. Geneva : United Nations Conference on Trade and Development, 2025.

УДК 330.342.146

К. О. Никонюк,
викладач кафедри міжнародної економіки,
Київський столичний університет
імені Бориса Грінченка,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-2271-1538

ТРАНСФОРМАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО БІЗНЕСУ ПІД ЧАС ВІЙНИ: МІЖ ВИКЛИКАМИ ТА ПЕРСПЕКТИВАМИ ЗРОСТАННЯ

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну спричинило глибоку трансформацію економіки, вплинувши не лише на макроекономічні показники, а й на саме уявлення про роль бізнесу у воєнних умовах.

Мікро-, малі та середні підприємства (ММСП) стали не лише жертвами руйнівних наслідків конфлікту, а й джерелом стійкості, адаптації та інновацій. Вивчення викликів, з якими зіткнувся український бізнес, а також точок зростання, що сформувались у нових умовах, є ключовим для формування стратегій економічного відновлення.

Початок повномасштабної агресії у 2022 році призвів до падіння реального ВВП на 29,2 % та тимчасового призупинення або ліквідації діяльності майже половини підприємств [1]. Водночас українські підприємці продемонстрували високу здатність до адаптації, орієнтуючись на цифрові рішення, нові логістичні моделі та зовнішні ринки. Особливо активними стали сектори роздрібної торгівлі, ІТ і оптової торгівлі, які разом сформували понад 40% усіх нових реєстрацій ФОПів у 2022–2024 роках [2].

Найпомітнішою рисою трансформації підприємницького середовища України стало зростання ролі жіночого підприємництва: частка жінок серед новостворених підприємців зросла з 40 до 61 %, що свідчить про глибокі соціальні зрушення в бізнес-середовищі [2].

Одночасно з цим український бізнес продовжував створювати додану вартість – 64 % у структурі економіки – та залишався ключовим джерелом зайнятості – 74 % робочих місць забезпечують саме ММСП [3].

На шляху інтенсифікації позитивних тенденцій стоять глибокі фінансові бар’єри. За результатами досліджень Advanter Group та ПРООН, найбільшими викликами для бізнесу є брак капіталу (42,5 %), обмежений доступ до кредитів за програмою «5-7-9» (18,7 %) та недоступність грантових програм (11,5 %) [4, с. 48]. Податковий тиск і відсутність підтримки на рівні громад залишаються чинниками, які гальмують розвиток, особливо в умовах нестабільності.

Індекси бізнес-активності також демонструють зниження очікувань: Ukrainian Business Index у березні 2025 року становив 38,6, а індекс барометра бізнесу Торгово-промислової палати – лише 11,6, що сигналізує про зростання песимізму серед підприємців [3; 5]. Це підтверджує потребу в посиленій інституційній та міжнародній підтримці.

Державна політика відповідає на ці виклики оновленою «Стратегією відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації МСП», яка передбачає спрощення доступу до фінансування, розширення інструментів (краудфандинг, франчайзинг, лізинг) та залучення підприємців до програм, що пов'язані з європейською інтеграцією [6]. Зокрема, Horizon Europe, Digital Europe, EU4Business, Erasmus+ та інші ініціативи відкривають нові можливості для масштабування, інновацій та експорту українського бізнесу на глобальні ринки.

Трансформація українського бізнесу під впливом війни засвідчила його стійкість, інноваційний потенціал і здатність до адаптації. Водночас стратегічним пріоритетом має стати створення сприятливого середовища для розвитку підприємництва шляхом:

- зменшення регуляторного тиску;
- активізації фінансових інструментів;
- підтримки жіночого та молодіжного підприємництва;
- ефективного використання міжнародних механізмів підтримки;
- адаптації стратегій до ризиків нової безпекової реальності.

Таким чином, український бізнес трансформується у відповідь на безпрецедентні виклики: від втрат і закриття до інновацій, міжнародного партнерства і нової ролі жінок у підприємництві. ММСП стали основою соціально-економічної стійкості, і ця роль лише посилюватиметься в період відновлення. Усвідомлення ролі бізнесу як елементу економічної резилієнтності України є ключем до сталого розвитку зокрема і в повоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Brahina, Olha, Bondarchuk, Mariia. Current state and priorities of post-war entrepreneurship development in Ukraine [Journal:] *CES Working Papers* [ISSN:] 2067–7693 [Volume:] 15 [Issue:] 2 [Year:] 2023 [Pages:] 147–172 URL : https://www.econstor.eu/handle/10419/286696

2. Тренди української фопономіки під час великої війни. URL : https://opendatabot.ua/analytics/foponomics-2024

3. Оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні. Київ : Програма розвитку ООН в Україні, 2024. 86 с. URL : https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-04/undp-ua-smb-2024.pdf

4. Дослідження стану бізнесу в Україні, CED / Дія.Бізнес, Advanter, UNDP, V. 1, 2025. URL : https://drive.google.com/file/d/10PjD7qPRx5J2RQYafwh-fe2nVkXjKGu4/view

5. Барометр бізнесу. Щомісячне опитування бізнесу України. 2025, квітень. № 19. URL : https://ucci.org.ua/barometr-biznesu/zvit-barometr-biznesu-za-kviten-2025

6. Стратегія відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації МСП на період до 2027. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/821-2024-p#n14

УДК 343.98; 328(477)

Т. М. Паянок,
канд. екон. наук, доцент
ORCID ID 0000-0001-7763-1159;
Д. А. Неділько,
здобувач третього (PhD) рівня вищої освіти,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

РЕЗУЛЬТАТИ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

У 2015 році для боротьби з корупцією в різних сферах діяльності, у тому числі і серед вищих посадових осіб України, був створений спеціалізований державний орган – Національне антикорупційне бюро України (далі – НАБУ). Основними завданнями НАБУ є виявлення, розслідування та запобігання корупційним злочинам, скоєним високопосадовцями, державними службовцями та іншими впливовими особами. Важливою особливістю НАБУ є те, що його діяльність є незалежною від впливу інших державних органів, що гарантує об'єктивність і неупередженість. НАБУ є складовою антикорупційної інфраструктури України, що включає Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру (САП) та Вищий антикорупційний суд (ВАКС). При цьому вище вказані органи тісно співпрацюють із Національним агентством з питань запобігання корупції (НАЗК) та Державним бюро розслідувань (ДБР).

Протягом своєї діяльності НАБУ розслідувало низку резонансних корупційних справ, серед яких виділяються такі: справа ПриватБанку, де було викрито схему розтрати 8,2 млрд грн через фіктивні кредити та підробку документів [4]. Справа ОГХК, пов'язана з розкраданням державних коштів на суму 12,87 млн доларів США [3]. Справа Роттердам+, де було викрито схему зловживань у галузі енергетики з багатомільярдними втратами для держави [5]. Інші відомі справи включають розслідування щодо «Амосова та його ймовірного отримання хабаря у розмірі 200 тис. доларів» [2]. Справу «Укрзалізниці», де було виявлено корупційну схему закупівель [6].

Оцінюючи ефективність роботи НАБУ, варто зазначити, що бюро відіграє ключову роль у протидії корупції на найвищому рівні. За даними звітів НАБУ, щорічно розслідуються десятки корупційних справ, а до суду передаються обвинувальні акти проти високопосадовців, суддів, депутатів та керівників державних підприємств. Проте діяльність НАБУ стикається з низкою викликів, серед яких вплив корупційних груп, затягування розгляду справ у судах та обмеженість ресурсів. З одного боку, НАБУ досягає значних успіхів у викритті масштабних корупційних схем, з іншого – стикається з проблемою низької результативності у вигляді остаточних вироків суду

через затягування процесів. Підвищити ефективність роботи антикорупційних органів в України дозволить низка заходів, а саме: забезпечення стабільного фінансування з державного бюджету без ризику політичного тиску; міжнародна взаємодія контролюючих органів та технічна допомога у проведенні розслідувань; ретельний підбір кадрів, в першу чергу керівного складу, шляхом прозорого та конкурентного відбору для посилення гарантій незалежності НАБУ; чітке розмежування зони відповідальності контролюючих антикорупційних органів України (САП, НАЗК, ДБР) з метою уникнення дублювання функцій.

Незважаючи на це, НАБУ залишається одним з найважливіших інструментів у боротьбі з корупцією в Україні, сприяючи формуванню правової держави та підвищенню довіри громадян до правоохоронної системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Національне антикорупційне бюро України : офіційний вебсайт. URL : https://nabu.gov.ua/
2. Справа Амосова. URL : https://nabu.gov.ua/news/sprava-amosova/
3. Справа ОГХК. URL : https://nabu.gov.ua/news/novyny-sprava-oghk/
4. Справа ПриватБанку. URL : https://nabu.gov.ua/news/sprava-pryvatbanku/
5. Справа Роттердам+. URL : https://nabu.gov.ua/news/sprava-rotterdam/
6. Справа Укрзалізниці. URL : https://nabu.gov.ua/news/sprava-ukrzaliznytsi/

УДК 330.3

О. В. Пустовойт,
д-р екон. наук, с.н.с.,
ДУ «Інститут економіки
та прогнозування НАН України»,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-2095-064X

УКРАЇНСЬКА ЕКОНОМІКА: РИЗИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ПОВОЄННОГО ЗРОСТАННЯ

Економісти, які досліджують вплив збройних конфліктів на економічний стан країн, виявили, що поряд із втратами та гуманітарними катастрофами міжнародні війни можуть генерувати деякі позитивні ефекти, включаючи зміцнення держави, технічний прогрес, мобілізацію виробничих ресурсів та зростанням реального ВВП вище середнього рівня. Крім того, дослідивши перші 10 повоєнних років країн, які пережили війни, вони дійшли висновку, що військові перемоги, як і поразки, можуть спричиняти економічні рецесії та кризи. Встановлено, що протягом першого, другого та третього років після війни національні економіки відновлюються переважно низькими темпами або входять в кризовий стан, а четвертого, п'ятого та шостого – вони часто досягають найвищих темпів зростання [1]. Ця закономірність широко ще не дискутувалася, хоча окремі експерти доводять, що криза неминуча і вже сьогодні варто говорити про виклики, які нас чекатимуть після перемоги над ворогом [2]. З-поміж представників центральних органів державної влади, єдиний, хто поки що публічно визнав високу ймовірність виникнення кризи в Україні у повоєнний період, – це Голова Національного банку України А. Пишний [3]. Спробуємо виявити – чи існують в Україні значні ризики щодо виникнення повоєнної кризи? Для відповіді на це запитання варто дослідити чинники, що зумовлюють як прискорення, так і уповільнення української економіки під час війни.

Незважаючи на те, що Україна захищається від військової агресії РФ переважно на власній території і зазнає великих втрат, економіка демонструє високу динаміку зростання. Якщо в 2019–2021 рр. середні щорічні темпи зростання ВВП становили близько 101,0 %, то у 2023–2024 рр. – 104,6 %. Унаслідок цього в 2023–2024 рр. в Україні ВВП зріс із 71,2 % до 77,6 % порівняно з 2021 р. Ключовим чинником його зростання стали колективні споживчі витрати сектору загального державного управління, які збільшились майже в 3 рази, досягнувши 24 % від ВВП. Їх спрямування на закупівлю зброї та боєприпасів створили стимули для державних і приватних компаній щодо інвестування у машини та обладнання. Їх частка в структурі нефінансових активів підприємств зросла в майже в три рази і досягла 14,4 %.

Проте відносно висока динаміка економіки супроводжувалися наростанням макроекономічних диспропорцій, які все більше починають стримувати економічне зростання України. Основні з-поміж них є такі:

1. У 2022–2024 рр. Україна для розширення виробництва продукції різко збільшила обсяги закупівлі імпортних товарів і послуг. Це спричинило зростання від'ємного сальдо зовнішньої торгівлі з –2,6 до –35,9 млрд дол. США, тобто з 1,3 до 21,3 % порівняно з ВВП. Якщо припустити, що у перший рік після війни Україна не отримає кредитних ресурсів для закупівлі імпортної продукції, то можна стверджувати, що значна частина підприємств оборонно-промислового комплексу зупинить роботу, що призведе до рецесії або економічної кризи.

2. Під час війни збільшення виробництва зброї та боєприпасів відбувається за рахунок державного фінансування. У 2025 р. видатки державного бюджету України будуть покриватися на 59 % коштом доходів та на 41 % коштом зовнішніх та внутрішніх запозичень. Дефіцит державного бюджету у 2025 р. має становити близько 1,6 трлн грн (19,4 % ВВП). Державний борг країни у 2025 р. очікується у розмірі 8,2 трлн грн, що становить 97 % ВВП. За прогнозом Світового банку досягнення державного боргу позначки 100 % ВВП буде гальмувати розвиток української економіки не менше ніж на 0,72 % на рік.

3. У 2019–2021 рр. середньорічні темпи зростання споживчих витрат домогосподарств становили 104 % і виконували роль рушія економічного зростання економіки. У 2022–2024 рр. на внутрішньому ринку України обсяг споживчих витрат зменшився до 77,0 % порівняно з 2021 р., тобто вони створювали відносно менші стимули для розширення виробництва продукції.

4. У 2024 р. у банківській системі України достатньо швидко накопичувались додаткові фінансові ресурси. Вона залишалась прибутковою та достатньо капіталізованою та зберегла спроможність кредитувати економіку. У 2024 р. платоспроможні банки отримали 103,69 млрд грн чистого прибутку, що на 24,6 % більше за показник 2023 р. За підсумками 2024 р. рентабельність капіталу в банківському секторі становила близько 30 %. Головним чинником збереження прибутковості банків – це зростання обсягу вкладень в ОВДП за рік на 35 % [4]. Це означає, що лише близько 25,8 % фінансових ресурсів банків було спрямовано на кредитування бізнесу, а 74,2% на кредитування споживчих (14,8 %) та державних (59,4 %) витрат, що не сприяє економічному зростанню.

5. Особливості розвитку інвестиційної активності в Україні характеризують джерела капітальних інвестицій. Протягом війни РФ проти України вони кардинально не змінились. Згідно з статистичними даними, у 2024 р. власні кошти підприємств становили 71,0 % у структурі загального обсягу капітальних інвестицій, кошти державного та місцевих бюджетів – 16,6 %, кредити банків та інших позик – 3,8 %, кошти населення на будівництво житла – 6,1 %. З цього випливає, що інвестиційна

активність в Україні переважно залежить не від обсягу чи запасів банківських фінансових ресурсів, а від ринкової кон'юнктури та доходів підприємств. Досвід України показав, що за цих умов в 2016–2021 рр. середньорічне зростання економіки становило 1,7 %.

Поява наведених макроекономічних диспропорцій в економіці є доказом збільшення ризиків її входження в кризовий стан у повоєнний період. Загроза початку кризи ставить перед економічною наукою важливе питання: чи можливо уникнути її та забезпечити високі темпи повоєнного економічного відновлення? На наш погляд, для досягнення цієї мети урядову політику доцільно спрямувати на виконання таких завдань:

1. У перший повоєнний рік Уряд України має продовжити фінансування оборонно-промислового комплексу на рівні періоду воєнного стану. Це дасть змогу не лише уникнути економічної кризи, а й забезпечити зростання економіки на рівні понад 3,0 % на рік.

2. У другий та наступні післявоєнні роки для зменшення темпів нарощування державного боргу урядовим структурам України доцільно поступово зменшити обсяги закупівлі зброї та боєприпасів, надавши підприємствам дозвіл на їх експорт.

3. Україна зможе позбавитися від'ємного сальдо зовнішньої торгівлі та збільшити додатково на 3 відсоткові пункти темпи економічного зростання лише за умови спрямування частини міжнародної допомоги та коштів іноземних інвесторів на відновлення та розширення виробництва експортної продукції підвищеної технологічної складності [5];

4. Темпи зростання української економіки можуть бути збільшені додатково ще на 2 і більше відсоткових пунктів за умови повернення близько 6 млн громадян, які мігрували до країн ЄС після початку війни.

Підсумовуючи, можна дійти висновку, що в Україні зберігаються шанси щодо уникнення масштабної повоєнної кризи. Для їх використання доцільно запровадити заходи державної політики, спрямовані на перетворення окремих диспропорцій розвитку воєнної економіки на конкурентні переваги, що спроможні забезпечити їй високі темпи зростання на рівні близько 8 % протягом четвертого, п'ятого та шостого років повоєнного відновлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Hoeffler, A. Growth, aid and policies in countries recovering from war. *OECD development co-operation working paper*. 2012. No. 1. 35 p. URL : https://www.oecd.org/en/publications/growth-aid-and-policies-in-countries-recovering-from-war_5k49dfgl38wb-en.html

2. Смола Л. Криза, збагачення та бідність: які внутрішні загрози чекатимуть на українців після перемоги / 24 Канал. 2023. 13 січня. URL : https://24tv.ua/pislya-peremogi-ukrayintsiv-chekaye-masshtabna-kriza_n2235929

3. Білоус О. Глава НБУ пояснив, як уникнути економічної кризи в Україні після перемоги / РБК-Україна. 2023. 19 жовтня. URL : https://www.rbc.ua/rus/news/glava-nbu-poyasniv-k-uniknuti-ekonomichnoyi-1697694555.html

4. Українські банки у 2024 р збільшили чистий прибуток на 24,6 % / Інтерфакс-Україна. 2025. 20 лютого. URL : https://interfax.com.ua/news/economic/1049384.html

5. Пустовойт О. Повоєнна економіка України: міжнародна допомога та політика зростання. *Економіка і прогнозування*. 2022. № 3. С. 75–98. URL : https://doi.org/10.15407/eip2022.03.075

УДК 334.722:364.46

Н. О. Ружинська,
канд. екон. наук, доцент
ORCID ID 0000-0002-6424-2928;
П. Б. Юр'єва,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0002-8067-3066

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На сучасному етапі розвитку економіки та під час воєнного стану в Україні соціальне підприємництво вирішує важливі бізнес-завдання й одночасно чинить позитивний екологічний та соціальний вплив на суспільний розвиток. Як показує практика, соціальне підприємництво активно розвивається в різних регіонах світу. В Україні соціальне підприємництво дотепер не набуло значного поширення, проте вже відіграє помітну роль у суспільстві, поступово перетворюючись на ефективний механізм вирішення соціальних, екологічних та економічних проблем окремих громад і країни загалом.

Останнім часом соціальне підприємництво стає дедалі затребуваним феноменом, як в українському суспільстві, так і у бізнесі вітчизняних суб'єктів господарювання.

Єдиних статистичних даних щодо зареєстрованих соціальних підприємств в Україні наразі не існує. Інформацію про діяльність соціальних підприємств можна знайти за даними неурядових організацій України, SocialBoost [1], Платформа соціальних змін [3], Платформа Соціальне підприємництво в Україні [5], SILab Ukraine [1], Громадська організація «Чиста планета» [7], Асоціація соціальних підприємств України, хаб соціального підприємництва та багато інших організацій.

Також порталом «Дія» наведено перелік Українських організацій та асоціацій з підтримки соціального підприємництва [6]:

– Career Hub – експертна платформа Центру «Розвиток КСВ» для молоді;

– Pro Women UA – Українська спільнота жінок в бізнесі, кар'єрі та саморозвитку;

– Smart People – організація, яка зосередилася на допомозі українцям, які постраждали від війни;

– Платформа Veterano Service створена для підтримки та популяризації бізнесу ветеранів;

– Платформа FUNdraiser – це майданчик для налагодження співпраці між організаціями та молодими змінотворцями;

– Платформа соціальних змін – націлена розробляти, просувати та підтримувати соціальні інновації, консультувати засновників та соціальних підприємців, поширювати досвід та будувати активні мережі для реалізації бачення економіки на благо всіх;

– Молодіжний центр Волині – це відкритий простір для роботи, відпочинку та розвитку молодіжних організацій Волині;

– Українська академія лідерства – це формаційна платформа особистісного та суспільного розвитку для молоді на основі цінностей;

– Будуємо Україну Разом – програма Української освітньої платформи, яка створює можливості для молоді творити зміни в країні через волонтерство;

– SILab Ukraine – професійна платформа для: розвитку соціального підприємництва та інновацій, популяризації імпакт-інвестування, розбудови соціального партнерства;

– Український соціальний венчурний фонд – інвестує та підтримує соціальні підприємства, в основі бізнес-моделей яких лежить досягнення соціальних та екологічних змін;

– School of ME: Школа усвідомленого підприємництва – громадська організація та стартап однодумців, який розробляє і впроваджує проєкти з соціального, шкільного, молодіжного підприємництва для досягнення ціннісних змін у підприємницькій екосистемі.

За різними даними в Україні успішно працює близько 1000 соціальних підприємств [6].

Розвиток соціального підприємництва гальмується перш за все відсутністю законодавчо закріпленого визначення «соціальне підприємництво» та «Соціальне підприємство». Підприємці, які усвідомлюють всі ризики пов’язані із діяльністю соціального підприємця керуються законодавчою базою для загального підприємництва, що значно ускладнює впроваджувати соціальну місію.

Соціальне підприємництво має величезний потенціал для вирішення глобальних проблем та досягнення цілей сталого розвитку. Оскільки воно поєднує в собі соціальну місію, економічну стійкість та екологічну відповідальність. Всебічний розвиток механізмів підтримки соціального підприємництва, створення умов для реалізації соціально-підприємницьких проектів за різними напрямками в Україні допоможе активізувати процеси у сфері інноваційної діяльності і тим самим підвищити конкурентоспроможність, вирішити актуальні проблеми різного рівня (локальні, регіональні, глобальні), а також може зробити внесок у соціальний розвиток українського суспільства та поліпшення екологічної ситуації. Завдяки сприянню неурядових організацій соціальні підприємства в Україні продовжують успішно функціонувати, активно сприяючи боротьбі з безробіттям та підтримці вразливих груп населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Професійна платформа розвитку соціального підприємництва / SILab Ukraine. URL : https://www.silabua.com (дата звернення: 10.02.2025).

2. SocialBoost. Портал SocialBoost. URL : https://www.socialboost.ua (дата звернення: 10.02.2025).

3. Академія соціального підприємництва. Платформа соціальних змін. URL : https://social-change.com.ua/about/ (дата звернення: 10.02.2025).

4. Гурочкіна В., Браунагель А. Соціальні підприємства в умовах війни VS ринок праці та демографічна ситуація України. *Сталий розвиток економіки.* 2024. № 3 (50). URL : https://economdevelopment.in.ua/index.php/journal/article/ view/1031 (дата звернення: 12.02.2025).

5. Соціальне підприємництво в Україні. Платформа Соціальне підприємництво в Україні. URL : https://socialbusiness.in.ua (дата звернення: 11.02.2025).

6. Соціальне підприємництво / Портал Дія бізнес. URL : https://business.diia.gov.ua/initiative/socialne-pidpriemnictvo (дата звернення: 12.02.2025).

7. Чиста планета. Громадська організація. URL : https://welfare.green (дата звернення: 13.02.2025).

УДК 334.72:316

Д. О. Седляр,
канд. екон. наук,
Національний університет
«Києво-Могилянська академія»,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0009-0009-1328-1458;
М. О. Седляр,
канд. екон. наук,
ліцей «Наукова зміна»,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-3126-7800

МІСЦЕ ЕТНОМЕРЕЖІ В РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Поняття «бамбукові мережі» (етномережі) або Oversea Chinese Business Networks – це мережі економічно активних громадян та підприємств, що були створені та управляються китайськими мігрантами, які оселилися за кордоном [1, с. 52]. Тобто це як неформальні (в основі яких лежать сімейні та земляцькі зв'язки), так і формальні (бізнес-асоціації) мережі, що формуються протягом тривалого часу (іноді навіть століть), ґрунтуючись на міграційних хвилях. В основі цих мереж лежать родинні та етнічні зв'язки, а також спільні цінності та традиції.

Цінність дослідження етномереж полягає у тому, що вони здійснюють суттєвий вплив на економіку материнської держави. Для України, яка втратила значну частину населення через війну та внаслідок вимушеної міграції, існування схожих мереж може мати важливе значення для забезпечення економічного зростання загалом та розвитку підприємництва зокрема.

«Бамбукова мережа» (етномережа) Китаю суттєво вплинула на розвиток підприємництва у цій країні:

- підприємства, що належали китайським мігрантам, відкривали доступ Китаю до міжнародних ринків та ресурсів. Ці підприємства стали мостом між зовнішнім попитом та експортом з Китаю;
- китайські мігранти, які мали зв’язки за кордоном, формували умови для притоку іноземних інвестицій у Китай, забезпечували Китаю доступ до новітніх технологій, управлінських практик та знань;
- китайські мігранти, що були частиною цих мереж, принесли з собою цінний досвід у сфери управління, підприємництва та міжнародних зв’язків. Це дозволило швидко навчатися та адаптуватися до міжнародних стандартів та вимог;

• «бамбукова мережа» дозволила суттєво збільшити кількість бізнес-партнерів та обсяги торговельних операцій.

Цей досвід є важливим для України зараз та у повоєнній відбудові, оскільки формування мережі займає тривалий час. Також важливість побудови саме економічної етномережі є актуальним завданням для України, як країни з високим рівнем міграції (станом на 16 грудня 2024 року за даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) з України виїхало 6 253 700 осіб [3].

До 2022 року протягом 4 хвиль міграції за кордоном сформувалися сталі осередки українських мігрантів (українська діаспора) у Канаді, Аргентині, США. Важливим є те, що українська діаспора має певні взаємозв'язки з країною походження (табл. 1).

Таблиця 1 – Взаємозв'язки української діаспори з країною походження

Тип взаємозв'язків	Характеристика
Економічні взаємозв'язки	
Грошові перекази	Після 2014 року частка грошових переказів у ВВП зросла з 5,5 до 8–12 % протягом 2016–2023 років [2]
Інвестиції	До 2022 року найбільша частка прямих іноземних інвестицій (ПІІ) надходила з Кіпру [7]. У 2024 році Кіпр посідав 2 місце за ПІІ (1,13 млрд дол.), тобто діаспора не бере активну участь в інвестуванні [6]
Соціально-культурні взаємозв'язки	
Національні сталі осередки	Чотирма хвилями міграції осередки були створені у Канаді, США, Аргентині. На сучасному етапі осередки є у деяких країнах Європи
Освітні та культурні програми	З 2014 року збільшується кількість міжнародних організацій, діяльність яких спрямована на підтримку українців за кордоном: Глобальна Україна (Global Ukraine) [8], Промоція України (Promote Ukraine) [4], Проєкт «Соняшник» [5]
Популяризація національної культури у світі	Культурні ініціативи української діаспори часто є поодинокими та неінституціоналізованими. Хоча політика щодо закордонних українців проголошується складовою внутрішньої і зовнішньої політики України, реальна підтримка культурних та освітніх ініціатив діаспори залишається обмеженою [9]
Благодійна та гуманітарна допомога	Після повномасштабного вторгнення основним напрямком діяльності міграційних осередків була й залишається підтримка українських біженців. Водночас діаспора організовує численні комунікаційні онлайн та офлайн заходи для протидії пропаганді та дезінформації з боку російської федерації [5]
Політичні взаємозв'язки	
Лобіювання інтересів	Обмежений вплив, локальні ініціативи у США, Канаді та ЄС
Участь у політичних процесах	Зусилля діаспори щодо формування політики та здійснення політичного впливу в країнах перебування набули форми громадянського активізму лише після Помаранчевої революції та посилилися після початку повномасштабного вторгнення [5]
Інтелектуальні взаємозв'язки	
Обмін знаннями і технологіями	Відсутність державної стратегії щодо залучення українських фахівців із-за кордону

Джерело: складено авторами за даними [2; 4; 5; 6; 7; 8; 9].

Загалом між українською діаспорою та країною походження переважають не економічні взаємозв'язки, а соціально-культурні. У КНР, навпаки, домінуюча роль належить економічним зв'язкам [1, с. 56–58], що, на думку, науковців, і сприяло економічному розвитку КНР.

На нинішньому етапі та в майбутньому є всі передумови для формування української економічної етномережі, проте це має здійснюватись системно та стратегічно і, на нашу думку, до цього процесу має бути долучене як українське суспільство, так і держава. Остання повинна підтримувати зв'язки з українськими мігрантами, стимулювати їх до співпраці з вітчизняними економічними суб'єктами, сприяти збереженню їхньої культурної та національної ідентичності тощо. Така співпраця сприятиме активному розвитку підприємництва в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Sedliar, D., Sedliar, M. (2025). Research on the economic prospects of forming the Ukrainian ethnic network. *Technology Audit and Production Reserves*, 1 (4 (81)), 51–60. URL : https://doi.org/10.15587/2706-5448.2025.323297 (дата звернення: 20.06.2025).

2. Ukraine – Workers' Remittances And Compensation Of Employees, Received (% Of GDP). *Tradingeconomics.* URL : https://tradingeconomics.com/ukraine/workers-remittances-and-compensation-of-employees-received-percent-of-gdp-wb-data.html (дата звернення: 20.06.2025).

3. Ukraine Refugee Situation. URL : https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine (дата звернення: 20.06.2025).

4. Ukrainian Civil Society Hub in the EU / UKRAINIANHUB. URL : https://www.ukrainianhub.eu/ (дата звернення: 20.06.2025).

5. Залучення української діаспори до відновлення та Розвитку. Звіт за результатами експертних обговорень, організованих БДІПЛ у період з 9 лютого по 3 липня 2023 року / ОБСЄ. URL : https://www.osce.org/files/f/documents/3/6/561478.pdf (дата звернення: 20.06.2025).

6. Іноземні інвестиції в Україну зростають: хто вкладає найбільше коштів в українські компанії? / Visitukraine. URL : https://visitukraine.today/uk/blog/4424/foreign-investment-in-ukraine-is-growing-who-invests-the-most-in-ukrainian-companies?srsltid=AfmBOopbNUe1fLfeEjQF_-hAVT0NS0IQy1v8joR8Kx6tb_MgSKmbWvK4#statistika-inozemnix-investicii-ta-investiciinii-klimat-v-ukrayini (дата звернення: 20.06.2025).

7. Ковель П. М. Аналіз надходжень прямих іноземних інвестицій в Україну. *Бізнес-інформ.* 2024. № 3. С. 87–95. URL : https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2024-3_0-pages-87_95.pdf (дата звернення: 20.06.2025).

8. Про Фундацію Global Ukraine / Global Ukraine. URL : https://global-ukraine.gbhs.fr/uk/pro-global-ukraine (дата звернення: 20.06.2025).

9. Тронь А. Державна підтримка культурної діяльності української діаспори як напрям діаспоральної політики України. *Народна творчість та етнологія*. 2022. № 1 (393). С. 100–111. URL : https://doi.org/10.15407/nte2022.01.100 (дата звернення: 20.06.2025).

УДК 334.722:005.35:005.96(477)

К. В. Середюк,
д-р філ. у гал. екон., доцент,
ННІУЕБ ПрАТ «ВНЗ «МАУП»,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0001-6592-3947

ІНСТИТУЦІЙНА ПІДТРИМКА КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ: МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В ПЕРІОД ВІЙНИ

Корпоративна соціальна відповідальність (далі – КСВ) в умовах війни набула в Україні нового значення. Те, що раніше було переважно іміджевим інструментом для великого бізнесу, сьогодні стало етичним обов'язком та інструментом виживання для підприємств усіх форм та масштабів. Зокрема, малий і середній бізнес (далі – МСБ), як найгнучкіший сектор економіки, дедалі частіше ініціює локальні КСВ-проєкти, які підтримують громади, переселенців, військових і вразливі категорії населення. Проте без належної інституційної підтримки такі ініціативи можуть залишитися фрагментарними й нестійкими. У цій статті проаналізовано можливості, які створюють українські й міжнародні інституції для розвитку КСВ у МСБ під час війни, та надано пропозиції щодо посилення цієї підтримки.

Станом на 2024 рік в Україні сформувалася багаторівнева система суб'єктів, які прямо чи опосередковано впливають на розвиток КСВ у підприємницькому середовищі.

Таблиця 1 – Основні інституції, що підтримують КСВ в Україні

Інституція	Напрям підтримки	Приклади ініціатив
Міністерство економіки України	Гранти, навчання, державні програми	«єРобота», «Власна справа»
ПРООН, GIZ, USAID	Фінансова та консультаційна підтримка	Програми підтримки ВПО, жінок у бізнесі
Європейська Бізнес Асоціація	Промоція ESG-підходів, адвокація	Ініціатива «Бізнес для відновлення»
Торгово-промислові палати України	Освітні заходи, нетворкінг	Тренінги з КСВ для МСБ
Громадські організації	Посередництво між бізнесом і громадами	«Спільно», «Восток SOS», «ЯМаріуполь»

Джерело: складено автором за даними [1].

За оцінками аналітичного центру Centre for CSR Development, у 2023 році понад 40 % малих підприємств реалізували хоча б одну соціальну ініціативу у співпраці з інституційним партнером [2].

Для малого і середнього бізнесу корпоративна соціальна відповідальність – це не лише філантропія, а й стратегічна відповідь на виклики війни. Дослідження показують, що підприємства, які реалізують КСВ-ініціативи, демонструють вищу стійкість, кращу репутацію серед споживачів і більший доступ до партнерських та грантових ресурсів.

У період повномасштабної війни МСБ в Україні демонструє зростаючу активність у сфері корпоративної соціальної відповідальності, зосереджуючи увагу на найбільш актуальних для суспільства напрямах. Серед них вагоме місце займає підтримка Збройних Сил України та ветеранів, що включає як фінансову, так і матеріально-логістичну допомогу, а також сприяння реабілітаційним ініціативам.

Соціальні програми для внутрішньо переміщених осіб також стали пріоритетними. Підприємства надають можливості працевлаштування, забезпечують тимчасовим житлом, а також організовують програми професійної перепідготовки.

Важливим компонентом стало формування екологічної відповідальності, особливо у контексті післявоєнної відбудови територій. Компанії впроваджують практики енергоефективності, ресурсозбереження та утилізації відходів.

Значну увагу МСБ приділяє підтримці жінок у бізнесі, реалізуючи програми наставництва, фінансової підтримки та розвитку підприємницьких навичок серед жінок, зокрема тих, які постраждали внаслідок війни.

Психосоціальна підтримка персоналу також стала поширеним напрямом. Підприємства впроваджують гнучкі умови праці, організовують психологічну допомогу та програми адаптації в умовах стресу.

Незважаючи на наявність позитивних прикладів взаємодії між МСБ та інституціями, підтримка корпоративної соціальної відповідальності з боку держави, донорів та громадських організацій досі залишається несистемною.

Серед ключових можливостей варто відзначити доступ до грантових програм, які включають КСВ-компоненти. Такі програми спрямовані, зокрема, на підтримку жінок-підприємиць або екологічних ініціатив. Значного поширення набули також освітні програми, орієнтовані на впровадження принципів КСВ та ESG-стандартів у щоденну практику малого бізнесу.

Додаткову перевагу для підприємств становить можливість публічного позиціонування власної соціальної активності завдяки співпраці з авторитетними інституціями, що підвищує довіру з боку споживачів та партнерів.

Водночас існує низка бар’єрів, що стримують реалізацію потенціалу КСВ. Зокрема, відсутній узгоджений національний план розвитку корпоративної соціальної відповідальності, що ускладнює координацію зусиль на різних рівнях. Також серед проблем – низький рівень обізнаності підприємців про наявні можливості підтримки та слабка взаємодія між донорами, державними органами і місцевою владою.

Для ефективної інтеграції корпоративної соціальної відповідальності в діяльність МСБ доцільно розробити національну стратегію розвитку КСВ з фокусом на потреби підприємств малого і середнього сектора, зокрема на тих, що функціонують у регіонах, постраждалих від бойових дій.

Доцільним є також впровадження КСВ-компонентів у регіональні програми підтримки підприємництва, що дозволить враховувати потреби громад у прифронтових та деокупованих територіях.

Запровадження системи сертифікації та публічних відзнак для компаній, які активно впроваджують КСВ, сприятиме зміцненню репутації таких підприємств і покращить їхній доступ до фінансування, державних закупівель та нових ринків.

Окремо варто створити цифрову платформу, яка акумулюватиме кращі практики КСВ у МСБ, слугуватиме джерелом ресурсів, аналітики та можливостей для залучення інституційної підтримки.

Отже, корпоративна соціальна відповідальність у період війни стала не лише моральним вибором, а й важливою управлінською стратегією для малого та середнього бізнесу. Українські й міжнародні інституції вже створюють умови для розширення КСВ, однак для системної підтримки цього процесу необхідна чітка державна політика, синергія з громадянським суспільством та залучення самих підприємців до формування «нової відповідальної економіки». Адже саме бізнес, що не лише шукає прибуток, а й працює на благо суспільства, стане основою стійкого відновлення України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. IFC (International Finance Corporation). (2023). SMEs in Crisis: Resilience through Social Responsibility. Washington : World Bank Group.

2. Centre for CSR Development. (2023). Національна доповідь: Стан корпоративної відповідальності в Україні. URL : https://csr-ukraine.org

УДК 330.3

Н. Є. Скоробогатова,
канд. екон. наук, доцент,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»
ORCID ID 0000-0002-2741-7629

РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХОДІВ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМИ ГРОМАДАМИ В КРИЗОВИХ УМОВАХ

Питання забезпечення ресурсами заходів антикризового управління у місцевих громадах України, зокрема в контексті енергетичної незалежності та екологічної стійкості, є вкрай актуальними, враховуючи зростаючі ризики та загрози, спричинені воєнними діями, нестабільністю енергопостачання, кліматичними змінами тощо. Забезпечення належного рівня фінансування, впровадження інноваційних технологій та розвиток місцевих ресурсів є ключовими умовами для підвищення спроможності громад ефективно реагувати на кризові ситуації.

Аналіз існуючих теоретичних підходів та світової практики дозволив виділити основні заходи вирішення даного проблемного питання. По-перше, забезпечення децентралізації та активізації процесів залучення громадськості. Це може бути зроблено шляхом розширення можливостей громади, а саме перехід від централізованих систем цивільного захисту до децентралізованих систем, що підтримують можливості громади. Вважаємо, що такий підхід розширює місцеві можливості для ефективного управління ризиками та наслідками кризових ситуацій [1]. Має бути зроблено суттєвий акцент на ініціативах представників місцевих громад у процесі прийняття рішень, особливо у районах, які мають більший ризик до виникнення кризових та надзвичайних ситуацій, оскільки це може значно покращити адаптивні можливості та стійкість відповідної громади [2]. Крім того, важливим питанням є поглиблення міжмуніципальної співпраці: органи місцевого самоврядування можуть посилити мобілізацію ресурсів за допомогою механізмів міжмуніципальної співпраці, таких як укладання угод на спеціальні види робіт та утримання рятувальних команд в умовах обмеженості наявних ресурсів [3]. Такий механізм співпраці державних та приватних структур, як державно-приватне партнерство, що передбачає інтеграцію ресурсів приватного сектору та корпорацій, може посилити ефективність реагування громад та регіонів на масштабні катастрофи та інші кризові ситуації [4]. Доречним також є поглиблене використання системи інформації про ресурси та моделей зрілості ресурсів, що може допомогти державним агентствам використовувати інформацію про ресурси для

підвищення операційної ефективності, прогнозування можливостей ресурсного забезпечення потреб енергетики та дотримання нормативних вимог законодавства [5].

Широке запровадження штучного інтелекту та програм зеленого стимулювання у всіх сферах діяльності також має позначатися і на ресурсному забезпеченні заходів антикризового управління місцевими громадами. Зокрема, стратегії розвитку мають враховувати застосування штучного інтелекту та програми зеленого стимулювання для підтримки енергетичного переходу та підвищення стійкості громад, як підтверджено у дослідженнях [6; 7].

З метою довгострокового планування стійкого розвитку громад необхідним є розробка комплексних планів сталого розвитку та стійкості, що включають адаптацію до зміни клімату, скорочення викидів парникових газів та запровадження принципів політики сталого розвитку енергетики та екологічної безпеки, що доведено у дослідженні [8]. У даному контексті важливим є розробка планів забезпечення безперервності дій органів місцевого самоврядування та інших об’єктів критичної інфраструктури у надзвичайних ситуаціях, що включають заходи щодо забезпечення безперервності ресурсів, завдань та процесів, забезпечує стійкість реагування на надзвичайні ситуації, як підкреслено у роботі [9].

Таким чином, проведене дослідження дозволяє дійти висновку, до одними з першочергових завдань у вирішенні питання ресурсного забезпечення заходів антикризового управління місцевими громадами у кризових умовах є наступні:

– дефіцит ресурсів, а саме: органи місцевого самоврядування часто стикаються з проблемами, пов'язаними з дефіцитом ресурсів, що може посилюватися демографічними зрушеннями, пандеміями, наслідками подолання стихійних лих та кризових явищ, тощо. Ефективне управління кризами вимагає як горизонтальної, так і вертикальної співпраці між різними секторами та рівнями влади, активного залучення громадськості;

– залучення громади, оскільки активна участь громадян та місцевих зацікавлених сторін необхідна для розробки ефективних та сталих стратегій стійкого розвитку. Даний напрям включає підвищення рівня обізнаності, забезпечення надійних соціальних зв'язків і доступних місць захисту тощо;

– розширення можливостей місцевих громад, що дозволить здійснити необхідний перехід до соціально стійких систем розширення прав і можливостей громад, можливостей впровадження місцевих ініціатив щодо забезпечення енергетичної незалежності та екологічної стійкості.

У цілому для посилення заходів антикризового управління в місцевих громадах необхідним є комплексний підхід, що включає децентралізоване управління, активізацію залучення місцевих мешканців, технологічну інтеграцію та комплексне планування. Запропоновані заходи відповідають на нагальні потреби кризового управління, а також сприяють довгостроковій енергетичній незалежності та екологічній стійкості місцевих громад. Використовуючи місцеві ініціативи, державно-приватні партнерства

та передові системи управління ресурсами, громади можуть зміцнювати стійкість та забезпечувати сталий розвиток в умовах криз.

У тезах доповіді використані матеріали НДР «Ресурсне забезпечення місцевих громад для підвищення спроможності протидіяти кризовим ситуаціям» (0125U002065), яка виконується за рахунок фінансування МОН у рамках міжнародного науково-технологічного співробітництва відповідно до Протоколу П'ятнадцятого засідання Спільної робочої групи Україна-НАТО із співробітництва з питань науки та довкілля від 04 липня 2017 року і листа МОН від 20.02.2025 № 1/3273-25 щодо надання фінансування на виконання науково-дослідної роботи за проєктом Програми НАТО «Наука заради миру та безпеки»

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Lenane B. P. (2010). Government resource information system. *IEEE PES General Meeting, PES 2010*, art. no. 5589276. DOI 10.1109/PES.2010.5589276

2. Vineburgh N. T., Benedek D. M., Fullerton C. S., Gifford R. K., Ursano R. J. (2008). Workplace resources for crisis management: Implications for public-private sector planning, policy and response to disasters. *International Journal of Public Policy*, 3 (5–6), pp. 378–388. DOI 10.1504/IJPP.2008.020989

3. Fauzie W. Z., Sariffuddin S. (2017). The role local initiatives in community based disaster risk management in Kemijen, Semarang City. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 70 (1), art. no. 012047. DOI 10.1088/1755-1315/70/1/012047

4. Sajjad S. K., Raza S. H., Baig F. (2024). Strategies for implementing renewable energy solutions in business organization. *Energy Crisis and Its Impact on Global Business*, pp. 79–95. DOI 10.4018/979-8-3693-0618-5.ch004

5. Alibašić H. (2018). Sustainability and Resilience Planning for Local Governments: The Quadruple Bottom Line Strategy. *Sustainable Development Goals Series*, Part F2645, pp. 1–116. DOI 10.1007/978-3-319-72568-0

6. Kikuchi M. (2024). Local Government and Crisis Management in Japan. *Local and Urban Governance*, Part F4069, pp. 113–130. DOI 10.1007/978-3-031-77322-8_6

7. Skorobogatova N. (2025). Research of the possibilities and results of the implementation of the principles of the green economy using Industry 4.0 technologies on the example of the utility sector. *International Journal of Services, Economics and Management*, 2025 Vol. 16, no. 1, pp. 79–106. DOI 10.1504/IJSEM.2025.144574

8. Heinzelmann A., Igler F., Jahl L., Karl L., Pappe V., Rapp K., Rosenkranz A.-C., Scherrenbacher J., Schmidt V., Seick R., Niederberger M. (2024). Resilience and crisis preparedness in a neighbourhood: results of a photovoice study. *Pravention und Gesundheitsforderung*. DOI 10.1007/s11553-024-01142-y

9. Imperiale A. J., Vanclay F. (2020). Barriers to enhancing disaster risk reduction and community resilience: evidence from the L'aquila disaster. *Politics and Governance*, 8 (4), pp. 232–243. DOI 10.17645/pag.v8i4.3179

УДК 65.012.32

В. В. Смачило,
д-р екон. наук, професор
ORCID ID 0000-0002-6153-1564;
О. О. Рудаченко,
д-р екон. наук, професор,
Харківський національний університет
міського господарства ім. О. М. Бекетова,
м. Харків, Україна
ORCID ID 0000-0001-9597-5748;
О. В. Кулініч,
ORCID ID 0000-0002-0870-3136;
А. В. Меляков,
Харківський національний університет
ім. М. В. Каразіна
ГО «Інститут соціальної політики регіону»,
м. Харків, Україна
ORCID ID 0000-0001-5294-7560

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

Умови посткризової відбудови в Україні висувають нові вимоги до розвитку малого підприємництва як одного з ключових чинників економічної стабільності та сталого зростання територіальних громад. Підприємництво відіграє важливу роль у забезпеченні зайнятості, відновленні локальних економік і зміцненні соціальної згуртованості. Проте його розвиток супроводжується низкою викликів, що потребують глибокого аналізу.

Одним з методів дослідження, який дозволяє виявляти нову теми та виклики, є якісна методологія з використанням фокус-груп як основного методу збору емпіричних даних. Саме цей підхід глибше розкриває мотивації, очікування та досвід учасників щодо розвитку підприємництва.

Відповідно до методології проведення фокус-групових інтерв'ю [1] було проведено 4 фокус-групи у 4 територіальних громадах Запорізької та Харківської областей, які репрезентують різні урбанізовані та сільські регіони. У межах дослідження було проведено чотири фокус-групи в різних територіальних громадах. Загальна кількість учасників – 18 осіб, з яких 10 чоловіків та 8 жінок. Відібрані респонденти представляють місцеве підприємницьке середовище, мають досвід ведення малого та середнього бізнесу в умовах нестабільності, а також демонструють мотивацію до розвитку

громади. Фокус-групи проводились із дотриманням добровільності участі та принципів конфіденційності, що дозволило створити відкриту та довірчу атмосферу для обговорення актуальних проблем та потреб підприємців

Обробка результатів проведених фокус груп дозволила сформувати перелік ключових проблем локальних підприємців, які узагальнено представлені в табл. 1.

Таблиця 1 – Узагальнена проблематика підприємництва територіальних громад

Проблема	Опис
Кадровий дефіцит та відтік молоді	Представники всіх громад відзначили нестачу робочої сили, особливо молоді, та зазначили причини: виїзд через небезпеку, брак якісної освіти, нестабільність, відсутність робочих місць. Відповідно, це не дозволяє масштабувати бізнес, виникають труднощі навіть з сезонними роботами
Проблеми з інфраструктурою	Представники всіх громад відзначили про занедбані або зруйновані дороги, що унеможливлює логістику та доступ до ринків. В Оскільській ТГ окрема критична проблема – замінованість територій, що унеможливлює базову діяльність
Відсутність доступу до фінансування	Представники всіх громад відзначили, що банки не видають кредити, навіть мікрофінансування, через ризики або відсутність застави; високий рівень недовіри до інвестицій у нестабільних умовах. Відмічено непроінформованість локальних підприємців щодо можливостей грантового фінансування
Обмежена підтримка з боку місцевої влади	Відмічено формальність співпраці - надаються лише консультації без реальних механізмів чи ресурсів. Підприємці потребують системної підтримки, зокрема доступ до державних та донорських програм
Соціальні чинники, що впливають на бізнес	Проблеми з освітою, дитсадками, медичними послугами - стримують родини від повернення чи переїзду, спричиняють виїзд, унеможливлюють розвиток громади

Джерело: сформовано авторами на основі аналізу результатів фокус-груп.

Аналіз проблематики ведення підприємницької діяльності в територіальних громадах, які постраждали від ведення військових дій, дозволив сформувати ключові потреби локального бізнесу: 1) підтримка у підготовці кадрів, зокрема програмами навчання та стажування на місцях; 2) запровадження фінансових інструментів для малого бізнесу – адаптованих до умов ризику, з підтримкою гарантійних фондів або донорів; 3) відновлення інфраструктури – дороги, логістика, доступ до ринків; 4) програми утримання / повернення молоді шляхом створення робочих місць, розвиток соціальних послуг, підтримку підприємництва; 5) забезпечення інституційної підтримки з боку місцевої влади через спрощення доступу до ресурсів, супровід проєктів, створення сприятливого бізнес-клімату; 6) у критичних громадах першочергова потреба у розмінуванні та безпеці для відновлення будь-якої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Tümen-Akyıldız, S., & Ahmed, K. H. (2021). An overview of qualitative research and focus group discussion. *Journal of Academic Research in Education*, 7 (1), 1–15. DOI 10.17985/ijare.866762

УДК 658.11:332.1:316.42

Н. А. Супрун,
д-р екон. наук, професор,
ДУ «Інститут економіки
та прогнозування НАН України»,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-3889-8579

ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОЇ СОЛІДАРИЗАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ

Повномасштабна російсько-українська війна та спричинена нею системна криза стала істотним чинником обмеженням економічної і, відповідно, підприємницької активності населення, що спровокувало зниження темпів економічного розвитку та загострення цілої низки соціальних проблем – безробіття, втрата економічних основ життєдіяльності, падіння рівня життя, соціальна ізольованість вразливих груп. Все вищеозначене підриває основи національної безпеки і актуалізує питання про пошук релевантних механізмів її забезпечення. Одним із механізмів подолання кризи та забезпечення стійкості національної економіки є підприємництво. Задовольняючи потреби суспільства, формуючи товарну пропозицію та бюджетні надходження, підприємництво забезпечує економічне підґрунтя стабілізації економіки.

Особлива роль цьому процесі належить соціальному підприємництву (далі – СП) як інноваційній формі бізнесу, що поєднує економічну діяльність із досягненням соціальних цілей. Місією більшості СП у світовій практиці є забезпечення умов для працевлаштування та ресоціалізація, а, отже, і подолання рівня соціального відчуження для найбільш вразливих груп населення (людей з обмеженими можливостями, внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, людей похилого віку тощо). Ізольованість цих груп не лише поглиблює соціальну нерівність та стигматизацію уразливих груп, але й загрожує цілісності соціальної структури суспільства, знижує рівень довіри та соціальної стабільності.

Традиційні державні механізми подолання соціальної ізольованості в більшості випадків виявляють обмежену спроможність у вирішенні проблеми. У цьому контексті соціальне підприємництво, що здатне вирішувати різноманітні соціальні проблеми без залучення бюджетних коштів та забезпечувати позитивні соціально-економічні зміни в суспільстві, є одним із ефективних організаційних механізмів соціального згуртування. В умовах обмежених державних ресурсів, що відволікаються насамперед на забезпечення обороноздатності країни, соціальне підприємництво може стати компенсаторним механізмом, беручи на себе подекуди виконання частини соціальних функцій держави.

Одним із важливих результатів розвитку соціального підприємництва є підвищенню рівня соціального залучення в суспільстві загалом та зростання капіталізації компаній за рахунок збільшення власного соціального та організаційного капіталу, що сприяє зростанню солідаризації та соціального капіталу суспільства загалом [4, с. 37].

У світовій практиці соціальне підприємництво стало однією із достатньо успішних форм вирішення багатьох соціальних проблем. Натомість на відміну від зарубіжних країн, де соціальні підприємства існують понад сотню років і представляють значну частку національного бізнесу (наприклад, до 10 % у Великій Британії) [6], соціальне підприємництво в Україні набуло значного поширення лише з початком російсько-української війни у 2014 р. На сьогодні більшість СП в Україні займаються вирішенням проблем, спричинених війною: працевлаштування, ресоціалізація, адвокація прав та подолання стигматизму уразливих категорій населення – вимушених переселенців, людей з інвалідністю та ветеранів війни. Саме тому провідними формами соціальних підприємств в Україні зараз є інклюзивний та ветеранський бізнес (останній налічує понад 200 компаній) [2].

Особливістю соціального підприємництва є те, що воно, як правило, реалізується у непопулярних для традиційного бізнесу секторах та ринкових нішах (послуги соціально-ізольованим громадянам, еко- та ресурсозбереження тощо). Проте діяльність СП у цих сферах створює додаткові можливості за рахунок використання раніше не задіяних у суспільному виробництві ресурсів і тим самим створює конкурентні переваги як для соціальних підприємств, так і для регіонального розвитку.

Завдяки релокації бізнесів на безпечніші території нові підприємницькі структури створюють додатковий попит на робочу силу, що сприяє інтеграції вимушених переселенців у нові громади і слугує інструментом зменшення їх соціальної ізольованості.

Водночас соціальне підприємництво стало ефективною формою самозайнятості вимушених переселенців, відіграючи позитивну роль у налагодженні горизонтальних зв’язків між вимушено переселеним особами (далі – ВПО) та місцевими громадами, про що свідчить досвід багатьох приймаючих громад (Львівської, Закарпатської, Тернопільської областей). При цьому створені переселенцями компанії підвищують економічну спроможність цих регіонів і часто виступають драйвером позитивних трансформацій, привносячи в нові громади культуру соціальної згуртованості та взаємодопомоги. Критерієм створення доданої вартості у соціальному підприємстві виступає не прибуток, а насамперед позитивні соціальні зміни. При цьому соціальні підприємці, на відміну від звичайних бізнесменів, орієнтовані на довгострокову соціальну віддачу від інвестицій та тривалий і стабільний результат [3, с. 525].

У передвоєнні роки експерти часто звертали увагу на низький рівень підприємницької і ділової активності в українському суспільстві і, зокрема, серед молоді. Водночас результати Глобального звіту GEM Global за 2024–2025 рр. свідчать, що у більшості країн світу зростає нерішучість і побоювання невдачі щодо перспектив

заснування бізнесу [5]. У цьому контексті досвід підприємців-переселенців, для яких заснування власного бізнесу часто є чи не єдиною можливістю забезпечити себе і родину на новому місці, стають стимулом для місцевого населення і своєрідним драйвером розвитку ділової активності і підприємницької культури у нових громадах.

Як бачимо, бенефіціаром діяльності СП є не лише окремі соціальні групи, на вирішення проблем яких спрямовується дохід СП, а й суспільство загалом, оскільки вирішення проблем сприяє не лише нівелюванню соціальних суперечностей, а й створенню сталої соціальної екосистеми [3, с. 525]. І тому стимулювання розвитку соціального підприємництва має бути в центрі уваги уряду та місцевої влади.

Одним із напрямів стимулювання розвитку підприємницьких ініціатив у приймаючих ВПО громадах має стати стимулювання розвитку бізнес-навичок і на основі профільного навчання та акселераційних програм. На сьогодні такі програми проводяться здебільшого громадськими організаціями за сприяння і фінансування міжнародних донорів, тоді як така підтримка має бути одним із стратегічних напрямів діяльності місцевої влади [1, с. 34–36].

З огляду на високий інституційний потенціал соціального підприємництва для вирішення цілої низки нагальних соціально-економічних проблем, соціальне підприємництво може розглядатись як ефективний механізм подолання кризових явищ та солідаризації суспільства через забезпечення інклюзивної зайнятості, соціальної згуртованості та зменшення рівня соціального відчуження та конфліктності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вимушені переселенці та приймаючі громади: уроки для ефективної суспільної адаптації й інтеграції : наукова доповідь / за ред. канд. соціол. наук О. М. Балакірєвої ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». К., 2016. 140 с.

2. Офіційний портал Всеукраїнського ресурсного центру розвитку соціального підприємництва. URL : http://www.socialbusiness.in.ua

3. Підприємництво в Україні: історико-інституційний аналіз : монографія / В. В. Небрат, Н. А. Супрун та ін. ; за ред. д-ра екон. наук В. В. Небрат ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». К., 2019. 532 с. URL : http://ief.org.ua/docs/mg/314.pdf

4. Супрун Н. А. Соціальне підприємництво як механізм розбудови солідарної економіки. Соціальна та економічна солідарність – український вибір. Київ, 2016. К. : КНУ імені Тараса Шевченка, 2016. С. 36–38.

5. GEM 2024/2025 Global Report. URL : https://gemconsortium.org/report/gem-20242025-global-report-entrepreneurship-reality-check-4

6. The State of Social Entrepreneurship. Key Facts and Figures. URL : https://www.socialenterprise.org.uk/all-about-social-enterprise/facts-and-figures/

УДК 004:338.45:351.86(477)

М. Б. Ханенко,
здобувач третього (PhD) рівня вищої освіти,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0009-0007-9858-3249

ВПЛИВ ІТ-СКЛАДОВОЇ НА СТІЙКІСТЬ ТА АДАПТИВНІСТЬ ПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ШИРОКОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Розв'язана проти України широкомасштабна військова агресія спричинила глибокі структурні деформації у національному виробничому секторі. Руйнування критичної інфраструктури, порушення логістичних ланцюгів, фізичні втрати виробничих потужностей, відтік кадрів та релокація підприємств стали екзистенційними викликами для функціонування промисловості. В умовах зростаючої невизначеності особливого значення набуває інформаційно-технологічна складова як критичний фактор забезпечення стійкості, гнучкості та здатності до адаптації промислових підприємств. Інформаційні технології (далі – ІТ) у контексті воєнної економіки перетворюються з інструменту оптимізації на основу антикризового управління та стратегічного розвитку.

Цифрові технології можуть додатково допомогти адаптувати свої виробничі системи для диверсифікації та швидкої зміни вимог ринку та може допомогти приймати обґрунтовані та точні рішення щодо візуалізації та аналізу даних [1].

У сучасних умовах пріоритетним стає використання комплексних цифрових платформ управління ресурсами підприємства (Enterprise Resource Planning), систем диспетчеризації виробництва (Manufacturing Execution System), систем моніторингу та автоматичного регулювання технологічних процесів (Supervisory Control and Data Acquisition). Ці інструменти формують цифрове середовище для інтегрованого управління всіма етапами виробничого циклу, забезпечуючи прозорість, контроль та гнучке реагування на зовнішні виклики.

Крім того, ключову роль у забезпеченні технологічної стійкості та інноваційного розвитку промислових підприємств відіграє впровадження передових ІТ-рішень, зокрема:

- Аналітика великих даних (Big Data and Analytics), що базується на цифрових технологіях обробки, зберігання та аналізу масивів інформації;
- Промисловий Інтернет Речей (The Industrial Internet of Things), який пов'язує усі компоненти виробництва у єдину мережу обміну інформацією в режимі реального часу. Він є основою повністю автоматизованих виробництв;

- Кібербезпека (Cybersecurity), яка являє собою складну інформаційну систему, що забезпечує захист місць зберігання та обробки даних, мереж їх передачі від кібератак і забезпечує успішну безперебійну роботу підприємства;
- Хмари (The Cloud). В умовах генерування великого обсягу різної виробничої інформації для їх зберігання використовуються хмарні технології, які охоплюють засоби і методи дистанційного зберігання й опрацювання даних;
- Адитивне (додаткове) виробництво (Additive Manufacturing), основою якого є 3-D друк [2].

Ці технології забезпечують цілісне бачення виробничих процесів у реальному часі дозволяють будувати прогнозні моделі на основі аналітики даних і формувати адаптивні сценарії управління.

Застосування ІТ забезпечує не лише стійкість, а й трансформаційну гнучкість виробничої системи. Зокрема, цифрові платформи дають змогу швидко адаптувати виробничі потоки до нових умов, здійснювати переорієнтацію логістичних маршрутів, оптимізувати витрати, а також здійснювати дистанційне управління виробництвом, що фізично переміщені в інші регіони або працюють з мінімальною кількістю персоналу. Особливого значення набувають інструменти візуалізації та дистанційного контролю, які дозволяють підтримувати безперервність виробництва за відсутності фізичного доступу до об’єктів.

У період воєнного конфлікту зростає потреба у застосуванні аналітичних рішень для оцінки ризиків, моделювання сценаріїв розвитку подій і швидкого реагування на кризові ситуації. Системи підтримки прийняття рішень на базі великих даних дозволяють виявляти вразливі місця у виробничому ланцюгу, розробляти альтернативні логістичні схеми. Застосування технологій предиктивної аналітики сприяє підвищенню рівня проактивності в управлінні ризиками.

Крім того, ІТ сприяють збереженню людського капіталу шляхом впровадження гнучких форматів роботи, цифрового навчання, віддаленого доступу до внутрішніх систем підприємства. У такий спосіб формується організаційна стійкість як здатність до саморегуляції, оперативного навчання та адаптації до екстремальних умов.

Таким чином, інформаційні технології в умовах широкомасштабної війни перетворюються на системоутворювальний чинник стійкості та адаптивності промислового виробництва. Вони забезпечують як збереження функціонування підприємств у критичних умовах, так і створення основи для їхньої стратегічної трансформації у післявоєнний період. В умовах обмежених ресурсів, логістичних бар’єрів та безпрецедентної нестабільності ІТ-компонент відіграє роль інструменту виживання, інноваційного оновлення та підвищення конкурентоспроможності української промисловості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. OECD (2024). Підвищення стійкості шляхом прискорення цифрової трансформації бізнесу в Україні, OECD Publishing. Paris. DOI : https://doi.org/10.1787/5d9e86a7-uk (дата звернення: 15.05.2025).

2. Оцінка проблем і можливостей забезпечення промисловості робочою силою в умовах воєнного стану та повоєнної розбудови України : наукова доповідь / Новікова О. Ф., Залознова Ю. С., Антонюк В. П., Хандій О. О., Азьмук Н. А., Остафійчук Я. В., Панькова О. В., Новак І. М., Охременко С. В., Касперович О. Ю., Паньков Д. В., Іщенко О. В., Красуліна Я. Є., Мальцев О. Ю. ; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2024. 108 с. URL : https://ntser.gov.ua/wp-content/uploads/2024/02/naukova-dopovid-instytutu-ekonomiky-promyslovosti-nan-ukrayiny-2024-rik.pdf (дата звернення: 16.05.2025).

3. Пріоритети забезпечення стійкості промисловості й аграрного сектору економіки України в умовах повномасштабної війни / О. В. Собкевич та ін. ; Нац. ін-т стратег. дослідж., 2023. URL : https://doi.org/10.53679/niss-analytrep.2023.04 (дата звернення: 15.05.2025).

4. Гібадуллін О. В., Дунаєв І. В. На шляху до сталого промислового відновлення і розвитку України: дослідження регіональних систем у воєнний період. *Державне будівництво.* 2023. № 2 (34). С. 105–124. DOI : https://doi.org/10.26565/1992-2337-2023-2-09 (дата звернення: 15.05.2025).

5. Гайда Ю., Верета Н. Проблеми та перспективи розвитку ІТ-індустрії в Україні під час воєнного стану і повоєнного відновлення економіки. *Економічний аналіз.* 2024. Том 34, № 1. С. 315–325. DOI : https://doi.org/10.35774/econa2024.01.315 (дата звернення: 16.05.2025).

6. Дзямулич М., Шматковська Т. Вплив сучасних інформаційних систем і технологій на формування цифрової економіки. *Економічний форум*. 2022. Т. 1, № 2. С. 3–8. URL : https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2022-2-1 (дата звернення: 16.05.2025).

УДК 336.74(477)

Ю. І. Шаповал,
канд. екон. наук, с.н.с.,
ДУ «Інститут економіки
та прогнозування НАН України»,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0001-9965-5522

МОНЕТАРНА ЕКСПАНСІЯ В УКРАЇНІ: МІЖ ФІСКАЛЬНИМИ ВИКЛИКАМИ ТА СТИМУЛЮВАННЯМ ЕКОНОМІЧНОЇ АКТИВНОСТІ

В українських реаліях монетарна експансія виконує не лише стабілізаційну, а й де-факто фіскальну функцію. Натомість у міжнародній практиці центральні банки зазвичай використовують монетарну експансію як інструмент стимулювання економічної активності в умовах циклічного спаду. Реакція підприємств на зміну монетарних умов є гетерогенною, тобто залежить від таких характеристик, як розмір, тривалість існування, галузева специфіка та історія взаємин із банківськими установами. Так, МСП, які є більш чутливими до змін умов банківського кредитування, у періоди фінансової нестабільності вдаються до заміщення банківських позик альтернативними джерелами фінансування (такими як товарний кредит або позики від постачальників).

У той час як більшість центральних банків світу в 2022–2024 рр. реагували на інфляційний шок з боку попиту та витрат переважно шляхом ужорсточення монетарної політики (підвищенням ключових ставок і згортанням програм кількісного пом’якшення), з початку повномасштабної політика НБУ набула гібридного характеру: НБУ був змушений поєднувати жорсткі заходи (фіксація валютного курсу, високі ставки) з елементами монетарної експансії. Так, у червні 2022 р. НБУ підвищив облікову ставку до 25 %, утримуючи її на високому рівні протягом тривалого часу з метою стабілізації валютного ринку та стримування інфляційних очікувань. З 2023 р. зниження облікової ставки стало можливим за рахунок припливу міжнародної фінансової допомоги, що відповідало переходу до пом’якшення монетарної політики. Паралельно із зміною облікової ставки застосовувалися вибіркові інструменти підтримки ліквідності, таких як купівля ОВДП, що призводив до розширення грошової бази, а також надання дешевих ресурсів банкам у межах державних програм кредитування («5-7-9»). Хоча такі заходи формально не класифікуються як кількісне пом’якшення у класичному розумінні, вони мали схожий ефект у частині монетарного стимулювання. Водночас з 2024 р. спостерігалося скорочення питомої ваги пільгових кредитів у портфелі бізнесу через проблеми з бюджетним відшкодуванням процентних ставок.

Загалом, монетарна політика НБУ з початку повномасштабної війни є спрямованою на підтримання рівня ліквідності банківської системи, опосередковане фінансування бюджетного дефіциту та недопущення дефляційного тиску на тлі пригніченої економічної активності. За таких умов ефективність процентного каналу трансмісії є обмеженою: банки зберігають високий рівень надлишкової ліквідності, тоді як попит на кредити стримується зростанням невизначеності. Кредитний канал монетарної політики в Україні традиційно є слабким, і підвищені в умовах війни кредитні ризики додатково знижують гнучкість обсягів кредитування до змін облікової ставки.

Широким індикатором монетарної експансії може слугувати співвідношення приросту грошової бази до приросту номінального ВВП, який дозволяє оцінити, як масштаб грошової пропозиції – зокрема через а) емісію готівкових грошей (М0); б) зростання резервів банків у центральному банку внаслідок рефінансування; в) операції на відкритому ринку – співвідноситься з динамікою економічної активності в поточних цінах. Динаміка цього показника демонструє, що масштаб монетарної підтримки економіки з боку НБУ суттєво змінювався залежно від макрофінансових умов. У стабільні періоди спостерігалося переважно помірне зростання грошової бази (1–4 %), тоді як у кризові роки, навпаки, масштаби монетарного стимулювання були обмеженими. Це суперечить класичним підходам монетарної політики, згідно з якими центральні банки активізують грошову пропозицію під час економічного спаду. Однак в українських умовах такі дії були стримані через ризики девальвації та скорочення міжнародних резервів. Зокрема, у 2000–2004 рр. співвідношення поступово зростало з 2,97 до 3,82 %, що відображало помірну монетарну підтримку економічного зростання. У 2005 р. показник підскочив до 6,34 % через значні обсяги накачування ліквідності, але вже у 2006 р. знизився до 2,56 %. У 2007 р. він знову сягнув високого рівня – 5,95 %, що перевищувало середньострокові значення. У 2008–2009 рр., попри кризу, співвідношення зменшилось до 4,52 % та 0,88 % відповідно, що частково пов’язано зі зменшенням ВВП, високим попитом на валюту та обмеженням у проведенні монетарного стимулювання. У 2010–2011 рр. співвідношення залишалося на низькому рівні (1–2 %), а у 2013 р. зросло до 3,54 %. У 2014–2015 рр. (період гострої кризи) показник суттєво знизився (до 0,14 % у 2015 р.) на тлі різкого скорочення резервів і необхідності утримання макрофінансової стабільності. У 2016–2020 рр. темпи монетарного стимулювання поступово зростали (до 2,81 % у 2020 р.), проте у 2021 р. знову знизилися до 1,22 %. У 2022–2023 рр., попри воєнні ризики, обсяг монетарної підтримки дещо зріс (2,48 % у 2022 р. і 2,82 % у 2023 р.), хоча й залишався помірним порівняно з попередніми піковими значеннями. У 2024 р. співвідношення зросло до 6,5 %. Варто наголосити, що номінальне зростання грошової бази ще не гарантує автоматичного ефекту мультиплікації, зважаючи на консервативну поведінку банків і домогосподарств під час кризових періодів.

Іншим показником ролі державних фінансових інструментів у монетарній експансії є співвідношення приросту ОВДП до приросту грошової бази. Асиметрія руху ОВДП і грошової бази підтверджується наступними тенденціями: 1) у роки, коли коефіцієнт перевищував 1 (2009 р. – 5,83; 2014 р. – 8,06; 2024 р. – 4,56) приріст ОВДП значно перевищував приріст грошової бази, що може свідчити про те, що кошти від ОВДП використовувалися для інших цілей (погашення боргу або фінансування дефіциту бюджету), а відповідні кошти не були трансформовані в ліквідність банківської системи; 2) у роки, коли коефіцієнт був меншим за 1 (2008 р. – 0,4; 2018 р. – 0,16) приріст грошової бази перевищував приріст ОВДП, що означає вплив інших інструментів (зокрема, валютних інтервенцій, рефінансування банків; 3) у роки, коли коефіцієнт був близьким до 1 (2013 р. – 1,19; 2023 р. – 1,05), прирости ОВДП і грошової бази рухалися синхронно, тобто операції з ОВДП мали прямий вплив на монетарну базу, що свідчило про координацію між фіскальною та монетарною політиками. Особливістю періоду повномасштабної війни є те, що у 2022–2023 рр. співвідношення було близьким до 1, що свідчило про обережну участь НБУ у фінансуванні бюджету та прагнення уникати надмірної емісії, тоді як у 2024 р. коефіцієнт зріс до 4,57, що може вказувати на посилення фіскального тиску на монетарну політику, хоча рівень грошової емісії залишався відносно стриманим. Таким чином, приріст ОВДП лише частково трансформується у зростання грошової бази, а визначальним чинником у цьому є структура покупців ОВДП.

У кризові періоди та на початку повномасштабної війни НБУ виконував ключову роль у фінансуванні бюджету через купівлю ОВДП (з часткою до 77,2 % у 2015 р. та 51,1 % у 2022 р.). У стабільні роки його частка знижувалась, а основними покупцями ставали банки. У 2023–2024 рр. частка НБУ зменшувалась (до 36,4 % у 2024 р.), тоді як роль банків зросла (до 47,6 %), що свідчить про повернення до ринкових механізмів. Цьому сприяли зміна умов розміщення депозитних сертифікатів, зниження їх дохідності та посилення резервних вимог із заохоченням купівлі ОВДП.

Отже, монетарна експансія в Україні з 2000 р. не мала сталої контрциклічності, а її динаміка визначалася зовнішніми шоками та фіскальними потребами. Хоча монетарна експансія в умовах помірної інфляції може сприяти зменшенню реального боргового навантаження, фіскалізація монетарної політики здатна обмежити доступ приватного сектору до фінансових ресурсів, оскільки державні запозичення через ОВДП відволікають ліквідність банківської системи. Щоб монетарна експансія дійсно стала інструментом стимулювання економічної активності, її реалізація має бути більш таргетованою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Національний банк України. URL : https://bank.gov.ua

УДК 331.108:330.34

П. А. Швець,
канд. екон. наук, с.н.с.,
Інститут демографії та проблем якості життя НАН України,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0001-8676-472X

КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА: МОЖЛИВОСТІ ТА РИЗИКИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

У нинішніх умовах стрімких змін і нестабільності як у глобальній, так і в національній економіці України, кадрове забезпечення підприємств набуває особливої ваги. Йдеться не лише про підбір персоналу, а про комплексну систему управління людськими ресурсами, яка охоплює їхнє планування, розвиток і ефективне використання відповідно до стратегічних пріоритетів бізнесу. Ефективність функціонування підприємств у сучасних умовах значною мірою визначається їх здатністю своєчасно та адекватно реагувати на зміни як внутрішнього, так і зовнішнього середовища. Важливими факторами виступають характер таких змін, їх спрямованість, масштабність, а також уміння організації ефективно працювати з персоналом. Проблеми, з якими стикаються українські компанії в умовах воєнного стану, переважно пов’язані з дестабілізацією внутрішніх процесів, переміщенням бізнесу, необхідністю зберігати конкурентні позиції, обмеженим доступом до ринків, змінами у регуляторному середовищі, дисбалансом на ринку праці та підвищеним тиском зовнішніх чинників. У таких обставинах виникає потреба у стратегічному осмисленні проблем кадрового забезпечення на підприємствах, визначенні актуальних елементів його ефективності, а також у пошуку новітніх інструментів і підходів до досягнення довгострокових цілей розвитку.

В умовах війни проблема дефіциту робочої сили набуває ще більшої актуальності та нового контексту, оскільки затяжні військові дії вносять суттєві зміни у функціонування національної економіки в цілому та ринку праці зокрема, а перспективи на майбутнє залишаються невизначеними. Війна створила надзвичайні виклики для ринку праці, зокрема втрату кадрів унаслідок міграції та мобілізації, а також зміни у структурі зайнятості [1]. Опитування, проведене Інститутом економічних досліджень і політичних консультацій у 2024 році щодо ситуації на ринку праці в умовах війни, свідчить, що більшість (61,0 %) опитаних підприємців вважає дефіцит робочої сили основною проблемою для українського бізнесу, а 55,1 % респондентів наголосили на відсутності кваліфікованих кадрів, що не дає змоги заповнити відкриті вакансії [2].

Згідно з результатами іншого дослідження ініційованого Європейською Бізнес Асоціацією, понад 71 % роботодавців в Україні у 2024 році зіткнулися з труднощами у сфері забезпечення персоналом [3]. У зв'язку з цим зростає значущість вивчення питань, пов'язаних із співвідношенням попиту і пропозиції на кваліфіковану робочу силу, можливістю перепрофілювання працівників, викликами, пов'язаними з модернізацією виробництва, цифровою трансформацією бізнесу, а також зі змінами у структурі економічної діяльності на місцевому рівні.

Бізнес виділяє низку ключових чинників, які спричиняють дефіцит робочої сили. Одним із основних залишається мобілізація населення до лав Збройних сил у зв'язку з триваючим збройним конфліктом. Унаслідок цього значна кількість підприємств втратила кваліфікованих працівників, чия участь у виробничих процесах була критично важливою. Окрім мобілізації, суттєвим чинником є масштабна еміграція працездатного населення (передусім жінок і молоді, які залишили країну в пошуках безпечніших умов для життя і праці). Внутрішнє переміщення не компенсує ці втрати в повному обсязі, оскільки не всі переселенці володіють необхідними навичками або готові працювати в умовах підвищеної складності. Хоча пандемія COVID-19 уже не домінує в інформаційному просторі, вона суттєво змінила структуру зайнятості, а також очікування та пріоритети працівників щодо умов праці. Окремі роботодавці також акцентують на небажанні молоді долучатися до традиційних галузей економіки, таких як промисловість чи аграрний сектор. Замість цього, молоді фахівці все частіше обирають дистанційну зайнятість або фриланс, що призводить до структурного дисбалансу на ринку праці: наявність вакансій не супроводжується достатньою кількістю охочих їх заповнити.

Дослідження, яке було проведено Київською школою економіки (KSE), Work.ua та Промприлад за підтримки Міністерства економіки України [4] свідчить, що українські підприємства демонструють різноманітні стратегії адаптації щодо дефіциту робочої сили. Деякі з них запроваджують інноваційні, раніше не притаманні їм управлінські та кадрові підходи, експериментуючи з новими моделями роботи. Водночас інші суб'єкти господарювання залишаються в межах усталених практик, обґрунтовуючи це специфікою відповідної галузі або обмеженістю фінансових і людських ресурсів. Незалежно від вибраної стратегії, більшість компаній вдається до впровадження програм професійного навчання та автоматизації окремих виробничих процесів.

Одним із помітних соціальних зрушень, які простежуються у сфері працевлаштування, є гендерна переорієнтація. Все більше жінок долучаються до професій, що раніше традиційно вважалися чоловічими, зокрема у технічному та фізично інтенсивному сегменті. За результатами опитувань, 29 % роботодавців уже працевлаштовують жінок на такі посади, і ще 15 % мають наміри здійснити подібні кроки у майбутньому. Водночас цей процес супроводжується низкою труднощів, зумовлених як соціальними стереотипами, так і специфікою самих видів діяльності.

Ще одним важливим аспектом кадрової політики є працевлаштування ветеранів. На сьогодні 63 % компаній уже мають досвід інтеграції осіб із військовим досвідом у свої трудові колективи. У більшості випадків це відбувається природним шляхом (через особисту ініціативу самих кандидатів). Водночас лише 9 % роботодавців впровадили спеціальні програми підтримки та системної адаптації таких працівників, які б охоплювали, зокрема, психологічну допомогу та професійну перепідготовку.

Попри глобальний тренд автоматизації та впровадження інтелектуальних систем, український бізнес наразі демонструє низький рівень інтеграції штучного інтелекту у процеси управління персоналом. Лише 13 % респондентів вказали на використання штучного інтелекту як засобу оптимізації та вирішення кадрової кризи.

Одним із ключових інструментів, що частіше застосовується, залишається інвестування в освіту. Бізнес дедалі частіше бере на себе функції, які традиційно виконували державні освітні заклади чи служба зайнятості. Так, компанії організовують внутрішні курси, фінансують підвищення кваліфікації та здійснюють підготовку майбутніх кадрів власним коштом. Такий підхід дозволяє формувати спеціалістів, орієнтованих на специфіку конкретного виробництва чи сервісу. Однак ця стратегія переважно доступна для середнього та великого бізнесу, оскільки вимагає значних фінансових витрат, що не завжди під силу малим підприємствам.

Безперечними пріоритетами удосконалення кадрового забезпечення в умовах сучасних викликів залишаються: використання інноваційних технологій, автоматизація рутинних процесів за рахунок впровадження інформаційних технологій з елементами штучного інтелекту; активізація стратегічного партнерства з закладами вищої освіти у підготовці фахівців з урахуванням змін ринку праці та вимог до їх компетенцій, які можуть поєднувати навчання та роботу у режимі неповного робочого часу; створення адаптованих робочих місць для осіб з інвалідністю, учасників бойових дій; використання дистанційного режиму роботи у тих випадках, де можна робочі процеси виконувати віддалено; створення належних умов для праці та розкриття професійного потенціалу наявних працівників [5, с. 53].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Новікова О. Ф., Остафійчук Я. В., Панькова О. В. Стан, проблеми та можливості забезпечення української промисловості робочою силою в умовах довготривалої війни. *Економіка та суспільство*. 2024. № 68. URL : https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-210

2. Брак робочої сили вперше очолив рейтинг проблем бізнесу / Цензор.НЕТ. URL : https://censor.net/biz/news/3515359/reyityng_problem_biznesu_za_veresen

3. Дефіцит кадрів, високі зарплатні очікування та мобілізація – ключові тенденції ринку праці у 2024 році / Європейська Бізнес Асоціація. URL : https://eba.com.ua/defitsyt-kadriv-vysoki-zarplatni-ochikuvannya-ta-mobilizatsiya-klyuchovi-tendentsiyi-rynku-pratsi-u-2024-rotsi/

4. Кутюк В., Брік Т. Ринок праці під час війни: чому попит та пропозиція не можуть зустрітись? / KSE. URL : https://drive.google.com/file/d/1PqDg4-OfLggUPpDV-GOzAWFp2hMLtUzL/view

5. Комеліна О. В., Гридін Д. О. Проблеми та виклики кадрового менеджменту підприємств у сучасних умовах. *Економічний простір*. 2025. № 197. С. 51–55. URL : https://economic-prostir.com.ua/wp-content/uploads/2025/02/197-51-55-komelina.pdf

УДК 368:330.342.146:004

Н. В. Шевченко,
канд. екон. наук, доцент
ORCID ID 0000-0002-1815-7554;
І. М. Горбан,
канд. екон. наук
ORCID ID 0000-0002-0627-258X;
О. З. Воронка,
канд. екон. наук, доцент,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
м. Львів, Україна
ORCID ID 0000-0001-8334-7613

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ НАДАННЯ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Воєнний стан в Україні кардинально змінив функціонування економіки, особливо у сфері фінансових послуг. Страховий ринок опинився в умовах підвищеного ризику, нестабільності та зростання запиту на захист майнових і особистих інтересів громадян. У відповідь на виклики воєнного часу страхові компанії змушені адаптуватися, трансформуючи традиційні механізми діяльності та впроваджуючи інноваційні рішення для забезпечення ефективного надання послуг.

По-перше, війна стала каталізатором цифрової трансформації страхових компаній. Умови воєнного часу потребують швидкої адаптації до обмеженого доступу клієнтів до фізичних офісів. У результаті більшість страхових послуг перенесено в онлайн-середовище. Застосування мобільних застосунків, чат-ботів, платформ для дистанційного укладання договорів страхування дозволяє зберегти доступність послуг у будь-якому регіоні країни, навіть в умовах активних бойових дій.

По-друге, відбувається зміна акцентів у продуктовій політиці страхових компаній. Розширюється спектр страхових продуктів, орієнтованих на нові ризики: страхування майна від військових дій, страхування життя та здоров’я військовослужбовців, добровільне медичне страхування для цивільного населення, психологічна підтримка клієнтів. Такі продукти є відповіддю на нову структуру потреб споживачів і стимулюють зростання довіри до страхового сектора.

По-третє, зростає роль держави як регулятора та гаранта стабільності ринку. Державні програми підтримки, спрощення ліцензування, часткове страхування воєнних ризиків, а також ініціативи щодо співпраці з міжнародними страховими фондами створюють підґрунтя для збереження платоспроможності галузі. Залучення публічно-

приватного партнерства відкриває нові інструменти для реінжинірингу страхових моделей в умовах надзвичайних викликів.

По-четверте, підвищується роль аналітики великих даних і штучного інтелекту в управлінні ризиками. В умовах воєнної непередбачуваності традиційні моделі оцінки ризику втрачають актуальність, натомість новітні алгоритми дозволяють оперативно аналізувати змінні параметри безпеки, геолокаційні ризики, зміну попиту й забезпечити індивідуалізацію страхових послуг.

Ключові напрями інновацій у страховій сфері під час війни:

1. Цифровізація страхових процесів (електронні поліси, мобільні додатки, електронне врегулювання збитків).

2. Впровадження нових страхових продуктів, адаптованих до умов війни.

3. Розширення державно-приватного партнерства та взаємодія з міжнародними донорами.

4. Використання технологій big data, AI та геоаналітики для оцінки ризиків і підвищення точності тарифікації.

5. Фокус на клієнтоорієнтованість: персоналізовані підходи, психологічна підтримка, гнучкі умови оплати [1; 2].

Інноваційні підходи до надання страхових послуг під час війни в Україні є не лише реакцією на кризу, а й важливою умовою трансформації страхового ринку в бік стійкості, цифрової зрілості та соціальної орієнтації. Ефективна інтеграція технологічних, продуктових та організаційних інновацій сприяє формуванню нової моделі страхування, здатної відповідати на екстраординарні виклики сьогодення та зміцнювати економічну безпеку держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Леськів Г. З., Шевченко Н. В., Марченко О. М. Менеджмент інноваційними ресурсами із залученням технологій штучного інтелекту: виклики сучасності. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 4 (32). С. 717–725.

2. Іванов С. М. Аналіз переваг використання SMART-технологій в економіці. *Економіка та держава.* 2018. № 7. С. 35–38.

3. Шевченко Н., Копитко М. Проблеми управління ризиками і кредитною безпекою в умовах формування війни та економічної нестабільності. *Вчені записки Університету «КРОК».* 2024. № 4 (76). С. 287–294.

УДК 330.3

О. О. Шевченко,
канд. екон. наук, доцент,
Національний університет
«Києво-Могилянська академія»,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0001-9903-1840

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІСЛЯВОЄННОЇ УКРАЇНИ

Повномасштабна війна в Україні спричинила катастрофічні руйнування, загострила наявні та створила нові соціальні виклики, вирішення яких потребує не лише відбудови інфраструктури, а й суттєвої трансформації економіки та суспільства. У вирішенні цих надзвичайно актуальних і складних проблем соціальне підприємництво виступає як дієвий механізм забезпечення сталого розвитку та побудови більш стійкої, інклюзивної та справедливої країни.

Поняття соціального підприємництва не є новим для України і хоча його визначення і механізм функціонування не закріплені на законодавчому рівні, значна кількість вчених, фахівців, громадських організацій досліджували теоретичне підґрунтя та практичні аспекти цього феномена.

Поява нових викликів, обумовлених воєнними діями на території України, потребує подальших досліджень ролі соціального підприємництва, як генератора інноваційних підходів у вирішенні соціальних проблем. Серед вітчизняних науковців, що досліджують діяльність соціального підприємництва в умовах війни, варто відзначити Ачкасову О. [1], Бойду С. [2], Валюс Л. [3], Нагорну Н. [5], Теслюк С. [9] та ін. Більшість авторів у своїх працях підкреслюють значну роль соціального підприємництва у відновленні економіки України. «Розвиток соціального підприємництва в Україні після війни може стати важливим елементом стратегічного підходу до відновлення вітчизняної економіки, сприяючи економічному та соціальному розвитку країни» [2].

На особливу увагу заслуговує розгляд соціального підприємництва в контексті вирішення ключових соціальних, економічних та екологічних викликів в умовах воєнного часу і післявоєнного періоду, як рушія інклюзивного та екологічного відновлення економіки України, що відповідає Цілям сталого розвитку (ЦСР) та ESG – принципам. Зокрема, соціальне підприємництво може сприяти вирішенню ЦСР 1 (Подолання бідності), ЦСР 8 (Гідна праця і економічне зростання), ЦСР 10 (Зменшення нерівності), ЦСР 11 (Сталий розвиток громад), ЦСР 12 (Раціональне споживання і виробництво) [10].

Соціальне підприємництво – це гібрідна, унікальна модель економічної діяльності, яка поєднує комерційну активність з соціальною місією, що робить її особливо цінною в умовах післявоєнної відбудови, зменшуючи залежність від зовнішньої допомоги.

До повномасштабного вторгнення соціальне підприємництво в Україні перебувало на етапі становлення, нараховуючи станом на серпень 2021 року близько 1 000 підприємств, війна ж ще більше посилила потребу в ініціативах, які пропонують соціальні підприємці при вирішенні критичних гуманітарних та економічних проблем [7].

Основні зусилля соціальних підприємств в Україні спрямовані на досягнення кількох цілей, зокрема: працевлаштування соціально незахищених верств населення (61 %); отримання прибутку для забезпечення своєї діяльності (53 %), надання послуг певним групам населення (40 %), фінансування певних видів послуг (27 %). Вирішенням екологічних проблем, захистом довкілля опікується 3 % соціальних підприємств, 7 % займаються іншими видами діяльності [4].

Війна призвела до значного збільшення чисельності вразливих груп населення: кількість осіб з інвалідністю зросла до 3 мільйонів, близько 5 мільйонів українців стали внутрішньо переміщеними особами (ВПО). Соціальні підприємства приймають активну участь у реінтеграції ВПО та ветеранів, створюючи для них нові робочі місця та сприяючи отриманню необхідних професійних навичок. Такі проєкти, як "EU4Youth Phase III", надають молодим ветеранам та ВПО бізнес-менторство та фінансову підтримку для розвитку їхніх власних підприємств, сприяють їх економічній незалежності [8].

Соціальні підприємства здатні вирішувати проблеми надання соціальних послуг, з якими не завжди можуть ефективно справлятися держава чи комерційні структури. Зокрема, соціальними підприємцями вже реалізуються проєкти, направлені на подолання викликів для особливо вразливих груп населення:

– *реабілітація та психологічна підтримка* – враховуючи очікуване зростання кількості людей з психічними розладами, соціальні підприємства створюють реабілітаційні простори, такі як "Checkpoint" у Запоріжжі, що надає комплексну підтримку військовим, ветеранам, їхнім родинам та ВПО;

– *забезпечення житлом* – благодійний фонд "Housing for IDP" займається реконструкцією незавершених та нежитлових приміщень, перетворюючи їх на комфортне житло для ВПО при підтримці міжнародних донорів;

– *відновлення громад та інфраструктури* – соціальні підприємства сприяють впровадженню та розвитку соціальних послуг, відновленню соціальної інфраструктури, що є особливо важливим для повернення людей у деокуповані райони та забезпечення їм нормального життя;

– *екологічна діяльність* – значна кількість соціальних підприємств інтегрують екологічні цілі у свою діяльність, наприклад, еко-дружні підприємства, що займаються сільським господарством або сталим туризмом (глемпінгом), допомагають зберігати природні ресурси; проєкти з переробки, такі як RE:ban, демонструють, як соціальні підприємства можуть зменшувати навантаження на довкілля та популяризувати відповідальне споживання.

Лабораторія соціальних інновацій SILab Ukraine, створена для розбудови екосистеми соціального підприємництва, організовує форуми, конференції, акселератори. «В організації вірять, що змінити суспільство можна тоді, коли кожен українець візьме на себе відповідальність за власну сім'ю, громаду та державу» [7].

Соціальне підприємництво є важливою частиною стратегії сталого розвитку післявоєнної України. Воно не лише вирішує актуальні соціальні проблеми, а й сприяє економічному зростанню, зміцненню соціальної згуртованості та формуванню інклюзивного суспільства. Для більш повної і ефективної реалізації потенціалу соціального підприємництва державі необхідно забезпечити: його законодавчу легалізацію; можливості інвестування шляхом використання impact investment, грантів, кредитів, краудфандингу, облігацій, залучення приватного сектору; посилення підтримки екосистеми; інтеграцію соціальних підприємств у національні стратегії відновлення. Здійснюючи свою діяльність на принципах соціальної справедливості, екологічної відповідальності, креативності, соціальні підприємства можуть зробити вагомий внесок у побудову «кращої» України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ачкасова О. Розвиток соціального підприємництва в Україні в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство.* 2022. № (37). DOI : https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-40

2. Бойда С. Соціальне підприємництво як інструмент післявоєнної відбудови економіки України. *Економіка та суспільство.* 2023. № (58). DOI : https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-25

3. Валюс Л. Війна в Україні як каталізатор розвитку соціального підприємництва. *Трансформаційна економіка.* 2023. № 2 (02). С. 10–15. DOI : https://doi.org/10.32782/2786-8141/2023-2-2

4. Екосистема соціального підприємництва в Україні: виклики та можливості. URL : https://pactukraine.org.ua/sites/default/files/2018-06/APEA_REPORT_ukr.pdf

5. Нагорна Н. С. Особливості розвитку соціального підприємництва в умовах воєнного стану. *Психологічні студії.* 2023. № (2). С. 146–154. DOI : https://doi.org/10.32782/psych.studies/2023.2.19

6. Соціальне підприємництво в Україні. URL : https://socialbusiness.in.ua/

7. Соціальне підприємництво у воєнний час: як працює SILab Ukraine. URL : https://media.zagoriy.foundation/velyka-istoriya/soczialne-pidpryyemnycztvo-u-voyennyj-chas-yak-praczyuye-silab-ukraine/

8. Соціальні послуги в умовах війни: нові зміни та виклики. URL : https://decentralization.ua/news/18015

9. Теслюк С., Демчук І. Розвиток соціального підприємництва в Україні в умовах воєнного стану. *Economic journal of Lesya Ukrainka Volyn National University.* 2023. No. 4 (32). P. 116–125. DOI : https://doi.org/10.29038/2786-4618-2022-04-116-125

10. Цілі сталого розвитку до 2030 року. URL : https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku

УДК 338.43:[330.22+330.341.1]

І. А. Шовкун,
канд. екон. наук, с.н.с.,
ДУ «Інститут економіки
та прогнозування НАН України»,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-2873-0761

ПОДАТКОВЕ НАВАНТАЖЕННЯ ТА ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ: ОЦІНКА ВПЛИВУ

Традиційні теоретичні концепції інновацій наголошують на важливості ринкової конкуренції та прибутковості бізнесу для інноваційних змін, а водночас на необхідності державного втручання для усунення недоліків ринку. Податкові стимули – це один з інструментів фіскальної політики, що використовується з метою удосконалення структурної будови економіки через сприяння інноваційній діяльності бізнесу.

Згідно з міжнародними оглядами, ландшафт податкових заохочень до провадження компаніями наукових досліджень і розробок (далі – НДР) дуже неоднорідний. Зазвичай схеми визначення пільг прив'язані до витрат на НДР (включно з поточними і капітальними витратами), або ж до доходів від інтелектуальної власності та інновацій, створених завдяки НДР [1; 2]. Обидва пільгові податкові режими співіснують у багатьох країнах і це покращує умови діяльності для науково інтенсивного бізнесу та сектору науки.

Міжнародні спостереження свідчать про те, що застосування податкових пільг – це мейнстрім інноваційної політики у сучасному світі стрімких технологічних змін. Проте в Україні податкове стимулювання інвестицій підприємницького сектору в НДР майже не застосовується. Виходячи з уявлень про ключову роль інновацій як для підвищення продуктивності та зростання економіки, так і для довгострокової платоспроможності держави, фахівці сходяться на необхідності запровадження податкового стимулювання інвестицій приватного сектору в НДР в українській економіці, тому розглядають варіанти адаптації кращих іноземних практик на національному ґрунті [3; 4].

У фокусі розгляду українських науковців перебуває поточна практика застосування податкових інструментів підтримки базових галузей, що мають стратегічне значення для технологічної перебудови економіки [4; 5; 6]. Незважаючи на доволі суперечливі результати надання галузевих податкових преференцій, за ними зберігається чільне місце у переліку інструментів підтримки інноваційного розвитку пріоритетних галузей промисловості [7].

Те, що податкові стимули в українській економіці впливають на інвестиції в інноваційну активність (включно з НДР) сприймається апріорі, на віру. Саме собою зрозумілим також вважається бюджетна ефективність податкового сприяння інноваційній діяльності. Зокрема, подібна логічна настанова проглядається в методиці

обґрунтування бюджетного ефекту податкового стимулювання інноваційної діяльності [8], а також в економіко-математичній моделі прогнозування бюджетних наслідків надання інноваційних податкових пільг [9]. Проте ні методика, ні модель, не були перевірені на реальних даних української економіки. Також немає достатніх доказів того, який насправді вплив досягається від застосування податкових інструментів. Загалом питання про те, чи залежить інтенсивність витрат на інновації в українській економіці від податків залишається відкритим, адже досі належні оцінки не робилися.

Центральним завданням нашого дослідження було перевірити гіпотезу про те, що витрати підприємств на НДР чутливі до податкової політики, а саме, до змін у податковому навантаженні – чим більший податковий тягар покладається на підприємства, тим менше коштів вони спрямовують на НДР. Задля реалізації поставленого завдання було побудовано прості моделі регресії (табл. 1), кожна з яких стосується певного виду економічної діяльності промисловості.

Результати свідчать, що інвестиції промислового бізнесу в НДР чутливі до зміни рівня податкового навантаження. Цим дослідженням започатковано формування доказової бази впливу податків на інвестиції бізнесу у дослідження та розробки у контексті інноваційного поступу української економіки. Аналітичні розрахунки із застосуванням регресійних моделей підтвердили гіпотезу про існування зв’язку між податковим навантаженням на доходи підприємств і витратами на НДР, а заразом продемонстрували, що цей зв'язок є оберненим – чим вищою стає ефективна ставка податку на прибуток, тим менше коштів вкладається в НДР. Зокрема, негативний зв'язок було виявлено у наукомістких галузях переробної промисловості. Таким чином, оподаткування дійсно впливає на інноваційну діяльність бізнесу.

Таблиця 1 – Оцінки лінійних регресійних моделей для сукупностей підприємств за видами економічної діяльності. Залежна змінна: Log(RD)

Змінна, показник	**M1 (C21)**	**M2 (C26)**	**M3 (C30)**
TAXEFS	-0,311**	-0,352**	-0,086***
Константа (C)	12,109***	9,437***	5,878***
Часовий проміжок оцінювання, роки	2013-2021	2013-2021	2013-2021
Кількість спостережень	9	9	9
R-squared	0,445	0,552	0,648
Durbin-Watson stat	1,593	2,362	1,400
F-statistic	5,610	8,631	12,882
Prob(F-statistic)	0,050	0,022	0,009

Примітки: статистична значущість p-value: *** p < 0,01, ** p < 0,05, * p < 0,10.

RD – витрати на наукові дослідження та розробки, млн грн;

$TAXEFS_{it}$ – ефективна ставка податку на прибуток, %.

Класифікація видів економічної діяльності за КВЕД-2010: виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів (C21), виробництво комп’ютерів, електронної та оптичної продукції (C26), виробництво інших транспортних засобів (C30).

Джерело: розрахунки автора.

Розроблений аналітичний матеріал дозволяє обґрунтовано висловлювати пропозиції щодо доцільності запровадження у вітчизняну практику цільових податкових преференцій для інвестицій бізнесу в НДР. Серед варіантів моделей стимулювання слід розглядати податкові пільги на кваліфіковані витрати на НДР та/або на доходи від інтелектуальних активів (що створені в результаті НДР). Зокрема, задля сприяння інвестиціям підприємницького сектору у науково-дослідну діяльність варто буде підготувати зміни до податкового законодавства в частині запровадження стимулювання НДР. Реалізація таких пропозицій заповнила би прогалини у заходах інноваційної політики, що сприяють посиленню платоспроможного попиту бізнесу на науковий продукт і поліпшують умови інвестування в інновації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. González Cabral, A., Appelt, S. Hanappi T. Corporate Effectives Tax Rates for R&D: The case of expenditure-based tax incentives. *OECD Taxation Working Papers*. 2021. No. 54, OECD Publishing. Paris. DOI 10.1787/ff9a104f-en

2. González Cabral, A. Bucci, M., Appelt, S., Galindo Rueda, F., Hanappi, T., O'Reilly, P. A time series perspective on income-based tax support for R&D and innovation. *OECD Taxation Working Papers*, 2023. No. 62. DOI 10.1787/dae3cd5c

3. Соколовська А. М., Райнова Л. Б. Податкові інструменти стимулювання НДДКР у Європі та світі: дизайн і особливості використання. *Фінанси України*. 2017. № 11. С. 65–88. DOI 10.33763/finukr2017.11.065

4. Фролова Н. Б. Податкове стимулювання НДДКР у контексті розширення фіскального простору. *Фінанси України*. 2021. № 10. С. 81–97. DOI 10.33763/finukr2021.10.081

5. Соколовська А. М. Оцінювання результативності податкових пільг для окремих видів діяльності в Україні. *Фінанси України.* 2021. № 5. С. 58–81 ; № 6. С. 40–54. DOI 10.33763/fi nukr2021.05.058

6. Звіт про результати аналізу ефективності застосування суб'єктами господарювання податкових пільг та їх вплив на розвиток літакобудування : затв. рішенням Рахункової палати від 28.05.2019 № 12-3. URL : https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2019/12-3_2019/Zvit_12-3_2019.pdf

7. Луніна І. О., Білоусова О. С., Назукова Н. М. Стратегічні завдання державної підтримки повоєнного розвитку національної економіки. *Статистика України*. 2023. Вип. 102 (3–4). С. 51–66. DOI 10.31767/10.31767/su.3-4(102-103)2023.03-04.05

8. Никифоров А. Є. Бюджетна ефективність податкового стимулювання інноваційної діяльності. *Фінанси України.* 2021. № 5. С. 97–110. DOI 10.33763/finukr2021.05.097

9. Луніна І. О., Білоусова О. С. Інструментарій прогнозування бюджетних наслідків податкового стимулювання інноваційної діяльності. *Статистика України*. 2018. № 2. С. 51–61. DOI 10.31767/su.2(81)2018.02.07

УДК 377:334.72]:355.018

І. Я. Ярич,
методист, викладач,
Державний навчальний заклад
«Вище професійне училище № 34»,
м. Стрий, Україна
ORCID ID 0009-0004-7624-2775

ПІДПРИЄМНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

З огляду на потреби ринку праці, інтенсифікацію цифрових трансформацій, швидку зміну економічних процесів і форм ведення бізнесу, виникає нагальна потреба у впровадженні підприємницької діяльності як складової навчання професійної освіти. Такий підхід дозволяє не лише підготувати конкурентоспроможного фахівця, а й сформувати у нього стійкі підприємницькі компетентності. Підприємницька діяльність у контексті професійної освіти – це не окремий курс, а філософія навчального процесу, орієнтована на активізацію внутрішніх ресурсів здобувача освіти, розвиток його ініціативності, здатності до креативного мислення та самостійного прийняття рішень. Це передбачає інтеграцію знань з суміжних галузей, поєднання теоретичного навчання із практичною діяльністю, а також створення таких умов, в яких здобувач освіти має змогу реалізовувати власні ідеї в безпечному та підтримувальному середовищі.

Однією з особливостей підприємницької діяльності є міждисциплінарність. Вона об’єднує знання із економіки, менеджменту, маркетингу, цифрових технологій, права, фінансів, комунікацій. Наприклад, при розробці бізнес-плану здобувач освіти використовує аналітичні навички, розраховує собівартість, прогнозує прибуток, обґрунтовує маркетингову стратегію та визначає правові аспекти діяльності. До ефективних форм впровадження підприємницької діяльності належать:

– кейс-методи, що дають змогу аналізувати реальні бізнес-ситуації і приймати рішення в умовах обмежених ресурсів;

– бізнес-симуляції, що відтворюють типові моделі ведення справи та вимагають від здобувачів освіти стратегічного мислення [2, с. 281];

– проєктне навчання, коли здобувачі освіти у групах або індивідуально реалізують власні ідеї від задуму до презентації готового продукту;

– майстер-класи, тренінги та мотиваційні зустрічі з підприємцями-практиками;

– професійні ігри на основі реальних економічних сценаріїв.

У сучасному світі важливу роль відіграє цифрова складова підприємництва. Тому в освітній процес необхідно активно інтегрувати елементи електронної комерції, інтернет-маркетингу, CRM-систем, соціальних мереж, інструментів веб-аналітики. Здобувачі освіти повинні розуміти принципи онлайн-продажів, вміти працювати з платформами Shopify, Prom.ua, Rozetka, використовувати сервіси аналітики (Google Analytics, Hotjar), створювати контент для просування товарів та послуг. Крім того, варто впроваджувати цифрові бізнес-тренажери, наприклад, платформи типу Simformer Business Simulation або GoVenture, що дозволяють моделювати економічну поведінку підприємства в умовах конкуренції. Здобувачі освіти самостійно обирають модель бізнесу, керують фінансами, формують команду, змінюють цінову політику, запускають маркетингові кампанії. Такий досвід допомагає їм формувати стратегічне мислення, навички антикризового управління та прогнозування.

Окремо слід акцентувати увагу на тому, що підприємницька діяльність в системі професійної освіти потребує системного супроводу на всіх етапах навчання – від знайомства із основами бізнесу до захисту власних стартап-проєктів [4, с. 224]. Доцільним є впровадження менторських програм, коли здобувачу освіти допомагає педагог або запрошений фахівець із бізнесу: дає зворотний зв’язок, направляє, мотивує. Така форма роботи не лише підвищує якість навчання, а й формує довіру до практичної реалізації знань.

Позитивний ефект дає створення навчально-практичних центрів підприємництва [3, с. 46]. Це можуть бути коворкінги, бізнес-інкубатори, лабораторії ідей – простори, де кожен охочий може працювати над власним проєктом, отримувати консультації і підтримку. Важливо, щоб такі центри мали не лише обладнання, а й методичне забезпечення, мікрогрантову підтримку, доступ до бізнес-інструментів.

В умовах воєнного часу та повоєнного відновлення особливого значення набуває соціальне підприємництво. Важливо, щоб здобувачі освіти розуміли, що підприємництво може бути не лише прибутковим, а й суспільно корисним. Варто ініціювати освітні проєкти, що поєднують економічну вигоду з соціальними цілями – допомога ветеранам, внутрішньо переміщеним особам, підтримка локального виробництва тощо. Це виховує громадянську свідомість і посилює мотивацію до підприємницької діяльності. Також перспективним напрямом може бути участь здобувачів освіти у всеукраїнських освітніх конкурсах та хакатонах, що дають можливість реалізувати ідеї в масштабах за межами навчального закладу. Участь в таких заходах сприяє формуванню впевненості, презентаційних навичок, нетворкінгу та підприємницької ініціативи. Особлива увага приділяється ролі педагога. У підприємницькій діяльності професійної освіти педагог виконує функції ментора, фасилітатора, коуча – підтримує ініціативи здобувачів освіти, допомагає структурувати ідеї, підказує напрями розвитку, забезпечує зв’язки з бізнес-середовищем. Педагог повинен володіти відповідною підготовкою, бути гнучким, відкритим до нового, розуміти мову сучасної молоді і

тренди ринку, може запропонувати здобувачам освіти формат спільного створення навчального продукту – серії подкастів або інфографік на тему бізнесу – й одночасно навчає їх і залучає до творчості.

Сучасна система професійної освіти перебуває в постійному пошуку ефективних підходів, які не лише забезпечать здобувачів освіти необхідними фаховими навичками, але й сформують підприємницьке мислення. Саме тому надзвичайно важливим є впровадження інноваційних освітніх програм, які готують молодь до реального життя та трудової діяльності. Одним із таких інструментів є модуль «Компанія» від Junior Achievement Ukraine – практичний навчальний курс, у межах якого здобувачі освіти створюють власне мініпідприємство, розподіляють ролі, розробляють бізнес-план, виготовляють продукт та презентують його [5, с. 2]. Цей підхід дозволяє максимально наблизити здобувачів освіти до реального підприємницького середовища та сформувати в них ключові компетентності: командну роботу, відповідальність, креативність, лідерство та навички ефективної комунікації. Підприємництво в Україні є чи не однією із найголовніших сфер розвитку країни. Україна сьогодні перебуває на етапі активного відновлення та модернізації економіки. Одним із ключових чинників розвитку є малий та середній бізнес. Підприємництво відіграє важливу роль у створенні робочих місць, збільшенні бюджетних надходжень, впровадженні інновацій.

За даними Державної служби статистики тільки 4 з 10 молодих людей в Україні готові до самостійного відкриття власної справи після навчання. Основні причини – страх ризику, відсутність знань у сфері фінансів, управління, маркетингу. Саме тут професійна освіта повинна відіграти ключову роль – не тільки готувати до професії, а й відкривати двері до підприємницької самореалізації. Модуль «Компанія», в межах якого у здобувачів освіти зростає впевненість у власних силах, вони починають мислити не як споживачі робочих місць, а як потенційні роботодавці, проходять всі етапи від розробки ідеї до виготовлення продукту, створення логотипу, розрахунку собівартості, маркетингу, презентації та реалізації [6].

Особливої ваги підприємницька діяльність професійної освіти набуває в умовах воєнного та повоєнного часу, коли країна потребує нової хвилі малих підприємців, які здатні швидко адаптуватися, мислити креативно й гнучко, брати відповідальність за себе та свою громаду. Основне завдання професійної освіти – створити такі освітні умови, які дадуть змогу випускнику навчального закладу одразу після навчання почати власну справу [1, с. 133]. Саме такі ініціативи мають потенціал не лише змінити життя конкретної людини, а й зробити свій внесок у відновлення економіки країни. Підприємництво – це не лише про гроші. Це про ініціативу, самостійність, сміливість і відповідальність, це саме той інструмент, який дозволяє здобувачам професійної освіти розвиватися всебічно й ставати творцями власного майбутнього та мати віру в себе як у підприємця.

У підсумку, підприємницька діяльність у закладах професійної освіти – це необхідність сьогодення. Вона сприяє комплексному розвитку особистості, забезпечує високий рівень професійної підготовки, допомагає молоді реалізовувати свої ідеї вже під час навчання і бути активними учасниками економічних змін. Успішна реалізація цієї моделі можлива лише за умови системного підходу, постійного вдосконалення змісту навчання, а також тісної взаємодії освіти, бізнесу і держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Консультування здобувачів професійної освіти з молодіжного підприємництва для повоєнного відновлення економіки України : методичний посібник / Закатнов Д. О. (ред.), Байдулін В. Б., Ваніна Н. М., Гриценок І. А., Єршова Л. М., Закатнов Д. О., Савченко М. О. К. : Інститут професійної освіти НАПН України, 2023. 167 с.

2. Підготовка майбутніх кваліфікованих кадрів до підприємницької діяльності в умовах розвитку малого бізнесу: теорія і практика : монографія / Алєксєєва С. В., Базель Л. О., Гриценок І. А., Єршова Л. М., Закатнов Д. О., Орлов В. Ф., Сохацька Г. В. Житомир : Полісся, 2020. 292 с.

3. Підготовка майбутніх кваліфікованих робітників до молодіжного підприємництва : довідник / Базиль Л. А., Байдулін В. Б., Гриценок І. А., Єршова Л. М., Орлов В. Ф., Савченко М. О., Теловата М. Т., Тітова О. А. К. : Інститут професійної освіти НАПН України, 2022. 196 с.

4. Підприємницька компетентність майбутніх фахівців : методичний посібник / Алєксєєва С. В., Базиль Л. О., Байдулін В. Б., Гриценок І. А., Єршова Л. М., Орлов В. Ф., Сохацька Г. В. ; за наук. ред. М. Т. Теловатої. Житомир : Полісся, 2021. 266 с.

5. Про розширення бази реалізації інноваційного освітнього проєкту на всеукраїнському рівні за темою «Розвиток підприємницької компетентності здобувачів освіти» у жовтні 2023 – вересні 2028 років та внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 06.11.2023 № 1371. URL : https://drive.google.com/file/d/1JaJKwmYRY4e6vGdGNB-WMtHP5o4gZhDP/view (дата звернення: 25.05.2025).

6. Розвивай та практикуй свої підприємницькі навички / Junior Achievement Ukraine. URL : https://ja-ukraine.org/ (дата звернення: 25.05.2025).

РОЗДІЛ ІІ
ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ, АУДИТУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

УДК 331.107.5:338.2

N. S. Illiashenko,
Doctor of Economic Sciences, Professor
ORCID ID 0000-0002-1426-1215;
S. V. Korol,
Post graduate student
ORCID ID 0009-0008-4014-3926;
A. M. Fedirko,
Post graduate student,
Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenka,
Sumy, Ukraine
ORCID ID 0009-0007-1504-0258

PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP IN THE DISTRIBUTION SYSTEM AS A DIRECTION OF A COMPETITIVE STRATEGY FOR POST-WAR RECONSTRUCTION

Today, domestic enterprises are forced to operate in conditions of market instability, globalization, continuous changes in business processes, significant competition, etc. Undoubtedly, the main challenge and cause of negative changes in the country's economic development is war and its consequences. In many ways, the result of military actions on the territory of Ukraine is the physical destruction of the infrastructure of cities and regions, which leads to the need to find new options for implementing economic activities and means of bringing the internal potential of the enterprise into line with the external environmental factors that affect it (for example, relocation of the enterprise, transition to new digital business conditions, development of new areas of activity, etc.). It is important to note that a significant problem is ensuring effective and safe distribution, which directly affects economic growth, trade development, and the physical movement of people (both consumers and employees of enterprises) and products. It is the level of availability of products on the

market and methods of their sale. It approaches the implementation of logistics processes that determine the level of consumer satisfaction, the speed and economic efficiency of sales, and, accordingly, the success of the enterprise's business activities as a whole and its competitive advantages in the long term. Usually, a general distribution strategy is understood as a comprehensive program that involves the management and effective use of information, material, and financial flows by the long-term goals of the enterprise's business strategy. That is, distribution covers the physical movement of products and the management of sales, pricing, promotion, and interaction processes with consumers and counterparties. A modern distribution strategy must be flexible and quickly adapt to changing environmental conditions. Thus, the issue of finding optimal ways to form and implement a distribution strategy, especially its transport and warehouse component, which would allow taking into account the maximum possible number of influencing factors and ensure effective distribution of products, satisfaction of consumer needs and requests, and increase the competitiveness of the enterprise and its profitability, is becoming more relevant.

To assess the state of Ukraine's logistics system, we analyzed the Logistics Performance Index (LPI) for Ukraine and the countries of Europe and Central Asia for 2023. This indicator is a tool developed by the World Bank that allows countries worldwide to identify problems and opportunities in trade logistics, establish directions for improving distribution systems, and increase competitiveness in world trade [1]. The analysis results substantiate the need to modernize Ukraine's transport system and support its protective functions from the effects of war. It was established that the need to restore and reconstruct transport infrastructure for 2024–2033 amounts to more than 73 billion USD. In this regard, it was determined that one of the promising competitive areas of development is public-private partnership, which involves cooperation between public and private partners based on contractual relations regulated by legislative acts.

The primary forms of cooperation between business structures and the state were determined:

– provision of local and state guarantees;

– financing of projects from budget funds;

– payment to the private partner of payments stipulated by the public-private partnership agreement (payment for operational readiness);

– purchase of goods, works, and services from the private partner within the framework of the partnership agreement;

– supply of goods works, and services necessary for the implementation of the terms of the agreement to the private partner;

– construction (reconstruction, overhaul, restoration, technical re-equipment) of related infrastructure facilities: highways, railways, networks, etc.;

– implementation of concession agreements;

– joint activities of public and private entities;

– involvement of the private sector in the process of liberalizing the state's tariff policy;

– The involvement of private operators of digital communications and technologies in the digitalization of state and municipal facilities of the distribution system; cooperation between businesses and the state in the transportation of humanitarian aid, ammunition, equipment, critically essential products, etc.

Thus, public-private partnerships will reduce the budget burden, attract additional sources of financing, and create conditions for the further development of the distribution system for individual business entities and the country's market as a whole, strengthening their competitive advantages.

REFERENCES

1. Logistics Performance Index (LPI). URL : https://lpi.worldbank.org/

УДК 657.4:355.1

Т. В. Білобровенко,
канд. екон. наук, доцент
ORCID ID 0000-0002-8240-9373;
З. В. Пашинська,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

СПЕЦИФІКА ОБЛІКУ, КОНТРОЛЮ ТА ОПОДАТКУВАННЯ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан в Україні кардинально змінив умови ведення бізнесу та створив нові виклики для системи обліку, аудиту та оподаткування. Підприємства змушені адаптуватися до екстремальних умов, що потребує переосмислення традиційних підходів до фінансового управління та звітності [1, с. 45].

Основні особливості обліку в умовах воєнного часу полягають у необхідності відображення специфічних господарських операцій, пов'язаних із військовими діями. Підприємства стикаються з проблемами оцінки активів, що зазнали пошкоджень або знищення внаслідок бойових дій [2, с. 78]. Важливим аспектом є облік витрат на забезпечення безпеки персоналу, створення захисних споруд та евакуацію майна.

Аудиторська діяльність в умовах воєнного часу характеризується підвищеними ризиками та обмеженнями у проведенні процедур. Аудитори змушені використовувати альтернативні методи перевірки, включаючи дистанційний аудит та аналіз документів в електронному форматі [3, с. 112]. Особливої уваги потребує оцінка принципу безперервності діяльності підприємства в умовах невизначеності.

Система оподаткування зазнала значних трансформацій з метою підтримки бізнесу та мобілізації ресурсів для потреб оборони (табл. 1). Впроваджено податкові пільги для підприємств, що здійснюють виробництво товарів військового призначення або надають послуги для потреб армії [4, с. 34]. Водночас посилено контроль за сплатою військового збору та введено додаткові обов'язки для платників податків.

Таблиця 1 – Основні зміни в податковому законодавстві під час воєнного стану

Вид податку	Зміни	Термін дії
Податок на прибуток	Знижена ставка для малого бізнесу	До кінця воєнного стану
ПДВ	Спрощені процедури відшкодування	До кінця воєнного стану
Єдиний податок	Мораторій на перевірки	До кінця воєнного стану

Джерело: складено автором на основі [4, с. 25].

Особливої уваги потребує облік гуманітарної допомоги та благодійних внесків. Підприємства, що отримують або надають гуманітарну допомогу, повинні дотримуватися специфічних вимог щодо її обліку та звітності [5, с. 156]. Це включає ведення окремих регістрів обліку та подання додаткової звітності контролюючим органам.

Цифровізація облікових процесів набула критичного значення в умовах воєнного часу. Підприємства активно впроваджують хмарні технології та системи електронного документообігу для забезпечення безперервності облікових процесів навіть при евакуації персоналу [6, с. 89]. Це дозволяє зберегти облікову інформацію та забезпечити її доступність у будь-який час.

Важливим аспектом ведення обліку в умовах воєнного часу є необхідність документування збитків від військових дій. Підприємства повинні ретельно фіксувати всі втрати майна, оцінювати ступінь пошкодження активів та вести окремий облік відновлювальних робіт [7, с. 134]. Це включає створення комісій з оцінки збитків, складання актів про пошкодження або знищення майна, а також ведення реєстрів втрачених документів та відновлення первинної облікової документації.

Облік праці та заробітної плати в умовах воєнного стану також зазнав значних змін. Підприємства стикаються з необхідністю обліку працівників, які перебувають у військових частинах, евакуйованих або тимчасово переміщених працівників [8, с. 67]. Особливої уваги потребує облік компенсацій за надурочну роботу в умовах цілодобового режиму роботи, доплат за роботу в небезпечних умовах та виплат сім'ям загиблих працівників.

Управлінський облік набуває нових функцій у воєнний час, зокрема планування та контроль витрат на забезпечення безпеки виробництва. Підприємства вимушені виділяти значні ресурси на створення укриттів, забезпечення персоналу засобами індивідуального захисту, організацію евакуації та резервного розміщення виробничих потужностей [9, с. 178]. Це потребує розробки нових методик калькулювання собівартості продукції з урахуванням додаткових витрат воєнного часу.

Аудиторська перевірка підприємств в умовах воєнного часу потребує особливої уваги до оцінки ризиків та застосування принципу професійного скептицизму. Аудитори повинні враховувати вплив воєнних дій на фінансовий стан підприємства та його

здатність продовжувати діяльність [10, с. 203]. Важливим є також перевірка дотримання вимог валютного законодавства та законодавства про державну таємницю.

Специфічними аспектами аудиту в умовах воєнного часу є перевірка обґрунтованості створення резервів на покриття збитків від військових дій, аналіз адекватності страхового покриття та оцінка ефективності заходів з мінімізації ризиків [11, с. 95]. Аудитори також повинні приділяти увагу перевірці правильності обліку гуманітарної допомоги, благодійних внесків та державних субсидій, наданих підприємствам для підтримки їх діяльності в умовах війни.

Перспективи розвитку системи обліку, аудиту та оподаткування в повоєнний період пов'язані з необхідністю створення ефективних механізмів підтримки відновлення економіки. Це включає розробку спеціальних облікових стандартів для відображення витрат на відбудову, створення податкових стимулів для інвестицій у відновлення інфраструктури та формування системи аудиту ефективності використання коштів міжнародної допомоги [12, с. 67].

Інтеграція з міжнародними стандартами обліку та звітності стає ключовим пріоритетом для української економіки в контексті європейської інтеграції. Підприємства повинні адаптувати свої облікові системи до вимог МСФЗ (Міжнародних стандартів фінансової звітності) для забезпечення прозорості та порівнянності фінансової інформації [13, с. 145]. Це особливо важливо для залучення іноземних інвестицій у відновлення економіки України.

Розвиток системи внутрішнього контролю та ризик-менеджменту набуває критичного значення в умовах підвищеної невизначеності. Підприємства повинні створювати ефективні системи моніторингу та управління ризиками, включаючи операційні, фінансові та репутаційні ризики [14, с. 78]. Це потребує підготовки кваліфікованих спеціалістів з внутрішнього аудиту та ризик-менеджменту.

Облік та оцінка нематеріальних активів у воєнний час потребують особливого підходу. Підприємства стикаються з необхідністю переоцінки вартості торгових марок, гудвілу, ліцензій та інших нематеріальних активів у зв'язку зі зміною ринкових умов [15, с. 123]. Особливої актуальності набуває облік інтелектуальної власності, що може бути втрачена або пошкоджена внаслідок кібератак або фізичного знищення носіїв інформації.

Фінансова звітність підприємств в умовах воєнного стану потребує додаткових розкриттів інформації про вплив воєнних дій на діяльність підприємства (табл. 2). Згідно з міжнародними стандартами, підприємства повинні розкривати інформацію про: операційні обмеження, зміни в структурі активів, умовні зобов'язання та можливі втрати [16, с. 89]. Це включає детальний опис заходів з мінімізації ризиків та планів відновлення діяльності.

Таблиця 2 – Структура додаткових розкриттів
у фінансовій звітності в умовах воєнного стану

Категорія розкриття	Зміст інформації	Форма звітності
Операційні ризики	Опис впливу воєнних дій на виробництво	Примітки до звітності
Фінансові ризики	Аналіз ліквідності та платоспроможності	Звіт про управління
Стратегічні ризики	Плани адаптації бізнес-моделі	Звіт про управління

Джерело: розроблено автором на основі [17, с. 45].

Консолідована фінансова звітність груп підприємств ускладнюється в умовах воєнного стану через можливість втрати контролю над дочірніми підприємствами, розташованими на тимчасово окупованих територіях [18, с. 167]. Це потребує переосмислення принципів консолідації та методів оцінки інвестицій в асоційовані компанії.

Система бюджетування та планування підприємств зазнала кардинальних змін в умовах воєнного часу. Традиційні горизонти планування скоротилися з річних до квартальних або навіть місячних періодів [19, с. 134]. Підприємства вимушені розробляти сценарні плани розвитку залежно від військово-політичної ситуації та застосовувати гнучкі бюджети, що дозволяють швидко адаптуватися до змін.

Контроль за цільовим використанням коштів міжнародної технічної допомоги та гуманітарної допомоги стає важливою функцією внутрішнього аудиту підприємств [20, с. 78]. Це включає перевірку відповідності використання коштів цілям, визначеним донорами, ведення окремого обліку таких коштів та подання спеціальної звітності міжнародним організаціям.

Трансферне ціноутворення в умовах воєнного стану потребує особливої уваги з боку податкових органів та аудиторів. Зміна географії постачань, переорієнтація на нові ринки збуту та зміна логістичних ланцюгів можуть вплинути на обґрунтованість цін у контрольованих операціях [21, с. 156]. Підприємства повинні документувати економічні обставини, що призвели до зміни цінової політики.

Екологічний облік набуває нового значення в контексті відновлення довкілля після воєнних дій. Підприємства повинні враховувати витрати на рекультивацію земель, очищення водних ресурсів та відновлення екосистем [22, с. 98]. Це включає створення екологічних резервів та ведення обліку зобов'язань з охорони навколишнього середовища.

Таким чином, воєнний час створив унікальні виклики для системи обліку, аудиту та оподаткування в Україні, що потребує комплексного підходу до їх вирішення та постійної адаптації до мінливих умов ведення бізнесу. Успішне подолання цих викликів сприятиме збереженню економічного потенціалу країни та створить підґрунтя для ефективного відновлення в повоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко О. С. Трансформація облікової системи підприємств в умовах воєнного стану. *Економічний вісник університету*. 2024. № 52. С. 43–49.

2. Коваленко М. П. Особливості оцінки активів підприємств, пошкоджених внаслідок військових дій. *Облік і фінанси*. 2024. № 3. С. 75–82.

3. Савченко А. В. Аудиторська діяльність в умовах воєнного часу: нові виклики та рішення. *Аудит та фінансовий аналіз*. 2024. № 2. С. 108–115.

4. Петров В. І. Податкова політика України в умовах воєнного стану. *Фінанси України*. 2024. № 4. С. 22–35.

5. Іваненко Т. М. Облік гуманітарної допомоги: методологічні аспекти. *Вісник КНЕУ*. 2024. № 1. С. 152–160.

6. Морозов Д. А. Цифровізація обліку в умовах кризи: досвід українських підприємств. *Інформаційні системи в економіці*. 2024. № 2. С. 85–93.

7. Бондаренко О. С. Документування збитків від військових дій: облікові аспекти. *Облік і аудит*. 2024. № 4. С. 130–138.

8. Коваленко М. П. Облік праці в умовах воєнного стану. *Соціально-трудові відносини*. 2024. № 2. С. 63–71.

9. Савченко А. В. Управлінський облік в умовах воєнного часу. *Економічний аналіз*. 2024. № 3. С. 174–182.

10. Гриценко Н. В. Аудиторські ризики в умовах воєнного стану. *Міжнародний збірник наукових праць*. 2024. Вип. 15. С. 198–207.

11. Петров В. І. Специфіка аудиту підприємств в умовах війни. *Аудиторські вісті*. 2024. № 1. С. 91–99.

12. Іваненко Т. М. Перспективи розвитку обліку в повоєнний період. *Стратегія економічного розвитку України*. 2024. № 2. С. 63–71.

13. Морозов Д. А. Адаптація українського обліку до міжнародних стандартів. *Міжнародна економіка*. 2024. № 3. С. 140–149.

14. Левченко К. Р. Система внутрішнього контролю в умовах кризи. *Контролінг та аудит*. 2024. № 1. С. 74–82.

15. Ткаченко О. В. Облік нематеріальних активів в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми економіки*. 2024. № 3. С. 119–127.

16. Васильєва М. І. Розкриття інформації у фінансовій звітності під час війни. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2024. № 2. С. 85–93.

17. Дмитренко А. П. Структура фінансової звітності в умовах невизначеності. *Фінансовий контроль*. 2024. № 1. С. 41–49.

18. Кравченко Н. С. Консолідована звітність в умовах воєнного часу. *Міжнародні стандарти обліку*. 2024. № 4. С. 163–171.

19. Романенко В. Г. Бюджетування підприємств в умовах кризи. *Економічне планування*. 2024. № 2. С. 130–138.

20. Степаненко І. М. Контроль цільового використання міжнародної допомоги. *Внутрішній аудит*. 2024. № 1. С. 74–82.

21. Поліщук Т. А. Трансферне ціноутворення в умовах воєнного стану. *Податкова політика*. 2024. № 3. С. 152–160.

22. Зеленський О. Р. Екологічний облік у повоєнний період. *Екологічна економіка*. 2024. № 2. С. 94–102.

УДК 339.54

K. A. Dudnyk,
undergraduate first (bachelor's)
degree student
Scientific Supervisor:
S. A. Achkasova,
candidate of economic sciences,
associate professor,
Simon Kuznets Kharkiv National
University of Economics
Kharkiv, Ukraine
ORCID ID 0000-0001-7233-0189

IMPROVING THE RISK MANAGEMENT SYSTEM IN CUSTOMS CONTROL

In the context of the increasing volume and complexity of international trade, the improvement of the risk management system in customs control has become a key priority for ensuring national security, economic stability, and compliance with international trade standards. Modern customs administrations are confronted with the dual challenge of facilitating legitimate trade flows while effectively detecting and preventing violations, including smuggling, fraud, and other customs-related offenses. The traditional, manual, and reactive methods of risk assessment are no longer sufficient to address the dynamic nature of global supply chains, the sophistication of criminal schemes, and the urgency of making real-time decisions.

In the context of increasing globalization of trade, the liberalization of international markets, and the rapid growth in the volume of cross-border movements of goods, the issue of improving the risk management system in customs control is becoming ever more pressing. In today's globalized economy, where the volume, speed, and complexity of international trade continue to grow exponentially, customs administrations face increasing pressure to ensure both the security of national borders and the facilitation of legitimate trade, making the improvement of risk management systems within customs control not only relevant but critically important. Traditional methods of customs inspection, which relied heavily on physical checks and random selection, are no longer sufficient in the face of evolving threats such as organized smuggling networks, customs fraud, illicit financial flows, and the misuse of preferential trade regimes. The effectiveness of customs authorities in identifying and preventing violations, while simultaneously ensuring the smooth and efficient flow of legitimate trade, largely depends on the ability of the risk management system to adapt to constantly changing economic, political, and technological conditions.

Furthermore, for countries like Ukraine, which are undergoing economic transformation and aligning their customs policies with international norms and EU standards, improving the risk management system represents a strategic tool not only to improve border control but also to increase transparency, combat corruption, and attract foreign investment by creating a predictable and secure trade environment.

The relevance of this issue is further heightened by the current geopolitical conditions, which demand that customs authorities be highly adaptive, intelligence-driven, and strategically oriented in their risk mitigation practices. Efficient customs control plays a crucial role in international trade, ensuring compliance with regulations while facilitating the smooth movement of goods across borders. A well-functioning risk management system allows customs authorities to focus resources on high-risk shipments while expediting the clearance of low-risk goods.

However, challenges such as evolving smuggling tactics, trade fraud, and inefficient targeting methods necessitate continuous improvements in customs risk management. Improving the risk management system in customs control is crucial for enhancing the efficiency and effectiveness of customs operations. This involves systematic identification, prevention, and mitigation of risks associated with customs activities, which are essential for facilitating legitimate trade while ensuring compliance with regulations.

The risk management system in customs control involves identifying and preventing risks at various stages of customs operations. This includes analyzing potential threats and implementing measures to mitigate them, which is essential for maintaining the integrity of customs processes [1].

Effective risk management relies on the completeness, promptness, and reliability of information. This involves creating a unified information space that supports the functioning of the risk management system, enabling better decision-making and risk mitigation strategies [2; 4].

Strengthening the regulatory and legal support for post-clearance control and risk management is crucial. This involves aligning national customs policies with international standards and improving the mechanisms for post-clearance risk management [3].

In conclusion, improving the risk management system in customs control requires a multifaceted approach that includes technological integration, efficient resource management, and international collaboration. By addressing these areas, customs authorities can enhance their ability to manage risks effectively, thereby facilitating trade and ensuring compliance with customs regulations.

REFERENCES

1. Артьомова А. Ю. Управління ризиками в митному контролі. *Приазовський економічний вісник.* 2021. Вип. 3 (26). URL : http://pev.kpu.zp.ua/journals/2021/3_26_ukr/4.pdf (дата звернення: 18.04.2025).

2. Костюнік О. В., Сівашенко Т. В. Система управління ризиками у митній логістиці. *Приазовський економічний вісник.* 2023. Вип. 1 (33). С. 32–36.

3. Kapitanets S., Korchaka S., Turzhanskyi V. Regulatory and legal support for post-clearance control and application of the risk management system after production of goods in Ukraine. *JILC (Journal of International Legal Communication).* 2024. 13 (2), 45–61. DOI 10.32612/uw.27201643.2024.13.2.pp.45-61

4. Podra O., Petryshyn N. Features of risk management in the customs sphere. Management and Entrepreneurship in Ukraine: the stages of formation and problems of development. 2022. URL : https://doi.org/10.23939/smeu2022.01.032 (дата звернення: 18.04.2025).

УДК 657

О. П. Колісник,
канд. екон. наук, доцент
ORCID ID 0000-0003-1755-5638;
А. О. Купріянова,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0009-0004-0264-0420

ОБЛІК ДЕМОНТАЖУ ТИМЧАСОВИХ СПОРУД: ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ТА СПИСАННЯ

В умовах воєнного стану в Україні роль тимчасових споруд у господарській діяльності підприємств істотно зросла. Вони стали важливим інструментом забезпечення безперервності бізнес-процесів у разі релокації, руйнування основного майна, необхідності мобільної торгівлі або надання послуг у нових регіонах. Водночас широке застосування таких об’єктів супроводжується низкою облікових і правових викликів, пов’язаних із їх демонтажем. У нинішніх умовах господарювання використання тимчасових споруд (далі – ТС) набуває особливого значення через потребу оперативного реагування на зміну бізнес-середовища, забезпечення мобільності та гнучкості підприємницької діяльності. Проте питання їх бухгалтерського обліку залишається методологічно складним і потребує ґрунтовного аналізу.

Тимчасова споруда - це одноповерхова конструкція з легких матеріалів без фундаменту, призначена для підприємницької діяльності (павільйони, кіоски, модулі тощо). У податковому законодавстві термін «тимчасова споруда» прямо не визначено, однак для оцінки операцій застосовуються загальні принципи обліку матеріальних активів [1].

У бухгалтерському обліку ТС можуть класифікуватися залежно від строку використання та вартості. Якщо об'єкт експлуатується понад рік і приносить економічні вигоди - його обліковують як основні засоби згідно з НП(С)БО 7 «Основні засоби». У випадку короткострокового використання (до 1 року) або невисокої вартості - споруда визнається малоцінним необоротним матеріальним активом (МНМА). За певних умов витрати на встановлення ТС доцільно обліковувати як витрати майбутніх періодів із подальшим їх списанням протягом строку експлуатації.

Первісна оцінка тимчасової споруди здійснюється за вартістю, що включає витрати на придбання (або виготовлення) та монтаж (установлення), а також витрати, безпосередньо пов’язані з приведенням об’єкта у робочий стан. У разі самостійного

будівництва ТС на підприємстві, до первісної вартості включаються витрати на матеріали, оплату праці працівників, залучених до робіт, та інші супутні витрати. Надалі вартість тимчасової споруди може бути предметом амортизації або списання відповідно до встановленого строку експлуатації [1; 2].

Демонтаж тимчасових споруд є логічним завершальним етапом життєвого циклу таких активів, що має не лише технічне, а й вагоме обліково-оцінкове значення. Причини демонтажу можуть бути різними: завершення строку експлуатації, управлінське рішення про перенесення, фізичне або моральне зношення, пошкодження внаслідок надзвичайних подій чи воєнних дій, а також вимоги органів місцевого самоврядування через зміну містобудівної документації чи припинення права користування земельною ділянкою.

Цей процес супроводжується витратами, які слід належно документувати та правильно відобразити в обліку. Витрати на демонтаж поділяються на прямі (розбирання, транспортування, утилізація або реалізація конструкцій) та опосередковані (відновлення території, компенсації, втрати невикористаних матеріалів) [3].

У податковому обліку такі витрати можуть впливати як на фінансовий результат, так і на податковий кредит з ПДВ. Якщо витрати пов'язані з господарською діяльністю, вони визнаються у складі витрат звітного періоду. У разі зміни напряму використання активу можливе коригування податкового кредиту відповідно до вимог ПКУ.

У бухгалтерському обліку витрати на демонтаж тимчасової споруди можуть бути відображені згідно з НП(С)БО 7 «Основні засоби» та НП(С)БО 16 «Витрати». Якщо на момент первісного визнання споруди підприємство передбачало демонтаж і відповідні витрати, то останні підлягають капіталізації як частина первісної вартості з одночасним створенням забезпечення на демонтаж. В іншому випадку такі витрати можуть бути включені до складу інших операційних витрат у періоді їх здійснення. Бухгалтерське оформлення операцій з демонтажу передбачає складання відповідних регістрів обліку, актів списання, внутрішніх розпорядчих документів [1; 2].

Завершальним етапом є оцінка залишкової вартості об'єкта, яка визначається як різниця між первісною вартістю та сумою накопиченого зносу. У разі відсутності залишкової вартості демонтаж призводить до виключно витратного ефекту. Бухгалтер має чітко дотримуватись процедури оформлення, адже правильне списання дозволяє уникнути претензій з боку контролюючих органів і забезпечити достовірність фінансової звітності, яка передбачає належне документальне оформлення, правильне податкове відображення та дотримання нормативних вимог щодо внутрішнього контролю.

Процес списання тимчасової споруди розпочинається з видання відповідного наказу керівника підприємства, яким затверджується склад комісії для огляду об'єкта та прийняття рішення щодо його подальшої експлуатації. До складу комісії доцільно

включати представників технічної служби, бухгалтерії, а також відповідального за збереження споруди. За результатами роботи комісії складається акт списання, у якому зазначаються підстави для демонтажу, технічний стан об'єкта, ступінь зносу, наявність придатних до використання матеріалів. Одночасно формується калькуляція витрат, пов’язаних із демонтажем, та бухгалтерська довідка, яка відображає відповідні записи у регістрах бухгалтерського обліку [2; 3].

Наявність підтвердних документів є критично важливою. За їх відсутності існує ризик невизнання витрат у податковому обліку. У зв’язку з цим рекомендується проводити попередні консультації з аудиторами або податковими консультантами, а в окремих випадках - отримувати індивідуальні податкові роз’яснення від контролюючих органів.

У сучасних умовах доцільно ініціювати стандартизацію процедур оцінки та списання тимчасових споруд. Відсутність єдиних підходів призводить до неоднозначного трактування податковими органами, що, у свою чергу, створює ризики донарахування податкових зобов’язань і посилення фіскального тиску на бізнес. З огляду на це, підприємствам рекомендовано розробити внутрішню облікову політику щодо тимчасових споруд, яка чітко регламентуватиме їх визнання, оцінку, амортизацію, умови демонтажу та списання. Також варто уніфікувати супровідну документацію, зокрема - шаблони актів списання, калькуляцій витрат, внутрішніх розпорядчих документів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кругла М. Облікова політика щодо визнання та класифікації основних засобів за національними і міжнародними стандартами. *SWorldJournal*. 2024. № 2 (25-02). С. 155–159. URL : https://doi.org/10.30888/2663-5712.2024-25-00-060 (дата звернення: 26.05.2025).

2. Мельничук В. Обліково економічні аспекти класифікації та оцінки активів у системі вимог професійних стандартів обліку. *Сталий розвиток економіки.* 2025. № 1 (52). С. 461–467. URL : https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-52-66 (дата звернення: 26.05.2025).

3. Починок Н., Лупійчук А. Інформаційне моделювання будівництва: фінансово-обліковий аспект. *Світ фінансів*. 2024. № 2 (79). С. 99–115. URL : http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1697 (дата звернення: 26.05.2025).

УДК 330.341

І. В. Логощук,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Л. Л. Лазебник,
д-р екон. наук, професор,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0003-2234-4093

ОБЛІК І АУДИТ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД: АДАПТАЦІЯ ІНСТРУМЕНТІВ ДО НОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ РЕАЛІЙ

Війна – надзвичайне випробування не лише для економіки, а й для інфраструктури управління підприємствами, зокрема для сфери обліку та аудиту. Війна в Україні з 2022 року суттєво змінили як умови функціонування бізнесу, так і потреби в управлінській інформації. Саме в цей період зросла роль фінансової звітності, прозорості обліку й ефективного аудиту як інструментів прийняття рішень, контролю за діяльністю підприємств та захисту активів.

У новій реальності на перший план виходять вимоги до адаптивності, гнучкості облікових процедур, здатності аудиторів працювати в умовах обмеженого доступу до даних і високої невизначеності.

Першим кроком у трансформації облікової системи стали оперативні дії уряду України. Із запровадженням воєнного стану були ухвалені законодавчі акти, що передбачають:

– можливість ведення обліку в спрощеному або довільному форматі, якщо підприємство постраждало від бойових дій (наказ Мінфіну № 102 [2]);

– відтермінування обов'язку подання звітності до моменту припинення дії воєнного стану [2] (особливо для підприємств з тимчасово окупованих територій);

– впровадження спеціального податкового режиму (закон № 2120-IX [1]), що включає перехід на єдиний податок 2 % для бізнесу, спрощення облікових вимог;

– лібералізацію аудиторських процедур [1] у частині термінів та форм звітів.

Такі кроки з одного боку дають змогу підприємствам вижити у важкий період, а з іншого – несуть загрози зниження якості звітності, зростання тінізації та фінансових ризиків.

Воєнні умови сприяли пришвидшенню цифровізації облікових процесів. Все більше компаній використовують хмарні бухгалтерські системи (наприклад, «Базис», Finmap, SAP ERP [3]), що дозволяють віддалено обробляти документи,зберігати

резервні копії звітності та забезпечити доступ до обліку незалежно від геолокації працівників.

Особливу увагу в умовах війни слід приділяти відображенню в обліку: збитків від знищення активів (основних засобів, товарно-матеріальних цінностей),відстрочених доходів і резервів на відновлення діяльності, втрат від курсових різниць та інфляції, особливо за умов девальвації гривні, гуманітарної допомоги, донорських коштів – як окремого напрямку з особливими обліковими правилами.

Зростає попит на аналітичний облік витрат, оцінку ліквідності, моделювання сценаріїв розвитку. Управлінський облік тепер не просто допоміжний, а життєво важливий інструмент, що дозволяє вчасно ухвалювати рішення про евакуацію виробництва, зміну постачальників, скорочення персоналу чи оптимізацію витрат.

Воєнний стан створив безпрецедентні виклики для аудиторської діяльності в Україні. У традиційному розумінні аудит передбачає безпосередній доступ до первинної документації, матеріальних активів, об’єктів обліку, фізичну інвентаризацію, а також особисту присутність аудиторів на підприємстві. У реаліях війни багато з цих умов виявилися або ускладненими, або повністю неможливими. Це зумовило необхідність перегляду методології проведення аудиторських перевірок, підходів до оцінки ризиків, збору доказів та професійного судження.

Основними труднощами здійснення аудиторської діяльності в умовах війни стали обмеження доступів до підприємств і документації. Через бойові дії, евакуацію підприємств або окупацію територій, аудитори нерідко не мають змоги фізично відвідати об’єкти перевірки. Особливо це стосується підприємств, що розташовані у прифронтових зонах, у східних або південних регіонах.

Зростання ризику шахрайства стало великим викликом як для підприємств так і для аудиторів. В умовах дестабілізації посилюються можливості для приховування фактів нецільового використання коштів, «приписок» у звітності, створення фіктивної дебіторської заборгованості або заниження активів для уникнення оподаткування.

Один із ключових інструментів адаптації – повноцінне проведення аудиту в дистанційному форматі. Це стало можливим завдяки впровадженню електронного документообігу, використанню захищених хмарних платформ для обміну файлами [3; 4] (Google Workspace, Dropbox Business, Microsoft SharePoint), організації онлайн-зустрічей з управлінським персоналом, інтерактивної інвентаризації через відеозв’язок (Zoom, Google Meet) з одночасним записом процедури. Також з’явились альтернативні варіанти збирання аудиторських доказів. У зв’язку з неможливістю отримати традиційні первинні документи аудитори використовують, підтвердження від третіх осіб (контрагентів, банків, постачальників), докази з електронної пошти, CRM-систем, банківських виписок, внутрішні переписки та доручення як непрямі підтвердження ,аналітичні процедури: порівняння трендів, обсягів, обертів за попередні періоди [4].

Замість тотального охоплення всіх облікових статей аудитори концентруються на зонах підвищеного ризику: дебіторська заборгованість, яка може бути безнадійною, заниження доходів, зміни в обліковій політиці без належного розкриття.

Також у звітах стали ширше використовуватись застереження щодо безперервності діяльності, що відображають об'єктивну невизначеність.

Війна в Україні стала поштовхом до масштабної адаптації облікових та аудиторських практик. Професія бухгалтера й аудитора набуває стратегічного значення для збереження економічної стабільності підприємств та країни в цілому. Виклики перетворюються на можливості: цифровізація, нові форми обліку, віддалений аудит, – усе це формує нову обліково-аналітичну культуру, здатну функціонувати навіть в умовах кризи. Подальше вдосконалення цих процесів повинно ґрунтуватися на підтримці з боку держави, бізнесу, професійної спільноти та міжнародних партнерів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо дії норм на період воєнного стану : Закон України від 15 берез. 2022 р. № 2120-IX. *Голос України*. 2022. № 54. Ст. 3.

2. Про особливості подання фінансової звітності в умовах воєнного стану : наказ Міністерства фінансів України від 07 берез. 2022 р. № 102. *Офіційний вісник України*. 2022. № 21. С. 32–33.

3. Інформаційний лист Ради Аудиторської Палати України щодо впливу військової агресії Російської Федерації на фінансову звітність та аудиторські звіти / Аудиторська Палата України. 2022. URL : https://www.apu.com.ua/wp-content/uploads/2022/03/ІНФОРМАЦІЙНИЙ-ЛИСТ-АПУ.pdf

4. Особливості бюджетного процесу в умовах воєнного стану. 2022. URL : https://decentralization.gov.ua/news/14654

УДК 657

Т. О. Меліхова,
д-р екон. наук, професор
ORCID ID 0000-0002-9934-8722;
Є. В. Меліхов,
здобувач третього (PhD)
рівня вищої освіти,
Запорізький національний університет,
м. Запоріжжя, Україна
ORCID ID 0000-0002-9856-9291;
С. Маковоз,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
ВСП «ЕПФК ЗНУ»,
м. Запоріжжя, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ТА РОЗПОДІЛУ ЗАГАЛЬНОВИРОБНИЧИХ ВИТРАТ

У сучасних умовах ефективне управління витратами є ключовим чинником успіху підприємства. Однією з важливих складових виробничих витрат є загальновиробничі витрати (далі – ЗВВ), що охоплюють витрати на утримання й експлуатацію виробничих підрозділів. Їх правильний облік та раціональний розподіл істотно впливають на собівартість продукції та фінансовий результат підприємства.

Загальновиробничі витрати поділяються на змінні та постійні. До змінних належать витрати, величина яких змінюється пропорційно до обсягу виробництва (наприклад, електроенергія для обладнання), тоді як постійні витрати (наприклад, амортизація, оренда, зарплата управлінського персоналу) залишаються стабільними за різних рівнів випуску. Згідно з НП(С)БО 16 «Витрати», розподіл постійних витрат здійснюється за нормальною потужністю, що дозволяє уникнути їх завищення у періоди зниження обсягів виробництва.

Облік ЗВВ ведеться за рахунком 91 «Загальновиробничі витрати», з деталізацією за структурними підрозділами. Усі витрати протягом місяця збираються за дебетом цього рахунку, а наприкінці місяця розподіляються на рахунки виробництва або собівартості реалізованої продукції.

Методи розподілу загальновиробничих витрат включають застосування баз розподілу (зарплата, обсяг виробництва, прямі витрати тощо), що визначаються підприємством самостійно та фіксуються в обліковій політиці. Наприклад, у харчовій

промисловості часто використовують фізичний обсяг виробленої продукції як базу, а в машинобудуванні – основну заробітну плату виробничих робітників.

Значне місце в удосконаленні обліку ЗВВ займає автоматизація. Система планування ресурсів підприємства (Enterprise Resource Planning – ERP). ERP-системи, такі як SAP ERP, дозволяють централізовано обліковувати витрати, формувати управлінську звітність, знижувати вплив людського чинника та використовувати алгоритми машинного навчання для прогнозування витрат. «Автоматизація обліку загальновиробничих витрат є важливим інструментом підвищення ефективності управління витратами» [1].

Також перспективним напрямом є впровадження Lean Accounting та методики Activity-Based Costing (ABC), що дозволяють точніше розподіляти витрати відповідно до фактичного використання ресурсів. У багатьох міжнародних компаніях, як-от Toyota або Siemens, ці підходи стали базою для стратегічного управління витратами.

У контексті глобалізації дедалі більшої актуальності набуває гармонізація обліку відповідно до міжнародних стандартів, зокрема МСФЗ 2 «Запаси». Цей стандарт вимагає пропорційного розподілу ЗВВ до обсягу виробничої діяльності та розкриття принципів обліку в фінансовій звітності підприємства [2].

Отже, ефективне управління загальновиробничими витратами передбачає системний підхід до їх обліку, вибір обґрунтованої бази розподілу, автоматизацію облікових процесів та впровадження сучасних методик. Такий підхід сприяє підвищенню прозорості фінансової звітності, зниженню витрат і забезпеченню стійкого розвитку підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Що таке ERP система і для чого вона потрібна / Oneservice-consulting. URL : https://www.oneservice-consulting.com/blog/erp-1/shcho-take-erp-sistema-i-dlia-chogo-vona-potribna-8 (дата звернення: 28.05.2025).

2. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 2 (МСБО 2). Запаси / Офіційний вебпортал парламенту України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_021#Text (дата звернення: 28.05.2025).

3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» від 31.12.99 № 318. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text (дата звернення: 28.05.2025).

УДК 336.2:004

Я. О. Остапенко,
канд. екон. наук, доцент
ORCID ID 0000-0002-9386-2237;
Я. О. Шпак,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0009-0009-9734-3889

ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ В ОПОДАТКУВАННІ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах значної агресії та повномасштабної війни інформаційні системи та технології стали не лише засобом оптимізації, а й критично важливим інструментом, що забезпечує життєздатність податкової систем України. Їхня функція виходить за рамки підтримки стандартних процесів, перетворюючись на ключовий елемент, що дозволяє державі функціонувати, фінансувати оборонні потреби та підтримувати економіку за екстремальних обставин. Це зумовлює необхідність глибокої адаптації, в якій кожне технологічне рішення набуває стратегічного значення [5].

Насамперед інформаційні системи гарантують безперервність роботи податкової системи навіть в умовах активних бойових дій та масованих атак. Перехід до використання хмарних рішень із збереженням критичних даних та забезпеченням доступу до податкових сервісів з будь-якої точки незалежно від фізичного місця розташування серверів став вимогою часу. Така географічна диверсифікація та віддалений доступ забезпечують стійкість системи до локальних руйнувань інфраструктури. Поряд із цим розробка та вдосконалення багаторівневих механізмів резервного копіювання і швидкого відновлення даних є ключовим захистом у умовах кібератак, технічних збоїв або непередбачуваних ситуацій, убезпечуючи функціональність систем навіть у критичні моменти [1].

Цифрові технології також відіграють провідну роль у підвищенні ефективності та прозорості податкового адміністрування, що набуває особливої актуальності в умовах обмеженості ресурсів і зростаючого суспільного запиту на чесність. Активна діджиталізація, включно з електронними кабінетами, звітністю та іншими онлайн-сервісами, мінімізує паперову бюрократію, скорочує фізичні контакти та робить виконання податкових зобов’язань простішим і зручнішим. Це, у свою чергу, знижує ризик корупції. Автоматизація рутини, такої як обробка декларацій, розрахунок податків або

базовий контроль їх сплати, сприяє раціональному розподілу навантаження у податкових органах, дозволяючи персоналу займатися пріоритетними аналітичними завданнями чи персоналізованою допомогою платникам [2].

Сучасні інформаційні технології є також потужною зброєю у боротьбі з податковими порушеннями і тіньовою економікою, що критично важливо для збереження фінансової стабільності країни під час війни. Використання інструментів аналізу великих даних дозволяє виявляти приховані фінансові операції або ризиковані транзакції. Інтеграція штучного інтелекту та машинного навчання в ці процеси значно підвищує здатність ідентифікувати підозрілі схеми ухилення від оподаткування, фінансові махінації та складну мережу кінцевих бенефіціарів. Додатково, співпраця через міжнародні платформи та угоди для автоматичного обміну інформацією сприяє боротьбі з трансфертним ціноутворенням і непрозорими фінансовими потоками за кордон. Це безпосередньо впливає на наповнення державного бюджету [3].

Крім адміністративної функції, інформаційні технології стають основою для підтримки економічного розвитку навіть в умовах воєнного часу. Вони забезпечують гнучкість податкової системи, дозволяючи оперативно впроваджувати зміни в законодавство чи податкові стимули для бізнесу. Доступ до якісних фіскальних даних допомагає урядові приймати обґрунтовані рішення щодо пріоритетів видатків бюджету та програм економічного відновлення.

У сучасних умовах постійних кібератак із боку агресора, кібербезпека набула статусу безперечного пріоритету для податкових систем. Зміцнення заходів із захисту критично важливої інфраструктури Державної податкової служби стало одним із найважливіших завдань, оскільки саме ця структура часто стає об'єктом постійних цілеспрямованих атак, спрямованих на дестабілізацію фінансової системи країни. У цьому контексті передбачено запровадження таких заходів, як багатофакторна аутентифікація, системи виявлення вторгнень, шифрування даних та регулярний аудит безпеки. Водночас надзвичайно важливими є постійне навчання та підвищення кваліфікації персоналу податкових органів у сфері кібербезпеки, а також активне інформування платників податків про основи безпечної поведінки в інтернеті та методи виявлення фішингових атак. Це створює основу для стійкої та надійної екосистеми [4].

Таким чином, у період війни роль інформаційних систем та технологій в оподаткуванні виходить далеко за межі технічного забезпечення – вони стають стратегічним ресурсом, який забезпечує фінансову стійкість держави. Ефективний розвиток, інтеграція й захист цих систем є ключовими для успішного подолання викликів війни та формування основи для майбутнього відновлення й прогресу України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державна податкова служба України : офіц. вебпортал. Київ, 2024. URL : https://tax.gov.ua/ (дата звернення: 23.05.2025).

2. Міністерство цифрової трансформації України : офіц. вебпортал. Київ, 2024. URL : https://thedigital.gov.ua/ (дата звернення: 23.05.2025).

3. Policy and Administration / OECD Tax. URL : https://www.oecd.org/tax/tax-policy/ (дата звернення: 23.05.2025).

4. Урядова команда реагування на комп'ютерні надзвичайні події України / CERT-UA. URL : https://cert.gov.ua/ (дата звернення: 23.05.2025).

5. Митна статистика України : навч. посібник : у 10 т. / Пашко П. В., Ушаков О. Ю., Краєвський В. М., Паянок Т. М., Остапенко Я. О., Параниця Н. В., Богдан С. В. ; Університет державної фіскальної служби України. Ірпінь : УДФСУ, 2020. Т. 135. 380 с. URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Pashko_Pavlo/Mytna_statystyka_Ukrainy.pdf

УДК 336.22:351.72:658.14

О. В. Панасюк,
канд. екон. наук, доцент
ORCID ID 0000-0001-8054-6908;
С. В. Гуренко,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ ВОЄННОГО СТАНУ НА ПОДАТКОВУ ПОЛІТИКУ ПІДПРИЄМСТВА

Воєнні дії та їх наслідки, посилення безпекових ризиків, розрив логістичних ланцюгів, певні обмеження пропозиції електроенергії та її подорожчання для бізнесу, податкові зміни, звуження інвестиційного попиту, а також втрата багатьма підприємствами ринків збуту, цілих клієнтських сегментів та кваліфікованих працівників продовжують стримувати економічну активність підприємництва та зводять до мінімуму їхню роль у процесах підтримки та подальшого поступу у нашій країні.

Враховуючи умови воєнного стану, в яких сьогодні функціонують вітчизняні суб'єкти господарювання, серед численних інструментів управління їх діяльністю доцільно наголосити на податковій політиці. Від того, наскільки грамотно суб'єкти господарювання формують власну податкову політику, залежать не лише перспективи їх економічного зростання, але й можливості суспільного виробництва загалом. З огляду на сучасну ситуацію, в якій функціонують українські підприємства, ця політика повинна бути спрямована на ефективне управління податковими зобов'язаннями задля збільшення обсягу оборотних коштів, які можуть бути використані в цілях подолання наявних і потенційних загроз в діяльності підприємств, підтримання їхніх конкурентних переваг, забезпечення процесу розширеного відтворення, а відтак – на відновлення української економіки [1].

Проблематика впливу податкової політики держави на діяльність СГ та добробут громадян завжди була актуальною. Це пов'язано зі складністю досягнути балансу їхніх інтересів, який би дозволяв забезпечити формування достатніх податкових надходжень для фінансування у повному обсязі суспільних потреб та водночас підтримував високий рівень зацікавленості підприємців.

Наявність конфлікту інтересів у процесах оподаткування вимагає пошуку компромісу та шляхів гармонізації у взаємодії держави із СГ як платниками податків. Оскільки кожна економічна операція характеризується податковими наслідками, підприємці повинні тонко розуміти сучасні можливості податкового планування та

податкової оптимізації та формувати на цій основі податкову політику, що дозволить підвищити ефективність господарської діяльності [2].

В умовах сьогодення найбільш актуальним у розробленні податкової політики СГ є врахування особливостей воєнного стану, в умовах якого перебуває наша держава. Цей стан характеризується значною невизначеністю, посиленням впливу існуючих та появою нових ризиків для усіх СГ, механізми управління якими ще недостатньо напрацьовані.

Так, ще у 2022 році, на початку повномасштабної війни Верховна Рада України ухвалила низку змін до податкового законодавства, які мали антикризовий характер та були спрямовані на послаблення податкового тиску на СГ у період воєнного стану, а відтак й на стабілізацію української економіки. До таких заходів можна віднести: можливість переходу СГ на спрощену систему оподаткування зі сплатою податку з обороту за ставкою 2 % незалежно від обсягів отримуваного доходу; зниження ставки податку на додану вартість до 7 %; встановлення ставки акцизного збору на пальне у розмірі 0 %; звільнення від сплати земельного та екологічного податку за об'єкти, орендної плати за землю, які розташовані на тимчасово окупованих територіях та територіях, де велися активні бойові дії; інші пільги, які стосувалися переважно суб'єктів малого і середнього бізнесу в частині сплати єдиного соціального внеску, подання податкової звітності тощо. З часом більшість із них було скасовано або переглянуто [1].

Як свідчить світова практика, для ефективного управління податковими зобов'язаннями та ризиками СГ потрібно використовувати дієві механізми, зокрема й ті, що базуються на визначених процедурах відповідності, зокрема податковий комплаєнс. Впродовж останніх років спостерігається підвищення інтересу СГ до цього інструмента, особливо після прийняття Національної стратегії доходів України до 2030 року та прийняття Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей податкового адміністрування під час воєнного стану для платників податків з високим рівнем добровільного дотримання податкового законодавства» [3].

Відповідно до зазначеного Закону України сутність комплаєнсу слід розглядати крізь призму системи заходів та процедур, що здійснюються контролюючими органами з метою підвищення рівня добровільного виконання податкових та інших обов'язків платниками податків відповідно до чинного законодавства та зменшення ймовірності настання податкового ризику.

Багато країн проводять масштабні податкові реформи, щоб відповідати новим вимогам глобалізованого ділового середовища. Україна теж не стоїть осторонь цих процесів, а вітчизняні податкові органи продовжують розробляти ефективні інструменти для підвищення ефективності процесу дотримання вимог податкового законодавства. До того ж нині для прийняття раціональних рішень СГ недостатньо дізнаватися

про факти виникнення нових податкових змін, оскільки потрібно заздалегідь відстежувати тенденції в оподаткуванні та планувати заходи щодо взаємодії із податковими органами. Дуже часто у штаті підприємств відчувається брак кваліфікованих кадрів, здатних швидко освоювати нові зміни у податковому законодавстві, управляти податковими ризиками, а також оцінювати вплив податкових рішень на результати господарської та інвестиційної діяльності.

Висновки. В умовах воєнного стану система обліку, аудиту та оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності зазнала суттєвих трансформацій, обумовлених не лише прямими наслідками бойових дій, а й змінами в законодавчому та регуляторному середовищі. Підприємства стикаються з новими викликами - від порушення господарських зв'язків до втрат активів і дефіциту кваліфікованого персоналу. Водночас, держава, прагнучи зберегти економічну активність, ініціює антикризові податкові заходи, адаптує процедури адміністрування податків, а також розвиває інструменти податкового комплаєнсу.

В умовах підвищеної невизначеності підприємствам необхідно формувати обґрунтовану та гнучку облікову й податкову політику, що враховує особливості сучасної економіки воєнного періоду. Важливо також забезпечити прозорість фінансової звітності та відповідність аудиторських процедур новим ризикам і викликам. Від грамотної побудови системи податкового планування залежить здатність підприємства вижити в умовах кризи, зберегти конкурентоспроможність і підтримати економічну стабільність країни в цілому. Гармонізація інтересів держави та бізнесу в податковій сфері, підвищення якості управління податковими зобов'язаннями та ефективна взаємодія з контролюючими органами – ключові чинники для стійкого функціонування підприємницького сектору в умовах війни та післявоєнного відновлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пшик Б., Стасишин А. Податкова політика суб'єктів господарювання в умовах воєнного стану в Україні. *Фінансовий простір*. 2024. № 1–2 (53). С. 23–39.

2. Як Україна реформуватиме податкову систему після війни. *Укрінформ*. URL : https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3688038-ak-ukraina-reformuvatime-podatkovu-sistemu-pisla-vijni.html

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей податкового адміністрування під час воєнного стану для платників податків з високим рівнем добровільного дотримання податкового законодавства : Закон України від 18 червня 2024 р. № 3813-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3813-20#Text

УДК 657.1:336.22:658.14/.17

І. Т. Райковська,
канд. екон. наук, доцент
ORCID ID 0000-0003-2670-7277;
О. М. Костенко,
канд. екон. наук, доцент,
Київський кооперативний інститут
бізнесу і права,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-1919-5859

ПОДАТКОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ І АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УМОВАХ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ БІЗНЕСУ

У сучасних умовах геополітичної нестабільності та внутрішньої мобільності суб'єктів господарювання особливої актуальності набувають проблеми адаптації податкового менеджменту та аналітичної підтримки управлінських рішень. Територіальна трансформація бізнесу, зокрема, його релокація, впливає на ефективність податкового адміністрування, змінює підходи до оцінки витрат, ризиків і рентабельності.

Під територіальною трансформацією слід розуміти фізичне переміщення підприємства або його функціональних підрозділів до нової юрисдикції чи регіону внаслідок: воєнних дій, природних катастроф, змін економічної кон'юнктури, стратегічної реструктуризації, що потребує оперативного перегляду податкових, фінансових і аналітичних моделей функціонування підприємства.

Наведемо актуальні проблеми податкового адміністрування в умовах релокації підприємства в табл. 1.

Таблиця 1 – Виклики для податкового менеджменту при релокації бізнесу

№ з/п	Сфера	Проблема	Можливі наслідки
1.	Реєстрація	Зміна адреси та податкової юрисдикції	Ризик несвоєчасної реєстрації, штрафні санкції
2.	Звітність	Збій у поданні звітів у новому регіоні	Затримка в адмініструванні, блокування ПН
3.	Оподаткування ПДВ	Різні підходи до ПДВ у регіонах	Неправильне відображення ПДВ у деклараціях
4.	Податок на прибуток	Переоцінка витрат у зв'язку з релокацією	Завищення або заниження об'єкта оподаткування
5.	Кадровий облік	Зміни у податковому статусі працівників	Втрата прав на податкові пільги та соціальні гарантії

Джерело: складено авторами.

Аналіз табл. 2 дозволяє зробити висновок, що релокація підприємства супроводжується системними податковими ризиками, які охоплюють як реєстраційні, так і звітні аспекти. Особливо критичним є ризик порушення податкової дисципліни через зміну юрисдикції**,** що може призвести до затримки у виконанні фіскальних зобов'язань та фінансових санкцій. Проблеми з адмініструванням ПДВ та податку на прибуток зумовлені нестабільністю витратної бази та відсутністю уніфікованого підходу до податкових норм у різних регіонах**,** що підвищує ймовірність фіскальних помилок та непорозумінь з контролюючими органами. Окрему увагу слід звернути на кадрові аспекти**,** адже зміна місця ведення діяльності впливає на статус працівників**,** пільги та гарантії, що потребує перегляду підходів до утримання податків з доходів фізичних осіб та нарахування ЄСВ. Узагальнюючи, можна констатувати, що ефективний податковий менеджмент у період релокації повинен бути гнучким, адаптивним і превентивним**,** з обов'язковим проведенням ризик-аналізу та оновленням облікової політики відповідно до нових умов функціонування підприємства.

Аналітичне забезпечення управлінських рішень у нових умовах після релокації підприємства потребує оновлення за рахунок зміни умов ринку, доступності ресурсів, логістичої та виробничої інфраструктури (табл. 2).

Таблиця 2 – Компоненти аналітичної адаптації
в умовах територіальної трансформації

Компонент	Зміст трансформації
Аналіз витрат	Поява нових статей витрат (транспорт, охорона, розміщення)
Центри відповідальності	Перерозподіл функцій між підрозділами
KPI системи	Встановлення нових показників ефективності
Зональне планування	Врахування регіональних цін, податків, інфраструктурних особливостей
Управлінський контроль	Перебудова системи звітності та моніторингу

Джерело: складено авторами.

Отже, процес релокації підприємства має не лише логістичний або організаційний характер, а й глибокий вплив на інформаційно-аналітичну систему, яка забезпечує прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Під час переміщення підприємства на нову територію змінюються ключові параметри зовнішнього середовища, відбувається порушення доступу до інформаційних джерел, знижується релевантність раніше зібраних даних (табл. 3).

Таблиця 3 – Основні проблеми аналітичної діяльності підприємства в умовах релокації

Проблема	Зміст / Причина	Потенційний вплив на управління
Втрата історичних даних	Руйнування баз даних, відсутність резервного копіювання	Неможливість аналізу динаміки, порівняння з минулими періодами
Нерелевантність аналітичної бази	Зміна ринку, контрагентів, постачальників	Хибні управлінські рішення через неактуальну інформацію
Відсутність аналітичних показників у реальному часі	Збій IT-систем або відсутність віддаленого доступу	Затримка в ухваленні рішень, зниження оперативності
Відсутність адекватного планування	Високий рівень невизначеності	Неможливість прогнозування грошових потоків, витрат
Зміна структури витрат	Поява нових релокаційних витрат, зменшення маржі	Зміщення центрів відповідальності, необхідність нових KPI
Обмежений людський ресурс	Втрата фінансових аналітиків або обмежений досвід кадрів	Зниження точності прогнозів і моделей

Джерело: складено авторами.

Представлені у табл. 3 дані свідчать про те, що релокація бізнесу суттєво впливає на стійкість і функціональність аналітичної системи підприємства. У першу чергу страждає цілісність інформаційного простору, оскільки втрата історичних даних та порушення доступу до баз аналітики роблять неможливим застосування класичних методів динамічного і порівняльного аналізу. Зміна ринкових умов і партнерських зв'язків призводить до нерелевантності наявної аналітичної інформації, що знижує точність управлінських рішень. Також критичною є проблема відсутності даних у режимі реального часу, адже в умовах релокації підприємство функціонує в середовищі підвищеної невизначеності, де оперативність реакцій має вирішальне значення. Значний негативний вплив має також трансформація витратної структури, що потребує перегляду методів обліку й аналізу та впровадження нових систем управлінських показників (KPI). Водночас втрата або ротація аналітичного персоналу унеможливлює підтримання належного рівня аналітичної точності та ефективності моделювання. Отже, релокація підприємства формує системну аналітичну кризу, що потребує негайної реакції: відновлення цифрової аналітичної інфраструктури, перегляду підходів до планування, зміни моделей оцінки ефективності та підвищення кваліфікації залишеного персоналу.

Рекомендованими рішеннями окреслених вище проблем є такі:

- формування адаптивного податкового календаря з урахуванням змін локації;
- аналіз релокаційних витрат з їх подальшим податковим відображенням;
- ризик-аналіз податкових наслідків в новій юрисдикції;

– запровадження сценарного аналізу при оцінці рентабельності діяльності після переміщення;

– оцінка податкового навантаження в регіонах з особливими умовами (преференції, ставки, пільги).

Підсумувавши дане дослідження, слід відмітити, що період релокації створює високий ступінь аналітичної невизначеності, що вимагає перегляду класичних підходів до аналізу. Орієнтир має зміщуватися у бік: гнучкого аналізу в умовах невизначеності; адаптивної бізнес-аналітики в реальному часі; використання цифрових платформ для оперативного контролю. Територіальна трансформація бізнесу – це не лише операційна, а й аналітико-податкова криза, що потребує: гнучкого податкового менеджменту; адаптованих систем управлінського аналізу; цифрових платформ для інтеграції нових даних. Успішне подолання викликів можливе лише за умови своєчасної адаптації облікової політики, активного моніторингу законодавчих змін та побудови ефективної аналітичної інфраструктури на новому місці діяльності.

УДК 336.225.6

Д. Г. Скляров,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
ORCID ID 0009-0002-5805-8785;
Науковий керівник:
О. С. Іванишина,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0002-4495-7475

ОБЛІК МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА НАЦІОНАЛЬНА ПРАКТИКА

У сучасному глобалізованому світі міжнародна торгівля відіграє максимально важливу роль в економічному розвитку країн. До невід'ємних складових міжнародних торговельних операцій можна віднести митні платежі, які мають значний вплив як на фінансові результати підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, 0ливої актуальності набуває питання обліку митних платежів, що в свою чергу потребує чіткого розуміння як міжнародних стандартів, так і особливостей національної практики, зумовлених законодавством та економічними реаліями. Дослідження взаємозв'язку та гармонізації міжнародних вимог та національних підходів у сфері обліку митних платежів є максимально важливим для забезпечення достовірної фінансової інформації та ефективного управління фінансовими потоками в умовах активізації міжнародної економічної інтеграції України.

Митні платежі в системі фінансового обліку можуть відображатися як витрати або доходи залежно від ролі суб'єкта господарювання в митних операціях. Для імпортерів сплачені мита, акцизи та інші митні збори збільшують собівартість придбаних товарів, безпосередньо впливаючи на фінансовий результат через зменшення прибутку. Експортери можуть стикатися з вивізним митом, яке також відображається у витратах. Для державних фінансів митні платежі є важливим джерелом доходів державного бюджету. Вони спрямовуються на фінансування державних програм, таких як оборона, освіта та охорона здоров'я. Обсяг митних надходжень залежить від багатьох факторів, включаючи обсяги імпорту та експорту, ставки митних зборів та ефективність митного адміністрування. Таким чином, митні платежі відіграють подвійну роль: впливають на фінансовий стан підприємств, а також є вагомим інструментом наповнення державної скарбниці.

Питання обліку митних платежів є досить актуальним та стало об'єктом досліджень багатьох українських науковців. Зокрема В. Васильєва та О. Самойленко у своїй праці аналізували особливості ведення обліку митних платежів учасниками зовнішньоекономічної діяльності [1]. Прокіпчук Л. досліджував теоретичні основи системи адміністрування митних платежів [2]. Також адміністрування митних платежів в умовах реформування митної політики держави стало об'єктом дослідження цього науковця [3].

Митний кодекс України не подає певного чіткого визначення поняття «митні платежі». Проте законодавче трактування цього терміну міститься в Податковому кодексі України. Відповідно до п. 14.1.113, митні платежі – це податки, які, відповідно до Податкового кодексу або митного законодавства справляються під час переміщення або у зв'язку з переміщенням товарів через митний кордон України та контроль за справлянням яких покладено на контролюючі органи. Посилаючись на п. 1 ст. 4. Митного кодексу України, митні платежі включають в себе: мито; акцизний податок із ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції); податок на додану вартість із ввезених на митну територію України товарів (продукції) [4].

У міжнародній практиці облік митних платежів регулюється низкою нормативних актів, серед яких особливе місце займають Міжнародні стандарти фінансової звітності (далі – МСФЗ). До прикладу у МСБО 2 вказано, що витрати на придбання запасів включають в себе ціну придбання, імпортні мита та інші податки (крім тих, що згодом відшкодовуються підприємством податковими органами), а також транспортні, вантажні та інші витрати, безпосередньо пов'язані з придбанням готової продукції, матеріалів і послуг [5]. Рекомендації Всесвітньої торгової організації (ВТО) та Світового банку також впливають на практику обліку, сприяючи стандартизації та прозорості міжнародної торгівлі. Загальні вимоги до відображення митних операцій у фінансовій звітності передбачають включення митних платежів до собівартості імпортованих запасів або як окремі витрати періоду, залежно від їхньої сутності та призначення. Наприклад, імпортне мито, як правило, капіталізуються у складі вартості придбаних товарів, тоді як інші митні збори можуть визнаватися витратами. У міжнародній практиці компанії часто використовують окремі аналітичні рахунки для обліку митних платежів, що забезпечує деталізацію інформації для внутрішнього контролю та складання фінансової звітності.

Порівнюючи міжнародну та національну практики обліку митних платежів, можна виявити як певні подібності, так і максимально суттєві відмінності. Подібність полягає у загальному принципі включення митних платежів до собівартості імпортованих активів або визнання їх витратами, що відповідає базовим положенням як МСФЗ, так і національних стандартів бухгалтерського обліку (НП(С)БО). Однак, існують відмінності саме у деталізації обліку окремих видів митних платежів, вимогах до розкриття інформації у фінансовій звітності та застосуванні специфічних національних

законодавчих норм. Однією з виявлених проблем гармонізації обліку є необхідність адаптації міжнародних принципів до особливостей національного податкового законодавства та митного регулювання, що може призводити до розбіжностей у трактуванні та відображенні окремих операцій.

Підсумовуючи, варто наголосити, що облік митних платежів є максимально важливим аспектом діяльності підприємств, що здійснюють міжнародну торгівлю, та суттєвим джерелом наповнення державного бюджету. Міжнародні стандарти фінансової звітності закладають загальні принципи відображення митних операцій, проте національна практика обліку має свої особливості, зумовлені чинним законодавством. Хоча існують певні подібності у підходах до обліку, виявляються й відмінності у деталізації, вимогах до документації та розкриття інформації. Процес гармонізації міжнародних стандартів та національних норм є максимально важливим для забезпечення прозорості та достовірності фінансової звітності, сприяючи ефективному управлінню фінансовими потоками та зміцненню міжнародної економічної інтеграції України. Подальші кроки у цьому напрямку повинні бути спрямовані саме на усунення виявлених розбіжностей та впровадження кращих міжнародних практик з урахуванням національних економічних реалій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васильєва В., Самойленко О. Особливості ведення обліку митних платежів учасниками зовнішньоекономічної діяльності. *Лібералізація та безпековий механізм зовнішньоекономічної діяльності: економічні та гуманітарно-технічні аспекти :* матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. 2016. С. 38–40. URL : http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/1704/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%20%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC_%D0%BB%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D0%B4%202016.pdf

2. Прокіпчук Л. І. Система адміністрування митних платежів: теоретичні основи та інституційні засади розвитку. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України.* 2016. № 5. С. 116–120. URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=sepspu_2016_5_25

3. Прокіпчук Л. І. Адміністрування митних платежів в умовах реформування митної політики держави : дисертація / ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права». 2020. URL : https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/41759/1/dysertacija.pdf

4. Податковий кодекс України. Документ 2755-VI, поточна редакція від 01.04.2025, стаття 14. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page3 (дата звернення: 25.05.2025).

5. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 2 (МСБО 2). Запаси IASB ; Стандарт, Міжнародний документ 929_021 від 01.01.2012 / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_021#Text (дата звернення: 25.05.2025).

УДК 657

М. О. Сулима,
канд. екон. наук, доцент,
Київський столичний університет
імені Бориса Грінченка,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-5297-7388

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ТА МСФЗ-ЗВІТНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО БІЗНЕСУ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан кардинально змінив економічне середовище та суттєво вплинув на діяльність всіх суб'єктів господарювання в Україні. В цих умовах бізнес стикається з викликами. Йдеться про зруйновані активи, порушення логістичних ланцюгів, міграція робочої сили, зростання інфляції та нестабільність валютного курсу. Ведення обліку та складання фінансової звітності за Міжнародними стандартами фінансової звітності (далі – МСФЗ) в таких обставинах набуває особливого значення, адже саме МСФЗ забезпечують високу якість та прозорість інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень та задоволення потреб стейкхолдерів. Разом з тим МСФЗ – це об'єднуюча ланка, яка дозволяє інвестору з будь-якої країни зрозуміти бізнес, в якій він вкладає чи уже вклав кошти [7].

Мета дослідження полягає у систематизації ключових особливостей діяльності бізнесу в умовах воєнного стану в Україні, особливостей ведення обліку та складання фінансової звітності згідно МСФЗ.

Так, застосування МСФЗ в умовах воєнного стану вимагає від підприємств не лише глибокого розуміння стандартів, а й їхньої адаптації до унікальних реалій, що виникають внаслідок збройної агресії. Це стосується як оцінки активів та зобов'язань, так і розкриття інформації про ризики та невизначеності. Важливість цієї теми зумовлена необхідністю забезпечення достовірності фінансової звітності, збереження довіри інвесторів та кредиторів, а також підтримки економічної стабільності країни в цілому. Ведення бізнесу у час війни супроводжується викликами, які суттєво ускладнюють ведення обліку та складання фінансової звітності за МСФЗ. Йдеться про особливості розкриття інформації, проблеми з безперервністю діяльності, знецінення та пошкодження активів, оцінка та визнання зобов'язань, невизначеність щодо майбутніх грошових потоків, облік державної допомоги та грантів, валютні ризики та гіперінфляція.

Так, в умовах воєнного стану МСФЗ 1 «Перше застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності» та інші стандарти вимагають розширеного розкриття

інформації про вплив цих подій на фінансовий стан, результати діяльності та грошові потоки підприємства [5]. Особливу увагу слід приділити розкриттю інформації про істотні оціночні судження та джерела невизначеності в оцінках. Багато компаній зіштовхуються з невизначеністю щодо їхньої здатності продовжувати діяльність. Відповідно до МСБО 1 «Подання фінансової звітності» керівництво повинно оцінювати здатність підприємства продовжувати діяльність на безперервній основі [1]. У разі виникнення сумнівів необхідно розкривати відповідну інформацію та, можливо, готувати звітність на іншій основі, якщо припущення про безперервність діяльності не є обґрунтованим. Руйнування інфраструктури, виробничих потужностей, складських приміщень призводить до значного зменшення або повної втрати вартості основних засобів, запасів, незавершеного будівництва. Підприємствам слід регулярно проводити тестування на знецінення активів відповідно до МСБО 36 «Зменшення корисності активів», що вимагає значних професійних суджень та достовірних оцінок [4]. Крім того, коли виникають нові види зобов'язань, пов'язані з відновлення пошкоджених об'єктів, реструктуризації боргів, виплати компенсацій. Оцінка таких зобов'язань, зазвичай, є складною через відсутність нормативно-правового забезпечення. Прогнозування грошових потоків стає надзвичайно складним через нестабільність економіки, ризики подальших руйнувань, зміни споживчої поведінки та логістичних проблем. Це має вплив на дисконтування майбутніх грошових потоків при оцінці фінансових інструментів відповідно до рекомендацій МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» [6]. Нині бізнес в Україні особливо потребує державної підтримки та грантової допомоги від міжнародних організацій. Їх облік регулюється МСБО 20 «Облік державних грантів і розкриття інформації про державну допомогу», що вимагає правильного визнання доходів від таких грантів та відображення пов'язаних з ними зобов'язань [2]. Разом з тим девальвація національної валюти та висока інфляція створюють додаткові виклики для обліку операцій в іноземній валюті та для підготовки звітності в умовах гіперінфляційної економіки. Хоча економіка України не визнана гіперінфляційною, втім, за критеріями МСБО 29 «Фінансова звітність в умовах гіперінфляції», високий рівень інфляції вимагає постійного моніторингу [3].

Зроблені в умовах невизначеності оціночні судження мають бути належним чином задокументовані, з обґрунтуванням використаних припущень та джерел інформації. В умовах підвищених ризиків, важливо посилити систему внутрішнього контролю для забезпечення достовірності облікових даних. Оцінки активів, зобов'язань та інших показників фінансової звітності повинні регулярно переглядатися та коригуватися з урахуванням зміни обставин. Важливою є також постійна взаємодія з незалежними аудиторами для забезпечення якості фінансової звітності. Аудитори можуть надати консультації щодо застосування МСФЗ у складних ситуаціях. Забезпечення повного та прозорого розкриття інформації про вплив воєнного стану на діяльність підприємства, включаючи вплив на його ліквідність, платоспроможність, майбутні

плани та ризики. Це допомагає користувачам звітності краще зрозуміти фінансовий стан підприємства.

Отже, воєнний стан в Україні створює виклики для українського бізнесу, який веде облік та складає фінансову звітність за МСФЗ. Незважаючи на усі труднощі, дотримання принципів МСФЗ та належне застосування професійних суджень є критично важливим для забезпечення достовірності, прозорості та корисності фінансової звітності. Це, в свою чергу, сприяє підтримці довіри інвесторів, кредиторів та інших стейкхолдерів, що є необхідним для економічної стійкості України під час війни та в період повоєнного відновлення. Першочергова потреба полягає у ретельному документуванні всіх професійних суджень, регулярному перегляді облікових оцінок та розширеному розкритті інформації про вплив воєнного стану на фінансовий стан підприємства. Здатність українських підприємств адаптуватися до цих складних умов та продовжувати надавати високоякісну фінансову звітність за МСФЗ є свідченням їхньої стійкості та професіоналізму, що має вирішальне значення для майбутнього економічного розвитку України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. МСБО 1 «Подання фінансової звітності». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_013#Text

2. МСБО 20 «Облік державних грантів і розкриття інформації про державну допомогу». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_041#Text

3. МСБО 29 «Фінансова звітність в умовах гіперінфляції». URL : https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/929_048#Text

4. МСБО 36 «Зменшення корисності активів». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_047#Text

5. МСФЗ 1 «Перше застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_004#Text

6. МСФЗ 9 «Фінансові інструменти». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_016#Text

7. Онищенко В. МСФЗ 2024/2025. URL : https://buhplatforma.com.ua/article/7659-msfz-2020

УДК 657.1:658.14/.17

В. А. Шпак,
д-р екон. наук, професор,
Київський кооперативний інститут
бізнесу і права,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0001-8512-2741

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ В УМОВАХ РЕЛОКАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ: ПРОБЛЕМИ ТА РІШЕННЯ

Процеси релокації підприємств в Україні, спричинені повномасштабною війною, логістичними змінами та загрозами безпеці, стали викликом для бухгалтерської служби та аналітичного апарату бізнесу. Переміщення виробництва, персоналу, ІТ-інфраструктури і документообігу вимагає переосмислення підходів до організації обліку, збереження первинної документації, проведення інвентаризації, адаптації фінансового аналізу та формування звітності в нових умовах.

Виділимо основні проблеми організації обліку під час релокації. По-перше, порушення безперервності облікового процесу, що викликає втрату або недоступність первинної документації; вимушену зміну програмного забезпечення; відсутність доступу до серверів або облікових баз даних. По-друге, кадрові проблеми – тимчасова або постійна втрата бухгалтерських кадрів; необхідність адаптації персоналу до нових умов праці, зокрема дистанційної роботи. По-третє, проблеми інвентаризації та обліку активів викликають неможливість проведення повноцінної інвентаризації на момент переміщення та фізичне пошкодження або втрата майна, а зміни у податковому обліку – необхідність переоформлення реєстраційних даних та актуалізацію реквізитів для банківських, податкових та контрагентських операцій.

Тобто процес релокації підприємств – це вимушене переміщення бізнес-діяльності через воєнні, економічні чи соціальні обставини, що створює серйозні труднощі в організації бухгалтерського обліку. Ці проблеми стосуються не лише технічної реалізації, а й змісту та достовірності фінансової інформації.

Основні напрями порушень облікового процесу наведені в табл. 1.

Таблиця 1 – Ключові проблеми організації обліку під час релокації та їх наслідки

№ з/п	Проблема	Суть порушення	Потенційні наслідки
1.	Втрата первинної документації	Неможливість підтвердження господарських операцій	Спростування даних у звітності, санкції
2.	Порушення доступу до програмного забезпечення	Блокування хмарних або локальних облікових систем	Зупинка обліку, помилки у звітності
3.	Відсутність кадрової безперервності	Розірвання трудових відносин, втрата кваліфікацій	Зниження якості обліку, необхідність навчання
4.	Неможливість проведення інвентаризації	Відсутність фізичного контролю над активами	Заниження / завищення активів, неточності
5.	Зміна банків, податкових органів	Неактуальність платіжних реквізитів	Податкові порушення, прострочення платежів

Джерело: складено автором.

У реальних кейсах українських підприємств, які були змушені переміститися із зон активних бойових дій, спостерігається:

– понад 40 % втрати первинних документів (за даними консалтингових компаній);

– тимчасова зупинка облікового процесу – до 2–3 тижнів;

– зміна банківських рахунків без належної реєстрації викликала проблеми з податковим обліком та казначейським супроводом.

Можливими заходами та рекомендаціями щодо відновлення обліку на підприємствах в умовах релокації є наступні (табл. 2).

Таблиця 2 – Заходи відновлення обліку на підприємствах в умовах релокації

Група заходів	Характеристика
Організаційні	Оновлення облікової політики із зазначенням нових умов ведення обліку (в т.ч. електронної форми)
	Призначення відповідального за збереження та відновлення облікової інформації
	Проведення інвентаризації активів після прибуття на нове місце, включаючи аудит пошкоджень / втрат
Технічні	Використання хмарних бухгалтерських рішень (BAS у хмарі, SmartFin, FinDoc, M.E.Doc Online)
	Автоматизоване резервне копіювання облікових даних (щоденно). Перехід на електронний документообіг (ЕДО) з контрагентами
Методичні	Впровадження рекомендованого плану рахунків для надзвичайних витрат
	Ведення обліку релокаційних витрат окремо, із подальшим аналізом ефективності відновлення
	Використання аналітичних таблиць обліку втрат активів, співставлення з оцінкою страховиків / держави
Нормативні	Оформлення втрат документів через Акти про форс-мажор (за участю ТПП або ОВА)
	Включення спеціальних норм до облікової політики щодо випадків відсутності первинки

Джерело: складено автором.

Вважаємо, що організація обліку в умовах релокації має базуватися на трьох стратегічних принципах: гнучкість як здатність змінити місце, формат і засоби ведення обліку без втрати достовірності; безперервність – збереження цілісності даних навіть при зміні юрисдикції, офісу або кадрів; відтворюваність – наявність механізмів швидкого відновлення інформації у разі втрат (резервне копіювання, електронна архівація, стандартизація форм). Задля дотримання цих трьох принципів слід дотримуватися двох напрямів відтворення: по-перше, формування антикризового облікового пакету на підприємстві (перелік мінімально необхідної облікової документації, контактів, інструкцій з відновлення) та, по-друге, створення «облікового штабу» при релокації – тимчасової групи швидкого реагування, що відповідає за ведення обліку в умовах невизначеності.

Підсумувавши наведену вище інформацію, дійшли наступних висновків. Релокація підприємств вимагає від бухгалтерської служби високого рівня мобільності, технічної оснащеності та адаптивності. Організація обліку в таких умовах повинна ґрунтуватися на принципах гнучкості, цифрової стійкості, безперервності облікової інформації та її аналітичної корисності. Необхідним є не лише перехід на нові технології, а й науково обґрунтоване оновлення методів фінансового аналізу, оцінки активів, витрат і ефективності в умовах тимчасової або постійної зміни місця розташування підприємства. На даному етапі релокація підприємств вимагає оперативної трансформації облікових систем, що включає зміну політик, інструментів і процедур, тому важливо розробити національні рекомендації щодо організації обліку в умовах переміщення бізнесу, а також включити тему обліку при релокації до навчальних програм з навчальних дисциплін «Бухгалтерський облік», «Фінансовий облік», «Аудит».

РОЗДІЛ ІІІ
ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ТА ІННОВАЦІЙНИЙ БІЗНЕС-ЧИННИК ПЕРЕМОГИ Й ЕКОНОМІЧНОГО СТРИБКА УКРАЇНИ В ПЕРІОД ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

УДК 366.14:316.422:323.326

Ю. В. Бицюра,
канд. екон. наук, доцент,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0001-5499-9102

ТРАНСФОРМАЦІЯ СПОЖИВЧОЇ ПОВЕДІНКИ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ: ВИКЛИКИ ДЛЯ ІННОВАЦІЙНОГО БІЗНЕСУ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД В УКРАЇНІ

У сучасних умовах стрімкого розвитку цифрових технологій та інформаційної економіки, що стали ключовими чинниками глобальних економічних змін, споживча поведінка зазнає суттєвих трансформацій. Особливо гостро ці зміни проявляються в Україні, коли населення стикається з новими економічними, психологічними та соціальними викликами. На цьому тлі формуються нові патерни споживчої поведінки, змінюються пріоритети у виборі товарів і послуг, зростає вплив інформаційного середовища.

Інноваційний бізнес, який базується на технологіях, даних та цифровій комунікації, опинився у складному становищі – з одного боку, він має адаптуватися до змін у поведінці споживачів, з іншого – виступає як інструмент впливу на неї. Зрозуміти механізми трансформації споживчої поведінки, проаналізувати її нераціональні складові, визначити виклики для підприємців і запропонувати відповідні стратегічні рішення – є ключовими завданнями для формування ефективної економічної політики в умовах відновлення країни.

Таким чином, вивчення трансформацій споживчої поведінки в умовах розвитку інформаційної економіки є надзвичайно актуальним для розуміння сучасних тенденцій розвитку інноваційного бізнесу в Україні та визначення можливостей його ефективного функціонування у повоєнному періоді.

Інформаційна економіка – це новий етап розвитку глобальної економіки, який характеризується зростаючим значенням знань, даних і цифрових технологій як основних ресурсів виробництва, торгівлі та споживання. Основними характеристиками інформаційної економіки є високий рівень діджиталізації, швидкий обіг інформації, а також зростання ролі інтелектуальної праці.

Інформаційна економіка створює нові канали комунікації між бізнесом і споживачем, змінює механізми формування попиту та поведінки споживача, оскільки дані стають як інструментом маркетингу, так і рушієм прийняття рішень. У таких умовах економічні суб'єкти все частіше керуються не класичною раціональністю, а поведінковими факторами, що базуються на емоціях, упередженнях та когнітивних спрощеннях.

Інформаційне середовище сьогодні визначає не лише доступ споживача до товарів та послуг, але й суттєво впливає на його сприйняття, очікування, способи прийняття рішень. Основними факторами є: інформаційне перевантаження, що призводить до спрощення вибору або ухилення від прийняття рішень; соціальні мережі та впливові особи, які задають нові еталони споживання; таргетована реклама, що формує потреби на основі попередньої поведінки; цифрові платформи та маркетплейси, які змінюють сам процес купівлі й активізують імпульсивну поведінку.

За даними OECD [1], близько 75 % рішень споживачів у цифровому середовищі мають ознаки емоційного або когнітивно-спрощеного характеру. Таким чином, інформаційне середовище значно підсилює прояви нераціональної поведінки, що особливо важливо враховувати для інноваційного бізнесу.

Повномасштабне військове вторгнення в Україну спричинило глибокі трансформації в економіці, що безпосередньо позначились на поведінці споживачів. Основними проявами стали: різке зниження рівня реальних доходів, зростання інфляційних очікувань, підвищення попиту на базові товари, психологічна нестабільність та прагнення до нагромадження (ефект «економічної тривоги»).

За даними НБУ [2], у 2022–2023 роках відбулось падіння споживчих витрат на понад 25 %, особливо в регіонах активних бойових дій. Також суттєво скоротився сегмент дискретних покупок, а пріоритет набули функціональні та дешевші товари.

У контексті розвитку інформаційної економіки в поєднанні з потенційними поствоєнними викликами в Україні формуються нові поведінкові патерни: інформаційна фрагментація, коли споживач сприймає лише ті джерела інформації, що відповідають його емоційним установкам; цифрова адаптивність, яка полягає в готовності

переходити на нові сервіси, платформи та формати економічних відносин; гіперперсоналізація попиту внаслідок впливу алгоритмів; інформаційна втома, яка послаблює критичність оцінювання рекламних або маркетингових повідомлень.

В умовах зростаючої ролі цифрових технологій та зміни поведінки споживачів інноваційний бізнес змушений переглядати усталені бізнес-моделі. Серед актуальних стратегій адаптації варто відзначити: перехід від B2C до D2C (direct-to-consumer) моделей; скорочення ланцюгів постачання; адаптацію продуктів до потреб нових демографічних груп (внутрішньо переміщених осіб, молоді, ветеранів тощо).

Ці трансформації стали відповіддю на зміну очікувань споживачів, які потребують більшої гнучкості, прозорості та індивідуалізованого підходу. За результатами звіту McKinsey [3], бізнес, що впровадив D2C-моделі в посткризовий період, показав на 20–25 % вищу рентабельність у порівнянні з традиційними каналами продажу.

Поведінкові інструменти стали потужним засобом для підвищення ефективності взаємодії з новими споживачами. Найпоширенішими є: використання «push» сповіщень з обмеженою тривалістю пропозицій (ефект терміновості); застосування соціального доказу (відгуки інших споживачів); фреймінг-стратегії – зміна подачі інформації, яка впливає на сприйняття цінності продукту; персоналізація пропозицій на основі штучного інтелекту.

Повоєнне відновлення економіки України вимагає активізації політики підтримки малого та середнього бізнесу, особливо інноваційного сектору. Одним з пріоритетних напрямів є цифрова трансформація бізнесу, зокрема адаптація до трансформації споживчої поведінки. Держава реалізує низку ініціатив: програма «єРобота», що включає гранти на створення ІТ-бізнесів; пільгове оподаткування ІТ-компаній у рамках «Дія.City»; підтримка цифрової освіти для підприємців через платформу Дія.Бізнес.

Інституціоналізація поведінкових інструментів є критичною для розвитку інноваційного підприємництва. В розвинених країнах створені спеціальні структури, як Behavioural Insights Team (Велика Британія), які тестують та імплементують поведінкові підходи в регулюванні ринків.

В Україні наразі немає централізованої структури, що відповідає за інтеграцію поведінкової економіки у публічну політику. Проте окремі проєкти міжнародної технічної допомоги, наприклад, UNDP або USAID, започатковують пілотні ініціативи на рівні громад.

За висновками OECD [4], поведінкові підходи сприяють не лише підвищенню ефективності державної політики, а й підтримці малого бізнесу через формування середовища сприятливої поведінки споживачів.

Для ефективної трансформації підприємництва у відповідь на зміну споживчої поведінки необхідне тристороннє партнерство: бізнес – наука – держава. Важливу роль тут відіграє впровадження результатів академічних досліджень у практичні бізнес-рішення та політики.

Прикладом є пілотні програми за участі бізнес-асоціацій (наприклад, UABIO, TechUkraine) і дослідницьких центрів при провідних університетах. У контексті повоєнної відбудови України така кооперація має бути розширена та включати проєкти дослідження трансформації споживчої поведінки, цифрових навичок, екосвідомого споживання.

Європейський досвід підтверджує ефективність таких трикутників взаємодії. Зокрема, програма Horizon Europe заохочує участь бізнесу в прикладних дослідженнях споживчої поведінки та адаптації до інформаційного суспільства [5].

Попри наявні можливості, підприємці стикаються з низкою викликів у контексті трансформації споживчої поведінки:

– низька цифрова грамотність окремих груп споживачів, зокрема у сільських громадах;

– фінансова нестабільність населення, що посилює прагнення до заощаджень і обмеження витрат;

– недовіра до нових брендів і платформ, зокрема у сфері електронної комерції;

– деформовані патерни споживання, сформовані в умовах стресу та війни.

З огляду на зазначені тренди й обмеження, пропонуються такі стратегічні напрями для розвитку інноваційного підприємництва:

1. Інвестування у поведінкову аналітику – використання даних для розуміння мікрозмін у мотивації та звичках споживачів.

2. Фокус на інклюзивність та емоційну безпеку – створення продуктів / сервісів, що відповідають потребам споживачів, які пережили травматичні події.

3. Побудова довіри через прозору комунікацію – регулярне звітування про соціальну місію, локальну цінність, відповідальність перед клієнтом.

4. Співпраця з освітніми та науковими партнерами – для розробки поведінкових інтервенцій.

Застосування цих підходів дозволить підприємствам не лише вижити у кризових умовах, але й закласти фундамент для сталого розвитку в повоєнний період.

Отже, трансформація споживчої поведінки в умовах розвитку інформаційної економіки має як економічне, так і соціально-психологічне підґрунтя. У сучасному українському суспільстві відбуваються складні процеси адаптації до нових реалій, що істотно впливають на формування нових моделей споживання. Ці моделі дедалі частіше ґрунтуються не лише на раціональних, а й на емоційних, поведінкових і навіть ірраціональних мотиваціях. Ключовими чинниками трансформації стали: розвиток цифрових технологій; підвищення інформаційної прозорості; вплив колективного досвіду війни; зростання значущості емоційної безпеки та довіри до брендів.

Інноваційний бізнес, адаптуючись до таких змін, повинен переосмислити не лише продуктову пропозицію, а й принципи комунікації зі споживачем. Це вимагає впровадження міждисциплінарних рішень, які враховують поведінкові особливості

споживача, локальний контекст та нові соціальні цінності. Поведінкові інструменти, як свідчить міжнародна та вітчизняна практика, можуть стати ефективним засобом оптимізації рішень на рівні як державної політики, так і бізнес-стратегій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Tools and Ethics for Applied Behavioural Insights: The BASIC Toolkit / OECD. 2019. URL : https://www.oecd.org/en/publications/tools-and-ethics-for-applied-behavioural-insights-the-basic-toolkit_9ea76a8f-en.html

2. Інфляційний звіт / НБУ. URL : https://bank.gov.ua/ua/monetary/report

3. Direct-to-consumer e-commerce in appliances: A strategic growth opportunity / McKinsey & Company. 2023. URL : https://www.mckinsey.com/~/media/mckinsey/industries/consumer%20packaged%20goods/our%20insights/direct%20to%20consumer%20e%20commerce%20in%20appliances%20a%20strategic%20growth%20opportunity/direct-to-consumer-e-commerce-in-appliances-a-strategic-growth-opportunity.pdf

4. Behavioural Insights and Public Policy: Lessons from Around the World / OECD. 2017. URL : https://www.oecd.org/en/publications/behavioural-insights-and-public-policy_9789264270480-en.html

5. European Commission. Horizon Europe work programmes. URL : https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe/horizon-europe-work-programmes_en

УДК 330.3

А. Р. Горілий,
здобувач третього (PhD)
рівня вищої освіти,
Національний університет
«Києво-Могилянська академія»,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-2043-5768

ЦИФРОВІЗАЦІЯ БІЗНЕСУ В УМОВАХ КРИЗИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У сучасних умовах розвитку глобальної економіки цифровізація бізнесу перетворилася з конкурентної переваги на необхідну умову існування (Deloitte, 2023) [2]. В Україні процес цифрової трансформації бізнесу набув особливого значення у контексті воєнних викликів, енергетичної кризи та економічної нестабільності (OECD, 2024). Війна стала каталізатором, який одночасно загострив вразливі місця вітчизняних підприємств і водночас надав поштовх до активного впровадження цифрових технологій як засобу адаптації та виживання на ринку [1].

Підприємства зіштовхнулися з численними проблемами, серед яких найбільш критичними стали зруйнована інфраструктура, втрата доступу до ІТ-систем, перебої з енергопостачанням, нестача висококваліфікованих фахівців через мобілізацію та міграцію, а також значне зростання кіберзагроз (McKinsey, 2023) [5]. Кібербезпека в умовах війни стала пріоритетом, адже зростання кількості атак на державні та комерційні об’єкти потребує нових підходів до захисту інформації, що істотно збільшує витрати підприємств. Додатково, проблеми з ліквідністю, нестабільність валютного курсу та складнощі з доступом до міжнародного фінансування обмежили можливості бізнесу інвестувати у масштабні цифрові рішення.

Разом із тим цифровізація продемонструвала свою ефективність як ключовий інструмент адаптації. Поширення хмарних технологій, впровадження CRM-систем, автоматизація процесів, використання електронного документообігу дозволили підприємствам зберегти гнучкість і оперативність прийняття рішень (World Economic Forum, 2023) [6]. Перехід значної частини бізнесу в онлайн-середовище став не тільки відповіддю на кризові виклики, але й дав змогу створити нові бізнес-моделі, орієнтовані на клієнта.

Особливо важливу роль відіграє електронна комерція. Пандемія COVID-19, а згодом і війна продемонстрували, що електронна торгівля має значно вищу стійкість до зовнішніх шоків. Українські підприємства активно використовують маркетплейси,

соціальні мережі, платформи електронних продажів для збереження і розширення клієнтської бази, що дозволяє не тільки компенсувати втрати від зниження офлайн-продажів, а й виходити на міжнародні ринки.

Важливо відзначити значні кроки держави у підтримці цифрової трансформації бізнесу. Ініціативи, що реалізуються в рамках платформи «Дія. Бізнес», освітні програми для підприємців, створення консультаційних центрів сприяли поширенню цифрової грамотності та залученню підприємств до цифрових інструментів управління [4]. Законодавчі ініціативи, що спрощують доступ до електронних сервісів, сприяли покращенню бізнес-клімату.

Перспективи подальшої цифровізації українського бізнесу виглядають обнадійливо. Очікується подальший розвиток дистанційної роботи, зростання обсягів хмарних сервісів, використання штучного інтелекту, автоматизації бізнес-процесів, аналізу великих даних та інтеграції блокчейн-технологій. Все це дозволить не лише зменшити операційні витрати, але й підвищити якість управління та обслуговування клієнтів. Паралельно варто відзначити потенціал для інтеграції українських підприємств у європейські та глобальні цифрові ринки, що відкриває додаткові можливості для експорту товарів і послуг [3].

Водночас залишаються певні ризики і виклики. Серед них ймовірність повторних хвиль кібератак, недосконалість законодавчого регулювання окремих аспектів цифрових операцій, потреба в підвищенні цифрових навичок працівників, а також необхідність модернізації IT-інфраструктури. Вирішення цих питань потребує злагоджених дій держави, бізнесу, наукової спільноти та міжнародних партнерів.

У підсумку можна стверджувати, що цифровізація стала не просто антикризовою реакцією, а довгостроковою стратегією розвитку підприємств в Україні. Стійкість, інноваційність та адаптивність бізнесу до нових технологічних реалій є ключовими умовами для його подальшого зростання та конкурентоспроможності в посткризовий період. Досвід українських підприємств у впровадженні цифрових рішень в умовах війни може стати важливим прикладом для інших країн, які стикаються з подібними викликами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Результати цифрової трансформації в регіонах України за 2024 рік. 2025. 28 с. URL : https://thedigital.gov.ua/news/rezultati-tsifrovoi-transformatsii-v-regionakh-ukraini-za-2024-rik (дата звернення: 16.05.2025).

2. Digital transformation in times of crisis. Global report / Deloitte. URL : https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/gx-health-care-outlook-2023-digital-transformation.pdf

3. Digital integration – Partnership with EU – European integration portal / European integration portal. URL : https://eu-ua.kmu.gov.ua/en/partnership/digital/ (date of access: 08.05.2025).

4. OECD Publishing. Enhancing resilience by boosting digital business transformation in Ukraine. URL : https://www.oecd.org/en/publications/enhancing-resilience-by-boosting-digital-business-transformation-in-ukraine_4b13b0bb-en.html (date of access: 15.05.2025).

5. The state of AI in 2023: Generative AI's breakout year / M. Chui et al. McKinsey & Company. URL : https://www.mckinsey.com/capabilities/quantumblack/our-insights/the-state-of-ai-in-2023-generative-ais-breakout-year (date of access: 21.05.2025).

6. World Economic Forum. The future of the digital economy, 2023. URL : https://www.weforum.org/videos/the-future-of-the-digital-economy/ (date of access: 22.05.2025).

УДК 330.341.1

Т. М. Іванова,
канд. екон. наук, доцент,
Київський національний університет
будівництва і архітектури,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0001-8883-7881

РЕГІОНАЛЬНО-ДЕРЖАВНІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ

У сучасних умовах, коли Україна одночасно бореться за територіальну цілісність, вибудовує нову економічну модель особливе значення набуває ефективне функціонування будівельної галузі, яка виступає основою відбудови нашої країни, забезпечуючи не лише фізичне відновлення, а й стимулюючи економічну активність на регіональному та загальнодержавному рівнях. Інноваційний розвиток будівництва України виступає невід'ємною складовою процесу національного відновлення, модернізації інфраструктури та інтеграції в глобальний економічний простір та здатен підвищити ефективність і конкурентоспроможність галузі [1]. Основою для прийняття обґрунтованих рішень виступає достовірне та своєчасне інформаційне забезпечення не лише на національному, регіональному, а й на локальному рівнях.

Якісне інформаційне забезпечення будівельної галузі включає інформацію про інноваційні матеріали й технології, ринкові тенденції, доступність ресурсів, логістичні шляхи, кліматичні умови, а також стан і потреби регіональної інфраструктури. На державному рівні інформаційне забезпечення дозволяє реалізовувати стратегічну функцію – формувати національну політику, надавати стимули, оцінювати інвестиційну привабливість та забезпечувати прозорість процесів шляхом впровадження інформаційних технологій, централізацією та доступом до статистичних даних, розробкою цифрових платформ для обміну інформацією між органами влади, науковими установами та бізнесом [2].

В свою чергу, регіональний аспект дозволяє враховувати місцеві особливості – демографічну ситуацію, рівень урбанізації, стан місцевих комунікацій, наявність трудових ресурсів, інтелектуальний та інноваційний потенціал, оскільки саме на рівні областей і громад відбувається безпосередня реалізація будівельних проєктів.

Основою системи інформаційного забезпечення розвитком підприємств будівельної галузі виступають достовірні та своєчасні статистичні дані про стан і динаміку інноваційної активності: кількість впроваджених інновацій, частка витрат на інновації

в загальній структурі бюджету підприємства, рівень співпраці з науково-дослідними установами, вплив інновацій на фінансові результати тощо. В будівельної галузі важливими також є показники, що характеризують використання новітніх будівельних матеріалів, енергоефективних технологій, цифрових рішень для проєктування та управління.

В умовах сьогодення однією з ключових проблем інформаційного забезпечення можна виділити відсутність інтегрованої системи збору та аналізу інформації про інноваційну діяльність у будівельному секторі, що зумовлена фрагментарністю джерел, відсутністю єдиної методології, слабкою координацією між державними органами статистики, податковими службами та самими підприємствами, доступом до інформації в умовах зовнішньої та внутрішньої міграції трудових ресурсів та інтелектуального капіталу через воєнні дії.

Управління інноваційною діяльністю будівельних підприємств потребує не лише збору даних, а й глибокої аналітики. Саме тому, інформаційна система має включати засоби прогнозування, моделювання розвитку, оцінки ризиків та ефективності впроваджених рішень, що потребує сучасного програмного забезпечення, кваліфікованого персоналу та відповідної нормативно-правової бази. Саме тому необхідним є створення єдиної системи моніторингу інновацій в будівництві з чітким розподілом повноважень між центральними та місцевими органами влади.

Важливим напрямом впровадження інтегрованої системи збору та аналізу інформації про інноваційну діяльність у будівельному секторі можуть стати відкриті інформаційні платформи, які забезпечать доступ до баз даних про інноваційні рішення, результати наукових досліджень, ефективність реалізованих проєктів тощо. Побудова ефективної системи інформаційного забезпечення інноваційного розвитку будівельних підприємств є необхідною умовою для формування конкурентоспроможної та стійкої галузі, здатної забезпечити відновлення та модернізацію України. Водночас її реалізація вимагає системного підходу, міжгалузевої взаємодії, інвестицій у цифрову інфраструктуру та політичної волі до реформ, який дозволить не лише забезпечити високу якість управлінських рішень, а й створити підґрунтя для сталого економічного зростання, підвищення добробуту громадян та інтеграції України у глобальний інноваційний простір.

Регіонально-державна система інформаційного забезпечення інноваційного розвитку будівельної галузі повинна функціонувати як цілісна структура, орієнтована на ефективне управління змінами, а її розвиток сприятиме не лише модернізації галузі, а й посиленню національної економіки в умовах викликів післявоєнної відбудови завдяки поєднанню регіональної гнучкості та державної стратегічної підтримки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інформаційне забезпечення інноваційного розвитку: світовий та вітчизняний досвід : монографія / Писаренко Т. В., Кваша Т. К., Березняк Н. В., Прудка О. В. К. : УкрІНТЕІ, 2015. 239 с.

2. Захарін С. В., Іщенко І. С. Інформаційне забезпечення інноваційної діяльності суб'єктів господарювання в умовах існуючих викликів. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2023. № 7. URL : https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-7-04-02

УДК 334.012.64:004.9:355.02(477)

О. О. Казак,
канд. екон. наук, доцент,
Київський столичний університет
імені Бориса Грінченка,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-2088-9022

СТАРТАП-ЕКОСИСТЕМА УКРАЇНИ ЯК КАТАЛІЗАТОР ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПРОРИВУ: ВІД ВОЄННИХ ІННОВАЦІЙ ДО ГЛОБАЛЬНОГО ЛІДЕРСТВА

Російська агресія проти України створила безпрецедентний природний експеримент, який продемонстрував здатність національної стартап-екосистеми до швидкої адаптації та генерації проривних технологій в екстремальних умовах. За три роки повномасштабної війни Україна не лише зберегла свій технологічний потенціал, але й кардинально трансформувала його структуру, створивши понад 300 DefenseTech стартапів [3] та піднявшись на 46 місце у Global Startup Ecosystem Index 2024 [1]. Український досвід воєнного часу потребує окремого аналізу через свою унікальність, особливо dual-use технологій, які можуть забезпечити Україні лідерські позиції на глобальних ринках високих технологій.

Питання розвитку стартап-екосистем в умовах кризи досліджувалися у працях StartupBlink [1], Dealroom [4] та The Recursive [2], а дослідження dual-use технологій переважно розглядалися в контексті розвинених економік [4], тоді як специфіка країн з emerging markets в умовах активних бойових дій залишається недостатньо вивченою. Важливий внесок у розуміння трансформації української tech-індустрії зробили звіти Civitta [5], TechCrunch [7], та офіційна звітність BRAVE1 [3]. Водночас бракує комплексного аналізу потенціалу українських воєнних інновацій для досягнення глобального технологічного лідерства.

Аналіз статистичних даних демонструє виняткову стійкість української стартап-екосистеми до воєнних шоків. За даними Ukrainian Startup Fund, лише 12 % стартапів повністю припинили діяльність [3], що значно менше прогнозованих 30–40 % втрат. Більше того, 43 % стартапів очікують зростання, а 18 % нових проєктів було запущено після 24 лютого 2022 року [7]. Україна зберегла свої позиції у міжнародних рейтингах: 46 місце у Global Startup Ecosystem Index 2024 з екосистемою, що налічує 633 tech-компанії та 2 unicorn-стартапи [1]. IT залишається найбільшим сервісним експортом країни, генеруючи понад $7.4 млрд доходів у 2022 році [6]. Ключові фактори резільєнтності включають швидку географічну диверсифікацію (81.5 % IT-компаній, що релокувалися, планують повернення в Україну [6]); глобальну орієнтацію

(понад 67 % стартапів базують бізнес на міжнародних ринках [6]); державну підтримку через Ukrainian Startup Fund – найбільший angel investor країни з 350+ портфельними компаніями [7].

Війна каталізувала появу потужного DefenseTech сектора, який став найдинамічнішим сегментом української tech-індустрії. За даними BRAVE1, на платформі зареєстровано понад 2,600 розробок від 1,200 вітчизняних виробників [3], включаючи: UAV-технології (понад 500 компаній у секторі [3]); наземні роботизовані системи (160+ виробників [3]); електронна боротьба (110 виробників [3]); кібербезпека та захист критичної інфраструктури. Фінансування DefenseTech демонструє експоненціальне зростання: з $5 млн у 2023 році до $40 млн у 2024 році [8] - зростання у 8 разів. Загальний обсяг інвестицій у топ-10 українських стартапів у 2024 році склав €286.9 млн [2]. Особливістю українського підходу є скорочення циклів розробки з 1,5–2 років до 2–3 місяців завдяки прямому зворотному зв'язку з фронту [7]. Це створює унікальну конкурентну перевагу для комерціалізації технологій на глобальних ринках.

Українська стартап-екосистема отримала безпрецедентне міжнародне визнання та підтримку. Інституційна підтримка полягає у включенні до програми Horizon Europe ЄС з бюджетом €13.5 млрд на 2023–2024 роки [6], участі у NATO DIANA accelerator з грантами $300K [4] та Google for Startups Ukraine Support Fund з бюджетом $10 млн [7]. Венчурне фінансування з боку європейських інвестицій в defense tech досягли $1 млрд у 2024 році – вперше в історії континенту [4]. Українські стартапи залучили $310.5 млн інвестицій у 2023–2024 роках через 44 крупні угоди від $200K до $200M [2]. В рамках корпоративного партнерства провідні міжнародні корпорації відкривають представництва в Україні: BAE Systems (2023), Rheinmetall (спільне підприємство в Києві), що свідчить про визнання українських технологічних компетенцій [8]. Також український досвід створення dual-use технологій демонструє унікальну здатність швидкої адаптації військових рішень для цивільного використання.

Успішними кейсами комерціалізації є: Grammarly – перший український decacorn ($10+ млрд) [6]; 6 українських unicorn-стартапів з оцінкою $1+ млрд кожен [6]; Creatio – залучення €200M для розширення CRM-платформи [2]. Технологічні прориви здійснені в AI-навігації без GPS для протидії електронній боротьбі [8]; впровадженні Swarm-технології для координації дронів [8] та тактичних комунікаційних системах з AES-256 шифруванням [8]. Таким чином, потенціал експорту dual-use технологій оцінюється у $20 млрд щорічно [4], що може стати основою для технологічного стрибка України.

Унікальними перевагами української стартап-екосистеми станом на сьогодні є: Battle-tested технології (українські рішення пройшли перевірку в найжорсткіших умовах, що гарантує їх надійність та ефективність); швидкість інновацій (скорочення циклів розробки до 2–3 місяців проти галузевого стандарту 18–24 місяців [7]); талант-пул (понад 346,000 IT-спеціалістів з унікальним досвідом створення mission-critical

рішень [5]); глобальна мережа (українська діаспора та міжнародні партнерства створюють потужні канали дистрибуції); державна підтримка (цілеспрямована політика розвитку tech-сектора через BRAVE1 та Ukrainian Startup Fund).

Поруч з цим трансформація стартап-екосистеми України в умовах воєнного стану стикається з рядом викликів та обмежень, серед яких детермінантними є: експортне ембарго (заборона експорту оборонних технологій обмежує комерціалізацію [4]); інфраструктурні ризики (постійна загроза ракетних атак); брейн-дрейн (частина талантів залишається за кордоном) та фінансові обмеження в доступі до great capital для масштабування.

Отже, можна стверджувати про здатність української стартап-екосистеми стати каталізатором технологічного прориву, адже за три роки війни створено унікальну модель інноваційного розвитку, що поєднує державну підтримку, приватні інвестиції та міжнародне партнерство. Для досягнення глобального лідерства Україні необхідно лібералізувати експорт dual-use технологій шляхом зняття експортного ембарго на оборонні технології, дозволить реалізувати потенціал $20 млрд додаткової продукції щорічно [4]. Необхідне також створення white-list технологій для експорту до країн-союзників, масштабування BRAVE1 як глобального хабу, створення державно-приватного фонду обсягом $500 млн для фінансування українських dual-use стартапів на стадії Series A-B з фокусом на міжнародну експансію, залучення корпоративного венчурного капіталу через створення R&D центрів міжнародних корпорацій в Україні та запровадження спеціалізованих програм підготовки кадрів для dual-use технологій у провідних технічних ВНЗ з залученням практиків з фронту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. StartupBlink Research. Global Startup Ecosystem Index 2024. URL : https://startupblink.com (дата звернення: 20.05.2025).

2. The Recursive Analytics. Ukrainian startup ecosystem investment report 2023–2024. URL : https://therecursive.com/biggest-funding-rounds-investments-ukraine-startups-2024/ (дата звернення: 18.05.2025).

3. BRAVE1 – Ukrainian Defense Innovations. Official website. URL : https://brave1.gov.ua/en/ (дата звернення: 20.05.2025).

4. Dealroom.co and NATO Innovation Fund. The State of Defence Investment 2024: Resilience Builders in NATO & Europe. URL : https://dealroom.co/reports/defence-resilience-and-security-in-europe (дата звернення: 19.05.2025).

5. Scaling Up: Accelerating Ukraine's Tech Sector ecosystem report 2024 / Civitta. URL : https://civitta.com/news-insights/scaling-up-accelerating-ukraines-tech-sector-ecosystem-report/ (дата звернення: 18.05.2025).

6. Why invest in Ukrainian startups today: resilience analysis / TechCrunch. URL : https://techcrunch.com/2023/02/03/why-invest-in-ukrainian-startups-today/ (дата звернення: 19.05.2025).

7. Two years since Russia's invasion, Ukraine's startups soldier on / TechCrunch. URL : https://techcrunch.com/2024/02/23/two-years-since-russias-invasion-ukraines-startups-soldier-on/ (дата звернення: 17.05.2025).

8. Three years on, Europe looks to Ukraine for the future of defense tech / TechCrunch. URL : https://techcrunch.com/2025/02/24/three-years-on-europe-looks-to-ukraine-for-the-future-of-defense-tech/ (дата звернення: 16.05.2025).

УДК 331.101.52

Ю. В. Кіндзерський,
д-р екон. наук, с.н.с.,
ДУ «Інститут економіки
та прогнозування НАН України»,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-4432-6526

ДЕСТРУКТИВНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В ЦИФРОВІЙ ЕКОНОМІЦІ ТА ПРОБЛЕМИ ЙОГО РЕГУЛЮВАННЯ

В економічній теорії та практиці підприємництво сприймається як один із фундаментальних двигунів розвитку. Класична та неокласична школи пов'язують його з ефективним розподілом ресурсів та інноваціями, а інституціоналісти підкреслюють його значущість у трансформації економічних систем. Підприємців розглядають як носіїв змін, що впроваджують нові технології, організують виробництво, відкривають нові ринки та створюють цінність не лише економічну, а й соціальну. Вони, за Й. Шумпетером, є ключовим суб’єктом «творчого руйнування» застарілих економічних структур, які запускають інноваційний цикл, відкриваючи шлях прогресу та економічному зростанню. Водночас виникнення і накопичення гострих проблем людства так чи інакше є наслідками підприємницької діяльності, тому дедалі більше світових економістів вважають, що підприємництво не варто ідеалізувати і розглядати виключно у позитивному ракурсі. Це явище має різні наслідки для суспільства, може бути як позитивним, так і негативним залежно від контексту, мотивів та стимулів, що спонукають суб’єкта до підприємницької діяльності.

Вільям Баумоль свого часу першим запропонував класифікувати підприємництво за критерієм суспільної користі, розділивши його на три форми, – продуктивне, непродуктивне і деструктивне [1]. Ці форми не є сталими і можуть перероджуватись під впливом змін інституційного середовища, що формує умови ведення бізнесу і мотивацію суб’єктів до діяльності. Баумоль звертає на це увагу і наголошує на інституційній обумовленості підприємницької діяльності. Його центральна ідея у тому, що підприємницький талант слід розглядати як ресурс, розподіл якого між різними типами діяльності залежить від стимулів до неї, сформованих інституційним середовищем країни. Такий підхід дає ключ до розуміння чому одні суспільства процвітають, а інші постійно відтворюють корупцію і ренту, залишаючись позаду світового прогресу.

Продуктивне підприємництво характеризується створенням суспільно корисної економічної цінності. Це діяльність, що породжує інновації, нові галузі, продукти, робочі місця. У термінах Шумпетера це підприємництво «творчого руйнування». Ключовою умовою його існування є наявність інститутів, що спрямовують підприємницьку ініціативу на суспільно корисні цілі.

Непродуктивне підприємництво включає діяльність, спрямовану на перерозподіл вже створеного багатства без його збільшення. Воно (підприємництво) може бути формально законним, але не додає суспільної цінності та часто пов'язане з бюрократією, корупцією, лобізмом та рентою, які є результатом неефектних інститутів.

Деструктивне підприємництво не лише не створює корисної цінності, а й завдає прямої шкоди суспільству, деформує інститути, нехтує правами людини і справедливістю. При цьому воно може бути цілком легальним, що робить його особливо небезпечним. Виникнення деструктивного підприємництва пов'язано не лише із діяльністю, що суперечить нормам суспільної моралі і має яскраво виражену кримінальну складову (торгівля людьми, наркоторгівля, незаконна торгівля зброєю тощо), але й може бути негативним побічним ефектом науково-технічного прогресу, коли нові технології починають працювати не на благо більшості людей, а на благо вузького прошарку осіб, що володіють і розпоряджаються цими технологіями для примноження і прискорення власного особистого збагачення. Це стається тоді, коли розвиток технологій суттєво випереджає розвиток інститутів, які мають регулювати ці технології на благо суспільства, встановлюючи відповідні рамки їх використання. У такому разі інновації дають поштовх для виродження продуктивного підприємництва в деструктивне. Нинішня цифрова революція не стала винятком і з одного боку створила чимало корисного для суспільства, але з іншого породила деструктивне цифрове підприємництво, суб’єкти якого використовують цифрові технології для отримання прибутку, завдаючи шкоди суспільству.

Парадокс сучасних цифрових технологій у тому, що абсолютна більшість з них була створена в розвинених країнах, насамперед в США, за рахунок державного фінансування проектів дослідницьких центрів і університетів [2]. Держава не просто давала кошти на фундаментальні і прикладні дослідження, але й активно формувала ринки для новостворених за їх результатами технологій, ризикуючи власним капіталом тоді, коли приватний бізнес не наважувався діяти у нових сферах[1]. Однак, подальше застосування цих технологій виявило тривожний дисбаланс: суспільство взяло на себе усе фінансування і ризики створення технологій (через податки, що сплачувались державі), а весь прибуток від їх використання перейшов приватним корпораціям[2]. Це сформувало фундаментальний виклик: держава втратила контроль над технологіями, які створила. Вона ініціювала продуктивне підприємництво, профінансувавши

[1] Серед найбільш відомих прикладів цифрових технологій, створених за державний кошт, можна навести Інтернет (проєкт ARPANET Міністерства оборони США, який фінансувався через агентство передових оборонних досліджень DARPA), GPS (Глобальна навігаційна система, також результат роботи DARPA та Міністерства оборони США, з 1983 року технологію запущено для цивільного використання); сенсорні екрани та Siri (голосовий асистент Apple, який був розроблений в рамках проекту DARPA); технологія Touchscreen, що лежить в основі сенсорних дисплеїв смартфонів (розвивалася за фінансування Національного інституту охорони здоров’я США).

[2] iPhone використовує понад дванадцять ключових технологій , створених або профінансованих державою, включаючи інтернет, GPS, Siri, сенсорний екран, літій-іонну батарею. Однак доходи від цих технологій централізовані в корпорації Apple, яка практикує податкову оптимізацію та мінімізує виплати до бюджетів тих країн, де функціонує.

проривні піонерні технології, але через відсутність ефективних інститутів не змогла утримати контроль за технологічним розвитком, не отримала частки в доходах від впроваджених технологій, не забезпечила адекватного регулювання, що зрештою призвело до їх деструктивної експлуатації.

Інституційна інертність або ж навіть пасивність щодо реагування на виклики для суспільства, створювані цифровими технологіями, є ключовим чинником переродження продуктивного підприємництва в деструктивне. Вирішення цієї проблеми ускладнюється тим, що ці технології стали транснаціональними, трансгалузевими та екосистемними, а інститути залишилися територіальними та фрагментованими. Це породило: *1) регуляторний розрив,* коли цифрові платформи (на кшталт Google, Amazon, Facebook) діють поза юрисдикціями, тоді як інститути податкового та конкурентного контролю засновані на кордонах; *2) тимчасовий розрив,* коли технології розвиваються експоненційно, а реформи інститутів потребують десятиліть; *3) функціональний розрив,* коли старі інститути не здатні керувати новими формами влади, власності та залежності, де влада контролюється через дані та увагу, а не через фізичну інфраструктуру.

За відсутності належного контролю з боку інститутів цифрові технології зумовили виникнення феномену деструктивного цифрового підприємництва. Воно ґрунтується на використанні зазначених технологій не для розширення суспільної цінності, а для контролю над цифровою інфраструктурою, поведінкою споживачів та розподілом ренти, зрештою призводить до ще більшого інституційного ослаблення, соціальної поляризації, ринкової влади та підриву демократичних процесів. Вім Науде виділяє десять цифрових дистопій (негативних аномалій) як форми чи результату деструктивного цифрового підприємництва, серед них [3]:

1. *Цифровий платформний капіталізм.* Цифрові платформи (Google, Amazon, Meta) стали не просто бізнесами, а інфраструктурними монополістами, які через алгоритми контролюють вхід на ринок; створюють т.зв. «вбивчі зони» (kill zones)[3], витісняючи стартапи; виступають одночасно гравцями та арбітрами. Наприклад, Amazon контролює більше 43 % онлайн-ринку США, що дозволяє йому диктувати умови постачальникам та копіювати їхню продукцію, випускаючи під своїми брендами.

2. *Технологічна «обраність».* Компанії заявляють про свою «особливу місію», ухиляючись від нормативного регулювання своєї діяльності. Наприклад платформи Uber, Airbnb та Facebook роками діяли без дотримання трудового законодавства, виправдовуючись тим, що вони «не роботодавці, а платформи». Це підриває універсальність правових норм та створює нерівні умови конкуренції, трудову дискримінацію і незахищеність працівників.

[3] «Вбивча зона» – це область ринку або технологічної ніші, в яку стартапи і нові гравці не хочуть входити, тому що знають, що платформа може скопіювати їх продукт; запустити аналогічний сервіс; використовувати свої ресурси, дані та монопольний доступ до аудиторії, щоб витіснити конкурента.

3. *Держава цифрового нагляду.* Платформи перетворюються на інфраструктуру нагляду, співпрацюючи з державами та корпораціями через алгоритми розпізнавання осіб (наприклад, у Китаї та США), збирання метаданих, персоналізовану реклама як інструменту політичного та економічного впливу.

4. *«Цифровий притулок»* для бідних. Цифровізація посилює нерівність. Алгоритми кредитного скринінгу, системи соціальної допомоги та предикативна аналітика «карають» бідних за бідність, позбавляючи їх прав та доступу до послуг. Це ситуація, коли найбідніші верстви суспільства стають об'єктом цифрового управління, а не суб'єктом цифрового прогресу. Цифрові технології використовуються для автоматичної відмови у соціальних послугах, моніторингу «ризикованих» груп, аналізу «профілю бідності» без можливості оскарження рішень алгоритму.

5. *Цифрові розриви.* Світова цифровізація має нерівномірний характер. Наприклад, у 2022 р. рівень проникнення Інтернету становив в Африці 36 %, в Європі 89 %, в Північній Америці 93 %. Це створює залежність країн, що розвиваються, від транснаціональних платформ, формуючи цифровий неоколоніалізм. Менш розвинені країни мають обмежені можливості формувати свої цифрові навички і уміння користуватися цифровими технологіями, що лише посилює їх відставання від розвинених країн, які активно використовують ці технології у веденні бізнесу, наданні послуг, здобутті освіти.

6. *Втрата смислоутворення.* Алгоритми TikTok, YouTube та X (Twitter) оптимізовані під утримання уваги, а не під достовірність інформації, оскільки це збільшує їх доходи від реклами. Це призводить до когнітивних викривлень розуміння і сприйняття інформації, втрати довіри до експертів, дезорієнтації громадян у подіях, що відбуваються навколо. Наприклад, алгоритм YouTube просуває відео з високим рівнем переглядів та емоцій, навіть якщо це фейкові або екстремістські матеріали. Це призводить до «тунелізації» мислення (filter bubble) та радикалізації. За даними окремих соціологічних служб більше половини користувачів Інтернету не можуть відрізнити правду від фейків, чим уміло користуються різні радикальні угруповання для дестабілізації ситуації як в окремих країнах, так і в світі.

7. *Цифрова залежність.* Цифрові продукти, особливо соцмережі та мобільні ігри, проектуються з урахуванням нейропсихологічних механізмів: постійне оновлення стрічки, push-сповіщення, система лайків та нагород викликає викид дофаміну. Наприклад, Facebook впроваджував «петлі звичок» (habit loops), що збільшують час перебування у додатку за рахунок емоційних тригерів. До 30 % підлітків демонструють ознаки залежності від соціальних мереж, включаючи втрату сну, тривожність, зниження концентрації уваги.

8. *Цифрова депресія.* Цифрові медіа створюють спотворені образи успішності, краси, багатства. Порівняння себе з «ідеальними» образами викликає депресивні розлади, особливо серед молоді. Наприклад, внутрішні дослідження Facebook у 2021 р.

показали, що 32 % дівчат-підлітків відчувають, що Instagram посилює їхні проблеми із самооцінкою. Це призводить до зростання тривожних та депресивних розладів, соціальної ізоляції, агресії.

9. *Кіберзлочинність*. Охоплює крадіжку персональних даних, зламування банківських рахунків, кібератаки на державні інституції і критичну інфраструктуру, вимагання грошей за допомогою вірусів. За даними Cybersecurity Ventures (2023 р.), світові збитки від кіберзлочинності перевищили 8 трлн дол., що більше, ніж сукупний ВВП Німеччини та Японії.

10. *«Жахливий» штучний інтелект.* Неконтрольований ШІ може використовуватися для створення фальшивих відео (deepfake), посилювати дискримінацію (за національно, расовою, гендерною, віковою ознаками) через алгоритми автоматичного ухвалення рішень (наприклад, у судах, кредитуванні); автономно застосовувати летальну зброю, не уникаючи помилок при виборі об’єкта застосування. Наприклад, дрони зі ШІ з функцією розпізнавання осіб вже використовуються в ряді країн для придушення протестів. Небезпека розвитку таких технологій випереджає їх правове та етичне осмислення, створюючи екзистенційні ризики для безпеки суспільства.

На жаль, на сьогоднішній день держави не можуть ефективно регулювати деструктивне цифрове підприємництво та управляти його наслідками. Це пов'язано не стільки з некомпетентністю держав, скільки з інституційною непристосованістю до управління цифровими технологіями. Інститути ХХ століття були розроблені для регулювання промислового капіталу, а не платформного цифрового монополізму, платформи працюють транснаціонально, тоді як інститути залишаються прив'язані до політико-адміністративної території, алгоритмічні рішення не піддаються класичним нормам аудиту та підзвітності. Це вказує на те, що держави не просто відстають, – вони позбавлені інструментарію, щоб керувати новими формами підприємницької влади, яку створюють цифрові технології.

Розвиток деструктивного цифрового підприємництва, заснованого на ІКТ-інноваціях, розроблених у високорозвинених країнах (насамперед у США), контрольованих транснаціональними корпораціями (знову таки зі штаб-квартирами у США), призводить до формування глобальної цифрової залежності (знову таки від США, що вже визнається в Європі). Це особливо гостро проявляється у країнах з низьким рівнем технологічного розвитку, слабкою інституційною базою та обмеженими можливостями державного впливу, зокрема й таких як Україна.

Великі платформи пригнічують вітчизняне підприємництво. Через алгоритми вони обмежують доступ українських компаній на глобальні ринки, підлаштовують їх діяльність під свої правила і умови, невигідні для компаній. Створення Україною власних цифрових сервісів завідомо неконкурентоспроможне за ресурсами, охопленням та довірою. Алгоритми Facebook, Google, YouTube керують політичною комунікацією, споживанням інформації, онлайн-торгівлею без будь-якого контролю з боку

української держави. Будь-яка спроба національного регулювання сприймається як «загроза свободі», тоді як сама архітектура платформ позбавлена транспарентності та відповідальності. Україна не контролює їх цифрової інфраструктури, – дата-центри, хмарні сервіси, алгоритми. Це стає питанням національної безпеки, особливо під час війни.

У зв’язку з цим виникає об’єктивна потреба обмеження негативного впливу цифрових технологій і деструктивного цифрового підприємництва як на людину, так і на країни, що потрапили у зовнішню залежність від них. Серед завдань державної політики у цій сфері, в тому числі і в Україні, можуть бути:

– *Формування національного цифрового суверенітету* задля встановлення контролю держави і суспільства на основними процесами у цифровій сфері. Це може бути досягнуто через локалізацію даних (зобов'язувати зберігання та обробку персональних даних громадян на території країни), інвестиції у державні чи державно-приватні хмарні платформи, підтримку національних пошукових систем, маркетплейсів, соцмереж;

– *Регулювання платформ та алгоритмів,* щоб зробити їх підзвітними та транспарентними. Для цього потрібно запровадження обов'язкового аудиту алгоритмів; забезпечити прозорість ранжування, модерації та реклами; створити цифрове антимонопольне агентство;

– *Програми цифрової грамотності та розвитку критичного мислення,* щоб громадяни розуміли, як працюють алгоритми та вміли захищати свої права. Для цього можуть бути запроваджені спеціальні навчальні програми і курси у закладах освіти, започатковане проведення у ЗМІ освітніх кампаній про маніпуляції та захист даних тощо;

– *Створення чи перенаправлення інноваційного імпульсу для підтримки підприємництва,* орієнтованого на локальні завдання, а не на експорт платформних рішень. Це може бути досягнуто за рахунок грантів для стартапів, що працюють у сферах охорони здоров'я, освіти, логістики; запровадження державного замовлення та створення інкубаторів для технологічних МСП; надання податкових стимулів для розробників open-source та неалгоритмічно монополізованих рішень.

Отже, подолання негативних наслідків деструктивного цифрового підприємництва неможливе без відповідної інституційної трансформації. Для України це не абстрактна проблема, а питання економічного виживання та політичної автономії, особливо в умовах війни. Цифрова епоха вимагає не лише інновацій, які потім можуть обернутися проти самої людини, але й нових правил гри, заснованих на принципах справедливості, транспарентності та інклюзивності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Baumol, W. Entrepreneurship*:* Productive, Unproductive, and Destructive. *The Journal of Political Economy*. 1990. Vol. 98, no. 5, Part 1. Pp. 893–921.

2. Mazzucato, M. The Entrepreneurial State. Debunking Public vs. Private Sector Myths. London : Anthem Press, 2013. 201 p.

3. Naudé, W. Destructive Digital Entrepreneurship. *IZA Institute of Labor Economics Discussion Paper*. 2023. № 16483. 56 p. URL : https://docs.iza.org/dp16483.pdf

УДК 351/352:342.5

O. V. Krekhivskyi,
PhD in Physics and Mathematics
ORCID ID 0000-0002-4793-851X;
O. B. Salikhova,
Doctor of Economics,
Independent Researcher,
Kyiv, Ukraine
ORCID ID 0000-0002-7669-6601

BUILDING ISRAEL'S NATIONAL INNOVATION SYSTEM TO OVERCOME CHALLENGES AND THREATS: LESSONS AND RECOMMENDATIONS FOR UKRAINE

Ukrainian scientists, government officials, and business leaders emphasize the critical importance of innovation during wartime—particularly in equipping the defense and security forces with advanced technologies and equipment. Innovation is also seen as a key driver of post-war economic recovery, based on a national industrial base with high added value and strong export potential. However, despite frequent references to innovation in public discourse, innovation policy and institutions have remained largely unchanged. One of the main reasons is the outdated legal framework for innovation governance, which no longer reflects Ukraine's current realities or the evolving global context. The legal foundation of Ukraine's modern national innovation ecosystem has remained largely unchanged since the onset of Russian military aggression. To accelerate its transformation in light of new challenges and threats, it is advisable to consider Israel's experience—particularly in terms of state governance of innovation processes and the attraction of external support.

Since its establishment in 1948, Israel has lived under the constant threat of war. This reality compelled Israeli leadership to prioritize technological independence and superiority-especially in the defense sector-as a matter of national survival. One of the first steps in this direction was the adoption of the so-called "Encouragement Laws," among them the Encouragement of Capital Investment Law 1959. This law was enacted to stimulate domestic investment and economic initiatives through a variety of tax incentives, with a particular focus on technological innovation and the development of local production of goods and services based on advanced technologies. Its provisions accelerated the creation of scientific and industrial base not only to adopt foreign technologies, but also to generate its own innovative products. At the early stages of this process, the United States played a crucial role.

In the 1970s, the U.S. and Israeli governments established three key bilateral funds: to support academic collaboration in basic and applied research, to fund joint industrial R&D projects between companies, including startups, and to advance agricultural technologies. Defense R&D also became a priority. The U.S. Embassy in Israel set up the Office of Defense Cooperation, which supports joint research, technology transfer, and industrial collaboration in defense between the two countries.

Today, Israel's high-tech sector heavily relies on its defense industry, military innovation, and the synergy among these elements. The success of the national innovation system is largely driven by the defense sector-particularly elite units like Unit 8200, a military intelligence division of the Israel Defense Forces (IDF) specializing in signals intelligence, data gathering, and decoding. This unit receives a significant portion of the country's R&D investments. Israel's security needs are deeply intertwined with its education system and military: the IDF identifies top talent early, invests heavily in their training, and deploys them to advanced technological roles-fostering both cutting-edge defense capabilities and a dynamic innovation ecosystem.

This Israeli experience provides a valuable model for Ukraine in enhancing its scientific, technological, and innovation base through strategic engagement with partner countries. It is particularly relevant in the context of One Hundred Year Partnership Agreement between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and Ukraine, signed in early 2025. The agreement laid the groundwork for strategic cooperation, including in science, technology, and innovation. Article 1 of the agreement "Strengthening defense capabilities" outlines measures to facilitate technology transfer for joint production of defense equipment, with a strong emphasis on innovation and protection of intellectual property rights. Article 8 "Boosting positions as leaders in science, technology and innovation" calls for joint actions to address common challenges and threats.

Drawing on Israel's experience, it is proposed to conclude agreements between the governments of the United Kingdom and Ukraine on the establishment of joint funds to encourage public-private investment in the development of science, technology, and innovation aimed at addressing shared challenges and threats.

1. **Establish the UK-Ukraine Binational Science Foundation** between the governments of Ukraine and the United Kingdom to support joint, primarily applied, research projects carried out by scientific institutions from both countries. These projects should aim to develop high-demand technologies that address shared challenges and threats, while also enhancing Ukraine's economic efficiency and export potential.

2. **Establish the UK-Ukraine Binational Industrial R&D and Technological Innovation Foundation** to promote cooperation between enterprises, including startups, from both nations. This fund should support the creation, commercialization, and scaling of innovative products in strategic sectors that are critical for reducing dependence on external supplies of essential goods and components, as well as mitigating risks to national and economic security.

3. **Establish the UK-Ukraine Bilateral Agricultural R&D Fund** to foster innovation and boost agricultural productivity by developing technologies relevant to the agribusiness sectors of both countries and reducing threats to food security.

Ukraine should legally identify and formalize the roles of key actors in the national innovation ecosystem, and define mechanisms for state governance of innovation activities-taking into account the challenges and realities of wartime, as well as the needs of post-war economic recovery.

It's important to note that since the full-scale Russian invasion of Ukraine, new actors have emerged within the innovation system. This includes individual military personnel-inventors and specialized units (laboratories) within the defense and security forces actively engaged in innovation. However, the current legal framework doesn't recognize the Armed Forces of Ukraine or other defense and security institutions as stakeholders in innovation, nor does it define their roles or powers in this area. Additionally, the war has exposed a number of challenges related to the legal, organizational, institutional, financial, and human resources aspects of innovation activities in Ukraine. The authors believe that addressing these issues requires solutions in the following areas

Improving the Legal Framework for Innovation Activity. This includes amending legislation to clearly define the powers of central executive authorities in shaping and implementing a unified scientific, technological, and innovation policy focused on reducing threats to national and economic security; granting the Armed Forces of Ukraine and other security and defense bodies the official status of innovation stakeholders, with formal recognition of their roles and responsibilities; updating legislatively defined priorities for scientific, technological, and innovation activity to align state policy in this field with the needs of the defense and security sector and the objectives of enhancing economic efficiency; and encouraging investment in innovation through legislative amendments that promote the development of venture capital and joint investments in technology creation and the production of innovative products.

Introducing New Instruments of State Support for Innovation. This includes establishing targeted state innovation programs to accelerate the commercialization of scientific and technological developments; expanding the scope of the Law on Public-Private Partnership to cover research, development, and innovative manufacturing; introducing state support for innovative enterprises and innovation clusters; creating an effective system of state incentives for innovation in the defense-industrial complex and the defense and security sector, as well as strengthening the protection of new technological solutions; and promoting innovation through public procurement mechanisms – particularly by accelerating the adoption of the draft Law “On Public Procurement” (Reg. No. 11520 dated 23.08.2024), which provides for innovation partnerships and the procurement of innovative products.

Introduction of tax incentives and budgetary programs for financial support of domestic manufacturers' developments and innovations. This includes granting tax benefits to Ukrainian producers – especially those manufacturing defense-related products-on par with those provided to foreign suppliers; and amending the Budget Code to mandate an annual fixed percentage of security and defense sector expenditures to support the implementation of scientific, technological, and innovation projects.

As Israel's experience demonstrates, a focused national policy to establish and develop a national innovation system with international support can become a catalyst and channel limited domestic resources toward finding answers to new challenges and threats. Clearly defined strategic goals, combined with concrete actions, political will, persistence, and a readiness to cooperate from political, economic, and civil society leaders, are essential to ensure success in developing necessary technologies, transforming them into innovative products, creating new high-tech industries, and reducing dependence on imports and external assistance.

УДК 005.21:005.52:330.341.1(477)

Р. М. Лісова,
доктор філософії (PhD), асистент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0001-7999-1078

РЕІНЖИНІРИНГ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ АДАПТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Сучасне бізнес-середовище в Україні зазнало безпрецедентного рівня турбулентності, спричиненої широкомасштабною війною, руйнуванням інфраструктури, порушенням логістичних ланцюгів, нестабільним енергозабезпеченням та масовою релокацією підприємств. За даними Київської школи економіки (KSE), понад 70 % підприємств були змушені змінити свої операційні моделі, включно з постачанням, географією діяльності та цілями виходу на нові ринки [1, с. 89]. У таких умовах саме бізнес-процеси стали критичними точками адаптації.

Традиційні процеси, розроблені в стабільні періоди, виявилися недостатньо гнучкими для швидкої реакції на зовнішні виклики. Компанії стикнулися з ситуаціями, коли звичні процедури закупівель, логістики чи комунікації з клієнтами стали «вузькими місцями», що блокували операційну діяльність. Зокрема, великі торговельні мережі, логістичні компанії та телекомунікаційні оператори були змушені терміново переглядати ключові бізнес-процеси для забезпечення безперервності.

Відповіддю на ці виклики може стати **реінжиніринг бізнес-процесів** *(англ. Business process reengineering, BPR)* – радикальне перепроектування діяльності підприємств з метою досягнення якісно нових результатів за ефективністю, швидкістю і гнучкістю. Як зазначають Хаммер і Чампі: «Реінжиніринг – це не вдосконалення існуючих процедур, а «перезапуск» логіки процесу, що дозволяє організації адаптуватися до зовнішнього середовища, яке швидко змінюється» [2]. У сучасному контексті це також шлях до формування стійких, «антикрихких» структур, здатних не лише виживати в умовах кризи, а й посилювати свої конкурентні переваги.

Військова агресія росії оголила критичні вразливості в операційній моделі багатьох українських компаній. До 2022 року більшість підприємств покладалися на централізовані логістичні системи, імпортні канали постачання та ієрархічну модель управління. В умовах бойових дій, обмеженого доступу до інфраструктури та постійних перебоїв з енергопостачанням ці традиційні процеси стали основними джерелами

ризику. У рамках реалізації концепції реінжинірингу бізнес-процесів важливо враховувати не лише методологічні підходи, а й практичні приклади їх застосування. Таблиця 1 ілюструє трансформацію окремих бізнес-функцій українських компаній, які зазнали структурних змін під впливом кризових викликів, спричинених військовою агресією.

Таблиця 1 – Трансформація ключових бізнес-процесів українських компаній в умовах війни

Сфера застосування BPR	Як було до повномасштабного вторгнення	Виклики в умовах війни	Адаптаційні дії підприємств
Операційна діяльність (ТОВ Нова Пошта)	Централізовані логістичні хаби, стабільна мережа на Сході та Півдні України	Втрачено логістичні хаби у Харкові, Сумах, Чернігові, Херсоні; загроза безперервності доставки	Розробка нових маршрутів, мобільні сортувальні центри, орієнтація на західні регіони
Постачання (АТ Кернел)	Фокус на морську експортну логістику через порти Чорного моря	Блокування портів Чорного моря, зупинка експорту	Переорієнтація на залізничні переходи, співпраця з локальними перевізниками
Прийняття рішень (АТ Укртелеком)	Ієрархічна модель управління, централізоване ухвалення рішень	Затримки в реагуванні через потребу централізованого погодження	Впровадження автономного управління, цифрові платформи для координації

Джерело: систематизовано автором за даними [3–5].

Реінжиніринг бізнес-процесів у цьому контексті слід розглядати не лише як інструмент підвищення ефективності, а як стратегічну відповідь на системні виклики зовнішнього середовища. Ефективне впровадження реінжинірингу може ґрунтуватися на наступній поетапній моделі трансформації:

1. Ідентифікація критичних процесів та їх діагностика (побудова моделі «AS IS»). На даному етапі доречно використовувати нотації BPMN 2.0, value stream mapping або SIPOC-аналізу, що дозволяє виявити неефективні ланки у внутрішній структурі підприємства.

2. Формування цільової («TO BE») моделі бізнес-процесів з урахуванням критеріїв гнучкості, цифрової інтегрованості та стійкості до зовнішніх ризиків. Доцільно розглядати інтеграцію цифрових рішень. Використання систем на кшталт Odoo ERP, Zoho CRM, Salesforce, SAP Business One, для автоматизації обліку, управління ресурсами та клієнтської взаємодії.

3. Побудова внутрішньої комунікації та управління змінами. Інструменти як Trello, Miro, Slack, Asana забезпечують прозору координацію дій, підтримують гнучкість команд та мінімізують ризики організаційного спротиву.

4. Моніторинг результативності та гнучке коригування. Аналітичні платформи (наприклад, Microsoft Power BI, Tableau, Looker Studio) надають можливість в режимі

реального часу відслідковувати динаміку ключових показників та приймати обґрунтовані управлінські рішення.

Також слід відзначити важливу роль державної підтримки процесів трансформації. Платформа Дія.Бізнес надає мікро- та малим підприємствам доступ до консультацій, навчальних ресурсів, інструментів цифрової трансформації, а також інформацію про програми єРобота, гранти на автоматизацію, програми релокації виробництва. Тим самим створюючи інституційне середовище для впровадження інноваційних змін на рівні малого та середнього бізнесу.

Таким чином, системний підхід до реінжинірингу бізнес-процесів в сучасних реаліях українського бізнес-середовища має поєднувати процесну гнучкість, цифрову інтегрованість та партнерство з державними інструментами підтримки. Саме такий симбіоз здатен забезпечити не лише стабільність функціонування підприємств в умовах кризи, а й сформувати підґрунтя для стійкого економічного зростання у період післявоєнної відбудови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kyiv School of Economics. Ukraine: Firms through the War KSE Institute, 2023. URL : https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/03/Ukraine.-Firms-through-the-War-Paper-Nov-2023.pdf (дата звернення: 24.05.2025).

2. Hammer M., Champy J. Reengineering the Corporation: A Manifesto for Business Revolution. – Rev. ed. New York : HarperBusiness, 2006. 223 p.

3. Нова пошта відкрила логістично-складський центр у Варшаві / Forbes Ukraine. 2024. URL : https://forbes.ua/news/nova-poshta-vidkrila-logistichno-skladskiy-tsentr-u-varshavi-19052025-29836 (дата звернення: 24.05.2025).

4. Annual Report 2022/2023 / Kernel. 2023. URL : https://www.kernel.ua (дата звернення: 24.05.2025).

5. Укртелеком відновив зв’язок у семи областях після початку війни / NV.ua. 2022. URL : https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/viyna-rosiji-proti-ukrajini-ukrtelekom-vidnoviv-zv-yazok-u-semi-oblastyah-novini-ukrajini-50222590.html (дата звернення: 24.05.2025).

УДК 658.589

Г. П. Ляшенко,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0001-6560-9931

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Інновація – це головна складова інноваційного розвитку підприємства, так як вона є основним засобом конкурентоспроможності, економічного зростання та фінансової стійкості кожного підприємства. Підходи щодо визначення трактування поняття «інновації» відображені у наступних основних документах (табл. 1).

Таблиця 1 – Трактування інноваційної діяльності

Документи	Визначення
Закон України «Про інноваційну діяльність»	Інноваційна діяльність – діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг [1]
Закон України «Про інвестиційну діяльність»	Інноваційна діяльність – випуск і розповсюдження принципово нових видів техніки і технологій; прогресивні міжгалузеві структурні зрушення; реалізація довгострокових науково-технічних програм з великими строками окупності витрат; фінансування фундаментальних досліджень для здійснення якісних змін стану продуктивних сил; розробка та впровадження нової, ресурсозберігаючої технології, призначеної для поліпшення соціального та екологічного становища [2]
Господарський кодекс України	Інноваційна діяльність у сфері господарювання – діяльність учасників господарських відносин, що здійснюється на основі реалізації інвестицій з метою виконання довгострокових науково-технічних програм з тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя (3)
Вікіпедія	Інновація (англ. *Innovation* – нововведення) – ідея, новітній продукт в галузі техніки, технології, організації праці, управління, а також в інших сферах наукової та соціальної діяльності, засноване на використанні досягнень науки та передового досвіду, є кінцевим результатом інноваційної діяльності Інновація: 1) вкладення коштів в економіку, що забезпечує зміну техніки та технології; 2) нова техніка, технологія, що є результатом досягнень науково-технічного прогресу. Істотним чинником інновації є розвиток винахідництва, раціоналізації, поява великих відкриттів [4]

У науковій літературі є ще таке поняття, як «Інноваційний цикл», тобто – це комплексний процес, який проходить певний проміжок часу до набуття матеріального втілення в продукт. На думку автора В. Ю. Школа [5], інноваційний процес проходить такі кроки: фундаментальні дослідження, практичні дослідження, конструкторські розробки, технологічне освоєння, виробництво, експлуатація, модернізація, утилізація. Можна стверджувати, що дослідницькі завдання пов'язані із економікою, її важливістю для розвитку господарської діяльності. Таким чином інновації й економіка, між собою, тісно пов'язані, тому на сьогодні актуальним є розвиток економіки. Для того щоб вітчизняні підприємства функціонували ефективно необхідно їм звернути увагу і активізувати свою інноваційну діяльність. Ріст продуктивності інноваційної діяльності передбачає інтеграцію до розвитку інноваційного ринку, що дасть, кожному підприємству, підтримати високій рівень конкурентоспроможності товарів і послуг. Українські вчених вважають, що самою головною перешкодою для інноваційної діяльності підприємств – це недостатність фінансування. У Господарському кодексі України відображено, що джерелами фінансування інноваційної діяльності є: кошти Державного бюджету України; кошти місцевих бюджетів; власні кошти спеціалізованих державних і комунальних фінансово-кредитних установ; власні чи запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності; кошти (інвестиції) будь-яких фізичних і юридичних осіб; інші джерела, не заборонені законодавством України [3]. У зарубіжних країнах держава є основним стимулятором та інвестором інноваційної діяльності через надання субсидій, пільг та «податкових канікул» тощо [6].

Також треба звернути увагу на кількість підприємств, які займаються інноваційною діяльність. Статистичні спостереження показують, що за період 2015–2018 рр., відбувається скорочення частки кількості інноваційно активних підприємств у загальній кількості промислових підприємств з 17.3 до 16 [7]. Слід також відзначити, що інноваційна діяльність має своє управління, яке відрізняється від інших напрямів управління. До переваг управління інноваційної діяльності можна віднести: цінність того чи іншого продукту, взаємозв'язком між інвесторами і суб'єктами господарювання, збалансовані стратегічні цілі підприємства тощо. У науковій літературі відображено, що для успішної інноваційної діяльності підприємства є працівники, їх знання, кваліфікація, вміння працювати у команді та здатність до саморозвитку. Отже, підводячи підсумок слід підкреслити, що створення глобально-конкурентної економіки потребує розвитку таких підсистем, як інформаційна інфраструктура, інноваційні дослідження, освіта, постійне навчання, державна політика.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 № 40-IV (з чинними змінами та доповненнями). URL : http://zakon.rada.gov.ua

2. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18.09.1991 № 1561-12 (з чинними змінами та доповненнями). URL : http://zakon.rada.gov.ua

3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV (з чинними змінами та доповненнями). URL : http://zakon.rada.gov.ua

4. Вікіпедія. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F

5. Школа В. Ю. Життєвий цикл інновацій та його основні етапи [Архівовано 8 серпня 2017 у Wayback Machine]. *Вісник Сумського державного університету.* 2006. № 1. С. 148–154.

6. Innovation Union Scoreboard 2013. URL : http://ec.europa.eu/

7. Державний комітет статистики України. URL : http//ukrstat.gov.ua/

УДК 338

О. І. Марченко,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0002-1301-6680

СТАРТАП-ЕКОСИСТЕМА УКРАЇНИ: НОВІ ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Стартап-екосистема України в останнє десятиліття стрімко розвивалася, демонструючи високий рівень інноваційного потенціалу. Проте повномасштабне вторгнення Росії у 2022 році стало важким випробуванням для економіки загалом і технологічного бізнесу зокрема. Водночас війна актуалізувала потребу в гнучких, інноваційних рішеннях, що здатні підтримувати як фронт, так і тил.

Українська екосистема стартапів демонструє помітні успіхи, посідаючи 30-те місце у світовому рейтингу серед інших країн. У контексті відновлення економіки України після значного падіння ВВП у 2022 році, розвиток технологічного сектора набуває особливого значення. Він сприяє розширенню ринків збуту, активізації підприємницької діяльності та створенню умов для стабілізації економіки. Згідно з даними дослідження u.ventures, експорт ІТ-послуг приносить Україні понад 6,5 млрд доларів інвестицій [2].

Важливою рисою українських стартапів є висока ефективність використання інвестицій. Коефіцієнт примноження інвестованого капіталу становить 1 до 6, що робить українські компанії надзвичайно привабливими для інвесторів. Формування міжнародних зв’язків та готовність до виходу на глобальний ринок дозволять інноваційним українським підприємствам самостійно залучати значні обсяги іноземного капіталу, сприяючи подальшому розвитку економіки України.

Формування екосистем технологічного підприємництва здійснюється за участю ключових гравців ринку. Вони надають стартапам всебічну підтримку на шляху від ідеї до успішного бізнесу, вирішуючи критичні завдання підприємців. До таких завдань належать: притягнення потрібних ресурсів, оптимізація адміністративних процесів, визначення й залучення цільової аудиторії.

До 2022 року Україна демонструвала динамічне зростання у сфері технологічного підприємництва та інновацій. Станом на 2021 рік в Україні активно функціонувало понад 200 стартапів**,** більшість з яких працювали у сферах FinTech, EdTech, AgriTech, AI, SaaS**,** а також у блокчейн-рішеннях**.** Українські стартапи почали здобувати визнання на міжнародному рівні: прикладами є Grammarly, People.ai, Reface,

MacPaw, Petcube, Ajax Systems, які не лише привертали увагу інвесторів, а й формували позитивний імідж української технологічної індустрії.

На рис. 1 розглянемо як змінилася стартап-активність в Україні до війни та під час війни за ключовими сферами.

Рисунок 1 – Стартап-активність в Україні до війни та під час війни за ключовими сферами

Джерело: за даними [3].

До війни лідирували FinTech, AI/ML, SaaS та EdTech стартапи – орієнтація була на глобальні ринки, технологічний аутсорс та освітні рішення. Під час війни зросла кількість стартапів у сферах MilTech, Volunteer Tech та HealthTech – це відповідь на воєнні потреби та гуманітарні виклики. FinTech і SaaS трохи скоротилися, але залишаються стабільними напрямами. Зростання EdTech свідчить про адаптацію освітніх технологій до нових умов – зокрема, дистанційного та гібридного навчання.

Незважаючи на триваючі військові дії, започатковані Російською Федерацією, українська екосистема стартапів виявляє стійкість і спрямовує зусилля на відновлення. Українська спільнота стартапів має значний масштаб і глобальний характер. Високий рівень креативності та професіоналізму українських розробників є ключовим фактором успіху місцевих стартапів, що забезпечує їм значний попит на міжнародному ринку праці. В даний час українська екосистема стартапів стикається з безпрецедентними викликами: створенням безпечних умов для праці в умовах війни, забезпеченням стабільної роботи зв’язку та інфраструктури, а також залученням інвестицій в період невизначеності [1].

Таким чином, хоча війна стала серйозним викликом для української стартап-екосистеми, вона також відкрила вікно можливостей для її переосмислення, мобілізації потенціалу та створення рішень, які не лише відповідають на потреби часу, а й формують фундамент для повоєнної модернізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Губарєва І. О. Екосистеми стартапів в Україні: проблеми, тенденції, перспективи. *Економіка і суспільство.* 2023. Випуск 55. DOI : https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-95

2. Серьожечкіна Х. Екосистема стартапів в Україні: чи стануть інновації драйвером української економіки? 2025. URL : https://inventure.com.ua/uk/analytics/formula/ekosistema-startapiv-v-ukrayini:-chi-stanut-innovaciyi-drajverom-ukrayinskoyi-ekonomiki

3. Ukrainian Startup Fund. URL : https://usf.com.ua/

УДК 334.01

І. В. Минчинська,
канд. екон. наук,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0003-2221-7860

ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ БІЗНЕС-МОДЕЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: РЕТРОСПЕКТИВА ТА СУЧАСНИЙ СТАН

У сучасному світі, який характеризується стрімким розвитком технологічного прогресу, глобалізацією та швидкими змінами ринкових умов функціонування компаній, бізнес-модель повинна забезпечувати постійне переосмислення ціннісної пропозиції, швидку реакцію на зміну попиту та технологій.

В академічній літературі поняття бізнес-моделі почалося формуватися відносно недавно – термін набув широкого вжитку завдяки появі та розвитку Інтернету наприкінці 1990-х та початку 2000-х рр. [1] та розвитку електронного бізнесу. З 1995 р. можна спостерігати значне підвищення уваги до бізнес-моделей, про що свідчить зростання кількості публікацій в академічних та неакадемічних журналах [2, с. 1023]. Проте витоки бізнес-моделювання, як концепції розробки та конструювання моделі бізнесу можна простежити з 1970-х рр. завдяки появі методології структурного аналізу та проектування систем (*англ. Structured Analysis and Design Technique, SADT*) [3, с. 19].

На сьогодні існує величезна кількість визначень поняття «бізнес-модель», проте враховуючи фокус дослідження наведемо тільки підходи, в межах яких, на нашу думку, дані визначення були сформовані (табл. 1).

Таблиця 1 – Підходи до трактування поняття «бізнес-модель» вітчизняними та зарубіжними авторами

Назва підходу, відповідно до якого автор наводить визначення поняття	Автори, які використовують даний підхід при формулюванні авторського визначення поняття «бізнес-модель» в науковій літературі
Орієнтація на цінність / клієнта	Сливоцький А. (1996); Джонсон М. Крістенсен К., Кагерман Х. (2008); Остервальд А., І. Піньє (2010); Чан Кім В., Моборн Р. (2005); Похле Г. (2006); Расмусен Б. (2007); Зотт К. (2010); Тіс Д. (2010); Баден_Фуллер К., Хаєфлігер С. (2013)
Орієнтація на внутрішні бізнес-процеси	Портер М. (1980, 1985); Тіммерс П. (1998); Хемел Г (2000); Ейзенманн Т. (2002); Моріріс М., Шиндехут М., Аллен ДЖ. (2005); Чесборо Г. (2006); Касадесус-Масанел Р., Рікарт Дж. (2010); Кривов'язюк І. (2013); Аміт Р., Зотт К. (2015); Долескі О. (2015); Віртз Б., Пістоя А., Ульріх С., Готтел В. (2016)
Поєднання попередніх двох підходів	Афуа А. та Туччі К. (2001); Магретта Дж. (2002); Чесборо Г. (2002)

Джерело: складено автором за даними [5, с. 150; 6, с. 14; 7, с. 85; 3, с. 22].

Поєднання двох складових поняття «бізнес-модель» дає нам спрощене його розуміння як схеми функціонування бізнесу компанії [4, с. 18]. Погоджуючись з Г. Швиданенко та Н. Ревуцькою, вважаємо що найбільш повно поняття бізнес-моделі відображає наступне визначення: «Бізнес-модель компанії – це сукупність елементів, що характеризують принципову логіку її функціонування з метою створення продукту (послуги) з високою цінністю, що відповідає пріоритетам споживачів і забезпечує зростання прибутку» [4, с. 20].

Для розуміння різних способів функціонування бізнесу важливим є розуміння підходів до класифікації бізнес-моделей. З плином часу ці підходи еволюціонували від бізнес-моделей масового виробництва в 1900–1950 рр. та бізнес-моделей дистрибуції та маркетингу в 1950–1990-х рр. до бізнес-моделей інтернету та електронної комерції в 1990–2010-х рр., орієнтованих на клієнта з 2010 р. та бізнес-моделей на основі даних з 2025 р.

У наукових джерелах можна зустріти значну кількість підходів до класифікації бізнес-моделей [8, с. 89–100; 9, с. 27–44; 4, с. 23–29]. Наведемо деякі з них (рис. 1).

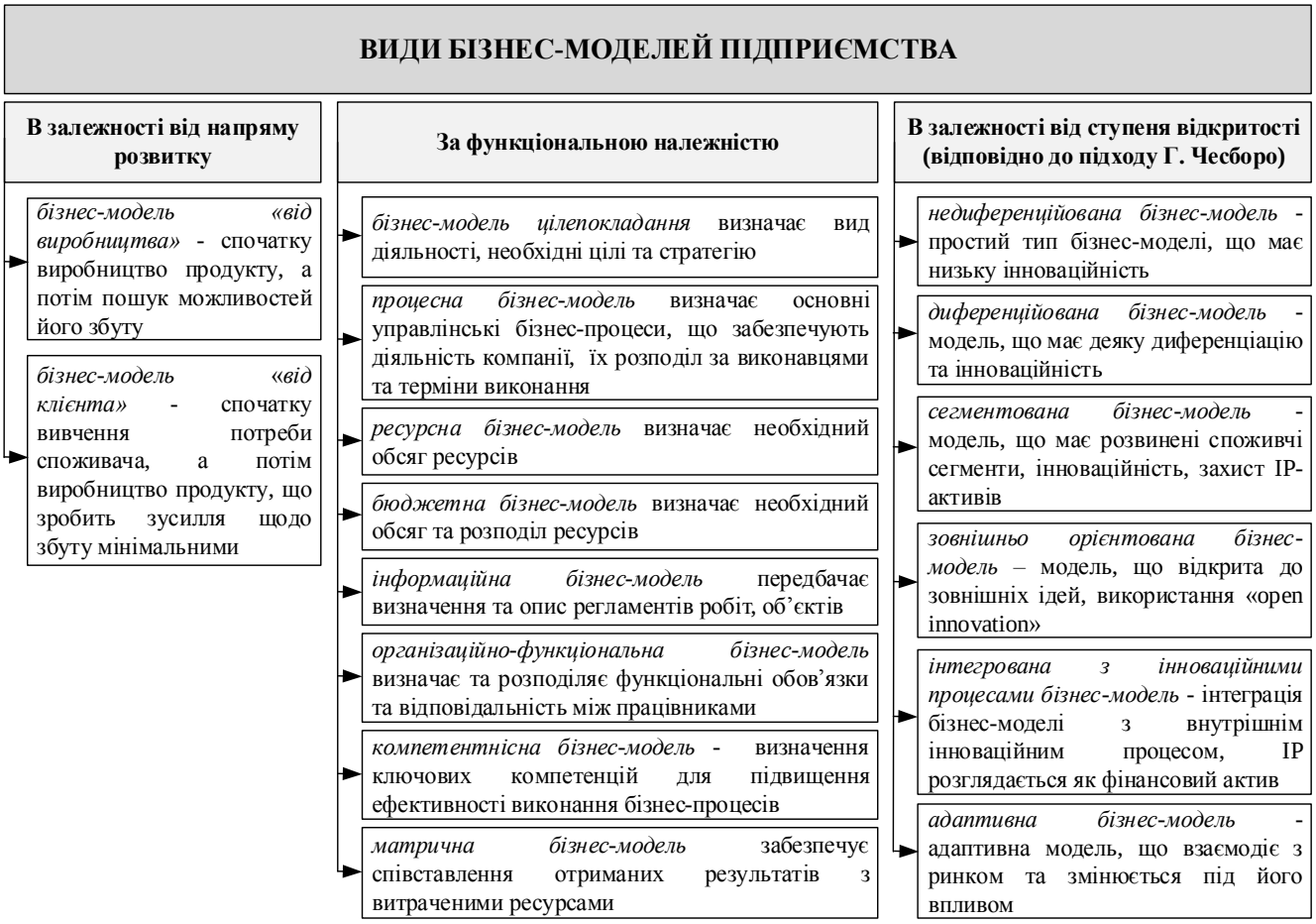

Рисунок 1 – Класифікація бізнес-моделей підприємства

Джерело: складено автором за даними [10, с. 494–496].

Серед інших підходів до класифікації бізнес-моделей варто відмітити наступні: на основі ціннісної пропозиції; потоку доходу; сегментації клієнтів; за галузевою та ринковою спрямованістю; організаційною структурою та ланцюжком створення цінності; часовим горизонтом та встановленням стратегічних цілей; ступенем відкритості та співпраці та ін. [9, с. 27–44; 4, с. 23–29]. Після публікації в 2010 р. відомої книги А. Остервальда та І. Піньє, присвяченої побудові бізнес-моделі компанії основі використання фреймворку [11], даний підхід набув широкої популярності завдяки своїй простоті, наочності та універсальності.

Зростання популярності концепції сталого розвитку з початку 2000-х рр. зумовила появу нових типів бізнес-моделей, які отримали назву бізнес-моделей сталого розвиту, сталих бізнес-моделей (*англ. Sustainable business models*). Публікаційна активність з даної тематики в академічних журналах особливо стрімко почала зростати з 2010 р. [12, с. 36], що у подальшому заклало основу для виділення та узгодження 5 типів моделей сталого розвитку [13, с. 44–46]: бізнес-моделі економіки спільного використання (*англ. Sharing economy business models, SEBMs*); бізнес-моделі ощадливого виробництва / сервісу (*англ. Lean business model*); бізнес-моделі циркулярної економіки (*англ. Business models for the circular economy, Circular business models*); бізнес-моделі електронного бізнесу (*англ. E-business models*); бізнес-моделі соціального підприємництва (*англ. Social enterprise business models*).

Отже, дослідження еволюції концепцій бізнес-моделей компаній дозволяє зробити висновок, що даний інструмент перетворився з формального технічного на важливу методологію стратегічного управління. Перехід до концепції сталого розвитку додав новий вимір у підходи до класифікації сучасних бізнес-моделей, які повинні інтегрувати економічні, соціальні та екологічні цінності одночасно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Nielsen, Christian and Lund, Morten, A Brief History of the Business Model Concept (March 17, 2014). URL : http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2579439

2. Zott, C., Amit, R., & Massa, L. (2011). The Business Model: Recent Developments and Future Research. *Journal of Management*, *37*(4), 1019–1042. URL : https://doi.org/10.1177/0149206311406265

3. Нагара, М. Б. Теоретичні аспекти бізнес-моделі: генеза, складові, фактори впливу. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*. 2022. № 2 (106). С. 19–25. URL : https://doi.org/10.37734/2409-6873-2022-2-3

4. Швиданенко Г. О., Ревуцька Н. В. Формування бізнес-моделі підприємства : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2013. 423 с.

5. Дацун С. В. Еволюція розвитку бізнес-концепцій підприємства. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Економічні науки*. 2024. Випуск 2 (74). С. 148–154. DOI : https://doi.org/10.32689/2523-4536/74-19

6. Козуб В. О., Чернишова Л. О., Пліш І. М. Особливості еволюційного розвитку бізнес-моделей міжнародних компаній. *Проблеми економіки*. 2019. № 1. С. 12–19.

7. Лісова Р. М. Генеза поглядів на еволюцію концепції бізнес-моделі та її структуру. *Економічний простір*. № 159. С. 83–87. URL : https://doi.org/10.32782/2224-6282/159-17

8. Нєнно І. М. Систематизація наукових підходів до класифікації бізнес-моделей підприємств. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2016. № 2 (61).

9. Филюк Г., Піменов С., Піменова О. Бізнес-модель підприємства: формування та реалізація : монографія. Київ : ФОП Ямчинський О. В., 2022. 220 с.

10. Скриль В. В. Бізнес-моделі підприємства: еволюція та класифікація. *Економіка і суспільство*. 2016. № 7. URL : https://economyandsociety.in.ua/journals/7_ukr/82.pdf

11. Osterwalder, Alexander & Pigneur, Yves. Business Model Generation: A Handbook for Visionaries, Game Changers, and Challengers. 1st ed., John Wiley & Sons, 2010. 288 p.

12. Rothenberg, Sandra; Ryen, Erinn G. ; and Sherman, Anne G. (2019). The Evolution of Research on Sustainable Business Models: Implications for Management Scholars. *Journal of Environmental Sustainability*. Vol. 7: Iss. 1, Article 3. URL : https://repository.rit.edu/jes/vol7/iss1/3

13. Business and Sustainable Development Commission. (2017). *Better Business, Better World: The Business Case for the Sustainable Development Goals*. URL : https://www.sustainabledevelopment.un.org/index.php?menu=1515&nr=2399&page=view&type=400

УДК 334

Н. В. Москаленко,
канд. екон. наук, доцент
ORCID ID 0000-0002-3725-2864;
В. А. Савченко,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0009-0009-3600-4525

ІННОВАЦІЙНІ БАНКІВСЬКІ ТА СТРАХОВІ ПРОДУКТИ ЯК ІНСТРУМЕНТИ ПІДТРИМКИ БІЗНЕСУ В ПЕРІОД ПОВОЄННОГО ЧАСУ

Відновлення бізнесу після повномасштабної війни в Україні потребує ефективних фінансових рішень. Інноваційні банківські та страхові продукти здатні забезпечити підприємцям стабільний доступ до ресурсів, мінімізувати ризики та підтримати стійке економічне зростання.

Інновації у фінансовому секторі відіграють ключову роль у зміцненні економіки. У 2024 році Національний банк України відзначив активізацію процесів цифровізації та збільшення обсягів кредитування бізнесу в рамках державних і партнерських програм [1]. Одним із прикладів є проєкт USAID з підтримки малого аграрного бізнесу через інструменти агрострахування, який реалізовується у співпраці з банками та страховими компаніями [2, с. 35].

Банки, адаптуючись до нових умов, активно впроваджують продукти з гнучкими умовами кредитування, пільговими періодами обслуговування та швидким ухваленням рішень на основі аналізу великих даних. Райффайзен Банк у 2024 році запустив програму для МСП, яка включає мікрокредити під 5–7 % річних за підтримки Європейського інвестиційного банку [3, с. 22]. ПриватБанк впровадив програму цифрового факторингу, що дає змогу підприємствам отримувати фінансування під рахунки-фактури.

Також банки розвивають фінансові інструменти для соціального підприємництва, передбачаючи спеціальні умови кредитування бізнесів, які створюють робочі місця для ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та осіб з інвалідністю. Це відповідає цінностям постконфліктного періоду, де соціальна інтеграція є не менш важливою за економічну стабільність.

У страхуванні спостерігається зростання попиту на індивідуальні та галузеві продукти. Зокрема, впроваджено спеціалізовані програми страхування бізнесу, що постраждав від бойових дій, включно з покриттям витрат на реконструкцію, логістику, та втрату прибутку. Компанія ARX у 2025 році почала надавати поліси «Відновлення+», які охоплюють не лише матеріальні збитки, а й консультаційні та юридичні послуги [5].

Окремо варто відзначити розвиток страхування на основі індексів – індексне агрострахування, індексні програми проти зниження доходів. Такі інструменти є простішими в адмініструванні та дозволяють швидше здійснювати виплати [2, с. 36].

Значну роль у повоєнному фінансовому оздоровленні бізнесу відіграє цифровізація. Фінтех-компанії пропонують мобільні платформи для оформлення кредитів, подання заявок на страхування, управління ризиками та моніторингу виконання умов контрактів. Це особливо важливо для малого бізнесу, що не має доступу до класичних банківських сервісів.

Також активізується співпраця з міжнародними донорами: наприклад, Міжнародна фінансова корпорація (IFC) оголосила про запуск гарантованої програми страхування кредитів для українського бізнесу, що має на меті стимулювання експорту та модернізації виробничих потужностей.

Таким чином, інноваційні банківські та страхові продукти є не лише реакцією на нові виклики, а й стратегічним інструментом довготривалого впливу. Вони допомагають мінімізувати ризики, підвищити довіру до фінансових інституцій, покращити фінансову інклюзію та створити передумови для сталого економічного зростання.

Отже, інноваційні фінансові продукти мають стратегічне значення для відновлення та розвитку українського бізнесу в повоєнний період. Їх широке впровадження сприяє стабілізації економіки, залученню інвестицій та розвитку підприємництва. Подальший успіх залежить від співпраці держави, фінансового сектору та міжнародних партнерів, а також розвитку цифрових технологій і фінансової культури в суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Національний банк України. Річний звіт за 2024 рік: стійкість як фундамент для відновлення економіки. URL : https://bank.gov.ua/ua/news/all/richniy-zvit-natsionalnogo-banku-za-2024-rik-stiykist-yak-fundament-dlya-vidnovlennya-ekonomiki

2. Програма зі страхування сільськогосподарських культур для доступу ММСП до фінансування: результати та перспективи / ПриватБанк. URL : https://privatbank.ua/news/2024/9/17/programa-zi-strahuvannya-silskogospodarskih-kultur-dlya-dostupu-mmsp-do-finansuvannya-rezultati-ta-perspektivi

3. Фінансування малого бізнесу: нові умови співпраці у 2024 році / Райффайзен Банк. URL : https://raiffeisen.ua/uk/aem/biznesu/kredyty/finansuvannia-potochnoi-diialnosti.html

4. Цифровий факторинг – нові можливості для малого бізнесу / ПриватБанк. URL : https://privatbank.ua/news/2025/4/8/privatbank-naykrashchiy-ukrajinskiy-cifroviy-bank-dlya-malogo-biznesu-sme-banking-agency

5. Програма «Відновлення+»: новий підхід до страхування бізнесу / ARX Страхування. URL : https://arx.com.ua/

УДК 330.341(477)

Л. А. Підопригора,
канд. екон. наук, доцент,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0009-0008-5347-5583

ТРАДИЦІЙНІ ТА НОВІТНІ ОРІЄНТИРИ ІННОВАЦІЙ ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ Й РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

В умовах повномасштабної війни та перспективи післявоєнного відновлення, Україна стоїть перед історичним викликом – перезапустити економіку на основі інновацій. Збереження традиційних сильних галузей має поєднуватись із розвитком новітніх технологічних напрямів, орієнтованих на глобальні тренди та внутрішні потреби. Україна має давні наукові традиції, особливо у таких галузях, як авіакосмічні технології, матеріалознавство, біотехнології, агротехнології та енергетика. Відомо, що Україна – один з провідних аграрних виробників світу, і в цій галузі також спостерігаються інноваційні прориви. Вітчизняні стартапи, такі як DroneUA (агродрони) та Agrohub, використовують новітні технології для оптимізації агровиробництва, впроваджуючи системи точного землеробства та автоматизації.

Традиційними орієнтирами інновацій в економіці України були і залишаються:

- *агропромисловий комплекс (АПК)*. Основними напрямками агроінновацій з 2016 року до сьогодні є точне землеробство (використання GPS, дронів, сенсорів для оптимізації посівів і збирання врожаю), біотехнології (впровадження біопрепаратів, біостимуляторів, мікробіологічних добрив), цифровізація (використання агроплатформ, мобільних додатків для моніторингу та управління господарством); інфраструктурні проєкти (будівництво елеваторів, овочесховищ, реконструкція тваринницьких комплексів) [3]. У 2019 році реалізовано 474 інноваційні проєкти із загальною вартістю 44,3 мрлд грн. За даними Державної служби статистики, витрати на інновації в аграрному секторі зростали до 2019 року [2]. Через економічні труднощі, війну, обмеження фінансування та ризики інвестування у 2021–2023 роках спостерігається спад інноваційної активності [1];
- *машинобудування та авіабудування*. Основними напрямками інновацій у машинобудуванні з 2014 року до сьогодні є автоматизація та цифровізація, енергоефективність та нові інженерні рішення. За даними Державної служби статистики, частка інноваційно активних промислових підприємств коливалась у межах 15–20 % від

загальної кількості, зокрема в машинобудуванні цей показник залишався стабільним або мав незначні коливання. Машинобудівні підприємства інвестували в інновації переважно власні кошти, з обмеженим залученням зовнішнього фінансування. Переважали продуктові інновації, спрямовані на розширення асортименту та покращення характеристик продукції [2]. Основними напрямками інновацій в авіабудуванні є безпілотні технології, модернізація авіатехніки та співпраця з міжнародними партнерами через залучення іноземних інвесторів та участь у міжнародних проєктах для розвитку авіаційної галузі. Після 2014 року спостерігається значне зниження обсягів виробництва авіаційної техніки через втрату ринків та фінансові труднощі. Авіабудівні підприємства зосереджувались на модернізації існуючих моделей та розробці нових зразків, зокрема в сегменті безпілотних літальних апаратів [5];

- *ІТ-сектор*. За даними Державної служби статистики України, частка інноваційно активних підприємств у сфері інформаційно-комунікаційних технологій коливалась у межах 15–20 % від загальної кількості підприємств у галузі. Переважали продуктові інновації, спрямовані на розширення асортименту та покращення характеристик послуг. Підприємства ІТ-сектора інвестували в інновації переважно власні кошти, з обмеженим залученням зовнішнього фінансування [4].

Україна має значний інноваційний потенціал завдяки висококваліфікованим фахівцям, потужній науковій базі, розвиненому ІТ-сектору та природним ресурсам. Однак існують певні труднощі, пов'язані з недостатнім фінансуванням, інституційними бар'єрами та відтоком талантів за кордон. Один з найбільших успіхів України в інноваційній сфері – це розвиток ІТ-індустрії. Багато українських компаній, таких як Grammarly, Petcube, GitLab, досягли успіху на світовій арені. Також розвивається екосистема стартапів, підтримувана такими платформами, як Unit City в Києві та інкубаторами в інших містах.

Повномасштабна військова агресія рф, невизначеність перспектив миру та нагальні завдання післявоєнної відбудови зумовлюють потребу у новому погляді на визначення національних орієнтирів інновацій. На нашу думку, такими орієнтирами інновацій повинні стати:

- *оборонні технології*, а саме: розвиток дронів, програмного забезпечення для управління боєм, кібербезпеки; створення екосистеми військових стартапів за ізраїльською моделлю; державно-приватне партнерство з акцентом на dual-use technologies;
- відбудова інфраструктури на основі *«розумних технологій»*, а саме: Smart Cities, енергоефективне будівництво, BIM-моделювання; зелене відновлення на базі сталого розвитку;
- *енергетична трансформація*, а саме: відмова від залежності від викопного палива, розвиток вітрової, сонячної та водневої енергетики, біоенергетики; інновації в системах накопичення енергії (енергобатареї, смарт-мережі);

- *креативна економіка та EdTech*, а саме: розвиток цифрових освітніх платформ (Diia.Education, Prometheus), культурного підприємництва, дизайн-мислення, індустрії контенту.

Означені орієнтири інновацій окреслені в базових стратегічних документах України, зокрема, в Національній економічній стратегії України до 2030 року (2021), План відновлення України (Recovery Plan) (2022), Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України (2020–2030), Угода про асоціацію з ЄС (2014) та інших. Основними інституційними драйверами реалізації завдань інноваційного розвитку України виступають Міністерство цифрової трансформації як драйвер e-government і цифрових послуг та Національна рада з відновлення України.

Отже, у результаті відновлення Україна має створити нову економічну модель на основі інновацій та стійкості. Гармонійне поєднання традиційних галузей із новими технологічними орієнтирами – це шлях до економічної незалежності, інтеграції в Європейський простір, формування іміджу сучасної інноваційної нації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вергунов В. А. Науково-інноваційний розвиток агровиробництва України: стан і перспективи. *Вісник аграрної науки*. 2024. № 4. С. 68–75. URL : https://agrovisnyk.com/pdf/ua_2024_04_10.pdf

2. Інноваційна діяльність підприємств. URL : https://stat.gov.ua/uk/datasets/innovatsiyna-diyalnist-pidpryyemstv-1?utm_source=chatgpt.com

3. Кучер Л. Ю. Регіональні відмінності впровадження інноваційних проєктів у підприємствах аграрного сектору. *Регіональна економіка.* 2021. № 3. С. 91–98. URL : https://re.gov.ua/re202103/re202103_091_ KucherLYu.pdf?utm_source=chatgpt.com

4. Наука, інновації та інформаційно-комунікаційні технології. URL : https://stat.gov.ua/uk/topics/nauka-innovatsiyi-ta-informatsiyno-komunikatsiyni-tekhnolohiyi?utm_source=chatgpt.com

5. Пермінова С. О. Інноваційна діяльність в галузі української авіації як індикатор створення START-UP проєктів: сучасний стан та перспективи. *Ефективна економіка*. 2019. № 2. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/ pdf/2_2019/42.pdf

УДК 338.1:658

Я. О. Процко,
здобувач третього (PhD)
рівня вищої освіти,
ВНЗ «Університет економіки
та права «КРОК»,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0009-0000-7649-245X

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ІТ-КОМПАНІЙ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ

Сучасний світ переживає глобальну цифрову трансформацію, яка кардинально змінює економічні процеси, бізнес-моделі та ринкові відносини. Інформаційні технології стали ключовим драйвером економічного зростання, а компанії цієї галузі демонструють динамічний розвиток навіть у періоди криз.

Умови цифровізації суспільства створюють нові можливості для ІТ-компаній: автоматизація бізнес-процесів, штучний інтелект, хмарні технології, Big Data та інтернет речей (IoT) формують нові ринки та підвищують ефективність виробництва.

Метою роботи є дослідження чинників економічного розвитку ІТ-компаній у цифрову епоху, оцінка вплив на світову економіку та визначення перспектив подальшого зростання.

За даними Світового банку, частка цифрової економіки у світовому ВВП досягає 15–20 %, а темпи її зростання перевищують традиційні сектори [1]. Основними драйверами є:

– розвиток інтернет-інфраструктури, зокрема технології 5G, оптичних мереж;

– масове впровадження хмарних сервісів, таких як AWS, Google Cloud, Microsoft Azure;

– зростання попиту на кібербезпеку через збільшення кількості кібератак;

– розвиток електронної комерції та фінтеху.

Фінтех-інновації здебільшого сприймаються як позитивне явище у розвитку національної економіки, оскільки створюють нові можливості для економічного розвитку, розширюють залучення домогосподарств та бізнес-сектору до фінансових відносин, збільшують спектр послуг, якими користуються суб’єкти господарювання [2].

До особливостей ІТ-ринку в умовах цифровізації можна віднести те, що ІТ-компанії отримують переваги завдяки масштабованості продуктів, що дає можливість швидкого виходу на глобальні ринки; низькій собівартості реалізації проєктів завдяки відсутності витрат на логістику, сировину; та гнучкості бізнес-моделей за рахунок передплатних сервісів і фріум-моделей.

Світова практика дійшла до того рівня, коли цифрова трансформація для компаній – це певний шлях, який складається з відомих етапів. Хоча кожна компанія проходила через це по-різному, загальні підходи були подібними [3].

Оцінюючи діяльність ІТ-компаній на сучасному етапі, слід виділити чинники економічного зростання. До них насамперед належать:

– інновації як основа конкурентоспроможності. Компанії, які інвестують у R&D, займають лідируючі позиції. Наприклад: Google та Microsoft інвестують у штучний інтелект (AI) та машинне навчання (ML); Tesla та NVIDIA розвивають технології автономного транспорту; Blockchain-компанії створюють децентралізовані фінансові системи (DeFi);

– державна підтримка та регуляторне середовище. Багато країн стимулюють розвиток ІТ-сектора через: пільгове оподаткування (Кремнієва долина, Ірландія, Україна), гранти на стартапи (ЄС, США, Ізраїль), створення ІТ-кластерів (технопарки, інноваційні хаби);

– глобалізація та аутсорсинг. ІТ-аутсорсинг дозволяє компаніям зменшити витрати та отримати доступ до кваліфікованих фахівців. Україна, Індія, Польща є провідними центрами розробки програмного забезпечення.

Однак, не дивлячись на значні можливості для економічного зростання ІТ-компаній у цифрову епоху, слід виокремити три виклики для них. До них належать:

1. Конкуренція та швидкі зміни технологій, що пов’язані з необхідністю постійного оновлення продуктів, ризиками витіснення стартапами традиційних гравців (наприклад, Uber vs таксі).

2. Кібербезпека та захист даних, що повязані зі зростання вимог до GDPR, NIS2, а також з атаками на критичну інфраструктуру (енергетика, фінанси).

3. Дефіцит кваліфікованих кадрів, що пов’язано з конкурентною боротьбою за топ-спеціалістів (AI, DevOps, кібербезпека) та необхідністю значних інвестицій у освіту (онлайн-курси, корпоративні університети тощо).

До перспектив розвитку ІТ-компаній належить розвиток штучного інтелекту та автоматизація процесів, зокрема використання AI у медицині, фінансах, логістиці та роботизація бізнес-процесів (RPA).

Ще одним напрямком є розвиток метавсесвіту та Web 3.0. Наразі вже існують системи віртуальної реальності (VR) та досить широко використовуються цифрові активи (NFT), розвиваються децентралізовані платформи (Ethereum, Solana).

В тренді залишаються також засади сталого розвитку та «зелені» технології, у зв’язку з чим з’являються енергоефективні дата-центри та виникає течія «cleantech» (чисті технології).

Таким чином, економічний розвиток ІТ-компаній у цифрову епоху є одним із ключових чинників світового зростання. Інновації, глобалізація та державна підтримка дозволяють галузі залишатися прибутковою навіть у кризові періоди. Однак для

подальшого успіху компаніям необхідно подолати такі виклики, як кіберзагрози, дефіцит кадрів та швидкі технологічні зміни. Майбутнє IT-сектора пов'язане з AI, метавсесвітом та сталим розвитком, що відкриває нові можливості для інвестицій та інновацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. World Bank. (2024). Digital Economy Report. URL : https://unctad.org/publication/digital-economy-report-2024

2. Rumyk, I., & Melnichenko, I. Development of innovative business companies and Fintech industry in the digital economy. The development of innovations and financial technology in the digital economy : monograph / OÜ Scientific Center of Innovative Research. 2023. 230, [170–188] p. DOI : https://doi.org/10.36690/DIFTDE-2023-170-188

3. Rumyk, I. Digital economy: innovation and technologies. Business model innovation in the digital economy : monograph / OÜ Scientific Center of Innovative Research. Pussi, Estonia, 2023. 208, [99–120] p. DOI : https://doi.org/10.36690/BM-ID-EU

УДК 330.341

Д. С. Слюсарев,
здобувач третього (PhD)
рівня вищої освіти,
Сумський національний
аграрний університет,
м. Суми, Україна
ORCID ID 0009-0007-3740-8201

РОЛЬ ТЕХНОЛОГІЧНИХ НОВОВВЕДЕНЬ ТА ІННОВАЦІЙНОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

В умовах сьогодення питання розвитку інноваційного бізнесу та технологічних нововведень залишаються серед актуальних. Цього потребує як внутрішня, так і зовнішньо-економічна ситуація в Україні, яка наразі, (внаслідок повномасштабної російської агресії, активних бойових дій та окупації східних регіонів держави та частини територій Харківської, Херсонської, Запорізької областей) залишається ускладненою. Такий ситуативний стан в державі привів до негативних наслідків, результатом яких стало скорочення обсягів виробництва, зниження доходів домогосподарств, зростання безробіття, погіршення функціонування об'єктів інфраструктури та служб соціальної сфери, а також умов життя населення країни.

Все це потребує від суб'єктів підприємницької діяльності подальшого розвитку інноваційного бізнесу та впровадження технологічних розробок через поєднання інноваційної досконалості та нововведень, спрямованих на підтримку конкурентоспроможної економіки України – як чинника перемоги війни та економічного стрибка в умовах її повоєнної відбудови.

Варто зауважити, що за значенням глобального індексу інновацій Україна в 2022 р. посідала 57 позицію з 133 країн світу (у 2023 р. – 55). Натомість у 2024 р. рейтинг України погіршився, опустившись на п'ять позицій у порівнянні з минулорічним, і вона посіла 60 позицію та зайняла 34 місце в рейтингу серед 39 економік Європи [1]. Серед причин такої негативної тенденції сьогодні, на нашу думку, є складнощі, пов'язані з поглибленим аналізом проблеми в країни під час воєнної агресії та відсутністю системи якості управління розвитком технологічних інновацій і інноваційного бізнесу. Це впливає на вчасне прийняття важливих рішень, впровадження перспективних ідей створення технологічних нововведень, їх поширення, освоєння великого, середнього та малого підприємництва бізнесом і товаровиробниками, а також отримання результатів, які сприяють оптимальному витрачанню ресурсів / засобів / коштів, сил і часу та приносять користь пересічним громадянам країни.

Тобто все вищевикладене дозволяє стверджувати про посилення ролі технологічних нововведень та інноваційного бізнесу підприємницьких структур і суб'єктів НГК України в різних сферах та країн в міжнародному масштабі. Підтвердженням цьому стало також зростання спрямованості та розв'язання суспільних викликів у світі. Так, їх метою (за прогнозами ООН до 2030 р.) мали б стати досягнення цілей сталого розвитку [4]. Однак реалізація цього питання на даний час за сьогоденних обставин не передбачається можливою, оскільки, завадою стали виклики, пов'язані із повномасштабним вторгненням країни-агресора рф в Україну та глобальною пандемією COVID-19.

Відомо, що одним із визначальних факторів ефективного розвитку економіки є науково-технічний прогрес у вигляді сформованої системи «наука-техніка-виробництво». В Україні ця система (являє собою цикл суспільної діяльності з генерації нових знань і наукових досліджень, а також конструкторських розробок по створенню технологічних нововведень та технологій) не може бути досягнута без дослідження інноваційного бізнесу та його впровадження у виробничий процес підприємницьких структур.

Варто відмітити, що в Україні створено правове поле для розвитку та управління інноваційною діяльністю, положення якої урегульовані Законом України «Про інноваційну діяльність» [2], указами Президента, постановами та розпорядженнями Кабінету Міністрів України. У відповідності до чинного законодавства в Україні передбачено рівні права і гарантії захисту всіх суб'єктів, діяльність яких пов'язана із інноваційним бізнесом.

Важливим серед іншого, поряд з цим, стало підписання 30 квітня 2025 р. у Вашингтоні угоди про економічне партнерство між США та Україною, якою започатковується створення Інвестиційного Фонду реконструкції [5]. Спільний Українсько-Американський Фонд (50/50) залучатиме інвестиції у відбудову України. На знак визнання фінансової та матеріальної підтримки, яку Сполучені Штати надали обороні України після повномасштабного вторгнення рф, таке партнерство позиціонує прихильність обох країн, які будуть співпрацювати й інвестувати сумісно з метою, щоб спільні активи, можливості й таланти змогли прискорити мирний процес, в центрі якого повоєнне економічне відновлення та відбудова України – як вільної, суверенної та процвітаючої країни в довгостроковій перспективі. До того ж, пов'язані з угодою зміни мають бути внесені до національного законодавства – Податкового та Бюджетного кодексів, законодавства про надра, ліцензування. Це відкриє шлях до спільного інвестиційного фонду відбудови та запуску партнерства з США у сфері надр. Угода ратифікована в парламенті Верховною Радою України. Виходячи з реального змісту угоди, Україна зберігає повний контроль над своїми природними ресурсами та інфраструктурою, а також отримує частку в прибутках і жодних боргових зобов'язань перед США. Наповнення Фонду буде відбуватися з нових ліцензій – доходами від нових проєктів у галузі критичних матеріалів, нафти й газу. Сполучені Штати допоможуть

залучати інвестиції, американські та європейські новітні технології та інновації через агентство DFC (Development Finance Corporation). За очікуваннями, прибутки перші десять років не розподілятимуться, а будуть реінвестуватися виключно в українські проєкти з видобутку корисних копалин, нафти й газу, а також у пов'язану інфраструктуру та переробку. При цьому, рішення щодо конкретних проєктів будуть ухвалюватися спільно Україною та США [5].

Саме тому прагнення України стати членом ЄС вимагає від суб'єктів підприємництва підвищеної уваги до технологічних нововведень та потребує в умовах повоєнного відновлення України імплементації інноваційного бізнесу шляхом регулювання підтримки як з боку держави, так і закордонних країн-партнерів з метою реалізації ефективної соціально-економічної політики. До того ж сьогодні майже всі вітчизняні підприємці-товаровиробники усвідомили, що інноваційний бізнес (як кінцевий результат науково-технічної діяльності суспільства (чи окремого суб'єкта), спрямований на зміну (або ж удосконалення) об'єктів управління й отримання економічного, соціального, екологічного, технологічного ефектів) зумовлений потребами суспільства та є необхідним в організаційній, виробничій і фінансовій сферах. Саме технологічні удосконалення та інноваційний бізнес є основними складовими діяльності майже кожної бізнес-одиниці і їх подальший успішний розвиток сприятиме забезпеченню потреб суспільства у високих технологіях, конкурентній продукції, зміцненні конкурентоспроможності вітчизняної економіки.

Натомість результативність інноваційного бізнесу в Україні сьогодні ще залишається не достатньо високою (виходячи з показників обсягу (3,0–4,5 %) інноваційної продукції, яка виробляється та реалізується товаровиробниками) [3]. Це свідчить про наявність недоліків і перешкод, які існують в більшості суб'єктів підприємницької діяльності та стримують їх технологічний розвиток. Такими факторами серед основних (за даними Держстату України [3]) були виокремлені, насамперед, фінансова складова, тобто, нестача власних джерел фінансових ресурсів на підприємствах та великі суми їх витрат на нововведення; недостатня фінансова підтримка держави; високий ризик та тривалий термін окупності інноваційних розробок. Поряд з цим, розвитку інноваційного бізнесу вітчизняних підприємницьких структур перешкоджають недоліки в законодавчій базі; не високий попит на інноваційну та модифіковану продукцію (через більш високі ціни на неї) та нестача кваліфікованого кадрового персоналу.

Загалом дослідження інноваційного бізнесу дозволяють констатувати про відставання рівня існуючих (внаслідок вище викладених обставин) в України сучасних технологій від його світового значення в питаннях впровадження технологічних нововведень і освоєння на їх базі виробництва нових видів продукції, скорочення рівня реалізації досягнень науки і техніки на зовнішньому ринку. Саме тому ці питання залишаться серед актуальних в період повоєнного економічного відновлення країни.

Це, на нашу думку, потребуватиме приділення особливої уваги бізнесу до модифікацій та інвестування в науково-технічні розробки, пов'язані з новизною та інноваційністю продукції / товарів, дозволить йому утримувати позиції, поліпшувати їх стійкість і сприятиме наданню нових можливостей технічним засобам обслуговування виробничого процесу. Важливим за таких обставин стане визначення та аналіз інноваційності продукції / товарів з використанням наступних показників: інвестування в технічний розвиток; наявність модифікаційних змін з початку впровадження; дослідження очікувань споживачів та їх відповідність; наявність посезонних змін; новизна товару (за окремими галузями). Практичний досвід в цілому підтверджує, що впровадження інноваційних програм, які вже давно реалізуються розвиненими державами ЄС, підвищує ефективність політики, спрямованої на покращення соціально-економічного розвитку як окремих регіонів, так і країни в цілому [4].

Таким чином, при дослідженні ролі технологічних нововведень розвитку суб'єктів підприємницької діяльності в межах новизни інноваційного бізнесу мають прийматися обґрунтовані управлінські рішення щодо критеріїв оцінювання якості продукції / товару (модифікованого чи нового залежно від обраного позиціонування) та конкурентоспроможності економіки України в період її повоєнного відновлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Global innovation index. URL : https://www.globalinnovationindex.org/analysis-indicat

2. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04 липня 2002 р. № 40-IV (зі змінами). URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1977-12/page

3. Інноваційна діяльність в Україні: науково-аналітична доповідь / Писаренко Т. В., Кваша Т. К., Рожкова Л. В., Коваленко О. В. К. : УкрІНТЕІ, 2020. 45 с.

4. Ковтуненко К. В., Масленнікова Є. І. Інноваційна економіка: теоретичні та практичні аспекти : монографія / за ред. Д. С. Грінь. Херсон, 2017. 906 с.

5. Україна і США підписали угоду про економічне партнерство та створення інвестиційного фонду відбудови URL : https://www.kmu.gov.ua/news/

УДК 332

В. В. Смачило,
д-р екон. наук, професор
ORCID ID 0000-0002-6153-1564;
Є. Корольов,
здобувач третього (PhD)
рівня вищої освіти,
Харківський національний університет
міського господарства ім. О. М. Бекетова,
м. Харків, Україна
ORCID ID 0009-0001-4792-0344;
Є. О. Калінський,
канд. техн. наук, доцент,
Херсонський національний технічний університет,
м. Хмельницький, Україна
ORCID ID 0000-0002-2605-8759;
М. Смачило,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Університет «Люблінська Політехніка»,
м. Люблін, Польща

ТРАНСФОРМАЦІЯ СТРАРТАП-ЕКОСИСТЕМ МІСТ УКРАЇНИ: ВПЛИВ ВІЙНИ

Безумовним драйвером зростання економіки країни в сучасному світі є інновації, які реалізуються через стратап проєкти. Важливим етапом визначення вектору руху є відслідковування змін, які відбуваються в стартап-екосистемах. Основою даного дослідження стали дані Global Startup Ecosystem Index за 2022–2024, підготовленого платформою StartupBlink – найбільшим світовим рейтингом стартап-екосистем, який охоплює 100 країн та 1 000 міст з 2013 року [1; 2]. Особлива увага має приділятися малим екосистемам – містам, як драйверам локального інноваційного зростання [3].

Аналіз трансформації позицій екосистем міст України за 2022–2024 роки свідчить, що м. Київ залишається беззаперечним лідером серед українських міст, які потрапили в рейтинг, і його бал у 11 разів перевищує позицію другого українського міста – Львова. Саме міста Львів, Харків та Одеса показали значне покращення позицій, що частково пов’язано з релокацією стартапів із зони бойових дій. Позитивною є також зміна для міст Тернопіль і Дніпро, які в 2022 році випадали з рейтингу, тепер знову у топ-1000.

У табл. 1 наведено динаміку позицій українських міст у глобальному рейтингу стартап-екосистем за даними StartupBlink за 2022–2024 роки. Рейтинг відображає зміни в екосистемах міст в умовах війни та адаптації бізнесу до нових реалій.

Таблиця 1 – Порівняльний аналіз рейтингу стартап-екосистем міст України

Місто	Глобальний ранг			Динаміка 2022–2024
	2022 рік	2023 рік	2024 рік	
1. Київ	93	77	75	+18
2. Львів	749	491	397	+352
3. Харків	855	762	599	+256
4. Одеса	742	750	682	+60
5. Тернопіль	вибув	не входив	962	–
6. Дніпро	вибув	не входив	969	–

З аналізу табл. 1 відмічаємо, що м. Київ демонструє високу стабільність і поступове зростання: його рейтинг піднявся з 93-го на 75-те місце (+18 позицій). Він залишається єдиним українським містом у топ-100 світу, що свідчить про сталість, масштабність та впливовість його стартап-екосистеми навіть в умовах війни.

Друге серед українських міст – Львів – продемонстрував найбільший прорив, піднявшись за два роки на 352 позиції – з 749-го до 397-го місця. Це свідчить про динамічний розвиток інноваційної інфраструктури, успішну адаптацію до релокації бізнесів і зростання міжнародного інтересу.

Третю позицію серед українських міст займає стартап екосистема м. Харкова. Його рейтинг, незважаючи на важкі обставини, пов’язані з постійними обстрілами, бойовими діями та наближеністю до кордонів з росією, піднявся з 855-го на 599-те місце (+256 позицій). Це говорить про високу стійкість локальної екосистеми, її гнучкість та здатність до відновлення.

Аналогічні позитивні трансформації демонструє стратап екосистема м. Одеса, яка покращила свої позиції на 60 пунктів, хоча її розвиток відбувається повільніше порівняно з іншими містами. Це може бути зумовлено менш активною динамікою внутрішніх інвестицій або меншою кількістю масштабних стартапів.

Ситуація з стартапами в містах Тернопіль та Дніпро, які були відсутні у глобальному рейтингу у 2022–2023 роках, у 2024 році демонструє покращення, вони повернулись до топ-1000, зайнявши 962-ге та 969-те місця відповідно. Це свідчить про активізацію стартап-руху у цих містах, хоча вони поки що залишаються на ранніх етапах розвитку.

В цілому відмічаємо, що динаміка змін у глобальному рейтингу стартап-екосистем українських міст за 2022–2024 роки є позитивною та свідчить як про відновлення і зростання потенціалу інноваційного підприємництва, так і на розширення географії стартап-активності в Україні в умовах кризи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Global Startup Ecosystem Index / StartupBlink. 2022. URL : https://www.startupblink.com/blog/reports/
2. Global Startup Ecosystem Index / StartupBlink. 2024. URL : https://www.startupblink.com/blog/reports/
3. Стан та тенденції розвитку стартап-екосистем міст України / Смачило В. В., Димченко О. В., Рудаченко О. О., Черних М. І. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія : Економічні науки*. 2023. № 4 (1). С. 102–106. DOI : https://doi.org/10.25313/2520 2294 2023 4 8761

УДК 330.341.1:339.92(6+477)

З. С. Соколова,
канд. екон. наук, доцент,
ДУ «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-2745-1568

РОЛЬ ІННОВАЦІЙНОГО БІЗНЕСУ В НАЛАГОДЖЕННІ ПАРТНЕРСЬКИХ ВІДНОСИН З ПІДПРИЄМЦЯМИ КРАЇН АФРИКИ

За останнє десятиліття, завдяки поширенню інновацій, Африка перетворилася на регіон підприємницьких перспектив. Вони мають значення для розвитку партнерських відносин з підприємцями інших країн, зокрема з України. Саме інновації сьогодні допомагають долати проблеми, які раніше значно ускладнювали партнерство з африканськими підприємцями: відсутність можливостей проведення розрахунків, погана інфраструктура, відсутність необхідних навичок у працівників з числа місцевих тощо.

Внесок від втілення інновацій в Африці є доволі серйозним. Вражають темпи зростання, зокрема у період 2020–2021 р. інвестиції венчурного капіталу на континенті у певних секторах зросли більш ніж на 100 %. Значними є розміри інвестування в інноваційний бізнес: у 2022 р. фонди, зібрані через стартапи в країнах лідерах Африки склали 1,2 та 1,1 млрд дол. США в Нігерії та Кенії (відповідно), 823, 555 та 391 млн дол. США – в Єгипті, ПАР та Гані (відповідно), 152, 119 та 112 млн дол. США – в Алжирі, Тунісі та Сенегалі, 80 та 70 млн дол. США – в Танзанії та Уганді [1].

На просування інновацій в Африці впливають декілька чинників: серед населення переважає молодь, яка має потребу в інноваціях; втілення нових технологій (смартфони, інтернет, мобільні гроші тощо); зростає приток венчурного капіталу; поступово втілюються державні програми для сприяння інноваціям [2].

В країнах Африки інноваційні технології використовують, переважно у сфері фінансів. Однак, за останнє десятиліття їхнє застосування розширилося, їх почали втілювати також в інших сферах, зокрема у системах охорони здоров'я та освіти, в агробізнесі, в енергетиці з відновлюваних джерел енергії [2].

Важливість фінтех-компаній для економіки полягає у забезпеченні фінансових послуг численним споживачам, велика частина яких, раніше не мали доступу до банківських послуг. Стартапи агрітех на основі технологій IoT (інтернет речей) допомагають фермерам збільшити продуктивність, просувати стале сільське господарство [2].

У міру того, як інструменти штучного інтелекту (AI), машинного навчання (ML) та інші інноваційні технології стають все більш доступними, африканські підприємці

все частіше впроваджуватимуть стратегії на їх основі для вирішення місцевих проблем і забезпечення конкурентних переваг в глобальних масштабах. Африканські стартапи використовують ці технології для оптимізації операцій та покращення клієнтського досвіду. В результаті відбувається інноваційна революція екосистеми стартапів Африки [2].

З числа найбільш відомих стартапів Африки, історії успіху яких вражають, можна навести наступні.

Піонери фінтеху з Нігерії: Flutterwave, Paystack та Moniepoint. Вказані фінтех гіганти здійснили революцію в цифрових платежах по всьому континенту. Наприклад, Flutterwave, спростив обробку платежів для компаній будь-якого розміру та залучив венчурний капітал. Paystack, завдяки своїм інноваційним рішенням, спростив продавцям отримання онлайн-платежів [2].

Інша фінтех-компанія з Нігерії Moniepoint була створена у 2015 р. на складному ринку. В 2024 р. ця компанія досягла статус єдинорога, з чим вона стала восьмою в Африці. Незважаючи на проблеми з фінансуванням та інфраструктурою, Moniepoint використовує інформацію про місцевий ринок для надання інноваційних фінансових послуг. Завдяки цьому він отримує підтримку як місцевих, так і міжнародних інвесторів.

Ці історії успіху підкреслюють, що задоволення конкретних потреб ринку, таких як фінансова доступність, може призвести до швидкого зростання та регіональної експансії. Вони є свідченням стійкості африканських стартапів.

Стартап з рекрутингу Andela також з Нігерії. Компанія Andela була створена у 2014 р. як об'єднання африканських розробників програмного забезпечення з глобальними технологічними компаніями. Сьогодні це глобальний центр рекрутингу у технологічній галузі. Andela масштабувала африканські технічні таланти в усьому світі, створила можливості працевлаштування для тисяч африканців, й також почала позиціонувати Африку як ключового гравця у глобальній технологічній екосистемі [2].

У висновку доцільно вказати, що історії успіху зазначених інноваційних стартапів Африки свідчать про трансформацію підприємницького ландшафту континенту, який спирається саме на інноваційний бізнес. Важливим є глибоке розуміння місцевого контексту, що має вирішальне значення для їхнього підйому. Завдяки поширенню інноваційних технологій та швидко зростаючому населенню роль інноваційного бізнесу буде зростати. Диверсифікація екосистеми стартапів Африки сприятиме розвитку сталої економіки, й також приверне ширше коло інвесторів. В цілому це стане надійною опорою у розвитку партнерських відносин з африканськими підприємцями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Fleck Anna. Where Africa's Startup Activity Is Concentrated. Statista. November 16, 2023. URL : https://www.statista.com/chart/24911/vc-investment-by-country-in-africa/ (дата звернення: 26.05.2025).

2. Africa Startup Ecosystem: Innovation, Challenges, and Opportunities. Today Africa. March 1, 2025. URL : https://todayafrica.co/africa-startup-ecosystem/ (дата звернення: 26.05.2025).

УДК 330.1

В. В. Солодкий,
здобувач третього (PhD)
рівня вищої освіти,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0009-0007-4541-0547

МІСЦЕ Й РОЛЬ ТЕХНОЛОГІЧНИХ КОМПАНІЙ У ПОВОЄННІЙ ВІДБУДОВІ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

Повоєнне відновлення економіки потребує суттєвих фінансових, матеріальних, людських ресурсів та впровадження новітніх технологій. Враховуючи необхідність суттєвих витрат на оборону, невизначеність довгострокової фінансової підтримки в майбутньому та потребу в швидкому відновлення, державні інституції мають визначитись з пріоритетними напрямками, секторами та напрямками підтримки. Технологічний сектор економіки може стати ключовим фактором відновлення економічного потенціалу держави за умови створення сприятливих умов для його розвитку та підтримки. Протягом останніх десяти років технологічні компанії стрімко розвивались, а починаючи з періоду широкомасштабного вторгнення – залишились важливим джерелом надходження валютної виручки та одним з найкращих роботодавців в державі. Поступове сповільнення технологічного підприємництва в Україні зумовлене не тільки військовими діями, але й корекцією світового технологічного бізнесу. Трансформація міжнародних компаній вже призвела до нової структури контрактів з іноземними замовниками, які шукають спеціалістів з впровадження штучного інтелекту, хмарних обчислень, кіберзахисту. Важливим напрямком обіцяє стати впровадження сучасних військових технологій – безпілотні повітряні, наземні та морські апарати, програмне забезпечення для навчання, ситуаційної обізнаності на полі бою, програмні продукти та мобільні додатки для автоматизації служби, документообігу, обліку, проходження лікарських комісій.

Українські дослідники Тимошенко Н. Ю., Ронський Б. Ю. [1], Лісік О. А., Моряк Т. П. [2], Хоменко О., Хоменко І. [3] визначають важливу роль ІТ сектору в українській економіці та його потенціал в повоєнному відновленні, Коломієць О. Г. аналізує роль венчурного інвестування в розвитку технологічних компаній [4], Присяжнюк А. Ю. узагальнює основні чинними розвитку ІТ-кластерів [5]. Враховуючи зміни в технологіях, нових дослідженнях, потребують уточнення визначення перспективних напрямків, методів стимулювання розвитку компаній, підходів до комплексного розвитку усієї екосистеми інновацій.

Основним державним органом влади, який займається розвитком ІТ-сектором є Міністерство цифрової трансформації України. За його поданням Кабінетом міністрів України було прийнято «Стратегію цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках» [6]. В документі встановлено 18 стратегічних цілей та плани по їх виконанню. Очевидно, що при дефіциті фінансування, поточні плани вимагатимуть оперативного коригування та можливого скорочення заходів та бюджетів на їх виконання. На нашу думку, ця стратегія має стати відкритою до включення нових технологій та напрямків і виключення неактуальних планів.

На нашу думку, технологічний сектор економіки має залишитись важливим чинником валютної виручки в економіку України. Цьому сприяє наявність кваліфікованого персоналу та високі позиції українських ІТ компаній на світовому ринку надання комп'ютерних послуг. Поступове зростання світового ринку призведе до збільшення контрактів, пошуку персоналу та збільшення виручки від реалізації.

Відновлення традиційної економіки в Україні в повоєнний період матиме суттєві обмеження, зокрема частина виробничих потужностей зруйнована або не має доступу до сировини, суттєво обмежено можливості або зросли витрати для вивезення продукції на експорт, отримання іноземних інвестицій в умовах військових дій є малоймовірним сценарієм.

В таких умовах потрібно зосередитись на пошуку міжнародних партнерів для інтеграції нашої держави в ланцюжки створення технологічної продукції, у точу числі грантові програми ЄС, залучення міжнародних технологічних компаній, створення спільних дослідницьких центрів, відкриття представництв міжнародних технологічних компаній, спільні університетські програми.

Важливим фактором, який потрібно враховувати, – трансформація ринку праці. Маючи великі втрати від міграції в інші країни, залучення великої кількості людей до Збройних сил України, потрібно постійно впроваджувати новітні технології та залучати нові кадри для розвитку. Нагальною потребою в повоєнний період стане підготовка та перепідготовка кадрів для технологічної галузі, особливо серед ветеранів та мігрантів. Потрібно в щорічних бюджетах планувати гранти на технічні спеціальності в вузах, професійних закладах освіти та в сфері EdTech.

Перспективним напрямком створення технологічних компаній є розвиток стартапів та супутньої інфраструктури – бізнес-інкубатори, акселератори, венчурні інвестори, дослідницькі та юридичні компанії. Україна має великий потенціал для розвитку таких компаній у повоєнний період, особливо в напрямках військових технологій (MilTech), фінансовій (FinTech), освітній (EdTech), аграрній (AgroTech) сферах та охороні здоров'я (MedTech). Ключової умовою розвитку таких компаній є можливість розвиватись та отримати засновникам та інвесторам прибуток від продажу або виходу на фондовий ринок. Державі потрібно створити умови для венчурних інвесторів,

зменшити бар'єри для виходу на ринок новим компаніям, у тому числі для участі в системі державних закупівель, стимулювати розвиток ІТ кластерів.

Постійний розвиток технологічних компаній вимагає підготовки кваліфікованих кадрів. Заклади освіти мають стати активними учасниками екосистеми інновацій, проводячи наукові дослідження та створюючи програми підготовки спеціалістів, що потребує ринок.

Розвиток технологічного сектору в повоєнний період може стати основою відновлення економічного потенціалу держави, стрімкому розвитку ринку праці на продуктах та технологіях з високою доданою вартістю, залучення міжнародних та національних інвесторів, створення повноцінного фондового ринку та покращення рейтингів інвестиційної привабливості держави. Залучаючи центральні та місцеві органи влади, а також міжнародні технологічні компанії до роботи над спільними проєктами можна запустити самопідтримуючий процес впровадження сучасних технологій на регіональному рівні. Вибір пріоритетних проектів та напрямків має узгоджуватись з фінансовими можливостями, безпековою ситуацією та наявністю науково-освітнього потенціалу в регіоні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тимошенко Н. Ю., Ронський Б. Ю. Проблеми та перспективи розвитку ІТ-індустрії в Україні. *Економіка та суспільство*. 2018. Вип. 18. URL : https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-17-57

2. Лісік О. А., Моряк Т. Б. Аналіз стану ІТ-сектору України в умовах повномасштабної війни. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 55. URL : https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-67

3. Хоменко І., Хоменко О. Особливості ІТ-галузі в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2023. № 2 (34). С. 143–153. URL : https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-2(34)-143-153

4. Коломієць О. Г. Забезпечення розвитку ІТ-кластерів в Україні на основі венчурного інвестування : дис. … канд. екон. наук : 08.00.03. Рівне, 2017. 266 с.

5. Присяжнюк А. Ю. Сингулярність кластерного розвитку національної економіки : монографія. Київ, 2022. 300 с. ISBN 978-966-918-045-2 ; DOI 10.31617/m.knute.2022-145

6. Про схвалення Стратегії цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1351-2024-%D1%80#Text (дата звернення: 24.05.2025).

УДК 331.5

Н. В. Ушенко,
д-р екон. наук, професор
ORCID ID 0000-0002-3158-4497;
К. О. Глебець,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Київський столичний університет
імені Бориса Грінченка,
м. Київ, Україна

ВЕТЕРАНСЬКЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ДРАЙВЕР ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ГРОМАД У ПІСЛЯВОЄННІЙ УКРАЇНІ

Післявоєнне відновлення України передбачає не лише фізичну реконструкцію інфраструктури, а й соціально-економічну реінтеграцію тих, хто захищав державу. Відповідно до Стратегії розвитку ветеранської політики до 2030 року, пріоритетом є створення умов для економічної самореалізації ветеранів, зокрема шляхом розвитку підприємництва, виокремлена операційна ціль 5 «Економічна незалежність». Ветеранський бізнес не лише сприяє особистій стабільності захисників, а й стає рушієм трансформації громад, посилюючи їхню стійкість, залучаючи інвестиції та формуючи нові точки економічного зростання. Слід враховувати, що загальна чисельність ветеранів війни, членів родин загиблих, осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні становить понад 1,3 млн осіб, а подальша російська агресія може призвести до збільшення ветеранської спільноти [1].

Сучасний український ветеран – це переважно чоловік або жінка віком від 25 до 45 років, із досвідом участі в бойових діях. Багато з них мають вищу або професійно-технічну освіту, значна частина – з цивільним досвідом роботи до війни. Після повернення до мирного життя ветерани часто стикаються з викликами адаптації: психологічними травмами, проблемами з працевлаштуванням, недовірою до інституцій, обмеженим доступом до якісної медичної та соціальної підтримки. Водночас багато хто демонструє високий рівень мотивації до самореалізації, бажання бути корисними державі й громадам у новій якості – як підприємці, активісти чи лідери думок.

Результати онлайн-опитування «Актуальні потреби та бачення можливостей для кар’єрного і професійного зростання ветеранів» (проведеного Міністерством у справах ветеранів України 6–12 лютого 2023 р.) [3] показали серед ветеранів та діючих військовослужбовців найбільшу питому ємність бажаючих, які хотіли б у майбутньому відкрити власну справу (63,6 % та 64,6 %) [2, с. 52] (рис. 1–2).

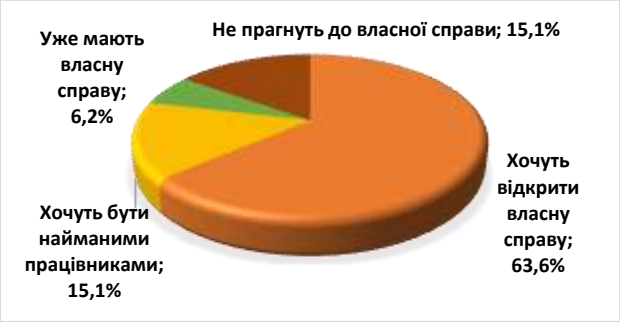

Рисунок 1 – Відповіді ветеранів та діючих військовослужбовців щодо бажання мати власну справу (лютий 2023 р.), %

Джерело: [3].

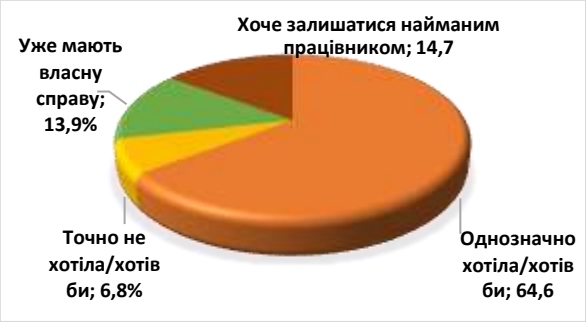

Рисунок 2 – Відповіді діючих військових щодо бажання мати власну справу (лютий 2023 р.), %

Джерело: [3].

Для багатьох ветеранів відкриття власної справи стає логічним продовженням служби, але вже в мирному форматі. Підприємництво дозволяє зберегти ініціативність, відповідальність і лідерські якості, набуті на фронті, трансформуючи їх у конструктивну дію на користь громади та країни. Власна справа допомагає подолати відчуття втрати сенсу після війни, відновити контроль над життям і зміцнити самооцінку. Бізнес дає ветеранові відчуття корисності, автономії та перспективи, знижує рівень тривожності й ізоляції, сприяє емоційній стабілізації.

Ветеранські підприємства створюють нові робочі місця, стимулюють розвиток суміжних сфер, активізують місцевий ринок і збільшують податкові надходження. У громадах, де виникають такі бізнеси, зростає соціальна згуртованість і довіра до місцевих ініціатив. Крім того, ветеранські бізнеси часто стають прикладом для інших – надихаючи на самозайнятість і підприємництво. Післявоєнні громади потребують нових точок зростання — і саме ветеранські ініціативи здатні їх створити. Завдяки гнучкості, орієнтації на реальні потреби населення та внутрішній мотивації, ветерани запускають бізнеси у сферах, які напряму впливають на добробут громади: виробництво, логістика, аграрний сектор, освіта, послуги. Це не лише економічне відновлення, а й формування нової якості місцевого середовища.

Ветерани, запускаючи власну справу з нуля, часто формують нові бізнес-моделі, орієнтовані на локальність, сталість та соціальну відповідальність. Це створює передумови для розвитку культури мікробізнесу, яка ґрунтується не лише на прибутку, а й на цінностях служіння громаді, прозорості та взаємопідтримки.

2024 року Верховна Рада України підтримала за основу законопроєкт № 10258 «Про ветеранське підприємництво» [4], яким уперше на законодавчому рівні пропонується визнавати ветеранські бізнеси формою соціального підприємництва. Це рішення є стратегічно важливим не лише для системної підтримки ветеранів, а й для розвитку нової моделі економіки в умовах війни та післявоєнного відновлення.

У чому полягає інноваційність такого підходу? На відміну від класичних моделей бізнесу, ветеранське підприємство у цьому форматі виконує подвійну функцію: економічну (створення продукту чи послуги) та соціальну (реінтеграція, підтримка, згуртування). Завдяки статусу соціального підприємства, ветеранський бізнес отримає доступ до: участі в державних і місцевих закупівлях з преференціями; грантів та фінансування за спрощеними процедурами; податкових пільг або відстрочок (за подальшого ухвалення відповідних положень); інфраструктурної підтримки: безкоштовних навчань, менторських програм, інкубаторів. Легалізація сектору, що досі розвивався напівформально – багато ветеранських бізнесів в Україні працювали ефективно, але вони не мали чітко визначеного правового статусу. Закон відкрив шлях до їх формалізації, створення єдиного реєстру, маркування продукції як ветеранської (за аналогією з fair trade) та зростання довіри з боку суспільства, інвесторів і партнерів. У США діє система "veteran-owned businesses", яка передбачає пільги у держзакупівлях, окремі програми кредитування від SBA (Small Business Administration) та національні бізнес-реєстри. У Великій Британії функціонує Armed Forces Covenant, що дозволяє ветеранам отримувати підтримку на місцевому рівні в партнерстві з муніципалітетами та приватним сектором. Ізраїль активно розвиває модель ветеранських стартапів у межах програм адаптації після служби. Україна, запроваджуючи відповідну модель, виходить на глобальний рівень ветеранської політики, де економічна активність є важливим елементом реінтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про схвалення Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2027 роках : розпорядження КМУ від 29 листопада 2024 р. № 1209-р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2024-р#n12

2. Ушенко Н. В. Соціальне підприємництво в системі сприяння ветеранської зайнятості. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій.* 2025. URL : https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/434

3. Портрет ветерана. Блок «Потреби ветеранів»: друге анонімне онлайн-опитування серед ветеранів та діючих військовослужбовців (6–12 лютого 2023 р.) / Міністерство у справах ветеранів України, Український ветеранський фонд. URL : https://veteranfund.com.ua/doc/6-12-02-23.pdf

4. Верховна Рада прийняла у першому читанні законопроєкт про ветеранське підприємництво. URL : https://www.kmu.gov.ua/news/verkhovna-rada-pryiniala-u-pershomu-chytanni-zakonoproiekt-pro-veteranske-pidpryiemnytstvo

УДК 339.92:378.4

О. О. Ципліцька,
д-р екон. наук, доцент,
Державна установа «Інститут економіки
та прогнозування НАН України»,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-3803-9421

ВІЛЬНИЙ РУХ ЗНАНЬ, ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДОСЛІДНИКІВ ЯК «П'ЯТА СВОБОДА» ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ ЄС

Об'єднання ринку ЄС базується на чотирьох основних свободах – вільному руху капіталу, людей і товарів, а також послуг. Проте, з огляду на поступову втрату конкурентоспроможності Євросоюзу на світовій арені та залежність від зовнішніх технологій, виникла потреба у нових підходах, які б забезпечили технологічні та економічні переваги для країн-учасниць блоку.

У звіті Е. Летта «Набагато більше, ніж ринок: швидкість, безпека, солідарність» [1], оприлюдненому у 2024 р. наголошено, що успіх єдиного ринку залежить від правильного використання європейського потенціалу знань та інновацій для досягнення інклюзивного та сталого добробуту. Він запропонував ідею «П'ятої Свободи» – вільного переміщення знань і дослідників, що сприятиме розвитку досліджень, інновацій та освіти в ЄС. Ідея не є новою: у 1989 році її як найважливішу із свобод визначив Жак Делор, президент Європейської Комісії у 1985-1995 рр., а у 2007 році актуалізував у своїй виступах і публікаціях Янез Поточнік, європейський комісар з питань довкілля у 2010–2014 рр., який підкреслював важливість підтримки передової науки Європейською радою з досліджень (ERC) та розвиток кар'єри науковців [2]. Принципи розвитку незалежної науки та вільної циркуляції знань, технологій та дослідників також встановлені у статті 179 «Дослідження, технічний розвиток і космос» Договору про функціонування ЄС.

«П'ята Свобода», згідно із звітом Е. Летта, охоплює шість основних сфер: дослідження, інновації, дані, компетенції, знання та освіту [1]. Інтеграція «П'ятої Свободи» в єдиний ринок має перетворити величезний масив накопичених, але фрагментованих у геопросторовому сенсі знань країн ЄС у можливості для зростання і нарощування конкурентоспроможності їх економіки, стимулювання суспільного прогресу і культурного просвітництва. Відтак «п'ята свобода» виходить за рамки простого сприяння переміщенню результатів досліджень та інновацій, і позиціонує ЄС не лише як світового лідера у встановленні етичних стандартів для інновацій та поширення даних і знань, але й як виробника нових технологій, створених на принципах поваги до свободи, конфіденційності і безпеки. Реалізація цих засад вимагає комплексного підходу, спрямованого на розвиток інновацій, відкритої науки та цифрової грамотності.

Формування такого підходу має включати зміни в управління для створення потужної європейської технологічної інфраструктури та розширення спектру інструментів, важелів і механізмів промислової політики; залучення приватних інвестицій у надійну цифрову інфраструктуру та технології; розвиток європейських технологічних корпорацій; гармонізація механізмів транскордонного потоку даних; поглиблення публічно-приватного партнерства в обміні знаннями та впровадженні інновацій у стратегічних секторах; цілеспрямована підтримка стартапів та малого і середнього підприємництва; розвиток відкритої науки; участь громадян в економіці знань за рахунок розвитку цифрової грамотності та навичок; вбудовування в наукову та освітню політики етичних аспектів застосування ШІ, великих даних та інших; спрощення бюрократії, розширення використання регуляторних «пісочниць» для досліджень та інновацій і забезпечення недискримінаційного доступу до інтернету.

Фактична реалізація принципу має спиратися на Європейське сховище знань (European Knowledge Commons) – централізовану цифрову платформу, яка надає доступ до фінансованих державою досліджень, наборів даних та освітніх ресурсів.

Водночас аналіз низки кейсів щодо мобільності даних, знань і дослідників [3] демонструє, що внаслідок відставання розвитку Європейського дослідницького простору від встановлених цілей, а також невисокого рівня довіри між державами-членами Євросоюзу, існують суперечливі інтереси як щодо мобільності знань, так і дослідників. Очікується, що ці питання можуть бути вирішенні при реалізації Рамкової програми для досліджень та інновацій – Framework Programme for Research and Innovation (“FP10”), яка почнеться з 2028 року.

ЄС вже запровадив низку ініціатив для полегшення циркуляції знань і навичок, серед яких: створення Європейського дослідницького простору, Європейського інноваційного простору та Європейського освітнього простору; реалізація програм підтримки академічної мобільності, досліджень та інновацій Horizon Europe, Erasmus+, Innovation Fund; прийняття Європейської стратегії даних (2020 р.), Комюніке «Цифровий компас 2030: європейський шлях для цифрового десятиліття» (2021 р.), Європейської декларації про цифрові права та принципи (2023 р.), Закону ЄС про дані (2023 р.), Закону про штучний інтелект (2024 р.); створення Союзу заощаджень та інвестицій (2025 р.) тощо.

З 2025 року заплановано реалізацію низки безпрецедентних ініціатив, які мають прискорити досягнення цілей «П’ятої Свободи» та просування ЄС до технологічного лідерства у глобальному масштабі (табл. 1).

Таблиця 1 – Заходи політики ЄС щодо реалізації принципу «П'ятої Свободи»

№ з/п	Напрям імплементації	Плановані заходи
1.	Спрощення регуляторної системи	– дозвіл на злиття компаній як способу масштабування; – простіші правила для публічних закупівель інновацій; – введення 28-го режиму – єдиного правового режиму для інноваційного підприємництва (Ініціатива «Стратегія ЄС для стартапів та масштабування», Європейський акт про інновації)
2.	Мобільність дослідників	– розширення свобод для перебування дослідників в закордонних дослідницьких установах
3.	Збільшення доступу наукоємних підприємств до фінансових ресурсів	– створення Союзу заощаджень та інвестицій («Комюніке про союз заощаджень та інвестицій: стратегія сприяння добробуту громадян та економічній конкурентоспроможності в ЄС» від 19.03.2025) – створення Банківського Союзу (Banking Union)
4.	Розвиток європейського простору даних	– забезпечення портативності даних (FAIR-дані)
5.	Розвиток європейського дослідницького простору (ERA)	– збільшення витрат на R&D з акцентом на впливових проєктах до 3 % ВВП; – прийняття Закону «Про Європейський дослідницький простір»); – переосмислення та підготовка наступної рамкової програми FP10 з 2028 року; – Політичний порядок денний Європейського дослідницького простору (ERA Policy Agenda 2025–2027), який сприяє відкритій науці, впровадженню штучного інтелекту, підвищенню цінності науки для політики

Джерело: авторська розробка.

Отже, «П'ята свобода», яка охоплює дослідження, інновації, дані, знання, компетенції та освіту, є фундаментальним елементом євроінтеграції, здатним перетворити фрагментовану та нерівномірну систему знань ЄС у спільну платформу, що відкриє нові можливості для зростання, інновацій та соціальної інклюзії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Letta E. *Much more than a market. Speed, security, solidarity*. 2024. 146 p. URL : https://www.consilium.europa.eu/media/ny3j24sm/much-more-than-a-market-report-by-enrico-letta.pdf (дата звернення: 10.03.2025).

2. Potočnik J. Increasing research in the European Union. *European Journal of Immunology*. 2007. No. 37. Pp. 1157–1160. URL : http://dx.doi.org/10.1002/eji.200790016

3. Sturm T. The EU's Fifth Freedom: Why and How to Develop the 'Freedom of Knowledge'. *European Review*. 2024. Vol. 33, Issue 1. Pp. 19–37. URL : https://doi.org/10.1017/S1062798724000164

УДК 930.24:621.337.1:338.124.4(477)

Н. О. Черненко,
канд. екон. наук, доцент
ORCID ID 0000-0002-7424-7829;
О. О. Корогодова,
канд. екон. наук, доцент
ORCID ID 0000-0003-2338-365X;
Я. І. Глущенко,
канд. екон. наук, доцент,
КПІ ім. Ігоря Сікорського,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-1454-0369

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНЮВАННЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПЕРЕДОВИХ «ЗЕЛЕНИХ» ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ МІСЦЕВИХ ГРОМАД

У сучасних умовах посилення екологічних викликів, загострення проблем ресурсного виснаження та зростання вимог до забезпечення енергетичної безпеки, застосування передових «зелених» технологій у місцевих громадах набуває особливого значення. Відновлення територій після воєнних дій, а також імплементація Цілей сталого розвитку ООН вимагають трансформації традиційних підходів до забезпечення життєдіяльності громад, акцентуючи увагу на зменшенні вуглецевого сліду, ефективному використанні природних ресурсів та підвищенні рівня екологічної безпеки. З огляду на це, постає необхідність наукового обґрунтування методичного підходу до оцінювання еколого-економічної ефективності впровадження «зелених» технологій на місцевому рівні як інструмента управління сталим розвитком.

У цьому контексті на особливу увагу заслуговує запропонована авторами у попередніх дослідженнях методика розрахунку коефіцієнта ефективності зеленого (природного) капіталу (GNC), яка враховує не лише економічні результати впровадження інновацій, а й масштаб екологічних витрат [1]. Запропонований методичний підхід ґрунтується на концепції ефективності зеленого (природного) капіталу в умовах Industry 4.0 та орієнтований на практичне застосування у місцевих громадах. Основна ідея полягає у визначенні інтегрального показника, коефіцієнта еколого-економічної ефективності (GNC, Green Natural Capital coefficient), що дозволяє об’єктивно оцінити віддачу від екологічних інвестицій з урахуванням супутніх економічних результатів та природоресурсного навантаження.

Методика, що запропонована авторами дослідження у попередній публікації, передбачає врахування таких основних показників:

а) GR (Green Result) – економічний ефект (чистий прибуток, додана вартість, операційний дохід);

б) GI (Green Impact) – екологічне навантаження (витрати на природоохоронні заходи, обсяги викидів, втрати від забруднення) [1].

На цій основі розраховується коефіцієнт ефективності зеленого капіталу (Green Natural Capital, GNC) як відношення економічного результату (GR) до екологічного впливу (GI), при цьому вищі значення GNC свідчать про більш раціональне та ефективне використання природних ресурсів.

Методичний підхід при застосуванні зазначеного показнику для місцевих громад має включати наступні етапи:

– визначення цілей та завдань оцінювання (уточнення функціонального призначення «зеленої» технології, цільових показників сталого розвитку, що мають бути досягнуті);

– збір та обробка вихідних даних, де здійснюється збір кількісних показників (економічних, екологічних, соціальних);

– розрахунок економічного ефекту (GR);

– оцінювання екологічного впливу (GI);

– розрахунок коефіцієнта GNC;

– порівняльний аналіз альтернативних технологій (за необхідності проводиться оцінювання кількох варіантів проєктів або технологій. Обирається оптимальний за значенням GNC та додатковими критеріями варіант з урахуванням інституційного контексту (наявність нормативно-правових актів, доступність інструментів стимулювання (гранти, пільги, зелене фінансування), рівень залученості громадськості);

– формування рекомендацій для прийняття рішень.

Застосування методичного підходу дозволить місцевим органам влади здійснювати комплексний аналіз доцільності впровадження «зелених» технологій з урахуванням економічних вигод, екологічних результатів і соціальних переваг. Так, у статті [1] автори провели розрахунок GNC для українських підприємств, що дозволяє застосувати аналогічний принцип для місцевих громад, наприклад, при впровадженні проєктів, що наближають «зелений» перехід. Такі дані надають можливість відповідно оцінити рівень еколого-економічної ефективності навіть за умов низького прибутку, якщо водночас досягається суттєве зниження екологічного навантаження, зокрема скорочення викидів або зменшення енергоспоживання. Це сприятиме підвищенню прозорості прийняття рішень, ефективному плануванню бюджету, залученню інвестицій і зміцненню партнерств із міжнародними донорами [2].

Отже, запропонований методичний підхід до оцінювання еколого-економічної ефективності застосування передових «зелених» технологій у місцевих громадах ґрунтується на принципах поєднання екологічного результату з економічним ефектом,

адаптованих до умов сучасного інноваційного розвитку (Industry 4.0) та вимог Європейського зеленого курсу (EGD) [3]. Застосування індикатора ефективності зеленого капіталу (GNC) дозволяє об'єктивно оцінювати доцільність впровадження новітніх технологій з урахуванням специфіки місцевих потреб і обмежень. Методика є придатною для аналізу ефективності реалізованих або запланованих природоохоронних проєктів; формування рекомендацій щодо оптимального розподілу ресурсів громади; підвищення рівня прозорості рішень у сфері сталого розвитку. Таким чином, впровадження цього підходу сприятиме прийняттю виважених управлінських рішень на місцевому рівні, забезпечуючи збалансоване поєднання економічних результатів і екологічного добробуту громади.

У тезах доповіді використані матеріали НДР «Ресурсне забезпечення місцевих громад для підвищення спроможності протидіяти кризовим ситуаціям» (0125U002065), яка виконується за рахунок фінансування МОН у рамках міжнародного науково-технологічного співробітництва відповідно до Протоколу П’ятнадцятого засідання Спільної робочої групи Україна-НАТО із співробітництва з питань науки та довкілля від 04 липня 2017 року і листа МОН № 1/3273-25 від 20.02.2025, щодо надання фінансування на виконання науково-дослідної роботи за проєктом Програми НАТО «Наука заради миру та безпеки».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Korohodova, O., Moiseienko, T., Hlushchenko, Y., & Chernenko, N. (2024). Ukraine’s Green Economy Growth in the Context of Industry 4.0: Challenges and Solutions. *Ekonomika*, 103 (2), 24–44. URL : https://doi.org/10.15388/Ekon.2024.104.2.2

2. Інституційне забезпечення територіальними громадами соціальних послуг для населення в умовах правового режиму воєнного стану / Черненко Н. О., Корогодова О. О., Підлісний С. Б., Глущенко Я. І. *Здобутки економіки: перспективи та інновації.* 2024. Вип. 10. URL : https://econp.com.ua/index.php/journal/article/view/160 ; DOI : https://doi.org/10.5281/zenodo.13914238

3. A European Green Deal Striving to be the first climate-neutral continent [online] / European Commission. URL : https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

УДК 330.34.01:658

О. С. Черненко,
здобувач третього (PhD)
рівня вищої освіти,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0009-0002-5362-9702

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЯК НАПРЯМ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Відновлення національної економіки України в післявоєнний період неможливе без активного залучення та модернізації науково-інноваційної системи (далі – НІС). У цьому документі розглядаються основні аспекти функціонування української НІС, виявляються чинники її роздрібненості та дезінтеграції, а також пропонуються шляхи її оновлення з урахуванням потенціалу для участі в післявоєнному відновленні [1, с. 33].

У ході аналізу програм відновлення України після війни були визначені численні виклики та завдання, вирішення яких може бути ефективним саме за рахунок використання науково-інноваційного потенціалу. Однак роль науки у відповідних стратегічних документах подається фрагментарно й обмежено, при цьому значна частина проблем, зумовлених тривалими недоліками державної політики та впливом війни, лишається поза увагою.

Питань, які потребують розв'язання в контексті повномасштабного вторгнення росії, накопичилось чимало. Серед них ефективне функціонування наукової сфери в умовах війни та її подальший розвиток у мирний час. У цьому матеріалі акцент зроблено на ключових елементах, які необхідно створити вже зараз для майбутньої трансформації наукової галузі [2, с. 215]. Зокрема, це:

– здатність держави розробляти політики, спираючись на наукові дані та експертні висновки;

– підготовленість наукової спільноти до участі в процесах реконструкції та наявність сучасної дослідницької інфраструктури;

– ефективна взаємодія науки з усіма учасниками процесів післявоєнного відновлення;

– тісна інтеграція наукових і інноваційних підсистем у межах НІС;

– відповідність фінансування науково-технологічної та інноваційної діяльності завданням післявоєнної відбудови.

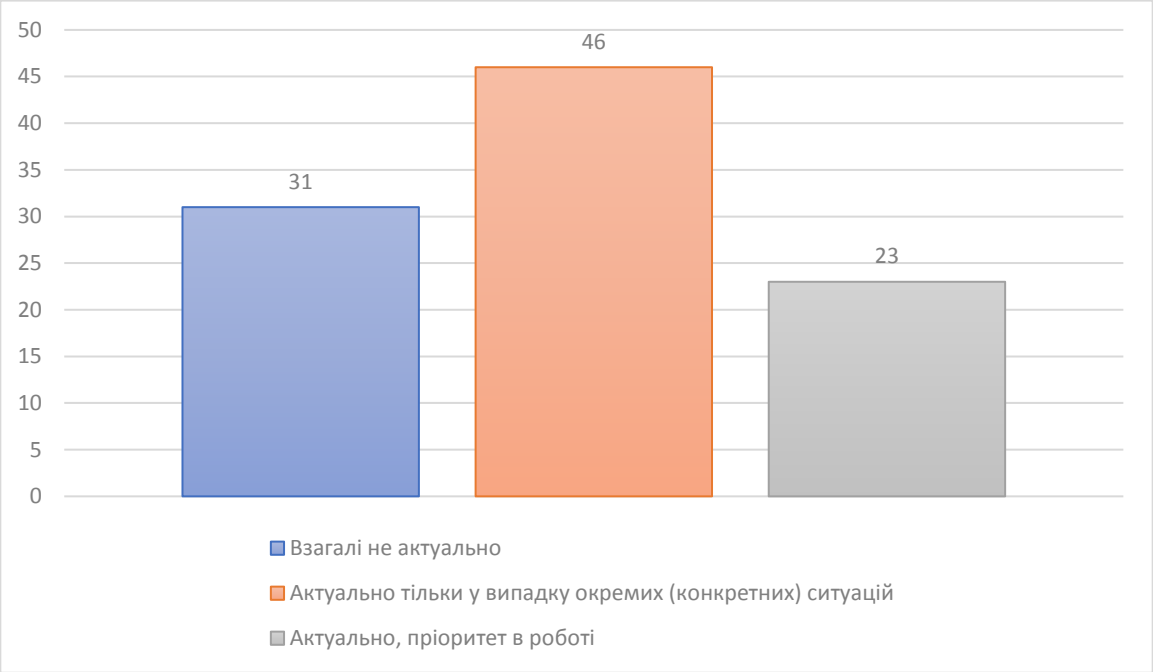

Рисунок 1 – Актуальність впровадження інновацій для підприємств 2023–2024 рр, %

Джерело: складено автором на основі даних інституту економічних досліджень та політичних консультацій [4].

Для вирішення зазначених проблем пропонуються такі кроки:

1. Гармонізація національного законодавства у сфері науки, техніки та інновацій з міжнародною термінологією.
2. Інтеграція підходів ЄС до формування державної політики, що ґрунтується на доказовій базі та наукових даних.
3. Підтримка інституційного розвитку регіонів через впровадження концепції розумної спеціалізації.
4. Запровадження багатоканальної системи фінансування для наукоємних інновацій протягом усього життєвого циклу продукту.
5. Використання інструменту інноваційних закупівель у рамках післявоєнного відновлення.
6. Розробка та реалізація пілотного проєкту створення спеціального правового та податкового режиму для інноваційних підприємств і академічних стартапів.
7. Формування підтримуючої екосистеми для наукових установ і вишів у їхній співпраці з кінцевими користувачами результатів науково-дослідних робіт.
8. Розробка централізованого реєстру наукових розробок, релевантних до завдань відновлення країни.
9. Посилення інституційних механізмів трансферу технологій та забезпечення інновацій на всіх етапах їхнього розвитку.

Рисунок 2 – Найбільші стимули інноваційної діяльності для підприємств України, % 2025 р.

Джерело: складено автором на основі даних інституту економічних досліджень та політичних консультацій [4].

Українська науково-інноваційна система потребує суттєвих змін, аби відповідати вимогам післявоєнного періоду. Її ефективність стане одним із рушіїв інтеграції країни до Європейського Союзу, а також сприятиме досягненню цілей сталого розвитку. Попри воєнний стан, уже сьогодні необхідно починати реалізацію конкретних заходів для модернізації НІС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Марченко О. І., Шрамковська А. Г. Цифрова економіка як середовище прояву конкурентних переваг України. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series "Economics"*. 7(2), 31–39.

2. Вергал К. Ю. Теоретичні підходи до класифікації інноваційних стратегій. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності.* 2011. Вип. 2. С. 214–219.

3. Підоричева І. Ю. Інноваційна екосистема в сучасних економічних дослідженнях. *Економіка промисловості.* 2020. № 2 (90). С. 54–92. URL : http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/170465

4. Україна: лідерство бізнесу в післявоєнній відбудові. Короткий звіт за результатами опитування малого та середнього бізнесу / Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. 2024. № 2. URL : http://www.ier.com.ua/files/Projects/2024/TFD/_IER_SME_Report_Jun_24_CIPE_Final_UKR.pdf

УДК 338.242

О. Г. Чумаченко,
канд. екон. наук, доцент,
ВНЗ «Університет економіки
та права «КРОК»,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-3404-3976

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ФІНАНСОВОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ КОМПАНІЙ

Зв'язок між корпоративною соціальною відповідальністю (далі – КСВ) і корпоративними фінансовими результатами (далі – КФР) вже давно є темою численних суперечливих дискусій в літературі. Вже більше 50 років це предмет великого інтересу вчених з різних галузей економічних наук. Цей феномен досліджують та інтерпретують різні концепції, такі як: теорія витрат теорія «принципала-агента», інструментальна теорія стейкхолдерів, ресурсний підхід, теорія репутації.

Але різні концепції мають різні погляди щодо впливу КСВ на КФР. В літературі присутні наступні гіпотези:

Негативний зв'язок КСВ та КФР. Ті дослідники, які говорять про негативний зв'язок між соціальною відповідальністю та фінансовими показниками, вважають, що фірми, які працюють відповідально, перебувають у невигідному становищі порівняно зі своїми конкурентами, оскільки вони мають додаткові прямі витрати на соціальні заходи. Ця точка зору в основному підтримується неокласичною економічною теорією. Інша критика КСВ походить від теорії «принципала-агента», яка передбачає, що метою фірми є в першу чергу прибуток акціонерів. Фрідман (1970), відомий критик КСВ, припустив, що у відповідь на заклики до соціально відповідальної діяльності, керівники компаній беруть гроші та ресурси, та використовують їх виходячи з власних інтересів, що призводить до збільшення їх особистих переваг і зменшення прибутку акціонерів. Відповідно до агентської теорії, агенти (команда вищого керівництва) і принципали (акціонери) завжди мають конфлікт інтересів і цілей. Через надмірну увагу до КСВ менеджери можуть діяти у своїх власних інтересах, але за рахунок власників фірми. Як наслідок, витрати пов'язані з агентськими відносинами можуть завдати шкоди фінансовим показникам компанії [2].

Позитивний зв'язок КСВ та КФР. Інструментальна теорія стейкхолдерів стверджує, що існує позитивний зв'язок між КСВ та КФР. Ця теорія припускає, що фірми розглядають своїх стейкхолдерів як частину середовища, яким необхідно керувати, щоб забезпечити доходи, прибуток і, зрештою, прибуток акціонерам. Дослідженнями було продемонстровано, що працівники виявляли більшу відданість фірмі, яка має

хороший громадський імідж та бере участь у розвитку людського капіталу. Крім того, такі фірми часто сприймаються шукачами роботи як привабливий роботодавець, що зменшує витрати на набір персоналу. Клієнти можуть реагувати на позитивні соціальні показники підвищенням попиту на продукти чи послуги фірми або сплачуючи преміальні ціни. Крім того, деякі інвестори, особливо інституційні, більше готові інвестувати у фірми, відомі своїм прагненням до КСВ. Дослідники корпоративної стратегії нещодавно розробили концепцію «капіталу моральної репутації», яка пов'язує КСВ з акціонерною вартістю компанії. Ця теорія передбачає, що фірми з міцною репутацією, досягнутою завдяки КСВ, краще здатні зберігати вартість фірми під час криз. Окрім того, капітал моральної репутації, отриманий від КСВ, здатен зменшити розмір санкцій у разі, якщо компанія припуститься порушень норм, діючих у державі [3].

Як бачимо, серед дослідників відбувається тривала та суперечлива дискусія щодо впливу КСВ на фінансові показники бізнесу. Перші емпіричні дослідження зв'язку між КСВ і корпоративними фінансовими результатами були опубліковані на початку 70-х років 20 століття. З того часу було проведено понад 100 емпіричних досліджень такого взаємозв'язку. Однак висновки цих досліджень були суперечливі. Серед 109 опублікованих досліджень з 1972 по 2002 рік, майже половина досліджень (54) повідомляли про позитивний зв'язок, лише 7 досліджень виявили негативний зв'язок, а 28 результатів вказали на незначну кореляцію. Значною причиною відмінності результатів може бути суттєва різниця в методології та вхідних статистичних даних [1].

Зокрема, дуже важко визначити рівень соціальної відповідальності бізнесу. Для його визначення різні дослідження використовували такі п'ять видів методик:

а) Рейтинги репутації КСВ – використання експертних оцінок корпоративної політики КСВ. Обґрунтованість цієї методики значною мірою залежить від навичок і кваліфікації тих експертів, які проводять оцінку.

б) Контент-аналіз. Інші дослідники використовували контент-аналіз корпоративних видань, таких як річні звіти, особисті довідники, газети для працівників тощо. Відповідно до Еббота та Монсена (1979), контент-аналіз – це техніка для збору даних, яка складається з кодифікації якісної інформації, що міститься у джерелах в наративній та літературній формі, на категорії, щоб вивести кількісні шкали різних рівнів складності [1].

в) Опитування. Дослідники Brik, Rettab, & Mellahi (2011), Mishra & Suar (2010) розробили новий інструмент для оцінки КСВ — опитування з примусовим вибором. Ця методика використовується для мінімізації соціальної бажаності відповідей [2].

г) Бази даних соціального аудиту (J. Choi & Wang, 2009; Godfrey et al., 2009). Щоб вирішити проблеми вимірювання, зазначені вище, фірма Kinder, Lydenberg, Domini (KLD) створила показник корпоративної соціальної ефективності (КСЕ). Цей показник постійно оцінюється в рейтингу Standard and Poor's 500 на основі восьми корпоративних атрибутів соціальної ефективності. КСЕ демонструє надійну конструктивну

валідність і використовувався рядом дослідників у таких сферах як стратегія, людські ресурси, бізнес і суспільство, фінанси. Однак використання набору даних KLD також викликає певну критику. Найбільш серйозним питанням є проблеми з надійністю даних, адже на них може сильно впливати зацікавленість дослідників, які їх збирають [2].

д) Проксі-змінна. Одновимірна проксі-змінна є ще одним часто використовуваним методом. Інвестиції в контроль забруднення та корпоративна філантропія зазвичай використовуються як одновимірні проксі-змінні для оцінки КСВ. Проксі-змінна розглядається як дуже помітний і об'єктивний компонент зі специфічними атрибутами, які роблять її особливо піддатливою до емпіричного дослідження. Але вона може не відображати належним чином загальний рівень КСВ компанії. Також її може бути важко застосовувати послідовно в різних галузях економіки.

Отже, в наш час соціально відповідальна діяльність бізнесу є загальноприйнятим правилом, якого дотримується значна кількість компаній по всьому світу. Завдяки соціальній відповідальності діяльність компаній спрямовується не тільки на отримання найбільших прибутків та збільшення капіталу акціонерів, але й сприяє сталому розвитку суспільства, захисту навколишнього природного середовища, відтворенню людського капіталу та загалом забезпечує гармонійне співіснування, взаємодію та постійний діалог бізнесу і суспільства.

Тому для компаній, що прагнуть досягти успіху, надзвичайно важливо дотримуватися принципів соціальної відповідальності та вибудовувати гармонійне співіснування з суспільством.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Choi J.-S., Kwak Y.-M., Choe C. Corporate Social Responsibility and Corporate Financial Performance: Evidence from Korea. 2010. URL : https://mpra.ub.uni-muenchen.de/22159/

2. Gaio C. and Henriques R. Social Responsibility and Financial Performance: The Case of STOXX Europe Index. 2020. URL : https://www.researchgate.net

3. Raza A., Ilyas M. I., Rauf R., Qamar R. Relationship between Corporate Social Responsibility (CSR) and Corporate Financial Performance (CFP): literature review approach. 2012. URL : https://www.researchgate.net

4. Wang Q., Dou J., Jia S. A Meta-Analytic Review of Corporate Social Responsibility and Corporate Financial Performance: *The Moderating Effect of Contextual Factors.* 2016. URL : https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0007650315584317

РОЗДІЛ IV
ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ПІДТРИМКИ СЕКТОРАЛЬНИХ ПРІОРИТЕТІВ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ ДЛЯ СТРАТЕГУВАННЯ ПОВОЄННОГО ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

УДК 331.5:330.3

Б. В. Александров,
здобувач третього (PhD)
рівня вищої освіти,
Київський університет
імені Бориса Грінченка,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0009-0002-4311-0288

ДИНАМІКА ЗАЙНЯТОСТІ В СЕКТОРІ МСП ЯК ІНДИКАТОР СТІЙКОСТІ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ СИСТЕМНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

У сучасних умовах глибоких системних трансформацій, спричинених збройною агресією, пандемічними шоками та інституційними змінами, зростає значення малого та середнього підприємництва (далі – МСП) як ключового елементу стійкості національної економіки. Саме сектор МСП здатен оперативно адаптуватися до змін зовнішнього середовища, підтримуючи зайнятість населення, локальну економічну активність та соціальну стабільність.

Оцінка динаміки зайнятості в МСП виступає важливим індикатором економічної гнучкості та адаптивності. Зміна чисельності персоналу в мікро-, малих і середніх підприємствах відображає не лише кон'юнктурні коливання, а й глибші структурні процеси, що визначають здатність економіки протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам.

У теоретичному вимірі зайнятість у секторі МСП розглядається як ключовий параметр соціально-економічної стійкості. В умовах трансформацій і кризових впливів саме МСП, на відміну від великого бізнесу, здатні швидко скорочувати або відновлювати робочі місця, демонструючи гнучкість і адаптивність. Теорія адаптивної економіки, яка отримала розвиток в останні десятиліття, трактує МСП як своєрідний

«амортизатор» системних шоків: за рахунок локального характеру, меншої інерції та тіснішого зв'язку із реальними потребами населення, малий і середній бізнес здатен забезпечувати базову економічну активність навіть у несприятливих умовах. Таким чином, аналіз зайнятості в МСП дозволяє не лише оцінити поточну ситуацію, а й зробити висновки про здатність економіки до самовідновлення, що напряму пов'язано з рівнем її економічної безпеки.

Використання статистичних даних за 2014–2023 роки дозволяє виявити ключові структурні зрушення, окреслити тенденції в межах різних груп підприємств та зробити висновки щодо їхньої ролі у збереженні стійкості національної економіки в умовах системних трансформацій (табл. 1).

Таблиця 1 – Динаміка кількості зайнятого персоналу у МСП України за період 2014–2023 рр.

Рік	Персонал зайнятий на підприємствах						
	Усього з урахуванням великих, тис. од.	Мікро		Малі		Середні	
		Тис. од.	%	Тис. од.	%	Тис. од.	%
2014	6298,5	723,5	11,48	963,4	15,29	2696,5	42,81
2015	5889,7	691,4	11,73	885	15,02	2604,7	44,22
2016	5801,1	642,7	11,08	949,3	16,36	2622,8	45,21
2017	5812,9	714,6	12,3	944	16,23	2593,1	44,61
2018	5959,5	704,3	11,8	936	15,71	2744,2	46,05
2019	6407,5	778,3	12,4	968,7	15,11	3052,6	47,64
2020	6366,1	721,7	11,3	981,3	15,41	3088,4	48,51
2021	6391,7	777,1	12,15	998,1	15,61	2967,8	46,43
2022	5382,4	583,6	10,84	846,1	15,72	2582,8	47,99
2023	5052,3	609,7	12,06	782,2	15,48	2336,1	46,24

Джерело: складено автором за даними [77].

У період з 2014 по 2023 рік спостерігається загальне скорочення чисельності працівників на підприємствах усіх категорій – з 6,3 млн до 5,05 млн осіб. Це свідчить про зменшення загального обсягу формальної зайнятості, що є тривожним сигналом з точки зору економічної безпеки. Разом із тим, аналіз відносних показників демонструє цікаві тенденції у структурі МСП.

Частка мікропідприємств у загальній чисельності персоналу протягом усього періоду залишається стабільною – на рівні 11–12 %, попри зменшення абсолютної кількості зайнятих із 723,5 тис. до 609,7 тис. Така динаміка свідчить про вразливість цього сегменту до зовнішніх шоків, а також про обмежену спроможність до масштабування чи збереження робочих місць у кризових умовах.

Малі підприємства демонструють подібну стабільність: їх частка коливається в межах 15,2–16,5 %. Це може інтерпретуватись як інерційність сегменту – він не виконує компенсаторної функції в кризових умовах, але й не демонструє різкого занепаду. Іншими словами, малий бізнес утримує свою нішу, однак не є гнучким інструментом стабілізації.

Найбільший інтерес викликає динаміка середніх підприємств. Їх частка зросла з 42,81 % у 2014 році до 48,51 % у 2020 році – найвищого значення за період. Це може свідчити про вищу стійкість середнього бізнесу у фазі посткризового відновлення. Проте з 2021 року ця частка почала знижуватись, досягнувши 46,24 % у 2023 році. Така тенденція відображає зниження адаптивного потенціалу навіть середнього бізнесу в умовах збройного конфлікту та економічної нестабільності.

Отже, загальна картина вказує на відсутність компенсаторної гнучкості в межах сектора МСП: жоден сегмент – мікро, малий чи середній – не взяв на себе функцію стабілізації в моменти скорочення зайнятості в інших групах. Це означає, що структура економіки є фіксованою, а не адаптивною, що знижує її стійкість до зовнішніх загроз. Така особливість має бути врахована при формуванні державної політики підтримки МСП як одного з ключових механізмів забезпечення економічної безпеки в трансформаційних умовах.

На основі проведеного аналізу доцільним є переосмислення підходів до державної політики підтримки малого та середнього бізнесу з урахуванням не лише економічних, але й безпекових критеріїв. Першочерговим завданням є переформатування механізмів фінансової підтримки, зокрема – надання грантів, податкових пільг та компенсацій з урахуванням диференціації за розміром підприємства. Особливу увагу слід зосередити на мікро- та середньому сегменті, які або не здатні самостійно масштабуватись у кризових умовах, або втрачають свою адаптивність у довготривалій турбулентності.

Важливим напрямом є стимулювання локальної зайнятості. Надання пріоритету МСП при виконанні державних та муніципальних замовлень дозволить не лише активізувати ділову активність на місцях, але й закріпити підприємства у регіонах, що є критичним в умовах зростання внутрішньої міграції та деструкції ринків праці.

Окремого підходу потребує підтримка переміщеного бізнесу з тимчасово окупованих та постраждалих територій. Це може включати створення окремих програм релокації, спрощений доступ до інфраструктури, пільгове оподаткування, а також інституційний супровід на етапі повторного запуску.

Для комплексної оцінки ролі МСП у забезпеченні економічної безпеки доцільно запровадити спеціальний індикатор структурної гнучкості сектору, який враховуватиме не лише кількість суб’єктів, а й їхню здатність заміняти одне одного у випадку системних шоків. Такий підхід дозволить оцінювати не тільки економічний, але й стратегічний потенціал МСП як опори соціально-економічної стабільності держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Показники діяльності суб’єктів господарювання за розмірами підприємств (великі, середні, малі) у 2014–2023 роках / Державна служба статистики України. URL : https://www.ukrstat.gov.ua (дата звернення: 01.03.2025).

УДК 338.246.025.2

Д. Р. Андрухович,
здобувачка третього (PhD)
рівня вищої освіти,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0009-0004-6338-968X

ДЕРЖАВНА ДОПОМОГА СУБ'ЄКТАМ ГОСПОДАРЮВАННЯ В СИСТЕМІ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

В умовах кризи та воєнного стану державна допомога суб'єктам підприємницької діяльності як інструмент державного регулювання набуває особливого значення як точковий інструмент прямого впливу на економічну систему.

У ЄС державна допомога є важливим механізмом досягнення програмних цілей державної політики щодо створення та функціонування конкурентного внутрішнього ринку, підвищення рівня конкурентоспроможності, збалансованого економічного розвитку, створення робочих місць.

Міжнародні зобов'язання Україна у сфері державної допомоги випливають із її міжнародних договорів, а саме: Угода про заснування Світової організації торгівлі [1]; Угода про вільну торгівлю, укладена Україною з країнами Європейської асоціації вільної торгівлі [2]; Договір про заснування Енергетичного Співтовариства [3]; Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [4].

Аргументи щодо необхідності забезпечення ефективності державної допомоги лежать у площині того факту, що її обов'язковою ознакою є фінансування за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів. Дотепер немає єдиного підходу до розуміння змісту та сутності ефективності використання державних коштів, у тому числі, в процесі надання державної допомоги. Невід'ємними складовими процесу надання державної допомоги є її контроль [5] і моніторинг [6], що забезпечують дотримання правил чинного законодавства, надають зворотній зв'язок про ефективність її використання та формують основу для удосконалення нормативно-законодавчих основ надання державної допомоги суб'єктам господарювання.

Аналіз галузевої структури державної допомоги суб'єктам господарювання в Україні показав, що на початку 2000-х рр. основним її отримувачем було сільське господарство та паливно енергетичний комплекс, тобто галузі низько технологічного комплексу, а у період пандемії і у довоєнний період – основна частка державної допомоги припадала на транспорт та будівництво [7; 8; 9].

Доречно сказати, що про проблеми стосовно надання державної допомоги свідчить велике навантаження на бюджет. Традиційною формою надання державної допомоги є гарантії. Ще однією формою, яка користується великим попитом в умовах воєнного стану в Україні є програма надання кредитів 5-7-9. Фактично, це чи не єдиний доступ вітчизняних підприємців до фінансових ресурсів.

Визначено, що важливим сучасним напрямом надання ДД є цифрові процеси, оскільки сфера ІКТ є високо ризикованою, але має вагомий внесок у конкурентоспроможність суб'єктів господарювання в умовах становлення 4G та 5G індустрії. Надання ДД у сферу цифровізації регламентується відповідними статтями регламенту комісії ЄС і спрямовується на фінансування цифровізації соціальної та культурної сфер - освіти, науки, медицини, соціального захисту громадян, управлінської інфраструктури.

Цифрові технології активно застосовуються у сфері залучення фінансування для підприємств, розширення можливостей збуту вітчизняної продукції (різноманітні платформи), що визначило провідну роль цифровізації в державному регулюванні України.

У 2015–2020 роках в Україні була проведена децентралізація – адміністративно-територіальна реформа за результатами якої змінився адміністративно-територіальний поділ, а органи місцевого самоврядування отримали більші повноваження щодо збору та розміщення фінансових ресурсів. Це актуалізувало завдання удосконалення державної допомоги на основі вивчення і впровадження європейських правил моніторингу і надання регіональної державної допомоги. Метою цієї допомоги є збалансований розвиток регіонів без шкоди єдиному ринку.

Основним отримувачем державної допомоги вважаються малі та середні підприємства. Тому, що саме вони ефективно використовують надані їм суми.

В Україні склалася специфічна ситуація. До війни надання державної допомоги обраним суб'єктам господарювання часто порушувало конкуренцію та спричиняло значні втрати ресурсів держави та органів місцевого самоврядування. Під час воєнного стану виключні умови господарювання, що поставили вітчизняні підприємства поза конкурентними відносинами, зумовили необхідність внесення суттєвих коректив в порядок її надання та визнання апріорі допустимою. У період післявоєнного відновлення збережеться потреба у державній допомозі для стимулювання інвестиційних процесів, відновлення інфраструктури та забезпечення соціальних стандартів за принципами ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Угода про заснування Світової організації торгівлі : Угода Світ. орг. торгівлі від 15.04.1994 : станом на 27 листоп. 2014 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_342#Text (дата звернення: 26.05.2025).

2. Про делегацію України для участі у переговорах з Європейською асоціацією вільної торгівлі щодо укладення Угоди про вільну торгівлю між Україною та Європейською асоціацією вільної торгівлі : Указ Президента України від 24.02.2010 № 244/2010. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/244/2010#Text (дата звернення: 26.05.2025).

3. Договір про заснування Енергетичного Співтовариства : Договір Європ. співтовариства від 25.10.2005. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_926#Text (дата звернення: 26.05.2025).

4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода Україна від 27.06.2014 : станом на 30 листоп. 2023 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 26.05.2025).

5. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17, ст. 112. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17

6. Про державну допомогу суб'єктам господарювання : Закон України від 01.07.2014 № 1555-VII : станом на 1 січ. 2025 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18#Text (дата звернення: 26.05.2025).

7. Державна служба статистики України : Офіційна вебсторінка. https://www.ukrstat.gov.ua/

8. Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2022 рік / Міністерство фінансів України. URL : https://mof.gov.ua/uk/budget_2022-538

9. Статистичний збірник Міністерства фінансів «Бюджет України – 2021» / Міністерство фінансів України. URL : https://mof.gov.ua/storage/files/2_Budget_of_Ukraine_2021.pdf

УДК 332.1:330.34(477)

Д. Ю. Анфілов,
здобувач третього (PhD) рівня
вищої освіти
ORCID ID 0000-0003-3271-7324;
П. Б. Юр'єва,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0002-8067-3066

РОЛЬ ІНДУСТРІАЛЬНИХ ПАРКІВ У ВІДНОВЛЕННІ МІСЬКИХ ЕКОНОМІК: ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ТА ВИКЛИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ

У контексті повоєнного відновлення України однією з пріоритетних задач державної економічної політики є стимулювання просторового розвитку та відновлення функціонування міських економік. Особливе місце у цій стратегії посідають індустріальні парки (далі – ІП) – спеціалізовані зони із розвиненою інфраструктурою, які створюють умови для локалізації підприємств, насамперед у виробничому секторі.

З початком повномасштабної війни значна частина українських підприємств зазнала руйнувань або пошкоджень, а частина територій опинилася під окупацією чи в зоні активних бойових дій, що призвело до різкого зниження ділової активності. Так, у травні 2022 року завантаженість виробничих потужностей скоротилася на 40 % у порівнянні з довоєнним періодом [1]. У відповідь на ці виклики, наприкінці 2022 року Уряд започаткував програму релокації бізнесу до безпечніших областей Західної України. Це, у свою чергу, актуалізувало необхідність активного розвитку індустріальних парків як інструменту оперативного відновлення промислового потенціалу, створення нових робочих місць, залучення інвестицій та стимулювання регіонального економічного зростання.

Після 2022 року державна політика щодо розвитку індустріальних парків зазнала істотного посилення. Зокрема Кабінетом Міністрів України 24.02.2023 року було схвалено Стратегію розвитку індустріальних парків на 2023–2030 роки, яка передбачає державне фінансування на інфраструктуру (до 150 млн грн), податкові пільги та спеціальні умови для інвесторів, що дозволяють знизити витрати до 25 % [2].

На думку Дугінець Г. В. та Вдовиченко М. М., такі зони мають потенціал стати осередками індустріалізації, сприяти оновленню та технологічній модернізації промислового сектору, забезпечити швидший запуск виробничих процесів і полегшити інтеграцію українських підприємств у глобальні ринки [3].

Індустріальні парки мають потенціал відігравати ключову роль у відбудові міських економік. По-перше, вони сприяють залученню інвестицій, зокрема у ті регіони, де промисловість зазнала руйнувань. По-друге, функціонування ІП сприяє створенню робочих місць та зменшенню соціальної напруги. По-третє, концентрація підприємств у межах парку формує синергетичний ефект – спільне використання інфраструктури, логістики, інноваційних рішень.

Водночас реалізація політики розвитку індустріальних парків в Україні стикається з низкою системних викликів. Найперше – інституційна слабкість органів управління ІП, які часто не мають достатньої автономії чи професійної підтримки. Крім того, існують проблеми земельного характеру, пов’язані з виділенням та підготовкою ділянок, особливо у міських межах. Ще один бар’єр – недостатнє фінансування з боку держави та низький рівень участі приватного капіталу через високі ризики. Нарешті, бюрократичні процедури реєстрації та отримання дозволів суттєво ускладнюють запуск парків.

Попри це, на прикладі кількох ініціатив вже можна спостерігати успішні кейси, що демонструють ефективну синергію між державою, місцевою владою та бізнесом. Найвищий рівень забезпечення інженерно-транспортною інфраструктурою наявний у 8 індустріальних парках (Соломоново, Мироцьке, Вінницький, Вінницький кластер холодильного машинобудування, Ланнівський, Спарроу Парк Львів, Л-Таун, Біла Церква).

Із перерахованих міст Вінниця стала лідером у сфері розвитку індустріальних парків в Україні. Нині у Вінниці працюють три індустріальні парки: Вінницький індустріальний парк і два приватних – Вінницький кластер холодильного машинобудування (UBC GROUP) та Вінтер спорт (HEAD GROUP). З початку повномасштабної війни на Вінниччину переїхало понад 40 великих підприємств і процес релокації триває [4]. Досвід Вінниці демонструє успішну модель, яку варто адаптувати в інших регіонах України.

Індустріальні парки, за умови їх інтеграції у регіональні стратегії розвитку та включення до офіційних програм із подальшим затвердженням на місцевому чи державному рівні, можуть стати дієвим інструментом економічної трансформації територій.

Їх розвиток дозволяє не лише створювати сприятливі умови для локалізації виробництв, а й формувати довгострокову інвестиційну привабливість регіону, розширювати податкову базу місцевих бюджетів, сприяти розвитку суміжних галузей та підвищувати зайнятість населення. У поєднанні з державною політикою підтримки, індустріальні парки здатні виконувати функцію «точок росту» в системі післявоєнного відновлення економіки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Розвиток індустріальних парків як чинник пришвидшення відновлення економіки України / НІСД. URL : https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/rozvytok-industrialnykh-parkiv-yak-chynnyk-pryshvydshennya-vidnovlennya (дата звернення: 23.05.2025).

2. Про схвалення Стратегії розвитку індустріальних парків на 2023–2030 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.02.2023 №176-р.

3. Дугінець Г. В., Вдовиченко М. М. Роль індустріальних парків у трансформації економічних систем: теоретичний підхід. *Економіка та суспільство.* 2024. № 70.

4. Бойко Л. О., Бойко В. О. Індустріальні парки – ефективний механізм залучення інвестицій для відновлення економіки у післявоєнний період. *Економіка та суспільство.* 2023. № 49.

УДК 336.5

Л. М. Бабич,
канд. екон. наук, доцент,
Національний транспортний університет,
м. Київ Україна
ORCID ID 0000-0003-1602-929X

КАПІТАЛЬНІ ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ ЯК ФІНАНСОВИЙ РЕСУРС ПОВОЄННОГО ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Вплив держави на економічний розвиток динамічно змінюється та залежить від широкого кола чинників. Кризові періоди, включаючи воєнний і початкові етапи повоєнного часу, потребують більш впливового, а значить ефективного долучення державних структур до реалізації процесів економічного розвитку, стимулювання щодо споживання, інноваційно-інвестиційних процесів, тощо. Практична реалізація такого впливу здійснюється через бюджет, передусім, дієвими бюджетними видатками.

Період повномасштабного вторгнення в Україну підтверджує посилення ролі бюджету в розподільчих процесах національної економіки. Так, у 2022–2024 рр. видатки зведеного бюджету складали 58–67 % від ВВП України, що майже вдвічі більше, ніж у попередніх 2018–2021 рр. (в середньому 35 %). Проте головним завданням держави є не тільки оптимізація обсягів бюджетних видатків, а і забезпечення результативності їх здійснення.

Багатофункціональність бюджетної політики в системі видатків підкріплюється різними класифікаціями – програмною, функціональною, відомчою, економічною [1]. Саме за економічною класифікацією бюджетні видатки поділяються на поточні та капітальні, відображаючи сфери їх здійснення та впливу на динаміку економічних процесів, їх активність та розвиток.

Нагадаємо, що згідно із економічною класифікацією, капітальні видатки бюджетів – це видатки, які спрямовуються на: придбання основного капіталу та необоротних активів (у тому числі землі, нематеріальних активів тощо); капітальні інвестиції; капітальний ремонт; створення державних запасів і резервів; придбання капітальних активів; здійснення невідплатних платежів; компенсацію втрат, пов’язаних з пошкодженням основного капіталу [2].

Водночас, не заперечуючи важливість поточних видатків бюджетів, які разом із ресурсним забезпеченням для розширеного відтворення формують попит для підприємницького сектору, роль капітальних видатків все ж відрізняється стратегічним характером у забезпеченні потенціалу для відновлення та розвитку економіки країни. Динаміка показників капітальних видатків Державного та місцевих бюджетів України надається у табл. 1.

Таблиця 1 – Динаміка показників капітальних видатків Державного та місцевих бюджетів України у 2018–2024 рр.

Показники	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Капітальні видатки, млрд грн,							
державного бюджету	69,8	73,9	94,8	134,1	88,4	208,5	305,3
місцевих бюджетів	91,2	99,8	98,6	113,7	48,9	146,3	145,8
Питома вага капітальних видатків, % у загальних видатках							
державного бюджету	7,1	6,9	7,4	9,0	3,3	5,2	6,8
місцевих бюджетів	16,0	17,6	20,6	20,0	10,1	22,6	21,7
Структура капітальних видатків державного бюджету, %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
придбання основного капіталу	46,8	41,7	27,2	23,9	65,4	49,8	58,4
капітальні трансферти, з них	53,2	58,3	72,8	76,1	34,6	50,2	41,6
підприємствам	*29,6*	*31,5*	*46,5*	*45,7*	*30,1*	*32,6*	*26,1*
Структура капітальних видатків місцевих бюджетів, %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
придбання основного капіталу	58,4	59,4	59,9	57,8	42,4	48,7	47,9
капітальні трансферти, з них	41,6	40,6	40,1	42,2	57,6	51,3	52,1
підприємствам	*39,6*	*38,5*	*38,1*	*39,9*	*50,5*	*37,2*	*34,4*

Джерело: складено автором за даними [3].

Наведені дані щодо капітальних видатків у складі бюджетів України за економічною класифікацією у попередні роки вказує на неоднозначність характерних для них ознак. Так, найбільш визначальними серед характеристик капітальних видатків бюджетів в Україні можна вважати наступні:

– домінування капітальних видатків через державний бюджет: якщо у 2018–2020 рр. місцеві бюджети переважали у освоєнні бюджетів розвитку, то у 2022–2024 рр. інвестиційні видатки державного бюджету більш як вдвічі перевищували рівень місцевих бюджетів;

– переважаюча роль капітальних видатків саме для місцевих бюджетів: для державних бюджетів капітальні видатки щорічно складають 5–7 %, тоді як для місцевих бюджетів – кожна п’ята гривня спрямовується у бюджет розвитку;

– зростання вагомості капітальних видатків на придбання основного капіталу у державному бюджеті: у 2022–2024 рр. такі видатки складали 50–65%;

– домінування вагомості капітальних трансфертів у структурі капітальних видатків місцевих бюджетів: воєнні дії 2022–2024 рр. зумовили необхідність акцентування на застосуванні капітальних трансфертів як дієвого інструменту фінансової підтримки економіки;

– певне скорочення капітальних трансфертів на підтримку підприємств з місцевих бюджетів: якщо у 2018–2021 рр. понад 90 % капітальних трансфертів з місцевих бюджетів спрямовувались на підтримку підприємств, то у 2024 р. така частка скоротилась до 66 %.

Зазначимо, що капітальні трансферти як складова капітальних видатків розвитку – це невідплатні односторонні платежі, які не ведуть до виникнення або погашення фінансових вимог, й спрямовуються на: придбання капітальних активів; компенсацію втрат, пов'язаних з пошкодженням основного капіталу; збільшення статутного капіталу суб'єктів господарювання; платежі підприємствам для покриття збитків, акумульованих ними протягом ряду років або таких, які виникли в результаті надзвичайних обставин та ін. [2]. Таким чином, за економічною сутністю та призначенням капітальні трансферти мають відігравати особливу роль у повоєнному відновленні економічних процесів.

Серед необхідних завдань бюджетної політики, одним з яких є використання бюджетних видатків як фінансового ресурсу щодо економічного відновлення, слід вказати на необхідність більшого рівня бюджетної децентралізації (зростання вагомості місцевих бюджетів) та нарощування капітальних видатків. Так, цілком досяжними можуть бути встановлення та виконання капітальних видатків на рівні: не менше 10 % від загальної величини видатків для щорічного Державного бюджету України; не менше 25 % від усіх видатків місцевих бюджетів. Загалом же бюджетні ресурси на період економічного відновлення мають створювати довгострокові економічні можливості та формувати потенціал для підприємницького сектору.

Отже, капітальні видатки державного та місцевих бюджетів мають стати надійним фінансовим ресурсом для розширення діючих та створення нових бізнесів при забезпеченні привабливих умов для повернення вітчизняних підприємців на терени України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text

2. Про затвердження Інструкції щодо застосування економічної класифікації видатків бюджету та Інструкції щодо застосування класифікації кредитування бюджету : наказ Мінфіну України від 12.03.2012 № 333. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0456-12#Text

3. Видатки бюджетів / Державний вебпортал бюджету для громадян. URL : https://openbudget.gov.ua/national-budget/expenses?class=economic&view=table

УДК 338.43

Т. Ю. Білоуська,
канд. екон. наук, доцент
ORCID ID 0000-0002-3890-3286;
О. І. Головко,
здобувач третього (PhD)
рівня вищої освіти,
Державний біотехнологічний університет,
м. Харків, Україна
ORCID ID 0009-0008-0457-2088

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ПІДПРИЄМСТВ АГРОБІЗНЕСУ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Аграрний сектор України за останні десятиріччя став одним з провідних секторів національної економіки та успішно просуває на міжнародних ринках вітчизняну аграрну та продовольчу продукцію. Це дозволило позиціонувати агробізнес країни як гаранта забезпечення продовольчої безпеки як в Україні, так й на глобальному рівні [1].

Широкомасштабне вторгнення в нашу країну окрім важких та непоправних втрат мирного населення та міст, спричинило численні проблеми із аграрним виробництвом та відповідно, із забезпеченням продовольчої безпеки. Так, в районах, де тривають бойові дії, знищено або унеможливлено сільськогосподарське виробництво, на деокупованих територіях виробництво лише частково відновлюється адже потребує довготривалого процесу розмінування. Ускладнило отримання врожаїв руйнування гідроспоруд та виробничих приміщень, а знищення складів, елеваторів та логістичної інфраструктури порушило ланцюги постачання продукції як на внутрішній, так й на світовий ринки.

Потрібно зазначити, що намагаючись виробити та експортувати найбільш затребувану на ринку продукцію (пшеницю, кукурудзу, соняшникову олію), в країні залишають поза увагою виробництво тих видів продукції, які складають збалансований раціон харчування [1]. Тому ми вважаємо, що сьогодні вкрай набула актуальності проблема формування Стратегії забезпечення продовольчої безпеки країни та програми практичного її запровадження з урахуванням державної підтримки. Як відомо, існує низка дієвих інструментів державної підтримки виробників, серед яких – державне регулювання ринку продукції, ціноутворення, пільгове оподаткування та кредитування виробників, сприяння розвитку малих форм господарювання, державні закази, субсидії фермерам та ін. Оптимальне поєднання та застосування цих заходів сприятимуть розвитку агробізнесу, переробної та харчової промисловості. Фінансові

ресурси насамперед нададуть можливості запровадження інноваційних технологій виробництва сировини (аграрної продукції) та продуктів харчування, здійснювати дієвий контроль якості, що забезпечить в країні продовольчу безпеку саме якісною продукцією [2] та високу конкурентоспроможність підприємств агробізнесу на світових ринках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білоусько Т., Головко О. Продовольча безпека країни як соціально-економічна категорія. *Економіка та суспільство*. 2025. Вип. 72. URL : https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-72-41

2. Білоусько Т. Ю., Шовкун Л. В., Білоусько Р. С. Правові засади менеджменту якості та безпеки використання сільськогосподарської сировини і продуктів харчування в Україні в процесі євроінтеграції. *Вісник Харківського національного аграрного університету. Серія «Економічні науки».* Харків, 2019. № 4, т. 1. С. 388–398. DOI 10.31359/2312-3427-2019-4-1-388

УДК 330.341.1

О. М. Бойко,
канд. екон. наук, с.н.с.,
ДУ «Інститут економіки
та прогнозування НАН України»,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-1563-1465

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ПІДТРИМКИ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Актуальності набуває питання розвитку інноваційної політики, яка є формою стратегічного управління, визначає цілі та умови здійснення інноваційної діяльності підприємства, спрямованої на забезпечення його конкурентоспроможності та оптимальне використання наявного виробничого потенціалу. Особливо це питання актуальне для України, яка зазнає постійних руйнувань, спричинених повномасштабним вторгненням РФ у 2022 році.

Однією з її складових є функціонування інноваційного підприємництва, яке являє собою особливий новаторський процес створення чогось нового, процес господарювання, в основі якого лежить постійний пошук нових можливостей, орієнтація на інновації. Зокрема, питання розвитку інноваційного підприємництва пов’язане з функціонуванням технологічних парків, діяльність яких врегульована окремими нормативно-правовими актами в Україні (Конституція України, Земельний Кодекс України, Податковий Кодекс України, Бюджетний Кодекс України, Закон України “Про оренду землі”, Закон України “Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків”, Закон України “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності”, Закон України “Про регулювання містобудівної діяльності”, Закон України “Про наукову і науково-технічну діяльність”, Закон України “Про вищу освіту”, Закон України “Про інноваційну діяльність” та ін.). Законом визначено поняття та особливості функціонування технопарку, передбачено основні заходи стосовно його стимулювання та надання державної підтримки. Законом України “Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків” від 16.07.1999 № 991-XI визначено, що “технологічний парк (технопарк) – юридична особа або група юридичних осіб (далі – учасники технологічного парку), що діють відповідно до договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об'єднання вкладів з метою створення організаційних засад виконання проєктів технологічних парків з виробничого впровадження наукоємних розробок, високих технологій та забезпечення промислового випуску конкурентоспроможної на світовому ринку продукції” [1].

В Законі визначено правові, економічні засади щодо функціонування технологічних парків за рахунок введення на їх території спеціального режиму інноваційної діяльності. Зокрема, це стосується таких технологічних парків, розташованих в Київській області ("Інститут електрозварювання імені Є. О. Патона" (м. Київ), "Напівпровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка" (м. Київ), "Інститут технічної теплофізики" (м. Київ), "Київська політехніка" (м. Київ), "Інтелектуальні інформаційні технології" (м. Київ), "Укрінфотех" (м. Київ), "Агро технопарк" (м. Київ), та тих, що розташовані поза її межами ("Інститут монокристалів" (м. Харків), "Вуглемаш" (м. Донецьк), "Еко-Україна" (м. Донецьк), "Наукові і навчальні прилади" (м. Суми), "Текстиль" (м. Херсон), "Ресурси Донбасу" (м. Донецьк), "Український мікробіологічний центр синтезу та новітніх технологій" (м. Одеса), "Яворів" (Львівська область), "Машинобудівні технології" (м. Дніпро).

В технологічних парках запроваджується спеціальний режим інноваційної діяльності строком на 15 років, і пролонговується на період виконання проєктів технологічного парку (Стаття 3. Спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків Закону України “Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків”).

З метою стабільного функціонування технологічних парків держава надає фінансову підтримку у вигляді цільового субсидіювання проєктів, які виконуються технологічними парками. Так, за бюджетною програмою підтримки діяльності технологічних парків визначаються кошти, які спрямовуються на: “повне або часткове (до 50 %) безвідсоткове кредитування (на умовах інфляційної індексації) проєктів технологічних парків; повну або часткову компенсацію відсотків, сплачуваних виконавцями проєктів технологічних парків комерційним банкам та іншим фінансово-кредитним установам за кредитування проєктів технологічних парків” (Стаття 6. Фінансова підтримка проектів технологічних парків Закону України “Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків”) [1].

Для реалізації проєктів в технологічних парках в Законі України “Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків” передбачено запровадження механізму надання державою цільових субсидій у вигляді “сум ввізного мита, що нараховуються згідно з митним законодавством України, при ввезенні в Україну для реалізації проєктів технологічних парків нових устаткування, обладнання та комплектуючих, а також матеріалів, які не виробляються в Україні” [1].

Кошти цільових субсидій при реалізації проєктів технологічних парків можуть бути використані згідно даного Закону України (Стаття 8. Використання коштів цільових субсидій) на: “проведення наукових, науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт за пріоритетними напрямами діяльності технологічних парків; створення, розвиток, модернізацію та реконструкцію науково-технологічних, експериментальних та дослідно-промислових дільниць, у тому числі на інструменти, обладнання

та устаткування, що використовуються для цілей інноваційної діяльності; підготовку конструкторської та технологічної документації, технічних умов, технічних проєктів та витрати на підготовку виробництва інноваційної продукції; патентування розробок, придбання прав на об'єкти права інтелектуальної власності (патентів, ліцензій на використання винаходів, корисних моделей, промислових зразків, ноу-хау тощо); накладні та поточні витрати (на матеріали, технічне забезпечення тощо), що виникають у ході інноваційної діяльності; придбання обладнання, устаткування та інших засобів виробництва, пов'язаних з впровадженням інновацій; науково-організаційну діяльність керівного органу технопарку, проведення та участь у роботі наукових, науково-технічних конференцій, семінарів та виставок, публікацію результатів наукових досліджень за пріоритетними напрямами діяльності технологічних парків" [1].

Проте реальна допомога від держави суб'єктам господарювання, які розробляють та втілюють у життя наукові та науково-технічні, практично відсутня. В 2005 р. деякі найважливіші статті законів, щодо врегулювання функціонування технологічних парків було скасовано. Зокрема, це стосується Закону України "Про інноваційну діяльність" та Закону України "Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків", в яких зазначено, що держава гарантує стабільність спеціального режиму на весь строк дії Закону (на 15 років).

У 2006 р. державна підтримка змінилася стосовно: сплати ПДВ податковим векселем при імпорті нового устаткування, обладнання та комплектуючих – 720 календарних днів, матеріалів – 180 днів; фінансової підтримки: повне або часткове (до 50 %) безвідсоткове кредитування; повної або часткової компенсації відсотків; прискореної амортизації основних фондів. Починаючи з 2006 р. нові інноваційні проєкти в технопарках України реєструвалися дуже рідко – 2 проєкти (2007 р.), 6 (2008 р.), 4 (2009 р.), 16 (2010 р.), 11 проєктів (2011 р.).

Згодом часткове відновлення системи преференцій спостерігається за такими позиціями, як: звільнення від податку на прибуток; звільнення від сплати ввізного мита; кошти, отримані в іноземній валюті від реалізації продукції, не підлягають обов'язковому продажу; розрахунки за експортно-імпортними операціями проводяться у строк до 150 календарних днів.

Для резидентів технопарку важливими питаннями є не лише рівень оподаткування, а й такі питання, як можливість: використання найменування базової наукової організації; одержання необхідних консультацій і бізнес-підготовки персоналу; використання широко розвиненої міжнародної мережі зв'язків технопарків для пошуку й установлення контактів з потенційними інвесторами і замовниками; участі у національних і міжнародних конференціях, симпозіумах, виставках й інших заходах, проведених асоціаціями технопарків, розширення особистих контактів і зв'язків; участі в вебсайті технопарку та базової наукової організації.

На даний момент ситуація в технопарках є вкрай не однозначною. Серед проблем розвитку технологічних парків в регіонах України можна виокремити: недосконалу законодавчу базу, що сповільнює фінансування та інвестиційний аспект функціонування технологічних парків; недостатній рівень розвитку технологічних парків (впровадження нових технологій, залучення нової техніки); складна процедура реєстрації технологічних парків центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності; необхідність залучення значних інвестицій для забезпечення роботи технологічних парків та недостатній рівень фінансування з боку держави, що ускладнює їх розвиток; відсутність ефективної системи підтримки та співпраці між технологічними парками, що обмежує можливості обміну знаннями, досвідом та ресурсами, перешкоджає їхньому розвитку. Це, у свою чергу, породжує брак належної підтримки та стимулювання інноваційного середовища у технологічних парках, обмежує стимули до розвитку новаторських ідей, досліджень та комерціалізації технологічних розробок.

Важливо також зазначити, що в Україні фактично припинений збір даних щодо діяльності технопарків як на загальнодержавному рівні, так і на відомчому (МОН України). Ця ситуація має бути змінена завдяки впровадженню спеціалізованих обстежень діяльності складових інноваційної інфраструктури.

У підсумку зазначимо, що технологічні парки України мають стати осередками активізації інноваційного розвитку і відігравати вагому роль у залученні інвестицій. Функціонування технологічних парків дозволить впровадити нові технології; створити нові робочі місця; підвищити конкурентоспроможність регіонів України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків : Закон України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/991-14#Text

УДК 336.74:330.34

Є. О. Бублик,
д-р екон. наук, с.н.с.,
ДУ «Інститут економіки
та прогнозування НАН України»,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-6080-9341

АДАПТАЦІЯ ФУНКЦІОНАЛУ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ ДО ПОТРЕБ СТРУКТУРНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

У сучасних умовах економічної нестабільності, кліматичних викликів та цифрових трансформацій змінюється сам підхід до формування монетарної політики. Традиційна парадигма, зосереджена переважно на стримуванні інфляції та незалежності центробанку, поступається місцем політиці, що враховує структурні цілі сталого розвитку, циркулярності та соціальну інклюзію.

У країнах ЄС це проявляється через синергію фіскальних, монетарних та інвестиційних інструментів. Так, у 2014–2020 рр. у межах Європейських структурних та інвестиційних фондів (ESI Funds) було мобілізовано понад 730 млрд євро інвестицій. Ці ресурси були спрямовані на проекти інновації, цифровізації, низьковуглецевої економіки, розвиток малого бізнесу, зайнятості, освіти, урбаністики та інституційної спроможності. Інституційною рамкою такої політики виступає Європейський Зелений курс та Цілі сталого розвитку. Така системна політика наднаціонального рівня створила відповідний політико-економічний запит на заходи монетарного регулювання, які б сприяли реалізації запланованих структурних змін.

У країнах Європейського Союзу впродовж останнього десятиліття спостерігається поступовий перехід до структурно-орієнтованої монетарної політики, яка покликана сприяти досягненню довгострокових цілей сталого розвитку, цифровізації, зеленої трансформації та інклюзивного зростання. Хоча Європейський центральний банк (ЄЦБ) формально дотримується мандату забезпечення цінової стабільності, на практиці він все частіше застосовує інструменти, що мають явну структурну спрямованість.

Одним із ключових прикладів є програма цільових довгострокових рефінансувальних операцій (TLTROs), які надають банкам довгострокове фінансування за пільговими або навіть негативними ставками за умови нарощування кредитування реального сектору, зокрема малого та середнього бізнесу. Особливо помітним був ефект TLTRO III у 2019–2021 роках, коли умови фінансування були тісно пов’язані з кредитною активністю банків, що фактично стимулювало структурну підтримку підприємництва.

Іншим важливим прикладом є програма купівлі корпоративних облігацій (CSPP), яка стала частиною ширшої програми кількісного пом'якшення (QE). У межах цієї ініціативи ЄЦБ здійснював скупку боргових зобов'язань приватних компаній, включно із «зеленими» облігаціями, що фінансують проєкти у сфері енергоефективності, відновлюваної енергетики та декарбонізації. Починаючи з 2021 року, ЄЦБ заявив про інтеграцію кліматичних ризиків у рамку монетарної політики. Зокрема, було оголошено про плани перенацілювати портфелі активів із урахуванням вуглецевого сліду емітентів, що є ознакою структурного підходу в грошово-кредитному регулюванні [1].

Ще одним нововведенням, яке має потенціал впливати на структуру економіки, є запровадження кліматичних критеріїв до прийнятності заставних активів у операціях рефінансування. З 2024 року ЄЦБ планує поступово змінювати підходи до оцінки забезпечення, віддаючи перевагу активам з нижчим кліматичним ризиком. Це створює додаткові стимули для розвитку зеленого фінансування на рівні комерційних банків і корпоративного сектору.

У деяких країнах-членах ЄС, окрім інструментів ЄЦБ, діють і національні механізми з елементами структурної монетарної політики. Наприклад, у Німеччині державний банк розвитку KfW у взаємодії з Bundesbank реалізує кредитні програми для підтримки екологічних та інноваційних проєктів. У Франції Banque de France координує свою політику з Bpifrance, яка виконує функції стимулювання інвестицій у цифрову трансформацію та енергетичну ефективність. Хоча ці інституції формально не здійснюють монетарну політику, їхня діяльність часто узгоджується з монетарною стратегією, формуючи комплекс структурних стимулів.

На рівні європейських інституцій також ведеться дискусія щодо впровадження так званого «Green Supporting Factor» – механізму, за якого кредити на екологічно стійкі проєкти могли б отримувати регуляторні пільги [3]. Це має сприяти зниженню вартості капіталу для «зелених» ініціатив і може стати елементом довгострокового структурного підходу у рамках монетарного регулювання.

Крім того, варто згадати про координацію між фіскальною та монетарною політикою в межах реалізації програми NextGenerationEU. Попри те, що вона є передусім фіскальним інструментом, ЄЦБ відігравав ключову роль у забезпеченні сприятливих монетарних умов для реалізації масштабних інвестицій у трансформацію економіки ЄС. Таким чином, у країнах Європейського Союзу формується нова парадигма, у якій монетарна політика дедалі частіше виконує не лише стабілізаційні, а й структурні функції, сприяючи реалізації політики Європейського зеленого курсу та Цілей сталого розвитку.

У випадку України, адаптація зазначених підходів Європейського регулятора виглядає перспективною з цілої низки обставин: слабкий функціонал вітчизняного фінансового сектора у кредитній підтримці національної економіки, наближення до регуляторної практики ЄС, а головне – розблокування механізмів доступу до Європейських цільових фондів структурної трансформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. European Central Bank. (2022). Climate change and the ECB. URL : https://www.ecb.europa.eu/ecb/climate/html/index.en.html

2. Kaldorf, M. (2025). Optimal Central Bank Collateral Policy for the Net Zero Transition. SSRN 5155469. URL : https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm?abstractid=5155469

3. Dafermos, Y., Gabor, D., Nikolaidi, M., Pawloff, A., & van Lerven, F. (2021). Greening the Eurosystem collateral framework: how to decarbonise the ECB's monetary policy. Technical Report. New Economics Foundation, London. URL : https://neweconomics.org/2021/03/greening-the-eurosystem-collateral-framework

УДК 338.45:330.341.1(477)

В. В. Венгер,
д-р екон. наук, с.н.с.
ORCID ID 0000-0003-1018-0909;
О. М. Кушніренко,
д-р екон. наук, доцент,
ДУ «Інститут економіки
та прогнозування НАН України»,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-3853-584X

НАПРЯМИ ПОСИЛЕННЯ СПРОМОЖНОСТІ ПРОМИСЛОВОСТІ ДЛЯ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

В умовах сучасних викликів, зокрема повномасштабної агресії рф проти України, руйнування інфраструктури, енергетичних проблем, глобальних логістичних збоїв, посилення міжнародної конкуренції й фрагментації міжнародної торгівлі, формування ефективного, інноваційного та екологічно збалансованого промислового розвитку займає першочергову роль, оскільки саме промисловість здатна забезпечити економічну стійкість, відновлення виробничого потенціалу та інтеграцію в нові глобальні ланцюги створення доданої вартості. До того ж, євроінтеграційні прагнення України та перехід до цифрової економіки потребують підвищення спроможності адаптації промислових підприємств не лише до нових стандартів сталого розвитку [1], а й до ефективного функціонування та відновлення, здатності забезпечувати стратегічну автономію, сприяти економічному зростанню та інтегруватися у глобальні виробничі ланцюги. Концепція «розбудови спроможності суб'єктів економіки» вже тривалий час лежить в основі міжнародних програм співпраці багатьох країн-донорів, просуваючи ідею про те, що зміцнення потенціалу окремих суб'єктів економічного розвитку у країнах, що розвиваються, має вирішальне значення для успіху політики розвитку [2]. Це вимагає цілеспрямованої роботи над ключовими складовими промислової спроможності – *інституційною*, *технологічною*, *інвестиційною*, *кадровою* та *екологічною,* що відповідає програмам провідних міжнародних організацій. Зокрема МВФ у щорічному звіті 2024 р. визначив, що зміцнення спроможності інституцій призведе до ефективнішої політики, економічної стабільності та інклюзивності. Зміцнення національної спроможності промисловості включає розробку політики, стратегій та рішень; розбудову інституційної спроможності, а також сприяння інвестиціям у створення нових та модернізації існуючих виробничих потужностей [3]. Саме розвиток цих напрямів має стати основою сучасної промислової політики України:

1. Спроможність забезпечити безпеку промислових підприємств України в умовах високих ризиків триваючої повномасштабної війни та глобальної нестабільності

є критично важливою передумовою збереження виробничого потенціалу. Йдеться про впровадження комплексних заходів із фізичного захисту об'єктів, створення систем резервного енергопостачання, кібербезпеки та оперативного реагування на надзвичайні ситуації. Особливої актуальності набуває децентралізація виробничих потужностей та релокація підприємств у відносно безпечні регіони [4].

2. Інституційна спроможність. Спроможність держави ефективно формувати та реалізовувати промислову політику залежить від чіткого розподілу повноважень, наявності стратегічних документів і злагодженої міжвідомчої взаємодії. Створення постійно діючих координаційних механізмів між органами влади, бізнесом та науковими установами забезпечить ухвалення узгоджених рішень щодо розвитку промисловості.

3. Інноваційно-технологічна спроможність. Підвищення конкурентоспроможності української промисловості потребує активного впровадження інноваційних розробок та технологічних рішень. Для цього необхідно: стимулювати наукові дослідження та прикладні розробки у пріоритетних технологічних напрямах; розвивати технологічні парки, інноваційні хаби, науково-виробничі кластери; формувати механізми співфінансування ДіР з боку держави та бізнесу; посилити систему трансферу технологій та підтримки стартапів; створити регіональні стратегії інноваційного розвитку на базі місцевих ресурсних переваг.

4. Інвестиційна спроможність. Формування привабливого інвестиційного клімату сприятиме залученню капіталу в промисловість, що включає програми пільгового кредитування; спільного інвестування; участі в ризиках; підвищення прозорості процедур; зменшення регуляторного тиску; цифровізація дозвільних процедур.

5. Кадрова спроможність. Кадрова спроможність передбачає наявність кваліфікованих кадрів, здатних працювати з сучасними технологіями, адаптуватися до змін та створювати інновації, ґрунтується на розвитку особистісних, соціальних, професійних компетенцій за допомогою оновленої системи професійно-технічної та вищої освіти відповідно до потреб промисловості, включаючи розвиток дуальної освіти, цифрових навичок і безперервного навчання протягом життя. Особливу увагу слід приділити регіонам, де відновлення промислових об'єктів, що постраждали від бойових дій, вимагає значних трудових ресурсів та їх перекваліфікації [4].

6. Екологічна спроможність передбачає поширення екологічно збалансованих методів виробництва та управління з метою зменшення негативного впливу на довкілля та збереження природних ресурсів шляхом впровадження енергоощадних технологій на промислових підприємствах; стимулювання розвитку відновлюваних джерел енергії для промислового виробництва; посилення моніторингу і контролю за промисловими викидами; підтримку екологічної модернізації підприємств.

Посилення спроможності для промислового розвитку України залежить від економічної інтеграції з ЄС, США та іншими технологічно розвиненими країнами, що полягає у розвитку виробництв з високим потенціалом доданої вартості, експортної

орієнтації та технологічного зростання. Серед таких виробництв необхідно виділити: металургію; машинобудування, зокрема в частині виробництва оборонної, транспортної та енергетичної техніки; видобуток та переробку критичних матеріалів (титану, літію, графіту тощо); харчову та легку промисловість [5].

Наведене свідчить про необхідність формування такої промислової політики, націленої на посилення безпекової, інституційної, інноваційно-технологічної, кадрової та екологічної спроможностей України, яка буде спрямована на відновлення і модернізацію виробничих потужностей та інтеграцію України у глобальні ланцюги доданої вартості. У цьому контексті важливим завданням є створення сприятливого середовища для розвитку промисловості через механізми підтримки інновацій, залучення інвестицій та розширення експортного потенціалу. Одним із ключових завдань є адаптація промисловості до вимог ЄС, що сприятиме розширенню присутності українських товарів на міжнародних ринках. Крім того, особливу увагу варто приділити відновленню критичної інфраструктури та логістичних маршрутів, що забезпечить ефективність внутрішніх та зовнішніх постачань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кіндзерський Ю. Промислова політика для економічного розвитку: до проблеми її обґрунтування з позицій світового досвіду та в контексті необхідності використання у воєнний період та при воєнному відновленні в Україні. *Економічний аналіз*. 2023. Том 33, № 3. С. 110–129. DOI : https://doi.org/10.35774/

2. Understanding capacity-building / capacity development A core concept of development policy. Briefing April 2017 / European Parliamentary. URL : https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/599411/EPRS_BRI(2017)599411_EN.pdf

3. IMF Capacity development 2024 highlights. Publications / IMF. URL : https://www.imf.org/en/Capacity-Development

4. Інноваційно-промисловий розвиток регіонів України: перспективи та обмеження / Чорний Р., Венгер В., Кушніренко О., Чорна Н. *Економіка України*. 2025. Вип. 68, № 02 (759). С. 3–27. URL : https://doi.org/10.15407/economyukr.2025.02.003

5. Аналітичний звіт про індустріальні парки та галузеві перспективи / Офіс із залучення та підтримки інвестицій UkraineInvest. 2023. URL : https://ukraineinvest.gov.ua

УДК 336.7

С. О. Гайдай,
здобувач третього (PhD)
рівня вищої освіти,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0009-0003-6246-1064

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнних дій росії на території України суттєво стримується розвиток страхового ринку, який має свої особливості, характерні ознаки функціонування. Ці обставини зумовлюють потребу у застосуванні органами державної влади ефективного механізму державного регулювання страхового ринку, що сприятиме вдосконаленню його функціонування та розвитку.

Державне регулювання страхового ринку забезпечує розвиток національного страхового ринку та дієвий контроль страхового сектора економіки.

Наявність високорозвиненого страхового ринку та дієвої системи державного регулювання та нагляду за ним є запорукою надання фінансових гарантій фізичним та юридичним особам, що позитивно впливає на соціальну стабільність у суспільстві та зростання інвестиційних можливостей страховиків, а отже, і на забезпечення фінансово-економічної безпеки держави в глобальному середовищі [1, с. 276].

Державне регулювання страхового ринку – це комплекс засобів і методів, правил функціонування страхового ринку та діяльності на ньому страхового ринку. Державне регулювання страхового ринку спрямоване на створення та розвиток ефективно функціонуючого ринку страхових послуг, захист прав та законних інтересів усіх суб'єктів страхових відносин. За допомогою державного регулювання страхового ринку держава впливає не тільки на страховиків, а й на усіх учасників страхового ринку. Головне завдання державного регулювання страхового ринку – запобігання внутрішнім і зовнішнім ризикам та створення умов для розвитку страхового ринку, захисту прав споживачів страхових послуг, підтримки конкурентного середовища.

Ключовими формами державного регулювання страхового ринку є нормативно-правове регулювання та нагляд за діяльністю страхових компаній.

З 1 липня 2020 року регулятором страхового ринку України є Національний банк України, який ініціював зміну базового законодавства для забезпечення гармонійного розвитку ринку і заповнення прогалин в його регулюванні.

Кожна нова регуляція Національного банку України стала відповіддю на проблеми страхового ринку, зокрема:

– для забезпечення присутності на страховому ринку фінансово стійких компаній Національний банк України запровадив вимоги до достатності капіталу та платоспроможності та страховиків;

– для забезпечення прозорості діяльності страхових компаній Національний банк України запровадив оновлені вимоги до розкриття інформації, звітності, роботи із страховими посередниками;

– для забезпечення захисту прав споживачів страхових послуг та фінансового моніторингу Національний банк України запровадив відповідні вимоги до та правил вивчення клієнтів, договорів і моніторингу їх операцій.

– для забезпечення якісного корпоративного управління Національний банк України запровадив вимоги до управління та розбудови ефективної системи внутрішнього контролю;

Страхові компанії поступово виконували оновлені вимоги регулятора, проте в умовах воєнного стану Національний банк України надав низку регуляторних послаблень для підтримки страхового ринку. Зокрема, регулятор не застосовував заходи впливу за недотримання нормативів через військові дії і продовжив строки для приведення діяльності відповідно до нових вимог.

З 2024 року в України розпочали діяти закони «Про страхування» [2] та «Про фінансові послуги та фінансові компанії» [3], розроблені за участю Національного банку України.

Ключові новації законів «Про страхування» та «Про фінансові послуги та фінансові компанії» та затверджених НБУ нормативно-правових актів на їх виконання для страховиків наступні:

– запроваджено класи страхування та спрощено процес ліцензування, (замість численних ліцензій на окремі види страхування потрібна буде лише одна, на певний клас);

– запроваджено вимоги щодо розкриття інформації до укладення договору (щодо ризиків та винятків, розміру страхової премії);

– запроваджено ризик-орієнтований підхід до здійснення нагляду та розширення переліку об’єктів нагляду за рахунок афілійованих та споріднених осіб, власників істотної участі;

– запроваджено розширення заходів раннього втручання та коригувальних заходів;

– запроваджено вимоги до платоспроможності (обов’язкові нормативи капіталу платоспроможності та мінімального капіталу, прийнятного регулятивного капіталу, формування технічних резервів вимоги щодо прийнятних активів, подання нових файлів звітності);

– запроваджено вимоги до прозорості діяльності, системи управління, реєстрації брокерів, авторизації актуаріїв, обліку договорів та захисту інформації, провадження посередницької діяльності.

Розвиток та удосконалення законодавства у сфері страхування стане підґрунтям для ефективнішого регулювання страхового ринку та зменшенню ризиків для його учасників. Заохочення інноваційних підходів у страховій галузі сприятиме впровадженню новітніх технологій та підвищить конкурентоспроможність українських страхових компаній на міжнародному ринку [4, с. 140].

Загалом страховий ринок в умовах воєнного стану досить стійкий і має суттєвий потенціал для розвитку. Регулятивні заходи Національного банку України сприятимуть цьому, адже вони спрямовані на запобігання системним ризикам, посилення ліквідності і платоспроможності страховиків, захисту прав споживачів, поліпшення конкурентного середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Новосьолова О. С. Сучасні реалії функціонування страхового ринку України. *Бізнес інформ.* 2024. № 5. С. 270–276. DOI : https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-5-270-276

2. Про страхування : Закон України від 18.11.2021 № 1909-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20

3. Про фінансові послуги та фінансові компанії : Закон України від 14.12.2021 № 1953-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20

4. Юздепська А., Волкова В. Регулювання страхового ринку. *Галицький економічний вісник.* 2024. № 5 (90). С. 134–141. DOI : https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2024.05.134

УДК 336.5:330.3

С. В. Давиденко,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь Україна
ORCID ID 0000-0003-0888-1941

ПОТЕНЦІАЛ «ЗЕЛЕНИХ» ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ ЯК ІНСТРУМЕНТУ СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Публічні закупівлі є дієвим інструментом як безпосередньо бюджетної так і загалом економічної політики, що застосовується для реалізації цілей розвитку країни. Їх вагомість залежить від широкого кола чинників – рівня перерозподілу ВВП через бюджет, частки державного сектору в економіці, збалансованості бюджетів, пріоритетної структурованості бюджетних видатків, прозорості бюджетних процедур, стану економіки та рівня економічної, і загалом національної безпеки.

В Україні сфера публічних закупівель хоча й має низку вад із реальною обґрунтованістю та цільовим використанням бюджетних ресурсів, все ж динамічно удосконалюється й за багатьма параметрами відповідає кращим світовим практикам. Зокрема, трансформація державних закупівель у публічні, переважно електронні закупівлі суттєво розширила коло учасників, предметів закупівель, якість планування та різноманітність процедур залежно від їх складності, вагомості, масштабності. Якщо у 2016 р. було укладено понад 270 тис. договорів із 50,4 тис. постачальниками на суму 98,5 млрд грн, то вже у наступному 2017 р. кількість угод зросла до понад 903 тис. (у 3,3 рази більше) на суму в 444,3 млрд грн (у 4,6 рази) [1]. У 2021 р. перед повномасштабним вторгненням рф було укладено найбільшу кількість (5,14 млн) договорів на майже 945 млрд грн. А рекордним за вартістю став 2024 р., в якому укладено 3,57 млн договорів із 188,42 тис. постачальниками на суму в 1,37 трлн грн.

Зазначимо, що переважна більшість рішень, ініціатив та рекомендацій з удосконалення публічних закупівель спрямовані передусім на покращання самих закупівельних процедур, мінімізації ризиків, підвищення прозорості, розширення можливостей моніторингу, гармонізації із європейською та міжнародною практикою. Наприклад, Стратегією реформування публічних закупівель до 2026 р. визначено шість пріоритетних напрямків: гармонізація законодавства з відповідними директивами ЄС; розвиток інституційної структури; реалізація проектів відбудови України; професіоналізація публічних закупівель; розвиток електронної системи закупівель; залучення громадянського суспільства до цієї сфери; міжнародне співробітництво [2]. А «зелені» закупівлі в рамках цих пріоритетів є певною мірою похідним внутрішнім інструментом нижчого рівня.

Загалом виділимо два способи використання публічних закупівель для сприяння розбудови «зеленої» економіки: 1) обов'язкове включення до критеріїв оцінки предмета закупівлі екологічних, циркулярних параметрів; 2) надання переваги у закупівлях таким підприємствам-постачальникам, продукти та технології виробництва яких мають вищий рівень відповідності «зеленим». Спільним для зазначених підходів є формування попиту на «зелені» товари і послуги як пріоритету державної політики у цій сфері. Безперечно публічні закупівлі як інструмент державного регулювання та впливу на економіку має бути виваженим, практичним для всіх його учасників. У контексті ж «озеленення» публічних закупівель йдеться про сферу їх застосування та сприяння реалізації пріоритетів розвитку економіки на різних етапах, особливо кризових, воєнних та повоєнних.

У дослідженнях часто «зелені» закупівлі (Green Public Procurement – GPP) розглядаються як еко- чи сталі закупівлі. В ЄС такі GPP визначаються як процес закупівлі товарів, робіт, послуг із обмеженим впливом на довкілля впродовж життєвого циклу їх використання порівняно із іншими предметами закупівель з однаковим функціональним призначення. Таке розуміння акцентує увагу на нецінових параметрах і характеристиках предметів закупівель й необхідності їх включення у процедури закупівель. Враховуючи високий рівень узгодженості стратегій, програм та планів дій, європейські зелені закупівлі підпорядковані виконанню цілей та завдань «зеленого» переходу, декарбонізації, циркулярності та конкурентоспроможності в ЄС. Країни ЄС реалізують національні плани (GPP National Action Plans) реалізації зелених інвестицій, й більш з них мають багаторічний досвід акцентування саме на інноваційно-екологічних параметрах предметів закупівель [3].

В Україні питання «озеленення» закупівель активізувалось з 2016 р, що сприяло включенню нецінових критеріїв (стаття 23 базового Закону про закупівлі) для визначення кращого предмета закупівлі та його постачальника [4]. Хоча положення цієї статті носять більшою мірою рекомендаційний, а не обов'язковий характер. Законодавчо формулювання «зелених» закупівель закріплено також у Стратегії державної екологічної політики України до 2030 р., як завдання для досягнення мети забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу країни [5].

Досить поширеними аргументами щодо ризиків у застосуванні зелених закупівель, а, отже, певної обмеженості їх потенціалу, є, зокрема: викривлення конкуренції та можлива дискримінація учасників за екостандартами; здорожчання предмета закупівлі а звідси зниження фінансової ефективності використання обмежених бюджетних ресурсів; надмірні ускладнення як для замовників при плануванні та підготовці тендерної документації, так і для учасників при підготовці тендерних пропозицій; слабка доказовість ефективності «зелених» предметів закупівель; зростання спірних моментів та процедур їх вирішення.

Проте і європейська, і вітчизняна практика вже накопичила значну аргументаційну базу, що нейтралізує такі «слабкості» й, навпаки, підкреслює значний нереалізований потенціал «зелених» публічних закупівель. А ключовими фінансово-економічними аргументами їх потенціалу є значний довгостроковий ефект від використання предметів з високими «зеленими» характеристиками та сприяння попиту й розвитку національного ринку товарів, робіт і послуг з позитивним впливом на довкілля. Завдання повоєнної відбудови пріоретизуватимуть саме інвестиційні, довгострокові закупівлі, й «зелені» предмети закупівель загалом забезпечуватимуть кращу ефективність.

Реалізація потенціалу «зелених» закупівель потребуватиме фокусування у наступних стратегіях і програмах на таких напрямах та пріоритетах як: узгодженість і вбудованість інструментів закупівель, циркулярності, екологічності, сталого розвитку; обов'язковість включення до критеріїв оцінки ефективності публічних закупівель індикаторів «зелених» умов закупівель у тендерних специфікаціях; розширення методів оцінки ефективності закупівель з тривалим життєвим циклом та рівнем локалізації їх виробництва в Україні; збалансованість стандартизації та деталізації «зелених» критеріїв та можливостей підприємств їх забезпечувати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Показники укладання угод по закупівлях. URL : https://bi.prozorro.org/sense/app/b22f24e4-0f6a-4702-bdb8-3973d466afa8/sheet/23b2eb3e-e433-4c58-8e61-ca00c92aee0d/state/analysis

2. Про схвалення Стратегії реформування системи публічних закупівель на 2024–2026 роки та затвердження операційного плану її реалізації у 2024-2025 роках : розпорядження КМУ від 2 лютого 2024 р. № 76-р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/76-2024-%D1%80#Text

3. Green Public Procurement. Advisory Group & National Action Plans. URL : https://green-forum.ec.europa.eu/green-public-procurement/advisory-group-national-action-plans_en

4. Про публічні закупівлі : Закон України від 25 грудня 2015 р. № 922-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text

5. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#n14

УДК 336.1:332.1

С. А. Дяченко,
д-р держ. упр., доцент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-5905-4607

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ОРГАНІЗАЦІЇ МІСЦЕВИХ ФІНАНСІВ У КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Організація місцевих фінансів – це тривалий і складний процес для будь-якої держави, на перебіг якого впливають історичні та національні чинники, різний рівень економічного та соціального розвитку, особливості національних правових систем тощо. Саме європейські стандарти місцевого самоврядування стали базисом та орієнтиром для проведення комплексу реформ в Україні, що включає євроінтеграцію, децентралізацію державного управління, функціонування реального та дієвого інституту місцевого самоврядування, модернізацію системи місцевих фінансів для економічного відновлення територій від наслідків російської військової агресії та сталого регіонального розвитку.

Регіоналізація. З метою запобігання негативному впливу глобалізації Рада Європи рекомендує всім державам-членам визнати важливість регіонів та ролі ефективності їх організації для економічного розвитку країн та сприяння розвитку регіональної політики. Тобто, цілеспрямоване уточнення державної політики у напрямі розширення регіональних повноважень через надання фінансової та управлінської самостійності та інших інструментів стимулювання економічного розвитку та посилення партнерських взаємовідносин.

Європейською рамковою конвенцією про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або органами влади [2] вказується, що транскордонним співробітництвом є будь-які спільні дії, спрямовані на посилення та поглиблення добросусідських відносин між територіальними общинами або органами влади, що знаходяться під юрисдикцією двох або декількох сторін, а також укладання з цією метою будь-яких необхідних угод або досягнення домовленостей. Правом на здійснення міжнародних відносин в рамках транскордонного співробітництва наділені не лише регіони, а й інші форми територіальних утворень й органів самоуправління [3].

Міжтериторіальне співробітництво вважається як взаємоузгоджена діяльність, спрямована на започаткування відносин між територіальними общинами та органами влади двох або більше договірних сторін, крім відносин транскордонного співробітництва

між сусідніми органами влади, включаючи укладання між територіальними общинами та органами влади інших держав угод про співробітництво. Можна зробити висновок що міжтериторіальне співробітництво – це право територіального органу влади на міжнародну співпрацю з іншими відповідними територіальними органами влади (для України – АРК, області, райони, територіальні громади, міста).

Укрупнення територіальних одиниць. Для країн Західної Європи характерним є проведення реформ ще у другій половині XX ст. В рамках реформування Норвегією було скорочено кількість муніципалітетів на 40 %, Німеччиною – на 41 %, Швецією – на 74 %, Данією – на 75 %, Великою Британією – на 79 %. Попри зазначене, для сучасної Європи та її адміністративно-територіальної організації публічної влади характерною залишається проблема суттєвої кількості невеликих територіальних утворень. Зазначене спричиняє виникнення суттєвих диспропорцій у рівні життя населення, при чому особливо гострою ця проблема стала у країнах Центральної та Східної Європи. Способом вирішення цієї проблеми є укрупнення територіальних громад та зміцнення їх повноважень. Разом з тим, територіальна основа місцевого самоврядування має розвиватись не лише у напрямі її укрупнення, а в першу чергу із забезпеченням представництва інтересів усіх поселень в громаді та забезпечення субсидіарності у механізмі управління.

Децентралізація та реформування системи органів місцевого самоврядування. Децентралізація означає передачу частини повноважень держави територіальним утворенням. Процес децентралізації спрямований на наближення процесу прийняття рішень до громадянина. Наділяючи територіальні утворення новими повноваженнями, громадяни можуть розраховувати на збільшення свого впливу на вирішення питань місцевого значення через свою участь в роботі органів місцевого самоврядування, обраних демократичним шляхом. У цьому полягає логіка місцевої демократії, яка лежить в основі процесу децентралізації.

Розвиток міжмуніципального співробітництва. Право місцевих співтовариств (комун) на співпрацю при здійсненні їх повноважень, у тому числі на вступ в рамках закону в асоціації з іншими місцевими громадами (комунами) для вирішення завдань, що становлять спільний інтерес, зафіксовано в ст. 10 Європейської хартії місцевого самоврядування (далі – Хартія) [1]. У зарубіжній практиці існує ряд форм, способів організації міжмуніципальної взаємодії: добровільна співпраця, міжмуніципальні угоди, перерозподіл повноважень на субнаціональному (регіональному) або загальнонаціональному рівні та ін.

Формування фінансово спроможного місцевого самоврядування. Важливе значення має тенденція на підвищення фінансової самостійності органів місцевого самоврядування. Проведені реформи в європейських країнах надали такі результати: підвищення рівня самофінансування; зниження обсягу та кількості цільових субсидій; зростання економічної дисципліни та відповідальності; підвищення рівня самостійності щодо вибору органами місцевого самоврядування тієї чи іншої діяльності.

Захист та зміцнення місцевої автономії в європейському співтоваристві за допомогою Хартії є давнім прагненням прихильників сильного та спроможного місцевого самоврядування об'єднаної Європи, заснованої на засадах демократії та децентралізації влади. З часом вона перетворилась на загальноприйнятий європейський стандарт, відповідно до якого розв'язуються кардинальні питання функціонування органів місцевого самоврядування в країнах, що її ратифікували [1]. На основі Хартії може бути реалізовано безліч моделей місцевого самоврядування, які будуть відрізнятись між собою. При приєднанні до угоди кожна з держав, дотримуючись загальноєвропейських стандартів, має виробити свою національну модель самоврядування, виходячи з власних потреб і традицій.

Прикінцеві та заключні положення статті 9 Хартії «Фінансові ресурси місцевої влади» [1] містять положення щодо регулювання інвестиційної діяльності органів місцевого самоврядування. Це покликано підтримати положення щодо забезпечення доступу до національного ринку капіталу в рамках створених державою необхідних умов. Об'єктивно зумовлена диференціація економічного потенціалу спричинює міжрегіональне і міжтериторіальне переміщення ресурсів. Тому важливим завданням процесу перерозподілу фінансових, і в тому числі бюджетних, ресурсів є узгодження інтересів територій-донорів і територій-реципієнтів, пошук способів зацікавити і стимулювати перших надавати допомогу другим.

Сучасна українська система організації місцевих фінансів загалом відповідає європейським стандартам, але має свої особливості. Так, поряд з безсумнівними позитивними здобутками у напрямі реформування у сфері місцевих фінансів (суттєве розширення дохідної бази місцевих бюджетів за рахунок закріплення нових видів надходжень, перехід на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом, розширення видаткових повноважень органів місцевого самоврядування та ін.), мають місце невирішені проблеми – розбалансованість системи дотацій та субвенцій під час організації міжбюджетних відносин, несвоєчасне затвердження та неефективне використання деяких трансфертів тощо.

Підвищення ефективності управління місцевими фінансами в контексті економічного відновлення регіонів України вбачається у: подальшому розширенні фінансової автономії органів місцевого самоврядування, що передбачає подальше збільшення дохідної частини місцевих бюджетів для фінансування власних видатків під час реалізації повноважень; оптимізації структури місцевого оподаткування; затвердження єдиного уніфікованого механізму визначення та справляння місцевих податків та здійснення комплексних заходів щодо приведення національного законодавства України у відповідність із європейськими правовими стандартами місцевого самоврядування, врахування принципів організаційної, правової та фінансової автономії органів місцевого самоврядування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Європейська хартія місцевого самоврядування. м. Страсбург, 15 жовтня 1985 року : ратифіковано Законом України від 15.07.1997 № 452/97-ВР / Верховна Рада України. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036

2. Протокол № 2 до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями, який стосується міжтериторіального співробітництва (Страсбург, 05 травня 1998 року) : ратифіковано Законом України від 24.06.2004 № 1879-IV (1879-15) / Верховна Рада України. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_520

3. Encyclopedia of Governance / Mark Bevir (ed.). 2 vols. Thousand Oaks, California : SAGE Publications, 2007. XXXVIII, 1027, 1–70 p. (1232 p.).

УДК 334.02

О. В. Єремєєв,
здобувач третього (PhD)
рівня вищої освіти,
Науково-дослідний центр індустріальних
проблем розвитку НАН України,
м. Харків, Україна
ORCID ID 0000-0003-1722-0328

SMART-СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК ОСНОВА ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ПРІОРИТЕТНИХ СЕКТОРІВ ЕКОНОМІКИ В ПОСТВОЄННІЙ УКРАЇНІ

Регіональний розвиток на засадах smart-спеціалізації є надзвичайно актуальним науковим напрямом, особливо в умовах триваючої військової агресії РФ проти України. Війна суттєво загострила потребу у переосмисленні підходів до регіонального відновлення, стимулюючи органи публічного управління шукати нові, інноваційні моделі розвитку. Smart-спеціалізація може стати ефективним інструментом відновлення постраждалих регіонів, сприяючи не лише економічному зростанню, а й посиленню соціальної згуртованості та залученню громад.

Цей підхід вже активно застосовується у країнах ЄС, демонструючи, як завдяки командній співпраці, прозорим правилам, чітко визначеним цілям і підтримці місцевого населення можна забезпечити стале відновлення територій. Проте впровадження smart-спеціалізації – це складний і багаторівневий процес, що потребує системного моніторингу, значних фінансових вкладень, а також використання трудових та матеріальних ресурсів.

В умовах війни ефективна реалізація smart-розвитку вимагає принципово нових моделей публічного управління. Саме цей виклик стоїть сьогодні перед Україною, яка має не лише відновити зруйновану інфраструктуру, а й закласти підвалини для інноваційного, конкурентоспроможного регіонального розвитку в післявоєнний період.

Концепція smart-спеціалізації ґрунтується на принципі економічного фокусування та здатності країни чи регіону розвивати конкурентні переваги, спираючись на унікальні місцеві знання й досвід, які можна використовувати інноваційно. Її «розумність» полягає у двох ключових підходах. Перший – це нова модель взаємодії бізнесу та науково-дослідної сфери з метою соціально-економічної трансформації, що реалізується через механізм підприємницького відкриття. Другий – це орієнтація на зовнішні ринки: регіонам і країнам рекомендовано мислити глобально, оскільки участь у міжнародній конкуренції є важливим драйвером економічного зростання. Тобто, локальні активи повинні бути налаштовані на глобальний попит для досягнення найвищої віддачі

від інвестицій. Одним із головних інструментів впровадження smart-спеціалізації є стратегії досліджень та інновацій, які забезпечують цілісну реалізацію цієї концепції [2].

Сьогодні Україна витрачає лише 0,4 % ВВП на R&D, тоді як середній показник ЄС значно вищий. У рамках smart-спеціалізації ці інвестиції повинні бути зосереджені на пріоритетних напрямах – IT, агротехнологіях, енергоефективності, переробній промисловості. Для цього варто запровадити податкові пільги на інновації та технологічне оновлення виробництва [3].

Smart-спеціалізація передбачає цільову підтримку галузей, що поєднують локальні конкурентні переваги з високим потенціалом до інновацій та зростання. Наприклад, у сільському господарстві акцент має бути зроблено не лише на земельній реформі, а й на технологічній модернізації. Важливо створити умови для залучення інвестицій від вітчизняних і міжнародних гравців, зокрема через податкові стимули для R&D та навчання персоналу.

Smart-спеціалізація також вимагає зміцнення правової системи – захисту прав власності, ефективної боротьби з корупцією, прозорої приватизації та гарантій для інвесторів. Лише в таких умовах державна підтримка буде ефективною та сприятиме зростанню інноваційної активності у стратегічних секторах.

Важливо, щоб Україна вже зараз почала гармонізувати свої стандарти із європейськими – зокрема у сфері харчової безпеки, екології, цифровізації. Це дозволить не лише зняти бар'єри доступу на ринки ЄС, а й зробить smart-спеціалізацію основою євроінтеграційного розвитку.

Підтримка з боку держави в умовах smart-спеціалізації має базуватися на глибокому аналізі регіональних переваг, потреб ринку праці, інфраструктурних можливостей та потенціалу залучення інвестицій. Такий підхід дозволить не лише уникнути помилок минулого (як-от неефективні індустріальні парки чи нецільові податкові пільги), а й забезпечити стійке економічне зростання, що базується на знаннях, технологіях і взаємодії бізнесу, науки та громади.

Таким чином, smart-спеціалізація – це не лише стратегія економічного розвитку, а й ключовий інструмент відбудови України, який допоможе зміцнити економіку, підвищити продуктивність, скоротити залежність від сировинного експорту та закласти фундамент для сталого майбутнього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кудин С., Федик М. Державна політика у сфері смарт-спеціалізації регіонів. *Економіка та суспільство*. 2022. № 41. DOI 10.32782/2524-0072/2022-41-16

2. Yevheniia Polishchuk, Alla Ivashchenko, Igor Britchenko, Pavel Machashchik, Serhiy Shkarlet. European smart specialization for Ukrainian regional development: path from creation to implementation. *Problems and Perspectives in Management*, 2019. Volume 17. Issue 2, pp. 376–391. DOI : http://dx.doi.org/10.21511/ppm.17(2).2019.29

3. Bruce Stokes. A Smart Specialization Strategy for Ukraine: Recommendations to Spark an Economic Rebound After the War. URL : https://www.gmfus.org/news/smart-specialization-strategy-ukraine-recommendations-spark-economic-rebound-after-war

УДК 339.7

Г. В. Єршова,
канд. екон. наук, с.н.с.,
ДУ «Інститут економіки
та прогнозування НАН України»,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-8807-130X

АДАПТАЦІЯ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ УКРАЇНИ ДО УМОВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Одним з важливих завдань на шляху України до повноцінного членства в ЄС є адаптація функціонування фінансового сектора, зокрема і сфери валютного регулювання до європейського законодавства.

В Україні процес зближення вітчизняного законодавства з нормами ЄС розпочався у 2014 р., після підписання Угоди про асоціацію [1]. За час 2014–2024 рр. розроблений план заходів щодо реформування вітчизняного законодавчого поля з метою його наближення до європейських норм, загалом за всіма сферами економіки, виконаний приблизно на 83 %. Серед найкращих результатів – сфера інтелектуальної власності (прогрес виконання Угоди становить 98 %), найгірший – фінансове співробітництво та боротьба з шахрайством (24 %). Прогрес виконання Угоди у сфері реформування фінансового сектора становить 74 % [2].

Щодо реформування сфери валютного регулювання, то згідно з європейським законодавством до країн-членів виставляються такі основні вимоги: вільних рух капіталу з країнами ЄС; відсутність будь-яких валютних обмежень як в середині країни, так і при взаємодії з іншими країнами союзу; забезпечення стабільності валютного ринку тощо. Базовим інструментом для гармонізації валютного законодавства з країнами ЄС є Директива 88/361/ЄЕС [3]. Водночас вона діє не уособлено, а у сукупності з іншими нормативними документами, зокрема: Регламентом (ЄС) № 2015/751 (визначає питання міжбанківських комісій за платежі з карток); PSD2 – Директива (ЄС) 2015/2366 (регулює ринок платіжних послуг у межах ЄС); Регламентами № 924/2009 та № 260/2012 (визначають правила для єдиної зони платежів у євро (SEPA); Регламентом № 1210/2003 (регулює питання санкційного контролю, обмеження валютних операцій з країнами поза ЄС); та інші. Важливо підкреслити, що на етапі вступу до ЄС, країни, в питанні валютної лібералізації, мають право на перехідний період обумовлений їх економічною ситуацією. Окремі країни ЄС, при вступі до союзу, поступово відкривали валютні ринки, лише впевнившись у спроможності власної економіки адаптуватися до нових реалій та зберігаючи контроль над ризиками.

У рамках адаптації валютного регулювання до норм ЄС, в Україні було здійснено ряд реформ. Зокрема, прийнято Закон України «Про валюту і валютні операції», який окреслив шляхи валютної лібералізації в країні; розроблено дорожню карту валютної лібералізації із поступовою відміною валютних обмежень; здійснюються кроки щодо інтеграції до банківської інфраструктури ЄС. Наразі проводиться активна робота щодо удосконалення вітчизняного законодавства та його відповідності до вимог SEPA. Урядом України схвалено проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення відповідності актам права Європейського Союзу та відповідним критеріям, встановленим Європейською платіжною радою, з метою приєднання України до Єдиної зони платежів у євро (SEPA)» [4], прийняття якого відкриває шлях до подання заявки на повноцінне членство України у SEPA.

Процес адаптації вітчизняного законодавства до норм ЄС проходить активно незважаючи на те, що Україна вже четвертий рік перебуває у фазі активної війни. Водночас слід зазначити, що євроінтеграційні процеси не повинні концентруватись лише на адаптації законодавчого поля. Практика країн ЄС свідчить, що на шляху їх входження у Союз, вирішальне значення відігравало не стільки повна сумісність у законодавстві, скільки стабільність економіки, яка здатна легко адаптуватися до нових реалій.

На сьогодні НБУ, попри нестабільність і велику залежність економіки від міжнародної допомоги, намагається повертається на шлях валютної лібералізації, поступово відміняючи введені на початку війни валютні обмеження та дотримуючись курсу керованої гнучкості при формуванні валютного курсу. Водночас такі кроки мають як позитивні, так і негативні наслідки. До позитивних можна віднести послаблення для бізнесу, які сприяють активізації їх зовнішньоекономічної діяльності, укріплення довіри іноземних інвесторів, які отримали можливість репатріації отриманих на території України доходів; усунення множинність валютних курсів.

Серед негативних наслідків, на нашу думку, можна виділити: спрощення умов для відтоку капіталу з країни при загальній слабкості економіки та невизначеності її майбутнього; підвищення курсової невизначеності для бізнесу, що унеможливлює довгострокове планування діяльності; втрата купівельної спроможності населенням при девальвації національної валюти та підвищення інфляційного тиску; значний сплеск доларизації заощаджень населення, що підвищує тиск на валютний ринок тощо. Ці та інші фактори тиснуть на валютний ринок, підвищуючи попит на валюту, що у свою чергу, змушує НБУ збільшувати валютні інтервенції, витрачаючи золотовалютні резерви.

Зниження ризиків валютного виснаження та активізація ринкових механізмів функціонування валютного ринку, на наш погляд, лежить у підвищенні ролі банківської системи в економічному розвитку країни, зокрема шляхом зростання кредитування корпоративного сектора. Це сприятиме загальному зміцненню економіки, укрпленню довіри до національної валюти та активізації інвестиційних процесів в Україні.

Підсумовуючи вищевикладене доцільно підкреслити, що адаптація валютного регулювання в рамках євро інтеграційних процесів – складний, довготривалий процес, який вимагає не лише удосконалення законодавства, але і потребує виваженого підходу спрямованого на захист вітчизняної фінансової системи, підтримки економічного зростання економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. УГОДА про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Угоду ратифіковано із заявою Законом України від 16.09.2014 № 1678-VII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

2. «Пульс Угоди» моніторинг реалізації плану заходів з виконання Угоди про асоціацію з ЄС. URL : https://pulse.kmu.gov.ua/ua/current-progress

3. Директива Ради (88/361/ЄЕС) «Щодо імплементації статті 67 Договору» від 24 червня 1988 року ЄЕС ; Директива, Міжнародний документ від 24.06.1988 № 88/361/ЄЕС. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_182#Text

4. Уряд схвалив законопроєкт щодо виконання Україною вимог ЄС для приєднання до системи європлатежів (SEPA). URL : https://www.mof.gov.ua/uk/news/uriad_skhvaliv_zakonoproiekt_shchodo_vikonannia_ukrainoiu_vimog_ies_dlia_priiednannia_do_sistemi_ievroplatezhiv_sepa-5124

УДК 338.4(035.3)(477)(340.144)

Д. Л. Злобін,
здобувач третього (PhD)
рівня вищої освіти,
Науково-дослідний центр індустріальних
проблем розвитку НАН України,
м. Харків, Україна
ORCID ID 0009-0004-9153-9745

ВЕТЕРАНСЬКЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИЙ ІНСТРУМЕНТ ЕКОНОМІЧНОЇ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ В УКРАЇНІ

Ресоціалізація ветеранів охоплює широкий спектр заходів з економічної реінтеграції, адаптації та соціальної інтеграції. Проте, традиційно ветеранська політика зосереджувалася переважно на наданні пільг і виплат, які хоча й важливі, але недостатні для успішної реінтеграції в економіку. Економічна реінтеграція, по суті, передбачає перетворення ветерана з отримувача допомоги на активного учасника ринку, здатного самостійно забезпечувати себе і внесок якого в економіку визнається державою [1, с. 201].

Поява перших ветеранських бізнесових ініціатив в Україні співпала з демобілізацією учасників АТО (після 2015 р.). В цей період ветерани почали шукати себе в цивільному житті, і дехто обрав шлях підприємництва, часто поєднуючи з соціальною місією – допомогти своїм побратимам адаптуватися. Приклади, на кшталт «*Veterano Pizza*» та «*Woolkrafts*», задали певну тенденцію: з одного боку, ветерани бачать у підприємництві шлях до самореалізації, з іншого – власні бізнеси ветеранів часто стають «магнітом» для інших колишніх військових, формуючи дружнє середовище та культуру взаємопідтримки.

Після початку повномасштабної війни у 2022 р. кількість ветеранських ініціатив у сфері підприємництва стрімко зросла. Повертаючись з фронту, нова генерація ветеранів ініціює бізнеси як у традиційних (як наприклад, громадське харчування, послуги, торгівля), так і в актуальних сферах, зокрема пов’язаних з війною. Так, наразі близько 12 % демобілізованих ветеранів вже мають власну справу, причому багато хто з них розпочали свій бізнес саме протягом 2022–2023 років [2]. Серед популярних напрямів ветеранського бізнесу – пошиття тактичного одягу й амуніції, ІТ-проєкти, виробництво меблів та предметів інтер’єру, ремонт авто, охоронні та безпекові послуги, дрібне виробництво продуктів харчування тощо [3]. Досить показово, що частина таких бізнесів напряму допомагає обороні (як приклад, ветеранські швейні майстерні шиють військову форму), тобто соціальна місія тут – зміцнення національної

безпеки. Інші підприємці роблять акцент на соціальній реабілітації: так, виникають майстерні трудотерапії для поранених воїнів, художні студії для ветеранів з ПТСР, проєкти на кшталт «*Rehab Craft*» з виготовлення крафтових предметів з акцентом на психологічній реабілітації, що водночас є і джерелом заробітку для ветеранів-інвалідів [4].

Розуміючи важливість розвитку ветеранського підприємництва, держава останніми роками запустила декілька важливих спеціальних програм. Зокрема, у 2022 р. при Міністерстві у справах ветеранів України почав функціонувати *Український ветеранський фонд* – спеціальна установа, котра фінансує бізнес-проєкти ветеранів на конкурсній основі. Зокрема, була започаткована грантова програма «*Варто*» для надання ветеранам, ветеранкам та родинам загиблих стартового капіталу на відкриття чи розвиток власної справи. Паралельно уряд інтегрував потреби ветеранів у національну програму підтримки малого бізнесу «*єРобота*». Також квітні 2023 р. до програми грантів «*Власна справа*» додали спеціальну *ветеранську компоненту*: ветерани, а також члени їх сімей можуть отримати грант в сумі 250 тис., 500 тис. або 1 млн. грн. для створення бізнесу (сума залежить від досвіду та кількості створюваних нових робочих місць) [5].

Крім фінансової допомоги, важливим напрямом є навчання та консалтинг для ветеранів-підприємців. У 2023 р. на національній платформі «*Дія.Бізнес*» запущено спеціальний розділ «*Дія.Бізнес Ветеранам*», де зібрано безкоштовні консультації, освітні серіали та корисні сервіси для тих, хто хоче започаткувати або розвинути наявний бізнес після служби. З'явилися також цільові освітні програми, зокрема курс «*Гранти для ветеранів*» на веб-порталі «*Дія.Освіта*» пояснює покроково, як написати бізнес-план і отримати державний грант [6].

Сьогодні в Україні вже активно функціонують такі ветеранські бізнес-ініціативи як, наприклад, вже згадувана «*Veterano Pizza*», яка продемонструвала свою успішність: піцерії прибуткові, бренд розвивається на франшизі в різних містах, а головне – десятки ветеранів отримали роботу та нову соціальну роль (працівник, менеджер) замість ролі «*колишнього військового*». Цей кейс показав суспільству позитивний образ ветерана-підприємця та спростував стереотип щодо «*проблемних*» ветеранів – навпаки, вони можуть успішно конкурувати на ринку праці і приносити користь громаді. Другий кейс – теж вже згадуваний бренд «*Woolkrafts*», який виробляє стильні пледи, шапки, шкарпетки та інші текстильні вироби з акцентом на 100 % українському виробництві. Попри війну на Сході, бізнес зумів налагодити постачання сировини всередині країни та створив партнерства з локальними виробниками в Чернігівській, Черкаській та Хмельницькій областях. Серед більш нових ініціатив слід навести соціальний проєкт «*Rehab Craft*». Підприємство засноване у 2023 р. групою волонтерів і ветеранів-медиків з метою трудової реабілітації поранених воїнів. У майстерні «*Rehab Craft*» ветерани, котрі проходять фізичну реабілітацію після важких поранень, вчаться робити дерев'яні вироби (меблі, сувеніри). Така діяльність має подвійну

функцію: по-перше, це частина терапії (тренування моторики, подолання психологічних травм), а по-друге – готові вироби реалізуються через інтернет-магазин, що надає ветеранам-учасникам проєкту власний заробіток і відчуття корисності. Проєкт підтримала місцева влада, надавши приміщення, а інструменти були закуплені за рахунок донорських коштів.

Ще один нестандартний кейс – проєкт «*RespecTime*». Назва походить від гри слів «respect» і «time» – шануй час. Це креативний стартап двох ветеранів-спецпризначенців, котрі захоплювалися годинникарством. Після війни вони вирішили виготовляти пам'ятні наручні годинники для побратимів та широкого загалу, інкрустуючи їх елементами, пов'язаними зі службою (як-то частинками гільз чи камуфляжу під склом). Годинники виходять у лімітованих серіях з гравіюванням і присвятою визначним битвам або підрозділам. Бізнес-модель за своєю природою є соціальним підприємництвом: зокрема, власники частину доходу (10 %) направляють у фонд допомоги пораненим, а також безкоштовно виготовляють і дарують годинники сім'ям загиблих офіцерів. Не зважаючи на доволі нішевий продукт, проєкт здобув популярність у ветеранській спільноті й ЗМІ як приклад того, що креатив і пам'ять про службу можуть стати основою сталого бізнесу.

Попри успіх окремих кейсів, ветерани-підприємці в Україні стикаються з низкою системних проблем. Найпершим викликом є ***доступ до фінансування***. Хоч і з'явилися державні гранти, однак вони покривають лише частину попиту. За результатами проведених опитувань, інвестиції у власний бізнес входять до переліку найактуальніших потреб ветеранів після повернення. Отримати кредит початківцю складно через відсутність застави та кредитної історії, а приватні інвестори поки мало звертають увагу на соціальні стартапи. Другий виклик – це ***освіта і навички***. Багато військових не мали досвіду ведення бізнесу раніше, відтак їм об'єктивно бракує знань з маркетингу, фінансів, правових аспектів організації та здійснення підприємництва. Відповідно, державі слід надавати більше інформації та навчання з відкриття справи, зменшити бюрократію при започаткуванні й підтримці бізнесу. Частково вказана прогалина заповнюється активністю фондів (освітні курси, консультаційна підтримка), однак масштаб проблеми вимагає більш ширшого охоплення – наприклад, включення модулю з основ підприємництва до програм демобілізації. Нарешті, третій виклик – ***психологічний***. Ветерани часто стикаються з невпевненістю у власних силах, страхом невдачі бізнесу, відчуттям браку розуміння з боку суспільства. До того ж, поширені проблеми зі здоров'ям (фізичні травми чи ПТСР) можуть впливати на працездатність підприємця. Експерти зауважують на необхідності програм менторства та психологічної підтримки саме для ветеранів-підприємців, аби допомогти їм у подоланні кризових моментів. ***Стереотипи та упередження*** суспільства також є відчутним бар'єром: дехто з потенційних партнерів або клієнтів упереджено ставиться до ветеранів (мовляв, ветерани «проблемні» чи некеровані). Подолання таких упереджень

потребує належної просвітницької роботи та успішних прикладів ветеранського бізнесу, які поступово змінюють громадську думку.

Висновок. Ветеранське соціальне підприємництво в Україні пройшло шлях від поодиноких ініціатив після 2014 р. до помітного руху у 2022–2025 рр. Воно стало дієвим механізмом економічної реінтеграції для тисяч захисників і захисниць, хоч досі й стикається з перешкодами (такими як брак фінансування, недостатність знань, проблеми зі здоров'ям, стереотипи). Державна політика та підтримка суспільства мають бути спрямовані на подолання цих викликів, щоб максимізувати потенціал ветеранів як рушійної сили післявоєнного розвитку.

По-перше, соціальне підприємництво має бути визнане на законодавчому рівні окремим правовим явищем із чітко визначеним статусом, механізмами державної підтримки та податковими інструментами, що дозволить сформувати інституційну основу для економічної реінтеграції ветеранів.

По-друге, ветеранське соціальне підприємництво несе не лише функцію працевлаштування, воно також сприяє формуванню нової моделі громадянської відповідальності, локального лідерства та економічної стійкості громад.

По-третє, інституціоналізація ветеранського підприємництва потребує застосування міжгалузевого підходу, який має поєднувати правові, економічні, соціальні та психологічні аспекти реінтеграції, із залученням до цього процесу державних і недержавних акторів.

По-четверте, профільний міжнародний досвід підтверджує ефективність спеціалізованих програм підтримки, зокрема інкубаторів, пільгових фінансових продуктів, освітніх ініціатив, котрі мають бути адаптовані та імплементовані до українського контексту через правові механізми. Представляється, що без належного правового супроводу соціальне підприємництво залишатиметься фрагментарним явищем, нездатним повноцінно інтегрувати в економіку значну кількість ветеранів, очікувану в післявоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Петруненко Я. В., Злобін Д. Л. Соціальне підприємництво як інструмент економічної реінтеграції ветеранів: український та міжнародний досвід. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. *Серія*: *Право*. 2025. Вип. 88, т. 4. С. 198–207. DOI : https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.4.30

2. Актуальні потреби та бачення можливостей для кар'єрного і професійного зростання ветеранів / Український ветеранський фонд. URL : https://veteranfund.com.ua/analitics/aktualni-potreby-ta-bachennia-mozhlyvostey-dlia-kar-iernoho-i-profesiynoho-zrostannia-veteraniv

3. Сухорукова Г. Ветеранський бізнес в Україні: труднощі, потреби та можливості / Інформаційний вебпортал «Kyivstar Business Hub». URL : https://hub.kyivstar.ua/articles/veteranskij-biznes-v-ukrayini-trudnoshhi-potrebi-ta-mozhlivosti

4. Kirillova Yu., Znovyak V., Kazanska A. The needs of veterans 2023 / Український ветеранський фонд. URL : https://veteranfund.com.ua/en/analitik/the-needs-of-veterans-2023

5. єРобота: 21 млн грн грантів отримають ветерани та члени їхніх родин на розвиток свого бізнесу / Міністерство економіки України. URL : https://me.gov.ua/News/Detail/78ecc163-4d96-49b5-af42-4fac68199d34?lang=uk-UA&title=Robota-21-MlnGrn

6. Гранти для ветеранів: як ветеранам, ветеранкам і членам їхніх родин отримати гранти на започаткування чи розвиток власного бізнесу / Дія.Освіта. URL : https://osvita.diia.gov.ua/courses/grants-for-veterans

UDK 347.73

R. Yu. Ivanova,
Ph.D. in Law, Associate Professor,
Professor at the Department
of International and European Law,
Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University
of Management and Law,
Khmelnytskyi, Ukraine
ORCID ID 0000-0001-8257-4486

LEGAL AND INSTITUTIONAL MECHANISMS OF INTERNATIONAL ECONOMIC ORGANIZATIONS FOR BUSINESS RECOVERY IN UKRAINE DURING AND AFTER THE WAR

Particularly noteworthy and in the context of the wartime damage and indiscriminate destruction of Ukraine's economic infrastructure, IEOs such as IMF, World Bank, EBRD, EIB have significantly assisted not just towards supporting urgent needs but also towards the long-term rehabilitation of business undertakings in Ukraine. Today, these institutions act as primary socio-legal and financial relations in formation of Ukraine's entreprenueral climate for emerging economy postwar times.

The impact of their aid does go beyond philanthropy; it is worked through memoranda, contracts, concepts of technical aid, project execution acts and so many more. Often these political instruments are accompanied with softer aspects of law that provide conditionality features of transparency, independent judiciary corruption enforcement, constitutive regulation, and ex-ante evaluation. Within each layer this forms vertical supra and infra multi-layer legal structure where international soft law 'Meets' the contemporary Ukraine's basic law.

IMF's Extended Fund Facility (2023–2027) provides a good example and includes structural benchmarks for reforming tax system, public procurement, and deregulation of business. Simultaneously co-finances SME's sustaining programs with legislative amendatory credit guarantees, customs, and digital platform services to business services modified through the World Bank's Ukraine Relief, Recovery, Reconstruction and Reform Trust Fund (URTF) [1].

Under its Resilience and Livelihoods Framework, the EBRD focuses on providing legal advisory and investment assistance to women and rural entrepreneurs who have been affected by conflict. These initiatives also encompass legal training for local officials involved in the restoration of grant distribution and property rights.

The EIB expands municipal business development at the local level, providing subsidized loans with EU state aid and public procurement compliance. His collaboration with the Ukrainian authorities on public-private partnership (PPP) legislation [2] and the augmentation of small-scale investment climate further supports business sustainability.

Although notable progress has been made, a number of issues remain. These include inequitable enforcement of business law, legal ambiguity in occupied or newly liberated areas, and conflicts of jurisdiction with respect to the distribution of grants and credits. Bolstering administrative justice, streamlining registries, and increasing the threshold for provocation of a legal action by business owners in a jurisdiction against the state would extend the use of international support while overcoming administrative hurdles.

Besides funding, international economic organizations impose legal requirements that shape business operation regulation in Ukraine [3]. The initiatives sponsored by international economic organizations are aimed at strengthening cross-border and sustainable relations, thereby fostering entrepreneurship and post-war recovery alongside peaceful, conflict-sensitive economic growth.

The adaptation of Ukrainian legislation hedged against international standard investments will improve the clarity of information, protection of investors, and access to international trade markets.

Legal provision of support aimed at small and medium enterprises should be dealt with at the international-national partnership level in collaboration with judicial capacity development.

REFERENCES

1. International Monetary Fund. Ukraine: Request for an Extended Arrangement Under the Extended Fund Facility, IMF Country Report No. 23/118, 2023.

2. World Bank. Ukraine Relief, Recovery, Reconstruction and Reform Trust Fund (URTF). 2024.

3. EBRD. Resilience and Livelihoods Framework – Ukraine. 2023.

4. European Investment Bank. Ukraine: Support for Municipal Infrastructure and Business Development. 2023.

5. OECD. Investment Policy Review: Ukraine 2022 – Legal and Regulatory Reform for Resilience. Paris, 2022.

6. EU – Ukraine Association Agreement. *Official Journal of the European Union*, 2014.

УДК 336.77

Р. С. Коляденко,
здобувач третього (PhD)
рівня вищої освіти,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0009-0001-0029-8818

ІНВЕСТУВАННЯ В БУДІВЕЛЬНИЙ СЕКТОР УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

В умовах повномасштабної військової агресії з боку російської федерації питання залучення інвестицій у будівельну галузь України набуло особливої ваги. Цей сектор не лише відіграє роль важливої складової матеріального виробництва, а й виступає показником стабільності та функціональності національної економіки в період глибоких кризових змін. Попри серйозні перешкоди, пов'язані з бойовими діями, макроекономічною нестабільністю та обмеженими фінансовими можливостями, нинішній етап характеризується зростанням активності у сфері державного регулювання, спрямованого на стимулювання інвестиційної діяльності. Особливо помітними є ініціативи з підтримки внутрішнього інвестора та залучення міжнародної фінансової допомоги для реалізації проєктів у будівельному секторі.

Зважаючи на визначальну роль будівельної галузі у процесах відновлення інфраструктури, що зазнала руйнувань, а також у забезпеченні сталого розвитку міст та регіонів, актуальним є детальний аналіз обсягів, джерел та структури як капітальних, так і прямих інвестицій у цей сектор у період воєнного стану.

Слід зазначити, що будівельна галузь, як один із ключових сегментів матеріального виробництва, відіграє системоутворюючу роль в економіці України, а тому моніторинг її фінансування в умовах воєнної агресії РФ є вкрай важливим, адже значні інвестиції у 2022–2024 роках були спрямовані саме на термінові та відновлювальні проєкти, що одночасно свідчить про активну роль держави в управлінні цим процесом.

Таблиця 1 – Динаміка частки будівництва у ВВП України (фактичні ціни), млн грн

Квартал	**2022**	**2023**	**2024**
I квартал	13 525	15 849	25 008
II квартал	9 609	19 429	27 645
III квартал	17 224	25 598	28 982
IV квартал	28 941	42 647	46 815
Сумарно за рік	**69 299**	**103 838**	**128 460**

Джерело: складено автором за даними [1].

На основі наведених даних спостерігається позитивна динаміка обсягів будівництва у ВВП України у фактичних цінах протягом 2022–2024 років. У 2022 році показники були найнижчими, що зумовлено початком повномасштабної війни та масштабною дестабілізацією економіки. Проте вже у 2023 році зафіксовано суттєве зростання, особливо у другому та четвертому кварталах, що свідчить про пожвавлення інвестиційної активності та відновлення будівельної галузі. У 2024 році ця тенденція зберігається: у всіх кварталах зафіксовано вищі обсяги, ніж у попередні роки, а річний показник зріс майже вдвічі порівняно з 2022 роком (з 69 299 млн грн до 128 460 млн грн), що вказує на стабільну активізацію будівництва як важливого драйвера економічного відновлення.

Упродовж 2022 року спостерігалася досить висока інвестиційна активність у сфері будівництва – обсяг капітальних вкладень у грудні сягнув близько 94,7 млрд грн. Попри повномасштабну війну, саме цей рік став рекордним за обсягами капітальних інвестицій у межах досліджуваного періоду. Такий результат пояснюється насамперед тим, що у першому кварталі 2022 року ще реалізовувалися інфраструктурні проєкти, закладені в мирний бюджет, затверджений до активної фази бойових дій. Крім того, суттєвий вплив мало оперативне коригування бюджетної політики відповідно до нових реалій. Уже в 2024 році фіксується тенденція до відновлення темпів інвестування – капітальні вкладення сягнули 41,7 млрд грн наприкінці року. Зазначене зростання варто інтерпретувати як результат впровадження нових механізмів управління інвестиційною діяльністю, включаючи оновлені процедури реалізації проєктів відбудови, посилення нагляду за ефективністю використання коштів бюджету, а також активізацію взаємодії з міжнародними партнерами. Таке зрушення в динаміці свідчить про перехід до активної фази відновлення критичних інфраструктурних об’єктів, частина яких належить до комунальної власності.

Отримані результати безпосередньо відображають вплив загальної невизначеності, спричиненої початком широкомасштабної агресії, а також зниженням довіри до здатності державних інституцій гарантувати захист капіталу інвесторів. Особливо промовистим є глибоко негативне сальдо за статтею «реінвестування доходів» у розмірі –207,6 млн дол. США, що свідчить не про надходження нового капіталу, а про активне виведення вже залучених інвестиційних ресурсів. У 2023 році показник дещо покращився, проте у 2024 році знову спостерігається повернення до негативного значення (–32,3 млн дол. США). Це вказує на нестійкість позитивних тенденцій попереднього періоду та демонструє вразливість існуючої інвестиційної моделі в умовах тривалого воєнного конфлікту. Особливо тривожним є погіршення показника реінвестування доходів до –51,8 млн дол. США, що підтверджує недостатній рівень довіри до інституційних механізмів забезпечення стабільності та прозорості інвестиційного клімату, навіть попри окремі сигнали стабілізації у певних регіонах країни.

За результатами аналітичних прогнозів, у 2025 році в Україні очікується приріст обсягів будівельних робіт на рівні 16,1 %. Така динаміка формує підґрунтя для подальшого сталого розвитку галузі в період 2026–2028 років, у межах якого прогнозується щорічне зростання на рівні 9–11 %. Ключовими драйверами цього процесу виступають як внутрішні, так і міжнародні капіталовкладення, спрямовані на відбудову об'єктів критичної інфраструктури, що зазнали значних пошкоджень унаслідок повномасштабного воєнного вторгнення з боку Російської Федерації [2].

Зведені аналітичні дані свідчать, що навіть в умовах серйозних безпекових викликів будівельна галузь зберегла провідне місце у структурі валового внутрішнього продукту України та залишалася одним із пріоритетних напрямів державної інвестиційної політики. Особлива увага приділялася реалізації програм відновлення, публічних інвестиційних ініціатив, а також окремих проєктів із реконструкції критичної інфраструктури.

Разом з тим розвиток будівельного сектору в умовах воєнної економіки вимагає зваженого стратегічного підходу з боку держави, зокрема у частині формування стабільного інституційного інвестиційного середовища. Важливими кроками в цьому напрямі є впровадження довгострокових гарантій захисту інвесторів, включно з нормативним закріпленням воєнних ризиків, посиленням повноважень державних агенцій з підтримки інвестицій, удосконаленням законодавчої бази та ширшим застосуванням механізмів публічних інвестиційних проєктів із урахуванням найкращих світових практик. Також потребує активізації інструментарій публічно-приватного партнерства. Поступовий перехід до інвестиційної політики, орієнтованої на відновлення та довгостроковий розвиток, має стати фундаментальним чинником зміцнення економічної стійкості держави як у середньостроковій, так і в довгостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державна служба статистики України. Економічна статистика / Національні рахунки. URL : https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/nac_r.htm (дата звернення: 02.06.2025).

2. Ukraine construction industry report 2024: Output to grow by 16.1 % in 2025 before registering growth between 9 % and 11 % between 2026–2028 / GlobeNewswire. 2025. 4 лютого. URL : https://www.globenewswire.com/news-release/2025/02/04/ 3020287/ 28124/en/Ukraine-Construction-Industry-Report-2024-Output-to-Grow-by-16-1-in-2025-Before-Registering-Growth-Between-9-and-11-Between-2026-2028.html (дата звернення: 02.06.2025).

УДК 65.012.32

В. І. Компанієць,
здобувач третього (PhD)
рівня вищої освіти,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0009-0006-3362-4743

БРЕНДИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Воєнний конфлікт спричинив екстремальні виклики для української економіки, значно погіршивши фінансово-економічний стан підприємств. Наприклад, у перший рік війни падіння ВВП склало близько 29 %, а майже 31,7 % компаній фактично припинили діяльність [5]. Водночас малі та середні підприємства (далі – МСП) становлять фундамент української економіки – це майже 99,98 % усіх бізнес-одиниць, 74 % усіх робочих місць та 64 % доданої вартості в країні [5]. Важливо, що вже 2022 року лише 36,5 % МСП продовжували працювати в умовах війни.

Згідно з оцінкою UNDP (2024), українські МСП виявили високу стійкість: до жовтня 2023 року майже 91 % підприємств відновили діяльність після початку війни [5]. Водночас залишаються серйозні проблеми: «найбільшими перешкодами для зростання МСП є непередбачувана ситуація в країні, зниження попиту на продукти та послуги, а також брак робочої сили» [5]. Серед інших викликів – руйнування логістики, релокація бізнесу, зростання витрат безпеки і адаптація до податкових змін.

Роль брендингу для стійкості та конкурентоспроможності. У воєнних умовах брендинг набуває особливого значення. Дослідники зазначають, що брендинг сприяє побудові довгострокових відносин із клієнтами, що є основою конкурентоспроможності [3]. Сильний бренд формує довіру та лояльність споживачів, що дає бізнесу важливу «опору» в кризу [2]. Підвищення впізнаваності та чіткий корпоративний образ допомагають МСП виділятися на перенасиченому ринку та привертати клієнтів навіть у складних умовах.

Зважаючи на воєнний контекст, маркетингова стратегія бренду також потребує адаптації. На думку Сало та Синіки, воєнні реалії вимагають значних змін у бренд-стратегії, щоб долати нові виклики і залишатися релевантними для споживачів [3].

Переваги брендингу для МСП:

– Формування довіри і лояльності клієнтів, що підтримує стабільний попит [2].

– Зростання впізнаваності і чіткий образ, які забезпечують конкурентну диференціацію [4].

– Можливість виходу на нові внутрішні та міжнародні ринки завдяки сильному бренду [2].

– Підтримка стійкості бізнесу за рахунок реалізації соціально відповідальних ініціатив [3].

Основні виклики та можливості для МСП:

– Виклики: непередбачувана економічна ситуація, обмежена купівельна спроможність населення, дефіцит ресурсів і логістичні труднощі [5].

– Можливості: активна участь у державних програмах підтримки (гранти, кредити під 5–9 % тощо), диверсифікація товарних ліній і пошук ніш, вихід у цифрові канали та на експорт [5].

Огляд наукових джерел. Українські дослідники підкреслюють багатофакторність конкурентоспроможності підприємства. Зокрема, Романюк та Студінська доводять, що брендинг виступає «дієвим інструментом підвищення конкурентоспроможності» [4]. Миколенко також визначає бренд і впізнаваність як критичні ресурси для стійкості та зростання підприємства [2]. Бучнєв та співавтори [2] зазначають необхідність охоплювати нові ринки і формувати лояльність споживачів як основу для збереження конкурентних переваг в умовах війни.

Отже, умови війни ставлять перед підприємствами непрості виклики, проте водночас відкривають можливості для переоцінки бізнес-стратегій. Брендинг може стати ефективним інструментом підвищення стійкості та конкурентоспроможності малого і середнього бізнесу. Він допомагає формувати позитивний імідж, утримувати клієнтів і освоювати нові ринки попри кризу [2; 3; 4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бучнєв М. М., Сучков І. О., Пічкур С. В. Вплив глобалізації на маркетингові стратегії підприємств в умовах воєнного конфлікту. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.* 2024. № 6 (286). С. 15–20.

2. Миколенко П. Г. Конкурентоспроможність як фактор стійкості та економічної безпеки підприємства. *Академічні візії.* 2024. № 34. С. 1–8.

3. Сало Я. М., Синіка О. А. Особливості брендингу в умовах війни. *Економіка та суспільство.* 2024. № 66 (Маркетинг). С. 84–93.

4. Романюк С. А., Студінська Г. Я. Брендинг як інструмент управління конкурентоспроможністю національної економіки. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету.* 2017. № 2 (2). С. 47–54.

5. Програма розвитку ООН в Україні (UNDP). Оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні. Київ : UNDP, 2024. 86 с.

УДК 316.34+331.5.024.5+364.23

В. І. Кострица,
член Національної академії соціального страхування (США), Об'єднання організацій роботодавців України;
Т. В. Бурлай,
д-р екон. наук, доцент, Інститут економіки та прогнозування НАН України, м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-4530-9151

СПОСОБИ ПОДОЛАННЯ ДЕСТРУКЦІЙ У СИСТЕМІ ВСТАНОВЛЕННЯ МІНІМАЛЬНОЇ ОПЛАТИ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

У числі основних деструкцій національного ринку праці (до)воєнного періоду, що поглиблюють нерівності в українському суспільстві та генерують потенційні загрози повоєнному реконструктивному відновленню України, – деструкції у системі встановлення рівня мінімальної зарплати [1, с. 63–65], а тому у контексті оптимізації державної політики вкрай важливо з'ясувати шляхи та способи їх подолання. Слід зауважити, що у вітчизняному інституційно-економічному середовищі вже тривалі роки розміри прожиткового мінімуму для працездатних осіб та мінімальної заробітної плати абсолютно не відповідають об'єктивним базовим потребам працюючої людини. Така ситуація – пряме порушення Закону України "Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії", а також Конвенцій МОП № 131 "Про встановлення мінімальної заробітної плати, з особливим урахуванням країн, що розвиваються" та № 117 "Про основні цілі та норми соціальної політики", що ратифіковані Україною, відповідно, 2005 та 2015 року. У кінцевому підсумку це порушення обумовлює зростання трудової бідності, прекаризації та економічної нерівності – у т. ч. за доходами та майнової, – в українському суспільстві.

Так, офіційно встановлений на 2025 рік розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб (3 028 грн на місяць) у 3,5 раза нижчий за його фактичний розмір, розрахований Мінсоцполітики у цінах лютого цього року (10 600 грн), і приблизно в 12 разів нижчий за експертно визначений необхідний прожитковий мінімум (700 євро, або 30 800 грн за обмінним курсом НБУ в лютому 2025 р.). Нинішній розмір офіційно встановленої мінімальної зарплати (8000 грн) менше фактичного та суб'єктивно визначеного необхідного прожиткового мінімуму для працюючих, відповідно, у 1,3 та 3,9 раза.

Окрім зазначеного, посиленню соціально-економічних нерівностей сприяє і запроваджене Урядом "заморожування" соціальних стандартів на найближчі роки. Декларативно – на три, як це визначено Бюджетною декларацією на 2025–2027 роки [2], а фактично – майже на чотири роки, зважаючи, що принаймні до початку 2028 р. мінімальна зарплата в Україні лишатиметься на рівні квітня 2024 року. Значний соціальний негатив такої ситуації полягає в тому, що на практиці вона означає суттєве скорочення реальних доходів українців, оцінених з урахуванням фактичної споживчої інфляції, і врешті веде до зростання бідності та подальшого соціального розшарування в державі.

Шлях до подолання охарактеризованої вище деструкції вбачається, *по-перше*, у повоєнній гармонізації вітчизняного законодавства з ухваленою в жовтні 2022 р. Директивою ЄС щодо адекватної мінімальної заробітної плати в Європейському Союзі [3]. Слід зазначити, ця Директива передбачає забезпечення співвідношення розмірів мінімальної та медіанної зарплати (брутто) на рівні не нижче 60 %, а співвідношення розмірів мінімальної та середньої зарплати (брутто) – не нижче 50 %. Для порівняння, за наявними даними по Україні:

– у квітні 2025 р. співвідношення розмірів мінімальної та медіанної зарплати (брутто), розраховане за інформацією сайту пошуку роботи «Work.ua» на основі даних розміщених там понад 180 тис. вакансій [4], становило 32,1 %;

– у 2024 р. співвідношення мінімальної та середньої в економіці зарплати (брутто), розраховане за даними Держстату, становило 37,2 %.

Дотримання вимог вказаної Директиви є досить складним для більшості країн ЄС. Згідно з даними Євростату, за підсумками 2022 р., серед держав-учасниць мінімальна заробітна плата перевищувала 60 % від медіанної зарплати (брутто) лише у трьох країнах: Франції, Португалії та Словенії, становлячи 66 % у кожній з них. При цьому найнижчими показниками цього співвідношення характеризувалися такі держави ЄС як Бельгія (49 %), Мальта (46 %), Естонія та Латвія (по 43 % в обох країнах) [5].

Ураховуючи величезні прямі економічні втрати Україні внаслідок війни та об'єктивно складні сценарії її повоєнної відбудови, можемо твердити, що навіть за умови ухвалення вітчизняного законодавчого акта, аналогічного Директиві ЄС щодо адекватної мінімальної заробітної плати в Європейському Союзі, його практична реалізація в умовах повоєнного відновлення може виявитися надто складною і тривалою. Необхідні уявлення про поточні відмінності між Україною та державами ЄС щодо місячної мінімальної заробітної плати дає таблиця.

Таблиця 1 – Показники щомісячної мінімальної заробітної плати в окремих країнах – учасницях і країнах – кандидатах на вступ до ЄС у І півріччі 2025 р.

№	*Ознака класифікації*	*Країна; розмір мінімальної зарплати, євро*
1.	***більше 1500 євро** у 6 країнах ЄС:*	
		Франція (€ **1802**), Бельгія (€ **2070**), Нідерланди (€ **2193**), Німеччина (€ **2161**), Ірландія (€ **2282**), Люксембург (€ **2638**)
2.	***у діапазоні 1000 – 1500 євро** у 6 країнах ЄС:*	
		Кіпр (€ **1000**), Португалія (€ **1015**), Литва (€ **1038**), Польща (€ **1091**), Словенія (€ **1278**), Іспанія (€ **1381**)
3.	***менше 1000 євро** у 10 країнах ЄС:*	
		Болгарія (€ **551**), Угорщина (€ **707**), Латвія (€ **740**), Румунія (€ **814**), Словаччина (€ **816**), Чехія (€ **826**), Естонія (€ **886**), Мальта (€ **961**), Греція (€ **968**), Хорватія (€ **970**)
4.	***6 країн-кандидатів** і потенційних кандидатів на вступ до ЄС:*	
		Україна (€ **169**, *за курсом НБУ на 27.05.2025 р.: 47,3 грн/євро)*
		Молдова (€ **285**), Албанія (€ **408**), Сербія (€ **619**), Чорногорія (€ **670**), Туреччина (€ **708**)

Джерело: складено авторами на основі [5].

По-друге, подолання деструкцій у системі встановлення рівня мінімальної зарплати вбачається у майбутньому приєднанні України до оголошеної у квітні 2025 р. Програми МОП щодо прожиткової заробітної плати (living wages), що спрямована на зміцнення інститутів встановлення заробітної плати, зокрема колективних переговорів і систем мінімальної заробітної плати. Ця нова Програма має на меті визначити на рівні держав-учасниць головні причини низької оплати праці та передбачає взаємодію з національними урядами щодо впровадження розрахованої на основі розроблюваної методології МОП прожиткової заробітної плати (що вище встановленої мінімальної зарплати) для працюючих, «щоб вони та їхні сім'ї могли жити гідним життям» [6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Костриця В. І., Бурлай Т. В. Деструкції ринку праці України: чинник соціально-економічних нерівностей і шляхи подолання. *Економічна теорія*. 2025. № 2. С. 49–82.

2. Про схвалення Бюджетної декларації на 2025−2027 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 28.06.2024 № 751. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/751-2024-%D0%BF#Text

3. Directive (EU) 2022/2041 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on adequate minimum wages in the European Union. *Official Journal of the European Union*. 2024. No. L 275/33. P. 33–47. URL : https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2041/oj

4. Статистика зарплат в Україні. Травень 2025 року / Work.ua. URL : https://www.work.ua/salary-all/

5. Now available: first 2025 data for minimum wages. Eurostat, 2025, April 10. URL : https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20250410-2

6. First ever ILO programme on living wages launched by heads of ILO, ITUC and IOE. ILO, 2025, April 16. URL : https://www.ilo.org/resource/news/first-ever-ilo-programme-living-wages-launched-heads-ilo-ituc-and-ioe

УДК 33.330

Л. В. Молдаван,
д-р екон. наук, професор,
заслужений економіст України,
ДУ «Інститут економіки
та прогнозування НАН України»,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-5347-2699

ДЕРЖАВНА РЕГУЛЯТОРНА ПОЛІТИКА З ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

Підприємницька діяльність в аграрному секторі підпорядковується об'єктивним ринковим законам – способам (формам) організації та функціонування відносин між суб'єктами господарювання, що базуються на принципах економічної свободи, вільної взаємодії попиту і пропозиції, вільного ціноутворення і конкуренції. Водночас галузі притаманні особливості, які обумовлюють необхідність більшої, порівняно з іншими секторами економіки, присутності держави в ролі регулятора: у сільському господарстві для отримання однакового з іншими галузями прибутку потрібен більший обсяг капіталовкладень; водночас світова статистика підтверджує наявність історично чинного диспаритету цін між сільським господарством і суміжними промисловими галузями, що негативно позначається на доходах виробників продовольчої продукції; сільськогосподарське виробництво на 44–55 % залежать від мінливих природно-кліматичних умов, що обумовлює нестабільність цін на сільськогосподарську продукцію і доходів від її реалізації; цінова нееластичність попиту на продукцію сільського господарства впливає на зниження цін і, відповідно, доходів [1]; сільське господарство порівняно з іншими галузями є більш залежним від кредитування, а необхідність мати в обігу значний запас сировини і матеріалів уповільнює швидкість обороту коштів [2, с. 87–88].

Ці та інші особливості, зважаючи на безальтернативність аграрної галузі в забезпеченні людей продовольством, обумовлюють необхідність державного регулювання підприємництва в аграрному секторі [3], що проявляється в економіко-нормативному впливі на процеси відтворення з метою пом'якшення негативних наслідків «провалів ринку», непередбачуваних змін природно-кліматичних та інших специфічних для галузі умов [4, с. 34–41].

Стратегічно ці впливи здійснюються через формування організованого аграрного ринку, орієнтованого на створення сприятливого підприємницького середовища, від якого більше ніж на 70 % залежить успіх операторів ринку.

Організований сільськогосподарський ринок формується системою взаємопов'язаних інститутів і механізмів, що забезпечують місце зустрічі покупців і продавців, здійснення між ними обмінних процесів та виявлення реальних ринкових цін. Базовим елементом організації ринку виступає його маркетингова інфраструктура, яку формують аграрні товарні біржі, оптові сільськогосподарські ринки, оптові торгові центри сільськогосподарських кооперативів.

Вітчизняний сільськогосподарський ринок на даному етапі характеризується вченими як спонтанний (стихійний). Зазначена інфраструктура відсутня. Біржові торги, як спосіб виявлення ринкових цін, не проводяться. Оптові сільськогосподарські ринки, які мали бути створені з участю держави і надавати вітчизняним аграріям послуги на бездивідендній основі, як це має місце в європейських й інших країнах, не функціонують.

Світовою практикою нагромаджено значний позитивний досвід розроблення механізмів вирівнювання негативних наслідків стихійного (спонтанного) сільськогосподарського ринку. Поширеними є законодавче впровадження меж гарантованих цін, які підтримуються заходами держави, державний контроль за демпінговими діями трейдерів-монополістів на ринку, запровадження підтоварної форми пільгового кредитування сільськогосподарських товаровиробників на період посівної кампанії із встановленням заставної ціни, проведення збалансованої, з позиції продовольчої безпеки країни, митної політики й ін.

Регулятивні заходи встановлюються законодавчими актами на певну перспективу, що надає розвитку відносин розподілу більш прогнозованого характеру і служить їх стабілізації. Наприклад, у США на кожні 5–6 років приймається Сільськогосподарський закон, який легалізує всі важелі державного впливу на сільськогосподарський ринок. Те ж саме здійснюють країни-члени ЄС в рамках Спільної аграрної політики й інші країни.

В Україні із-за практичної відсутності цілеспрямованого державного впливу на ринок його системна природа не реалізується, формування цивілізованих ринкових відносин в агропродовольчому секторі не стало фундаментальною складовою аграрної реформи нарівні з трансформацією відносин власності. У результаті новоутворені на приватній основі суб'єкти господарювання опинились один на один із стихійною, без будь якого регулювання сферою розподілу і обміну, монополізованою великим комерційним, промисловим і фінансовим капіталом, який, маючи економічну владу над товаровиробниками, нав'язує вигідні для себе тіньові схеми у процесі товарообігу. Аграрний фонд, який був наділений певними функціями агентства з регулювання аграрного ринку, не функціонує. Заходи державної підтримки формування сприятливого ринкового середовища розосереджені по багатьох законодавчо-нормативних актах, які нерідко не взаємопов'язані між собою, а то і суперечать один одному.

Через слабкість розвитку державної регуляторної політики канали просування продукції від виробника до споживача, в тому числі експортні, монополізували трансконтинентальні трейдери та великі агропромислово-торгові структури, які сконцентрували у своїх руках значні масиви сільськогосподарських угідь і монополізували найбільш прибуткові секторальні агропродовольчі ринки. Надмірна концентрація землеволодіння призвела до розквіту монополізації та олігархізації у аграрній сфері в усіх напрямах її функціонування.

За даними Державної служби статистики України, у передвоєнному 2021 р. 1,5 % від загальної кількості підприємницьких структур залучали для своєї господарської діяльності 25,3 % від усіх сільськогосподарських угідь.

Україна наразі на шляху набуття членства в ЄС, що зобов'язує привести національну політику регулювання підприємницької діяльності у відповідність із Спільною аграрною політикою ЄС, яка включає два Pillar (стовпи): Pillar I – заходи із стабілізації і доходів фермерських господарств (інтервенції, компенсаційні виплати, експортні субсидії тощо) і Pillar II – заходи з підтримки виробників у несприятливих та депресивних регіонах, агроекологічні заходи, неоплачувані ринком, й інші [5].

Нова політика підтримки підприємницької діяльності має, з однієї сторони, привести у цивілізовані рамки великі корпоративні структури, з іншої – створити рівнозначні умови для розвитку малого і середнього підприємництва.

Щодо першого важливо: удосконалити антимонопольне регулювання діяльності підприємницьких об’єднань агрохолдингового типу шляхом уточнення відповідних критеріїв їх впливу на ринкову ситуацію за окремими видами продукції або послуг; запровадити ринкові механізми спонукання до обов’язкової участі підприємницьких структур у реалізації продукції через біржовий ринок; удосконалити податкові механізми регулювання з урахуванням монопольного впливу агрохолдингових об’єднань на кон’юнктуру на секторальних агропродовольчих ринках або у сферах відповідних послуг;

Щодо другого: обґрунтувати й внести зміни у відповідні державні бюджетні програми підтримки розвитку аграрного сектору економіки з метою врівноваження конкуренції між великими, середніми і дрібними агровиробниками; унормувати пріоритет державних закупівель продукції, виробленої малими і середніми господарствами, що реалізується через їх некомерційні об’єднання, ввести продовольчі талони для малозабезпечених верств населення і вжити інших заходів, спрямованих на покращення ціноутворення і підвищення прибутковості малих і середніх господарств.

Особисті селянські господарства, які відіграють значну роль у соціально-економічних процесах суспільства, мають перебувати в полі зору державної регуляторної політики в статусі рівноправних з фермерськими і корпоративними господарствами з відповідним законодавчим щодо них урегулюванням організаційно-правових, економічних і соціальних відносин, спрямованих на формування малих і середніх суб’єктів сільськогосподарської підприємницької діяльності як конкурентоспроможних і самодостатніх операторів аграрного ринку [6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. McConnell, C., Brue, S., Flynn, S. (2009). Economics: principles, problems, and policies. *McGraw-Hill Irwin*. 18th ed. 996 p. URL : https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SENMK/economics_mcconnell.pdf

2. Непочатенко О. Організаційно-економічний механізм кредитування аграрних підприємств : моногр. Умань, 2007. 456 с.

3. Завадський Й. Управління сільськогосподарським виробництвом у системі АПК. Київ : Вища школа, 1992. 367 с.

4. Могильний О. Державне регулювання аграрного виробництва в період трансформації економіки. Київ : ІАЕ УААН, 2002. 420 с.

5. Prospects for the Common Agricultural Policy 2021–2027: Why the CAP needs a radical reform. URL : https://www.bioecoactual.com/en/2020/01/30/prospects-for-the-common-agricultural-policy-2021-2027-why-the-cap-needs-a-radical-reform

6. Лузан Ю., Молдаван Л., Кропивко М. Інституціоналізація розвитку системи державного регулювання підприємницької діяльності в аграрному секторі України: суперечності та способи їх нейтралізації. *Економіка України.* 2025. Вип. 68. № 04 (761). С. 50–70. URL : https://doi.org/10.15407/economyukr.2025.04.050

УДК 330.322:338.242.4(477)

О. В. Ніколенко,
здобувач третього (PhD)
рівня вищої освіти,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0009-0001-5484-5581

ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ СЕКТОРІВ З ВИСОКИМ ПОТЕНЦІАЛОМ: РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПОВОЄННОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ

Масштабні руйнування, спричинені повномасштабною агресією рф, поставили Україну перед історичним викликом: не лише відновити економіку, а й забезпечити її стратегічну трансформацію. Водночас це відкриває вікно можливостей для створення нової економічної моделі, орієнтованої на інноваційність, сталість та інтеграцію у глобальні ланцюги доданої вартості. Ключову роль у цьому процесі відіграватиме раціональне залучення інвестицій у сектори з високим потенціалом, які здатні стати локомотивом та забезпечити економічне зростання в поствоєнний період.

Таким чином формування ефективної повоєнної стратегії розвитку потребує чіткої ідентифікації найбільш перспективних напрямів для інвестицій, з урахуванням як внутрішніх ресурсів, так і світових трендів. Необхідним є також детермінація інструментів, які можуть стимулювати довгострокове вкладення капіталу.

Метою даної публікації є виявлення секторів української економіки з високим інвестиційним потенціалом, оцінка їхньої привабливості в умовах повоєнного відновлення та формулювання рекомендацій щодо пріоритетів державної політики в інвестиційній сфері. У роботі застосовано аналітичний та порівняльний підходи, що дозволяють обґрунтувати стратегічні орієнтири для інвестицій у відбудову та модернізацію економіки України.

Інвестиційна привабливість сектору економіки визначається його здатністю залучати внутрішні та зовнішні інвестиції завдяки сприятливому поєднанню основних чинників: економічного потенціалу, рівня ризиків, стабільності нормативно-правового середовища, доступу до ринків та інфраструктури тощо. У науковій літературі інвестиційна привабливість трактується як комплексна оцінка та характеристика фінансового, економічного та правового середовища країни чи підприємства, яка вказує на його здатність привертати та утримувати інвестиції [1].

В умовах післявоєнної трансформації України особливої ваги набуває концепція "розумного зростання", згідно з якою стратегічне інвестування повинно спрямовуватись у сектори, що мають високу додану вартість, технологічну складову та здатні до масштабування [2]. Ці підходи гармонізуються з методологією UNCTAD щодо виявлення

пріоритетних секторів у країнах, що відновлюються після криз. UNCTAD наголошує на необхідності поєднання економічної доцільності з соціальними ефектами та екологічною сталістю, покладаючись в основному на інвестиційні стимули, головним чином у формі податкових канікул або знижених ставок податку на прибуток підприємств [3].

У європейському контексті застосовуються також моделі, орієнтовані на "інноваційні екосистеми", де важливими стають не лише характеристики сектору як такого, а і його зв'язки з іншими сферами – наука, освіта, логістика, фінансування [4]. Регіональна політика в свою чергу відіграє ключову роль у розвитку розумної спеціалізації (RIS3), акцентуючи увагу на діях різних організацій у створенні інноваційних стратегій та підтримці підприємництва [5].

Таким чином, оцінка інвестиційної привабливості в повоєнній Україні має спиратися на комплексний міждисциплінарний підхід, що враховує не лише економічні, а й регіональні, інституційні, соціальні та геополітичні аспекти.

Попри виклики війни, низка секторів української економіки вже зараз демонструє стійкість і потенціал до динамічного розвитку за умов належної підтримки та інвестицій (рис. 1).

Сільське господарство

8,5% ВВП та частка 62% у загальному експорті (2023). ТОП10 світових експортерів

Переваги: родючі ґрунти, великий внутрішній ринок, експортний потенціал, досвід ведення сучасного агробізнесу.

Потреби: $80 млрд. збитків та втрат внаслідок повномасштабного вторгнення (2024)

Потенціал: широке поле для впровадження технологій; наявність готових інноваційних рішень для цифровізації агропродовольчої галузі; стимулювання поглибленої переробки с/г продукції; впровадження автоматизованого с/г обладнання; забезпечення екологічного с/г виробництва шляхом фінансування технологій точного землеробства

Промисловість

12,6% ВВП, частка експорту високотехнологічної продукції - 6,69% (2023)

Переваги: наявна промислова база, широкий асортимент природних ресурсів

Потреби: $173.2 мдрд (2024)

Потенціал: залучення ПІІ для модернізації; можливість розпочати відбудову з використанням новітніх технологій та будівництва з нуля; впровадження енергозберігаючих технологій та екостандартів; індустріалізація 4.0+5.0: роботизація, автоматизація, AI у виробничих та бізнес-процесах; формування експортоорієнтованих галузей виробництва продукції з високою доданою вартістю; позиціонування країни як «нового технологічного майданчика» у східній Європі

Військово-промисловий комплекс (ВПК)

26,3% ВВП = 2.23 трлн грн (2025). Щорічне збільшення виробництво озброєння

Переваги: стійкий попит на військові інноваційні розробки через необхідність модернізації озброєння та військової техніки; дерегуляція законодавства, що дала змогу традиційній сфері оборони стати більш доступною для приватного бізнесу

Потенціал: розвиток державно-приватного партнерства; спільні підприємства з НАТО/ЄС; технологічна модернізація.

Інфраструктура та енергетика

$155 млрд збитків внаслідок збройної агресії рф (2024)

Потенціал: унікальний інвестиційний попит у будівництві, транспорті, логістиці (відбудова доріг, мостів, портів; модернізація залізниці; розвиток хабів); можливості розвитку вітрової та сонячної енергетики завдяки сприятливому клімату, а також біоенергетики на основі міцної бази с/г сировини; кваліфіковані фахівці ядерної галузі

IT та AI

4% ВВП та 11,5% загального експорту (2024)

Переваги: висококваліфіковані кадри (близько 285 тис. IT-спеціалістів); конкурентоспроможність на глобальному ринку; розвиток стартап-екосистеми, 97% рівень відкритих даних для навчання й розвитку AI

Потенціал: інтеграція в агро, промисловий, оборонний, енергетичний та інші сектори; формування кластерів та центрів інновацій на базі технопарків; залучення інвестицій від глобальних технологічних гігантів

Рисунок 1 – Перспективні сектори української економіки для інвестицій
Джерело сформоване автором на основі [6–13].

Зазначені вище сектори поєднують у собі високий потенціал зростання, експортну орієнтованість та можливості для залучення міжнародного капіталу. Кожен з них потребує індивідуального стратегічного бачення, системи стимулювання інвестицій, прозорих правил гри та довіри з боку міжнародних партнерів. Ключовими напрямками стратегування можуть стати:

1. Інституційна трансформація та забезпечення верховенства права.

2. Спеціальні умови для стратегічних секторів (податкові пільги та гранти, розширення мережі індустріальних парків, активізація механізмів державно-приватного партнерства).

3. Страхування та гарантування інвестицій (у партнерстві з міжнародними організаціями, донорами та бізнесом).

4. Ефективна регіональна політика за принципом Smart Specialization (підтримка тих секторів, в яких регіон має конкретну перевагу, створення спеціальних економічних зон та інвестиційних хабів).

5. Державна освітня та наукова політика (збільшення інвестицій в R&D, професійну підготовку кадрів для перспективних секторів, розширення цифрової інфраструктури відповідно до світових тенденцій розвитку AI).

6. Комунікація та ребрендинг України (запуск національної маркетингової компанії Invest in Ukraine у співпраці з міжнародними організаціями та торгівельними місіями, розвиток цифрових порталів для інвестора тощо).

Таким чином, правильний комплексний аналіз інвестиційної привабливості та виокремлення секторів с високим потенціалом в умовах відбудови мусить призвести до формування власної національної стратегії таргетної підтримки цих секторів та забезпечення стабільного потоку інвестицій (як ПІІ, так і вітчизняних). Основними принципами даної стратегії варто виділити довготривалість планування, чітку спеціалізацію, інноваційну модернізацію та відповідність державної політики тенденціям і реаліям розвитку світового господарства. Успішна реалізація стратегії здатна перетворити Україну на центр регіонального розвитку Європи впродовж наступного десятиліття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Китайчук Т. Г. Інвестиційна привабливість: теоретичний аналіз та впливові фактори. *Науковий журнал.* 2023. № 54. С. 65. URL : https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-65 (дата звернення: 19.05.2025).

2. European Commission. Smart Specialisation Platform. URL : https://s3platform.jrc.ec.europa.eu (дата звернення: 19.05.2025).

3. World Investment Report 2022: International tax reforms and sustainable investment / UNCTAD. 2022. URL : https://unctad.org (дата звернення: 19.05.2025).

4. European Commission. S3 Community of Practice. URL : https://ec.europa.eu/regional_policy/policy/communities-and-networks/s3-community-of-practice/about_en (дата звернення: 19.05.2025).

5. European Commission. Reporting for Project ID 320131. URL : https://cordis.europa.eu/project/id/320131/reporting (дата звернення: 19.05.2025).

6. Статистичні дані / Держстат України. 2024. URL : https://ukrstat.gov.ua/index.html (дата звернення: 19.05.2025).

7. Статистика та реєстри / Державна митна служба України. URL : https://customs.gov.ua/ (дата звернення: 19.05.2025).

8. European Parliament. Briefing Document. 2024. URL : https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/760432/EPRS_BRI(2024)760432_XL.pdf (дата звернення: 19.05.2025).

9. Сектор агропереробки України / UkraineInvest. 2024. URL : https://ukraineinvest.gov.ua/wp-content/uploads/2024/09/sektor-agropererobky-ukrayiny-1.pdf (дата звернення: 19.05.2025).

10. Third Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3): February 2022 – December 2023 / The World Bank, the Government of Ukraine, the European Union, the United Nations. URL : https://documents1.worldbank.org/curated/en/099916102292422011/pdf/P1809460b159230e30a4e00591a3b7e121d.pdf (дата звернення: 19.05.2025).

11. Державний бюджет на 2025 рік / Міністерство фінансів України. URL : https://mof.gov.ua/uk/ (дата звернення: 19.05.2025).

12. Зовнішній сектор / Національний банк України. URL : https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external (дата звернення: 19.05.2025).

13. Платформа підтримки реформ в Україні / WinWin. URL : https://winwin.gov.ua (дата звернення: 19.05.2025).

УДК 338.43:338.245

Н. І. Носова,
провідний інженер,
ДУ «Інститут ринку
і економіко-екологічних досліджень
НАН України»,
м. Одеса, Україна
ORCID ID 0009-0008-4830-0009

НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ПОВОЄННОЇ РОЗБУДОВИ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО СЕКТОРУ ЯК ДРАЙВЕРУ ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Аграрний сектор України, який складає майже третину експортного потенціалу країни, є стратегічно важливим сектором забезпечення продовольчої безпеки і драйвером економічного розвитку. Сприятливі природно-кліматичні умови України, її родючі землі та невтомні руки агровиробників, які працюють у складних воєнних умовах, навіть попри великі збитки агросектору, вселяють надію на економічне відновлення агросектору у новому форматі за умов використання сучасних технологічних рішень.

Агроподовольчий сектор в усьому світі щодня трансформується під впливом певних факторів, серед яких: зміна клімату, демографічний тиск, рівень грамотного споживацького підходу людей, які вимагають покращення якості сільськогосподарської продукції. Зіткнувшись з цими проблемами, з’являються нові моделі управління бізнесом, покликані скоротити витрати, мінімізувати відходи та підвищити стійкість агросектору до нових викликів. Такі моделі мають вирішальне значення для того, щоб сектор міг впоратися з новими тенденціями та викликами на світовому ринку.

Про значущість агропродовольчого сектору для економіки України свідчить той факт, що «станом на 2023 рік частка аграрної продукції у загальному експорті України склала 62 %, а у 2022 році 53 %. Відповідно, розвиток аграрного сектору для вітчизняної економіки є пріоритетним напрямком як на сьогодні, так і на найближчі роки, оскільки саме він забезпечує зовнішню орієнтацію економіки держави» [1].

До повномасштабного вторгнення у агропромисловому секторі щорічно зростали економічні показники. За воєнний період Україна втрачає свої експортні позиції на світовому ринку. Так, у 2021 (довоєнному році) було експортовано овочевої продукції на 41 008 тис. дол. Упродовж воєнних років (2022–2024) її експортна складова поступово скорочувалась. У 2022 р. експорт овочевої продукції становив 135 353 тис. дол., у 2024 р. – 10 677 тис. дол., що у 3,8 рази менше.

Агросектор України під час війни зазнав значних збитків. Відповідно до оцінки Світового банку, Європейської комісії та ООН, «…загальні втрати агросектору оцінюються в понад 80 млрд дол., з яких прямі збитки в агросекторі склали – 11,2 млрд дол., а потреби для реконструкції та відновлення сектору складають 55,5 млрд дол. При цьому справжні прямі збитки агросектору, ймовірно, є більшими за цю оцінку, оскільки вони не враховують прямі збитки внаслідок терористичних обстрілів припортової аграрної інфраструктури, втраченої під час обстрілів» [2].

Слід відзначити, що агропродовольчий сектор технологічно пов'язаний із іншими секторами: сільськогосподарського машинобудування, рослинництва й овочівництва, тваринництва, виробництва молока, переробним та ін. При цьому у агропродовольчому секторі, що характеризується сезонністю виробництва (особливо у секторі рослинництва й овочівництва) саме етап переробки надає можливість отримати додану вартість. У агросекторі зайнято майже третина робітників, а підготовка кваліфікованих кадрів потребує не лише засвоєння теоретичних знань, а й уміння їх застосовувати на практиці.

Таким чином, вітчизняному агропродовольчому сектору для його повоєнного відродження необхідна державна підтримка.

У 2025 році держава продовжує активно підтримувати аграріїв, впроваджуючи нові програми, внаслідок чого з держбюджету виділено понад 5 млрд. грн., що на 11 % більше, ніж минулого року. Додатково залучаються кошти міжнародних партнерів − ЄС, США та Світові банки, що робить програми підтримки різноманітнішими та доступнішими [3].

Державна підтримка аграріїв планується за напрямами:

– компенсації постраждалим господарствам;

– надання пільгових кредитів за програмою «5-7-9 %»;

– виділення дотацій на тваринництво;

– подальше впровадження цифровізації;

– компенсація витрат на техніку та обладнання.

Для отримання державної підтримки необхідно: зареєструватись у державному аграрному реєстрі; вибрати відповідну програму підтримки (наприклад, для тваринництва, або на придбання трактору або щось інше); підготувати пакет документів; подати заявку.

У 2025 році збільшилось фінансування програми підтримки малих господарств (фермери, господарства яких не перевищують 100 гектарів тепер можуть отримати додаткові субсидії у розмірі 10 тис. грн. на гектар.

Запущено програму підтримки органічного землеробства «Зелений аграрій» з ініціативи Євросоюзу, згідно якої фермери, що переходять на екологічні стандарти можуть отримати гранти до 2 млн грн на податкові пільги.

Також надійшла підтримка від Світового банку у 500 млн дол. на відновлення українського агросектору.

При цьому навіть попри таку підтримку фермери скаржаться на бюрократію з оформленням документів та на помилки при оформленні, внаслідок чого у 2024 році майже 15 % заявок було відхилено, іноді очікувати виплати доводиться надто довго.

Однак навіть за умов підвищення фінансової допомоги, відчувається нестача коштів, оскільки розмінування всіх заражених земель оцінюється в 35 мільярдів доларів, а поточна програма покриває лише малу частину цієї суми [3].

Держава продовжує здійснювати фінансову підтримку агровиробникам. Так, у травні 2025 р. було спрямовано 361,7 млн грн через Український державний фонд підтримки фермерських господарств. Допомогу у межах другого траншу отримали 5 560 фермерів по всій країні [4].

Міжнародна організація продовольства та сільського господарства (ФАО) запровадила дві нові програми допомоги для України на 2025–2026 роки, спрямовані на відновлення та розвиток агросектору, якими передбачається надання 150 млн дол. для подолання наслідків військових дій та сприяння стабілізації сільськогосподарського виробництва [5].

Таким чином, у вітчизняного агросектору є можливості для його повоєнного відновлення. Ефективний розвиток сільського господарства стає неможливим без використання сучасних технологій та відповідного технічного оснащення аграріїв новітньою сільгосптехнікою, що сприятиме отриманню високих врожаїв та забезпеченню продовольчої безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кваша С., Павленко О., Вакуленко В. Конкурентоспроможність української аграрної продукції на зовнішніх ринках. *Економіка та суспільство*. 2024. № 68. URL : https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/ view/5072

2. Коваль В. Понад 80 мільярдів втрат: як війна змінила український агросектор URL : https://Interfax.com.ua/news/blog/1051279.html

3. Державна підтримка та фінансування сільського господарства в Україні у 2025 році: що нового та як це працює для фермерів. URL : https://gontagro.com.ua/stati/articles_ua/state_support

4. У травні понад п’ять тисяч аграріїв отримали державну допомогу. URL : https://delo.ua/news/u-travni-bilse-pyati-tisyac-agrariyiv-otrimali-derzavnu-dopomogu-446471/

5. Войтенко Н. ФАО оголосила два плани підтримки України для відновлення агросектору на 150 мільйонів доларів. URL : https://io.ua/fao-ogolosyla-dva-plany-pidtrymky/

УДК 338.2

В. К. Олефір,
канд. екон. наук, с.н.с.,
ДУ «Інститут економіки
та прогнозування НАН України»,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-4180-3435

УЗГОДЖЕННЯ ТОРГОВЕЛЬНОЇ ТА ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

У повоєнний період основним завданням торговельної і промислової політики буде відродження вітчизняної промисловості на інноваційній основі. В цьому контексті торговельна і промислова політика повинні проводитись узгоджено для досягнення спільної мети – зростання і розвитку промисловості, нарощування експортного потенціалу галузі. Держава інструментами торговельної і промислової політики повинна створити умови максимально сприятливі для внутрішніх і зовнішніх інвестицій у промислові види діяльності. Особливість повоєнної торговельної і промислової політики полягає у тому, що необхідно буде одночасно вирішувати проблеми, які накопичились у довоєнний період, а також ті, які виникли під час воєнного стану.

Першим важливим напрямом торговельної політики, який тісно пов’язаний з промисловою політикою, є протекціонізм. Без захисту зруйнованих або молодих інноваційних галузей неможливо забезпечити їх розвиток до конкурентоспроможного рівня. Про це свідчить досвід повоєнного відновлення економік Німеччини, Японії, а також досвід промислового розвитку Південної Кореї. Індустрія Західної Німеччини за Планом Маршалла піднімалась з руїн в умовах потужного тарифного захисту. Японія після Другої світової війни закрила свій внутрішній ринок для імпортних промислових товарів квотами і високими ставками мита. Потужний промисловий розвиток Південної Кореї розпочався у 1960-х роках і продовжився у наступні десятиліття. Для підтримки місцевої металургії Урядом Південної Кореї у 1970-х і 1980-х роках на імпортну сталь було накладено 25 % податок [1, с. 170].

Протекціоністську торговельну політику необхідно проводити одночасно з політикою стимулювання промислового розвитку. Один тільки захист від зовнішньої конкуренції ще не гарантує розвиток промисловості до світового рівня конкурентоспроможності. Уряд Японії після закінчення Другої світової війни і до середини 1960-х років надавав податкові пільги експортним промисловим товарам. Наприкінці 1960-х років Уряд Південної Кореї розпочав масштабну програму локалізації промислового виробництва. Було суттєво підвищено вимоги щодо вмісту у готових виробах матеріалів, сировини, запчастин місцевого виробництва. Зокрема, для автомобілів –

від 20 до 60 %. Було поставлено завдання виготовляти «народні» автомобілі, які складаються із запчастин виключно місцевого виробництва.

Важливе місце у повоєнному відродженні промисловості повинна зайняти фінансова і технічна допомога західних країн. Відновлення житлового фонду, об'єктів соціальної сфери, транспортної та енергетичної інфраструктури необхідно провести гранично швидко, з тим щоб забезпечити повернення громадян, які зараз перебувають за кордоном, для подальшої широкомасштабної модернізації промисловості. За даними ООН, станом на 20.03.2025 за межами України перебувало 6,9 млн осіб [2, с. 21]. Після Другої світової війни керівництво Радянського Союзу відмовилось від допомоги за Планом Маршалла, внаслідок чого відновлення об'єктів соціальної сфери розтягнулось на десятиліття. Зокрема, у центрі Києва ще до кінця 1950-х років стояли зруйновані під час війни будинки.

Допомогу розвинутих західних країн можна розглядати і в більш широкому аспекті. За даними Світового банку у 2023 р. за показником ВВП на душу населення (ПКС) Україна перебувала у кінці списку європейських країн, випередивши тільки 2 країни, які у недалекому минулому також пережили воєнне лихоліття [3]. Нагальною глобальною проблемою залишається велика різниця в доходах між найбільш розвинутими і самими бідними країнами, яка продовжує зростати. На сьогодні 10 % самих заможних домогосподарств, які проживають переважно у розвинутих країнах Заходу, зосередили в своїх руках 90 % світового національного багатства [4, с. 11]. У Звіті про промисловий розвиток у 2024 р. Організації Об'єднаних Націй з промислового розвитку наголошується на тому, що промислово розвинутий Захід несе відповідальність за індустріальний розвиток, професійне зростання країн, що розвиваються і країн з перехідною економікою. Таким чином, допомога Заходу економіці України є необхідним елементом в гармонізації стосунків між країнами із різним рівнем розвитку.

Не дивлячись на важливість західної допомоги, Україна у перспективі повинна забезпечувати економічне зростання, покладаючись виключно на власні ресурси і можливості. Торговельна політика забезпечує захист вітчизняної промисловості від зовнішньої конкуренції, в той час як промислова політика сприяє товаровиробникам у підвищенні конкурентоспроможності. В цьому контексті промислова політика повинна проводитись в комплексі з іншими інструментами економічної політики. Внутрішня лібералізація полягає у широкій дерегуляції, вільному ціноутворенні, послабленні податкового тиску, максимальному сприянні бізнесу. Реформування судової система повинно забезпечити захист приватної власності та інвестицій. Ефективна боротьба з корупцією на всіх рівнях державного і місцевого управління наблизить стандарти ведення бізнесу до найкращих світових зразків. У комплексі ці заходи повинні забезпечити активізацію внутрішніх і надходження зовнішніх інвестицій на проведення імпортозаміщення і забезпечення глибокої переробки сировини в Україні.

Узгодження торговельної і промислової політики необхідне для забезпечення глибокої переробки сировини в Україні у повоєнний період. Це необхідно для поліпшення структури експорту, поступового переходу від моделі «Експорт сировини – імпорт готових виробів» до моделі «Імпорт сировини – експорт готових виробів». Доведено, що експорт переробленої продукції з великим обсягом доданої вартості є більш ефективним, ніж експорт сировини. Глибоку переробку сільськогосподарської сировини стимулювала блокада морських портів після початку широкомасштабної агресії. Великі перспективи глибока переробка має і в період повоєнного відродження економіки особливо що стосується сільськогосподарської і металургійної сировини. Сільське господарство, харчова промисловість, чорна і кольорова металургія, найбільш імовірно, будуть серед основних точок зростання у період відродження.

Основною рушійною силою повоєнного відродження і модернізації повинен стати вітчизняний та іноземний бізнес. Державна торговельна і промислова політики узгодженими заходами забезпечать бізнесу максимально сприятливі умови для діяльності в рамках природоохоронного, трудового, податкового законодавства із врахування загальнодержавних інтересів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стадвелл Д. Чому Азії вдалося. Успіхи і невдачі найдинамічнішого регіону світу. Київ : Наш формат, 2017. 448 с.

2. Макроекономічний та монетарний огляд (квітень 2025 року). URL : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MMR_2025-04.pdf?v=12 (дата звернення: 22.05.2025).

3. GDP per capita, PPP (current international $). URL : https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD?most_recent_value_desc=true (дата звернення: 22.05.2025).

4. Industrial Development Report 2024. URL : https://www.unido.org/sites/default/files/unido-publications/2024-06/Industrial%20Development%20Report%202024.pdf (дата звернення: 22.05.2025).

УДК 338.43:351.778(477)

Є. О. Олійник,
канд. екон. наук, докторант,
Університет митної справи та фінансів,
м. Дніпро, Україна
ORCID ID 0000-0002-6512-7235

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Аграрний сектор України відіграє ключову роль у забезпеченні економічної стабільності, продовольчої безпеки та формуванні експортного потенціалу країни. Повномасштабна війна, розпочата у 2022 році, призвела до глибоких структурних деформацій в аграрному виробництві: знищення сільськогосподарської інфраструктури, втрата активів, міграція населення та порушення логістичних ланцюгів. У цих умовах питання забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектору набуває критичного значення як на внутрішньому, так і на зовнішньому рівні.

У сучасних умовах першочергового значення набувають фінансові інструменти державної політики, спрямовані на підтримку аграрного сектору. Зокрема, йдеться про надання державних гарантій за банківськими кредитами, часткове відшкодування вартості сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва, мінеральних добрив, страхових платежів, а також дотації на розвиток тваринництва, зрошення та переробної галузі. Реалізація цих заходів сприяє оновленню матеріально-технічної бази аграрних підприємств, що у свою чергу позитивно впливає на зниження собівартості виробництва, підвищення якості продукції та зростання загальної продуктивності.

Значна увага приділяється розвитку аграрної логістики, яка зазнала серйозних втрат унаслідок руйнування портової та транспортної інфраструктури. У відповідь на ці виклики уряд України, у тісній співпраці з міжнародними партнерами, реалізує масштабні проєкти з розширення сухопутних транспортних коридорів у напрямку ринків Європейського Союзу, розвитку портової інфраструктури на Дунаї (зокрема, в Ізмаїлі та Рені), а також модернізації залізничних сполучень та логістичних хабів. Удосконалення логістичних систем дозволяє забезпечити стабільність експорту, мінімізувати логістичні втрати й затримки, а відтак – зміцнити конкурентоспроможність української аграрної продукції на глобальному ринку.

Конкурентоспроможність сучасного аграрного виробництва неможлива без активного впровадження інноваційних рішень. Державна політика у цій сфері орієнтована на цифровізацію аграрного сектору: запровадження електронних сервісів управління земельними ресурсами (наприклад, інтеграція платформи «Дія Земля»), розвиток технологій точного землеробства, використання систем агроаналітики та супутникового

моніторингу. Крім того, підтримуються грантові програми, спрямовані на розвиток аграрних стартапів. Такі ініціативи сприяють раціоналізації використання природних ресурсів, зменшенню антропогенного впливу на довкілля та створенню нових конкурентних переваг українського аграрного виробництва.

Особливого значення у післявоєнний період набуває розвиток людського капіталу. З метою оновлення кадрового потенціалу реалізуються програми професійної перепідготовки аграріїв, створення регіональних освітніх хабів та аграрних навчальних центрів. Важливою складовою цього напряму є посилення співпраці між державою, закладами вищої освіти та науково-дослідними установами задля трансферу знань та технологій у практику сільськогосподарського виробництва. Інвестування у людський капітал забезпечує адаптивність аграрної галузі до динамічних змін ринку та технологічного середовища.

Не менш важливою є роль міжнародної допомоги у процесах відновлення. Серед ключових партнерів вирізняються програми Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), зокрема проєкт «АГРО», який передбачає технічне переоснащення та навчання сільгоспвиробників; програми Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAO) та Європейського Союзу, орієнтовані на підтримку малих та середніх агровиробників [1]. Окремо варто зазначити проєкти з розмінування сільськогосподарських угідь, що мають критичне значення для відновлення повноцінної діяльності на звільнених територіях. Ці ресурси не лише сприяють подоланню наслідків воєнної агресії, але й пришвидшують інтеграцію українського аграрного сектору до європейських ринків і стандартів.

Таким чином, у повоєнний період формування конкурентоспроможності аграрного сектору України відбувається під впливом комплексної державної політики, доповненої широкомасштабною міжнародною підтримкою. Визначальними чинниками успішного відновлення галузі є цілеспрямоване використання фінансових інструментів, розвиток логістичної інфраструктури, впровадження інновацій, зміцнення людського потенціалу та залучення зовнішніх ресурсів. Подальша стратегія розвитку повинна орієнтуватися не лише на фізичну відбудову, але й на структурну модернізацію агросектору з акцентом на сталість, технологічну ефективність та глобальну інтеграцію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Програма USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО). «Сервісні послуги для агро ММСП». URL : http://https://granty.org.ua/programa-usaid-z-agrarnogo-i-silskogo-rozvytku-agro-servisni-poslugy-dlya-agro-mmsp.html

УДК 330.341.1:001.895

Т. П. Палієнко,
доктор філософії з економіки,
Національний університет
«Києво-Могилянська академія»,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-5978-0721

РОЛЬ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ЦЕНТРІВ У СТРАТЕГІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Технологічні центри виступають важливими осередками інноваційного розвитку економіки в умовах глобальних викликів та посилення міжнародної конкуренції. Вивчення їхнього досвіду є особливо актуальним для України, що постала перед необхідністю структурної трансформації своєї економіки в період повоєнної відбудови. Як демонструє світова практика, формування потужних технологічних екосистем дозволяє не лише прискорити темпи економічного зростання, але й якісно змінити структуру економіки в напрямку наукомістких, високотехнологічних виробництв.

Світові технологічні центри демонструють різні підходи до створення ефективних інноваційних екосистем, враховуючи місцеві особливості та різні специфічні технологічні напрямки. Наприклад, добре відома Кремнієва долина (США) вирізняється синергією університетів, венчурного капіталу та інновацій у штучному інтелекті й сталому розвитку. Бангалор (Індія) поєднує IT-аутсорсинг із розвиненою освітньою інфраструктурою [1], а Тель-Авів (Ізраїль) є лідером у кібербезпеці, інтегруючи військові розробки в цивільні технології [2]. Шеньчжень (Китай) завдяки масштабним інвестиціям і державній підтримці розвиває 6G, автономний транспорт та дрони [3], тоді як техноцентр Софія Антиполіс (Франція) демонструє ефективну євроінтеграцію в інноваційній сфері [4]. Дослідження успішних технологічних центрів дозволяє виділити спільні елементи, що забезпечують їхню конкурентоспроможність:

1. Екосистемний підхід – формування цілісної екосистеми, що включає університети, дослідницькі центри, стартапи, венчурні фонди, корпорації та інфраструктурні об’єкти.

2. Розвинена освітня база – тісна інтеграція освіти і науки з бізнесом, підготовка фахівців безпосередньо під потреби індустрії.

3. Доступ до фінансування – система венчурного інвестування, бізнес-ангелів, краудфандингу та державної підтримки інновацій.

4. Підприємницька культура – створення середовища, що стимулює інноваційне підприємництво, толерантність до ризику та невдач.

5. Державна підтримка – регуляторні та податкові стимули, інфраструктурне забезпечення, програми розвитку пріоритетних напрямків.

Для формування ефективної інноваційної екосистеми України можна виокремити наступні пріоритетні технологічні напрямки, що відповідають як глобальним трендам, так і національним особливостям та потенціалу (рис. 1).

Рисунок 1 – Пріоритетні технологічні напрями
для формування інноваційної екосистеми України

Джерело: власна розробка автора.

У повоєнний період одним із викликів для України є забезпечення сталого економічного зростання за умов дефіциту ресурсів, демографічного спаду [5] та загроз національній безпеці. Саме технологічні центри можуть стати майданчиком для інтеграції принципів сталого розвитку, зокрема, енергоефективності, циркулярної економіки, декарбонізації та цифрової трансформації. Водночас, окремої уваги потребує інтеграція оборонних технологій у цивільні сектори. Враховуючи досить довготривалий військовий досвід та наявність розробок подвійного призначення, Україна має потенціал стати лідером у таких сферах, як безпілотні системи, кібербезпека та робототехніка, які за умови належної координації державної політики та приватного сектору можуть перейти з етапу дослідницьких прототипів у масове виробництво з експортним потенціалом.

Для практичної реалізації концепції технологічних центрів у повоєнній Україні важливо створити низку інституційних, правових і фінансових передумов, зокрема:

- законодавче забезпечення діяльності науково-технологічних парків, кластерів та інноваційних хабів із чітким визначенням їхнього статусу, податкових пільг та умов державно-приватного партнерства;

- інтеграція з міжнародними програмами ЄС (Horizon Europe, Digital Europe) та співпраця з українською науковою діаспорою для залучення знань, фінансів та партнерств;
- інфраструктурна модернізація – реконструкція промислових зон, створення спеціальних інноваційних економічних зон у регіонах, які найбільше постраждали від війни.
- підтримка людського капіталу – програми перекваліфікації, освіти для дорослих, гранти на дослідження, розвиток молодіжного підприємництва [6].

Отже, технологічні центри відіграють актуальну та стратегічну роль у трансформації української економіки з ресурсозалежної на інноваційну. В умовах повоєнної відбудови вони здатні забезпечити концентрацію наукомісткого виробництва, утримання людського капіталу в країні, розвиток конкурентоспроможних галузей та інтеграцію у світові ланцюги створення доданої вартості. Державна зі свого боку має формувати та реалізовувати політику, яка спрямована на створення сприятливого та інвестиційного середовища для їх розвитку з урахуванням як глобальних викликів, так і національних пріоритетів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Warren J. Why Outsource to Bangalore: The Silicon Valley of Asia / GoodFirms. URL : https://www.goodfirms.co/blog/the-silicon-valley-of-asia-bangalore (дата звернення: 06.05.2025).

2. Aravantinos E. The Fusion of Technology and Defense: Israel's Military-Technology Complex / Strategy International. URL : https://strategyinternational.org/2024/11/21/publication150/ (дата звернення: 06.05.2025).

3. Deng I. Flying cars, drones to take off in Shenzhen with US$1.7 billion investment / South China Morning Post. URL : https://sc.mp/x5895?utm_source=copy-link&utm_campaign=3285411&utm_medium=share_widget (дата звернення: 06.05.2025).

4. Evertiq. Sophia Antipolis: Half a century of innovation and future ambitions / Evertiq – First In Electronics News & Expo. URL : https://evertiq.com/news/2025-04-24-sophia-antipolis-half-a-century-of-innovation-and-future-ambitions (дата звернення: 06.05.2025).

5. Палієнко Т. П. Міграційні процеси та адаптація ринку праці в умовах війни. *Сучасний стан та пріоритети модернізації фінансово-економічної системи: теорії та пропозиції* : матеріали доп. Міжнар. науково-практ. конф., м. Запоріжжя, 11–12 жовт. 2024 р. Львів – Торунь, 2024. С. 45–49. URL : https://doi.org/10.36059/978-966-397-426-2-9

6. Палієнко Т. П. Людський капітал як елемент інноваційної екосистеми. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2023. Т. 8, № 1. С. 101–106. URL : https://doi.org/10.18523/2519-4739.2023.8.1.101-106

УДК 35.975(477)

Я. В. Петруненко,
д-р юрид. наук, професор,
ДУ «Інститут економіко-правових
досліджень імені В. К. Мамутова
НАН України»,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-1186-730X

ПІСЛЯВОЄННА ВІДБУДОВА: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ТА УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Людство вже давно розробило набір інструментів, алгоритмів і рішень, які можуть допомогти країні відновитися після війни. Такі заходи включають лібералізацію економіки, створення нових робочих місць, розвиток сектору малого та середнього бізнесу, збільшення обсягів експорту товарів за кордон й залучення фінансової підтримки від міжнародних фінансових та політичних організацій. Всі ці заходи повинні бути реалізовані паралельно, щоб призвести до довгострокових позитивних зрушень для країни.

Практично з перших днів повномасштабного вторгнення росії, почалася й робота з майбутнього відновлення України. На сьогодні в Україні є базовий документ – *План відновлення України* [1], проте й надалі тривають дискусії щодо коригування основних його індикаторів та пріоритетності.

Спроби визначити першочергові заходи повоєнного відновлення України та стабілізації соціально-економічної ситуації в Україні на основі апробованих механізмів в інших країнах часто побутують у науковій літературі. Так, деякі вчені вважають за необхідне використати напрямки та заходи з відновлення у післявоєнний період різних країн світу (США, Німеччини, Японії, Південної Кореї й Ізраїлю) [2, с. 17]. Проведений нами аналіз підтверджує висновки цих авторів щодо створення великої кількості робочих місць державою та розвитку високотехнологічних галузей. Заслуговує підтримки й інше, не менш важливе узагальнення, висловлене у науковій літературі, про те, що для оптимізації державної політики регулювання малого та середнього бізнесу необхідно враховувати такі світові тенденції, які яскраво проявилися і в Україні в останні роки – забезпечення сталого розвитку, діджиталізація, децентралізація, розвиток публічно-приватного партнерства, деолігархізація. Кожен з цих напрямів має свої переваги, отже використовувати їх потрібно комплексно. Суттєвими чинниками потенційного економічного зростання та вирішення соціальних питань є забезпечення гнучкості та оптимального функціонування ринку праці через підтримку повернення вимушених мігрантів і створення робочих місць. Важливо використати

потенціал місцевого самоврядування та передбачити посилення його взаємодії з бізнесом, наприклад, при ревіталізації зруйнованої інфраструктури [3, с. 164].

Одним із найяскравіших прикладів успішного післявоєнного відновлення є **Німеччина** – країна, яка після Другої світової війни відновила економіку у відносно короткі терміни. Основні зусилля державної політики Німеччини того часу передовсім були спрямовані на ліквідацію товарного дефіциту, доволі швидке відновлення інфраструктури й промисловості та повернення її на світові ринки, розвиток малого і середнього бізнесу, що забезпечило стабільний розвиток країни, появу нових робочих місць і, як результат, ріст добробуту населення. Безумовно, велику роль у відновленні Німеччини відіграли США та «*План Маршалла*». Як відомо, Німеччина входить у п'ятірку найрозвиненіших економік світу, а німецькі малі та середні підприємства вважаються основою національної економіки [4]. За даними дослідження FES, 99.6 % всіх німецьких фірм були малими та середніми підприємствами у 2015 р. [5].

Розглянемо й інший приклад. Сьогодні **Велика Британія** є членом G7 та відповідає за 10 % світових експортних послуг, таких як банківські, страхові, брокерські та ін. Проте під час Другої світової війни Велика Британія зазнала серйозних втрат, включаючи значні людські жертви, втратила чверть свого національного багатства і майже третину торговельного флоту, при цьому мала значні внутрішні й зовнішні борги, а економічні втрати оцінювалися в мільярди фунтів. Разом з тим відновлення Великої Британії після війни відбулося досить швидко. У 1947 р. була створена рада економічного планування для сприяння цьому процесу. Соціальні ініціативи, приватизація, максимальна дерегуляція та підтримка приватного підприємництва відіграли важливу роль у післявоєнному відновленні економіки Великої Британії.

Інший приклад успішного відновлення економіки можна знайти в **Японії**. Після Другої світової війни у цій країні була створена Агенція малих і середніх підприємств, яка сприяла розвитку бізнесу. Основні принципи політики щодо розвитку підприємництва включали в себе фінансову підтримку, спрощене оподаткування, спадкоємність бізнесу та комерційну й регіональну підтримку, таку як пожвавлення торгівлі та розвиток регіональних галузей.

Якщо брати до уваги країни, котрі стали жертвами воєнних конфліктів у XXI ст., важко не згадати **Грузію**, яка після війни 2008 р. почала активно допомагати малим та середнім підприємствам. Зокрема, у Грузії діє «*Програма дешевого агрокредитування*», яку реалізує національне Міністерство сільського господарства. Вона надає доступ до фінансування як для нових компаній, так і для вже створених. Проєкт складається з кількох компонентів: безвідсотковий кредит дрібним фермерам на придбання засобів виробництва; дешеві кредити для середніх і великих фермерів, виробників, експортерів; дешевий агролізинг (довгострокова оренда). Кредити малим та середнім підприємцям від 50.0 тис. доларів США надають змогу придбати обладнання. Програма також охоплює енергоаудити, аби допомогти компаніям заощаджувати електроенергію під час роботи.

Італія програла війну з величезними втратами та руйнуваннями. Проте, й тут США допомогли. Так, італійці отримали від США $1.5 млрд на закупівлю іноземного обладнання в рамках «Плану Маршалла», гроші були розподілені між компаніями-монополістами, такими як *Fiat, Edison, Montecatini, Falck, Società Meridionale di Elettricità* (SME) та *Societa Adriatica de Elettricita* (SADE). Вказані компанії першими отримували дефіцитну сировину та вигідні кредити і розвивалися семимильними кроками, що призвело до зростання промислового виробництва. Крім того, в рамках аграрної реформи 1950–1955 років держава викуповувала землю площею понад 100 га і перепродавала її своїм громадянам у розстрочку, щоб стимулювати аграрне виробництво і створювати попит на агротехніку. Таким чином, вже на початку 50-х років XX ст. Італія повністю відновилася, а ще за десять років її промисловість виросла втричі [6].

Прикладом ближчим за часом відновлення після війни можуть слугувати **Балкани**. Так, війна в Боснії і Герцеговині тривала з 1992 по 1995 рік, і загальні збитки від цього конфлікту, за різними оцінками, становлять близько 80 млрд доларів США. Для відновлення країн Балканського регіону було використано різноманітні програми, включаючи постачання матеріалів та обладнання для ключових галузей економіки і відновлення інфраструктурних об'єктів. Проте у цьому процесі спостерігалися й помилки, які Україні варто взяти до уваги для попередження можливих невдач. До таких помилок відносять відсутність чіткої економічної стратегії, відсутність централізованого координаційного органу для програм відновлення та дублювання зусиль між донорами тощо [7].

Представляється, що однією з основних перепон на шляху відновлення України у післявоєнний період (за умов, що не буде прийнято радикальних дій вже зараз) буде *корупція*. Як вірно зауважують експерти Інституту аналітики та адвокації, коли гроші не використовуються чесно і прозоро, це підвищує ризик завищення витрат, погіршення якості відновлення та втрати довіри партнерів. Зокрема, як додають експерти, так сталося в Іраку – країна отримала понад $94 млрд від міжнародної спільноти, проте не змогла використати їх ефективно. Натомість Фінляндія без грошей плану Маршалла мала практично нульовий рівень толерантності до корупції. Сьогодні країна є членом ЄС та на порозі вступу в НАТО, а Ірак досі бореться з наслідками війни. Корупція є не єдиною причиною такої відмінності в добробуті та розвитку цих двох країн, утім, вона є одним з визначальних факторів побудови майбутнього [8].

Висновок. Проведений аналіз підтверджує, що повоєнне відновлення України значною мірою залежить від підтримки міжнародних фінансових інституцій та залучення приватних інвестицій, що, своєю чергою, сприятиме модернізації економіки і соціальній стабільності. Ключові фактори підтримки приватного сектора включають впровадження системних реформ, розробку ефективних фінансових інструментів і ініціатив з використання заморожених російських активів для відновлення країни.

Досягнення цих цілей потребує координації з міжнародними партнерами і врахування правових, економічних та політичних викликів [9, с. 122–123]. Для забезпечення потреб післявоєнного відновлення і встановлення історичної справедливості в Україні потрібні російські репарації, але це не єдине джерело фінансування, яке буде необхідне. Також необхідні зовнішні фінансові інвестиції, які можуть надавати США, ЄС, окремі європейські країни, можливо в рамках подібної до «*Плану Маршалла*» ініціативи. Втім Україна, крім безпосередньо Плану відновлення, повинна також мати власну візію й інституційну спроможність, аби забезпечити швидке і якісне відновлення, а також бути готовою до глибинних трансформацій в усіх сферах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. План відновлення України / Ukraine Recovery Conference (URC). URL : https://ua.urc-international.com/past-conferences/urc22/plan-vidnovlennya-ukrayini

2. Помаза-Пономаренко А. Л., Батир Ю. Г., Лопатченко І. М. План відновлення України (частина І). *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. *Серія*: *Державне управління*. 2022. Вип. 2 (17). С. 17–27. DOI : https://doi.org/10.52363/2414-5866-2022-2-3

3. Носков О. М. Проблеми регулювання та перспективи розвитку малого і середнього бізнесу в Україні: теоретичні аспекти. *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. *Серія*: *Державне управління*. 2023. Вип. 1 (18). С. 157–168. DOI : https://doi.org/10.52363/2414-5866-2023-1-17

4. Іонан В. Роль підтримки МСП у відновленні післявоєнної економіки країн світу: як підтримка малого і середнього бізнесу у різні часи допомагала країнам відновлюватися після війни і що робить Україна? *Економічна правда*. URL : https://epravda.com.ua/columns/2022/11/22/694090

5. Hansjörg Herr, Zeynep M. Nettekoven. The role of small and medium-sized enterprises in development. What can be learned from the German experience? November, 2017. *Friedrich-Ebert-Stiftung*, Department for Asia and the Pacific. Berlin, Germany. URL : https://library.fes.de/pdf-files/iez/14056.pdf

6. Економіка перемоги: повоєнний досвід чотирьох країн, що допоможе Україні відродитися після війни. URL : https://psm7.com/uk/europe/ekonomika-pislya-peremogi-povoyennij-dosvid-chotirox-kraïn-shho-dopomozhe-ukraïni-vidroditisya-pislya-vijni.html

7. Богдан Т. Післявоєнна відбудова: уроки з досвіду Балкан. URL : https://biz.censor.net/columns/3330248/pislyavoyenna_vidbudova_uroky_z_dosvidu_balkan

8. Досвід відновлення країн: чого може навчитися Україна / Інститут аналітики та адвокації. URL : https://iaa.org.ua/articles/dosvid-vidnovlennya-krayin-chogo-mozhe-navchytysya-ukrayina

9. Петруненко Я. В. Роль міжнародних партнерств у контексті повоєнного відновлення України та захисту соціально-економічних прав громадян. Гарантії дотримання соціально-економічних та екологічних прав людини в умовах війни та повоєнної трансформації : кол. моногр. / за заг. ред. чл.-кор. НАН України В. А. Устименка ; НАН України, ДУ «ІЕПД імені В. К. Мамутова НАН України». К., 2024. 404 с. Розділ 1.2. С. 62–124. URL : https://hozpravoreposit.kyiv.ua/handle/765432198/252

УДК 338.2:339.9(477)

І. Ю. Підоричева,
д-р екон. наук, старший дослідник,
Інститут економіки промисловості
НАН України,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-4622-8997

ЗМІНА ПАРАДИГМИ В ЕКОНОМІЧНОМУ МИСЛЕННІ: ВІД ВАШИНГТОНСЬКОГО КОНСЕНСУСУ ДО БЕРЛІНСЬКОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ЯК ДОРОГОВКАЗ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Критика рекомендацій Вашингтонського консенсусу лунає вже давно, але саме на Берлінському саміті, який відбувся у травні 2024 р., ідеї щодо їх обмеженості та неефективності отримали офіційне, публічне висвітлення. Вони були оформлені у вигляді декларації, яку підтримали провідні економісти та впливові дослідницькі центри світу, заявивши про неспроможність неоліберальної ортодоксії, на якій побудовано Вашингтонський консенсус, забезпечувати сталий розвиток, відповідати інтересам більшості світового населення та вирішувати численні кризи, які загрожують майбутньому людства, починаючи з кліматичних змін і нерівності, закінчуючи глобальними конфліктами.

Місія Берлінського саміту мала подвійну мету [1]: по-перше, обговорити нову економічну парадигму в контексті наростання хвилі недовіри населення до ліберальних демократій щодо їх здатності забезпечувати інтереси широких верств населення та протистояти глобальним викликам; а, по-друге, консолідувати розуміння щодо нової промислової політики, зокрема щодо переходу на зелену енергетику, та розглянути перспективи її формування в напружених політичних умовах.

Такі визнані дослідники та практики, як Олів'є Блашар (O. Blanchard, Інститут світової економіки Петерсона), Ангус Дітон (A. Deaton, Прінстонський університет), Маріана Мацукато (M. Mazzucato, Університетський коледж Лондона), Томас Пікетті (T. Piketty, Вища школа соціальних наук в Парижі), Дані Родрік (D. Rodrik, Гарвардський університет), Адам Туз (A. Tooze, Колумбійський університет) та багато інших підписали Декларацію Берлінського саміту (*The Berlin Summit Declaration*), у якій закликають до формування нової парадигми економічного мислення, що має прийти на зміну десятиліттями панівної неоліберальній ортодоксії. Серед основних орієнтирів, окреслених у Декларації, визначено такі [1–3]:

1) розробляти промислову політику, що проактивно реагує на регіональні потрясіння шляхом підтримки нових секторів економіки та спрямування інновацій на створення багатства для широких верств населення;

2) переконатися, що промислова стратегія спрямована не стільки на надання субсидій та позик секторам для їхнього утримання, скільки на стимулювання інвестицій в інновації для досягнення стратегічних цілей, таких як кліматична нейтральність;

3) розробити більш керовану, здорову форму глобалізації, яка збалансує переваги вільної торгівлі з необхідністю захисту вразливих верств населення та координації кліматичних політик, водночас забезпечуючи національний контроль над ключовими стратегічними інтересами;

4) забезпечити країни, що розвиваються, фінансовими й технологічними ресурсами для переходу до сталого розвитку, впровадження заходів щодо пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації до них, не завдаючи шкоди їх економічним перспективам;

5) встановити новий баланс між ринковими механізмами та колективними діями, уникаючи шкідливої економії, одночасно інвестуючи у створення ефективної інноваційної держави.

Як зазначає Д. Родрік [1; 4], ще шість років тому проведення такої конференції, як і підписання відповідної декларації, були б неможливими – настільки панівними залишалися у світі неоліберальні ідеї, а заклики до проведення проактивної промислової політики викликали б жорстку критику з боку їх прибічників.

Такі парадигмальні зрушення в глобальному економічному мисленні мають суттєве значення для України. Наша країна перебуває перед стратегічним, без перебільшення, доленосним вибором: продовжувати відтворювати довоєнну структурно слабку, сировинно орієнтовану, деіндустріалізовану економіку за логікою неоліберальної ортодоксії або скористатися шансом і обрати діаметрально протилежний курс економічного відновлення, що базується на вигідних видах діяльності, до яких належать галузі переробної промисловості та послуги, що базуються на знаннях. Як зауважує Е. Райнерт [5], саме для них характерні зростаюча віддача, недосконала конкуренція, високий технологічний рівень розвитку та синергія – фактори, які, діючи спільно, утворюють ланцюгову реакцію, що призводить до структурних змін, іменованих економічним розвитком. Натомість, країни, які продовжать спеціалізуватися на виробництві сировинних товарів, погоджуючись із сировинним статусом і не культивуючи переробну промисловість, ніколи не здійснять перехід від бідності до багатства і, як сказано в Біблії, будуть приречені без кінця «рубати дрова і черпати воду».

Україні потрібно запроваджувати сміливі економічні кроки, ефективні, дієві інструменти економічної розвитку, які дозволять їй подолати сировинну хворобу, деіндустріалізацію та вирватися з лещатів бідності. Наразі Україна значною мірою залежить від міжнародної фінансової допомоги, проте така ситуація не може тривати нескінченно. Врешті-решт країна буде вимушена покладатися переважно на власні сили та ресурси, а також віддавати борги. Без трансформації сировинної економіки в індустріально-інноваційну, без повернення вимушених зовнішніх мігрантів і залучення

активної, талановитої молоді з інших країн, наповнення економіки іноземними інвестиціями здолати ці виклики не вдасться. Отже, важливо якнайшвидше впроваджувати проактивну економічну політику, яка діятиме на випередження і будуватиме не примітивну економіку – сировинний придаток розвиненого глобального світу, – а ефективного високотехнологічного виробника, експортера товарів і послуг з високою доданою вартістю.

Порівняно з іншими країнами, Україна перебуває у значно несприятливішому становищі через триваючий воєнний стан. Відповідно, для залучення іноземних інвестицій економічні стимули мають бути достатньо вагомими, аби нейтралізувати цей негативний фактор. Це може бути звільнення від сплати будь-яких податків для нових інвестицій у переробну промисловість та пов'язаних з ними послуг терміном на 5–10 років або компенсація капітальних витрат інвесторам за рахунок податків, які доцільно запроваджувати в межах спеціальних економічних зон [6]. Серед усіх типів регіонів найменш привабливими для іноземних інвесторів є прифронтові, які зазнали найбільшої руйнації житла, інфраструктури, підприємств, мають найбільшу кількість переміщених осіб і високий ризик загострення конфлікту. В цих регіонах державі доцільно взяти на себе основний фінансовий тягар і забезпечити максимальне покриття ризиків для інвесторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Tooze A. Chartbook 286 The Berlin Summit Declaration and the new consensus around industrial policy. *Chartbook.* May 29, 2024. URL : https://adamtooze.substack.com/p/chartbook-286-the-berlin-summit-declaration (дата звернення: 26.05.2025).

2. The Berlin Summit Declaration / Forum New Economy. 29 May, 2024. URL : https://newforum.org/en/the-berlin-summit-declaration-winning-back-the-people/ (дата звернення: 26.05.2025).

3. The Berlin declaration – Two Months After / Forum New Economy. 24 July, 2024. URL : https://newforum.org/en/the-berlin-declaration-two-months-after/ (дата звернення: 26.05.2025).

4. Rodrik D., Tyson L., Fricke T. From the Washington Consensus to the Berlin Declaration / Project Syndicate. June 27, 2024. URL : https://www.project-syndicate.org/commentary/washington-consensus-gives-way-to-berlin-declaration-by-dani-rodrik-et-al-2024-06 (дата звернення: 26.05.2025).

5. Райнерт Е. Як багаті країни стали багатими … і чому бідні країни залишаються бідними. Київ : Саміт-книга, 2019. 416 с.

6. Підоричева І. Ю., Баш А. С. Відновлення спеціальних економічних зон в Україні: курс на реіндустріалізацію та структурну перебудову економіки у воєнно-повоєнному періоді. *Економіка промисловості*. 2025. № 1 (109). С. 20–37. URL : http://doi.org/10.15407/econindustry.2025.01.020

UDC 338.2:005.21(477)

O. I. Pizhuk,
DSc, Associate Professor,
State Tax University,
Irpin', Ukraine
ORCID ID 0000-0002-5802-1053

CONCEPTUALIZING CONSTRAINTS IN THE STRATEGIC PLANNING OF UKRAINE'S POST-WAR ECONOMIC RECOVERY

Following the large-scale military invasion and prolonged conflict, Ukraine is experiencing a systemic crisis that affects its economy, infrastructure, social systems, and public governance. Under these circumstances, the ability to implement effective post-war recovery strategies becomes a critical factor in achieving national stabilization and initiating a transition toward long-term resilience (World Bank, 2023) [1]. Traditional models of strategic planning – typically oriented toward balance and long-range development – are proving insufficient in the context of acute resource constraints and high environmental volatility (OECD, 2022) [2]. This reality necessitates a conceptual shift in recovery planning approaches, placing greater emphasis on the identification and management of critical systemic constraints. Within this framework, the Theory of Constraints (TOC) emerges not merely as an optimization methodology, but as a conceptual foundation for building adaptive and responsive strategic management in the post-crisis recovery phase [3; 4].

The Theory of Constraints (TOC), developed by Eliyahu Goldratt, is an approach to the systemic analysis of complex processes. At its core lies the assertion that every system contains at least one constraint that limits its overall performance. Strategic thinking within the TOC framework does not aim at general capacity expansion but rather focuses on identifying, exploiting, and gradually eliminating the core constraint. At the macroeconomic level, constraints may take various forms – logistical, infrastructural, energy-related, human capital, or institutional. Recognizing and analytically addressing these bottlenecks enables policymakers to concentrate limited resources on achieving the greatest possible impact [4].

The application of the Theory of Constraints (TOC) in post-war strategic planning offers a dynamic and adaptive framework that focuses on systemic bottlenecks rather than broad-based resource allocation. In the context of Ukraine's recovery, this approach can guide policy decisions toward areas where interventions yield the highest systemic leverage.

The adaptive TOC-based model consists of five interlinked stages:

1. Identification of the Core Constraint. Detecting the most significant factor currently limiting the performance of the national or regional economy – such as damaged logistics infrastructure, insufficient energy capacity, or administrative inefficiencies.

2. Exploitation of the Constraint. Ensuring that the existing capacity of the constraint is utilized as effectively as possible. This may include reallocating existing resources, reducing waste, or improving operational coordination.

3. Subordination to the Constraint. Aligning all other processes, projects, and policy instruments to support and not obstruct the optimal functioning of the constraint. This stage often requires rethinking priorities and adjusting funding flows.

4. Elevation of the Constraint. Investing in structural improvements or systemic reforms to remove or alleviate the constraint – such as rebuilding critical infrastructure or reforming regulatory frameworks.

5. Identification of the Next Constraint. Once the current constraint is resolved, the process restarts with the identification of the next bottleneck, allowing the strategy to adapt continuously to emerging challenges.

This model encourages strategic concentration**,** flexibility, and cyclical refinement. It is especially relevant for Ukraine's post-crisis setting, where limited resources must be directed toward interventions with the highest transformational potential (OECD, 2022; World Bank, 2023) [1; 2].

Conceptualizing constraints as a component of strategic thinking allows for a reconceptualization of post-war recovery not merely as a collection of isolated projects, but as a coherent system of targeted interventions at critical leverage points. In this context, the Theory of Constraints functions as a tool for strategic focus, coordination, and effectiveness. Its application in Ukraine provides an opportunity not only to overcome destruction, but to transform the national economy based on the principles of resilience, adaptability, and systemic flexibility.

REFERENCES

1. World Bank. (2023). Ukraine rapid damage and needs assessment – February 2023 update. URL : https://documents.worldbank.org/

2. OECD. (2022). Rebuilding Ukraine: Principles and policies / OECD Publishing. URL : https://www.oecd.org/ukraine-hub/

3. Goldratt, E. M. (1990). The goal: A process of ongoing improvement. *North River Press*.

4. Dettmer, H. W. (1997). Goldratt's Theory of Constraints: A systems approach to continuous improvement. *ASQ Quality Press*.

УДК 332.14

О. О. Розум,
здобувач третього (PhD) рівня
вищої освіти,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0009-0007-5256-4114

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ПОДОЛАННЯ ВИКЛИКІВ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ ТА ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

У 2022–2025 роках дедалі більша увага вітчизняних дослідників зосереджена на наукових проблемах, пов'язаних із ключовими глобальними тенденціями, викликами воєнного часу, повоєнною відбудовою України та економічними трансформаціями. Особливо актуальними є виклики для національної економіки, зокрема для малого підприємництва, що виникають в умовах значних змін і нестабільності.

Серед провідних українських науковців, які досліджують природу цих викликів, методи їх ідентифікації та шляхи реагування, З. Варналий, В. Мунтіян, В. Базилевич, О. Власюк, Я. Жаліло, А. Крючков, Родіонова, С. Савчук, Е. Федорова та інші. Їхні дослідження сприяють глибшому розумінню складності сучасних загроз і формуванню ефективних стратегій підтримки та розвитку малого бізнесу в Україні. Зарубіжний та вітчизняний досвід подолання викликів воєнного часу й повоєнного відновлення економік країн, територій, регіонів і бізнесу після збройних конфліктів також свідчить про провідну роль у цьому процесі малих підприємств.

За оцінками Національного інституту стратегічних досліджень, «малі та середні підприємства є ключовим сегментом ринкової економіки. Вони забезпечують економічну стабільність країни, наповнюють бюджети, створюють робочі місця, насичують ринок товарами та послугами, формують конкурентне середовище, демонструють мобільність і гнучкість в умовах швидкої динаміки суспільних процесів, адаптуються до змін ринку, впроваджують новітні технології, …забезпечують стійкість економіки країни» [1].

Термін «виклики» є ключовим елементом сучасного економічного дискурсу, оскільки відображає множину непередбачуваних, динамічних і складних ситуацій, з якими стикаються як економічні системи загалом, так і окремі суб'єкти господарювання.

Теорія викликів британського вченого А. Тойнбі пояснює розвиток цивілізацій як відповідь суспільств на серйозні проблеми. У праці «Осягнення історії» він підкреслює, що ефективна реакція на виклики сприяє прогресу, тоді як неадекватна –

веде до занепаду. Ключову роль у подоланні криз відіграє «творча меншість», здатна ініціювати зміни та визначати напрям суспільного розвитку [2].

У глобалізованому світі, де технологічне, соціальне та політичне середовище постійно змінюється, економічні системи стикаються з новими викликами – від забезпечення сталого розвитку до адаптації до екологічних, цифрових і демографічних трансформацій. З огляду на це зростає потреба у гнучкості, інноваційності та швидкості прийняття рішень в умовах високої невизначеності. Такий контекст зумовлює необхідність системного підходу до стратегування, планування, управління ризиками та впровадження інноваційних практик для мінімізації негативних наслідків і максимізації можливостей.

В умовах воєнного стану ці виклики набувають особливої гостроти, що вимагає окремої класифікації викликів для малого підприємництва, які можна розділити на п’ять основних груп: воєнні, економічні, соціальні, політичні та інституційні, а також технологічні.

Воєнні виклики, зокрема прямі фізичні руйнування активів та неможливість працювати на окупованих територіях, створюють найсерйозніші ризики для малого підприємництва.

Економічні виклики, зокрема порушення логістичних ланцюгів, дефіцит обігового капіталу, зростання витрат на енергоносії та оренду, створюють серйозні труднощі для малого бізнесу в короткостроковій та середньостроковій перспективі.

Соціальні виклики, зокрема втрата кадрів через мобілізацію та міграцію, створюють дефіцит кваліфікованої робочої сили, що ускладнює ведення бізнесу та збільшує витрати на залучення нових працівників.

Політичні виклики, включаючи адміністративні бар’єри та недовіру до державної підтримки, ускладнюють взаємодію з органами влади, що також негативно впливає на розвиток бізнесу.

Технологічні виклики, зокрема руйнування ІТ-інфраструктури та втрати цифрових сервісів, призводять до зниження ефективності бізнесу та втрати клієнтів, що погіршує його фінансовий стан та конкурентні позиції.

Ця класифікація дозволяє не лише системно структурувати чинники ризику для малого підприємництва в умовах воєнного стану, а й створити адаптивну модель економічної поведінки суб’єктів господарювання на засадах ризик-менеджменту, інституційної довіри та стратегічної гнучкості.

Зважаючи на це, для подолання системних викликів, зумовлених російською воєнною агресією проти України, була схвалена «Стратегія відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року» та затверджено операційний план заходів з її реалізації на 2024–2027 роки, у яких підкреслюється важливість малого і середнього підприємництва для економічного розвитку країни, підвищення рівня життя населення, забезпечення стійкості та

обороноздатності держави. Особлива увага в документі приділяється викликам, які виникли внаслідок війни та значно ускладнили умови ведення бізнесу та вимагає обумовили необхідність впровадження спеціальних заходів підтримки для забезпечення адаптації та відновлення малого підприємництва в таких надзвичайних обставинах. У Стратегії передбачено системний підхід до підтримки та стимулювання розвитку малого бізнесу через реалізацію 4 стратегічних цілей:

– відновлення та полегшення процесу ведення бізнесу;

– сприяння інноваційному розвитку, цифровій трансформації та «зеленому переходу»;

– розвиток людського капіталу та культури підприємництва;

– посилення конкурентоспроможності та збільшення експорту [3].

У підсумку доцільно зазначити, що застосування сучасних системних підходів до подолання викликів розвитку малого підприємництва в умовах воєнного часу та повоєнною відбудови України потребують нових методик і технологій стратегування з урахуванням невизначеності та мультисценарності бізнес-середовища майбутнього; хибності прогнозів, які орієнтовані тільки на один сценарій; визначення стратегії – як гіпотези, відповідно до можливої майбутньої ситуації, а не як фіксованого твердження; розуміння стратегування, як процесу, а не разового акту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Проблеми розвитку малого та середнього бізнесу в Україні як основного джерела робочих місць. Аналітична записка від 17.05.2024 / Національний інститут стратегічних досліджень. URL : https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/problemy-rozvytku-maloho-ta-serednoho-biznesu-v-ukrayini-yak

2. Toynbee, A. J. A Study of History. *Oxford University Press*. 1961.

3. Про схвалення Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2027 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2024 р. № 821-р. Київ. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/821-2024-%D1%80#Text

УДК 159.9:378-053

О. Б. Саліхова,
д-р екон. наук,
незалежний дослідник,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-7669-6601;
Н. Л. Шумар,
канд. екон. наук,
незалежний дослідник,
м. Київ, Україна

РОЗБУДОВА РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УКРАЇНІ: СТРАТЕГІЧНА ПОТРЕБА У ВІДПОВІДЬ НА ЗАГРОЗИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ

З початку повномасштабного військового вторгнення російських військ в Україну суттєво збільшилась кількість громадян України, передусім представників сил оборони і безпеки, котрі потребують невідкладних соціальних послуг, зокрема реабілітації після поранень, для продовження проходження служби та інтеграції до мирного життя. Щодня актуальність цієї проблеми зростає і потребує запровадження державних програм і заходів соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, зокрема ураховуючи підпункти Положення про Міністерство оборони України, що передбачає виконання функцій щодо організації медичного забезпечення Збройних Сил, розробку і здійснює комплексу профілактичних, лікувальних, санаторно-курортних заходів, а також надання реабілітаційної допомоги у сфері охорони здоров'я, спрямованих на збереження здоров'я військовослужбовців; а також організацію санаторно-курортного лікування військовослужбовців. Однак існуюча реабілітаційна інфраструктура є недостатньою, щоб реалізувати ці функції. Зокрема, більшість наявних закладів не забезпечують повний цикл реабілітації. Відсутність сучасних спеціалізованих центрів змушує державу направляти військових на лікування за кордон, що створює значне фінансове навантаження, при цьому унікальні природні ресурси українських регіонів, здатні забезпечити ефективну реабілітацію, не задіяні у повній мірі. Розв'язання цієї проблеми вимагає формування державної політики щодо розбудови закладів реабілітації в Україні, ефекти від реалізації якої складно переоцінити.

Медичний аспект. Наприклад, реабілітаційні заклади відкривають шлях не лише до фізичного відновлення, а й до психоемоційного балансу військових, ветеранів та звільнених з полону, сприяючи швидшому поверненню до служби.

Соціальний аспект. Розвиток реабілітації прискорить інтеграцію пацієнтів у суспільство, зменшить соціальну ізоляцію та підвищить якість їхнього життя. Це зміцнить довіру до державної системи охорони здоров'я та знизить соціальну напругу завдяки ефективній підтримці військовослужбовців, ветеранів, членів їхніх сімей та постраждалих від війни.

Науково-технічний та інноваційний аспект. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 квітня 2024 року № 476 визнає розроблення сучасних методів та технологій реабілітації одним з пріоритетних напрямів наукових досліджень. Водночас впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування є стратегічним пріоритетом інноваційної діяльності. Відтак розбудова мережі реабілітаційних закладів стане рушійною силою для реалізації цих законодавчо визначених державних пріоритетів.

Фінансово-економічний аспект. Розширення спектру реабілітаційних послуг скоротить тривалість лікарняних листів серед працюючих пацієнтів, зменшуючи фінансове навантаження на систему соціального страхування. Створення умов для довготривалого оздоровлення мінімізує ризики повторних загострень або ускладнень. Більше того, розбудова реабілітаційних закладів сприятиме розвитку медичного туризму, створенню нових робочих місць та забезпечить соціально-економічний розвиток регіонів, а також зменшить державні витрати на закордонну реабілітацію.

Основними джерелами фінансування розбудови реабілітаційних закладів є публічні фінанси, приватні інвестиції, міжнародні гранти та благодійні фонди. Завдання держави – визначити пріоритети та створити нормативно-правове підґрунтя для: виділення коштів з державного та місцевих бюджетів у рамках програм реабілітації; налагодження співпраці з національними та міжнародними інвесторами; залучення грантів від міжнародних організацій та програм міжнародної технічної допомоги; співпраці з благодійними організаціями.

Реалізація цих заходів передбачає проведення інформаційних кампаній та презентацій для потенційних інвесторів. Поєднання унікальних природних ресурсів із сучасними технологіями реабілітації створить новий стандарт послуг в Україні, сприятиме не лише покращенню здоров'я нації, розвитку науки та технологій. Це сформує позитивний імідж України як осередку медичного туризму, закладаючи фундамент для обміну досвідом та медичних інновацій, а також створить мережу сучасних реабілітаційних закладів.

Як приклад розуміння з боку регіональної влади невідкладності створення нових та розширення існуючих потужностей для надання реабілітаційних послуг є ухвалення Чернівецькою обласною радою рішення про реорганізацію ОКП «Бальнеологічний санаторій «Брусниця» та про перейменування санаторію на КП «Чернівецький обласний реабілітаційно-бальнеологічний комплекс для військовослужбовців, ветеранів, членів їх сімей та постраждалих внаслідок воєнних дій». Це заклало підґрунтя

для розширення співпраці та залучення потенційних інвесторів, зокрема, сил безпеки й оборони України, які займаються відновленням здоров'я військовослужбовців. Водночас є заклади, потенціал яких незадіяний. Інший кейс – Державне підприємство «Санаторно-курортний лікувальний центр «Шкло», який нині перебуває у сфері управління Державної судової адміністрації України (ДСА України), і має: територію змішаного лісопарку площею 125 га, поверхневі сірководневі джерела Шкло аналогічні водам курорту Немирів, а глибинні – знаменитим Сочі-Мацестинським джерелам, торф'яно-мінеральні грязі з болотистої заплави сірководневої річки, джерело мінеральної води «Нафтуся-Шкло». Цей санаторій створено у 1947 р. за рішенням Наркомату оборони СРСР як шпиталь для військових, оскільки було доведено, що лікувальні грязі Шкло не тільки активізують кровообіг і лімфообмін, але й сприяють розсмоктуванню рубців та запальних інфільтратів після операцій та поранень, загоєнню інфікованих ран тощо. Десятиріччями цей санаторій здійснював масову реабілітацію військовослужбовців та вищого військового керівництва. З отриманням незалежності України 1991 р. санаторій став власністю Збройних сил України; діяльністю санаторію опікувалось Міноборони України. З 17 липня 2003 р., керуючись розпорядженням Кабінету Міністрів України 15.10.2003 № 427/р, цілісний майновий комплекс «Шкло» було передано зі сфери управління Міноборони України в управління ДСА України та на його базі створене ДП СКЛЦ «Шкло». З того часу новим органом управління не було визначено а ні плану розвитку, а ні стабільної підтримки. Погіршення фінансового стану, заборгованість по податках, неможливість здійснювати відповідне технічне обслуговування спричинили занепад та деградацію санаторію, що веде до його банкрутства та неможливості відновлення профільної діяльності. У серпні 2022 р. ДСА України ініціювала процес передачі ДП СКЛЦ «Шкло» до сфери управління Фонду державного майна України. Водночас, в умовах воєнного стану і необхідності розширення потужностей із надання соціальних послуг, зокрема санаторно-курортного лікування ветеранам війни, військовослужбовцям, особам звільненим з полону, та членам їх сімей доцільно розглянути питання передачі (повернення) ДП СКЛЦ «ШКЛО» до сфери управління Міноборони України чи іншому органу, здатному забезпечити завантаження санаторію, а також зміни форми власності з комерційної на казену для забезпечення державного інституційного фінансування.

В умовах обмежених ресурсів курортно-рекреаційної сфери, зокрема, наявних у розпорядженні сил безпеки і оборони, доцільно здійснити перепис (інвентаризації) існуючих потужностей, оцінити їх ефективність та цільове використання та обґрунтувати необхідність передачі окремих об’єктів курортно-рекреаційної сфери до сфери управління відповідних органів сил безпеки та оборони для реалізації останніми їх функцій щодо також організацію санаторно-курортного лікування військовослужбовців.

УДК 338.45:004

О. Ю. Снігова,
д-р екон. наук, с.н.с.,
ДУ «Інститут економіки
та прогнозування НАН України»,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0001-7456-4894

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОМИСЛОВОСТІ: ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА СТИМУЛЮВАННЯ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ

Цифрова трансформація будь-яких видів економічної діяльності більшою мірою розглядається в межах конкурентної боротьби та отримання конкурентних переваг на товарних ринках. Проте для України цифрова трансформація промисловості має стати частиною загальнодержавної політики економічної стійкості, оскільки може формувати відповідь на виклики промислового розвитку, що виникають в умовах війни.

Цифрова трансформація сприяє подоланню дефіциту кадрового забезпечення промислової діяльності як проблеми, пов’язаної з воєнною міграцією та скороченням трудового потенціалу країни внаслідок воєнних дій. Необхідним напрямом вирішення проблеми дефіциту кадрового забезпечення промисловості, який одночасно є визнано головною рушійною силою розвитку промисловості на основі змін промислових бізнес-моделей, є стимулювання та сприяння стандартизації, автоматизації та роботизації виробничих процесів. Це потребує: запровадження стимулів, мотивів заохочення вітчизняного бізнесу до впровадження у виробничі процеси цифрових технологій; формування та розвиток мереж структурних елементів екосистеми «Індустрія 4.0» (центрів експертизи, технопарків, інкубаторів, стартапів Індустрії 4.0) тощо.

Важливим для забезпечення стійкості промисловості в умовах війни є цифровізація ланцюгів постачання виробничих процесів, яка дозволяє швидко реагувати на зміни постачальників, маршрутів, способів постачання. Це потребує високої ефективності процесів управління ланцюгами постачання. Цифровізація пропонує вирішення цих проблем шляхом впровадження сучасних технологій, таких як Інтернет речей (IoT), штучний інтелект (AI), блокчейн та великі дані.

Кроки щодо стимулювання цифрової трансформації в Україні є значними та стосуються реалізації реформ у секторі цифрової трансформації, зокрема: інтеграції з цифровим ринком ЄС; поширення швидкого та захищеного зв’язку; створення умов для розвитку екосистеми стартапів та «держави в смартфоні», запровадження цифрової платформи «Зроблено в Україні». Разом з тим зусилля держави щодо цифрової

трансформації промисловості є недостатніми. Створене законодавче підґрунтя цифровізації спрямовано, більшою мірою, на стимулювання розвитку цифрової економіки для ведення інноваційного бізнесу, розбудови цифрової інфраструктури, залучення інвестицій та фахівців без акценту на промисловому секторі та необхідності подолання цифрових розривів у цій сфері між Україною та ЄС [1; 2].

Вирішенню проблеми цифрової трансформації виробничих процесів у промисловості сприяло б: розробка національної програми цифрової модернізації промисловості; формування «дорожніх карт» цифровізації промислових галузей; розробка програми підтримки цифрової трансформації промислових систем регіонів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні : Закон України від 15 липня 2021 р. № 1667-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text

2. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки : розпорядження КМУ від 17 січня 2018 р. № 67-р та план заходів щодо її реалізації. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text

УДК 330.3:338.1](477)

О. М. Соколова,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0002-7061-3692

СТРАТЕГУВАННЯ ЯК МЕХАНІЗМ МОДЕРНІЗАЦІЇ СЕКТОРАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ В ПЕРІОД ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Стратегування виступає сучасним ефективним механізмом державного управління забезпечення стійкого економічного розвитку, що передбачає, перш за все, модернізацію секторальної структури економіки. «Радикальні реформи», які проводили всі уряди Україна, кардинально змінили секторальну структуру, проте не забезпечили стійкість економічної системи. Характер реформ не носив структурного контекста, що спричинило деформацію структури економіки у бік сировинних галузей з низькою доданою вартістю, примітивізацію економічної діяльності, глибину деіндустріалізацію. Все це посилювало нестійкість економіки України до внутрішніх і зовнішніх шоків. Так, деіндустріалізаційні процеси фактично зруйнували оборонно-промисловий комплекс. Зазначимо, у 2023 р. оборонно-промисловий комплекс України збільшився у 3 рази і став одним з найбільших рушіїв відновлення економіки [1].

Професор Ю. Кіндзерський справедливо зазначає, що уряд впроваджував державні стратегії та програми на основі використання поточних конкурентних переваг країни – дешевих природних, земельних і трудових ресурсів. «Яскравим прикладом свідомого програмування майбутнього України як аграрної країни є оцінка попиту на інвестиції за секторами економіки до 2030 р., зроблена в проєкті Національної економічної стратегії 2030, запропонованої урядом Д. Шмигаля восени 2020 р. Зокрема, агросектор потребує 50 млрд дол. інвестицій, тоді як промисловість – лише 20 млрд дол.» [3, с. 105].

Війна є рубіконом, який докорінно змінює долі людей та сценарії подальшого розвитку країн. Російська агресія змінила бачення уряду на майбутній розвиток України та її секторальну структуру. Зазначимо, що повоєнне відновлення економіки багато в чому залежить від розвитку країни у довоєнний час. В Україні період повоєнного відновлення буде складним і вимагатиме багато грошей. Так, згідно звіту Світового банку з RDNA4, станом на 31 грудня 2024 року потреби на відновлення та відбудову протягом наступного десятиліття оцінюються у майже 524 млрд дол. США [9]. Водночас повоєнне відновлення України слід розглядати як «вікно можливостей» щодо подолання існуючих секторальних диспропорцій та закладання фундаменту для

формування стійкої конкурентоспроможної економіки. За таких умов використання механізму стратегування, на нашу думку, дозволить сформувати взаємоузгоджену систему державно-управлінських рішень в процесі модернізації секторальної структури економіки та забезпечити стійкий розвиток у майбутньому.

На необхідності зосередження особливої уваги на стратегуванні наполягає дослідниця А. Васіна: «як свідчить зарубіжний та вітчизняний досвід використання інструментарію стратегічного управління при вирішенні складних масштабних завдань, належно розроблена стратегія не гарантує досягнення очікуваних результатів. Важливим є забезпечення її адаптивності до мінливого середовища та належної реалізації, за якої створювались би сприятливі передумови для досягнення бажаних цілей у конкретних умовах, що формуються» [2, с. 275].

Стратегування є невід'ємною складовою успішного управління на мікро-, мезо- та макрорівнях, забезпечуючи системний та проактивний підхід до досягнення стратегічних цілей. Стратегічне бачення майбутньої структури має формуватися на основі визначених пріоритетів у різних секторах національної економіки та ідентифікації нинішніх й майбутніх загроз. Важливою умовою ефективності механізму стратегування модернізації секторальної структури є забезпечення узгодженості загальнодержавних, галузевих і регіональних стратегічних документів з Цілями сталого розвитку України на період до 2030 року.

За своїм змістом довгострокові прогнозні та програмні документи, що розробляються на період понад п'ять і більше років, визначають напрями розвитку, стратегічні цілі та структурні пропорції окремої сфери економічної діяльності. Зокрема, до них відносяться стратегії розвитку галузей економіки (видів економічної діяльності) як документи, в яких на основі прогнозу тенденцій розвитку відповідних ринків і напрямів науково-технічного прогресу визначаються довгострокові цілі та пріоритети розвитку, заходи, спрямовані на їх досягнення, прогнозуються обсяги ресурсів, що необхідні для здійснення таких заходів [10, с. 10].

Практично після звільнення Київщині від окупаційних військ рф, коли стало очевидно, що російський бліцкриг провалився, українська влада почала активно обговорювати плани відновлення України. Указом Президента України від 21 квітня 2022 р. № 266/2022 було утворено Національну раду з відновлення України від наслідків війни, основними завданнями якої є: розроблення плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України; визначення та напрацювання пропозицій щодо пріоритетних реформ; підготовка стратегічних ініціатив, проектів нормативно-правових актів, прийняття і реалізація яких є необхідними для ефективної роботи та відновлення України у воєнний і післявоєнний періоди [8].

У липні 2022 року на Міжнародній конференції в Лугано український уряд представив План відновлення та розвитку України. Це детальний документ, який відображає основні напрями відновлення, чітко розділяє кожний напрямок та супроводжувальні заходи паралельно із законодавчими змінами. План відновлення України

розроблений на 10 років і включає 17 національних програм, до складу яких входять 850 проєктів, які водночас є інструментами досягнення стандартів ЄС. Вартість реалізації програм складає 750 млрд дол. [7].

Наступні конференції такого формату пройшли в Лондоні 21–22 червня 2023 р. (URC 2023) та у Берліні 11–12 червня 2024 р. (URC 2024). URC 2023 була зосереджена на мобілізації міжнародної підтримки для економічної та соціальної стабілізації України та подальшого процесу відновлення від наслідків війни, у тому числі шляхом екстреної допомоги для негайних потреб та фінансування участі приватного сектору в процесі відновлення [4]. На URC 2024 було сформовано консолідоване рішення міжнародної спільноти щодо реформування та модернізації економіки України. На конференції Україна продемонструвала прогрес у здійсненні внутрішніх структурних трансформацій, зокрема у контексті економічної стійкості та майбутнього вступу України в ЄС [5]. URC 2025 відбудеться з 10 по 11 липня 2025 року в Римі. Це буде четверта Конференція з питань відновлення України, що продовжуватиме серію політичних заходів високого рівня, присвячених швидкому відновленню та довгостроковій реконструкції України з початку повномасштабної війни агресії Росії проти України [6].

Отже, в період повоєнного відновлення України активне застосування механізму стратегування сприятиме модернізації секторальної структури економіки з урахуванням викликів сьогодення. Головними перевагами механізму стратегування, як функції управління, є: досягнення синергічної єдності – прогнозів, стратегій, програм, планів, проектів; потужне аналітичне планування; синхронне корегування стратегічних програмних документів по вертикалі й горизонталі. Звичайно, механізм стратегування не є ідеальним, він містить певні недоліки, наприклад, неточність аналітичної оцінки, довгостроковий горизонт планування, необхідність залучення великої кількості експертів, що потребує додаткових фінансових ресурсів тощо. Але зазначені переваги механізму стратегування перекривають ці недоліки. Системний підхід до стратегування створює сприятливі умови для відновлення України, її розвитку та формування прогресивної структури національної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. АТ Укроборонпром : офіційний вебсайт. URL : https://ukroboronprom.com.ua/news/spromoznosti-ukrayinskogo-opk-zrosli-vtrici-proti-minulogo-roku7 (дата звернення: 25.05.2025).

2. Васіна А. Ю. Структурне реформування національної економіки: методологічні та інституційні аспекти : монографія. Тернопіль : Екон. думка ТНЕУ, 2017. 392 с. URL : https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/29776/1/Monografia_Vasina.pdf (дата звернення: 25.05.2025).

3. Кіндзерський Ю. Повоєнне відновлення промисловості України: виклики та особливості політики. *Економічний аналіз*. 2022. Том 32, № 2. С. 101–117. DOI : https://doi.org/10.35774/econa2022.02.101 (дата звернення: 25.05.2025).

4. Міжнародна конференція з питань відновлення України – URC 2023. Лондон, 21–22 червня 2023 р. URL : https://ua.urc-international.com/past-conferences/urc23/urc-2023 (дата звернення: 25.05.2025).

5. Міжнародна конференція з питань відновлення України – URC 2024. Берлін, 11–12 червня 2024 р. URL : https://ua.urc-international.com/past-conferences/urc24/urc24 (дата звернення: 25.05.2025).

6. Міжнародна конференція з питань відновлення України – URC 2025. Рим, 10–11 липня 2025 р. URL : https://ua.urc-international.com/#urc2025 (дата звернення: 25.05.2025).

7. План відновлення України. URL : https://recovery.gov.ua/ (дата звернення: 25.05.2025).

8. Положення про Національну раду з відновлення України від наслідків війни / Верховна Рада України : офіційний вебсайт. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/2022#Text4 (дата звернення: 25.05.2025).

9. Звіт «Україна. Швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення (RDNA4), лютий 2022 – грудень 2024» / Світовий банк. URL : https://documents1.worldbank.org/curated/en/099052925103531065/pdf/P180174-93c8e8c1-83a2-487d-aaec-a8435f9db418.pdf (дата звернення: 25.05.2025).

10. Стратегічне планування повоєнного промислового розвитку: нові детермінанти та імперативи : колективна монографія / за ред. Л. В. Дейнеко ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». К., 2024. 164 с. URL : https://drive.google.com/file/d/17xcNT2b46f0ITOqElWdYsrFncPxtiwgl/view (дата звернення: 25.05.2025).

УДК 339.5(477):347.5

В. В. Тройніков,
здобувач третього (*PhD*)
рівня вищої освіти,
ДУ «Інститут економіко-правових
досліджень імені В. К. Мамутова
НАН України»,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0009-0004-5897-7866

ОПТИМІЗАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ НЕТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ

Для використання переваг членства в глобальних торговельних системах Україні слід провести структурну адаптацію до пріоритетів світової економіки і розробити відповідну інноваційну та інвестиційну стратегію. Зрозуміло, що ця робота в активній фазі можлива лише у період повоєнної відбудови, проте вже зараз необхідно розробляти стратегічні напрями. Крім того, переваги вільного доступу на ринки, які надає членство в СОТ, в основному стосуються ринків із переважною ціновою конкуренцією, таких як ринки сировинної продукції та стандартизованих масових виробів. Відтак потрібно використовувати ширший спектр економічних політичних заходів, зокрема інвестиційних й інноваційних, задля мети прискорення інновацій у секторах із потенційними конкурентними перевагами для української економіки.

На цій підставі слід вважати, що зусилля міжнародного співтовариства у сфері уніфікації правил нетарифного регулювання міжнародної торгівлі мають спрямовуватися на вдосконалення системи нетарифного регулювання з метою поліпшення дотримання правил, норм і зобов'язань, прийнятих членами СОТ. Зазначене передбачає досягнення більшої прозорості та кращого розуміння торговельної політики і практики країн-членів СОТ через аналіз їх торговельної політики та нотифікацію нетарифних заходів. На наше переконання, ефективна стратегія розробки та реалізації системи нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі повинна базуватися на оцінці балансу користі й витрат для економіки держави з урахуванням національних інтересів з фокусуванням на підтримці й захисті вітчизняних виробників та споживачів. Представляється, що ефективна реалізація такої стратегії повинна забезпечуватися міцною виконавчою владою, яка має повноваження у цій сфері, та системою правових норм, які визначають механізм нетарифного регулювання і гарантують належне виконання обов'язків відповідними органами влади [1].

На переконання значної кількості українських експортерів [2], основними внутрішніми чинниками, які серйозно впливають на міжнародну торгівлю, є: складне

регулювання загалом (йдеться про необхідність отримання численних дозволів, реєстрацій, ліцензій, виконання технічних нормативів) та недостатній контроль за його дотриманням, а також пов'язана з цим корупція; затримки та високі витрати на виконання всіх нормативних вимог, що потребує значних зусиль і коштів; непередбачуваність та корупція на митниці. Зокрема, у сфері нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі тіньова економіка обумовлює виникнення низки складних проблем, включаючи спотворення та викривлення показників міжнародної торгівлі, негативний вплив на конкуренцію між національними виробниками, незаконні імпортні потоки у країну (переважно низькоякісної продукції) і торговельно-політичні суперечності між країнами. Відповідно, це вимагає подальшого вдосконалення законодавства, управління, інформаційної й процедурної бази, котра регламентує застосування заходів нетарифного регулювання у зовнішньоторговельній політиці України. Аби забезпечити ефективність системи нетарифного регулювання торгівлі в Україні, у першу чергу необхідно дотримуватися принципів, визначених *Організацією економічного співробітництва та розвитку* (ОЕСР): прозорості і відкритості, недискримінації, уникнення непотрібних обмежень торгівлі.

Уряди країн мають утримуватися від застосування нетарифних заходів, які перешкоджають торгівлі більше, ніж це необхідно для досягнення законних торговельних цілей. Регуляторні механізми повинні ґрунтуватися на ринкових принципах, а спрощення процедур має спрямовуватися на мінімізацію витрат за допомогою впровадження єдиного вікна, цифровізації, широкого використання інформаційних технологій, спрощення процедур ліцензування й отримання дозволів та скорочення часових обмежень при адміністративних процедурах. При цьому, використання міжнародних стандартів для технічного регулювання є важливим аспектом, а забезпечення якості процедур оцінки відповідності сприяє стимулюванню торгівлі і підвищенню довіри споживачів.

На наш погляд, дотримання цих принципів сприятиме формуванню більш ефективного регулювання зовнішньої торгівлі, що, своєю чергою, сприятиме конкурентоспроможності економіки України. Також слід зауважити на тому, що нетарифне регулювання може використовуватися як інструмент підтримки внутрішнього виробництва, стимулювання інновацій, контролю якості товарів та інших соціально-економічних цілей. Проте його застосування також може спричиняти спори і напругу в міжнародних торговельних відносинах [3, с. 175].

Ефективність нетарифних заходів передбачає створення справедливого бізнес-середовища, а вдосконалена нормативно-правова база залучає іноземний капітал, що сприяє зайнятості населення, накопиченню капіталу і технологій.

Для побудови дієвої системи нетарифного регулювання товарного обміну в Україні не обов'язково скасовувати всі нетарифні заходи, достатньо провести реформування цієї системи згідно з правилами СОТ та гармонізувати нетарифні заходи з

міжнародними, зокрема європейськими, стандартами. Для покращення застосування вже існуючих нетарифних заходів необхідно провести оцінку їх впливу на економіку та забезпечити прозорість збору даних. У цьому контексті співпраця приватного сектору з державними органами допоможе здійснити аналіз нетарифних заходів і визначити їх переваги та недоліки.

Першочерговим завданням на шляху оптимізації системи нетарифного регулювання товарного обміну в Україні виступає *забезпечення прозорості та передбачуваності регуляторного середовища* для суб'єктів господарювання [4–6]. Для досягнення вказаної мети пропонується наступний комплекс заходів:

1) на законодавчому рівні необхідно чітко визначити використовувані терміни «*нетарифне регулювання*», «*нетарифні заходи*», «*нетарифні бар'єри*» та розробити перелік усіх застосовуваних нетарифних заходів відповідно до класифікації СОТ;

2) створити вебсайт уповноваженого органу, де будуть публікуватися та регулярно оновлюватися дані про всі застосовані нетарифні заходи стосовно експортних та імпортних операцій, й передбачити формування щорічного звіту про використання нетарифних заходів для представлення у СОТ;

3) встановити обов'язкове надання статистичних даних про кількість та характер нетарифних заходів, з якими стикаються експортери та імпортери, з метою забезпечення достовірної інформації;

4) розробити нові методи аналізу та порівнянь нетарифних заходів для визначення їх обґрунтованості й ефективності в рамках торговельних цілей.

Окрім того, слід негайно вирішувати проблему усунення та гармонізації технічних бар'єрів у торгівлі, зокрема шляхом: прийняття національних стандартів відповідно до пріоритетних галузей промисловості, передбачених угодою про оцінку відповідності та прийнятність промислових товарів (АСАА); модернізації й оновлення засобів інфраструктури випробувальних лабораторій з метою забезпечення адекватної оцінки відповідності затвердженим технічним регламентам; оптимізація (у бік скорочення) термінів реєстрації сертифікатів відповідності в Реєстрі державної системи сертифікації; покращення діяльності інституцій щодо стандартизації, оцінки відповідності, акредитації та метрології згідно норм ЄС; забезпечення участі представників малого й середнього бізнесу в процесі розробки технічних регламентів і стандартів.

З метою забезпечення ефективності експортного потенціалу вітчизняних товаровиробників та вдосконалення державної підтримки експорту в Україні пропонується вжити наступні заходи: створення окремого державного органу, котрий сприятиме експорту відповідно до міжнародного досвіду у цій сфері; розробка національної експортної стратегії, яка включатиме засоби підтримки експортерів, особливо малих й середніх підприємств; використання бюджетних форм підтримки, таких як кредитно-страхова підтримка та надання податкових пільг для виробників-експортерів

високотехнологічної продукції; розробка механізмів і програм цільового фінансування щодо проведення маркетингових досліджень у сфері пріоритетних напрямів експорту; удосконалення системи кредитування та страхування експорту для забезпечення захисту вітчизняних виробників на міжнародних ринках; розвиток консалтингової інфраструктури для надання інформаційних послуг експортерам та забезпечення доступу до міжнародних ринків; надання експортерам банківських гарантій і кредитування на пільгових умовах для їх участі в тендерах та розвитку експортного бізнесу; підвищення якості й регулярної інформаційної наповнюваності веб-порталу «*Державна підтримка українського експорту*» та забезпечення його зв'язку з офіційним вебсайтом Міністерства економіки України з метою забезпечення доступу до відомостей про співробітництво з СОТ.

На нашу думку, реалізація вищезазначених заходів допоможе підвищити рівень конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників на міжнародних ринках та сприятиме розвитку експортного сектору в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Економічна складова Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: наслідки для бізнесу, населення та державного управління / Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. 2014. 142 с. URL : http://www.ier.com.ua/files/publications/Books/Economic_web.pdf

2. Асоціація експортерів і імпортерів «ЗЕД». URL : https://www.zed.ua

3. Петруненко Я. В., Тройніков В. В. Особливості нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні в умовах війни. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 174–177. DOI : https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/41

4. Дунська А. Р., Пінчук О. В. Передумови інноваційного управління зовнішньоекономічною діяльністю промислових підприємств. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. 2023. № 26. С. 69–72. DOI : https://doi.org/10.20535/2307-5651.26.2023.286986

5. Інноваційні стратегії розвитку суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності на міжнародному ринку / Прокопенко О. В., Войтенко О. М., Костирко Д. Р., Казаков В. В. *Академічні візії*. 2023. № 16. URL : https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/131

6. Панасюк О., Кобко Р. Стан правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 3. С. 157–161. DOI : https://doi.org/10.31733/2078-3566-2023-3-157-161

УДК 336.71

Н. Я. Юрків,
д-р екон. наук, професор,
Національний інститут
стратегічних досліджень,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-4434-6698

НОВА ПОЛІТИКА КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА ЯК УМОВА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Одним з ключових ресурсів, необхідних для ефективного розвитку підприємницького сектору є фінансовий капітал, достатність та доступність якого визначатиме швидкість та якість реалізації програм відновлення та забезпечення конкурентоспроможності бізнесу. Це базова умова навіть за традиційних, мирних умов функціонування підприємств та ринків. А у періоди криз, воєн, повоєнних років вплив та роль фінансових ресурсів кардинально посилюється. Фінансові ресурси залучаються бізнесом з різних джерел, набуваючи характеристик власного та позичкового капіталу. Значні переваги зовнішнього, позичкового капіталу зумовлюють поширеність та активне використання кредитування для розвитку підприємств, подолання кризових, форс-мажорних періодів. Передусім це характерна ознака для розвинених економік, та країн, що успішно відновлювались у повоєнні роки попередніх історичних періодів.

Проте вітчизняний досвід кредитування підприємницького сектору засвідчує низький рівень реалізації його потенціалу як самими підприємствами, так і банківськими структурами. Зокрема, у структурі пасивів підприємств короткострокові кредити банків займають лише близько 5 % їх поточних зобов'язань, й відповідно, близько 3 % від усього залученого капіталу (згідно останніх доступних річних даних за 2023 р., але і у попередні роки загалом зберігався незначний рівень залежності підприємств від банківського кредитування (6,5 % у 2013 р.) [1]. На схожому рівні знаходяться кредити банків як джерело фінансування капітальних інвестицій українськими підприємствами – близько 4 % за даними 2024 р. [2]. Банківський сектор також максимально дистанціюється від виконання однієї із ключових функцій а економіці – кредитування бізнесу. Зокрема, за підсумками 2024 р.[3; 4]:

– загальні обсяги кредитів корпоративному сектору складали 11 % від ВВП України, з яких працюючі кредити лише 7 %;

– в структурі активів банків на працюючі кредити корпоративному сектору припадало лише близько 16 %;

– близько 40 % кредитів підприємствам припадає на непрацюючі кредити (варто відмітити позитивний тренд скорочення частки непрацюючих кредитів у 2025 р., проте головною проблемою залишається критично низьке кредитування загалом);

– непрацюючі кредити корпоративному сектору складають 86 % від загального обсягу непрацюючих активів банків;

– 84 % непрацюючих кредитів підприємствам припадає на державні банки;

– більше третини кредитів підприємствам надається за пільговими програмами із залученням державної підтримки.

Зрозуміло, що необхідно позбуватися цього «замкненого кола» кредитування бізнесу, коли і підприємства розглядають кредити як непривабливий інструмент для фінансування, і банки розглядають такі кредити як ризикові для інвестування.

При триваючій практиці перевищення ціни обслуговування банківських кредитів над рівнем інфляції, дозволити собі таке джерело фінансування можуть переважно підприємства галузей з високим рівнем обороту та рентабельності (торгівля, сировинні галузі), а не технологічні промислові підприємства.

Прагнення оптимізувати витрати, ризики та максимізувати прибутки окремо підприємств та банків на перший погляд виглядають фінансово логічними та виправданими. Але підприємницький та банківський сектор мають взаємодіяти та забезпечувати синергію для економічного розвитку та зростання країни, а не автономізуватись у своїх бізнес-моделях. Тим більше в умовах кризових періодів. Й саме таке показове самоусунення як банків від своєї основної кредитної функції, так і НБУ від «примусу» спрямування акумульованих у банках ресурсів (на початок 2025 р. це 2,8 трлн грн депозитів у фінансовому секторі, з яких 55 % – це кошти корпоративного сектору, а, отже, підприємства розмістили у банках вдвічі більше коштів, ніж загалом залучили кредитів, чи навіть втричі при використанні показника працюючих кредитів) на економічний розвиток, передусім у реальний сектор, формує ризики для швидкого та ефективного відновлення у повоєнний період. Адже саме через участь і розвиток вітчизняних підприємств необхідно досягати цілей відновлення та розбудови конкурентоспроможної національної економіки.

Нова стратегія розвитку кредитування, прийнята НБУ у червні 2024 р., в цілому акцентується на посиленні доступу підприємств до кредитних ресурсів, зниженні кредитних ризиків, впровадження інноваційності у фінансових послугах [5]. Але така однобокість у підвищенні привабливості кредитів для бізнесу не мати непомітного ефекту на кардинальне зростання кредитування без одночасного підвищення їх привабливості для банків. Зокрема, різкого обмеження використання надприбуткових відносно сучасних умов та ризиків державних облігацій та депозитних сертифікатів. Адже їх висока доходність забезпечується за рахунок бюджетних ресурсів, а отже потребує належного оподаткування знову ж таки підприємницького сектору.

Відповідно концепція і стратегія нової політики кредитування підприємств на поточний та повоєнний період повинна забезпечувати:

– синергію економічного розвитку і зростання економіки через використання кредитів підприємствами та банками;

– обґрунтування пріоритетності, а отже домінування кредитів бізнесу в структурі активних операцій банків;

– підпорядкування правил та рівня доходності по облігаціях та інших некредитних банківських активах саме до прибутковості кредитної діяльності, а не навпаки;

– максимізацію цільового використання пільгових програм кредитування для пріоритетних секторів та галузей економіки;

– створення спеціального пакету умов кредитування підприємницького сектору, включеного у розробку та виробництво продуктів оборонно-промислового комплексу;

– збалансування фінансування програм повоєнного відновлення за рахунок кредитних ресурсів та обсягів зовнішнього фінансування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Показники балансу підприємств / Держкомстат України. URL : https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/fin/fin_new/pbp_ek_vsmm_2013_2020_ue.xlsx

2. Капітальні інвестиції за джерелами фінансування / Держкомстат України. URL : https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/ibd/kindj/ kindj_2024.xls

3. Кредити, надані депозитними корпораціями (крім Національного банку України) / Національний банк України. URL : https://bank.gov.ua/files/3.3-Loans.xlsx

4. Обсяги активних операцій та частка непрацюючих активів в цілому по системі / Національний банк України. URL : https://bank.gov.ua/files/stat/ NPL_AO_2025-05-01.xlsx

5. Стратегія з розвитку кредитування / НБУ. 2024. Червень. URL : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Lending_development_strategy_2024.pdf?v=13

РОЗДІЛ V
УКРАЇНА – ПРОСТІР МОЖЛИВОСТЕЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ІДЕЙ: ПОГЛЯД МОЛОДІ

УДК 338.2

В. А. Безух,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
С. В. Давиденко,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0003-0888-1941

ГРАНТОВА ПІДТРИМКА МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах повномасштабного вторгнення російської армії на територію України, постраждала економіка держави, а вітчизняні підприємства перебувають у складних обставинах. Вітчизняний бізнес зазнав значних матеріальних та фінансових збитків, деякі підприємства вимушені релокуватися закордон або в безпечніші регіони, й більшість з них шукають шляхи для адаптації та подальшого розвитку.

Згідно з результатами опитування Європейської бізнес-асоціації, у 2024 р. лише 5 % підприємців оцінювали економічну ситуацію як сприятливу, а 54 % – несприятливою, а 41 % – катастрофічною [1]. Мікро-, малий та середній бізнес (МСБ) в умовах війни зазнає критичних труднощів, котрі можуть впливати на його сталість, прибутковість та здатність функціонувати. До них слід зарахувати такі, як: загальне уповільнення ділової активності, скорочення обсягів виробництва та зниження місткості внутрішнього ринку; руйнування критично важливої інфраструктури, зокрема транспортних шляхів, енергетичних об'єктів і комунікацій, що ускладнює логістику, постачання сировини та реалізацію готової продукції; зростаючий дефіцит робочих кадрів; зниження морального стану працівників, що негативно впливає на продуктивність і ефективність виконання трудових обов’язків; падіння споживчої активності на тлі невизначеності, що спонукає населення та бізнес до стриманості в покупках, зменшує

обсяги реалізації та прибутки; обмежений доступ до необхідних ресурсів, зокрема сировини, технологій і комплектуючих; зростання витрат на безпекові заходи, включаючи фізичний захист персоналу, охорону об'єктів, інфраструктури, а також інвестиції у кібербезпеку.

Враховуючи вищенаведені виклики як ніколи стоїть проблема продовження життєздатності малих і середніх бізнесів, які є бюджетонаповнюючою складовою будь-якої держави. Це актуалізує питання використання «грант» як інструменту фінансової підтримки бізнесу. Термін «гранти» в перекладі з англ. мови – дар, пожертвування. Загалом гранти – це ресурси, які надаються у формі майна, робіт і послуг, коштів у національній чи іноземній валюті з повним або частковим фінансуванням приватними, корпоративними, суспільними, урядовими та міжнародними грантодавцями на безвідкличній та безоплатній основі представникам органів влади та місцевого самоврядування, мікро-, малого та середнього бізнесу, громадського сектору та приватним особам на реалізацію цільових проектів та заходів організаційного розвитку [2].

У воєнний час основна увага донорських організацій спрямована на зміцнення української економіки, наповнення державного бюджету та покращення конкурентних позицій бізнесу. Малий і середній бізнес відіграє ключову роль в економічному житті країни, й саме він має бути пріоритетною ціллю для грантової підтримки. Основні напрями допомоги включають: створення нових робочих місць, покращення системи підготовки кадрів та забезпечення підприємств працівниками, налагодження або відновлення логістичних ланцюгів, вихід на внутрішні й міжнародні ринки, а також спрощення доступу до фінансових ресурсів для представників МСП.

Найбільш перспективна з погляду грантодавців виробнича сфера. Адже саме завдяки розвитку виробництв створюється додана вартість продукції, з'являється велика кількість робочих місць, сплачуються податки до бюджету, поліпшується бізнес-клімат. Наприклад, для розвитку виробництв переробної промисловості передбачено гранти на суму до 8 млн грн [3].

На платформі Дія передбачено такі напрямки отримання грантів: «Своя справа» (Програма надає мікрогранти до 250 тис. грн; «Новий рівень» (гранти до 8 млн грн); «Свій сад» (до 400 тис. грн за гектар); «Своя теплиця» (до 7 млн грн за 2 гектари); «ІТ-стартап» (до 3,5 млн грн) [4].

Отже, варто зазначити, що від початку повномасштабної війни в Україні з'явилось багато програм підтримки бізнесу. Активно підтримують український бізнес і міжнародні фонди.

Проте незважаючи на наявність широкого спектру грантової допомоги від держави для бізнесу, її різноманітності, переважна більшість підприємців не користуються грантовими ресурсами. За результатами опитування, проведеного Центром розвитку «ЧАС ЗМІН» серед представників МСБ, з'ясовано, що лише 5 % підприємців намагалися брати участь у грантових програмах: розробляли бізнес-плани, заявки,

проєкти. 85 % опитаних зазначили, що чули про грантову підтримку від держави, але не знають, як ефективно скористатися нею, а 15 % зізналися, що ніколи не чули про гранти. 25 % мають побоювання та пересторороги щодо факту безповоротності грантових ресурсів. А 40 % представників мікро- та малого бізнесу нарікають на недієвість такої грантової допомоги від держави, посилаючись на незначні суми фінансування [5].

До чинників, що обмежують участь МСБ у грантових програмах, можна віднести: недостатність інформації у бізнесменів щодо грантових програм; слабкі компетенції щодо практичного залучення грантів у свої бізнеси; недовіра та скептичне ставлення представників підприємництва до можливостей розвивати справу на грантові ресурси.

В умовах війни альтернативні кошти, такі як гранти та кредити, відіграють ключову роль у забезпеченні фінансової стійкості та подоланні труднощів підприємців. У період воєнних викликів український бізнес постає стратегічним партнером держави в збереженні економічної стабільності. У цьому контексті грантова підтримка може відігравати помітну стимулюючу роль. Завдяки фінансовій та нефінансовій допомозі, що надається малим та середнім підприємствам, донори сприяють утриманню зайнятості, розвитку підприємництва та наповненню державного бюджету. Бізнес має шанс не лише зберегти свої позиції у складних обставинах, а й вийти на траєкторію зростання та інновацій.

Попри те, що обізнаність про грантові перспективи серед підприємців лишається на недостатньому рівні, а досвід співпраці з донорами часто обмежений, зацікавленість у залученні таких ресурсів стрімко збільшується. Гранти дають змогу підприємствам проводити маркетингові дослідження, масштабувати виробництво, розширювати продуктову лінійку, формувати стратегічні плани розвитку, адаптуватися до нових реалій або повністю змінювати бізнес-модель. Також грантова підтримка відчиняє двері до міжнародної співпраці, участі у виставках, форумах і професійних мережах.

Ці тенденції можливо розглядати як важливі сигнали дієвості використання грантових інструментів. Проте для комплексної оцінки впливу потрібно розробити чіткі кількісні та якісні критерії, котрі дозволять об’єктивно виміряти економічний ефект від залучення грантів у секторі МСБ в умовах війни. Такі дослідження мають стати підґрунтям для подальшого вдосконалення механізмів підтримки підприємництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 2 з 3 МСБ планують розширення бізнесу у 2025 році / Європейська бізнес асоціація. 2025. URL : https://eba.com.ua/2-z-3-msb-planuyut-rozshyrennya-biznesu-u-2025-rotsi/

2. Кобеля-Звір М. Я. Основні підходи до визначення поняття гранту. *Київський економічний науковий журнал.* 2023. № 2. С. 16–21. URL : https://journals.kymu.kyiv.ua/index.php/economy/article/view/57

3. Деякі питання надання грантів для виробництв переробної промисловості : постанова КМУ від 24 червня 2022 р. № 739. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/739-2022-%D0%BF#Text

4. Дія. Бізнесу. єРобота. Послуги. URL : https://diia.gov.ua/services/categories/biznesu/yerobota

5. Центр розвитку «ЧАС ЗМІН». URL : http://www.chaszmin.com.ua

УДК 339.9

Д. С. Бондаренко,
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Київський столичний університет
імені Бориса Грінченка,
м. Київ, Україна
Науковий керівник:
І. І. Румик,
д-р екон. наук, професор,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-3943-639X

ЕКОНОМІЧНА КРИЗА 2008 РОКУ В США: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУЧАСНОГО СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА СУБ'ЄКТІВ БІЗНЕСУ

Глобальна фінансово-економічна криза 2008 року стала наймасштабнішою з часів Великої депресії та вплинула на економіки більшості країн світу. В США, де криза розпочалася, її наслідки виявилися особливо гострими: зниження ВВП на 4,3 % у 2009 році, зростання безробіття з 4,6 % у 2007 році до 9,3 % у 2009 році, скорочення вартості фінансових активів на 50 трильйонів доларів та втрата більш ніж 8,7 мільйонів робочих місць [1]. Аналіз механізмів розвитку кризи, особливостей її поширення та довгострокових наслідків для національної та глобальної економіки залишається актуальним, особливо з огляду на потребу формування ефективних механізмів запобігання фінансовим дисбалансам у майбутньому.

Метою роботи є дослідження причин виникнення особливостей перебігу та наслідків економічної кризи 2008 року в США, визначення ключових інструментів антикризового регулювання для стимулювання сталого розвитку економіки в умовах глобальних викликів.

Криза 2008 року мала свої передумови у дерегуляції фінансового сектору США, що розпочалася ще у 1990-х роках і призвела до формування системних ризиків. Ключовим тригером стала іпотечна криза, викликана надмірним кредитуванням низькокваліфікованих позичальників (subprime borrowers). Частка неякісних іпотечних кредитів зросла з 8 % у 2003 році до 20 % у 2006 році, а загальний обсяг ринку таких кредитів перевищив 1,3 трильйона доларів [2]. Іншим важливим чинником була надмірна сек'юритизація активів, що призвела до створення складних структурованих фінансових інструментів, ризики яких недостатньо оцінювалися рейтинговими агентствами.

Поширення кризи відбувалося через взаємопов'язаність фінансових інститутів та ринків. Банкрутство інвестиційного банку Lehman Brothers у вересні 2008 року спричинило ланцюгову реакцію на фінансових ринках, замороження кредитування та різке падіння котирувань на фондових ринках. Індекс Доу-Джонса втратив більше 50 % своєї вартості між жовтнем 2007 та березнем 2009 року, що призвело до втрати пенсійних накопичень мільйонів американців на суму понад 2 трильйони доларів [3].

Антикризові заходи уряду США включали безпрецедентні за масштабом інтервенції: програму викупу проблемних активів (TARP) обсягом 700 млрд доларів, рекапіталізацію банківської системи на суму понад 250 млрд доларів, фіскальні стимули через American Recovery and Reinvestment Act 2009 року обсягом 787 млрд доларів. Федеральна резервна система знизила ключову ставку майже до нуля та запровадила програми кількісного пом'якшення загальним обсягом 4,5 трильйона доларів [2].

Наслідки кризи для міських агломерацій у США були неоднорідними. Дослідження Brookings Institution показало, що економічний спад у 100 найбільших метрополіях країни варіював від 15 до 2,5 % [3]. Важливо відзначити, що міські агломерації з диверсифікованою економічною структурою виявили вищу стійкість. Наприклад, скорочення зайнятості в районі затоки Сан-Франциско становило 7,2 %, тоді як у Детройті, залежному від автомобільної промисловості, – 15,6 % [3].

Системно важливим результатом кризи стала фундаментальна трансформація регуляторної системи фінансового сектору. Закон Додда-Франка 2010 року запровадив нові стандарти прозорості, капіталізації та ліквідності для фінансових установ, створив Раду з нагляду за фінансовою стабільністю та Бюро фінансового захисту споживачів. Вимоги до капіталу системно важливих банків були збільшені на 25–50 %, що підвищило їх стійкість до шоків [1].

Досвід подолання кризи 2008 року має особливе значення для України, економіка якої продемонструвала значну вразливість до зовнішніх шоків, зокрема під час глобальної фінансової кризи, коли зниження ВВП становило 14,8 % у 2009 році [4]. Слід зазначити, що вплив фінансових криз на економіку України вивчалися досить давно [5]. Однак інтегрованість України у світову економіку, незавершеність структурних реформ та низький рівень фінансової інклюзії населення створюють додаткові ризики в умовах глобальної нестабільності.

Проведене дослідження дозволяє сформулювати ключові висновки та рекомендації для України:

1. Необхідність впровадження макропруденційної політики, орієнтованої на раннє виявлення системних ризиків фінансового сектору. Національний банк України має розширити інструментарій моніторингу зовнішніх та внутрішніх загроз фінансовій стабільності.

2. Забезпечення диверсифікації економічної структури регіонів та агломерацій України. Досвід відновлення американських міст після кризи 2008 року свідчить, що

агломерації Києва, Львова, Харкова та Дніпра мають стати центрами інноваційної трансформації економіки. Для цього необхідно активізувати співпрацю між університетами, бізнесом і місцевим самоврядуванням, створюючи інноваційні кластери.

3. Підвищення прозорості фінансового сектору та посилення вимог до якості активів банківських установ. Регуляторні зміни повинні бути спрямовані на забезпечення адекватного управління ризиками та достатньої капіталізації банків.

4. Розвиток фінансової грамотності населення та інститутів захисту прав споживачів фінансових послуг. Ключовим напрямом має стати розробка та впровадження національної стратегії фінансової інклюзії.

5. Підвищення стійкості фінансової системи до зовнішніх шоків через формування достатніх резервів, диверсифікацію джерел фінансування державного боргу та розвиток внутрішнього фінансового ринку.

Отже, комплексний аналіз економічної кризи 2008 року в США демонструє важливість системного підходу до реалізації фінансової політики, зокрема необхідність поєднання регуляторних заходів, фіскальних стимулів та монетарних інструментів. Для України цей досвід має стати основою для розробки адаптивної моделі антикризового управління, орієнтованої на забезпечення макроекономічної стабільності та стимулювання сталого розвитку національної економіки в умовах глобальних викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Financial Crisis Inquiry Commission. The Financial Crisis Inquiry Report: Final Report of the National Commission on the Causes of the Financial and Economic Crisis in the United States. Washington, DC : U.S. Government Printing Office, 2011. URL : https://www.govinfo.gov/content/pkg/GPO-FCIC/pdf/GPO-FCIC.pdf

2. Bernanke B. S. The Courage to Act: A Memoir of a Crisis and Its Aftermath. W.W. Norton & Company, 2015. 640 p.

3. The Brookings Institution. MetroMonitor: Tracking Economic Recession and Recovery in America's 100 Largest Metropolitan Areas. 2010. URL : https://www.brookings.edu/research/metromonitor-tracking-economic-recession-and-recovery-in-americas-100-largest-metropolitan-areas/

4. Макроекономічні показники України 2008–2012 рр. / Національний банк України. URL : https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators

5. Румик І. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності в українській економіці. *Збірник наукових праць «Вчені записки Інституту економіки та права «КРОК»*. 2007. № 16. С. 89–95.

УДК 338.2

О. М. Бутлицький,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
С. В. Давиденко,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0003-0888-1941

ЩОДО ПРОБЛЕМ ТА НАПРЯМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНИХ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

У сучасних умовах війни в Україні суб'єкти господарювання стикаються з численними викликами, які ставлять під загрозу їхню стійкість і здатність до сталого розвитку. Війна веде до значних економічних і соціальних потрясінь, що вимагає від підприємств ефективного антикризового управління та удосконалення стратегічного механізму для забезпечення сталого розвитку. В умовах нестабільності необхідно не тільки адаптувати існуючі стратегії, але й розробити нові підходи до управління, що дозволять забезпечити довгострокову конкурентоспроможність та ефективність бізнесу.

Стратегія сталого розвитку в Україні є частиною загальної національної політики, спрямованої на досягнення економічного зростання, соціальної рівності та екологічної стійкості. В 2019 році був прийнятий указ президента Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року [1]. Основними цілями визначено: боротьба з бідністю, економічне зростання, підтримка інновацій, інвестування в розвиток «зеленої» економіки та відновлюваних джерел енергії, енергетична незалежність, підвищення енергоефективності, охорона довкілля. Відповідно до сформованої нормативної бази підприємства формують власні стратегії та політики на мікрорівні.

Переходячи до площини суб'єктів господарювання, необхідно зауважити, що поняття сталого розвитку підприємства є важливим елементом сучасної економічної думки, яке включає не тільки економічні параметри, але й враховує екологічні та соціальні наслідки господарської діяльності.

Гречко А. В., Очеретяна О. В. зазначають, що сталий розвиток підприємства – це розвиток, в умовах якого відбувається забезпечення стабільного зростання підприємства, відтворення всіх підсистем підприємства та отримання ефектів від здійснюваної діяльності в трьох напрямах (економічному, екологічному та соціальному) за

допомогою ефективного внутрішнього управління і використання на державному рівні прогресивних економічних та правових регуляторів [2]. Такого підходу дотримується багато експертів та дослідників, які акцентують увагу на інноваційності та технологічності на шляху підприємств до сталого розвитку [3].

На нашу думку, сталий розвиток підприємства – це безперервний процес гармонійного розвитку економічних, екологічних та соціальних аспектів його діяльності, що базується на ефективному управлінні ресурсами, адаптації до динамічного зовнішнього середовища та впровадженні інновацій. Він має забезпечувати стабільність, конкурентоспроможність і здатність підприємства генерувати довгострокову цінність для власників, працівників та суспільства.

Слід зазначити певні особливості, що гальмують сталий розвиток промислових підприємств в Україні, до них відносяться:

– зношеність основних виробничих фондів, технологічне відставання вітчизняних суб'єктів господарювання від країн ЄС;

– відсутність досвіду управління сталим розвитком підприємств, неадекватність системи організації виробництва, відсутність ефективної інфраструктури та комунікацій;

– низька інвестиційна привабливість виробництва України, нестача власних фінансових коштів, низькі обсяги кредитування, великі відсоткові ставки банків та низька зацікавленість держави у фінансовій підтримці бізнесу.

З позиції суб'єкта господарювання сталий розвиток має розглядатися як спосіб реалізації економічних інтересів власників підприємства через реалізацію політики соціальної відповідальності бізнесу та забезпечення належного відновлення природного потенціалу.

Забезпечення сталого розвитку будь-якого підприємства передбачає впровадження заходів у трьох ключових напрямах: економічному, соціальному та екологічному. Основна мета таких заходів – створення умов для довгострокової конкурентоспроможності підприємства, підвищення його ефективності та відповідальності перед суспільством і навколишнім середовищем.

Загалом необхідно реалізувати регуляторні, фінансові, організаційно-управлінські, екологічно-технологічні, освітні заходи на галузевому, регіональному та загальнодержавному рівнях для створення сприятливих, стимулюючих умов для вітчизняних підприємств, стратегії розвитку яких зорієнтовані на відповідність не лише конкурентоспроможності, а й критеріям сталого розвитку, циркулярності, «зеленої» економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text

2. Гречко А., Очеретяна О. Дослідження еволюції наукової думки в аспектах визначення сутності поняття «сталий розвиток підприємства». *Підприємництво та інновації.* 2020 № 15. С. 37–41. URL : https://doi.org/10.37320/2415-3583/15.6

3. Дем’яненко Т. Напрями забезпечення сталого розвитку інноваційно-орієнтованих підприємств. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія: Економіка.* 2024. № 18 (36). DOI : https://doi.org/10.33296/2707-0654-18(36)-09

УДК 338.24:330.342.14(477)

В. О. Вовкодав,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Л. Л. Лазебник,
д-р екон. наук, професор,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0003-2234-4093

ІНСТРУМЕНТИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ: ЕФЕКТИВНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Повномасштабна агресія призвела до суттєвих змін у бізнес-середовищі України, що супроводжувалися втратами доступу до виробничих потужностей, ринків збуту та сировинних баз. 163 за даними Київської школи економіки, втрати активів підприємств становлять близько 33 мільярдів доларів США, а втрати інфраструктури перевищують 36 мільярдів доларів США. Такі обставини суттєво знижують можливості підприємств відновлювати свою діяльність і підтримувати конкурентоспроможність на внутрішньому та зовнішньому ринках. Крім того, руйнування логістичних мереж та розрив ланцюгів постачання стали критичними проблемами, що обмежують можливість оперативного забезпечення виробничих процесів. Підприємства вимушені здійснювати релокацію, що пов'язано з додатковими витратами та організаційними труднощами. Значні втрати також виникають через міграцію та мобілізацію працівників, що призводить до дефіциту кваліфікованого персоналу. Внаслідок цього спостерігається скорочення виробничих потужностей і зниження загальної продуктивності [1, с. 162–163].

Розвиток підприємницької діяльності відіграє вагому роль в економічному розвитку будь-якої країни. Адже саме завдяки функціонуванню суб’єктів бізнесу відбувається надходження значної суми податкових платежів до бюджету, створення робочих місць та формування вагомої частки у структурі ВВП. На сьогодні в умовах воєнного стану, вітчизняні суб’єкти господарювання на економічному фронті захищають економічну безпеку нашої держави. Тому створення сприятливих умов з метою стимулювання організації та ведення бізнесу будь-якого розміру та організаційно-правової форми в Україні є одним із ключових завдань Уряду нашої країни. Стимулювання розвитку підприємництва з боку держави має зменшити проблематику їх функціонування та забезпечити швидку адаптацію до нових реалій [2, с. 4].

Одним із ключових напрямів сучасної державної підтримки підприємництва в Україні є реалізація програм, спрямованих на стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу, серед яких особливе значення має державна програма «єРобота».

«єРобота» – це державна програма підтримки підприємництва та працевлаштування, ініційована Урядом України у 2022 році. Вона спрямована на стимулювання економічної активності громадян, створення нових робочих місць і розвиток малого та середнього бізнесу, зокрема в умовах воєнного стану та подальшої повоєнної відбудови. Програма діє через надання безповоротних грантів фізичним особам та підприємцям, які мають бізнес-ідеї або бажають розширити наявну справу. Ключовою умовою отримання гранту є створення і збереження робочих місць. Учасники, які отримують грант, зобов'язані використовувати кошти за цільовим призначенням – на обладнання, оренду, сировину чи оплату праці. Якщо бізнес успішно функціонує протягом визначеного періоду, повернення коштів не вимагається. У випадку порушення умов – грант підлягає поверненню.

12 млрд грн інвестувала держава в розвиток малого й середнього бізнесу через грантові програми єРобота. Фінансову підтримку на старт або розвиток своєї справи отримали майже 25 000 підприємців. 75 % з інвестованих коштів грантери вже повернули у вигляді сплачених податків та зборів до бюджету. Від запуску проєкту єРобота. Від запуску проєкту єРобота у липні 2022 року:

– за програмою «Власна справа» видано 22 488 мікрогрантів на 5,3 млрд грн;

– на розвиток переробних підприємств видано 926 грантів на 4,6 млрд грн;

– на садівництво та розвиток тепличного господарство видано 268 грантів на 1,3 млрд грн;

– ветеранам та членам їхніх родин видано 1 122 гранти на 525 млрд грн [3].

Також не менш важливим є сприяння розвитку кредитних відносин з боку держави між підприємцями і банками. У 2020 р. була започаткована державна програма «Доступні кредити 5-7-9%», вона передбачає надання пільгових кредитів під знижену процентну ставку для розвитку підприємництва, створення нових робочих місць та модернізації виробництва. З початком повномасштабної війни програма була адаптована до нових реалій, зокрема для підтримки бізнесу, що працює в умовах воєнного стану. Зокрема, дозволено участь середніх та великих підприємств (з річним доходом понад 50 млн євро), а максимальну суму кредиту було збільшено до 60 млн грн (з урахуванням пов'язаних компаній). Кредитування може здійснюватись як на інвестиційні цілі (до 5 років), так і на поповнення обігового капіталу (до 3 років).

Відповідно до цієї програми банки мають активізувати кредитну діяльність, і таким чином допомогти сотням підприємців відновити або покращити власну господарську діяльність. Програма «Доступні кредити 5-7-9» залишається головним фінансовим інструментом підтримки.

Отже, розвиток малого та середнього бізнесу залишається ключовим чинником економічної стабільності та відновлення країни, оскільки саме підприємці забезпечують створення робочих місць, наповнення бюджету та формують основу ВВП. Уряд України адекватно реагує на виклики, реалізуючи спеціалізовані програми підтримки бізнесу, такі як «єРобота» та «Доступні кредити 5-7-9%», які сприяють не лише збереженню підприємницької активності, а й її розвитку в умовах воєнного стану. Ці ініціативи допомагають бізнесу адаптуватись до нових реалій, відновлювати виробничі потужності і створювати нові робочі місця, що є важливою передумовою для подальшої економічної стабілізації і зростання України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Винник Т. М. Фінансово-кредитні інструменти підтримки Українського бізнесу в умовах воєнного стану : колективна монографія. Тернопіль, 2024. С. 160–172.

2. Мельник Т. Ю. Державна підтримки та стимулювання розвитку бізнесу в Україні під час дії воєнного стану. *Економіка, управління та адміністрування.* 2022. № 2 (100). URL : *261787-Текст_статті-602600-1-10-20220721 (1).pdf

3. єРобота: 12 млрд грн інвестувала держава в розвиток малого й середнього бізнесу через гранти / Міністерство економіки України : офіційний вебсайт. URL : https://me.gov.ua/News/Detail/9bc3d9b7-04fa-441b-9647-c0f1eb746fe6?lang=uk-UA&title=Robota

4. Зміни до програми «Доступні кредити 5-7-9%» підтримка посівної кампанії та активація підприємництва / Міністерство фінансів України : офіційний вебсайт. URL : https://www.kmu.gov.ua/news/zmini-do-programi-dostupni-krediti-5-7-9-pidtrimka-posivnoyi-kampaniyi-ta-aktivaciya-pidpriyemnictva28032022

УДК 338.1:658

М. О. Горбачьов,
здобувач третього (PhD)
рівня вищої освіти
ORCID ID 0009-0006-4946-609X;
І. Рзазаде,
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
ВНЗ «Університет економіки
та права «КРОК»,
м. Київ, Україна

АГРОБІЗНЕС ТА УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Агробізнес є одним із ключових секторів економіки України та світу, що забезпечує продовольчу безпеку, зайнятість населення та експортний потенціал. Однак сучасні виклики такі, як кліматичні зміни, геополітична нестабільність, економічні кризи та технологічні трансформації вимагають від аграрних підприємств ефективного управління фінансовими ресурсами.

Метою роботи є дослідження особливостей фінансового управління в агробізнесі, сучасні виклики та інструменти їх подолання, а також перспективи розвитку галузі в умовах невизначеності.

Роль агробізнесу у світовій та національній економіці давно відома. Так, за даними Світового банку частка аграрного сектора у ВВП України близько 10–12 %, у світі – 4–6 % [1]. Наразі Україна є одним із лідерів з експорту зерна, олійних культур та іншої сільськогосподарської продукції [2]. Агробізнес, не дивлячись на сучасні виклики, продовжує забезпечувати 5 млн робочих місць в Україні.

Специфіка фінансового управління в агробізнесі полягає в наступному. По-перше, це сезонність виробництва, що спричинює необхідність планування грошових потоків з урахуванням циклів посіву/збору. По-друге, висока капіталомісткість, що пов’язана зі значними витратами на техніку, добрива, насіння, пальне. По-третє, постійні ризики (кліматичні, ринкові, політичні), що суттєво впливає на непередбачуваність отримати плановий урожай і цінові коливання [4].

З цих позицій важливо розглянути сучасні виклики для агробізнесу та їх вплив на управління фінансовими ресурсами підприємств.

До зовнішніх викликів належать: воєнні: руйнування інфраструктури (елеватори, логістичні шляхи) та ускладнення експорту через блокаду портів; кліматичні

зміни: посухи, зливи, ерозія ґрунтів, які призводять до зниження урожайності; глобальна економічна нестабільність: коливання цін на пальне, добрива, насіння, девальвація національної валюти, що веде до зростання вартості імпортних ресурсів.

До внутрішніх викликів належать: недостатність фінансування: обмежений доступ до кредитів через високі ризики, недосконала система страхування врожаю; неефективне управління витратами: відсутність точного обліку витрат на гектар. неоптимальне використання техніки та ресурсів.

У зв'язку з цим, виникає нагальна необхідність ефективного управління фінансовими ресурсами в агробізнесі. До такої стратегії належить:

1. Оптимізація витрат. Розвиток точного землеробства (Precision Farming), зокрема використання дронів, датчиків, AI для економії ресурсів, аналіз ґрунту, що призводить до зменшення витрат на добрива та засоби захисту рослин. Аутсорсинг техніки замість купівлі власної. Кооперація малих фермерів для зниження логістичних витрат.

2. Пошук «дешевих» джерел фінансування. Кредитування за пільговими програмами (наприклад, «5-7-9» в Україні), лізинг сільськогосподарської техніки. Державні субсидії, що пов'язані з компенсаціями за паливо та насіння, а також податкова підтримка експортерів. Інвестиції та гранти за Європейськими програмами, наприклад, Horizon Europe, венчурні фонди в агротех-стартапи.

3. Управління ризиками. Страхування врожаю від посухи, граду тощо. Ф'ючерсні контракти для фіксації цін на продукцію та банківські гарантії. Диверсифікація виробництва (наприклад, комбінація рослинництва та тваринництва).

Перспективи розвитку агробізнесу в сучасних умовах доволі непогані. Позитивних результатів можна досягнути за рахунок використання цифрових технологій в аграрному секторі, зокрема ERP-систем для управління фінансами, або Блокчейн технологій для відстеження ланцюгів постачання чи можливостей AI для прогнозування врожайності. Ще одним важливим напрямом є вертикальне фермерство та вирощування альтернативних культур, а саме: вирощування в умовах міст (економія води, землі) та зростання попиту на нішеві культури (наприклад, кіноа, чиа). Не слід забувати про діяльність на засадах сталого розвитку. Тут доречно згадати про органічне землеробство, що забезпечує преміальні ціни на європейських ринках, і відновлювану енергетику, що стрімко розвивається останнім часом, зокрема біогаз чи сонячні панелі.

Таким чином, агробізнес залишається критично важливим сектором економіки, але сучасні виклики вимагають інноваційних підходів до управління фінансами. Оптимізація витрат, залучення альтернативних джерел фінансування, використання цифрових технологій та управління ризиками дозволять підприємствам цього сектору залишатися конкурентоспроможними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Саблук П. Т. Проблеми ефективного функціонування АПК в умовах нових форм власності і господарювання. Київ : Інститут аграрної економіки УААН, 2001. Т. 1. 386 с.

2. Agriculture Finance & Risk Management / World Bank. 2022. URL : https://www.worldbank.org/en/topic/financialsector/brief/agriculture-finance

3. The State of Agricultural Commodity Markets / FAO. 2023. URL : https://www.fao.org/publications/fao-flagship-publications/the-state-of-agricultural-commodity-markets/en

4. Румик І. І. Інвестиційна діяльність в умовах продовольчої та фінансової кризи. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Збірник наукових праць. Серія «Економіка»*. 2014. Вип. 12. С. 141–148.

УДК 334.012.64

Т. М. Грабченко,
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
О. І. Марченко,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0002-1301- 6680

РОЗВИТОК МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ТУРБУЛЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА

Сучасна Україна перебуває у стані глибоких соціально-економічних трансформацій, викликаних військовою агресією, глобальними кризами, зміною економічних моделей та міграційними процесами. У цих умовах малий бізнес залишається ключовим фактором економічної стабільності та розвитку, а також одним із основних інструментів реалізації потенціалу молоді [1, с. 88].

Молоді підприємці сьогодні не просто створюють нові бізнеси, а й формують нову культуру підприємництва, яка поєднує інноваційність, соціальну відповідальність та адаптивність до змін. Для багатьох з них малий бізнес – це спосіб залишитися в країні, створити робочі місця, реалізувати власні ідеї та зробити внесок у відновлення держави [2, с. 35].

Проте умови, в яких молодь намагається започаткувати чи розвивати бізнес, залишаються складними: нестабільна податкова політика, інфляційний тиск, обмеження логістики, а також труднощі з фінансуванням. За даними останніх досліджень, саме доступ до капіталу та недостатня підтримка на старті є головними бар'єрами для молодих підприємців [3, с. 67–69].

У відповідь на ці виклики молодь активно використовує цифрові технології: створює онлайн-магазини, запускає мобільні застосунки, використовує соцмережі як інструмент просування та комунікації. Саме цифровізація відкрила нові горизонти для масштабування бізнесу та виходу за межі локального ринку [4, с. 36].

Крім того, спостерігається зростання зацікавленості у сферах соціального підприємництва, «зеленого» бізнесу та креативних індустрій. Ці напрями особливо привабливі для молоді, оскільки дозволяють поєднувати комерційний інтерес із соціальною місією та актуальними цінностями стійкого розвитку [5, с. 112].

Позитивним сигналом є зростання державної підтримки, зокрема через програми на кшталт «єРобота». Але довготривале зростання можливе лише за умови

інституційного укріплення – доступу до бізнес-освіти, менторських програм, пільгового кредитування та спрощення регуляторних процедур [6, с. 72].

Висновки. Малий бізнес у сучасній Україні – це не лише виклик, а й можливість. Особливо для молоді, яка шукає шляхи самореалізації, впливу на суспільство та участі у відбудові держави. Для розкриття цього потенціалу потрібна синергія між молодими ініціативами, державними політиками та цифровими можливостями. Саме молодіжне підприємництво здатне стати драйвером економічного та соціального оновлення країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кізима Т. О. Роль малого бізнесу у структурній трансформації економіки України. *Економіка України.* 2021. № 9. С. 87–94.

2. Долішній М. І. Економічна безпека малого підприємництва в Україні. Київ : НІСД, 2020. 124 с.

3. Кириленко О. П. Вплив зовнішніх шоків на функціонування малого бізнесу в Україні. *Економічний простір.* 2023. № 7. С. 65–70.

4. Shevchenko L., Marchenko A. Digital Adaptation of Small Business in Crisis Conditions. Economic Annals-XXI. 2022. Vol. 194 (1–2). P. 112–117.

5. OECD. Enhancing the Contributions of SMEs in a Global and Digitalised Economy. OECD Report, 2021. 47 p.

6. Petrenko Y., Zvarych I. Entrepreneurial Education as a Tool of Small Business Resilience. *Journal of Eastern European Studies.* 2023. Vol. 15, № 2. P. 55–61.

УДК 339.543:338

O. V. Hunko,
undergraduate first (bachelor's) degree student
Scientific Supervisor:
S. A. Achkasova,
candidate of economic sciences, associate professor,
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics,
Kharkiv, Ukraine
ORCID ID 0000-0001-7233-0189

ENHANCING CUSTOMS CONTROL: INTERNATIONAL PRACTICES, TECHNOLOGICAL INTEGRATION AND STRATEGIC APPROACHES

Customs control is a critical component of international trade, ensuring compliance with regulations and facilitating the smooth flow of goods across borders. Various countries have adopted different strategies to enhance the efficiency and effectiveness of customs control, often leveraging technology and international best practices. Enhancing customs control requires a comprehensive approach that integrates international best practices, advanced technological solutions, and well-coordinated strategic measures to ensure the smooth and efficient movement of goods across borders while maintaining regulatory compliance. In the context of rapidly evolving global trade dynamics, increasing geopolitical tensions, and the growing complexity of transnational supply chains, the need to enhance customs control has become a strategic imperative for countries seeking to ensure both economic security and regulatory compliance.

These advancements not only facilitate the acceleration of trade flows and economic development but also contribute to strengthening security, minimizing corruption risks, and enhancing cooperation between customs authorities and international organizations. The European Union (EU) emphasizes the use of electronic systems and services to improve customs control quality. The development of a new customs IT infrastructure is crucial for effective customs operations, as seen in the EU's approach to risk management and preventive measures [1].

The EU's experience with simplified customs declarations aims to streamline processes and reduce administrative burdens. This includes the introduction of risk assessment management and post-customs audits, as recommended by the World Customs Organization (WCO) [2]. The focus is on minimizing procedural complexity to accelerate trade and economic development [1; 2].

For full and effective customs control, an interconnected system of three types of customs control (preliminary, current, subsequent) is necessary, which operates with the following methodological methods and control techniques: Risk management system, Actual verification of documents during the movement of objects of customs control across the border, customs inspection (inspection of goods, other valuables, inspection of citizens, their hand luggage), analysis of customs declarations, inspection, sending requests to organizations and institutions), etc.; post-audit, documentary on-site scheduled and unscheduled audits, counter reconciliations [3].

The international experience in improving customs control highlights the importance of technological integration, procedural simplification, and strategic coordination.

REFERENCES

1. Щербатюк Н. Організація митного контролю: Європейський досвід. *Часопис Київського університету права.* 2020. № 1. С. 387–391. URL : https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2020.76

2. Karpa M., Akimov O., Akimova L. State regulation in the sphere of customs control of ukraine: eu experience and prospects for development. *Public administration and law review.* 2023. URL : https://doi.org/10.36690/2674-5216-2023-1-12

3. Petruk O., Kostyshyn Y. Customs control mechanism in the system of ensuring the state financial security. *Accounting and Finance.* 2020. P. 93–102. URL : https://doi.org/10.33146/2307-9878-2020-2(88)-93-102

УДК 336.2

С. В. Даниленко,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
ORCID ID 0009-0002-8478-350X
Науковий керівник:
О. С. Іванишина,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0002-4495-7475

ВЗАЄМОДІЯ ПОДАТКОВИХ ТА МИТНИХ ОРГАНІВ У ПРОЦЕСІ АДМІНІСТРУВАННЯ НАДХОДЖЕНЬ ДО БЮДЖЕТУ

Бюджетна система будь-якої держави ґрунтується на стабільних джерелах доходів, які формуються переважно за рахунок податків і мит. Саме тому ефективність функціонування податкової та митної систем є ключовою умовою фінансової незалежності та економічного розвитку країни. Проте досягнення цих цілей можливе лише за умови тісної й скоординованої взаємодії відповідних державних органів.

В Україні податкові та митні служби виконують взаємодоповнюючі функції в системі адміністрування надходжень до бюджету. Саме вони забезпечують наповнення державної казни за рахунок внутрішніх податкових зборів та зовнішньоекономічних платежів. Їхня злагоджена взаємодія є критично важливою для досягнення високого рівня бюджетної дисципліни, боротьби з ухиленням від сплати митних платежів, а також підвищення прозорості фінансових потоків.

Податкові органи зосереджують свою діяльність на зборі податків з юридичних і фізичних осіб, таких як податок на прибуток, ПДВ, акциз, податок на доходи фізичних осіб, єдиний соціальний внесок тощо. Митні органи, у свою чергу, адмініструють платежі, що виникають при переміщенні товарів через митний кордон, зокрема мито, акцизний податок, ПДВ при імпорті. Спільною метою обох структур є забезпечення повного й своєчасного надходження коштів до державного та місцевих бюджетів.

Діяльність Державної податкової служби та Державної митної служби координує Міністерства фінансів України. Тому з технічної сторони, важливим інструментом співпраці є єдині інформаційні системи – зокрема, електронні бази даних, що дозволяють оперативно обмінюватися інформацією про переміщення товарів, митну вартість, імпортерів, їх податкову історію та наявність ризиків [1].

Спільна робота податкових і митних органів дозволяє виявляти схеми мінімізації податкових зобов’язань. Наприклад, завдяки обміну даними митні органи можуть

сигналізувати податковим службам про заниження митної вартості товарів, що в майбутньому може впливати на розмір податкового кредиту з ПДВ або прибутку підприємства. Водночас податкова служба може інформувати митницю про сумнівних суб'єктів господарювання, що вже фігурують у податкових розслідуваннях [2].

Важливим аспектом є міжнародне співробітництво, зокрема обмін інформацією з митними та податковими органами інших країн. Це особливо актуально у контексті глобалізації, коли зростає кількість транснаціональних угод та операцій. Україна бере активну участь у таких ініціативах, як BEPS (Base Erosionand Profit Shifting), та впроваджує вимоги ЄС щодо автоматичного обміну податковою інформацією.

Попри певні досягнення, існує низка проблем, які гальмують повноцінну співпрацю. Серед них недостатня автоматизація процесів, обмеженість аналітичних інструментів, дублювання функцій, а також інституційні проблеми, пов'язані з реформуванням обох служб. Крім того, питання корупції залишається актуальним, знижуючи рівень довіри платників податків до обох структур [3].

Для підвищення ефективності взаємодії податкових і митних органів доцільно впроваджувати такі кроки: удосконалення аналітичних систем і ризик-менеджменту, розширення функцій електронного документообігу, об'єднання інформаційних платформ, регулярне проведення спільних аудитів та перевірок. Не менш важливо потрібно забезпечити кадрове оновлення, підвищення рівня професійної підготовки працівників, а також прозорість діяльності обох служб.

Отже, ефективна взаємодія податкових і митних органів – це не лише інструмент наповнення бюджету, але й ключ до побудови чесного, конкурентного бізнес-середовища, яке сприятиме економічному зростанню. Успішне адміністрування надходжень до бюджету можливе лише за умови глибокої інтеграції, цифровізації процесів та належного контролю з боку держави і громадськості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністрування місцевих податків і зборів органами місцевого самоврядування: поточний стан та проблеми / decentralization : вебсайт. 2024. URL : https://decentralization.ua/news/18432

2. Легкоступ І. І., Саінчук Н. В., Соколюк М. В. Митні платежі як складова формування дохідної частини державного бюджету України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. № 52. DOI : https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-43

3. Сідляр В. В., Валігура В. А. Проблеми адміністрування митних платежів через призму фіскальних загроз. *Ефективна економіка*. 2021. № 8. DOI : https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.8.100

УДК 330.34(477)

Д. В. Диміцький,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Л. Л. Лезебник,
д-р екон. наук, професор,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0003-2234-4093

ЕКОНОМІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ: МОЖЛИВОСТІ ТА РИЗИКИ

Умови повномасштабної війни створили унікальні виклики для українського підприємництва. У той же час саме в таких умовах народжуються інноваційні бізнес-моделі, адаптивні економічні стратегії та нестандартні підходи до ведення господарської діяльності. Підприємництво стає не лише джерелом економічної активності, а й чинником соціальної стійкості.

З початком війни частина великого бізнесу призупинила діяльність або зосередилася на експортних операціях. У той же час, саме малий і середній бізнес (МСБ) почав заповнювати нішу постачання критично важливих товарів і послуг. Це призвело до формування нових економічних кластерів на заході України, де були релоковані сотні підприємств зі сходу та півдня країни [1].

Одним із помітних трендів стало виникнення підприємств військово-технологічного спрямування, які виготовляють дрони, електроніку, мобільні укриття тощо. Такі ініціативи часто починаються як волонтерські проєкти, але згодом перетворюються на комерційно життєздатні моделі, інтегровані у міжнародні постачальні ланцюги [5].

Також зросла роль цифрового підприємництва, особливо в IT, освіті, логістиці, медичних та фінансових сервісах. Платформи як-от Prom.ua, Rozetka, Zakaz.ua чи Glovo стали інфраструктурною опорою для бізнесів, що втратили фізичну присутність. Водночас IT-сектор продовжує бути джерелом валютних надходжень, попри кризу [3].

Фінансова підтримка підприємців – важливий інструмент пом’якшення ризиків. Зокрема, програма «єРобота» дозволяє отримати до 250 тис. грн безповоротного фінансування для відкриття власної справи. Крім того, за 2022–2024 роки понад 10 000 підприємств скористались релокаційними грантами, податковими пільгами чи пільговим кредитуванням під 5-7-9% [4].

Серед найбільших ризиків залишається інфраструктурна вразливість, фізичні загрози з боку агресора, дефіцит робочої сили в окремих регіонах через мобілізацію, а також загальна нестабільність правового поля. У таких умовах важливою стає не тільки матеріальна, але й інституційна підтримка, включно з антикризовими центрами, безплатними бізнес-консультаціями та міжнародною кооперацією [2].

Позитивним прикладом є запуск програм Horizon Europe, в межах яких українські стартапи отримують доступ до європейського фінансування. Деякі підприємства вже отримали гранти на дослідження у сфері біотехнологій, агроінновацій, екологічного виробництва [6].

Також активізувався соціальний бізнес, зокрема пекарні, кав'ярні, СТО, що працюють у фронтових містах і паралельно підтримують ЗСУ, безплатно обслуговують ветеранів або допомагають ВПО. Такі ініціативи зміцнюють горизонтальні зв'язки у громадах, формують довіру та підвищують загальну економічну резилієнтність.

Таким чином, підприємництво в умовах війни в Україні постає як складний, але надзвичайно перспективний процес. Воно вимагає гнучкості, сміливості, цифрової трансформації та партнерства з державою й міжнародною спільнотою. Сформоване сьогодні середовище стане основою для відновлення країни в післявоєнний період, створення нової економіки – динамічної, відкритої та інноваційної.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бізнес у воєнний час / Аналітичний центр CASE Україна. URL : https://case-ukraine.org.ua (дата звернення: 27.05.2025).

2. Платформа підтримки підприємців / Міністерство економіки України. URL : https://www.me.gov.ua (дата звернення: 30.05.2025).

3. Підтримка експортерів під час війни / Офіс розвитку підприємництва та експорту. URL : https://export.gov.ua (дата звернення: 25.05.2025).

4. Програма «єРобота» : офіційний вебсайт. URL : https://www.gov.ua/yerobota (дата звернення: 28.05.2025).

5. Diia.Business – Національна платформа для підприємців. URL : https://business.diia.gov.ua (дата звернення: 29.05.2025).

6. Horizon Europe: Innovation for Ukraine. URL : https://research-and-innovation.ec.europa.eu (дата звернення: 26.05.2025).

УДК 005.961

А. В. Дмитренко,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
М. О. Скорик,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0003-3291-706X

ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РЕАЛІЗАЦІЮ МОЛОДІЖНИХ БІЗНЕС-ІДЕЙ

Цифрові технології стали ключовим чинником трансформації сучасного бізнес-середовища. Більша частка господарських процесів переходить в онлайн, а бізнес поступово стає залежним від ІТ-рішень. В умовах розвитку цифровізації суспільство зазнало значних змін: технології проникають у всі сфери життя, а молодь, особливо активно її опановує. Це викликає необхідність дослідити, яким чином вони впливають на виникнення та реалізацію бізнес-ідей молодих підприємців.

Актуальність теми зумовлена глобальними тенденціями цифровізації економіки та соціальною значущістю молодіжного підприємництва. Підприємницька діяльність пов’язана з використанням цифрових технологій, що підвищує ефективність бізнес-процесів і збільшує конкуренцію. Також розвиток молодіжного бізнесу розглядають як важливий чинник економічного зростання та створення робочих місць. Зокрема, формування середнього класу і забезпечення зайнятості, а в сучасних умовах воєнного стану може стати платформою для інноваційно-цифрового розвитку регіонів і економіки країни [1, с. 9].

Питання впливу цифрових технологій на бізнес широко досліджується у науковій літературі. Існує великий обсяг праць, присвячених впровадженню ІТ-рішень у підприємницькій діяльності, зміні бізнес-моделей і оптимізації бізнес-процесів. Зокрема, вивчаються питання застосування інтернету речей, цифрової аналітики, та штучного інтелекту. Значну увагу приділяють дослідженню цифрового маркетингу – аналізу ролі соціальних мереж, контент-маркетингу і SEO в розвитку стартапів. Окремі роботи аналізують вплив цифровізації на фінанси підприємства та кадрове забезпечення [2, с. 150]. Отже, існують дослідження окремих аспектів цифровізації, проте питання саме молодіжного підприємництва в умовах цифровізації потребує додаткової уваги, адже молоді стартапи мають свої особливості й виклики.

Одним з основних напрямків є швидке зростання ролі цифрових технологій у сучасному бізнесі. З одного боку, їх використання підвищує ефективність виробничих процесів, покращує зв'язок з клієнтами та дає доступ до глобальних ринків. З іншого боку, інтенсивна цифровізація створює і нові проблеми: потребу постійного оновлення знань, високу вартість впровадження технологій, а також ризик кіберзагроз. Сучасним підприємствам часто важко пристосуватися до стрімких технологічних змін, браком кваліфікованого персоналу, обмеженими фінансовими ресурсами. При цьому практичний досвід показує, що недостатня увага до кібербезпеки здатна призвести до значних фінансових та репутаційних втрат.

Цифрові технології сприяють реалізації молодіжних бізнес-ідей як інструменти, що розширюють можливості стартапів. Молодь, швидко опановує нові технології та використовує їх для створення інноваційних продуктів і сервісів. Інтернет-ресурси, мобільні додатки й соціальні мережі дозволяють початківцям пропонувати свої послуги широкій аудиторії практично без великих інвестицій. За допомогою платформи електронної комерції є можливість швидко вийти на онлайн-ринок, а цифровий маркетинг – залучити клієнтів і підвищити впізнаваність свого бренду [3, с. 221; 5, с. 459].

Серед основних цифрових технологій у бізнесі варто виділити CRM-системи (інструменти управління взаємовідносинами з клієнтами), платформи електронної комерції та засоби діджитал-маркетингу. CRM-системи дозволяють ефективно відстежувати потреби клієнтів і налагодити взаємодію з ними, що є важливим для стартапів, які хочуть швидко наростити клієнтську базу. Платформи онлайн-продажів розширюють ринки збуту навіть наймолодших підприємців. Цифровий маркетинг (соцмережі, контент-маркетинг) дає можливість малому бізнесу просувати свої ідеї з мінімальними затратами, залучаючи цільову аудиторію [4, с. 40]. Усі ці технології у сукупності сприяють створенню високоефективних цифрових бізнес-процесів, необхідних для конкуренції на ринку.

Застосування цифрових технологій дуже впливає на створення і розвиток молодіжних стартапів. Вони знижують бар'єр входу в бізнес, пришвидшують тестування продукту та отримання зворотного зв'язку, а також полегшують розуміння ринку і планування розвитку. Програми підвищення цифрової грамотності, як-от Product IT Foundation, сприяють розвитку стартапів [2, с. 152].

Водночас для молодих підприємців існують і перешкоди: невідповідність базі даних, нестача державної підтримки, відсутність фінансування, загрози кібербезпеки. Проте доступ до онлайнових ресурсів та програм навчання створює нові перспективи для розвитку.

Прикладом ініціатив у цифровому секторі є онлайн-курси «Дія.Бізнес». Успішні кейси українських стартапів демонструють, що якісне застосування цифрових технологій підвищує конкурентоспроможність і динаміку розвитку бізнесу.

Для підвищення ефективності реалізації молодіжних бізнес-ідей фахівці радять розширювати освітні програми, стимулювати співпрацю між державою, освітою та бізнесом, впроваджувати менторські програми, а також посилювати кіберзахист [5, с. 454].

Цифрові технології суттєво змінюють можливості для молодіжних бізнес-ідей. Завдяки розвитку ІТ-рішень молоді підприємці можуть швидше виходити на онлайн-ринок і знаходити інвесторів. Успішна реалізація стартапів потребує цифрових навичок, надійного кіберзахисту та підтримки з боку держави. Лише створення сприятливих умов – через навчальні програми, наставництво та бізнес-інкубатори. Саме так молодь зможе повною мірою використати можливості цифрової економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Каретна О. О. Вплив цифрових технологій на молодь. *Трансформація українського суспільства в цифрову еру* : матеріали Всеукраїнського круглого столу. 2022. С. 8–11. URL : https://dspace.onua.edu.ua/items/99ebc57a-bdf9-4ade-a096-167649ae4695

2. Краус К. М., Краус Н. М., Осєцький В. О. Молодіжне підприємництво та політика підтримки молоді в умовах воєнного стану. *Європейський науковий журнал економічних та фінансових інновацій*. 2023. № 11. С. 150–163. URL : https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/191

3. Вербівська Л. Л., Буринська О. М. Використання цифрових технологій у підприємницькій діяльності. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 61. С. 218–224. URL : https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/11149

4. Тімінський О., Войтенко О., Райчук І. Аналіз моделей і методів діджиталізації бізнес-процесів. *Управління розвитком складних систем*. 2021. № 46. С. 38–47. URL : http://mdcs.knuba.edu.ua/article/view/244820/242616

5. Вплив цифрових технологій на розвиток бізнесу: трансформація бізнес-моделей та управління інноваційними проектами / Здреник В., Грод А., Очеретко Б., Бохонський В. *Економічний аналіз.* 2024. Том 34, № 2. С. 453–464.

УДК 334.722:005.1“364”(477)

А. М. Долгозвяга,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Я. В. Котелевська,
викладач,
Одеський національний економічний університет,
м. Одеса, Україна
ORCID ID 0009-0000-2948-3550

ІНСТРУМЕНТИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Малий бізнес відіграє вагому роль в економіці України, забезпечуючи суттєвий внесок у формування валового внутрішнього продукту, податкових надходжень та рівня зайнятості населення. Його значення особливо зростає в умовах воєнного стану. Малий та середній бізнес (далі – МСБ) становить переважну більшість суб’єктів господарювання в країні та забезпечує значну частину обсягів реалізації продукції. Високий рівень адаптивності дозволяє МСБ оперативно реагувати на динамічні зміни зовнішнього середовища та кризові виклики.

Повномасштабне вторгнення створило низку нових ризиків, таких як повна або часткова втрата бізнесу, логістичні труднощі, нестача робочої сили, зростання витрат і падіння попиту. Таким чином, одним із пріоритетів економічної політики є надання державної допомоги бізнесу. Виходячи з цього, тема є актуальною, оскільки малий та середній бізнес є основою економічного та соціального розвитку країни.

Воєнні дії суттєво вплинули на діяльність малого бізнесу: майже 50% підприємств були змушені повністю призупинити роботу, а ще близько 20% — релокували свої виробничі потужності до більш безпечних регіонів країни. Крім того, малі та середні підприємства продовжують стикатися з низкою системних проблем у сфері фінансового управління. Основними з них є використання застарілих управлінських підходів, обмежений доступ до фінансових ресурсів та недостатнє впровадження сучасних цифрових технологій. Повномасштабна війна лише загострила цю ситуацію (табл. 1).

Таблиця 1 – Проблеми фінансового управління МСП в Україні під час війни

Проблема	Зміст та прояви
Недостатнє управління грошовими потоками	Відсутність системного планування, проблеми з ліквідністю та платоспроможністю
Брак довгострокового фінансового планування	Орієнтація лише на короткострокові цілі, відсутність фінансових прогнозів
Низький рівень фінансової грамотності	Недостатнє розуміння фінансової звітності, аналізу, сучасних інструментів
Обмежене використання цифрових технологій	Відсутність автоматизації, використання застарілих методів обліку
Високий рівень фінансових ризиків	Відсутність стратегій диверсифікації, страхування, формування резервів
Залежність від неформальних джерел фінансування	Використання особистих заощаджень, позик від родини, обмежене залучення інвестицій

Джерело: складено автором за даними [1, с. 64–67].

Реформування фінансового менеджменту необхідно через труднощі, з якими стикаються МСП в Україні. Зокрема, важливо навчити власників і керівників добре розуміти фінанси, використовувати найновіші цифрові технології, залучати зовнішнє фінансування. Такі заходи важливі не лише під час війни, але й для зменшення ризиків, що робить підприємства більш стійкими під час криз і нестабільності.

З іншого боку, зміна фінансового менеджменту малого бізнесу в Україні потребує не лише адміністративних реформ, але й інтеграції стратегій співпраці та інновацій. Важливим є створення спеціалізованих інфраструктурних майданчиків, які об’єднують підприємства для спільного вирішення питань енергоефективності, маркетингу та логістики [2, с. 35–37]. Особливо необхідним є створення інституційних механізмів, які підтримують експорт, через створення стратегічних альянсів з міжнародними партнерами. Слід зазначити, що цифровізація бізнес-процесів і використання сучасних фінансових технологій дозволяє знизити операційні витрати та підвищити прозорість і довіру інвесторів.

З метою підтримки МСБ держава активно створює широкий спектр допомоги, включаючи спрощення регуляторних процедур, податкові пільги, грантові програми, пільгове кредитування та консультативну допомогу з реорганізацією бізнесу (табл. 2). Так, вже понад 200 компаній відновили свою роботу завдяки створенню інформаційних ресурсів для швидкого пошуку нових місць і відновлення логістики [3, с. 38–39].

Таблиця 2 – Інструменти державної підтримки МСП в Україні під час війни

Інструмент підтримки	Опис та ключові особливості	Приклади / Результати
Гранти	Фінансова допомога на старт або розвиток бізнесу	Понад 19 600 підприємців отримали гранти; створено 55 тис. нових робочих місць; частина коштів повертається до бюджету через податки
Пільгове кредитування	Кредити з низькою процентною ставкою для МСБ	Підтримка оборотних коштів, доступ до фінансування під час кризи
Факторинг	Фінансування на основі активів (наприклад, через платформи)	Підвищення продажів, покращення фінансового стану компаній
Спрощення регуляторних процедур	Автоматизація та спрощення отримання дозволів («єДозвіл»)	Зменшення бюрократії, можливість зосередитись на розвитку бізнесу
Податкові пільги	Зниження податків, скасування акцизів на паливо	Зменшення податкового навантаження, підтримка фінансової стійкості підприємств
Освітні та консультаційні заходи	Безкоштовні тренінги, семінари, консультації з фінансів, маркетингу, бізнес-планування («Дія.Освіта»)	Підвищення фінансової грамотності, навчання новим інструментам, зростання конкурентоспроможності бізнесу

Джерело: складено автором за даними [4].

Особливу увагу держава приділяє фінансовій підтримці: було запроваджено пільгове кредитування за програмою «5–7–9%» під 0 % на період воєнного стану, спрощено систему оподаткування для малих і середніх підприємств, а також знижено ставки ПДВ на паливо та скасовано акцизи на нафтопродукти [5, с. 3]. Ці заходи спрямовані на зменшення фіскального тягаря та забезпечення фінансової стійкості бізнесу в умовах кризи.

Малий та середній бізнес є важливим драйвером економічного зростання, оскільки він забезпечує значну частку валового внутрішнього продукту (ВВП), податкових надходжень до бюджету. Особливо в періоди економічної та соціальної нестабільності, такої як війни, пандемії та глобальні кризи, стабільність МСБ є важливою для загальної макроекономічної стійкості. Застосування різноманітних інструментів підтримки дозволяє компенсувати наслідки воєнних викликів, підтримувати фінансову стійкість підприємств і стимулювати створення нових робочих місць.

Отже, необхідні системні зміни, щоб гарантувати подальший успіх малого та середнього бізнесу. Ці зміни включають покращення фінансового менеджменту, збільшення інклюзивності, поширення цифрових технологій і впровадження інноваційних методів ведення бізнесу. Такі дії зміцнять стійкість МСБ у кризових умовах і зміцнять його конкурентоспроможність під час відновлення та розвитку економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Монтика Ю. С. Інноваційні інструменти управління фінансовими потоками малих та середніх підприємств. *Трансформаційна економіка*. 2025. № 1 (10). С. 63–68. DOI : https://doi.org/10.32782/2786-8141/2025-10-10

2. Ковбаса О. М., Максичка А. Ю. Стратегічні напрями та перешкоди розвитку малих підприємств в аграрному секторі України. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2025. № 1 (16). С. 34–39. DOI : https://doi.org/10.32782/dees.16-5

3. Корнєєв Р. В., Шевченко Н. І. Стратегічні орієнтири державної підтримки малого та середнього бізнесу в умовах воєнного стану. *Механізми публічного управління*. 2024. № 1. С. 37–43. DOI : https://doi.org/10.32782/2310-9653-2024-1.6

4. Інструменти підтримки бізнесу у воєнний час / НІСД. 2024. Вересень. URL : https://surl.li/axvusn

5. Дикань В., Фролова Н. Напрями та інструменти державної підтримки розвитку малого та середнього бізнесу в Україні у воєнний час. *Економіка та суспільство*. 2022. № 38. С. 6. DOI : https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-56

УДК 330.131.7

А. А. Загорний,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Національний університет
«Києво-Могилянська академія»,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0009-0001-1452-7298
Науковий керівник:
Ю. В. Бицюра,
канд. екон. наук, доцент,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0001-5499-9102

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ В УКРАЇНІ

Актуальність теми обумовлена тим, що економічна безпека є однією з найважливіших складових національної безпеки України. Вона визначає здатність країни задовольняти потреби населення, протистояти зовнішнім економічним загрозам і забезпечувати економічний розвиток.

Економічна безпека України набуває особливої актуальності в умовах постійної зміни геополітичної ситуації, глобалізації економіки, зростання кіберзагроз та гібридної війни з росією. Зовнішні виклики економічній безпеці України включають: економічну експансію, що може призвести до втрати контролю над стратегічними галузями економіки та ключовими активами; глобалізацію економіки, яка робить Україну більш вразливою до зовнішніх шоків, таких як фінансові кризи, коливання цін на світових ринках та економічні санкції ж зростання кіберзагроз, що може призвести до крадіжки даних, порушення роботи критичної інфраструктури та дестабілізації фінансової системи, зміна клімату, яка може негативно вплинути на сільське господарство, водні ресурси та енергетичну безпеку, що, в свою чергу, може призвести до дефіциту продовольства, енергоресурсів та зростання цін.

Внутрішні виклики економічній безпеці України включають: війну, яка дестабілізує економічну систему, руйнує інфраструктуру та призводить до відтоку капіталу; корупцію, яка підриває основи економіки, веде до неефективного використання ресурсів та дискредитує владу; тіньову економіку, яка робить економіку менш прозорою,

знижує податкові надходження та веде до недобросовісної конкуренції; недостатній рівень інвестицій, що стримує економічне зростання та модернізацію економіки; недосконалість системи державного управління, яка робить її неефективною та нездатною адекватно реагувати на зовнішні та внутрішні виклики.

Існуюча система економічної безпеки України потребує удосконалення з урахуванням нових викликів. Необхідно: розробити комплексний підхід до оцінки та підвищення економічної безпеки України, який враховує як зовнішні, так і внутрішні виклики; підвищити ефективність роботи органів державної влади, які відповідають за економічну безпеку; удосконалити законодавство у сфері економічної безпеки; підвищити рівень економічної та інформаційної культури населення; створити сприятливі умови для розвитку вітчизняного виробництва; підвищити рівень конкурентоспроможності економіки.

Економічна безпека - це стан національної економіки, за якого забезпечується її стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, ефективне задоволення потреб населення країни, а також конкурентоспроможність національної економіки у світовій системі господарювання. Вона має такі складові: економічна незалежність, стійкість і стабільність національної економіки, здатність до саморозвитку та прогресу.

До структури економічної безпеки належать: макроекономічна, фінансова, зовнішньоекономічна, інвестиційна, соціальна, науково-технологічна, енергетична, демографічна та продовольча безпеки.

Стратегія національної безпеки України визначає напрями й основні зусилля державної політики національної безпеки в інтересах обстоювання національних інтересів України в конкретній обстановці існуючих і таких, що зароджуються, загроз і викликів національним інтересам. Вона також визначає чітку позицію керівництва виконавчої гілки влади щодо ролі й місця України в сучасному світі, а також щодо інтегрального магістрального задуму на певну перспективу в державній політиці.

У системі показників (індикаторів) економічної безпеки виділяють: рівень і якість життя населення країни; темпи інфляції; рівень безробіття; економічне зростання чи спад; дефіцит державного бюджету; державний борг; зв’язки зі світовою економікою; стан національних золотовалютних резервів; діяльність тіньової економіки в країні [2].

Основними чинникам, що негативно впливають на рівень економічної безпеки в Україні є: економічні злочини і корупція, тіньова економіка і недобросовісна конкуренція, ухилення від економічних санкцій шляхом використання криптовалют.

Відповідно до звіту Антимонопольного комітету за 2022 рік встановлено, що в Україні на ринку природних монополій діють наступні компанії: ТОВ «Оператор ГТС України», АТ «Укртрансгаз», ТОВ «ГК «Нафтогаз Трейдинг». Зокрема, Комітет розглядав скарги відносно перелічених підприємств з питань недобросовісної конкуренції. Тривають слідчі дії стосовно з’ясування причетності даних компаній до порушення Закону «Про захист від недобросовісної конкуренції».

Тіньова економіка – це економічна діяльність, яка не враховується офіційною статистикою та не відображається в ВВП. Вона існує в кожній країні. Однак у деяких країнах тіньова економіка знаходиться на рівні, який не має значного впливу на економіку. Переважно в таких країнах частка тіньової економіки приблизно 5–12 % ВВП [1].

До методів боротьби з нею відносять: зменшення податкового навантаження, удосконалення системи оподаткування, запровадження заходів проти незаконної діяльності, створення сприятливого бізнес-клімату, просвітницька робота.

Криптовалюта – віртуальні гроші, які відрізняються від фіатних коштів тим, що не мають свого фізичного вираження. Використовуючи такі свої переваги (анонімність, швидкість трансакцій, дешеві трансакції), вона стає ключовим засобом ухилення від деяких економічних санкцій.

Для того щоб ухилитися від економічних санкцій, використовуючи криптовалюти, необхідно скористатися офшорними зонами, майнерами та криптобіржею. Умовна країна Р., щоб продати свою нафту, отримує від покупців криптовалюту з криптобіржі або офшорних зон, після отримання платежу, країна Р. відправляє нафту покупцеві через посередників. Такою схемою скористалася українська компанія «Мотор Січ», яка «прославилася» тим, що продавала двигуни для військової авіації росії, при посередництві азіатських країн, навіть під час повномасштабної війни. Таким чином, компанія не лише допомогла рф, а й порушила санкції, які були накладені на неї. Для протидії цьому деякі країни запровадили закони, спрямовані на посилення правил використання та обігу цифрових активів у різних формах. Проте повністю заблокувати можливість такого ухилення поки, на жаль, неможливо.

Економічна безпека України є складовою національної безпеки, що потребує комплексного підходу до протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам, таким як війна, корупція, тіньова економіка та кіберзагрози. Для її підвищення необхідно вдосконалити систему державного управління, а також сприяти розвитку вітчизняного виробництва та конкурентоспроможності економіки. Тіньова економіка та використання криптовалют для ухилення від санкцій залишаються значними викликами, що вимагають посилення регуляторних механізмів і просвітницької роботи. Стратегія національної безпеки має враховувати ці фактори для забезпечення стабільності та розвитку економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Звіт Міністерства економіки України. Тенденції тіньової економіки. URL : https://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki

2. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України. URL : http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=97980&cat_id=38738

УДК 658.14

Д. В. Іхно,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
О. А. Богданович,
канд. екон. наук, доцент,
Державний біотехнологічний університет,
м. Харків, Україна
ORCID ID 0000-0002-3277-8699

ЗАГАЛЬНІ ПІДХОДИ ТА СУЧАСНІ МЕТОДИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ ПІДПРИЄМСТВА

Фінансово-економічна діагностика є ключовим інструментом оцінки діяльності підприємства: саме від його фінансової стабільності та ліквідності залежить здатність ефективно функціонувати в умовах ринку. Без об'єктивної оцінки фінансового стану неможливо здійснювати стратегічне планування та ухвалювати зважені управлінські рішення. Особливо це актуально в умовах мінливого зовнішнього середовища: систематична оцінка фінансового стану підприємства та своєчасне реагування на негативні зміни є вкрай важливими. Стійкий фінансовий стан формується впродовж усього періоду діяльності, тому його слід оцінювати за допомогою комплексу взаємопов'язаних фінансових показників [1; 2].

Фінансово-економічна діагностика охоплює оцінювання ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості, ділової активності та рентабельності підприємства. Коефіцієнтний аналіз є базовим інструментом цієї оцінки: він враховує взаємозв'язки різних статей фінансової звітності для оцінювання фінансового стану.

Зокрема, розрахунок показників ліквідності, платоспроможності, рентабельності та оборотності активів дозволяє виявити дисбаланси у структурі капіталу та неефективність використання ресурсів [1].

Наприклад, коефіцієнт поточної ліквідності (відношення оборотних активів до короткотермінових зобов'язань) показує, наскільки обсяг ліквідних активів перевищує поточні борги. Показники рентабельності (відношення чистого прибутку до загальних активів) відображають ефективність генерування прибутку всім обсягом ресурсів компанії. Для врахування динаміки використовують горизонтальний і вертикальний аналізи. Горизонтальний аналіз показує абсолютні та відносні зміни фінансових показників за звітний період, а вертикальний аналіз визначає структуру балансу: наприклад, питому вагу власного капіталу чи запасів у загальних активах. Трендовий аналіз,

що базується на порівнянні фінансових показників з попередніми періодами, допомагає усунути випадкові коливання і виділити основну тенденцію розвитку підприємства [3].

Моделі прогнозування банкрутства доповнюють спектр діагностики, оцінюючи ймовірність настання критичного фінансового стану на основі інтегральних індикаторів та алгоритмів. Серед відомих – Z-рахунок Альтмана та його модифікації для вітчизняних компаній, які також враховують фінансові коефіцієнти платоспроможності й рентабельності. Результати таких моделей дозволяють своєчасно вживати антикризових заходів та формувати резервні стратегії.

Крім кількісних методів, сучасна діагностика включає якісні підходи: експертні оцінки, SWOT-аналіз, стратегічні сесії. SWOT-аналіз дозволяє ідентифікувати сильні та слабкі сторони підприємства, а також зовнішні можливості та загрози, доповнюючи об'єктивні фінансові дані. Поєднання формальних і неформальних методів забезпечує більш повне розуміння стану підприємства і знижує ризики при ухваленні рішень [4].

Комплексна діагностика фінансового стану підприємства потребує застосування широкого набору методів. Зокрема, рекомендується:

– забезпечити комплексність аналізу, поєднуючи традиційні коефіцієнтні методи (ліквідності, рентабельності, платоспроможності, оборотності) з горизонтальним, вертикальним аналізом і моделями прогнозування банкрутства;

– використовувати формальні та якісні методи одночасно: доповнювати аналіз фінансових коефіцієнтів експертними оцінками, SWOT-аналізом і стратегічними сесіями, що дасть змогу врахувати нематеріальні фактори;

– оновлювати аналітичні інструменти і нормативи (через впровадження сучасних інформаційних систем), що підвищує достовірність оцінок і дає змогу оперативно виявляти негативні тенденції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Докієнко Л. Фінансове планування та аналіз на підприємстві: сучасні глобальні тренди та перспективи розвитку. *Підприємництво та інновації*. 2021. № 16. С. 58–51. URL : https://doi.org/10.37320/2415-3583/16 (дата звернення: 15.05.2025).

2. Сіменeнко В. І., Косова Т. Д. Аналіз господарської діяльності : навч. посібник. К. : Центр учбової літератури, 2013. 384 с. URL : https://pe.nmu.org.ua/ua/9F.pdf (дата звернення: 17.05.2025).

3. Фінансовий менеджмент : підручник / Д. І. Дема, Л. М. Дорохова, О. М. Віленчук та ін. Житомир : ЖНАЕУ, 2018. 320 с. URL : http://Finansoviy_menedzment_2018_320.pdf (дата звернення: 18.05.2025).

4. Магопець О. А., Шалімова Н. С., Черновол О. М. Фінансовий аналіз : навч. посіб. 2-ге вид., випр. та доп. Кропивницький : ЦНТУ, 2022. 230 с. URL : https://dspace.kntu.kr.ua/handle/123456789/13973 (дата звернення: 20.05.2025).

УДК 339.96:334.012.64(477)

А. О. Кириленко,
здобувачка першого(бакалаврського)
рівня вищої освіти
ORCID ID 0009-0008-9567-1013
Науковий керівник:
О. О. Казак,
канд. екон. наук, доцент,
Київський столичний університет
імені Бориса Грінченка,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-2088-9022

ВИКОРИСТАННЯ ІНОЗЕМНОЇ ДОПОМОГИ ДЛЯ РОЗВИТКУ НОВИХ БІЗНЕС-ПРОЄКТІВ В УКРАЇНІ

Іноземна допомога є важливим інструментом для розвитку бізнес-проєктів в Україні, особливо в умовах повномасштабної війни, оскільки створює нові можливості для підприємців та сприяє підвищенню конкурентоспроможності національної економіки, забезпечуючи при цьому доступ до сучасних технологій, інноваційних підходів та методів управління. Міжнародна підтримка (рис. 1) включає в себе гранти, кредити, технічну підтримку, передачу технологій, гуманітарну підтримку та прямі іноземні інвестиції. Країни з найбільшими вкладеннями: ЄС (гранти – 30,3 млрд дол.) та США (гранти – 3,8 млрд дол. та кредити – 41 млрд дол.) надають допомогу, демонструючи при цьому стратегічну зацікавленість. Середні обсяги надають такі країни як Велика Британія (гранти – 0,1 млрд дол. та кредити – 29 млрд дол.), Канада (кредити – 5,4 млрд дол.) та Японія (гранти – 1 млрд дол. та кредити – 7,6 млрд дол.), поєднуючи військову, фінансову та гуманітарну підтримку. Менші за обсягом внески надходять від Німеччини (гранти – 1,4 млрд дол. та кредити – 0,3 млрд дол.), Франції (кредити – 0,4 млрд дол.) та Італії (гранти – 0,1 млрд дол. та кредити – 0,2 млрд дол.). Проте у 2025 році ситуація змінилася. США, які були найбільшим донором, призупинили фінансування України [1]. Адміністрація президента Дональда Трампа оголосила про повне припинення військової допомоги 4 березня 2025 року. Хоча 11 березня 2025 року США відновили підтримку після переговорів в Саудівській Аравії, невизначеність щодо майбутнього фінансування залишається й надалі [2].

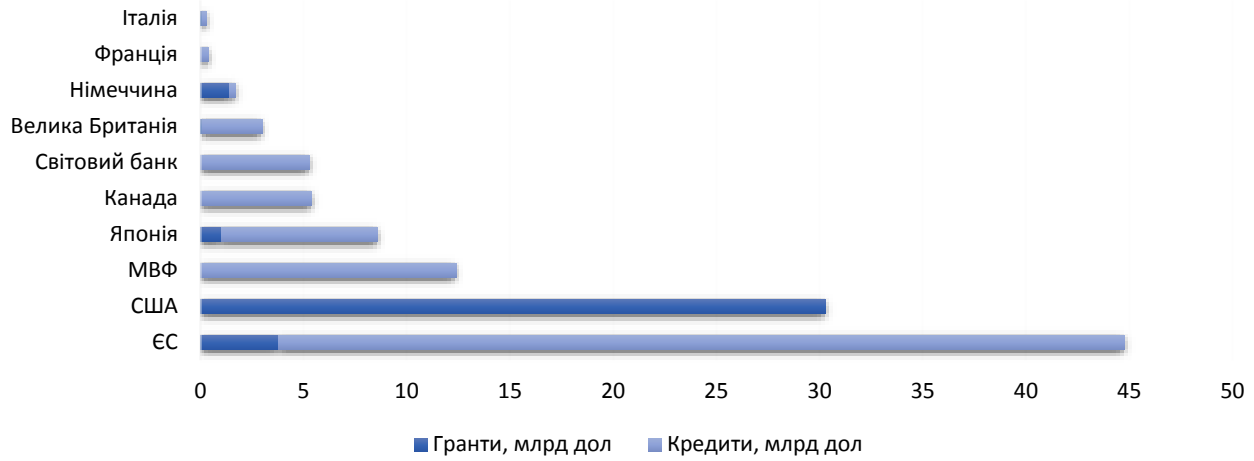

Рисунок 1 – Обсяги іноземної фінансової допомоги Україні
за всю повномасштабну війну, млрд дол.

Джерело: складено автором за даними [3].

Програми підтримки для України. Міжнародні донори (табл. 1) активно підтримують розвиток бізнесу, сприяючи створенню робочих місць, інноваціям та економічному відновленню. Програма UASEEDs від Європейського Союзу в рамках Horizon Europe фінансує стартапи у сферах штучного інтелекту, біотехнологій та екотехнологій, надаючи гранти від 10 000 до 50 000 євро на проєкт. Наприклад, стартап Rollstack отримав 1,2 мільйона доларів для розвитку платформи бізнес-аналітики [4]. Програма RISE, підтримана Європейським банком реконструкції та розвитку, інвестує до 2 мільйонів євро на проєкти зеленої енергетики, профінансувавши 50 проєктів і створивши 1 200 робочих місць у 2024 році [5]. Програма EU4Business від Європейського Союзу та Німеччини надала 3 мільйони євро у 2023 році для 750 мікропідприємств і 1 мільйон євро у 2024 році для розвитку експорту. Вона підтримує бізнес у постраждалих регіонах, сприяючи економічній стабільності [6].

Таблиця 1 – Програми, що надають іноземну допомогу Україні в період війни

Країна / організація	Програма	Фінансування
Європейський Союз	UASEEDs	10 000–50 000 євро на проєкт
Європейський Союз	RISE	До 2 млн євро на проєкт
Європейський Союз, Німеччина	EU4Business	3 млн євро (2023) 1 млн євро (2024)
США	«100 мільйонів учнів»	6,87 млн євро(2024)
ООН	Neo-Eco Ukraine	–

Джерело: складено автором на основі даних з джерел [2; 3; 4; 5].

Програма «100 мільйонів учнів», підтримана Школою глобального управління Thunderbird і Університетом Аризони, пропонує безкоштовні онлайн-курси з підприємництва для ветеранів, жінок і внутрішньо переміщених осіб. Учасники отримують міжнародні сертифікати для залучення інвесторів. Проєкт Neo-Eco Ukraine, реалізований за підтримки Програми розвитку ООН, переробляє 90 % будівельних відходів для відновлення інфраструктури, зокрема житлових комплексів у Гостомелі [7].

Країни-донори та їхні програми зосереджені на різних секторах економіки для підтримки бізнесу в Україні (табл. 2). Європейський Союз активно фінансує штучний інтелект через UASEEDs і EU4Business, сприяючи розвитку інноваційних стартапів.

Таблиця 2 – Розподіл іноземної допомоги за секторами

Сектор	Країна
Штучний інтелект	ЄС, США
Аграрний сектор	Японія, ЄС
Зелена енергетика	Велика Британія, ЄС
Оборонна промисловість	Німеччина, США, ЄС
Інфраструктура	ЄС, Норвегія

Джерело: складено автором на основі джерел [7; 8].

Японія та Європейський Союз зосереджені на аграрному секторі через програми EU4Business і ARISE, підтримуючи продовольчу безпеку та експорт[9]. Велика Британія та Європейський Союз інвестують у зелену енергетику через RISE і Ukraine Facility, сприяючи енергоефективності [9]. Німеччина, США та Європейський Союз підтримують оборонну промисловість через Ukraine Facility, зміцнюючи економіку через виробництво [7]. Європейський Союз і Норвегія фокусуються на інфраструктурі, покращуючи логістику для бізнесу.

Проведений аналіз іноземних програм демонструє значний потенціал використання міжнародної допомоги для нових бізнес-проєктів в Україні, але її ефективність залежить від подолання бюрократії, корупційних ризиків і логістичних бар'єрів. Україна має унікальну можливість використати іноземну допомогу для трансформації економіки, зміцнення бізнес-середовища та забезпечення сталого майбутнього, але це вимагає спільних зусиль держави, бізнесу та міжнародних партнерів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. US Military Aid to Ukraine Paused Under Trump Administration / The Guardian. 2025. URL : https://www.theguardian.com/world/2025/mar/04/us-military-aid-ukraine-pause-trump-zelenskyy-updates

2. U.S. Will Immediately Resume Military Aid to Ukraine, Trump Administration Says / PBS NewsHour. 2025. URL : https://www.pbs.org/newshour/world/u-s-will-immediately-resume-military-aid-to-ukraine-trump-administration-says

3. Centre for Economic Strategy. Tracker: Economy During the War. 2025. URL : https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/

4. Annual Report 2024: Support for SMEs / EU4Business. 2024. URL : https://eu4business.eu/reports/eu4business-annual-report-2024/

5. Farmers in Ukraine to Benefit from World Bank Support / World Bank. 2023. URL : https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2023/10/30/farmers-in-ukraine-to-benefit-from-world-bank-support

6. EBRD Marks Record Year with €16.6 Billion Invested in 2024 / European Bank for Reconstruction and Development. 2025. URL : https://www.ebrd.com/home/news-and-events/news/2025/ebrd-marks-record-year-with-166-billion-invested-in-2024.html

7. Facts and Figures: Development Cooperation / Federal Ministry for Economic Cooperation and Development (BMZ). 2025. URL : https://www.bmz.de/en/ministry/facts-figures

8. Звіт роботи за 2024 рік / Ukrainian Veterans Fund. 2024. URL : https://veteranfund.com.ua/newsukr/ukrainskii-veteranskii-fond-zvit-roboti-za-2024-rik/

9. EBRD Impact Report 2024 / European Bank for Reconstruction and Development. 2024. 48 с. URL : file:///C:/Users/Anastasiya/Downloads/ebrd-impact-report-2024.pdf

УДК 33.347.7:368

В. О. Кирпач,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
О. Б. Жарікова,
канд. екон. наук, доцент,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-1259-1712

ПЕРСПЕКТИВНІ СПОСОБИ РОЗВИТКУ ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ В УМОВАХ ДОВГОТРИВАЛОЇ ВІЙНИ

Протягом останніх трьох років в Україні триває повномасштабна війна, що спричинила значні соціально-економічні виклики. Українське населення зіткнулося з проблемами, зумовленими передусім питаннями безпеки, військовими діями та їх наслідками.

Війна призвела до зростання рівня безробіття, збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб, а також масштабних руйнувань житлової та критичної інфраструктури. У відповідь на житлову кризу протягом останнього року було впроваджено нові житлові програми та ініційовано проєкти соціального житла в окремих містах.

Водночас загальний підхід до житлової політики залишився незмінним, а реалізація окремих проєктів та рішень відбувається без належної координації [1; 2; 3; 4].

Іпотечне кредитування відіграє ключову роль у соціально-економічному розвитку країни. Його економічна сутність полягає в системі економічних відносин, що виникають у процесі надання грошових позик під заставу нерухомого майна [1; 2].

Іпотечне кредитування не обмежується фінансовим сектором, а має ширший вплив на макроекономічну, соціальну та політичну сфери, а також на загальні умови життя населення. Формування ефективної іпотечної системи є важливим фактором економічної стабільності, а іпотечний ринок відіграє центральну роль у цьому процесі. Іпотечний ринок визначається як організована система економічних відносин, що виникають у процесі формування іпотечного капіталу та його трансформації у фінансові зобов'язання, забезпечені нерухомістю [1; 2; 3; 4].

В Україні переважає депозитна модель кредитування, що значно обмежує можливості розвитку іпотечного ринку. Формування ефективної системи іпотечного кредитування є одним із пріоритетних завдань, яке потребує негайного вирішення.

Україна суттєво відстає у цій сфері від країн Східної та Центральної Європи, що негативно позначається на економічному зростанні та вирішенні соціально-економічних проблем.

Відновлення діяльності іпотечних кредитних організацій та формування повноцінного ринку іпотечного кредитування є об'єктивною необхідністю, зумовленою потребою у впровадженні сучасних кредитних механізмів [1; 2; 3].

В Україні діє державна програма іпотечного кредитування молоді в межах Державної соціально-економічної програми «Доступне житло». Її механізм передбачає надання державної підтримки громадянам для будівництва або придбання житла на пільгових умовах відповідно до Правил використання коштів, передбачених у державному бюджеті.

Державна підтримка житлового забезпечення включає такі фінансові механізми:

– 30 % компенсації вартості будівництва (або придбання) доступного житла;

– 50 % компенсації вартості будівництва (або придбання) доступного житла для окремих категорій громадян;

– 50 % компенсації вартості будівництва (або придбання) доступного житла та/або пільгового іпотечного кредиту для громадян, які підпадають під дію Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб».

Ця програма спрямована на розширення можливостей громадян у забезпеченні власним житлом та стимулювання розвитку ринку іпотечного кредитування в Україні.

Динаміку фінансування державної програми «Доступне житло» наведено на рис. 1. Як показано на рис. 1, фінансування державної іпотечної програми «Доступне житло» залишається на низькому рівні. До 2019 року ця програма фінансувалася переважно за рахунок державного бюджету, однак упродовж останніх двох років її фінансування здійснюється виключно за кошти місцевих бюджетів.

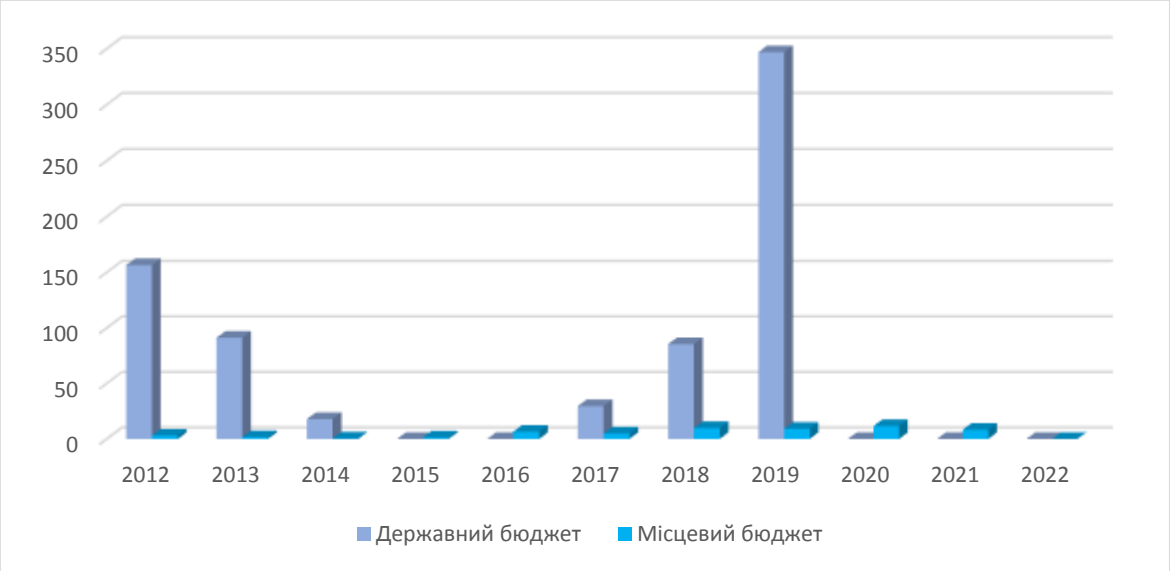

Рисунок 1 – Динаміка фінансування державної іпотечної програми «Доступне житло» [2, с. 202–208; 4]

Починаючи з 2025 року, більшість комерційних банків планують запровадити спеціальні іпотечні програми для ветеранів, які передбачатимуть комплексний та інклюзивний підхід до фінансування житла. Очікується, що іпотечне кредитування стане доступнішим для цієї категорії населення. Крім того, прогнозується зниження процентних ставок за іпотечними кредитами на 5–15 %, залежно від розміру початкового внеску та терміну кредитування, що, у середньому, буде на 1–2 відсоткові пункти нижче ринкових ставок [1; 2; 3].

Отже, державна програма іпотечного кредитування «єОселя» фінансується з кількох джерел, зокрема: кредитними ресурсами українських банків та фінансового ринку, купонним доходом від облігацій, коштами державного бюджету. При цьому частка державного бюджету у фінансуванні програми залишається порівняно невеликою та покриває лише частину її потреб. На 2025 рік у державному бюджеті передбачено 1,26 млрд грн для видачі нових іпотечних кредитів, що дозволить забезпечити приблизно 700 кредитів.

Додатково бюджетом передбачено 7,95 млрд грн на виплату купонного доходу за облігаціями внутрішніх державних позик (ОВДП), які формують статутний капітал Укрфінжитла.

Програма «єОселя» у 2025 році демонструє позитивні перспективи розвитку, зокрема завдяки збільшенню фінансування та розширенню можливостей для громадян. Згідно з прогнозами, близько 40 % іпотечних кредитів буде спрямовано на первинний ринок житла, що сприятиме активізації будівельної галузі та задоволенню потреб населення у новому житлі.

Уряд планує виділити приблизно 18 млрд грн на пільгове кредитування, що дозволить видати близько 10,7 тис. кредитів. Програма пропонує вигідні умови: процентні ставки від 3 до 7 % річних, термін кредитування до 20 років та мінімальний початковий внесок від 10 до 20 %.

Таким чином, «єОселя» залишається ключовим інструментом державної політики у сфері житлового кредитування, сприяючи забезпеченню громадян доступним житлом та підтримці економіки через розвиток будівельного сектору. Державна програма іпотечного кредитування «єОселя» фінансується та передбачена до реалізації у 2025 році, що свідчить про сталу підтримку державою житлових ініціатив для громадян і підтверджує актуальність розвитку доступного житла як одного з пріоритетних напрямів соціальної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Євтух О. Іпотечний механізм інвестування. Луцьк : Вид-во «Волинська обласна друкарня», 2019. 259 с.

2. Жарікова О. Б. Тенденції розвитку земельного ринку Європейських країн. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2012. Вип. 177, ч. 3 С. 202–208.

3. Дюбель Г., Андерсен Л., Прокопович О. Закордонні іпотечні системи: огляд ринків житлового кредитування у вибраних країнах. Київ : УНІАН, 2020. 300 с.

4. Іпотека – як дефібрилятор для української економіки. URL : https://globusbank.com.ua/ua/sergey-mamedov-ipotekakak.html

УДК 339.54

V. Yu. Kryvun,
undergraduate first (bachelor's) degree student
Scientific Supervisor:
S. A. Achkasova,
candidate of economic sciences, associate professor,
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics,
Kharkiv, Ukraine
ORCID ID 0000-0001-7233-0189

DIGITAL TRANSFORMATION OF CUSTOMS CLEARANCE: ENHANCING EFFICIENCY, TRANSPARENCY AND SECURITY IN INTERNATIONAL TRADE

The digital transformation of customs clearance processes has become increasingly relevant in today's globalized economy, where the rapid growth of international trade, the complexity of supply chains, and the need for seamless cross-border transactions demand a fundamental shift from traditional paper-based procedures to innovative, technology-driven solutions. Furthermore, the digitalization of customs clearance not only reduces time and costs for businesses and administrations, but also significantly minimizes the risks of corruption, fraud, and human error, thereby contributing to the creation of a more predictable and trustworthy trade environment. In the broader context of global economic recovery, geopolitical instability, and the acceleration of digital governance, the modernization of customs procedures through digital transformation represents not merely a technical upgrade, but a strategic imperative for states aiming to integrate into international economic systems, comply with global trade standards, and ensure the resilience and sustainability of their border management frameworks.

In today's uncertain environment for export-import operations, each state's priority is not only to develop foreign trade but also to ensure the timely delivery of goods to domestic markets with minimal delays and costs. Trade flow fluctuations at customs borders are largely driven by differences in customs regulations across countries [4].

The digitalization and automation of customs clearance processes are transforming the efficiency and transparency of international trade. By integrating advanced technologies such as electronic declarations, blockchain, and artificial intelligence, customs authorities aim to streamline operations, reduce human error, and enhance security.

The use of electronic declaration systems significantly reduces the time required for document verification and processing, enabling faster clearance of goods and minimizing human errors [3; 7]. Blockchain technology further accelerates customs clearance by allowing real-time verification of goods and ensuring the integrity of transactions [2]. Digital technologies enhance transparency in customs operations, which helps in building trust among international trade participants. Blockchain, in particular, ensures greater transparency and reliability of supply chains, preventing fraud and increasing trust [2].

Automation of customs procedures reduces the costs associated with foreign trade transactions by minimizing personal contacts and transferring most transactions online [5]. The digitalization of customs processes introduces new cybersecurity challenges. Ensuring data protection through reliable encryption, multi-level authentication, and regular network monitoring is crucial to safeguard against cyber threats [1].

AI technologies are being integrated into customs operations to improve efficiency. For instance, the development of a "Customer Declarant Map" using AI can enhance customs control by processing and analyzing data from various sources [6].

The digital transformation of customs clearance processes offers significant benefits in terms of efficiency, transparency, and cost reduction. However, it also presents challenges, particularly in cybersecurity. Continued innovation and the integration of advanced technology like blockchain is essential for optimizing customs operations and enhancing international trade.

REFERENCES

1. Біленець Д. А. Захист цифрової інфраструктури у митно-адміністративних послугах: виклики та сучасні підходи до кібербезпеки. *Аналітично-порівняльне правознавство* : електронне наукове видання. 2024. С. 301–306. DOI : https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.47

2. Belu M. Blockchain technology and customs procedures. *The Romanian Economic Journal*. 2020. № 78. P. 13–26. URL : https://rejournal.eu/sites/rejournal.versatech.ro/files/articole/2020-12-18/3619/2belum.pdf

3. Denysenko M. Management technologies for enhancing integrated processes in the customs and logistics services sector. *Bulletin of the Kyiv National University of Technologies and Design. Series: Economic sciences.* 2020. No 3 (147). P. 57–66. DOI : https://doi.org/10.30857/2413-0117.2020.3.5

4. e-Customs progress report, European commission directorate-general taxation and customs union. Customs Polisy, Legislation, Tariff Customs Processes and Project Management. URL : https://ec.europe.eu/taxation_customs_initiative/2014_progress_report.pdf

5. Lebid V., Anufriyeva T., Savenko H., Skrypnyk V. Study of efficiency of simplication of customs formalities on the digitalization basis. *Technology audit and production reserves.* 2021. № 1/4 (57). P. 49–53. DOI : https://doi.org/10.15587/2706-5448.2021.225627

6. Suntsova O. Digital transformation of the global economy: challenges and opportunities. *Financial and credit systems: prospects for development.* 2024. № 3(14). P. 87–10. DOI : https://doi.org/10.26565/2786-4995-2024-3-08

7. Yereshko K., Khoma O., Pyslytsia A. Digitalization of Customs Procedures: Current State and Prospects. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. 2024. Vol. 11, no. 2. P. 103–115. DOI : https://doi.org/10.15330/jpnu.11.2.103-115

УДК 330.3

П. О. Кучер,
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти
ORCID ID 0009-0000-6551-2638
Науковий керівник:
О. М. Соколова,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0002-7061-3692

ОПТИМІЗАЦІЯ ЛОГІСТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА (НА ПРИКЛАДІ ТОВ «ВЕКТОР 2002»)

У сучасних умовах економічної нестабільності та високої конкуренції ефективне управління логістичними процесами набуває ключового значення для забезпечення сталого розвитку підприємств. Зокрема, підприємства середнього бізнесу, якот ТОВ «Вектор 2002» (м. Ірпінь), стикаються з необхідністю постійної оптимізації своїх внутрішніх і зовнішніх логістичних операцій задля підвищення загальної ефективності господарської діяльності [3, с. 114]. Неефективне управління логістичними потоками призводить до зниження продуктивності, підвищення витрат та втрати клієнтів, що особливо небезпечно в умовах нестабільності.

Проблематика логістики широко висвітлюється у працях сучасних науковців, зокрема таких як Блонська І. М. [1, с. 42], Крикавський Є. В. [2, с. 81], Лукінов І. І. [3, с. 67]. Автори наголошують на важливості впровадження інтегрованих логістичних систем, цифровізації логістичних процесів та адаптивного управління ланцюгами поставок. Проте більшість досліджень зосереджені на великих корпораціях, а впровадження логістичних інновацій на рівні середніх підприємств, таких як ТОВ «Вектор 2002», залишається недостатньо розкритим.

ТОВ «Вектор 2002» – середнє підприємство з виробництва меблевої фурнітури, розташоване в місті Ірпінь. Основними напрямами діяльності є виготовлення та реалізація комплектуючих елементів для меблів в Україні та за її межами.

У рамках практичного дослідження було здійснено аудит логістичних процесів підприємства, в результаті чого виявлено:

– невідповідність між виробничими та постачальницькими графіками;
– перевантаженість складських приміщень;

– високий відсоток ручних операцій в управлінні запасами;
– недостатній рівень автоматизації транспортування товарів.

Таблиця 1 – Показники логістичних втрат ТОВ «Вектор 2002» у 2022–2024 рр.

Рік	Надлишкові витрати на логістику, тис. грн	Втрата через простій транспорту, год	Витрати на складські операції, тис. грн
2022	384,5	142	621,3
2023	351,2	109	598,7
2024	289,8	88	512,4

У динаміці за три роки спостерігається позитивна тенденція скорочення логістичних втрат на підприємстві. Надлишкові витрати на логістику зменшились на 24,6 % (з 384,5 тис. грн у 2022 році до 289,8 тис. грн у 2024 році), що свідчить про покращення управління маршрутами та обсягами замовлень. Простій транспорту скоротився майже вдвічі – зі 142 до 88 годин. Це може бути результатом кращої координації диспетчеризації та графіків постачання [2, с. 92].

Витрати на складські операції зменшились на 17,5 %, що може свідчити про більш ефективне використання площ, впровадження автоматизації обліку товарів і впорядкування зон зберігання [5, с. 35].

Загалом таблиця 1 демонструє поступове вдосконалення логістичних процесів без залучення масштабних капіталовкладень, що підтверджує ефективність навіть часткових оптимізацій.

Для зменшення логістичних втрат і підвищення ефективності було запропоновано:

– впровадження системи управління складом (WMS);
– перехід до хмарних сервісів для контролю транспорту;
– впровадження автоматизованої системи управління запасами;
– побудова гнучкого графіка постачання.

Згідно з прогнозним моделюванням, впровадження запропонованих змін дозволить скоротити витрати на логістику на 20–25 % протягом року.

Таблиця 2 – Прогнозовані економічні ефекти від оптимізації логістики

Показник	Поточне значення (2024)	Очікуване значення (2025)	Динаміка (%)
Загальні витрати на логістику	1 880,6 тис. грн	1 420,5 тис. грн	–24,5 %
Середній час доставки замовлення	3,5 дні	2,1 дні	–40 %
Рівень задоволеності клієнтів	74 %	89 %	+15 %

Таблиця 2 відображає прогнозовані зміни ключових показників після впровадження заходів із оптимізації логістичних процесів.

Зменшення загальних витрат на логістику на 24,5 % дозволяє підприємству зекономити понад 460 тис. грн на рік. Цей ефект досягається завдяки комплексному підходу до автоматизації, реорганізації складської логістики та впровадженню цифрових систем контролю транспорту [1, с. 47; 6, с. 44]. Скорочення середнього часу доставки на 40 % є критичним показником підвищення операційної ефективності та конкурентоспроможності – це дає змогу підприємству швидше реагувати на замовлення клієнтів і зменшити втрати через відмову клієнтів [3, с. 68]. Підвищення рівня задоволеності клієнтів на 15 % вказує на позитивний вплив логістичних змін на взаємини з партнерами та покупцями. Це підсилює репутацію підприємства та сприяє зростанню обсягу повторних замовлень [4, с. 53].

У сукупності ці результати доводять, що логістика виступає не лише операційним, а й стратегічним фактором зростання бізнесу.

Оптимізація логістичних процесів ТОВ «Вектор 2002» має значний потенціал для підвищення загальної ефективності діяльності підприємства. Впровадження цифрових інструментів управління логістикою (WMS, TMS, ERP-модулів), використання аналітичних моделей для прогнозування та управління запасами, а також раціоналізація маршрутів доставки дозволять зменшити операційні витрати, підвищити рівень обслуговування клієнтів та покращити фінансові показники [9, с. 129]. Запропоновані підходи мають практичне значення та можуть бути адаптовані іншими підприємствами малого та середнього бізнесу в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Блонська І. М. Логістика: теорія і практика : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2022. 248 с.

2. Крикавський Є. В. Логістика: концепції, моделі, алгоритми : підручник. Львів : Видавництво ЛНУ ім. І. Франка, 2023. 528 с.

3. Лукінов І. І. Управління ланцюгами постачань: стратегія і практика. Харків : ХНЕУ, 2021. 317 с.

4. Зінчук Т. О. Сучасні тренди розвитку логістики в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. № 42. С. 52–58.

5. Савчук В. С. Впровадження цифрової логістики в умовах трансформації бізнесу. *Логістика: теорія і практика*. 2022. № 3. С. 34–40.

6. Проценко Л. І. Складська логістика: аналітика та управління. Київ : НАУ, 2024. 176 с.

УДК 338.2

Є. С. Леонова,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
ORCID ID 0009-0000-6551-2638
Науковий керівник:
О. М. Соколова,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0002-7061-3692

РОЛЬ ТЕХНОЛОГІЧНИХ СТАРТАПІВ У ВІДБУДОВІ ЗРУЙНОВАНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ

Повномасштабне вторгнення росії в Україну, яке розпочалось 24 лютого 2022 року і триває досі, завдало колосальних руйнувань, перетворивши на руїни тисячі об'єктів інфраструктури – житлові будинки, лікарні, школи, мости, дороги та енергетичні системи. Масштаби цих руйнувань величезні для сучасної Європи, і вони вимагають не лише значних фінансових вливань, а й принципово нових, інноваційних підходів до відбудови. Традиційні методи будівництва та управління проєктами, що часто характеризуються тривалістю та бюрократичністю, виявляються недостатніми для реалізації такого амбітного завдання у стислі терміни та в умовах постійних труднощів. Саме тому, нам треба розвивати і залучати технологічні стартапи.

Розглядаючи потенціал технологічних стартапів у відбудові інфраструктури України, важливо розуміти, що їхня роль виходить за межі простого фізичного відновлення. Ці інноваційні компанії є ключовим рушієм ширшого економічного відновлення, що, у свою чергу, є основою для сталої та якісної реконструкції критично важливих об'єктів. Завдяки своїй гнучкості та інноваційному підходу, стартапи можуть не лише швидко реагувати на нагальні потреби у відновленні доріг, мостів чи житла, а й закладати фундамент для майбутнього економічного зростання через сучасну інфраструктуру. Підтримка інновацій та залучення іноземних інвестицій є критично важливими для сприяння економічному зростанню, диверсифікації економіки та підвищення її стійкості до зовнішніх потрясінь[1, с. 87]. Саме ця здатність стартапів не лише відновлювати фізичні об'єкти, стимулювати економічне зростання, а й залучати капітал, є фундаментальною для трансформації зруйнованої інфраструктури у сучасну та стійку систему, що відповідатиме вимогам розвинутого майбутнього.

Відновлення інфраструктури починається з точної оцінки збитків та постійного моніторингу прогресу. У цьому контексті дрони (БПЛА) та супутникові дані стають незамінними інструментами, які стартапи активно впроваджують. Дрони дозволяють швидко та з високою точністю проводити аерофотозйомку зруйнованих територій, створювати детальні 3D-моделі об'єктів та оцінювати масштаби пошкоджень, що критично важливо для планування відновлювальних робіт. Команда з Науково-дослідного інституту сталого розвитку UEL спільно з Черкаським державним технологічним університетом України (ЧДТУ) працює над проектом із використання дронів для нанесення на карту пошкоджених війною будівель, з кінцевою метою відновлення зруйнованої інфраструктури країни [2]. Такий підхід забезпечує не лише оперативне отримання вичерпних даних, а й створює основу для інтелектуального та сталого відновлення.

Наступним етапом ефективної відбудови є створення цілісної, взаємопов'язаної та ефективно керованої системи. Тут на допомогу приходять BIM-технології (Building Information Modeling) – це інформаційне моделювання будівель та об'єктів. BIM дозволяє створювати детальні цифрові 3D-моделі інфраструктурних об'єктів, інтегруючи дані про архітектуру, інженерні системи, матеріали, вартість та графіки робіт. BIM автоматично оцінює витрати на різні сценарії вдосконалення та трансформації [3, с. 4]. Така комплексність дозволяє не тільки оптимізувати кожен етап проєкту, а й забезпечити прозорість та ефективність використання ресурсів.

У контексті масштабної відбудови зруйнованої інфраструктури України, де критично важливі швидкість та економічна ефективність, 3D-друк у будівництві виступає як одна з найбільш перспективних технологій. Він дозволяє значно прискорити будівництво житлових та інших об'єктів, скорочуючи терміни зведення стін та основних елементів. Ця технологія може значно пришвидшити процес відбудови, адже у порівнянні з традиційними методами будівництво з використанням 3D-принтерів у 10 разів швидше. Також це ефективний шлях подбати про довкілля і клімат, адже викиди вуглекислого газу під час будівництва зменшуються і є змога дуже точно розрахувати потрібну кількість будматеріалів [4]. Крім того, 3D-друк сприяє здешевленню відбудови завдяки оптимізації використання будівельних матеріалів, мінімізації відходів та суттєвому скороченню потреби у великій кількості робочої сили на майданчику.

Так, в Україні вже почали застосовувати 3D-друк у будівництві. Як приклад, у 2023 році в травні у Львові розпочалося зведення першої в Україні школи за допомогою 3D-принтеру.

Повномасштабне вторгнення Росії завдало інфраструктурі України колосальних руйнувань, які вимагають не просто відновлення, а й переосмислення підходів до будівництва. Перед обличчям таких масштабів руйнувань та постійних викликів, традиційні методи виявляються недостатніми. Інтеграція передових технологій, таких як

BIM-моделювання, використання дронів та супутникових даних, а також 3D-друк у будівництві, забезпечує комплексний підхід до відновлення. Однак, незважаючи на величезні перспективи, на шляху повноцінного впровадження цих технологій існують значні труднощі. До них належать потреба у значних інвестиціях, необхідність адаптації законодавчої та нормативної бази, брак кваліфікованих кадрів, а також безпекові ризики в умовах триваючої війни. Попри ці виклики, потенціал технологічних стартапів у відбудові України є величезним. Вони не лише відновлюють зруйноване, а й закладають фундамент для створення якісно нової, «розумної», стійкої та енергоефективної інфраструктури, що відповідатиме європейським стандартам та потребам XXI століття. Подальша підтримка інновацій, залучення інвестицій та розвиток сприятливої екосистеми для стартапів є стратегічно важливими для трансформації України в інноваційний центр відбудови та демонстрації світу здатності країни до прогресу навіть у найскладніших умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Nasachenko M. Startup industry in ukraine: a catalyst for post-war recovery and strengthening monetary transmission. *НАУКОВІ ЗАПИСКИ НаУКМА. Економічні науки.* 2023. № 8. С. 87–93. URL : https://ekmair.ukma.edu.ua/items/8be8378d-6616-4779-8907-1489634f529a

2. Building with drones: remaking war-racked Ukraine. University of east Lonodon. 2023. URL : https://www.uel.ac.uk/about-uel/news/2023/december/building-drones-remaking-war-racked-ukraine

3. Demian P., Hassan T. M., Kalmykov O., Demianenko I., Makarov I. BIM Implementation in Post-War Reconstruction of Ukraine. *Buildings.* 2024. № 14. С. 1–16. URL : https://www.mdpi.com/2075-5309/14/11/3495

4. Звіринський А. Відбудова за допомогою 3D-друку: як Україна стає першою в будівництві за допомогою інновацій. 2023. URL : https://thepage.ua/ua/experts/3d-druk-dlya-vidbudovi-zrujnovanoyi-infrastrukturi-yak-vikoristati

УДК 330.3:355.01(477)

А. Ю. Липкань,
здобувач третього (PhD)
рівня вищої освіти,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0009-0005-7730-3071

ЕКОНОМІЧНА СТІЙКІСТЬ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АНАЛІЗ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ЗАГРОЗ ТА СПОСОБИ ВІДНОВЛЕННЯ

Економічна стійкість визначається як здатність економіки протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам, забезпечуючи конкурентоспроможність і збалансоване зростання, незважаючи на деструктивні впливи [1]. У воєнний період ця стійкість зазнає значного тиску через руйнівні наслідки війни. С. Попова та Л. Попова наголошують на взаємозв'язку економічної, воєнної та соціальної безпеки, що є критичним у контексті воєнного стану[2]. Г. Ситник підкреслює важливість захисту економічних інтересів від воєнних загроз [3]. В. Мартиненко додає, що економічна безпека залежить від стійкості до глобальних криз, що актуально для України під впливом війни [4; 5]. Р. Пустовійт акцентує на ролі держави в забезпеченні економічних потреб у воєнний час [6], а О. Солодовнік пропонує комплексний підхід до оцінки безпеки [7]. У своїх попередніх працях актор доводить, що деструктивні наслідки війни, такі як неформальна зайнятість і безробіття, суттєво послаблюють економічну стійкість [8–10].

У довоєнний період економіка України демонструвала відносну стабільність, попри вплив глобальних криз. Зростання ВВП у 2004 і 2007 роках сягало 11,8 % і 8,2 % відповідно, але криза 2009 року призвела до спаду на 15,1 % [11]. Основними загрозами економічній стійкості були тінізація економіки, дефіцит платіжного балансу та безробіття [10]. Тінізація зменшувала прозорість і податкові надходження, послаблюючи економічну базу. Безробіття, яке зростало в кризові роки, впливало на економічну активність, створюючи передумови для деструктивних ефектів у майбутньому. Дефіцит платіжного балансу вказував на вразливість до зовнішніх факторів, що стало основою для подальших проблем у воєнний період [10]. Цей період характеризувався меншою волатильністю порівняно з воєнним, але вже тоді проявлялися структурні слабкості.

З початком війни у 2014 році економічна стійкість України зазнала значного деструктивного впливу. Спад ВВП у 2014–2015 роках склав 6,6 % і 9,8 %, а у 2022 році, після повномасштабного вторгнення, досягнув 28,8 % [11]. Автор виділяє ключові деструктивні загрози: безробіття, неформальну зайнятість, інфляцію,

дефіцит платіжного балансу та розрив у темпах економічного зростання [10]. Безробіття, яке у 2022 році сягнуло 21 %, послабило економічну активність. Неформальна зайнятість, що зросла до 30% у 2023 році, стала наслідком спроб виживання, але призвела до зменшення бюджетних надходжень. Інфляція у 2022 році досягла 127 %, ускладнивши економічну стабільність [12]. Ці деструктивні ефекти війни посилили економічну нестабільність, загрожуючи економічній безпеці країни.

Порівняння довоєнного та воєнного періодів виявило зростання економічної нестабільності після 2014 року. Волатильність ВВП зросла з 7,1 % до 10,7 %, що свідчить про деструктивний вплив війни [10]. У воєнний період з'явилася неформальна зайнятість як значуща загроза, яка послаблює економічну стійкість через зменшення бюджетних надходжень і соціальних гарантій. Безробіття та інфляція додатково погіршують ситуацію, ускладнюючи економічне відновлення. Таким чином, деструктивні наслідки війни посилили економічні загрози, що мають прямий вплив на економічну стабільність.

Для подолання деструктивного впливу війни необхідно впровадити комплексні заходи. Зниження безробіття (21 % у 2022 р.) потребує програм створення робочих місць у постраждалих регіонах і секторах, а також перекваліфікації працівників [9]. Формалізація економіки (30 % неформальної зайнятості у 2023 р.) вимагає спрощення бізнес-процедур, зниження податків і просвітницьких кампаній [8]. Контроль інфляції (127 % у 2022 р.) потребує посилення монетарної політики та міжнародної фінансової підтримки [12]. Інтеграція з європейськими ринками та інвестиції в інновації сприятимуть конкурентоспроможності [5]. Ці заходи, на нашу думку, допоможуть відновити економічну стійкість і зміцнити економічну безпеку України [10].

Отже, у ході проведеного дослідження обґрунтовано, що деструктивні наслідки війни посилили макроекономічні загрози економічній стійкості України, зокрема безробіття, неформальну зайнятість та інфляцію, що впливають на економічну безпеку. Порівняння довоєнного та воєнного періодів підкреслює потребу в цільових заходах. Рекомендації щодо створення робочих місць, формалізації економіки та стабілізації цін сприятимуть відновленню економічної стійкості в умовах воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277. URL : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13

2. Попова С. М., Попова Л. М. Основні складові національної безпеки. *Наше право*. 2013. № 13. С. 54–60. URL : http://surl.li/kesrx

3. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади). К. : НАДУ, 2012. 544 с. URL : https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2014/02/Derzhavne-upravlinnya-u-sferi-natsionalnoyi-bezpeki.pdf

4. Мартиненко В. В. Загрози економічній безпеці України в контексті викликів глобалізації. *Економічний часопис – XXI*. 2011. Випуск 115, № 7–8. С. 40–43. URL : http://ea21journal.world/index.php/ea-v115-12/

5. Мартиненко В. В. Оцінка впливу глобалізації на стан економічної безпеки України. *Бізнес Інформ*. 2013. № 10. С. 35–43. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2013_10_7

6. Пустовійт Р. Ф. Військово-економічна безпека держави. *Економіка та держава*. 2016. № 7. С. 23–28. URL : http://www.economy.in.ua/ ?op=1&z=3552&i=2

7. Солодовнік О. О. Основні підходи до оцінювання економічної та фінансової безпеки: сутність і напрями вдосконалення. *Бізнес Інформ*. 2021. № 2. С. 6–12. DOI : https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-2-6-12

8. Липкань А. Ю. Загрози економічній безпеці України в умовах воєнного стану. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2023. Вип. 3 (92). С. 45–59. DOI : https://doi.org/10.32782/2520-2200/2023-3-7

9. Липкань А. Ю. Статистична оцінка макроекономічних загроз економічній безпеці України в умовах російсько-української війни. *Збірник наукових праць Державного податкового університету*. 2024. № 1. С. 42–47. URL : https://doi.org/10.32782/2617-5940.1.2024.6

10. Липкань А. Ю. Моделювання макроекономічних загроз економічній безпеці України в умовах воєнного стану: мультиваріативний підхід. *Соціальний розвиток: економіко-правові проблеми*. 2025. № 4. URL : https://doi.org/10.70651/3083-6018/2025.4.14

11. Статистична інформація / Державна служба статистики України. 2025. URL : https://ukrstat.gov.ua/

12. Карпенко О. І. Економічна безпека країни та міжнародні рейтинги: аналіз та інструменти оцінювання. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*. 2023. № 3 (109). С. 5–12. DOI : https://doi.org/10.37734/2409-6873-2023-3-1

УДК 336.71‑021.387(477)

Я. В. Лінчук,
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
О. Б. Жарікова,
канд. екон. наук, доцент,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-1259-1712

ОЦІНКА СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ 2025 РОКУ: ПІДХОДИ ТА РЕГУЛЯТОРНІ ЗАСАДИ

Національний банк України (далі – НБУ) продовжує активну діяльність, спрямовану на забезпечення стабільності банківської системи України. З цією метою було затверджено «Технічне завдання з оцінки стійкості банків і банківської системи України на 2025 рік», що визначає методологічні підходи, ключові параметри та процедури проведення стрес-тестування та оцінки ризиків у фінансово-кредитному секторі [1–3].

На основі цього документа НБУ застосовує комплексний підхід до аналізу стійкості банківської системи, зокрема шляхом оцінки капітальної адекватності, ліквідності, кредитного та ринкового ризику. У 2025 році особлива увага приділиться впливу макроекономічних факторів, геополітичних ризиків і цифровізації фінансових послуг. Стрес-тестування передбачає сценарний аналіз, що охоплює як базові, так і шокові сценарії для прогнозування потенційних викликів.

Ключовими регуляторними засадами залишаються імплементація стандартів Базеля III, адаптація до європейських вимог фінансового моніторингу та удосконалення механізмів управління ризиками. Оцінка стійкості банківської системи сприяє зміцненню фінансової стабільності, підвищенню довіри інвесторів і посиленню захисту вкладників, що є важливим чинником економічного розвитку України [1–3].

Основною метою цього документа є підвищення рівня прозорості, зміцнення довіри до фінансових установ, а також підготовка банківської системи до можливих викликів. При розробці Технічного завдання було враховано міжнародні стандарти та найкращі практики у сфері банківського нагляду [1; 2]. Оцінка стійкості дозволить ідентифікувати вразливі місця у фінансовій системі, визначити потенційні ризики та

сприятиме розробці стратегічних заходів для подальшого розвитку банківського сектору України.

Документ також регламентує взаємодію між НБУ та банківськими установами під час проведення оцінки. Зокрема, банки зобов'язані надавати необхідні дані для забезпечення повноти та точності аналізу [1].

Відновлення щорічної оцінки стійкості фінансових установ є важливим кроком до підвищення здатності банківського сектору протистояти актуальним та потенційним викликам. Проведення такої оцінки передбачено у рамках міжнародних зобов'язань України, зокрема Меморандуму про економічну та фінансову політику з Міжнародним валютним фондом (МВФ) та Програми фінансової підтримки Європейського Союзу [1].

У 2025 році оцінка стійкості банків здійснюватиметься відповідно до «Положення про здійснення оцінки стійкості банків і банківської системи України», з урахуванням положень постанови Правління Національного банку України від 16 грудня 2024 року № 149 «Про особливості здійснення оцінки стійкості банків і банківської системи України у 2025 році» [1].

Згідно із затвердженою концепцією оцінки стійкості комерційних банків і банківської системи України у 2025 році, процес оцінювання передбачає три основні етапи:

– Оцінка якості активів (Asset Quality Review – AQR), яка здійснюватиметься незалежними аудиторами станом на 1 січня наступного року.

– Екстраполяція отриманих результатів на всі банки за необхідності для узагальнення висновків щодо стійкості банківського сектору.

– Стрес-тестування найбільших комерційних банків на основі базового та несприятливого макроекономічного сценаріїв із визначенням необхідних рівнів нормативів достатності капіталу.

Ця методологія дозволить комплексно оцінити фінансову стійкість банківської системи та виявити потенційні ризики для її подальшої стабілізації та розвитку [1; 2; 3].

Стрес-тестування у 2025 році зможе пройти 21 банківська установа, на які припадає понад 90 % активів банківської системи. Комерційні банки України відібрано за трьома критеріями: розмір зважених на ризик активів, обсяг залучених від домогосподарств депозитів та обсяг наданих домогосподарствам чистих кредитів [1–3]. Так, за даними в таблиці 1 можна побачити характеристику оцінки стійкості банківської системи України в 2023–2025 рр.

Таблиця 1 – Оцінка стійкості банківської системи України у 2025 р.

Показник	2023	2024	2025 (прогноз)	Коментар
Кількість діючих банків	65	63	62	Тенденція до скорочення через консолідацію
Достатність капіталу (норматив Н2, %)	21.3	20.1	19.5	Вище мінімального рівня (10 %)
Рівень проблемних кредитів (NPL, %)	29.7	26.1	22.0	Поступове покращення кредитного портфеля
Ліквідність банків (норматив LCR, %)	145	138	130	Зберігається на стабільному рівні
Рентабельність капіталу (ROE, %)	22.5	18.9	16.0	Зменшується через макроекономічний тиск
Рівень покриття резервами проблемних кредитів (%)	91.2	94.0	96.5	Зростає, що свідчить про покращення резервування
Інфляція (річна, %)	26.6	13.5	8.2	Впливає на процентну політику банків
Облікова ставка НБУ (%)	25	15.5	13.0	Знижується, стимулює кредитування

Джерело: сформовано автором самостійно.

З таблиці 1 можна зробити висновок, що спостерігається поступове покращення стійкості банківської системи України за період 2023–2025 рр. Спостерігається зниження частки проблемних кредитів, зростання рівня резервування та стабільно високі показники ліквідності. Водночас зменшується рентабельність капіталу, що зумовлено макроекономічними викликами. Зниження облікової ставки та інфляції свідчить про сприятливі умови для відновлення кредитування. Загалом банківська система демонструє адаптивність та поступове зміцнення в умовах регуляторних змін і економічної трансформації.

Отже, регулярна оцінка фінансової стійкості комерційних банків в Україні здійснювалася з 2018 року щорічно, за винятком 2020 та 2022 рр., коли оцінка не проводилася через коронакризу та повномасштабне вторгнення. Після перерви оцінка була поновлена у 2023 р. За результатами цієї оцінки більшість банків в Україні мали достатній капітал, а банківська система загалом – високий запас міцності, водночас окремі банки виконують погоджені з НБУ програми капіталізації (реструктуризації).

Стійкість банківської системи України у 2025 році залежатиме від макроекономічних викликів, регуляторних змін та адаптації фінансових установ до нових ризиків. Основні підходи до оцінки включають аналіз ліквідності, достатності капіталу, кредитного ризику та операційної ефективності банків. Важливу роль відіграє Національний банк України, який здійснює регуляторний нагляд, впроваджує стрес-тестування та розробляє антикризові заходи. У контексті інтеграції до європейського

фінансового простору посилюється роль міжнародних стандартів регулювання. Визначення ефективних механізмів стійкості банківської системи є ключовим для забезпечення фінансової безпеки країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Затверджено технічне завдання для здійснення оцінки стійкості банків і банківської системи у 2025 році / НБУ : вебсайт. URL : https://bank.gov.ua/ua/news/all/zatverdjeno-tehnichne-zavdannya-dlya-zdiysnennya-otsinki-stiykosti-bankiv-i-bankivskoyi-sistemi-u-2025-rotsi (дата звернення 30.12.2024).

2. Zharikova O. B., Cherkesenko K. I. Bank assuance: new challenges and prospects for development in Ukraine. *Scientific Journal "Bioeconomics and Agrarian Business"*. NUBiP. 2020. Issue 4. № 3. Pp. 76–87. URL : http://dx.doi.org/10.31548/bioeconomy

3. Національний банк України : офіційний вебсайт. URL : https://bank.gov.ua/ (дата звернення 12.03.2025).

УДК 330.342.146:338.1(477)

А. С. Ліщина,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
ORCID ID 0009-0000-2474-0984
Науковий керівник:
М. О. Скорик,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0003-3291-706X

ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ «ЗЕЛЕНОГО» ПІДПРИЄМНИЦТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Війна в Україні, попри весь її руйнівний вплив, парадоксально створює передумови для прискореного розвитку «зеленого» підприємництва. Я розглядаю це не просто як бажаний напрямок, а як стратегічну необхідність, що відповідає як нагальним потребам сьогодення, так і довгостроковим цілям європейської інтеграції та післявоєнної відбудови України. Іншими словами, ми можемо перетворити виклики, спричинені війною, на унікальні можливості для «зеленої» економіки.

Основними факторами впливу війни на український агросектор стали скорочення посівних площ (у 2024 році на 20 % порівняно з 2021 роком), пошкодження виробничих будівель, споруд й обладнання, зростання цін на добриво та дизельне паливо, блокада чорноморських портів. Всі ці фактори суттєво зменшили доходи українських фермерів й агрокомпаній [1].

Руйнування енергетичної інфраструктури створює нагальну потребу у відновлюваних джерелах енергії**.** Це відкриває значні можливості для підприємств, що спеціалізуються на сонячній, вітровій та біоенергетиці, оскільки такі рішення сприяють децентралізації енергосистеми та значно підвищують її стійкість до зовнішніх загроз. Прагнення кожної громади до енергетичної автономності стимулює високий попит на локальні "зелені" енергетичні рішення**.**

Війна генерує величезні обсяги будівельних та інших відходів, що, попри трагічність ситуації, створює унікальні можливості для розвитку підприємництва у сфері управління відходами. Бізнес, що спеціалізується на сортуванні, переробці та повторному використанні цих матеріалів, може трансформувати їх у цінну вторинну сировину або навіть нові будівельні матеріали, необхідні для відбудови. Це не лише екологічно доцільно, а й економічно вигідно, адже зменшує потребу у первинних ресурсах. Додатково, війна посилила усвідомлення необхідності ефективної переробки

побутових та промислових відходів, що є критично важливим для майбутнього вступу України в Європейський Союз.

Одночасно масштабні проєкти з відбудови житлового фонду та інфраструктури відкривають колосальні можливості для впровадження енергоефективних технологій. Це стосується як комплексної теплоізоляції будівель, так і широкого впровадження енергоощадного обладнання у всіх сферах. Підприємства, що пропонують такі інноваційні рішення, будуть мати значний попит, оскільки енергоефективність стає не просто економією, а запорукою стійкості та відновлення.

Проблеми із забрудненням водних ресурсів та руйнуванням водопровідних систем, спричинені війною, у майбутньому стимулюватимуть розвиток бізнесу у сфері водоочищення. Це стосується як очищення питної води, так і стічних вод, а також впровадження водоощадних технологій як у промисловості, так і в повсякденному житті.

Крім того, попри військові дії, спостерігатиметься й зростання попиту на органічну та екологічно чисту сільськогосподарську продукцію. Ця тенденція може стати потужним рушієм для розвитку підприємств, що спеціалізуються на органічному виробництві та відновленні родючості ґрунтів**,** що є критично важливим для продовольчої безпеки та сталого розвитку аграрного сектору України.

Однак, незважаючи на всі перспективи, розвиток «зеленого» підприємництва під час війни стикнеться зі значними ризиками та викликами. Ключовими серед них є безпекові загрози, які безпосередньо впливають на інвестиційну привабливість та ставлять під загрозу довгострокове планування процесів із залученням іноземних інвестицій та державних грантів. Окрім цього, існує суттєвий виклик у вигляді конкуренції з дешевшими, проте менш екологічними рішеннями, які можуть бути більш привабливими в умовах обмежених ресурсів та потреби у швидкому відновленні. Ці фактори вимагають системного підходу для їх подолання.

Для повної реалізації значного потенціалу «зеленого» підприємництва в умовах війни необхідні скоординовані та системні дії. Насамперед це передбачає активну державну підтримку, що має виражатися не лише у наданні грантів та пільгових кредитів, а й у розробці чіткого, прозорого законодавства, повністю синхронізованого з європейськими нормами. Це забезпечить передбачуваність та стабільність для інвесторів.

Критично важливим аспектом є залучення міжнародної фінансової та технічної допомоги, адже іноземні інвестиції та експертиза стануть потужним каталізатором розвитку. Паралельно необхідно акцентувати увагу на розвитку інновацій та досліджень і розробок у сфері «зелених» технологій, створюючи умови для виникнення нових, унікальних рішень.

Не менш важливою є кадрова політика: забезпечення навчання та підвищення кваліфікації фахівців, здатних працювати з сучасними «зеленими» технологіями.

Останнім ключовим аспектом для успіху є інтеграція «зелених» принципів у всі плани післявоєнної відбудови України. Це означає не просто відновлення, а застосування принципу Відбудувати краще, ніж було, що дозволить не тільки відновити зруйноване, а й модернізувати країну відповідно до сучасних екологічних стандартів.

В умовах воєнного стану розвиток «зеленого» підприємництва в Україні набуває стратегічного значення як інструмент забезпечення економічної стійкості, екологічної безпеки та інноваційного відновлення. Війна актуалізує потребу у трансформації господарської діяльності відповідно до принципів сталого розвитку, зокрема через впровадження ресурсозберігаючих технологій, енергоефективних рішень та екологічно орієнтованих бізнес-моделей. Зовнішньополітична інтеграція України до європейського простору, зростання міжнародної донорської підтримки та суспільний запит на екологічну відповідальність формують сприятливі умови для активізації «зеленого» підприємництва навіть в умовах воєнного стану. Таким чином, його розвиток має потенціал стати ключовим чинником сталого економічного зростання в післявоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зінченко О. А., Яковенко В. С. Діагностика потенціалу ринку зеленого інвестування: підходи та принципи в реаліях України. URL : https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3b40119f-1e19-4c62-adfa-795ffa0ba2b0/content

2. Як війна впливає на аграрний сектор в Україні. URL : https://dyvys.info/2024/01/02/vijna-vplyvaye-na-agrarnyj-sektor-v-ukrayini/

3. Волосюк М. В., Степанко Т. О., Максимова І. І. Економічні механізми стимулювання зелених інвестицій та підприємництва. URL : file:///C:/Users/liuda/Desktop/3674-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-3589-1-10-20240409.pdf

4. Федоренко С. В., Василенко Л. О. Шляхи вирішення проблем розвитку екологічного підприємництва в умовах післявоєнної відбудови України. URL : https://nayka.com.ua/index.php/agrosvit/article/view/2975/3011

УДК 330.16

В. Є. Лукачина,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Л. Л. Лазебник,
д-р екон. наук, професор,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0003-2234-4093

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО СЕРЕД МОЛОДІ: СПОСІБ ДО СТІЙКОГО РОЗВИТКУ

У контексті сучасних викликів, спричинених війною, економічною нестабільністю та соціальними потрясіннями, соціальне підприємництво стає важливим інструментом вирішення суспільно значущих проблем. Молодь, як драйвер інновацій та суспільних змін, активно долучається до створення соціально орієнтованих бізнесів, поєднуючи прибутковість з користю для суспільства [1; 5]. Соціальне підприємництво – це вид діяльності, метою якого є не лише отримання прибутку, а й досягнення позитивного соціального ефекту: допомога вразливим групам, охорона довкілля, розвиток локальних громад [2]. Воно передбачає інноваційні підходи до вирішення соціальних проблем, використання частини прибутку на суспільні потреби та прозорість у діяльності. В Україні цей напрям набуває особливої актуальності, адже країна переживає глибоку соціальну трансформацію[5].

Молодіжні соціальні ініціативи вирізняються креативністю, мобільністю та готовністю до змін. Прикладом можуть бути такі проєкти, як «Япомога», що залучає молодь до фандрейзингу для ЗСУ, або ініціативи Української соціальної академії, де молоді підприємці реалізовують освітні, екологічні й інклюзивні проєкти [2; 6]. Такі підприємства не лише створюють робочі місця, а й сприяють формуванню громадянського суспільства, підвищують соціальну згуртованість та розвивають економіку громад [3].

Особливо важливим є те, що соціальне підприємництво може реалізовуватись із мінімальним стартовим капіталом. Молоді підприємці часто використовують краудфандинг-платформи, соціальні мережі, гранти міжнародних організацій як інструменти запуску своїх ініціатив. Одним з прикладів є діяльність фонду UASIF, який підтримує молодіжні проєкти сталого розвитку в Україні [3].

Ключову роль у розвитку соціального підприємництва відіграє синергія між державними програмами, міжнародною допомогою (зокрема, USAID, ЄБРР), громадськими організаціями та освітніми закладами. Молодь потребує менторської підтримки, доступу до фінансування, платформ для навчання та обміну досвідом [4; 6].

Соціальне підприємництво відповідає Цілям сталого розвитку ООН, зокрема:

– Ціль 4: якісна освіта;

– Ціль 8: гідна праця та економічне зростання;

– Ціль 10: зменшення нерівності [4].

Його підтримка – це інвестиція у стабільне майбутнє України. Соціальне підприємництво формує нову економічну модель, де бізнес не тільки орієнтується на прибуток, але й вирішує актуальні проблеми суспільства.

Соціальне підприємництво серед молоді – це не лише тренд, а й стратегічний ресурс повоєнного відновлення країни. Його розвиток сприяє формуванню активної громадянської позиції, економічної самостійності молоді, інклюзивності та екологічної відповідальності. Створення умов для підтримки таких ініціатив має стати пріоритетом як для державної політики, так і для бізнес-спільноти [1; 5].

Повоєнного відновлення України соціальне підприємництво виступає не тільки джерелом зайнятості, а й інструментом формування економічної стабільності в громадах. Це особливо важливо в регіонах, які зазнали руйнувань і мають високий рівень безробіття серед молоді. За підтримки локальних органів влади соціальні підприємства можуть взяти на себе частину соціальних функцій держави, таких як забезпечення послуг для вразливих верств населення або реалізація програм реінтеграції ветеранів війни [5].

Освітній компонент також відіграє важливу роль у розвитку молодіжного соціального підприємництва. Проведення тренінгів, хакатонів, програм менторства створює умови для розвитку лідерського потенціалу молоді. Такі програми, як Social Impact Award, Impact Business, діють в Україні вже кілька років і доводять ефективність підходу «навчання через дію» [6].

Варто також підкреслити роль цифрових технологій. Саме цифрова трансформація робить соціальне підприємництво більш доступним. Використання соціальних мереж, електронної комерції, онлайн-платформ для збору коштів (GoFundMe, Spilnokosht) дозволяє молоді досягати значного охоплення аудиторії навіть з обмеженими ресурсами [3].

Незважаючи на позитивні зрушення, соціальне підприємництво в Україні стикається з низкою бар'єрів. Серед них відсутність чіткого правового статусу соціального підприємця, низький рівень обізнаності у регіонах, складність у доступі до фінансування. Подолання цих бар’єрів можливе через комплексну політику, яка поєднує законодавче визнання, податкові стимули та розвиток інфраструктури підтримки [5; 6].

Узагальнюючи, можна зазначити, що молодіжне соціальне підприємництво – це явище, яке формує нову парадигму розвитку: інноваційну, відповідальну, орієнтовану на довгострокову цінність. Його активна підтримка відповідає стратегії розбудови сильної, інклюзивної та сталої України. Перетворення молодих ідей на реальні бізнеси з соціальним впливом – це інвестиція не лише в економіку, а й у майбутнє країни [1; 4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Social Enterprise UK. All about social enterprise. URL : https://www.socialenterprise.org.uk/all-about-social-enterprise/

2. Соціальне підприємництво в Україні / Ukrainian Social Academy. URL : https://social-academy.com.ua/

3. Youth Sustainable Ideas Fund – UASIF / Офіційний вебсайт. URL : https://uasif.org/

4. United Nations. Sustainable Development Goals. URL : https://sdgs.un.org/goals

5. Соловйова Т. О. Соціальне підприємництво в Україні: тенденції розвитку та державна підтримка. *Економіка та держава.* 2022. № 11. С. 18–22.

6. Гуменна Ю. І. Соціальне підприємництво як фактор інклюзивного розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2023. Вип. 2 (74). С. 135–139.

УДК 334.061.2

А. В. Малинка,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
ORCID ID 0009-0003-6041-1178
Науковий керівник:
О. І. Зайцева,
канд. екон. наук, професор,
Державний торговельно-економічний
університет,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-7250-6292

ОНЛАЙН-ВОЛОНТЕРСТВО: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ МОЛОДІЖНИХ ІНІЦІАТИВ ТА БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Волонтерство стало невід'ємною частиною соціального життя з початком повномасштабного вторгнення, коли суттєво зросла потреба в фізичній та емоційній підтримці населення, особливо, незахищених його верств. З розвитком цифрових технологій багато суспільних галузей адаптувалися до нових реалій і волонтерська діяльність не стала виключенням, як нова форма діяльності в контексті молодіжних та бізнес-ініціатив.

Онлайн-волонтерство (віртуальне, цифрове або кіберволонтерство) – це форма добровільної діяльності, яка здійснюється дистанційно в мережі Інтернет. Ключовими особливостями роботи є відсутність оплати та орієнтація на суспільну користь [1, с. 100].

Переваги онлайн-волонтерства полягають у гнучкості, доступності та можливості масштабування. Користувачі можуть долучатися до допомоги з будь-якого місця світу, у зручний час, витрачаючи певну кількість годин на тиждень. Цей формат дозволяє вільно реалізовувати власні ініціативи та ефективно використовувати наявні навички у сфері дизайну, копірайтингу, перекладу, IT, комунікацій або аналітики на благо суспільства [2].

Прикладами актуальної онлайн-волонтерської діяльності є написання та переклад текстів, створення вебсайтів, робота із чат-ботами, допомога громадським організаціям у веденні сторінок у соціальних мережах, протидія ворожій пропаганді, надання професійних консультацій, а також робота у кол-центрах гуманітарних штабів і центрах прийому та підтримки внутрішньо переміщених осіб.

Зі сторони бізнесу онлайн-волонтерство виступає як ефективний інструмент реалізації корпоративної соціальної відповідальності. Віртуальне волонтерство має багато переваг, які підприємці можуть використовувати для масштабування та покращення репутації [3].

Вимушена міграція молоді й відповідно втрата висококваліфікованих фахівців на підприємствах створили нові виклики для ринку праці та соціальної сфери. Проте саме ці обставини стимулювали розвиток дистанційної роботи та онлайн-волонтерства**,** відкривши нові можливості як для бізнесу, так і для громадських ініціатив. Ці зміни не лише спричинили появу нових управлінських практик, а й значно підвищили важливість психологічної підтримки в колективах, що критично впливає на ефективність та мотивацію учасників волонтерських і бізнес-процесів [4, с. 91–92].

Для збільшення мотивації молодих працівників компанії займаються підготовкою волонтерів через тренінги, відеозустрічі або інструкції, що допомагає їм ефективно долучатися до роботи, оскільки волонтери, які відчувають зв’язок з діяльністю та бачать позитивний результат своєї роботи, частіше беруть участь у нових проєктах і залишаються активними.

Використання волонтерських програм у рамках корпоративної культури стимулює розвиток навичок командної роботи, лідерства і соціальної емпатії серед співробітників. Крім того, бізнес може інтегрувати цифрові платформи для організації фандрейзингу, маркетингових кампаній з підтримки соціальних проєктів, а також партнерств з громадськими організаціями, що підвищує загальну ефективність та суспільний вплив таких ініціатив [3].

Сучасні технології в міжнародному просторі вже відкривають нові горизонти для онлайн-волонтерства. Останнім трендом у соцмережах стали «TikTok-марафони», які інфлюенсери та користувачі запускають для підтримки корисних справ, закликаючи переглядати відео на користь друзів і незнайомців. [5]. В Україні ця практика набирає обертів і використовується як ефективний інструмент здійснення донатів і привертання уваги до важливих ініціатив.

Міжнародні тренди в онлайн-волонтерстві, такі як використання штучного інтелекту, доповненої та віртуальної реальності, мікроволонтерства, гіперперсоналізації завдань і автоматизації процесів, відкривають нові можливості для молодіжних та бізнес-ініціатив [6]. У майбутньому штучний інтелект та технології доповненої й віртуальної реальності допоможуть легше та швидше створювати й поширювати контент, покращувати комунікацію та зроблять освітні процеси для залучення нових волонтерів більш ефективними. Гіперперсоналізація дозволить кожному виконувати завдання відповідно до своїх навичок, а автоматизація процесів значно полегшить організацію і координацію корпоративного волонтерства.

Підсумовуючи, варто зазначити, що онлайн-волонтерство є не лише відповіддю на сучасні виклики, а й потужним інструментом для розвитку молодіжних ініціатив

та бізнесу в Україні. Ця активна соціальна діяльність мобілізує ресурси, забезпечує гнучкість, дозволяє використовувати навички та інтегрувати інноваційні технології. Подальший розвиток онлайн-волонтерства є ключовим для формування активного громадянського суспільства та підтримки сталого розвитку України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Котелевець А. Волонтерство онлайн: виклики сьогодення. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2021. № 1 (6). С. 98–104. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/srso_2021_1_12

2. Why Should I Become A Virtual Volunteer. Blog Chezuba. *Corporate Social Responsibility Platform*. URL : https://www.chezuba.com/blog/why-should-i-become-a-virtual-volunteer

3. Top 7 Benefits Of Virtual Volunteering and Ways To Engage. *Scalable Corporate Volunteering Programs. Goodera*. URL : https://www.goodera.com/blog/benefits-of-virtual-volunteering

4. Зайцева О. І., Набока Р. М., Шумаков В. О. Формування екосистеми інтегрованих маркетингових бренд-комунікацій в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Льотної академії. Економіка, менеджмент та право* : збірник наукових праць. Київ : Центр учбової літератури, 2022. Вип. 6. С. 89–96. URL : https://doi.org/10.33251/2707-8620-2022-6-89-96

5. Boosting volunteerism through virtual and one-off experiences / Tony Martin. URL : https://blog.candid.org/post/one-off-virtual-volunteering-experiences-boost-nonprofit-volunteerism/

6. 10 Volunteering Trends Of The Future / Lugh Studio. URL : https://lughstudio.com/volunteering-trends/

УДК 658.589

І. В. Мануільчик,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Г. П. Ляшенко,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0001-6560-9931

ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ТА ІННОВАЦІЙНИЙ БІЗНЕС ЯК ПЛАТФОРМА ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

У період повоєнної трансформації України саме технологічний та інноваційний бізнес здатен забезпечити системну модернізацію економіки, посилення міжнародної конкурентоспроможності та стійке зростання. В умовах постконфліктного відновлення традиційні моделі господарювання поступаються місцем гнучким, цифровим і наукоємним підходам до ведення бізнесу.

Після закінчення бойових дій країна стикається не лише з проблемами руйнації, а й із необхідністю побудови економіки нового типу — орієнтованої на експорт, ефективне використання ресурсів і інтеграцію до глобальних ланцюгів вартості. У цьому контексті технологічне підприємництво стає не просто джерелом інновацій, а ключовим інструментом подолання структурних дисбалансів.

По-перше, сучасні технології дозволяють ефективно заміщувати втрачені виробничі потужності завдяки гнучким виробничим системам, 3D-друку, автоматизації. Це особливо важливо для малих і середніх підприємств, що формують основу економіки.

По-друге, цифрові сервіси (від фінтеху до агротехнологій) забезпечують швидкий масштаб та доступ до нових ринків без необхідності капіталомістких інвестицій. Українські ІТ-компанії вже сьогодні демонструють здатність працювати у складних умовах, зберігаючи глобальну клієнтську базу.

По-третє, людський капітал відіграє вирішальну роль у формуванні інноваційного середовища. Україна має потужний освітній потенціал, зокрема в галузі технічних наук, математики та ІТ. Формування сприятливого клімату для розвитку молодіжного підприємництва, запуск освітніх хабів та підтримка університетських стартап-лабораторій має стати пріоритетом у стратегії національного відновлення.

Ще одним важливим чинником є міжнародне партнерство. Повномасштабне вторгнення РФ спричинило небачену хвилю солідарності з боку країн Заходу. Програми Horizon Europe, Digital Europe, USAID, EIT Digital відкривають широкі можливості для спільних проєктів у сфері R&D. Саме інтеграція у глобальні інноваційні ланцюги доданої вартості може забезпечити якісно новий рівень розвитку національної економіки.

Важливою умовою реалізації потенціалу технологічного підприємництва є поєднання приватних ініціатив із державною підтримкою. Зокрема, через грантові програми, податкові стимули, доступ до інфраструктури та міжнародного фінансування. Саме у таких рамках можуть розвиватися продукти подвійного призначення, що зберігатимуть військову ефективність та мають перспективу на цивільному ринку.

Отже, технологічний та інноваційний бізнес – це не лише засіб економічного прориву України, а й платформа формування нової філософії управління, співпраці та інтеграції до світової економіки. Успішна реалізація потенціалу цієї сфери дозволить не просто відновити зруйновану інфраструктуру, а побудувати нову країну – цифрову, динамічну, відкриту для світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Програма уряду з повоєнного відновлення економіки. URL : https://www.kmu.gov.ua
2. Horizon Europe: Innovation for Ukraine. URL : https://research-and-innovation.ec.europa.eu
3. Технологічна модернізація у післявоєнний період / Аналітичний центр CASE Україна. URL : https://case-ukraine.org.ua
4. Ukrainian Startup Fund / Офіційний вебсайт. URL : https://usf.com.ua
5. Екосистема для інноваційного бізнесу / Diia.City. URL : https://diia.city

УДК 336.717

Д. Марисич,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Н. В. Параниця,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0003-3682-4979

ПРОВЕДЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО АУДИТУ: ПЕРЕВАГИ ТА РИЗИКИ

Воєнний стан в Україні суттєво вплинув на умови здійснення аудиторської діяльності. Було створено обмеження пересування, ризики безпеки та релокація підприємств сприяли поширенню дистанційного формату аудиту. У цих умовах виникає потреба в науковому переосмисленні методології, технологій та етичних аспектів дистанційного аудиту.

Дистанційний аудит – це форма проведення аудиту, за якої взаємодія між аудитором та об'єктом перевірки відбувається переважно через електронні канали комунікації без фізичної присутності на підприємстві. Такий підхід базується на використанні цифрових інструментів: хмарних сховищ, відеоконференцій, електронного документообігу, спеціалізованого програмного забезпечення для аудиту.

Перевагами проведення дистанційного аудиту є:

– гнучкість у плануванні аудиторських процедур. Тобто аудитори можуть працювати з декількома об'єктами одночасно, що підвищує ефективність використання ресурсів;

– підвищення безпеки персоналу – це особливо актуальна перевага в умовах воєнного часу. Дистанційний формат дозволяє уникати фізичних ризиків, пов’язаних із відвідуванням небезпечних регіонів;

– зниження витрат на логістику для аудитора сприяє економії як для аудиторської фірми, так і для клієнта;

– скорочення впливу людського чинника, зокрема неформального тиску з боку керівництва підприємства, може сприяти об'єктивнішій оцінці інформації.

Не менш важливим є розгляд ризиків дистанційного аудиту. Насамперед йдеться про обмежений доступ до первинної документації, яка може зберігатися виключно у паперовій формі. У таких випадках аудитори змушені покладатися на скановані копії, які легше підробити або спотворити.

Ще одним викликом є обмеженість у спостереженні за фізичними процесами, наприклад інвентаризацією або операціями з матеріальними активами. Онлайн-формати не завжди дозволяють аудиторським фірмам здійснити незалежне підтвердження наявності активів, що знижує рівень достовірності висновків.

Особливої уваги потребує питання інформаційної безпеки. Використання відкритих каналів зв'язку, збереження конфіденційних даних у хмарних сервісах створює загрозу витоку інформації.

Також виникають етичні дилеми, пов'язані із верифікацією особистості осіб, які надають документи, та автентичністю цифрових підписів. Відсутність фізичної присутності унеможливлює перевірку певних комунікаційних сигналів (мови тіла, інтонацій), що може обмежити здатність аудитора виявляти шахрайські дії.

Крім того є важливим регуляторні та методологічні аспекти. Наразі в Україні відсутній окремий стандарт або методичні рекомендації щодо проведення дистанційного аудиту. Хоча низка Міжнародних стандартів аудиту (МСА), зокрема МСА 500 «Аудиторські докази», передбачають можливість використання електронних доказів. Водночас аудиторам необхідно забезпечити, щоб такі докази відповідали критеріям надійності, достовірності та релевантності.

Впровадження дистанційного аудиту вимагає оновлення програм підготовки аудиторів, зокрема в аспектах ІТ-компетентностей, управління ризиками та кібербезпеки. Очікується, що після завершення воєнного стану дистанційний аудит залишиться одним із домінантних форматів, з огляду на свою гнучкість та економічну ефективність.

Висновки. Дистанційний аудит є відповіддю на виклики сьогодення, який дозволяє зберігати безперервність аудиторських перевірок в умовах воєнного стану. Водночас він потребує серйозного вдосконалення інструментарію, регуляторного забезпечення та етичного контролю. Подальший розвиток цього формату можливий лише за умови балансу між технологічними можливостями та принципами незалежності, об'єктивності та професійного скептицизму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. International Auditing and Assurance Standards Board. *International Standard on Auditing 500: Audit Evidence*. 2021.

2. Воронова Л. І. Сучасні виклики аудиторської діяльності в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Економіка*. 2022. Вип. 72. С. 45–51.

3. Дегтяр А. О. Цифровізація аудиту: переваги, ризики та перспективи в Україні. *Фінанси, облік і аудит*. 2023. № 2. С. 34–41.

4. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність : Закон України від 21.12.2017 № 2258-VIII (із змінами).

5. Кузнецова Л. М., Орлова Н. П. Застосування міжнародних стандартів аудиту в умовах цифрової трансформації. *Економіка та держава*. 2021. № 11. С. 78–83.

6. Пархоменко О. М. Аудиторська діяльність в умовах воєнного стану: проблеми та шляхи їх подолання. *Облік і фінанси*. 2023. № 3. С. 22–28.

УДК 338.24:334.722

В. Л. Маценко,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
ORCID ID 0009-0003-6596-2630
Науковий керівник:
Т. В. Білобровенко,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0002-8240-9373

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ПІДТРИМКИ СЕКТОРАЛЬНИХ ПРІОРИТЕТІВ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ ДЛЯ СТРАТЕГІЧНОГО ПОВОЄННОГО ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Основа ефективного повоєнного відновлення України – це цілеспрямована державна підтримка ключових галузей бізнесу [1]. Замість того, щоб неефективно використовувати ресурси, держава має сконцентрувати зусилля та інвестиції на тих секторах, які не лише забезпечать швидке економічне зростання, а й стануть фундаментом для тривалого сталого розвитку та інтеграції країни в європейський економічний простір.

Основний принцип такої стратегії – визначити й підтримати ключові, так звані «локомотивні» галузі. Це ті сфери, що здатні найбільше сприяти створенню доданої вартості, забезпечити нові робочі місця, привабити інвестиції та стимулювати інновації [1]. З огляду на світовий досвід та поточні реалії України, до таких пріоритетів безперечно належать військово-промисловий комплекс, агропромисловий комплекс з фокусом на переробці, енергетиці (особливо відновлюваній та децентралізованій), інформаційних технологіях, а також будівництві та відновленні інфраструктури. Підтримка військово-промислового комплексу є стратегічно важливою не тільки для оборони, а й для стимулювання високотехнологічного виробництва, наукових розробок та експорту. В агропромисловому комплексі слід зосередитися на розвитку глибокої переробки сільськогосподарської сировини, що значно збільшить експортні надходження та створить нові робочі місця. Розбудова відновлюваної енергетики має вирішальне значення для енергетичної безпеки та «зеленого» переходу України, залучаючи значні міжнародні інвестиції**.** ІТ-сектор, який вже довів свою стійкість та значний експортний потенціал, потребує подальшого стимулювання для збереження та примноження висококваліфікованих кадрів. Величезні масштаби руйнувань вимагають безпрецедентних інвестицій у будівництво та інфраструктуру, що не лише

відновить зруйноване, а й модернізує країну, створюючи потужний внутрішній попит на будівельні матеріали та послуги [2].

Також і фінансовий облік відіграє важливу роль в умовах післявоєнного відновлення України. Він є опорою для прозорого та цільового використання колосальних обсягів міжнародної допомоги та потенційних репарацій, що надходитимуть до країни. Завдяки чіткому обліку кожен долар чи євро може бути відстежений від джерела до кінцевого бенефіціара, мінімізуючи ризики корупції та забезпечуючи максимальну ефективність відновлювальних проектів. Облік дозволяє планувати та фінансувати масштабні інфраструктурні проекти – відбудову міст, доріг, енергетичних об'єктів – з урахуванням усіх фінансових аспектів. Зрештою, надійна система державного фінансового обліку є ключовим фактором для забезпечення довіри міжнародних партнерів та інвесторів, демонструючи їхню здатність відповідально та ефективно управляти фінансовими ресурсами [2].

Функція контролю є ключовим інструментом підвищення ефективності та результативності державної підтримки. Фінансовий контроль не лише виявляє порушення, а й аналізує, наскільки раціонально та економно використовуються кошти. Він допомагає ідентифікувати неефективні програми, надлишкові витрати або неоптимальні управлінські рішення, надаючи рекомендації для їх покращення. Це дозволяє державі не просто «вливати» гроші у пріоритетні сектори, а робити це розумно, отримуючи максимальну віддачу від кожної інвестиції та прискорюючи економічне зростання.

В умовах повоєнного відновлення, державний фінансовий контроль є запорукою прозорості та підзвітності, що є критично важливим для формування та збереження довіри [3]. Прозорість у використанні публічних коштів, яка забезпечується через аудит та можливість громадського моніторингу, є необхідною умовою для подальшого залучення міжнародної допомоги та приватних інвестицій. Міжнародні партнери, які надають фінансову підтримку, вимагають чітких механізмів контролю, аби переконатися, що їхні кошти використовуються за призначенням. Внутрішній контроль, разом із незалежним аудитом, створює систему стримувань і противаг, мінімізуючи корупційні ризики, що є однією з головних перешкод для відновлення та розвитку.

Таким чином, державний фінансовий контроль у стратегії повоєнного економічного відновлення України – це не просто бюрократична процедура, а активний рушій ефективності, довіри та сталого розвитку [3]. Він є тим фільтром, що очищує фінансові потоки, забезпечує їхнє спрямування у правильне русло та дозволяє кожній державній ініціативі підтримки пріоритетних секторів реалізовуватися з максимальною віддачею для майбутнього України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 № 695 / Верховна Рада України : офіційний вебпортал. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text

2. Грушко В. Економіка в умовах війни та повоєнний економічний розвиток. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2024. № 1 (73). С. 47–53. URL : https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-73-47-532

3. Про фінансові послуги та фінансові компанії : Закон України від 14.12.2021 № 1953-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text

УДК 330.341:657(075.8)

В. К. Мереуце,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Г. П. Ляшенко,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0001-6560-9931

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ОБЛІКУ, АУДИТУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

З початком повномасштабного вторгнення економіка України зазнала глибоких потрясінь. Значна частина підприємств була знищена або втратила доступ до логістичних та сировинних ресурсів. За оцінками Київської школи економіки, загальні втрати від руйнування інфраструктури та активів становлять понад $150 млрд (KSE Institute, 2023). Водночас держава впроваджує антикризові заходи для збереження бізнесу та стимулювання підприємництва, включаючи податкові пільги, мікрокредитування та релокацію підприємств.

Попри загрозливе середовище, війна створила унікальні можливості для розвитку деяких сегментів бізнесу. Значного поштовху зазнали цифрові сервіси, логістика, агропромисловість та підприємства військового спрямування. Зокрема, зросла роль малого підприємництва, яке стало основою для самозайнятості та локального економічного відновлення. Дослідження свідчать, що підприємці, які швидко перейшли на дистанційні моделі управління та цифрову торгівлю, демонструють вищу адаптивність і стійкість [1].

Основними ризиками залишаються руйнування критичної інфраструктури, дефіцит кадрів через мобілізацію, складнощі із логістикою та нестабільність гривні. Також ускладнюється доступ до фінансових ресурсів, зокрема кредитів для бізнесу. За дослідженням Державної служби статистики, понад 60 % МСП заявили про скорочення обсягів діяльності внаслідок воєнних дій [4].

В умовах воєнного стану Україна впровадила адаптивні податкові режими. Зокрема, підприємства з оборотом до 10 млрд грн могли тимчасово перейти на спрощену систему оподаткування зі ставкою 2 % (Закон № 2120-IX). Крім того, були відтерміновані податкові перевірки та сплата деяких зборів. Платникам податків, які не мають змоги виконувати зобов’язання через війну, дозволено подати звітність без штрафів протягом 6 місяців після завершення воєнного стану [2].

Воєнний стан змусив підприємства переглянути облікову політику. В умовах часткової втрати первинних документів або неможливості їх отримання Мінфін України дозволив застосовувати альтернативні форми документування господарських операцій (наказ від 31.12.2022 № 396). Крім того, бухгалтери стикаються з труднощами при проведенні інвентаризації, оцінки збитків та коригуванні резервів [5].

Проведення аудиту стало значно ускладненим через логістичні, правові та технічні бар'єри. Водночас незалежний аудит залишився актуальним для підтвердження фінансової звітності підприємств, які залучають міжнародну допомогу або грантове фінансування. Аудитори наголошують на зростанні ролі дистанційного аналізу, що, однак, підвищує ризики неповноти перевірки [3].

Крім того, варто зазначити, що подальший розвиток підприємництва потребує не лише фінансової підтримки, але й якісного правового супроводу, освітніх програм для підприємців, спрощення процедур реєстрації та звітності. В умовах воєнного часу ці заходи мають набувати першочергового значення. Інновації, цифровізація, впровадження екологічних стандартів, розвиток міжнародної кооперації – усе це може стати каталізатором економічного відновлення України. Однак для досягнення цього потрібна консолідація зусиль держави, бізнесу та суспільства. Залучення грантів, розвиток кластерних об'єднань, а також підтримка стартапів – це ті напрями, які повинні стати частиною національної стратегії відбудови.

У сфері обліку й аудиту доцільно впроваджувати міжнародні стандарти, адаптовані до умов кризи. Наприклад, використання електронних реєстрів, автоматизованих систем подання звітності, створення єдиних хмарних платформ для доступу до фінансової інформації може суттєво зменшити навантаження на підприємства та контролюючі органи.

Підприємництво в Україні в умовах війни залишається ключовим фактором стійкості економіки. Держава має продовжувати створювати умови для адаптації бізнесу, особливо малого та середнього бізнесу. Актуальним є подальше удосконалення податкової та облікової політики для врахування умов війни. Необхідно розвивати цифрову трансформацію обліку та аудиту як інструмент збереження прозорості фінансів.

Цифрова трансформація обліку, аудиту та оподаткування бізнесу в умовах воєнного часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Медвідь Л. Ю. Цифровізація підприємництва як фактор економічного зростання в умовах війни. URL :_https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/issue/view/42

2. Особливості облікової політики в умовах воєнного стану. URL : https://yudey.com.ua/novyny/383-osoblyvosti-oblikovoi-polityky-v-umovakh-voiennoho-stanu

3. Outlook of Tax Changes in Wartime. URL : https://www.asterslaw.com/press_center/legal_alerts/

4. Проблеми функціонування малого бізнесу в Україні під час війни. URL : https://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/1166

5. Електронний архів ТНТУ. URL : https://elartu.tntu.edu.ua/

УДК 330.3

А. А. Молчанюк,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
О. М. Соколова,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0002-7061-3692

ЗМІНИ В СПОЖИВЧІЙ ПОВЕДІНЦІ УКРАЇНЦІВ: ЧУТЛИВІСТЬ ДО ЦІНИ ТА СТАВЛЕННЯ ДО ТОВАРІВ

Повномасштабне вторгнення суттєво трансформувало споживчу поведінку в Україні, спричинивши глибокі економічні, психологічні та соціальні зміни. Українські споживачі демонструють підвищену чутливість до ціни, що зумовлено погіршенням фінансового становища та загальною економічною нестабільністю. Водночас спостерігається значне зростання споживчого патріотизму, що виражається у перевазі вітчизняних товарів та готовності підтримувати соціально відповідальний бізнес, навіть за помірно вищою ціною. Післяпродажне обслуговування набуло критичного значення як ключовий фактор формування довіри, лояльності та позитивного іміджу бренду. Ці зміни вимагають від компаній адаптації маркетингових стратегій, акценту на цінності, прозорості та бездоганному сервісі.

Поточна геополітична ситуація докорінно змінила споживчий ландшафт України. Ці зміни не є поверхневими, а глибоко вкорінені в економічних, психологічних, політичних та соціальних трансформаціях, що відбуваються в країні. Розуміння цих багатогранних впливів є вирішальним для будь-якого бізнесу, який прагне успішно функціонувати та розвиватися на цьому динамічному ринку [1].

Війна призвела до значних економічних зрушень, включаючи інфляцію, зростання цін на енергоносії та певні товари, а також порушення ланцюгів постачання. Ці фактори безпосередньо вплинули на фінансове становище споживачів: більшість (56 %) повідомили про погіршення своїх доходів, тоді як лише 12 % зафіксували зростання. Такий економічний тиск змушує споживачів бути більш обережними та надавати перевагу економічним альтернативам [3].

Військові конфлікти часто мають глибокі психологічні наслідки для населення, змінюючи споживчі пріоритети та ставлення до ризику. Безпека та підтримка сім'ї стали вирішальними для понад 68 % респондентів. Цей психологічний зсув проявляється у перевазі важливих та довгострокових покупок, а також у скороченні витрат на

розваги та предмети розкоші. Соціальні норми та напруга також впливають на поведінку, що призводить до зміни місць покупок та готовності підтримувати соціально відповідальний бізнес [1].

Українці здійснюють покупки рідше, але витрачають більше коштів на окремі категорії товарів. Найбільш помітне скорочення частоти покупок спостерігається у сегменті дитячих товарів (39 % опитаних купують їх рідше, що на 7 відсоткових пунктів більше, ніж у 2023 році) та будівельних матеріалів (48 % споживачів скоротили частоту їх придбання) [2].

Зменшення частоти покупок при збільшенні середнього чека свідчить про те, що споживачі консолідують свої походи за покупками. Це може бути зумовлено міркуваннями безпеки (менше виходів на вулицю), витратами на пальне або просто більш спланованим підходом до бюджетування. Коли вони роблять покупки, вони прагнуть придбати більше, щоб вистачило на довший термін, потенційно для мінімізації майбутнього впливу зростання цін або перебоїв у постачанні. Роздрібним торговцям необхідно оптимізувати рівень запасів, пропонувати більші розміри упаковок та забезпечувати повну доступність товарів, щоб відповідати менш частим, але більшим за обсягом покупкам. Програми лояльності, що винагороджують за великі покупки, можуть бути більш ефективними.

Їжа та ліки залишаються основними категоріями споживання, на які економлять найменше. Попит на ліки продовжує зростати (24 % купують їх частіше) , а середній чек на продукти харчування значно збільшився (на 19 % в офлайн-магазинах та на 18 % в онлайн-магазинах порівняно з довоєнним періодом). Енергозберігаючі товари також показали помітне зростання актуальності (22 % під час війни проти 3 % до неї) [2].

Цінова чутливість вказує, як зміна ціни товару впливає на бажання та готовність людей його купувати, будучи якісним параметром. Цінова еластичність попиту – це кількісний параметр, що демонструє, на скільки відсотків зміниться обсяг продажів за умови зміни ціни на 1 %. Висока цінова чутливість зазвичай відповідає еластичному попиту, а низька – нееластичному. На товари першої необхідності (наприклад, хліб, повсякденний одяг та взуття) попит є нееластичним, а на предмети розкоші – еластичним.

Застосування цих теоретичних концепцій до українського контексту, де більшість респондентів повідомляють про погіршення фінансового становища і де «війна» прямо згадується як макроекономічний фактор, що підвищує цінову чутливість, свідчить про те, що цінова чутливість є не просто теоретичною конструкцією, а домінуючою, реальною обставиною для більшості споживачів. Посилена увага до товарів першої необхідності вказує на те, що для цих категорій попит, хоча й присутній, може бути більш чутливим до зростання цін, ніж у стабільні часи, оскільки споживачі шукають найекономніші варіанти для задоволення своїх базових потреб. Компанії повинні проводити детальний аналіз цінової еластичності для своїх конкретних

товарів/послуг на українському ринку, оскільки загальна економічна теорія сама по собі може не відображати всі нюанси реакції споживачів у воєнний час. Цінова політика для товарів першої необхідності потребує особливо ретельного управління [4].

Незважаючи на економічні труднощі, українці демонструють стійкість у своїх споживчих звичках. Акцент на безпеці та підтримці сім'ї вказує на перехід до задоволення базових потреб. Це не лише про купівлю найнеобхіднішого, а й про купівлю у джерел, які сприймаються як стабільні, надійні та відповідають національним цінностям. Готовність платити більше за соціально відповідальний бізнес та високий рівень довіри до традиційних поштових операторів на основі «надійності» вказують на формування «премії довіри». У часи нестабільності споживачі шукають заспокоєння, і бренди, що втілюють стабільність, соціальну відповідальність та надійність, отримують значну перевагу, навіть над ціною в деяких випадках. Це означає, що, крім характеристик продукту, наратив бренду та корпоративні цінності (особливо пов'язані з підтримкою України та її народу) є потужними рушіями споживчого вибору. Компанії повинні активно демонструвати свою соціальну відповідальність та надійність.

СПИСОК ВИКОРИСТАННИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз зовнішніх факторів впливу на поведінку споживачів під час воєнного стану. URL : https://economics.net.ua/files/archive/2024/No4/38.pdf (дата звернення: 20.05.2025).

2. Менше витрачали, економили на дозвіллі й донатили на ЗСУ / Deloitte. URL : https://www.deloitte.com/ua/uk/about/press-room/consumer-behavior.html (дата звернення: 20.05.2025).

3. Від пострадянської закоханості в імпортне до любові до українського / Економічна правда. URL : https://epravda.com.ua/columns/2024/08/29/718665/ (дата звернення: 20.05.2025).

4. Що таке цінова чутливість і навіщо її вимірювати / Pricer24. URL : https://pricer24.com/uk/blog/czinova-chutlivist/ (дата звернення: 21.05.2025).

УДК 330:3

О. П. Неженець,
канд. екон. наук, викладач
ORCID ID 0009-0009-3234-0687;
Д. М. Харченко,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
ВСП «Сумський фаховий коледж СНАУ»,
м. Суми, Україна

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ СУЧАСНОГО ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ТУРБУЛЕНТНОСТІ

Розвиток соціально-економічних систем спрямовує мале підприємство до постійного вдосконалення. Однак сучасні турбулентні умови вимагають особливого підходу до управління і ситуаційного вирішення проблем та стійкості до сучасних викликів. Саме підприємство сприяє економічному зростанню та підвищенню життєвого рівня населення, створюючи робочі місця та впроваджуючи нові інноваційні продукти і послуги.

Події пандемії COVID-2019, повномасштабна агресія призвели до відтоку висококваліфікованих працівників, зміни ланцюгів поставок, повне руйнування виробничих приміщень, обладнання.

За результатами дослідження наукових джерел, перед початком вторгнення було приблизно 18 000 середніх компаній і понад 350 000 малих, з яких більш як 86 % – мікробізнес (до €2 млн). Разом вони давали роботу більш як 5 млн українців, з них 62,5 % працювали на середній бізнес, а також майже 2 млн малих підприємств. На початок осені 2023 року в Україні працюють понад 2 мільйони ФОПів. При цьому велику кількість було зареєстровано протягом поточного року. В середньому протягом місяця реєструється близько 25 000 нових бізнес-компаній, а закривається близько 17 тисяч [1].

Найкраще в умовах війни вистояв ІТ-сектор. Жоден з українських проектів не було закрито, більше того, сотні з них отримали додаткові інвестиції та мали великий попит на українському і міжнародному ринках. Серед таких можна назвати проєкти Skyworker, Trinetix, RevMyWork та інші.

Стрімкий розвиток бізнесу ветеранів відіграв значну роль в підвищенні економічного стану країни. Ветерани та члени їх родин започатковують чимало малих і середніх компаній різного профілю:

– сільськогосподарського;

– харчування і кав'ярні;

– малі підприємства з виготовлення різноманітної продукції тощо.

Аналітики прогнозують, що саме ветеранський бізнес стане рушійною силою для повноцінного відновлення українського бізнесу.

Менеджмент малого підприємства стикається з низкою актуальних проблем, які можуть впливати на його ефективність та стійкість. Ось деякі з них:

1. Фінансування: Малі підприємства часто мають обмежений доступ до фінансових ресурсів. Вони можуть стикатися з труднощами у залученні інвестицій або отриманні кредитів, адже умови отримання коштів і відсоткові ставки залишаються високими. При цьому, кредитний попит бізнесу залишається дуже великим. 48 % підприємств МСБ зауважують, що для розвитку їм необхідне додаткове фінансування.

Проте пріоритетними напрямками стануть наступні: переробна галузь, підтримка бізнесу на найбільш зруйнованих територіях, енергоефективні заходи. Ліміт кредиту підвищено до 150 млн, а термін кредитування – до 10 років.

Однак отримати такий кредит вкрай важко через високі вимоги до підприємця (деякі з них змінює банк, інколи, навіть, під час розгляду заявки), велику кількість документів, що треба надати та тривалі терміни розгляду заявки.

2. Конкуренція: Зростаюча конкуренція з боку інших малих підприємств, а також великих компаній може створювати тиск на ціни та маржу прибутку.

3. Управління ресурсами: Ефективне управління людськими, фінансовими та матеріальними ресурсами є критично важливим. Часто малі підприємства мають обмежені можливості для навчання та розвитку своїх працівників.

4. Маркетинг і просування: Малі підприємства можуть мати труднощі в розробці та реалізації ефективних маркетингових стратегій через обмежені бюджети та ресурси.

5. Технологічні зміни: Постійний розвиток технологій вимагає від малих підприємств адаптації до нових умов, що може бути складно через обмеженість ресурсів.

6. Законодавчі та регуляторні вимоги: Малі підприємства часто стикаються з труднощами у дотриманні численних законодавчих норм та регуляцій, що може вимагати додаткових витрат і часу.

7. Управління ризиками: Недостатня підготовленість до управління ризиками може призвести до серйозних проблем у випадку економічних коливань або інших непередбачуваних ситуацій.

8. Кадрові питання: Залучення та утримання кваліфікованих працівників може бути складним завданням, особливо в умовах високої конкуренції на ринку праці.

9. Інновації: Малі підприємства часто мають обмежені ресурси для інвестування в дослідження та розробки, що може заважати їхньому розвитку та адаптації до змінюваного ринку.

10. Залучення клієнтів: Побудова лояльності клієнтів і утримання їхньої уваги в умовах насиченого ринку є важливими завданнями для малих підприємств.

Рішення цих проблем вимагає комплексного підходу, включаючи стратегічне планування, інновації, ефективне управління ресурсами та адаптацію до змінюваних умов ринку. Підприємства повинні будувати більш адаптивні та реагуючі структури, спроможні швидко реагувати на зміни в бізнес-середовищі [1].

Держава, також, шукає шляхи підтримки бізнесу, найбільш ефективні методи та інструменти сприяння його активності, збереження рентабельності. З огляду на це, усю сукупність методів можна розподілити на такі групи: податкова, митна і фінансова підтримка, дерегуляція, підтримка на місцевому рівні (зокрема, сприяння релокації), інформаційна підтримка і підтримка у розрізі галузей [3].

Малі підприємства визначили особливі потреби, які мають задовольняти державні органи управління економікою. Серед пріоритетів – усунення корупції (66,7 відсотка), покращення доступу до кредитів (42,4 відсотка), впровадження судової реформи (36,4 відсотка), цифровий інструмент бронювання мобілізованих (32,6 відсотка), впровадження податкової реформи (32,5 відсотка). Ці пріоритети підкреслюють важливість спрощення бізнес-процесів, підвищення адміністративної ефективності та захисту прав бізнесу. Очевидно, що правові реформи мають вирішальне значення для створення необхідної бази для підтримки малого підприємства та сприяння економічному розвитку України [6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Давиденко Б. Скільки ФОПів, малих та середніх компаній в Україні і як вони впливають на економіку. Шість графіків про МСБ / Forbs. URL : https://forbes.ua/business/skilki-fopiv-malikh-ta-serednikh-kompaniy-v-ukraini-i-yak-voni-vplivayut-na-ekonomiku-shist-grafikiv-pro-msb-24072023-14882 (дата звернення: 25.11.2024).

2. Гнилянська О. В. Адаптація менеджменту до викликів «індустрії 4.0»: відмінності та стратегії. *Актуальні проблеми сталого розвитку*. 2024. Вип. 2. URL : https://doi.org/10.60022/2(2)-4SD

3. Варава А. С. Проблеми вітчизняного підприємництва в умовах воєнного стану. *Глобалізація та розвиток інноваційних систем: тенденції, виклики, перспективи* : II Міжн. наук. конференція, 14–15 березня 2024 року. 2024. С. 85–86.

4. Мурована Т. О. Вітчизняне підприємництво в умовах воєнного стану: основні тенденції та методи підтримки. *Економіка та суспільство.* 2023. Вип. 47. DOI : https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-49 (дата звернення: 25.02.2024).

5. Дослідження стану бізнесу в Україні. Грудень 2023 – січень 2024. [Презентація]. Київ, 2024. 108 с. URL : https://business.diia.gov.ua/uploads/7/37703-rezul_tati_opituvanna_bizn…

6. Оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні. Київ : Програма розвитку ООН в Україні, 2024. 86 с.

УДК 330.341

А. С. Никончук,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Г. П. Ляшенко,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0001-6560-9931

ІННОВАЦІЙНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА ШАНСИ ДЛЯ СТАРТАПІВ

Повномасштабна війна в Україні змінила практично всі аспекти життя, включно з підприємництвом. Особливо яскраво ці зміни проявилися в сфері інноваційного бізнесу. З одного боку, збройний конфлікт створив безпрецедентні труднощі – фізичні загрози, втрату інфраструктури, скорочення інвестицій, порушення логістичних ланцюгів. З іншого – війна стала потужним каталізатором для появи нових ідей, стартапів, технологій та продуктів, які не просто відповідають на нові виклики, а й формують зовсім інший підхід до підприємництва.

Першим серйозним бар'єром для інноваційного бізнесу стала фізична небезпека – руйнування підприємств, обмежений доступ до інфраструктури, енергетична нестабільність. Багато команд були змушені релокуватися як всередині країни, так і за її межі. Наприклад, за даними Мінекономіки, близько 15 % українських ІТ-компаній у 2023 році перевели свої офіси за кордон [1].

Другий виклик – відсутність довгострокових інвестицій. Ризик для інвесторів є занадто високим, і це зменшує кількість угод на ранніх стадіях. Також війна ускладнює доступ до іноземних ринків, що є критично важливим для стартапів із глобальними амбіціями.

Третій фактор – психологічний. В умовах постійного стресу, втрати близьких і нестабільності складно зберігати фокус на інноваціях, проте саме ці умови штовхають до нестандартного мислення.

Попри всі труднощі, українські стартапи продовжують не лише виживати, а й розвиватися. Вони адаптують свої продукти під нові реалії, створюють рішення для армії, волонтерів, медиків та громадян.

Кризові умови стимулюють появу «технологій подвійного призначення» – продуктів, що мають як цивільне, так і військове застосування. Наприклад, мобільні медичні модулі, системи моніторингу повітряних загроз, дрони-розвідники.

Airlogix – стартап, який розробляє автономні дрони для евакуації поранених із зон бойових дій. Його дрони оснащені тепловізорами, системами навігації, що працюють без GPS, та AI-модулями для уникнення ворожих позицій. Проєкт отримав фінансування від оборонного фонду Brave1 [2].

Ще один яскравий приклад – компанія Reface, яка здобула популярність завдяки своїм додаткам на основі технологій deepfake. З початком війни вона швидко трансформувала свої напрацювання у нову сферу: боротьбу з інформаційною війною. Зокрема, було розроблено аналітичний інструмент для виявлення фейкових новин, створених за допомогою штучного інтелекту. Цей інструмент активно використовується медіа та державними структурами для ідентифікації та протидії дезінформації [3].

Himera – інноваційний стартап, що розробив захищені рації зі наскрізним шифруванням спеціально для Збройних Сил України. Пристрої працюють автономно, без підключення до мережі, і здатні синхронізуватися із супутниковими системами. Завдяки можливості випробування у реальних бойових умовах, Himera отримала не лише цінний практичний досвід, а й вагому конкурентну перевагу на ринку захищених комунікацій [4].

Уряд та міжнародні донори намагаються підтримати інноваційний сектор. Запущено програми, як-от Diia.City, що надає податкові пільги для IT-стартапів. Ukrainian Startup Fund продовжує видавати гранти, незважаючи на воєнний стан. Програми від USAID, EU4Digital, Horizon Europe також активно інвестують у технології подвійного призначення (військові й цивільні).

Стартапи активно впроваджують цифрові рішення: штучний інтелект, хмарні технології, блокчейн, IoT. Ці технології дозволяють забезпечити безперервність роботи навіть під час обстрілів або енергетичних криз. Наприклад, завдяки використанню хмарного зберігання багато компаній змогли уникнути втрати критичних даних.

Зростає кількість стартапів із місією: допомога армії, відбудова країни, реабілітація ветеранів, підтримка ментального здоров’я тощо.

Інноваційне підприємництво в умовах війни – це не лише про технології, а й про адаптивність, швидкість прийняття рішень, соціальну відповідальність. Війна стала лакмусовим папірцем для стартапів, змусивши їх доводити свою корисність у найекстремальніших умовах. І саме ті команди, що змогли адаптуватися до нової реальності, отримали не лише шанс вижити, а й можливість масштабуватися в майбутньому. Після перемоги ці підприємства можуть стати основою нової інноваційної економіки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стан українського бізнесу в умовах війни / Міністерство економіки України. 2023. URL : https://me.gov.ua/?lang=uk-UA

2. Проєкт з евакуації поранених за допомогою дронів / Airlogix. URL : https://airlogix.io/

3. Боротьба з deepfake-пропагандою / Reface. URL : https://reface.ai/blog/reface-za-ukrayinu/

4. Захищені рації для ЗСУ / Himera. URL : https://himeratech.com/

УДК 338.432:355.018

Я. В. Ниник,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Д. А. Арзянцева,
канд. екон. наук, доцент,
Хмельницький університет управління
і права імені Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький, Україна
ORCID ID 0000-0001-8014-7544

ПРОБЛЕМИ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

З початком повномасштабної війни економіка України зазнала глибоких потрясінь, що спричинили масштабні виклики для всіх секторів, змушуючи їх адаптуватися до нових реалій та приймати складні, часом нестандартні управлінські рішення. Однією з галузей, яка постраждала найбільше, є аграрний сектор. Такі проблеми, як тимчасова окупація територій із високою концентрацією агровиробництва, інтенсивні бойові дії, логістичні обмеження, проблеми з технікою та загальна невизначеність призвели не лише до суттєвого зниження обсягів виробництва, зокрема врожаїв, а й до втрати значної частини матеріально-технічної бази. Крім того, ситуацію ускладнюють кадровий дефіцит, зростання цін на мінеральні добрива та паливно-мастильні матеріали. Також значно вплинули обмеження експорту через блокування чорноморських портів, що додатково поглибило кризу в українському аграрному секторі Розглянемо деякі з проблем.

Унаслідок обмеженого доступу до чорноморських портів у 2022–2023 роках багато українських агропідприємств опинилися під загрозою виживання. Вплив цього фактору відчувався навіть у регіонах, які безпосередньо не зазнали бойових дій, що спричинило зменшення посівних площ та загальне згортання сільськогосподарської активності. До початку повномасштабної війни близько 90% експорту української агропродукції здійснювалося через чорноморські порти. Через повномасштабну війну обсяги експорту зернових значно скоротилися. Різке зниження експорту призвело до падіння внутрішніх цін на пшеницю та кукурудзу, тоді як світові ціни за той самий період зросли. Згодом, завдяки запуску альтернативних логістичних маршрутів, вдалося поступово наростити обсяги експорту. Запровадження Чорноморської зернової ініціативи в липні 2022 року дозволило значно наростити обсяги експорту, однак

високі логістичні витрати залишалися серйозною проблемою для аграріїв [1]. Скорочення українського експорту зернових на початку повномасштабної війни призвело до збоїв у глобальному ланцюгу постачань продовольства, особливо для країн, залежних від імпорту з України. Це спричинило стрибок світових цін на зерно і загрозу продовольчої кризи в уразливих регіонах. Для економіки України обмеження експорту призвело до суттєвих втрат валютної виручки, зниження ВВП та скорочення податкових надходжень з агросектора — одного з ключових для економіки країни та також серйозно вдарили по українському агробізнесу, зокрема через різке падіння внутрішніх цін на зерно. Саме тому країни Європейського Союзу оперативно відреагували, посиливши підтримку для сприяння реалізації цих напрямів. Європейська комісія розробила та представила план дій під назвою «Шляхи солідарності», який включає комплекс заходів на короткостроковий, середньостроковий і довгостроковий періоди. Також план спрямований на створення альтернативних логістичних маршрутів для українського експорту через західні кордони з використанням наземного транспорту. Це дозволило частково компенсувати втрату морських шляхів через чорноморські порти та забезпечити безперервність поставок українського зерна на світові ринки [2]. Завдяки цій ініціативі Україна продовжила експорт сільськогосподарської продукції, що має критичне значення не лише для національної економіки, але й для глобальної продовольчої безпеки.

Також значною проблемою для аграрного бізнесу стало пальне. Агропромисловий комплекс України характеризується значною енергоємністю та посідає домінуючу позицію серед секторів національної економіки за обсягами споживання нафтопродуктів. На аграрний сектор припадає понад чверть (25 %) загальнонаціонального споживання дизельного пального та близько 5 % бензину. Варто зазначити, що вітчизняний ринок нафтопродуктів характеризується високим ступенем імпортозалежності. Паралельно з підвищенням вартості енергоносіїв, аграрний сектор зіткнувся з безпрецедентним зростанням цін на мінеральні добрива. Це зумовлено, передусім, високою енергоємністю виробництва добрив, міжнародними санкційними обмеженнями щодо імпорту з окремих країн-виробників та порушенням традиційних логістичних ланцюгів постачання. Внаслідок впливу цих факторів вартість мінеральних добрив зросла в 2–3 рази порівняно з довоєнним періодом, що спричинило суттєве збільшення собівартості сільськогосподарської продукції та вплинуло на структуру посівних площ у бік менш ресурсоємних культур.

Вирішення проблеми енергозалежності аграрного сектору України потребує комплексного підходу. Аграрії можуть суттєво зменшити залежність від імпортних нафтопродуктів та високих цін на мінеральні добрива шляхом диверсифікації енергетичних джерел, встановлюючи біогазові, сонячні та вітрові установки безпосередньо у господарствах. Одночасно з цим модернізація сільськогосподарської техніки з акцентом на енергоефективні моделі та розвиток вітчизняного виробництва біопалива створюють подвійний ефект економії та екологічності.

Для подолання актуальних викликів, що постають перед аграрним сектором, держава впроваджує різноманітні програми фінансової підтримки. Одним із ключових інструментів стимулювання розвитку сільського господарства залишаються гранти, які спрямовані на модернізацію виробництва, підвищення ефективності та стійкості аграрного бізнесу. У Державному бюджеті України на 2025 рік передбачено понад 6 мільярдів гривень на заходи, спрямовані на підтримку агропромислового комплексу. Фінансування розподілене за кількома пріоритетними напрямами. Зокрема, грантова підтримка, на яку передбачено 1,37 мільярда гривень. Ці кошти будуть спрямовані на розвиток садівництва та тепличного господарства [3].

Одна із цих державних програм для аграріїв - субсидія на оброблювані угіддя. Починаючи з 12 лютого 2025 року, розпочинається прийом заявок на отримання бюджетної субсидії на одиницю оброблюваних сільськогосподарських угідь (1 гектар) з метою підтримки та розвитку сільськогосподарської діяльності. Подання документів здійснюється виключно через Державний аграрний реєстр (ДАР). Дана форма державної підтримки передбачена для сільгоспвиробників, які мають у власності або користуванні від 1 до 120 гектарів сільськогосподарських земель. Розмір субсидії становить 4 тис. грн на гектар. Однією з ключових умов участі є відсутність аналогічної підтримки, отриманої у 2024 році. Запровадження цієї програми спрямоване на підвищення продуктивності аграрного виробництва, стимулювання малого та середнього сільськогосподарського бізнесу, а також зміцнення стійкості аграрного сектору в умовах сучасних викликів [4].

Окрім постійних програм підтримки, уряд спільно з міжнародними донорами впроваджує тимчасові грантові ініціативи для подолання сезонних труднощів у сільському господарстві. Однією з таких є програма розвитку агрегаційних моделей у ягідництві та овочівництві, реалізована ФАО за підтримки ЄС та у співпраці з Міністерством аграрної політики України.

Метою цієї програми є підвищення рівня кооперації серед малих і середніх агропідприємств, удосконалення інфраструктури зберігання та переробки, а також розширення ринкових можливостей, зокрема вихід на міжнародні торговельні платформи**.** Загальний бюджет становить 150 тис. доларів США, подача заявок триває до 17 березня 2025 року через Державний аграрний реєстр. Пріоритет надається господарствам із західних регіонів, які застосовують сталу агропрактику. Крім фінансування, передбачено технічну й консультаційну підтримку [5].

Отже, аграрний бізнес в Україні стикається з низкою викликів. З метою подолання цих проблем держава запроваджує комплексні програми фінансової підтримки, серед яких важливе місце займають гранти. Завдяки таким ініціативам агровиробники отримують можливість оновити виробництво, впроваджувати інноваційні підходи, покращувати інфраструктуру та розширювати доступ до внутрішніх і міжнародних ринків. Це сприяє загальному зміцненню аграрної галузі та забезпечує її стійкий розвиток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агросектор України: вплив війни та перспективи відновлення. URL : https://dlf.ua/wp-content/uploads/pdf/12863/12863_p.pdf

2. European Commission to establish Solidarity Lanes to help Ukraine export agricultural goods. URL : https://transport.ec.europa.eu/news-events/news/european-commission-establish-solidarity-lanes-help-ukraine-export-agricultural-goods-2022-05-12_en?prefLang=uk

3. Держбюджет-2025 підписаний Президентом. Які переваги для аграріїв? URL : https://www.kmu.gov.ua/news/derzhbiudzhet-2025-pidpysanyi-prezydentom-iaki-perevahy-dlia-ahrariiv

4. Державний аграрний реєстр. URL : https://www.dar.gov.ua/

5. Мінагрополітики спільно з ФАО та ЄС надають гранти на підтримку агрегаційних моделей у ягідництві та овочівництві. URL : https://minagro.gov.ua/news/minahropolityky-spilno-z-fao-ta-ies-nadaiut-hranty-na-pidtrymku-ahrehatsiinykh-modelei-u-iahidnytstvi-ta-ovochivnytstvi

УДК 339.1

Х. С. Носаль,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
О. І. Зайцева,
канд. екон. наук, професор,
Державний торговельно-економічний
університет,
м. Київ, Україна

ПРОГНОЗУВАННЯ ЦИФРОВОЇ ПОВЕДІНКИ СПОЖИВАЧІВ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Повномасштабна військова агресія РФ проти України зумовила глибокі трансформації соціально-економічного ландшафту, зокрема й у сфері споживчої поведінки та її цифрового виміру. Щоденно Україна стикається з певним рядом проблем та викликів як економічного, так і соціального характеру, через що виникає потреба не лише відбудови інфраструктури в країні, а й адаптації до нових реалій споживчої поведінки. В умовах повоєнного відновлення економіки прогнозування майбутніх тенденцій цифрової поведінки споживачів набуває критичної значущості для формування ефективних стратегій розвитку бізнесу, державної політики та соціальної адаптації. Одним із ключових аспектів цього процесу є цифрова поведінка споживачів – сукупність дій, пов’язаних із використанням цифрових технологій для покупок, комунікації, роботи, навчання та інших потреб. Війна прискорила перехід до онлайн-платформ, оскільки фізичний доступ до товарів і послуг був обмежений через безпекові ризики та руйнування інфраструктури.

Отож, варто розпочати з того, як змінилася цифрова поведінка споживачів у період війни. Станом на травень 2025 року Україна демонструє значний прогрес у цифровій трансформації, незважаючи на триваючу війну вже понад 3 роки. Вочевидь, вона внесла певні корективи в поведінці споживачів та призвела до масштабної цифрової трансформації. На початку війни виникло дуже багато труднощів, оскільки суспільство, підприємства, організації та бізнеси не були готові до таких різких змін.

Назва області	Значення Індексу
Загалом для України	0,497
Львівська	0,850
Дніпропетровська	0,844
Одеська	0,804
Вінницька	0,755
Волинська	0,711
Закарпатська	0,647
Полтавська	0,640
Рівненська	0,632
Харківська	0,617
Херсонська	0,582
Черкаська	0,538
Київська	0,474

Назва області	Значення Індексу
Івано-Франківська	0,436
Сумська	0,435
Кіровоградська	0,407
Луганська*	0,404
Чернігівська	0,362
Житомирська	0,343
Тернопільська	0,341
Чернівецька	0,254
Хмельницька	0,230
Запорізька	0,209
Миколаївська	0,180
Донецька	0,129
Автономна Республіка Крим	

Рисунок 1 – Індекс цифрової трансформації України за 2024 рік
Джерело: складено автором за даними [1].

Війна змусила значну частину українців адаптуватися до нових умов життя, що призвело до зростання попиту на онлайн-освіту та віддалену роботу. Дистанційне навчання стало єдиним способом продовження освіти для багатьох студентів і школярів, навіть закордоном, а віддалена робота дозволила зберегти робочі місця для тих, хто був змушений покинути свої домівки. Також, варто зазначити, що обмежений доступ до готівки, небезпека фізичних транзакцій і потреба в швидких переказах коштів посприяли популяризації мобільних платіжних систем, онлайн-банкінгу та навіть криптовалют. Платформи, такі як Instagram, Telegram та Tik Tok стали основними каналами для малого бізнесу, дозволяючи продавати та просувати товари та послуги. За перший рік після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року українська економіка втратила 30–35 % ВВП [2].

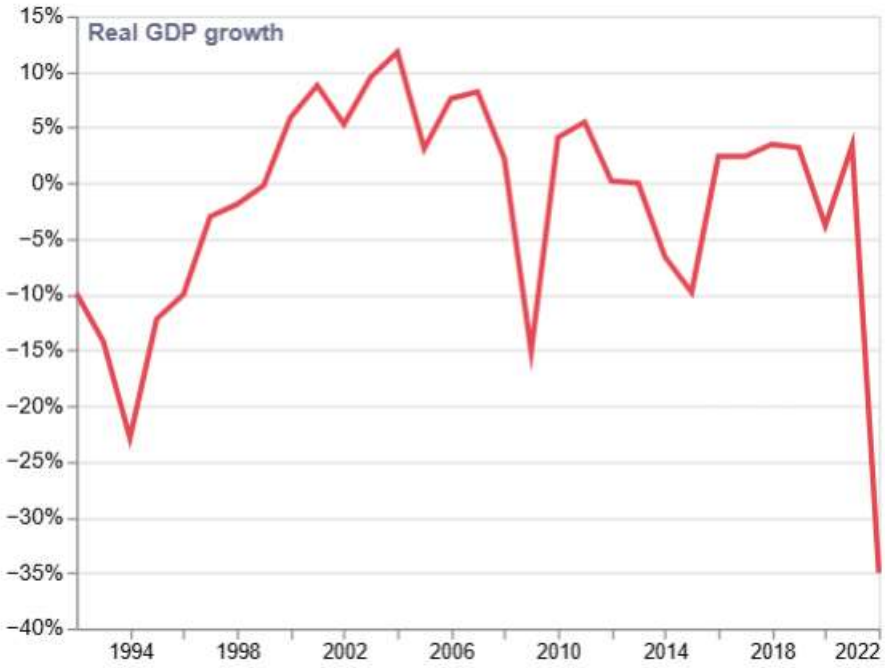

Рисунок 2 – Графік зростання ВВП України протягом зазначеного періоду
Джерело: складено автором за даними [3].

Уряд України, зокрема Міністерство цифрової трансформації, активно просуває «державу у смартфоні». Застосунок «Дія» під час війни в Україні став не просто зручним інструментом, а життєво необхідною платформою, яка допомогла мільйонам українців адаптуватися до складних умов. Однією з найпопулярніших функцій «Дії» стало надання цифрових документів. Люди, які втратили фізичні паспорти, водійські посвідчення чи свідоцтва через бойові дії, могли швидко відновити доступ до них у застосунку. Також, застосунок відіграв вирішальну роль у кризовому реагуванні, дозволяючи реєструвати внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та подавати заявки на фінансову допомогу, значно зменшуючи адміністративне навантаження [4]. Війна не лише прискорила цифрову адаптацію, а й глибоко вкорінила цифрові звички як «нову норму» поведінки, що є незворотним трендом для повоєнного періоду. Це не тимчасове явище, а фундаментальна зміна зручності та доступності послуг. Український ринок електронної комерції продемонстрував вражаючу стійкість та здатність до адаптації бізнесів та народу в умовах війни. Деякі категорії, такі як побутова техніка та електроніка навіть, перевищили довоєнні показники на 12,5 % у доларовому еквіваленті [5]. Існує певна кількість факторів, що формуватимуть цифрову поведінку споживачів у повоєнний період. Першорядне значення для прогнозування цифрової поведінки споживачів мають штучний інтелект і аналітика великих даних. Використання Big Data дозволяє збирати й обробляти величезні обсяги різнорідної інформації: від демографічних даних і фінансових транзакцій до поведінкових сигналів (активність на сайтах, в соціальних мережах, локаційні дані тощо. Разом із тим впровадження ШІ та Big Data пов’язане з викликами: неповнота чи недостовірність даних,

питання конфіденційності та алгоритмічна упередженість залишаються проблемними зонами. Для українського бізнесу це означає необхідність вкладень у якісні системи збору даних, персонального навчання працівників, а також розробку прозорих підходів до використання аналітики. Інтеграція цих технологій у роботу підприємств може прискорити відновлення економіки, адже дозволяє формувати більш точні прогнози споживчого попиту, коригувати виробництво і логістику, а також оптимізувати маркетингові бюджети. Держава прискорює розвиток електронних послуг та інфраструктури: наприклад, доступ до відкритих даних (Open Data) у 2023 році поставив Україну на 3 місце серед 35 європейських країн [6]. Повоєнне відновлення України є унікальним сценарієм, де цифрова трансформація може стати не лише інструментом відбудови, а й ключовим драйвером для переходу до нової, більш стійкої та інноваційної моделі економіки, що перевершує довоєнний стан. Україна стикається з величезними викликами, але має значні цифрові можливості. Це не просто відновлення до «як було», а можливість для якісного стрибка. Використання цифрових інструментів для боротьби з корупцією , підвищення ефективності використання ресурсів , створення «віртуального інвестиційного шоуруму» (UkraineVerse) та інтеграція в європейські стандарти дозволяють Україні побудувати економіку, яка буде більш конкурентоспроможною, прозорою та інноваційною, ніж до війни. Повоєнне відновлення економіки України неможливе без врахування змін у цифровій поведінці споживачів. Серед нових реалій – загальне зростання ролі інтернету, збільшення часу онлайн, а також переорієнтація покупців на необхідні товари й послуги. Прогнозування цієї поведінки на основі сучасних технологій (ШІ, Big Data, аналітики) дає змогу бізнесу заздалегідь адаптуватися до запитів споживачів і мінімізувати ризики. Проте для цього необхідні надійні дані, кваліфіковані кадри та ефективна взаємодія між державою і приватним сектором. Лише спільними зусиллями можна вибудувати конкурентоспроможну й стійку економіку, де цифрові інновації стануть каталізатором зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. М-во цифрової трансформації України. Індекс цифрової трансформації регіонів України / backend.hromada.gov.ua. URL : https://backend.hromada.gov.ua/storage/uploads/files/research/indeks-cifrovoyi-transformaciyi-regioniv-ukrayini-pidsumki-2024-roku/ІНДЕКС%202024%202%201.pdf.

2. Davydov V. Rebuilding Ukraine: how will policy-makers shape the country after the war? / Economics Observatory. URL : https://www.economicsobservatory.com/rebuilding-ukraine-how-will-policy-makers-shape-the-country-after-the-war

3. Міністерство фінансів України / mof.gov.ua. URL : https://mof.gov.ua/uk/mvf

4. Csis. Space and data domain lessons from russia-ukraine / conflict in focus / CSIS. URL : https://www.csis.org/analysis/space-and-data-domain-lessons-russia-ukraine-conflict-focus

5. Kucher A. ROMI 2024: ukrainian e-commerce market research – what awaits the market? / Newage. Digital Advertising. URL : https://newage.agency/blog/romi-2024-ukrainian-e-commerce-market-research-what-awaits-the-market/

6. Niss.gov.ua. Цифрова трансформація економіки України в умовах війни. Лютий 2024 року / НІСД/NISS. URL : https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/tsyfrova-transformatsiya-ekonomiky-ukrayiny-v-umovakh-viyny-lyutyy-2024

УДК 330.3:004.738.5

А. П. Парамонова,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
О. І. Піжук,
д-р екон. наук, професор,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0002-5802-1053

ЦИФРОВІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ: МОЖЛИВОСТІ, РИЗИКИ ТА ВПЛИВ НА ПОВОЄННЕ ЕКОНОМІЧНЕ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Малий і середній бізнес (далі – МСБ) – основа економічного потенціалу України. За даними Державної служби статистики, МСБ забезпечує понад 60 % робочих місць у приватному секторі та формує приблизно 20 % ВВП країни. В умовах збройної агресії Росії ці підприємства виявилися в центрі економічної кризи, змушені швидко адаптуватися до нових умов: переміщення, зруйнована інфраструктура, скорочення споживання, мобілізація персоналу [3].

Водночас саме криза активізувала цифрову трансформацію бізнесу як єдину можливу форму його збереження й розвитку. У цьому контексті цифрові стратегії стали критично важливими для адаптації МСБ, збереження конкурентоспроможності, а в перспективі – для повоєнного економічного відновлення України.

Під час війни цифровізація бізнесу перестала бути лише елементом модернізації, вона стала інструментом виживання. Бізнес, який швидко інтегрував цифрові технології (наприклад, дистанційне управління, електронна комерція, онлайн-оплата, CRM, ERP системи), зміг мінімізувати фізичні ризики та зберегти зв'язок з клієнтом [4].

За даними OECD, понад 60 % українських МСБ, що використовували цифрові інструменти до початку повномасштабного вторгнення, зберегли свою діяльність [1].

Найбільш ефективними стратегіями стали:

– перехід у хмарні сервіси;

– створення цифрових каналів продажів (власні сайти, маркетплейси, соціальні мережі);

– цифровий маркетинг і таргетинг у нових регіонах;

– аналітика даних для оптимізації логістики та закупівель.

Однак цифрова трансформація вимагає фінансових ресурсів, технічної експертизи та зміни управлінського мислення. Тому ключовим викликом залишається цифрова нерівність – розрив між бізнесами, які мають доступ до технологій, і тими, що не мають змогу їх впровадити.

Уряд України вже кілька років послідовно впроваджує цифрові реформи, зокрема в рамках національного проєкту «Дія». Водночас війна стимулювала уряд до перегляду стратегічних підходів до підтримки МСБ.

Стратегія розвитку МСБ:

– стимулювання IT-рішень у регіональних підприємствах;
– підтримку електронної комерції;
– розвиток цифрової освіти для підприємців;
– формування цифрових кластерів і хабів.

В умовах війни критичною стала також ініціатива Мінекономіки з цифрового документування внутрішньо переміщених підприємств і створення спеціальних платформ релокації бізнесу.

Рівень впровадження цифрових стратегій суттєво залежить від регіону. У західних областях, куди перемістилася частина бізнесу, спостерігається бурхливий розвиток нових цифрових ініціатив, зокрема стартапів у сфері логістики, агросфери, креативної економіки.

Натомість східні та південні регіони, які зазнали масштабних руйнувань, потребують спеціальних регіональних стратегій з фокусом на відновлення цифрової інфраструктури, створення нових digital-кластерів та забезпечення кадрів [2].

Програми міжмуніципального партнерства та «розумних» громад також можуть стати каталізатором цифровізації, оскільки створюють спільні хаби, центри підтримки інноваційного бізнесу та спрощують доступ до цифрових послуг.

Впровадження цифрових рішень прямо впливає на оцінку вартості бізнесу. Цифрові активи (наприклад, клієнтські бази, алгоритми, аналітика, торгові платформи) дедалі частіше враховуються у вартості компаній під час інвестування, злиття чи продажу.

Оцінювачі бізнесу все частіше використовують такі критерії:

– наявність цифрової інфраструктури;
– рівень автоматизації процесів та цифрової безпеки;
– кіберактиви (інтелектуальна власність, алгоритми, CRM).

З іншого боку, цифровізація несе ризики: залежність від технологій, загрози кібератак, ризики втрати даних. Саме тому оцінка вартості МСБ в цифрову епоху потребує нових моделей, які враховують нефінансові цифрові показники.

У післявоєнний період цифровізований МСБ стане одним із драйверів економіки. Це пов'язано з тим, що цифрові компанії:

– швидше масштабуються;
– інтегруються у глобальні ланцюги постачання;

– мають більший потенціал для експорту;
– генерують інтелектуальну власність.

Цифрові стратегії розвитку МСБ в умовах війни – не просто вимога часу, а стратегічна основа для збереження національного економічного потенціалу. Вони дозволяють підприємствам вижити, зберегти ринки та підготуватися до післявоєнного ривка.

Для ефективного впровадження цифрової трансформації необхідно:
– продовжувати державну політику цифровізації;
– враховувати регіональні особливості;
– адаптувати методи оцінки бізнесу до цифрових реалій;
– інвестувати в людський капітал і цифрову освіту.

Україна має шанс не лише відновити зруйноване, а побудувати сучасну, інноваційну економіку – і цифровий МСБ стане її ядром.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Підвищення стійкості шляхом прискорення цифрової трансформації бізнесу в Україні. URL : https://www.oecd.org/uk/publications/5d9e86a7-uk.html

2. Інноваційні підходи до розвитку регіонів: концепція «цифрового міста». URL : https://www.researchgate.net/publication/388799839_Innovacijni_pidhodi_do_rozvitku_regioniv_koncepcia_cifrovogo_mista

3. Демографічна та соціальна статистика. Ринок праці. Зайнятість та безробіття. URL : https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/rp.htm

4. Вплив цифровізації на зміну секторальної структури економіки: порівняльний аналіз України та окремих країн. URL : https://czasopisma.uni.lodz.pl/CER/article/view/13826/13357

УДК 339.545

A. A. Pasisiulina,
undergraduate first (bachelor's)
degree student
***Scientific Supervisor**:*
S. A. Achkasova,
candidate of economic sciences,
associate professor,
Simon Kuznets Kharkiv National
University of Economics,
Kharkiv, Ukraine
ORCID ID 0000-0001-7233-0189

CUSTOMS POLICY TRANSFORMATION IN THE EUROPEAN INTEGRATION PROCESS

The relevance of the study of customs policy transformation in the context of the European integration process is determined by the deep and multidimensional changes that are currently taking place within the system of international trade, cross-border cooperation, and economic regulation, which in turn require a comprehensive modernization of national customs systems in line with European standards and practices.

In the conditions of increasing globalization and intensifying regional economic integration, the harmonization of customs procedures, the simplification of trade flows, and the implementation of transparent and efficient customs mechanisms become crucial factors not only for enhancing economic competitiveness but also for ensuring legal alignment and institutional compatibility with the European Union.

Moreover, for countries seeking closer association with the EU or aspiring to full membership, the reform of customs policy acts as both a technical and political prerequisite for integration, influencing areas such as trade facilitation, border security, revenue collection, and institutional development.

The dynamic nature of the European integration process, alongside the evolution of EU customs legislation, further emphasizes the need for timely adaptation and strategic policy planning in order to foster deeper economic ties and ensure sustainable development within the broader European framework.

The development of customs policy in the context of European integration is a complex process that involves aligning national customs systems with European Union standards and practices. This alignment is crucial for facilitating trade, ensuring economic security, and promoting integration into the European market.

The integration of Ukraine's customs policy with the EU involves adapting national legislation to align with EU laws and international norms. This process is essential for ensuring that Ukraine's customs system can effectively support its European integration ambitions and improve trade relations with EU countries [1; 6].

The implementation of customs policy in the context of European integration faces several challenges, including the need for comprehensive reform of the regulatory and legal framework. This reform is necessary to address the misalignment between Ukrainian and European legislation, which hinders efficient customs procedures [4].

Additionally, differentiated policy implementation within the EU has been found to be inefficient, leading to economic disadvantages and challenges in maintaining a level playing field for customs controls [2].

Customs control plays a vital role in ensuring economic security and supporting public administration systems in the context of EU integration. Effective customs control is necessary to prevent offenses such as smuggling and to ensure compliance with international standards [5].

Future directions for customs policy development include the unification of customs legislation and the introduction of effective customs instruments to support integration processes. This involves updating regulatory frameworks and ensuring that customs operations are aligned with EU standards [4; 7].

The use of diagnostic indicators to assess the effectiveness of customs instruments is also important for addressing urgent problems and enhancing trade activities [7].

In conclusion, the development of customs policy in the context of European integration requires significant legislative and procedural reforms to align with EU standards. Addressing these challenges is essential for facilitating trade, ensuring economic security, and supporting Ukraine's integration into the European market.

REFERENCES

1. Development of Ukraine's customs policy in the context of European integration : Scientific monograph / V. Borsa at all. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2023. 276 p. URL : https://doi.org/10.30525/978-9934-26-278-4

2. Erkoreka M., Blas A. Implementation performance in the field of the EU Customs Union: consequences of differentiated policy implementation on customs control efficiency. *Journal of European Integration.* 2023. 45. P. 803–821. URL : https://doi.org/10.1080/07036337.2023.2183198

3. Ishchuk Y., Barchuk K., Oryshko, D. Specifics of customs relations of Ukraine with european trading partners. *Economic Bulletin of Dnipro University of Technology.* 2023. URL : https://doi.org/10.33271/ebdut/83.057

4. Kitsak T., Klym A. Implementation of the customs policy of Ukraine amid improvement of its regulatory and legal support. *Democratic governance.* 2022. URL : https://doi.org/10.23939/dg2022.02.131 (дата звернення: 18.04.2025).

5. Pasichnyi R. The Role of Customs Control in Ensuring Economic Security in the Conditions of European Integration Trends in the Development of Public Administration Systems. *Economic Affairs.* 2023. URL : https://doi.org/10.46852/0424-2513.2.2023.21

6. Podolchak N., Dziurakh Y., Halanets V. Development of Ukraine's Customs Policy in European Integration Conditions Taking Into Account the Need to Confront Threats to Global Food Security. *Economic journal Odessa polytechnic university.* 2023. URL: https://doi.org/10.15276/ej.02.2023.8.

7. Yurynets O., Adamiv M. Evaluation of customs urgent instruments of anti – crisis management of enterprises in the conditions of European integration. Management and Entrepreneurship in Ukraine: the stages of formation and problems of development. 2022. URL : https://doi.org/10.23939/smeu2022.02.320

УДК 330.341.1:338.45:004.738.5(477)

А. В. Пахальчук,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
О. І. Піжук,
д-р екон. наук, професор,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0002-5802-1053

ТЕХНОЛОГІЧНИЙ БІЗНЕС ЯК ДРАЙВЕР ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Повномасштабна війна в Україні стала каталізатором для прискореного розвитку технологічного та інноваційного бізнесу. Сьогодні технологічні рішення не лише забезпечують оборонні потреби країни, але й формують фундамент для майбутньої економічної трансформації та повоєнної відбудови. За два роки війни створено понад 200 нових технологічних компаній у сфері оборонних технологій, що становить 300 % зростання порівняно з довоєнним періодом.

Розвиток оборонних технологій став найбільш динамічним сектором української економіки. Україна стала світовим лідером у розробці тактичних безпілотників – компанії Aerorozvidka, Spectator створили дрони, що за характеристиками перевершують західні аналоги при вартості у 3–5 разів нижчій. Прорив досягнуто у морських безпілотних системах та кібербезпеці, де український досвід протистояння російським кібератакам створив унікальні компетенції у захисті критичної інфраструктури.

Особливого значення набуває розвиток штучного інтелекту в оборонних цілях. Системи автоматичного розпізнавання цілей, аналізу супутникових знімків, прогнозування загроз демонструють світовий рівень досконалості. Українська компанія AI.Warfare створила платформу аналізу бойових дій на основі глибокого навчання. Ці технології мають величезний потенціал для цивільного застосування у медицині, логістиці, містобудуванні.

Фінансові технології зазнали революційних змін. Криптовалютні рішення стали основним каналом міжнародної допомоги – понад 200 млн доларів залучено через криптопожертви. Створено систему цифрових воєнних облігацій на блокчейн-платформі, проєкт Ukraine DAO залучив понад 8 млн доларів. Регтех-рішення для санкційного комплаєнсу знаходять попит у європейських банках.

Агротех-сектор компенсує втрату 30 % сільгоспугідь через технологічні рішення. Системи IoT-моніторингу, дронового обприскування, прогнозування врожайності збільшили продуктивність на 25–40 %. Створено технології виявлення вибухонебезпечних предметів та відновлення ґрунтів після бойових дій. Вертикальне фермерство забезпечує продовольчу безпеку в прифронтових регіонах.

Energy tech сектор розвиває децентралізовані енергосистеми через цілеспрямовані атаки на інфраструктуру. Мікрогриди на основі відновлювальних джерел із системами акумулювання забезпечують автономність критичних об'єктів. Smart-системи управління споживанням знижують енерговитрати на 40–60 %. Мобільні енергоустановки скорочують час відновлення електропостачання у 5–10 разів.

Освітні технології забезпечили безперервність навчання для 4 млн школярів та студентів. VR/AR платформи для професійного навчання використовуються медуніверситетами у 15 країнах. Система адаптивного навчання на основі ШІ підвищує ефективність засвоєння знань на 35–50 %.

Для стрибкоподібного розвитку необхідна комплексна екосистема підтримки. Критично важливе створення технопарків розподіленої архітектури, венчурних Defense Tech фондів, міжнародної технологічної кооперації. Концепція регіональної спеціалізації передбачає: Львів – фінтех та блокчейн, Харків – aerospace та ШІ, Дніпро – energy tech, Одеса – maritime tech.

Таким чином, технологічний бізнес є стратегічним активом України. Унікальний досвід розвитку в екстремальних умовах створив нову модель інноваційної економіки з надвисокою адаптивністю та фокусом на критичних рішеннях. Повоєнна відбудова на технологічній основі дозволить створити принципово нову економіку – динамічну, цифрову, інноваційну. Український техбізнес має всі передумови стати драйвером глобальних технологічних трендів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Розвиток IT-сектору в умовах війни / Міністерство цифрової трансформації України. URL : https://thedigital.gov.ua

2. Підтримка технологічних стартапів / Ukrainian Startup Fund. URL : https://usf.com.ua

3. Оборонні інновації / Defense Innovation Unit Ukraine. URL : https://www.defense-ua.com

4. Інноваційний розвиток в умовах війни / Національна академія наук України. URL : https://www.nas.gov.ua

5. Ukraine Innovation Programme / European Innovation Council. URL : https://eic.ec.europa.eu

6. Технологічна трансформація економіки / Український інститут майбутнього. URL : https://ui.org.ua

УДК 330.837

В. П. Пономаренко,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Г. О. Кундєєва,
д-р екон. наук, професор,
Національний університет
харчових технологій,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-0513-8263

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА У ВИРІШЕННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Забезпечення продовольчої безпеки є найважливішою стратегічною метою кожної держави та показником незалежності держави. Саме тому доцільним є визначити значення категорії «продовольча безпека». Термін «продовольча безпека» було введено у міжнародний економічний лексикон Продовольчої та сільськогосподарської організації Об'єднаних Націй (ФАО) у 1974 році в Римі на Всесвітній конференції з проблем продовольства. ФАО пропонує наступне трактування терміна «продовольча безпека»: «стан, що характеризується постійним фізичним, соціальним та економічним доступом для всіх людей до достатнього за обсягом, безпечного та поживного продовольства, необхідного для задоволення їх потреб у повноцінному харчуванні та харчових звичок і підтримки активного та здорового способу життя» [1].

Розвиток підприємництва у сфері продовольчої безпеки є важливим кроком до створення безпечнішої та стійкішої системи харчування для населення країни. Підприємництво відіграє ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки як на локальному, так і на глобальному рівні. Саме підприємництво здатне підвищити доступність та якість продуктів харчування, а також збільшити економічну стійкість країни.

Підприємницька діяльність у сфері сільського господарства та харчової промисловості може призвести до економічного зростання та створення нових робочих місць у сільських та міських районах. Збільшення виробництва та доступності продуктів харчування може стимулювати подальший розвиток бізнесу у суміжних галузях, таких як логістика, торгівля та переробка продуктів. Також розвиток малого та середнього бізнесу у сфері виробництва та переробки продуктів харчування може допомогти покращити ситуацію в найбільш уразливих районах, де доступ до якісних продуктів обмежений.

Підприємницькі ініціативи можуть сприяти розвитку кооперативних структур, що дозволяє фермерам об'єднувати свої ресурси та отримувати доступ до ширших ринків збуту. Саме підприємництво може сприяти впровадженню принципів сталого розвитку у сільському господарстві, що допоможе зберегти природні ресурси та забезпечити довгострокову продовольчу безпеку. Розвиток екологічно чистих та соціально відповідальних бізнес-моделей може сприяти створенню стійкішої системи виробництва продуктів харчування.

Для забезпечення високого рівня продовольчої незалежності, необхідний комплекс взаємозалежних заходів, що включають:

– розроблення державної концепції продовольчої безпеки, орієнтованої забезпечення населення продуктами переважно власного виробництва;

– розробку довгострокової програми розвитку АПК з чітко позначеними індикаторами рівня продовольчої забезпеченості по кожному виду продукції;

– забезпечення доступності сільськогосподарської техніки з використанням механізму лізингу;

– розвиток кооперації зі збуту сільськогосподарської продукції та продовольства;

– зниження адміністративних бар'єрів для сільськогосподарських товаровиробників з метою отримання державної підтримки, надання кредитних коштів;

– розвиток інститутів інформаційно-консультаційної підтримки суб'єктів малого підприємництва, у тому числі і за рахунок використання інформаційних технологій.

Актуальним є залучення основних зацікавлених сторін, використовуючи організуючу владу уряду створення певних платформ. Це позволить створити спільний простір для озвучення рішень щодо досягнення спільних цілей, можливостей для ухвалення рішень та проведення консультацій для державних інвестицій, допомагаючи мобілізувати можливості, технології, фінансові потреби та доступ до виробничих ресурсів. Платформи за участю багатьох зацікавлених сторін повинні сприяти інноваційним та гнучким підходам до надання послуг, а також створення умов для приватних переговорів між заінтересованими сторонами [2].

Взаємодія з підприємцями та використання потенціалу приватного сектору, включаючи фермерські організації, кооперативи, малі та середні підприємства, а також міжнародні корпорації стає особливо актуальною у ланцюжках доданої вартості, де виробники, уряди та приватні суб'єкти можуть працювати разом для забезпечення більшої стійкості.

Проте організації виробників можуть допомогти дрібним виробникам отримати доступ до цілого ряду послуг, включаючи покращену інформацію про ринок, поширення знань та можливість вести колективні переговори. Вони також є ефективним засобом розширення прав та можливостей дрібних виробників, особливо жінок та молоді й підвищити свободу дій виробників, особливо дрібних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. ФАО та ВООЗ Всесвітня організація охорони здоров'я та Продовольча і сільськогосподарська організація ООН. URL : http://www.fao.org/3/i4436e/I4436E.pdf

2. Мірошник Р. О., Прокоп'єва У. О. Розвиток малого і середнього бізнесу в Україні: проблеми та перспективи. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми економіки та управління».* 2020. Т. 4, № 1. С. 63–71.

УДК 330.341

Д. А. Рижов,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
І. В. Минчинська,
канд. екон. наук,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0001-6560-9931

УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ НА ДОСЛІДЖЕННЯ, РОЗРОБКУ ТА ІННОВАЦІЇ У ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНОМУ БІЗНЕСІ

В умовах стрімкого розвитку технологій та посилення глобальної конкуренції, інновації стають ключовим фактором успіху для високотехнологічних компаній. Витрати на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР) є невід'ємною частиною процесу створення інноваційних продуктів, визначаючи можливості компанії щодо розробки нових технологій, вдосконалення існуючих продуктів та завоювання нових ринків. У цьому підпункті ми детально розглянемо поняття витрат на НДДКР, їхню структуру та класифікацію, а також проаналізуємо їхню вирішальну роль у забезпеченні конкурентоспроможності та сталого розвитку високотехнологічного бізнесу.

Науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (далі – акронім НДДКР) – сукупність робіт, спрямованих на отримання нових знань та їх практичне застосування при створенні нового виробу або технології. В англійській мові для позначення поняття НДДКР використовується термін «Research & Development» (R&D).

Поняття НДДКР охоплює декілька видів діяльності, серед яких ключове місце займають науково-дослідні роботи (далі – НДР). До них належать пошукові, теоретичні та експериментальні дослідження, метою яких є виявлення можливостей створення нових технічних рішень у визначені строки. Залежно від характеру й мети, НДР поділяються на два типи: фундаментальні та прикладні [1].

Фундаментальні дослідження зосереджені на отриманні нових знань про природу, суспільство або мислення без обов'язкової прив'язки до їхнього практичного застосування. Вони формують теоретичну основу для подальших прикладних розробок [1].

Прикладні наукові дослідження, своєю чергою, орієнтовані на вирішення конкретних практичних завдань. Вони спрямовані на створення нових продуктів, матеріалів, технологій та обладнання на основі вже здобутих наукових знань.

Іншою важливою складовою НДДКР є дослідно-конструкторські (ДКР) та технологічні роботи (ТР). Ці процеси охоплюють розроблення конструкторської й технологічної документації на дослідні зразки продукції, їх виготовлення та тестування відповідно до затверджених технічних завдань [1].

В Україні організація робіт у сфері НДДКР регламентується низкою нормативних документів, зокрема ДСТУ 3008-95 «Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення». Цей стандарт, гармонізований з міжнародною системою ISO 5966:1982, використовується у практиці передових країн, таких як США, Японія, Німеччина, Франція, Канада, Нідерланди та інші.

Для офіційної державної реєстрації НДДКР необхідно оформити програму роботи за встановленим зразком та заповнити реєстраційну картку через відповідне програмне забезпечення. Завершення проєкту передбачає подання облікової картки, інформаційної довідки та остаточного звіту [1].

Науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи є фундаментом для створення нових продуктів, процесів та технологій у високотехнологічному бізнесі. Витрати на НДДКР охоплюють усі ресурси, які компанія спрямовує на проведення досліджень, експериментів, розробку прототипів, тестування та вдосконалення інновацій. Такі інвестиції відіграють стратегічну роль, оскільки сприяють зростанню конкурентоспроможності та забезпечують довгострокову стійкість підприємства на ринку [2; 3].

Витрати на НДДКР класифікуються за кількома ознаками:

– за характером витрат: витрати на фундаментальні дослідження, витрати на прикладні дослідження, витрати на експериментальні розробки [2];

– за типом витрат: прямі витрати (заробітна плата дослідників, матеріали, обладнання) та непрямі витрати (оренда, амортизація, адміністративні витрати) [4];

– за ступенем контролю витрат: керовані (планові бюджети) витрати та некеровані (непередбачені) витрати [5].

Світова практика показує, що компанії, які систематично інвестують у НДДКР, такі відомі світові бренди, як Apple, Samsung, Google, Amazon, не лише випереджають конкурентів, але й формують ринки майбутнього. Наприклад, у 2023 р. компанія Amazon витратила понад 80 млрд дол. на інновації, що дозволило їй зберегти лідерство в сферах хмарних технологій, штучного інтелекту та автоматизації [6; 7].

У вітчизняному контексті інвестиції в НДДКР залишаються обмеженими, що пояснюється низкою бар’єрів: нестачею фінансування, слабкою державною підтримкою, низьким рівнем комерціалізації наукових розробок [8]. Проте у високотехнологічних компаніях, таких як ТОВ «Дрон Арсенал», витрати на дослідження і розробки є критично важливими для створення інноваційних рішень у сфері безпілотних технологій.

Отже, ефективне управління витратами на НДДКР є ключовим чинником сталого розвитку високотехнологічного бізнесу. Це вимагає не лише фінансових вкладень, а й стратегічного підходу до планування, обліку та оцінки ефективності інноваційної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Національний університет цивільного захисту України. URL : https://nuczu.edu.ua/ukr/naukovo-doslidna-robota

2. Frascati Manual 2015: Guidelines for Collecting and Reporting Data on Research and Experimental Development / OECD Publishing. 2015. URL : https://www.oecd.org/en/publications/frascati-manual-2015_9789264239012-en.html

3. Мазур І. І., Афанасьєв М. П., Олійник Д. І. Управління інноваційними проєктами. К. : КНЕУ, 2020. 312 с.

4. International Accounting Standards Board. МСБО 38 «Нематеріальні активи». URL : https://mof.gov.ua/storage/files/IAS-38_ukr_2016.pdf

5. Бутко М., Сахно А. Особливості обліку витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи в Україні. *Економічний часопис-XXI.* 2022. № 2. С. 51–56.

6. Amazon R&D Expenditures Worldwide 2010–2023 / Statista. URL : https://www.statista.com/statistics/273963/

7. Amazon.com, Inc. Annual Report 2023 (Form 10-K). U.S. Securities and Exchange Commission. URL : https://www.sec.gov/Archives/edgar/data/1018724/000101872424000008/amzn-20231231.htm

8. Кіндрацька Г. І. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності підприємств. *Вісник НУ «Львівська політехніка».* 2021. № 1.

УДК 330.342.146:504(477)

О. О. Сахно,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
М. О. Скорик,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0003-3291-706X

МОЛОДЬ, ЯКА ЗМІНЮЄ СВІТ: ЕКОІНІЦІАТИВИ ЯК СПОСІБ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У сучасному світі, що швидко змінюється, українська молодь все частіше обирає шлях не тільки економічної вигоди, а й суспільної та екологічної відповідальності. Зміна клімату, забруднення навколишнього середовища, вирубка лісів, виснаження природних ресурсів – усе це результати безвідповідального ставлення до природи. Україна, як і більшість країн світу, також стикається з екологічними загрозами, що потребують негайних рішень. У цьому контексті надзвичайно важливу роль відіграють молоді люди – активні, завзяті, свідома частина суспільства, яка здатна мислити нестандартно й діяти стрімко.

Екобізнес – це не просто модне слово, а шлях поєднання підприємницької діяльності з турботою про довкілля. Молоді підприємці в Україні дедалі частіше відмовляються від традиційних моделей, що виснажують природу, і натомість створюють стартапи, де пріоритетом є сталість, етика та локальне виробництво. В умовах війни, екологічних викликів та потреби у відновленні країни молодь демонструє ініціативу, креативність і здатність поєднувати бізнес із цінностями.

Прикладом такого підприємства є український екостартап Releaf Paper, заснований у 2020 році Валентином Фречкою та Олександром Соболєвим, котрі розробили унікальну технологію виготовлення паперу з опалого листя. Замість традиційної деревної целюлози, що потребує вирубки дерев, Releaf використовує сировину з листя, зібраного у містах, завдяки чому виробництво стає в рази екологічнішим. За підрахунками компанії, така технологія дає змогу скоротити викиди CO_2 на 78 %, зменшити споживання води у 15 разів, а також у 5 разів знизити витрати електроенергії порівняно зі звичайним процесом виробництва паперу. У 2022 році Releaf Paper отримала 2,5 мільйона євро від Європейської комісії в рамках програми EIC Accelerator, що стало поштовхом до масштабування проєкту на міжнародному рівні. Завдяки цим

коштам у Франції був відкритий перший у світі завод з промислової переробки опалого листя в папір, який здатний переробляти до 10 000 тонн сировини щорічно. У планах компанії – відкриття ще трьох заводів у Європі до 2030 року. Releaf Paper виробляє таку продукцію як еко-папір, пакувальні коробки, паперові пакети та офісне приладдя, яке вже використовують такі міжнародні бренди, як L'Oréal, Louis Vuitton, Samsung. Таким чином, даний бізнес не лише зменшує негативний вплив на довкілля, а й пропонує реальну альтернативу традиційному, шкідливому для природи виробництву паперу [1].

Проблема пластикових відходів є надзвичайно актуальною – пластик розкладається сотні, а часом і тисячі років, завдаючи значної шкоди довкіллю. В Україні, як і в багатьох інших країнах, активізуються ініціативи з переробки вторсировини, котрі не тільки допомагають зменшити забруднення, а й дозволяють створювати корисні та необхідні речі для місцевих громад.

Школярі Куликівського ліцею на Чернігівщині демонструють, як активна молодь може стати рушієм сталого розвитку своїх громад, поєднуючи екологічну свідомість із практичними рішеннями для місцевих проблем. У відповідь на виклики, що постали після повномасштабного вторгнення – зокрема, відсутність навігації через демонтовані вказівники, збільшення кількості переселенців і необхідність розвитку туризму – підлітки запропонували інноваційний і водночас простий спосіб відновлення орієнтування в селищі. Вони перетворюють пластикові кришечки, які довго розкладаються і шкодять довкіллю, на яскраві вказівники вулиць та важливих об'єктів громади. Таким чином вирішується одразу кілька завдань: зменшується пластикове забруднення, оновлюється інфраструктура, що допомагає як місцевим жителям, так і новим мешканцям, а також сприяє розвитку локального туризму. Проєкт підтримується експертами-дизайнерами, які допомагають зробити таблички зручними та помітними, а також об'єднує громаду, залучаючи до збору пластику як дітей, так і дорослих. Цей приклад показує, що молодь здатна не лише критично мислити і генерувати ідеї, а й успішно втілювати їх у життя, створюючи простір для сталого розвитку, екологічної свідомості і соціальної єдності. Більше того, школярі планують масштабувати ідею, поширюючи досвід у інших громадах, а також розвивати STEM-лабораторію, що дозволить ще глибше інтегрувати екологічні та технічні знання у навчальний процес. Такий проєкт є яскравим прикладом того, як молодь бере відповідальність за майбутнє своєї країни, поєднуючи інновації, екологію та соціальну активність [2].

Одним із яскравих прикладів того, як молодь здатна ставати рушієм позитивних змін у сфері екології, є участь у спеціалізованих освітньо-грантових програмах. Такі ініціативи не тільки надають інструменти та ресурси для втілення власних ідей, але й формують нову культуру відповідальності за навколишнє середовище.

Програма UPSHIFT Україна є частиною глобальної ініціативи ЮНІСЕФ із підтримки молодіжних інновацій і набула великого значення в контексті розвитку екологічної свідомості серед української молоді. Вона орієнтована на підлітків і молодь віком від 14 до 24 років та дає їм змогу втілювати свої ідеї на практичні рішення соціальних та екологічних проблем. Ключовим компонентом програми є міждисциплінарні воркшопи, менторська підтримка та стартове фінансування у розмірі до 60 тисяч гривень на команду. У рамках UPSHIFT молоді люди працюють у командах, навчаються оцінювати потреби громади, проводити дослідження, будувати прототипи та впроваджувати свої ідеї у життя. У сфері екології, UPSHIFT має особливо помітний вплив: учасники створюють проєкти, спрямовані на зменшення кількості відходів, просування вторинної переробки, розробку екоальтернатив пластику, впровадження енергозбереження та екопросвіту в школах і громадах. Наприклад, команда з Дніпра реалізувала проєкт зі збору використаних батарейок та навчання школярів правильному сортуванню сміття. Інша команда з Харкова створила мобільну екоплатформу, де мешканці можуть знайти пункти збору вторсировини у своєму районі. Молодіжна команда з Львівщини розробила екоторбинки з банерної тканини, яку інакше було б утилізовано, та провела кампанію проти одноразового пластику. UPSHIFT не просто стимулює екологічну ініціативність, а й розвиває лідерські якості, підприємницьке мислення та навички сталого управління проєктами, що дає змогу молоді впливати на екологічну ситуацію в громадах тут і зараз. Програма перетворює ідеї на дієві рішення, формуючи культуру активного громадянства й відповідальності за довкілля. У довгостроковій перспективі UPSHIFT створює підґрунтя для появи нового покоління екологічно свідомих інноваторів, здатних мислити глобально й діяти локально [3].

Екологічні ініціативи, які втілює українська молодь, відіграють визначальну роль у формуванні сталого розвитку країни. Вони поєднують новаторство, суспільну відповідальність та підприємницький підхід, створюючи нові можливості для охорони довкілля і покращення якості життя у громадах. Приклади проєктів, таких як Releaf Paper, ініціативи зі вторинної переробки відходів у Куликівському ліцеї та участь нового покоління у програмі UPSHIFT, демонструють, що молодь здатна не лише генерувати ідеї, а й успішно впроваджувати їх у життя. Ці зусилля сприяють підвищенню екологічної свідомості, розвитку нових технологій та формуванню культури відповідального ставлення до природи. Інвестуючи у молодіжні екопроєкти сьогодні, Україна закладає підвалини для екологічно стабільного і процвітаючого майбутнього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Упаковка виготовлена з опалого листя. URL : https://releafbag.com/

2. Як школярі на Чернігівщині оновлюють навігацію в рідному селищі за допомогою пластикових кришок. URL : https://nus.org.ua/

3. Інноваційна програма для молоді / UPSHIFT. URL : https://www.unicef.org/ukraine/upshift-ukraine

УДК 65.01

Б. О. Скалецька,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
В. В. Ткаченко,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0003-4915-2518

ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ТА ІННОВАЦІЙНИЙ БІЗНЕС-ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

Повоєнна відбудова України потребує значних зусиль та ресурсів для відновлення економіки, інфраструктури та соціальної сфери. У цьому контексті технологічний та інноваційний бізнес може відіграти ключову роль, забезпечуючи швидке впровадження нових рішень та підвищення продуктивності. Ця стаття розглядає основні аспекти впливу технологій та інновацій на економічний розвиток України у період повоєнної відбудови.

Технологічний бізнес може стати рушійною силою у відновленні економіки України після війни. Завдяки швидкому впровадженню інноваційних рішень, технологічні компанії здатні підвищити продуктивність та ефективність виробничих процесів. Важливим аспектом є також розвиток цифрової інфраструктури, яка забезпечує доступ до сучасних технологій та сприяє інтеграції України у глобальні економічні процеси.

Інноваційні підприємства здатні створювати нові робочі місця, залучати інвестиції та сприяти розвитку нових галузей. Це стимулює економічний стрибок та забезпечує довгострокове зростання. Важливим аспектом є підтримка стартапів та малого бізнесу, які можуть стати джерелом інновацій та нових ідей. За даними дослідження McKinsey, інноваційні компанії можуть збільшити свою продуктивність на 30–50 % порівняно з традиційними підприємствами [1].

Урядові програми та міжнародна допомога можуть сприяти розвитку стартапів та малого бізнесу, що є важливим для створення конкурентоспроможної економіки. Підтримка стартапів включає фінансову допомогу, консультації та навчання, що допомагає підприємцям реалізувати свої ідеї та створювати успішні бізнеси. Малий бізнес також відіграє важливу роль у розвитку місцевих громад та створенні робочих

місць. В Україні існує понад 1 000 стартапів, які активно залучають інвестиції з-за кордону [2].

Програми, такі як «Startup Ukraine», надають фінансування та менторську підтримку для молодих підприємців [3].

Інвестиції в освіту та підготовку кадрів у сфері технологій та інновацій є необхідними для забезпечення кваліфікованої робочої сили, яка зможе реалізувати потенціал технологічного бізнесу. Важливим аспектом є розвиток програм навчання та підвищення кваліфікації, які допомагають працівникам освоювати нові технології та адаптуватися до змін на ринку праці. Співпраця між університетами та бізнесом також сприяє розвитку інновацій та підготовці кадрів. Наша країна – найбільша в Європі за експортом ІТ-послуг. Україна є одним із популярних місць ІТ-аутсорсингу для підрядників, посідає 20 місце у світі. Щодо внутрішньої економіки нашої держави, ІТ – друга найбільша галузь за обсягами експорту. У нас більш ніж 4 000 ІТ-компаній, самих лише програмістів понад 185 тисяч. Українські університети входять до світових рейтингів, зокрема до Times Higher Education Impact Rankings. У списку представлені 11 закладів вищої освіти України, які займають позиції в діапазонах 201–300, 401–600 і понад 600. При цьому 70 % з них – технічні університети. Програми дуальної освіти, які поєднують теорію з практикою, стають все більш популярними [4].

Співпраця з міжнародними партнерами та інтеграція у глобальні технологічні ринки можуть сприяти залученню інвестицій та обміну знаннями. Це є важливим для розвитку інноваційного бізнесу та забезпечення довгострокового економічного зростання. Міжнародне співробітництво включає участь у міжнародних проектах, конференціях та виставках, що допомагає українським компаніям знайти нових партнерів та клієнтів. Українські компанії беруть участь у міжнародних проектах, таких як Horizon Europe, що дозволяє отримувати фінансування для інноваційних розробок.

Впровадження екологічних технологій може сприяти сталому розвитку та зменшенню негативного впливу на навколишнє середовище. Це є важливим для довгострокового економічного зростання та забезпечення екологічної безпеки. Екологічні технології включають використання відновлюваних джерел енергії, зменшення викидів шкідливих речовин та впровадження енергоефективних рішень.

Технологічний та інноваційний бізнес може стати ключовим чинником перемоги й економічного стрибка України у період повоєнної відбудови. Завдяки впровадженню нових технологій, підтримці стартапів та малого бізнесу, інвестиціям в освіту та міжнародному співробітництву, Україна має можливість створити конкурентоспроможну економіку та забезпечити довгострокове зростання. Важливим аспектом є також впровадження екологічних технологій, які сприяють сталому розвитку та зменшенню негативного впливу на навколишнє середовище.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Explore the future of work in Europe / McKinsey. URL : https://www.mckinsey.com/industries/infrastructure/how-we-help-clients

2. Українська екосистема стартапів увійшла в трійку екосистем з найвищими темпами зростання в ЦСЄ. URL : https://ain.ua/2024/10/02/ukrayinska-ekosistema-startapi-zvit-uventures/

3. Корисні ресурси для фінансування студентських проєктів. URL : https://www.ifk.net.ua/usefulresources/

4. IT-освіта: рейтинг вишів, популярні спеціальності та альтернативи. URL : https://itedu.center/ua/blog/ratings/it-universities-in-ukraine/?srsltid=AfmBOopumpp DAi8EyUIKyiGhQogB5Q9bqpFA4O53fcym9xpjv-tuld9Z

5. Європейська комісія опублікувала робочі програми horizon Europe на 2025 рік. URL : https://eu4ukraine.eu/opportunities-ua/calls-for-proposals-ua/new-opportunities-for-ukrainian-teams.html

УДК 331.5:314

М. І. Снігур,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
ORCID ID 0009-0004-6601-1594
Науковий керівник:
Л. М. Зомчак,
канд. екон. наук, доцент,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
м. Львів, Україна
ORCID ID 0000-0002-4959-3922

ТРАНСФОРМАЦІЯ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ ПІД ВПЛИВОМ ВІЙНИ ТА ДЕМОГРАФІЧНИХ ЗМІН

Дослідження динаміки ринку праці України в умовах поглиблення демографічної кризи та повномасштабної війни є критично важливим для розуміння його сучасного стану та формування ефективної державної політики. Стійке скорочення чисельності населення, зумовлене низькою народжуваністю, перевищенням смертності та масовою міграцією, суттєво впливає на доступність робочої сили, що є ключовим фактором економічного розвитку. Аналіз цих процесів дозволяє виявити нові тенденції на ринку праці, такі як зростання дистанційної зайнятості та зміна зарплатних очікувань, що є необхідним для розробки стратегій його відновлення та стабілізації у довгостроковій перспективі.

Проблема дослідження полягає у визначенні комплексного впливу демографічних змін та війни на ключові показники ринку праці України, такі як чисельність економічно активного населення, рівні зайнятості та безробіття, попит та пропозиція робочої сили, а також динаміка заробітної плати. Незважаючи на очевидні наслідки цих подій, недостатньо вивченим залишається характер взаємодії між демографічними факторами, безпековою ситуацією та структурними трансформаціями ринку праці, що ускладнює розробку адекватних заходів державної підтримки та регулювання. Крім того, дефіцит актуальних статистичних даних ускладнює точну оцінку поточного стану та прогнозування майбутніх змін.

У рамках дослідження виявлено значне скорочення чисельності населення України, що є основним чинником впливу на ринок праці. За період з 1992 по 2022 рік населення зменшилося з 52 млн до 41 млн осіб. Після 2014 року та з початком повномасштабної війни у 2022 році цей процес прискорився, і на початок 2023 року чисельність населення оцінювалася у 36,7 млн осіб, а на кінець 2024 року – приблизно у 32–34 млн осіб [1].

Ключові демографічні фактори включають низький рівень народжуваності, який впав з 1,16 до 0,9, що значно нижче рівня простого відтворення (2,0–2,2). Також спостерігається перевищення смертності над народжуваністю, що особливо загострилося після 2021 року через пандемію COVID-19 та військові дії. Ці фактори мають значний вплив на ринок праці: економічно активне населення на початок 2023 року оцінювалося у 12 млн осіб, що на 45 % менше, ніж 20 років тому. Рівень зайнятості знизився на 5,3 % у 2022 році порівняно з 2021 роком, досягнувши 49,8 %. Рівень безробіття, за методологією МОП, після подій 2014 року зріс до 10 % у 2015 році, а за оцінками, на кінець 2022 року становив 22 %, прогноз на 2025 рік – 17,7 % [2]. Щодо попиту та пропозиції на ринку праці, спостерігається відновлення, про що свідчить зростання кількості вакансій з 90 тис. у січні 2022 року до 106 тис. у березні 2024 року, що перевищило довоєнні показники. Кількість вакансій зі зростанням дистанційної зайнятості збільшилася на 39 % по країні, а в Києві – на 96 %. У сфері оплати праці середні зарплатні очікування кандидатів (22 653 грн у березні 2024) значно перевищують пропозиції роботодавців (19 603 грн), що призвело до збільшення розриву з 445 грн у січні 2022 року до 3 050 грн у березні 2024 року. Водночас 40,9 % роботодавців підвищили зарплати на 5–10 %, 25 % – на 11–20 %, а 6,2 % – більш ніж на 20 %. Щодо податкового навантаження, 18,9 % компаній констатують значне збільшення податкових зобов'язань, а 37,7 % – помірне зростання [3; 4].

Отримані результати підтверджують гіпотезу про фундаментальний вплив демографічної кризи та війни на функціонування ринку праці України. Скорочення чисельності населення та економічно активної робочої сили створює системні виклики для економічного зростання та стабільності [5]. Виявлена тенденція до зростання розриву між зарплатними очікуваннями та пропозиціями роботодавців свідчить про дисбаланс між попитом та пропозицією кваліфікованої робочої сили, що може бути наслідком як міграційних процесів, так і зміни професійних пріоритетів та кваліфікаційного рівня населення.

Зростання кількості вакансій та активізація бізнес-середовища після кризового періоду є позитивним сигналом [6], що вказує на адаптивність ринку праці. Проте значне поширення віддаленої роботи може як сприяти збереженню робочих місць, так і створювати нові виклики для традиційних галузей зайнятості та розвитку регіональних ринків праці. Незважаючи на підвищення заробітних плат, збільшення податкового навантаження може обмежувати можливості підприємств до подальшого зростання та інвестицій.

Обмеженість точних статистичних даних, особливо після повномасштабної війни, є суттєвою методологічною проблемою, яка ускладнює проведення всебічного кількісного аналізу та точного прогнозування. Це вимагає розробки нових підходів до збору та верифікації даних у нестабільних умовах.

Демографічний спад є домінуючим фактором, що визначає трансформацію ринку праці України, призводячи до значного скорочення робочої сили та потенційних дисбалансів. Повномасштабна війна різко загострила наявні демографічні проблеми, спричинивши масову міграцію та значні людські втрати, що безпосередньо вплинуло на обсяг та структуру економічно активного населення. Ринок праці демонструє ознаки відновлення після кризового періоду, що виявляється у зростанні кількості вакансій, проте з новими структурними змінами, зокрема, збільшенням частки віддаленої зайнятості. Спостерігається зростання диспропорції між зарплатними очікуваннями кандидатів та пропозиціями роботодавців, що свідчить про зміну цінності робочої сили та необхідність адаптації системи оплати праці до нових реалій. Необхідна розробка комплексної державної політики, що включає заходи стимулювання народжуваності, реінтеграції мігрантів, адаптації освітніх програм до потреб ринку праці, а також оптимізації податкового навантаження для підтримки бізнесу та стабілізації зайнятості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Населення України становить приблизно понад 34 млн осіб – демограф / Українське радіо. URL : https://ukr.radio/news.html?newsID=106165

2. Вдовин М. Л., Зомчак Л. М., Коханевич М. П. Безробіття в Україні: економіко-статистичний огляд. *Механізми регулювання економіки.* 2022. № 1–2. С. 95–96.

3. Історичний антирекорд: в уряді кажуть, що коефіцієнт народжуваності в Україні – менший за одиницю / Укрінформ. URL : https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3966389-istoricnij-antirekord-v-uradi-kazut-so-koeficient-narodzuvanosti-v-ukraini-mensij-za-odinicu.html

4. Що треба знати про український ринок праці у 2024 році? Дослідження та аналітика від robota.ua / Budni. URL : https://budni.robota.ua/career/shho-treba-znati-pro-ukrayinskiy-rinok-pratsi-u-2024-rotsi-doslidzhennya-ta-analitika-vid-robota-ua

5. Zomchak L., Hakava S. Unveiling Disparities and Resilience in Ukrainian Regional Labor Markets: Multidimensional Ranking Approach. In Developments in Information and Knowledge Management Systems for Business Applications: Cham: *Springer Nature Switzerland.* 2025. Volume 8. P. 495–516.

6. Зомчак Л., Міськів Д. Structural model of Ukrainian economic performance: interactions between gdp and industrial output. *Смарт-економіка, підприємництво та безпека.* 2024. № 2 (2). С. 7–16.

УДК 004.89:338.24

Д. О. Струк,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
О. Б. Жарікова,
канд. екон. наук, доцент,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-1259-1712

ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В МАЛИЙ ТА СЕРЕДНІЙ БІЗНЕС: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сучасний бізнес дедалі більше залежить від цифрових технологій, а штучний інтелект (далі – ШІ) стає ключовим інструментом для підвищення ефективності підприємницької діяльності. Впровадження технологій ШІ у малий та середній бізнес відкриває нові можливості, такі як автоматизація процесів, покращення аналітики, персоналізація клієнтського досвіду та оптимізація ресурсів. Однак цей процес супроводжується низкою викликів, серед яких фінансові бар'єри, недостатня обізнаність підприємців щодо ШІ та складнощі інтеграції нових рішень у вже існуючі бізнес-моделі [1].

Одним із головних переваг ШІ є здатність аналізувати великі масиви даних та виявляти закономірності, що сприяє прийняттю більш обґрунтованих бізнес-рішень. Також автоматизація рутинних завдань дозволяє підприємцям сконцентруватися на стратегічному розвитку. Використання чат-ботів, алгоритмів прогнозування попиту та розумних систем управління запасами значно підвищує конкурентоспроможність бізнесу [1; 2].

Водночас попри значні перспективи, багато підприємців стикаються з труднощами на етапі впровадження ШІ. Основною проблемою є високі витрати на розробку та інтеграцію таких рішень, особливо для малого бізнесу. Крім того, бракує кваліфікованих кадрів, здатних працювати з ШІ, а правове регулювання у цій сфері ще не достатньо сформоване. Виникають також питання етики використання ШІ, зокрема захисту персональних даних та відповідальності за рішення, прийняті алгоритмами [1; 2].

Незважаючи на ці виклики, перспективи розвитку ШІ у малому та середньому бізнесі залишаються позитивними. Технології стають доступнішими завдяки появі

хмарних рішень, готових програмних продуктів та сервісів на основі ШІ, що не потребують глибоких технічних знань. У майбутньому розвиток штучного інтелекту сприятиме створенню нових бізнес-моделей, покращенню клієнтського сервісу та підвищенню ефективності бізнес-процесів.

Сучасний бізнес змушений адаптуватися до швидких змін у цифрових технологіях, і штучний інтелект (ШІ) відіграє ключову роль у цьому процесі. Впровадження ШІ у малий та середній бізнес може значно підвищити ефективність роботи підприємств, автоматизувати рутинні завдання, покращити аналітику та сприяти прийняттю стратегічних рішень [1; 2; 3].

В таблиці 1 продемонстровано влив впровадження технологій штучного інтелекту (ШІ) на ефективність малого та середнього бізнесу (МСБ) в Україні.

Таблиця 1 – Вплив впровадження технологій штучного інтелекту (ШІ) на ефективність малого та середнього бізнесу (МСБ) в Україні

Показник	До впровадження ШІ	Після впровадження ШІ	Зміна (%)
Середній обсяг продажів на місяць (тис. грн)	250	330	+32%
Кількість обслуговуваних клієнтів на місяць	1 200	1 800	+50%
Середній час обробки замовлення (хвилин)	25	10	–60%
Витрати на персонал (тис. грн/міс)	120	100	–17%
Кількість помилок у замовленнях (на 1 000)	35	10	–71%
Кількість працівників, залучених до рутинних задач	10	4	–60%
Інвестиції у технології ШІ (разово, тис. грн)	–	150	–
Рентабельність бізнесу (%)	12	19	+58%

Джерело: сформовано автором самостійно на основі опрацьованих літературних джерел.

Отже, дані таблиці 1 демонструють позитивний вплив впровадження технологій штучного інтелекту на малий та середній бізнес в Україні. Після інтеграції ШІ спостерігається зростання обсягів продажів і кількості клієнтів, суттєве скорочення часу обробки замовлень і кількості помилок, а також зменшення витрат на персонал. Це свідчить про підвищення ефективності бізнес-процесів, рентабельності та конкурентоспроможності підприємств.

Впровадження технологій штучного інтелекту (ШІ) у малий та середній бізнес в Україні є актуальною темою, що поєднує значні перспективи з певними викликами [1; 2; 3].

Перспективні шляхи впровадження ШІ:

1. Підвищення ефективності бізнес-процесів – ШІ дозволяє автоматизувати рутинні завдання, що сприяє оптимізації операційної діяльності та зменшенню витрат.

2. Покращення обслуговування клієнтів – використання чат-ботів та систем рекомендацій на базі ШІ забезпечує швидке та персоналізоване обслуговування клієнтів.

3. Аналіз даних та прогнозування – ШІ здатний обробляти великі обсяги даних, що допомагає у прийнятті обґрунтованих бізнес-рішень та прогнозуванні ринкових тенденцій.

4. Фінансові обмеження – малий та середній бізнес часто стикається з обмеженими бюджетами, що ускладнює інвестування у дорогі технології ШІ.

5. Брак кваліфікованих кадрів: недостатня кількість фахівців з необхідними знаннями у сфері ШІ може стримувати впровадження цих технологій.

6. Етичні та правові аспекти – використання ШІ піднімає питання щодо захисту даних, прозорості алгоритмів та відповідності законодавству [1; 2; 3].

Сьогодні Україна активно інтегрується у світові тенденції розвитку ШІ. Згідно з даними, українські компанії все частіше впроваджують ШІ у свої бізнес-процеси, що сприяють підвищенню їх конкурентоспроможності. Розвиток внутрішніх компетенцій у сфері ШІ допоможе ефективніше впроваджувати та використовувати ці технології. Залучення зовнішніх експертів та компаній, що спеціалізуються на ШІ, може прискорити процес інтеграції технологій. Перед впровадженням ШІ варто ретельно аналізувати потенційні вигоди та витрати, щоб забезпечити рентабельність інвестицій [2; 3].

Впровадження ШІ у малий та середній бізнес в Україні є перспективним напрямком, який, попри існуючі виклики, може суттєво підвищити ефективність та конкурентоспроможність підприємств [1; 2; 3].

Пропозиції щодо ефективної діяльності бізнесу:

1. Інвестувати у навчання персоналу – розвиток внутрішніх компетенцій у сфері ШІ допоможе ефективніше впроваджувати та використовувати ці технології.

2. Співпрацювати з технологічними партнерами – залучення зовнішніх експертів та компаній, що спеціалізуються на ШІ, може прискорити процес інтеграції технологій.

Таким чином, штучний інтелект є потужним інструментом для розвитку бізнесу, який, за умови правильного підходу до його впровадження, може стати ключовим фактором зростання та інновацій в українській економіці. ШІ є потужним інструментом, що може суттєво змінити підприємницьку діяльність. Для успішного впровадження цих технологій малий та середній бізнес повинен адаптувати свої бізнес-моделі, інвестувати у цифрову трансформацію та враховувати етичні й правові аспекти використання ШІ.

Отже, впровадження технологій штучного інтелекту у малий та середній бізнес в Україні є важливим кроком до підвищення ефективності підприємницької діяльності, автоматизації процесів та покращення конкурентоспроможності. ШІ відкриває широкі можливості для аналізу даних, персоналізації послуг, оптимізації ресурсів і прогнозування ринкових тенденцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колаж А. І. Штучний інтелект: глобальний вплив та перспективи. URL : https://ukranews.com/ua/author/200/2/page/7

2. Сташкевич О. Застосування штучного інтелекту в бізнесі : Scientific Collection «InterConf». 2024. 188. Pp. 38–39. URL : https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/5372

3. Петришин Н. Я. Трансформація бізнесу впровадженням штучного інтелекту: плюси та мінуси / Блог. Apix-Drive. 2024. URL : https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2024/dec/37245/menedzhmentnadoi-87-101.pdf

УДК 330.3

М. С. Ткаченко,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
О. Є. Найденко,
канд. екон. наук, доцент,
Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця,
м. Харків, Україна

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ АВТОРИЗОВАНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ОПЕРАТОРІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ: БАР'ЄРИ РОЗВИТКУ ТА СТРАТЕГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ПІДТРИМКИ БІЗНЕСУ Й ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

У період збройної агресії проти України, в умовах підготовки до повоєнного відновлення економіки та в контексті поступової адаптації економіки до нової реальності, та в умовах інтеграції до митного простору ЄС особливе значення набувають інструменти, що здатні забезпечити прозорість, безпеку та ефективність зовнішньоекономічної діяльності. Одним з таких інструментів є інститут авторизованих економічних операторів. Інститут авторизованого економічного оператора (далі – АЕО) виступає стратегічним інструментом митної політики, що сприяє забезпеченню безпеки та прозорості міжнародної торгівлі, прискоренню митного оформлення, формуванню довіри між державою та бізнесом та збільшує ефективність зовнішньоекономічної діяльності [1]. В названих аспектах як країна, так і підприємства завжди були зацікавленні. Але попри актуальність для України впровадження АЕО в Україні залишається обмеженим, а його потенціал як засобу підтримки підприємництва в кризових умовах залишається нереалізованим.

Мета дослідження полягає у визначенні ключових бар'єрів розвитку програми АЕО в Україні в умовах війни та формулюванні пропозицій щодо їх подолання для підвищення ролі інституту, як ідеї встановленні партнерства між державою та надійним бізнесом шляхом надання спрощень у митному оформленні.

Проблематиці інституту АЕО в українських умовах присвячено праці Тищенка В. Ф., Канігіна С. М., Азізової К. М., Острікова Т. Г., Дугінець Г. В. Шапавалова А., Вдовіченко М. М., Феделеш Е. М. та ін. З міжнародних джерел варто відзначити документи Всесвітньої митної організації (WCO), зокрема «SAFE Framework», аналітику PwC, а також практичні матеріали ДМС України. Однак, переважна кількість

досліджень зосереджена на загальних аспектах роботи програм або на досвіді інших країн, натомість всебічна оцінка перешкод в умовах війни та підтримки бізнесу представлено недостатньо.

Попри наявність нормативної бази, узгодженої з міжнародними стандартами, впровадження інституту АЕО в Україні гальмується системними бар'єрами, які стримують розвиток програми, знижують інтерес бізнесу та ускладнюють досягнення очікуваних результатів у митному адмініструванні й зовнішній торгівлі. До ключових перешкод можна віднести:

низька обізнаність підприємств про можливості АЕО(багато компаній не знають про суть та переваги АЕО, що стримує їхню участь у програмі);

домінування АЕО-С над АЕО-Б через відсутність очевидних вигод;

складна процедура авторизації, що часто потребує зовнішнього супроводу (процес потребує значних зусиль, часу і часто стороннього супроводу (консалтингові компанії, що створює додаткові витрати), що відлякує підприємства);

нестача комунікаційної підтримки з боку митниці (відсутня ефективна система консультаційної підтримки або єдина платформа для взаємодії з підприємствами) [2, с. 5];

обмежений перелік країн, з якими укладено угоди про взаємне визнання – MRA (обмежена кількість MRA-угод знижує привабливість статусу АЕО та обмежує міжнародні вигоди для компаній) [2, с. 5];

недовіра бізнесу до митних органів та залишки репресивної моделі контролю;

нестабільність фінансового стану підприємств, що ускладнює відповідність критеріям програми.

Ці проблеми є найбільшими та лише ключовими на шляху розвитку інституту АЕО в Україні, насправді їх можна розширити. А усунення цих бар'єрів і вдосконалення програми АЕО здатне забезпечити стратегічну підтримку малого і середнього бізнесу, прискорити митні процедури, зменшити витрати підприємств, а отже, стимулювати економічну активність, сприяти відновленню зовнішньої торгівлі та інтеграції України у світову економіку в умовах повоєнної перебудови. Тому доцільно розглянути таблицю нижче, що відображає логічний зв'язок між проблемою, її суттю та відповідним напрямом удосконалення (табл. 1). Представлена таблиця надає змогу чітко структурувати наявні виклики у функціонуванні інституту АЕО в Україні та окреслити цілеспрямовані кроки для їх подолання.

У таблиці кожне запропоноване рішення є прямою відповіддю на одну або кілька системно виявлених проблем, при цьому враховується специфіка українського бізнес-середовища, юридичного поля, митної інфраструктури та геополітичних обставин (зокрема, воєнного стану). Запропоновані напрями вдосконалення не є лише теоретичними міркуваннями, а обґрунтованими і перевіреними у зарубіжній практиці рішеннями, адаптованими під українське середовище.

Таблиця 1 – Проблеми розвитку інституту АЕО в Україні
та напрями їх удосконалення

Проблема	Короткий опис проблеми	Удосконалення (рішення)
Низька поінформованість бізнесу	Бізнес не усвідомлює переваг, вимог і суті програми	Масштабна інформаційна кампанія, створення освітніх курсів, шаблонів та кейсів; активізація Help Desk
Складність процедур сертифікації	Багаторівнева процедура, складна бюрократія	Спрощення подання документів, цифровізація процесу, розробка інтерактивних інструкцій
Відсутність внутрішнього контролю у компаніях	Відсутній аудит, перевірки, слабка якість процедур	Запровадження обов'язкових внутрішніх аудитів; підтримка впровадження ISO-подібних стандартів
Дисбаланс між АЕО-С та АЕО-Б	Майже всі отримують лише АЕО-С, АЕО-Б – ігнорується	Стимулювання АЕО-Б: додаткові вигоди, консультації, безпосередній зв'язок з митними органами
Відсутність практичних міжнародних вигод	MRA-угоди не укладені, вигоди обмежені Україною	Активізація переговорів щодо MRA з ЄС та іншими країнами, акцент на АЕО-Б
Низька якість заповнення анкет самооцінки та документації	Помилки, відсутність логіки, формальні описи	Проведення попередньої перевірки анкет, шаблонізація, менторська підтримка з боку митниці
Нестійкий фінансовий стан підприємств	Компанії не проходять за фінансовими критеріями	Адаптація критеріїв до умов війни, розробка гнучких фінансових порогів
Відсутність кваліфікованого персоналу	Відповідальні особи не мають досвіду у митній справі	Проведення навчань, тренінгів, сертифікацій для фахівців; підтримка профільної освіти
Недовіра бізнесу до митниці	Відсутність партнерства, контролююча модель	Розвиток функцій митниці її етики, регулярний діалог, прозора звітність

Джерело: складено автором за даними [3, с. 47].

Для візуалізації взаємозв'язку між виявленими бар'єрами та запропонованими заходами їх подолання, доцільно розглянути узагальнену логічну структуру проблем та напрямків удосконалення інституту авторизованих економічних операторів в Україні (рис. 1).

Представлена схема наочно і системно демонструє, як подолання конкретних бар'єрів розвитку інституту АЕО може стати інструментом державної підтримки бізнесу в умовах війни, а також сприяти формуванню сприятливого середовища для повоєнної економічної відбудови та інтеграції України в глобальні ринки. Вона підкреслює практичну орієнтованість рішень і їхній безпосередній вплив на стратегії виживання та відновлення підприємництва.

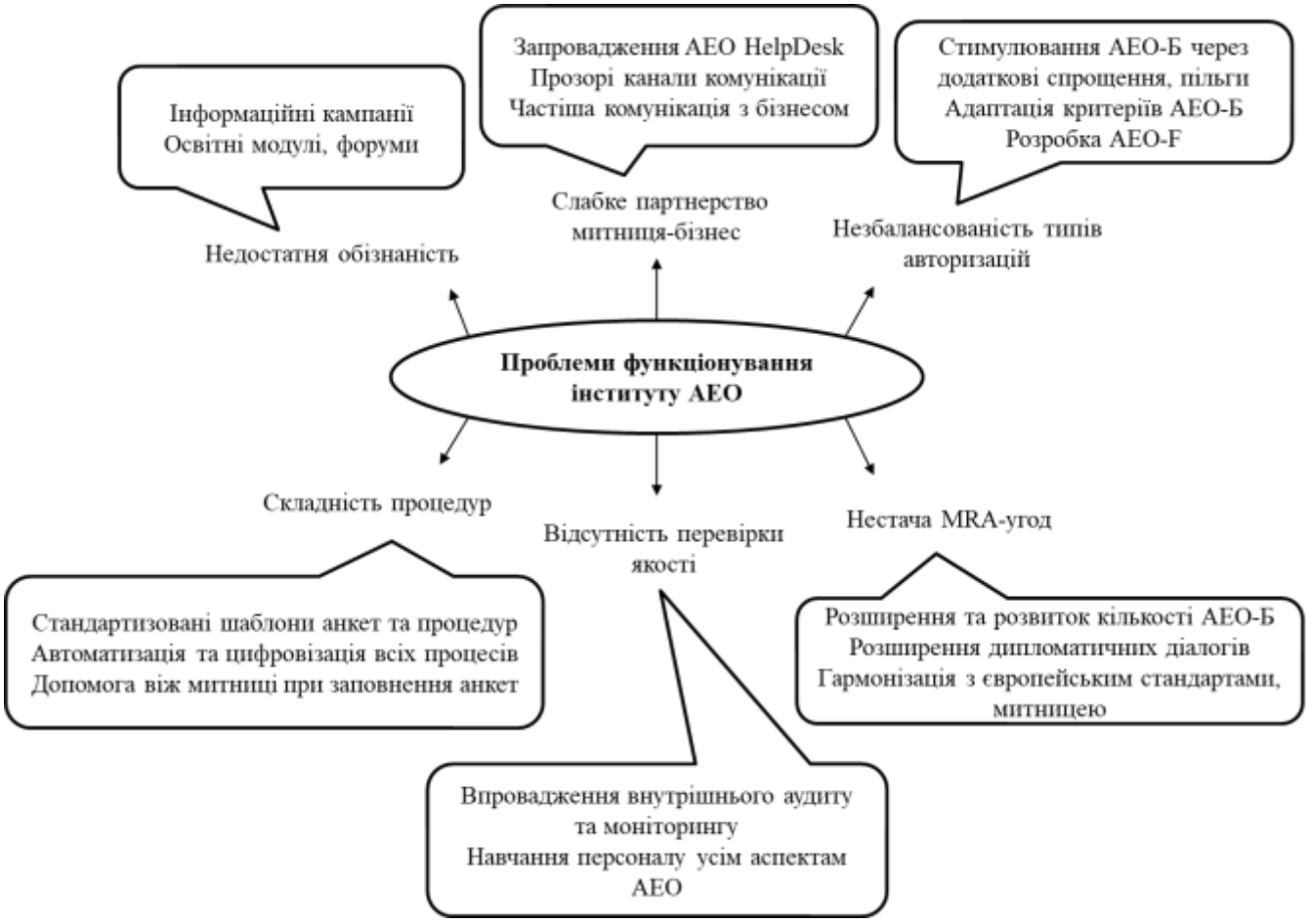

Рисунок 1 – Схематична структура проблем
та напрямів удосконалення інституту АЕО в Україні

Джерело: складено автором за даними [2; 3].

Вдосконалення інституту АЕО в умовах війни – це не лише питання митної політики, а і важливий компонент економічної стійкості бізнесу та інфраструктури ЗЕД. АЕО може стати одним із ключових інструментів державної політики підтримки підприємництва, зокрема малого та середнього бізнесу, через спрощення процедур, зниження адміністративного навантаження та забезпечення стабільного доступу до міжнародних ринків. Виявлені бар'єри, зокрема низька обізнаність бізнесу, складність процедур авторизації, нестача міжнародного визнання та інституційна слабкість, істотно гальмують реалізацію потенціалу програми. Проте запропоновані напрями вдосконалення здатні не лише стимулювати зростання кількості АЕО, а й сприяти трансформації моделі взаємодії між державою та бізнесом – від контрольної до партнерської. Це особливо важливо в умовах потреби швидкого економічного реагування, відновлення експортної спроможності та інтеграції України до митного простору ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Програма авторизованого економічного оператора в рамках удосконалення митної політики України / Тищенко В. Ф., Азізова К. М., Шаповалова А. О., Островський Д. М. *Development Management.* 2021. URL : file:///C:/Users/Acer/Downloads/DM_2021_01_Tyshchenko.pdf

2. Вдовиченко М. М., Дугінець Г. В. Авторизований економічний оператор: переваги та проблеми імплементації в світі. *Економіка та суспільство*. 2024. Випуск 64.

3. Мірошніченко В. Авторизований економічний оператор. Презентація / PwC. URL : https://www.pwc.com/ua/uk/services/tax/assets/aeo-guide.pdf

УДК 330.3

В. С. Трунько,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
В. Г. Баранова,
д-р екон. наук, професор,
Одеський національний економічний
університет,
м. Одеса, Україна
ORCID ID 0000-0002-1724-957X

СПОСОБИ ЗАЛУЧЕННЯ ДОДАТКОВОГО КАПІТАЛУ ДО АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах повномасштабної війни питання фінансової стійкості бізнесу набуває особливої актуальності. Акціонерні товариства стикаються з порушенням логістичних ланцюгів, зменшенням купівельної спроможності населення, ризиками фізичного знищення активів. У таких умовах постає гостра потреба в пошуку та залученні додаткового капіталу як інструменту підтримки операційної діяльності, фінансування відновлення та забезпечення адаптації до нових реалій.

Дослідження шляхів залучення капіталу в умовах воєнного стану є надзвичайно важливим не лише з точки зору фінансової стабільності окремого підприємства, а й у контексті підтримки національної економіки загалом.

Акціонерний капітал складається з багатьох індивідуальних капіталів, його зростання відбувається в процесі капіталізації частини прибутку, а також шляхом залучення частини коштів вкладників через продаж акцій та облігацій [1, с. 181]. Зазначені механізми фінансування відіграють важливу роль у забезпеченні фінансової стійкості акціонерного товариства, створюючи підґрунтя для реалізації довгострокових стратегічних цілей. Водночас ефективне управління акціонерним капіталом потребує належного контролю за його структурою, динамікою та вартісними характеристиками. У цьому контексті управління акціонерним капіталом є тісно пов’язаним з процесом оцінки його вартості, що виступає визначальним інструментом прийняття управлінських рішень на корпоративному рівні [2]. Іншими словами, це частина власного капіталу підприємства, що формується за рахунок внесків акціонерів і відображає їхню частку у власності товариства. Акціонерний капітал є основою фінансової стабільності товариства, оскільки не підлягає поверненню акціонерам до ліквідації компанії та виконує функції гарантії для кредиторів.

Класичні інструменти фінансування, такі як банківські кредити, стали менш доступними через зростання кредитних ризиків, обмеження ліквідності фінансових установ, а також загальний рівень економічної невизначеності. Саме тому АТ шукають альтернативні механізми залучення коштів, зокрема через ринок капіталу та інституційну співпрацю.

Одним із таких механізмів є додаткова емісія акцій, яка дозволяє залучити капітал без збільшення боргового навантаження. Збільшення статутного капіталу АТ регулюється Законом України «Про акціонерні товариства». Підприємство може звернутися до своїх акціонерів із пропозицією про участь у додатковому розміщенні, надаючи їм право першочергового викупу. Успішність цього кроку значною мірою залежить від фінансової репутації товариства, стабільності його прибутковості та здатності забезпечити прозоре корпоративне управління. Крім того, актуальними є інструменти емісії привілейованих акцій, які можуть поєднувати елементи боргового і власного фінансування та бути привабливими для інвесторів завдяки стабільному доходу.

Іншим напрямом є залучення капіталу шляхом випуску корпоративних облігацій. Облігації можуть бути забезпеченими активами підприємства або майбутніми грошовими потоками. У складних умовах підприємства з чіткою бізнес-моделлю можуть успішно розміщувати облігаційні позики на внутрішньому ринку. На нашу думку, необхідно збільшити роль держави у популяризації даного інструменту шляхом створення біржі облігацій для бізнесу.

В умовах нестабільного внутрішнього фінансового середовища все більшого значення набувають міжнародні джерела капіталу. Залучення фінансування від міжнародних фінансових організацій не лише надає доступ до пільгових умов кредитування, а й забезпечує технічну підтримку, зокрема в питаннях сталого розвитку, енергозбереження та прозорості управління. Акціонерні товариства, що працюють у критично важливих секторах мають високі шанси на отримання такого фінансування в межах цільових програм.

Ще одним потенційним каналом фінансування є створення спільних підприємств із міжнародними партнерами. Такий формат дозволяє не лише розподіляти ризики, а й інтегрувати нові технології, управлінські практики та доступ до зовнішніх ринків. Підприємства, які зберегли або адаптували свою операційну діяльність в умовах війни, можуть позиціонувати себе як привабливі об’єкти для стратегічного партнерства.

Одним з перспективних механізмів залучення додаткових коштів для акціонерного товариства під час воєнного стану може стати створення власної цифрової краудінвестингової платформи, орієнтованої на мікроінвесторів – працівників компанії, клієнтів, локальні громади та дрібних інвесторів, які зацікавлені у підтримці конкретного підприємства. Така платформа дозволяє без посередників здійснювати емісію

малих інвестиційних пайових прав, які дають право на частку прибутку. У воєнний час, коли довіра до державних інститутів знижується, прямий фінансовий зв'язок між бізнесом і громадянами стає потужним ресурсом мобілізації коштів та репутаційної підтримки.

Зазначимо також, що найбільш ефективними є ті моделі фінансування, які враховують галузеву специфіку підприємства, ступінь ризику, інвестиційну привабливість проєкту та рівень корпоративного управління. Успішне залучення капіталу потребує також високої репутаційної довіри, прозорості фінансової звітності, гнучкості управлінських рішень і здатності до адаптації в умовах невизначеності. Крім того, важливо враховувати, що воєнний стан вимагає перегляду підходів до оцінки вартості капіталу, з урахуванням зростання премії за ризик та зниження прогнозованості майбутніх грошових потоків. В умовах обмеженого доступу до традиційних ринкових ресурсів акцент повинен зміщуватися на гнучке фінансове планування.

Залучення додаткового капіталу в умовах воєнного стану є критично важливим завданням для забезпечення стабільності, життєздатності та подальшого розвитку акціонерних товариств. З огляду на обмеженість традиційних джерел фінансування, підприємства мають орієнтуватися на багатоканальний підхід, який поєднує класичні механізми і сучасні інструменти.

У перспективі важливо розробити національну стратегію стимулювання інвестицій у реальний сектор економіки, яка включатиме інституційну підтримку акціонерних товариств, спрощення процедур виходу на фондовий ринок та залучення міжнародної технічної допомоги. Такі заходи сприятимуть посиленню фінансової спроможності бізнесу, активізації економічної діяльності та зміцненню економічного суверенітету України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Матвійчук О. В. Особливості залучення та управління капіталом в акціонерних товариствах. *Проблеми та перспективи розвитку бізнесу в Україні* : матеріали III Міжнародної наук.-практ. конф. молодих вчених і студентів, м. Львів, 2 березня 2023 р. Львів : Львівський торговельно-економічний університет, 2023. С. 180–182. URL : https://www.lute.lviv.ua/fileadmin/www.lac.lviv.ua/data/kafedry/Ekonomiky/2023/2023.03.02_Materiali_III_Mizhnarodna_npk_molodikh_vchenikh_i_studentiv.pdf#page=180 (дата звернення: 21.05.2025).

2. Мироненко В. І. Акціонерний капітал та сучасні підходи до його оцінки. *Сучасні тренди соціально-економічних перетворень та інтелектуалізації суспільства в умовах сталого розвитку* : тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 10 листопада 2022 р. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2022. С. 234–236. URL : https://zp.edu.ua/uploads/dept_s&r/2022/conf/1.2/STSEPtaIS_2022_tezy.pdf#page=235 (дата звернення: 22.05.2025).

УДК 330.334:338.1

С. С. Усова,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Д. О. Седляр,
канд. екон. наук, доцент,
Національний університет
«Києво-Могилянська академія»,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0009-0009-1328-1458

ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО В ПОВОЄННІЙ ВІДБУДОВІ УКРАЇНИ

Україна не перший рік стикається зі спричиненими війною масштабними руйнуваннями. Загальна сума прямих збитків внаслідок повномасштабного вторгнення Росії станом на листопад 2024 року становила близько 170 млрд дол. [5]. Значне фінансове навантаження на державний бюджет спричиняє необхідність залучення ресурсів приватного сектору. Найкращі умови для цього на сьогодні, на нашу думку, створює державно-приватне партнерство.

Державно-приватне партнерство (далі – ДПП) – сучасний механізм ефективної мобілізації державою приватного капіталу для реалізації суспільно значущих проєктів. У загальному розумінні більшість дослідників трактують ДПП як будь-яку взаємодію влади та бізнесу, включно з благодійністю, приватизацією, державним замовленням, податковими пільгами тощо. У вузькому тлумаченні ДПП розглядають як інституційно оформлену угоду між публічним та приватним сектором, що передбачає спільну реалізацію інвестиційного проєкту в межах публічного інтересу та контролю шляхом об’єднання ресурсів партнерів і поділу ринків [3].

Згідно із Законом України «Про державно-приватне партнерство», ДПП має такі ознаки: забезпечення вищих техніко-економічних показників ефективності діяльності, ніж у разі здійснення такої діяльності державним партнером без залучення приватного партнера; довготривалість відносин (від 5 до 50 років); передача приватному партнеру частини ризиків у процесі здійснення державно-приватного партнерства; внесення приватним партнером інвестицій в об’єкти партнерства із джерел, не заборонених законодавством. Державно-приватне партнерство базується на рівності сторін, недопущенні дискримінації, узгодженні інтересів для спільної вигоди, збереженні цільового призначення об’єктів, дотриманні прав і обов’язків за договором,

справедливому розподілі ризиків та конкурсному відборі приватного партнера (за винятками, передбаченими законом) [4].

ДПП довели свою ефективність у нестабільних, конфліктних та постконфліктних ситуаціях. Надзвичайно актуальним для України у контексті післявоєнної відбудови є досвід Великої Британії, Сполучених Штатів Америки, Японії та країн Європейського Союзу, які у періоди криз успішно використовували ДПП для відновлення інфраструктури, соціального сектору та зміцнення обороноздатності [6]. Наприклад, у 2011 році після руйнівного землетрусу у місті Сендай у Японії була впроваджена модель ДПП за схемою BOT (англ. build–operate–transfer – будуй–експлуатуй–транспортуй), в результаті якої через правильне структурування і врахування ризиків залучили приватний капітал у регіон з високою загрозою природних катастроф [1].

Зарубіжна практика свідчить, що кожна країна ЄС має пріоритетні напрями розвитку ДПП. Так, Велика Британія зосереджує ДПП-проєкти на об'єктах освіти, охорони здоров'я, оборони, транспортної інфраструктури та закладах позбавлення волі; у Греції пріоритет надається дорожньому та авіаційному транспорту; Ірландія розвиває автомобільні дороги й міський транспорт; Нідерланди – житловий сектор і системи життєзабезпечення; Іспанія – платні дороги та міську інфраструктуру. Загалом, найбільш поширеними сферами для впровадження ДПП у світі є: житлово-комунальні послуги, транспорт, енергозбереження та об'єкти бюджетної сфери [9]. Наразі в Україні це можуть бути лікарні, спеціалізовані медичні заклади (центри з реабілітації), дошкільні заклади тощо.

Згідно зі звітом міністерства економіки України, станом на 01.01.2025 на умовах ДПП укладено 200 договорів, з яких 22 реалізуються, 167 не реалізуються та 11 – призупинені у зв'язку зі збройною агресією російської федерації. Станом на 01.01.2025 ДПП реалізується у таких сферах: виробництво, транспортування і постачання тепла та розподіл постачання природного газу; збір, очищення та розподілення води; управління відходами; охорона здоров'я і туризм (рис. 1) [7].

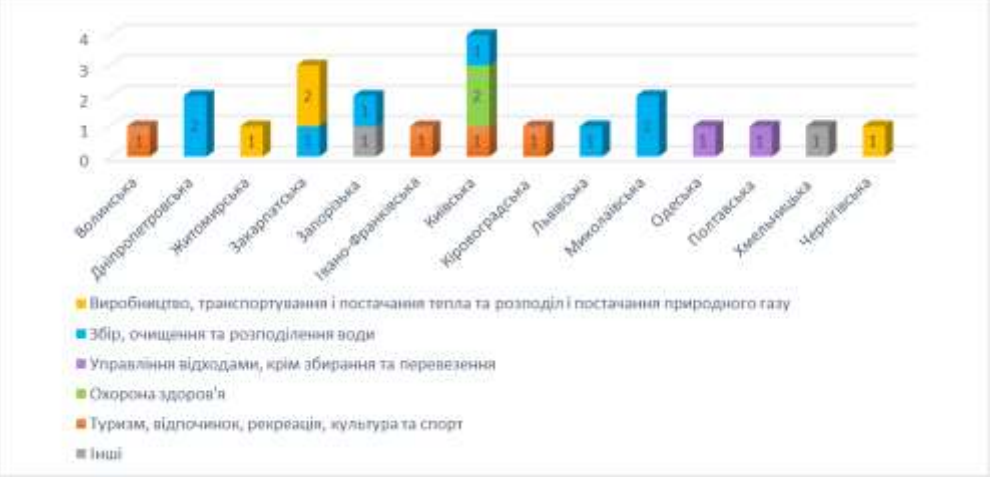

Рисунок 1 – Договори, укладені на умовах ДПП,
які реалізувалися в регіонах України станом на 01.01.2025

Джерело: [7].

Державно-приватне партнерство є дієвим механізмом залучення приватного капіталу для повоєнної відбудови України в умовах значних збитків та суттєвого тиску на державних бюджет. Успішний міжнародний досвід застосування ДПП у нестабільних, зокрема постконфліктних, ситуаціях підтверджує високий потенціал цього інструменту для швидкого відновлення критичної інфраструктури та соціальних об'єктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Briceno-Garmendia, Cecilia. Learning from Japan on PPPs for infrastructure resilience / World Bank Blogs. URL : https://blogs.worldbank.org/en/ppps/learning-japan-ppps-infrastructure-resilience (дата звернення: 27.05.2025).

2. Круглов В. В. Державно-приватне партнерство як інструмент інфраструктурного відновлення українських міст. *Актуальні проблеми державного управління.* 2022. № 1 (60). С. 63–77.

3. Круглов В. В. Механізми розвитку державно-приватного партнерства: світовий досвід та перспективи України. URL : https://www.researchgate.net/publication/352706073 (дата звернення: 27.05.2025).

4. Про державно-приватне партнерство : Закон України від 01.07.2010 № 2404-VI / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/2404-17 (дата звернення: 27.05.2025).

5. Прямі збитки України через війну сягнули $170 млрд – оцінка KSE Institute / Forbes Україна. URL : https://forbes.ua/news/pryami-zbitki-ukraini-cherez-viynu-syagnuli-170-mlrd-otsinka-kse-institute-14022025-27193 (дата звернення: 27.05.2025).

6. Сичова В. В., Самофалова Т. О. Державно-приватне партнерство у повоєнному відновленні України. *Державне будівництво*. 2023. № 2 (34). С. 125–141. URL : https://doi.org/10.26565/1992-2337-2023-2-10 (дата звернення: 27.05.2025).

7. Стан здійснення державно-приватного партнерства в Україні / Міністерство економіки України. URL : https://me.gov.ua/documents/detail?lang=uk-ua&id=9fc90c5e-2f7b-44b2-8bf1-1ffb7ee1be26&title=stanzdiisnenniadppvukraini&isSpecial=true (дата звернення: 27.05.2025).

8. Чальцева О. М., Лобода Д. О. Державно-приватне партнерство як перспективний механізм повоєнного відновлення України. *Публічне управління та адміністрування.* 2024. С. 11–18.

9. Швець А. І. Державно-приватне партнерство як інструмент післявоєнного відновлення та розвитку економіки України. *Економіка та управління національним господарством.* 2022. № 66. С. 83–86.

УДК 316.3-053.6:658:338.1

І. М. Ушакова-Кирпач,
канд. екон. наук, доцент
ORCID ID 0000-0002-1692-5572;
А. С. Ісакова,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Центральноукраїнський інститут «ПрАТ «ВНЗ МАУП»,
м. Кропивницький, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МОЛОДІЖНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Молодіжне підприємництво є важливим елементом сучасної економіки України, що дозволяє молоді не лише реалізовувати власні ідеї, а й сприяти економічному зростанню країни. В умовах цифровізації та гнучкості форм зайнятості онлайн-підприємництво стає все більш доступним для різних верств населення. Однією з таких можливостей є відкриття інтернет-магазину з продажу тематичних товарів, зокрема карт Таро, які останнім часом набувають популярності як елемент самопізнання та креативного розвитку.

Онлайн-бізнес має низку переваг:

– мінімальні стартові витрати;

– відсутність потреби в оренді приміщення;

– можливість дистанційного обслуговування клієнтів;

– використання соціальних мереж для просування продукції тощо [4].

Молодь, що активно користується цифровими технологіями, має конкурентну перевагу в освоєнні цієї сфери торгівлі.

Одним із ключових факторів успішності молодого підприємця є якісно підготовлений бізнес-план. На прикладі створення онлайн-магазину з продажу карт Таро визначимо основні складові бізнес-плану: цільову аудиторію (молодь, психологи, колекціонери), асортимент товару (класичні колоди, дизайнерські, аксесуари), канали просування (Instagram, TikTok, співпраця з блогерами), систему оплати і доставки (платформи WayForPay, Nova Poshta), фінансову модель (аналіз витрат і очікуваних прибутків). [2]

Варто зазначити, що відповідно до норм податкового законодавства України, зокрема статті 165 Податкового кодексу України, доходи фізичних осіб від продажів у соціальних мережах, які здійснюються нерегулярно, не підлягають обов’язковому декларуванню та оподаткуванню. Це створює сприятливі умови для старту бізнесу без

значних податкових витрат. У разі досягнення сталого прибутку та регулярної підприємницької діяльності, підприємець може зареєструватися як фізична особа-підприємець (ФОП) першої групи, де також передбачено пільгове оподаткування. Така модель дозволяє молоді починати з малого, поступово масштабуючи свою справу [5].

При цьому, розрахунки у сфері електронної комерції можуть здійснюватися з використанням платіжних інструментів, електронних грошей, шляхом переказу коштів або оплати готівкою з дотриманням вимог законодавства щодо оформлення готівкових та безготівкових розрахунків. Це – правило закріплене у статті 13 Закону України «Про електронну комерцію». Продавець (виконавець), оператор платіжної системи або особа, яка отримала оплату за товар, роботу, послугу відповідно до умов електронного договору, повинні надати клієнту електронний документ, квитанцію, товарний чи касовий чек, що підтверджує факт отримання коштів, із зазначенням дати здійснення розрахунку [3].

Підприємцям, які працюють через Інтернет, слід виконувати правила провадження підприємницької діяльності у цифровій формі, встановлені, перш за все, Законами України «Про електронну комерцію» та «Про захист прав споживачів», які відображають специфіку цифрового способу взаємодії суб'єктів господарювання з клієнтами і провадження підприємницької діяльності. Але, порядок роботи з особистими даними клієнтів і отримання їх згоди на обробку даних передбачено Законом України «Про захист персональних даних». А порядок розрахунків у сфері електронної комерції регулюється Законами України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» та «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», а також нормативно-правовими актами Національного банку України.

Окрему роль у розвитку молодіжного підприємництва відіграє державна та громадська підтримка. Так, в Україні діють програми підтримки стартапів, грантові ініціативи, інкубатори бізнес-ідей. Освітні заклади також сприяють розвитку підприємницьких навичок через впровадження курсів з підприємництва, участь у хакатонах та бізнес-кейсах [1].

Варто також відмітити, що молоді підприємці дедалі частіше звертаються до сфер креативної економіки, обираючи нішеві напрямки, які відповідають особистим інтересам. Бізнес з продажу карт Таро є прикладом поєднання індивідуальності, цифрової грамотності та здатності задовольняти нові культурні запити суспільства. Особливої популярності така діяльність набула з 2014 року – періоду російсько-української війни, коли люди підсвідомо прагнуть мати уявлення про своє майбутнє аби почуватися більш захищеними психологічно, отримати ключ до духовної гармонії, усвідомленого життя і повноцінної самореалізації. Це посприяло зростанню попиту на курси з гадання на Таро, а також на самі карти, що створює додатковий попит і простір для розвитку відповідного бізнесу.

Таким чином, онлайн-підприємництво створює простір можливостей для молоді, сприяючи реалізації креативних ідей із мінімальними ресурсами. За наявності належної підтримки та підготовки такі ініціативи можуть стати не лише джерелом доходу, а й інструментом самореалізації та впливу на соціально-економічний розвиток в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кравченко О., Рибак Н. Стратегія інноваційного розвитку підприємницької діяльності. *Економічний простір.* 2021. № 174. С. 125–130.

2. Соціальне підприємництво, як спосіб фінансової сталості молодіжних центрів / Молодіжна платформа. URL : https://youthplatform.com.ua/

3. Про електронну комерцію : Закон України від 01.08.2021. URL : https://legal-support.top/pro-elektronu-komerciu/ (дата звернення: 26.05.2025).

4. Сватюк О., Біганська В. Грант з підприємництва для молоді в умовах війни. *Економіка і суспільство.* 2022. № 40. С. 143–147.

5. Ярмош О. В., Лотоцька Є. М. Нові можливості розвитку молодіжного підприємництва та підвищення рівня самозайнятості молоді. *Актуальні питання сучасної науки.* 2023. № 2. С. 74–78.

УДК 330.3:004.738.5

А. Є. Філіна,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
О. І. Піжук,
д-р екон. наук, доцент,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0002-5802-1053

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ «В-ЦЕНТР»

В умовах ринкової економіки ефективність діяльності суб'єктів господарювання є ключовим чинником забезпечення їх конкурентоспроможності, стійкості та прибутковості. З цієї причини особливу актуальність набуває проведення регулярного аналізу результатів діяльності підприємств на основі системного підходу до оцінки фінансових, виробничих та організаційних параметрів [2, с. 17].

Оцінка ефективності функціонування ТОВ «В-ЦЕНТР» проводилася за період 2022–2024 рр. Упродовж даного періоду ТОВ «В-ЦЕНТР» демонструвало поступове зростання обсягів реалізації продукції. Однак темпи приросту чистого прибутку були нестабільними, що свідчить про вплив зовнішніх факторів та зростання витрат.

Динаміка основних фінансових результатів представлена у табл. 1.

Таблиця 1 – Динаміка основних показників прибутковості ТОВ «В-ЦЕНТР», тис. грн

Показник	2022	2023	2024	Відхилення 2023/2022	Відхилення 2024/2023
Чистий дохід від реалізації	127 900	158 920	165 700	+31 020	+6 780
Собівартість реалізованої продукції	94 968	141 169	147 483	+46 201	+6 314
Чистий прибуток	180	1 119	1 335	+939	+216

Джерело: складено автором на основі [1].

Як видно з таблиці 1, хоча прибуток підприємства у 2023–2024 роках зростав, однак темпи приросту були значно меншими у порівнянні з витратами. Це свідчить про необхідність подальшої оптимізації виробничих витрат і управління собівартістю продукції [3, с. 175].

У 2024 році спостерігається істотне збільшення вартості активів ТОВ «В-ЦЕНТР» порівняно з 2022 роком, зокрема за рахунок інвестицій у необоротні активи. Проте коефіцієнти ліквідності залишаються на низькому рівні, що вказує на нестачу оборотного капіталу для своєчасного покриття короткострокових зобов'язань (табл. 2).

Таблиця 2 – Структура активів ТОВ «В-ЦЕНТР» 2024 року

Види активів	Значення, тис. грн	Питома вага, %
Необоротні активи	74 820	58,3
Оборотні активи	53 594	41,7
Усього активів	128 414	100,0

Джерело: складено автором на основі [1]

Аналіз структури активів свідчить про капіталомісткість підприємства, що вимагає ефективного управління необоротними ресурсами для підвищення віддачі від вкладень.

Матеріальні витрати становлять понад 75 % у структурі загальних витрат підприємства. Це створює додаткові ризики при зміні цін на сировину. Водночас коефіцієнти рентабельності демонструють позитивну динаміку, що є наслідком часткової оптимізації витрат та збільшення обсягів реалізації продукції.

Основні показники рентабельності ТОВ «В-ЦЕНТР» представлені в табл. 3.

Таблиця 3 – Основні показники рентабельності ТОВ «В-ЦЕНТР»

Показник	2022	2023	2024
Коефіцієнт рентабельності активів	0,0003	0,0295	0,0405
Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	0,0176	0,6537	0,458
Коефіцієнт рентабельності діяльності	0,0002	0,0235	0,0301

Джерело: складено автором на основі [1].

З наведених даних випливає, що підприємство змогло значно підвищити ефективність використання ресурсів у 2023 році, проте у 2024 році темпи зростання рентабельності знизились.

Отже, проведений аналіз засвідчив загалом позитивну динаміку ефективності діяльності ТОВ «В-ЦЕНТР» за останні три роки. Серед позитивних змін варто відзначити зростання прибутковості, нарощення активів і підвищення рентабельності. Разом з тим зберігаються проблеми низької ліквідності, нестабільності грошових потоків та перевищення темпів зростання витрат над доходами. Для подолання зазначених проблем підприємству доцільно зосередити увагу на управлінні витратами, контролі дебіторської заборгованості, зниженні кредитного навантаження та впровадженні енергоощадних виробничих технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Фінансова звітність ТОВ «В-ЦЕНТР» за 2022–2024 роки.
2. Методичні рекомендації з аналізу фінансової звітності. К. : Мінекономіки України, 2020. 72 с.
3. Войтко С. В., Корогодова О. О. Фінансовий аналіз : навч. посібник. Київ, 2021. 304 с.

УДК 330.342.146:005.35(477)

К. А. Халімончук,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
М. О. Скорик,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0003-3291-706X

ІНСТРУМЕНТИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОГО БІЗНЕСУ ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Державна підтримка соціально відповідального бізнесу є надзвичайно важливою для України, особливо в умовах війни та повоєнного відновлення, адже соціально відповідальний бізнес не лише сприяє економічному зростанню, а й забезпечує досягнення ключових цілей сталого розвитку, що є одним з пріоритетів ЄС. Наша держава, прагнучи інтегруватися до європейського простору, має розробити та ефективно впроваджувати комплексні інструменти підтримки, які стимулюватимуть підприємства не лише дотримуватися законодавства, але й добровільно брати на себе ширші зобов'язання перед суспільством та довкіллям.

Основою державної підтримки є чітка та передбачувана законодавча база, яка визначає принципи соціально відповідального бізнесу, його ключові напрямки та механізми стимулювання. Це передбачає розробку та впровадження законів, що регулюють корпоративне управління, захист прав споживачів, екологічну безпеку, трудові відносини, боротьбу з корупцією, а також заохочують дотримання міжнародних стандартів, таких як Глобальний договір ООН, Принципи ОЕСР для багатонаціональних компаній і Цілі сталого розвитку ООН. Важливим є створення національних стратегій і програм, які чітко окреслюють роль соціально відповідального бізнесу у досягненні цілей сталого розвитку та інтеграції до ЄС, наприклад, Національна стратегія сталого розвитку України до 2030 року з подальшою деталізацією [4, с. 36].

Одним з найефективніших інструментів підтримки підприємств, які проявляють високий рівень соціальної відповідальності, є надання фінансових стимулів. Це може включати податкові пільги, такі як зниження податку на прибуток для компаній, які інвестують у соціальні проекти, екологічні технології, благодійність або створюють робочі місця для соціально вразливих груп населення [4, с. 38].

Пільгове кредитування також відіграє ключову роль у процесі відновлення після війни. Фінансування може здійснюватися через державні банки або спеціалізовані фонди, які пропонують позики з нижчими відсотковими ставками або подовженими термінами погашення для проектів, пов'язаних із «зеленими» ініціативами, впровадженням енергоефективних технологій або працевлаштуванням ветеранів та внутрішньо переміщених осіб [4, с. 38].

Крім того, державні гранти та субсидії для реалізації конкретних соціальних чи екологічних програм, таких як розвиток інклюзивного підприємництва, впровадження системи роздільного збору відходів або навчання працівників з питань екологічної безпеки, є важливими інструментами підтримки. Не менш значущим є розвиток механізмів державно-приватного партнерства, які сприяють спільним інвестиціям у соціальну інфраструктуру та екологічні проекти. У таких випадках держава може надавати гарантії або фінансову підтримку, що стимулює приватний сектор до активнішої участі в реалізації суспільно корисних ініціатив. Таким чином, комплексний підхід до фінансових стимулів може суттєво підвищити рівень соціальної відповідальності бізнесу та позитивно вплинути на розвиток суспільства в цілому [2, с. 146].

Окрім прямих фінансових механізмів, держава активно застосовує різноманітні нефінансові інструменти для заохочення соціально відповідального бізнесу. Це включає надання переваг соціально відповідальним компаніям у державних закупівлях, що стимулює попит на їхні товари та послуги, а також проведення інформаційних та консультаційних кампаній. Такі ініціативи, як освітні семінари та тренінги, підвищують обізнаність бізнесу про переваги СВБ та допомагають у впровадженні відповідних практик. Крім того, держава сприяє створенню платформ для обміну досвідом та впровадженню державних відзнак і премій, що підвищує імідж та конкурентоспроможність соціально відповідальних підприємств. Важливим напрямком є також розвиток інфраструктури для СВБ, наприклад, створення центрів підтримки інклюзивного бізнесу чи «зелених» технологій [3].

Для ефективної підтримки соціально відповідального бізнесу державна політика повинна стимулювати та сприяти прозорості й публічній звітності компаній щодо їх соціальної та екологічної діяльності. Це можна реалізувати шляхом розробки національних стандартів звітності, які відповідають міжнародним нормам (наприклад, GRI – Global Reporting Initiative), а також заохочення їх добровільного впровадження. Крім того, важливо створити національний реєстр соціально відповідальних підприємств або платформу для публікації їхніх звітів, що дозволить зацікавленим сторонам (інвесторам, споживачам, громадськості) отримувати доступ до інформації про діяльність у сфері соціальної відповідальності. Співпраця держави з громадськими організаціями та міжнародними партнерами для моніторингу і оцінки впливу соціально відповідального бізнесу є ключовою для досягнення цілей сталого розвитку [3].

У умовах війни та відновлення після конфлікту державна підтримка соціально відповідального бізнесу повинна бути більш цілеспрямованою та гнучкою. Особливу увагу слід приділити стимулюванню підприємств до відновлення та розвитку в постраждалих регіонах, що включає надання пільгових кредитів, грантів на відбудову та податкових канікул. Необхідно підтримувати бізнеси, які створюють робочі місця для ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та людей з інвалідністю. Важливим аспектом є розвиток «зелених» технологій та інфраструктури для забезпечення сталого відновлення з урахуванням кліматичних викликів, що виникають через глобальне потепління. Держава повинна створити умови, за яких бізнес, інвестуючи в соціальні та екологічні проекти, не лише сприяє відновленню країни, але й отримує конкурентні переваги та визнання на національному і міжнародному рівнях. Це особливо важливо для залучення іноземних інвестицій та подальшої інтеграції в європейські ринки [1].

Отже, державна підтримка соціально відповідального бізнесу в Україні є багатогранним процесом, що вимагає комплексного підходу та використання різноманітних інструментів – від законодавчого регулювання та фінансових стимулів до нефінансової підтримки, розвитку прозорості та постійного діалогу. Ефективне впровадження цих інструментів не тільки прискорить досягнення цілей сталого розвитку в Україні, але й сприятиме її успішній інтеграції до європейського простору, де принципи соціально відповідального бізнесу є невід'ємною частиною економічної та соціальної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Равлюк А. М., Лопащук В. О., Присяжнюк О. В. Складові соціальної відповідальності бізнесу як інструмент реалізації цілей сталого розвитку економіки. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму.* 2025. № 4.

2. Говсєєв Д. Д. Соціальна відповідальність бізнесу як основа інноваційного розвитку підприємств. *Економічний вісник Дніпровської політехніки.* 2023. № 3 (83). С. 140–150.

3. Бутенко Д. С., Сороченко Д. М. Формування програми корпоративної соціальної відповідальності бізнес-структур. *Ефективна економіка.* 2024. № 1.

4. Возняковська К. А., Баряхтар М. П. Державна підтримка бізнесу як пріоритет фінансової стабільності економіки. *Держава та регіони.* 2024. № 1. С. 34–39.

УДК 330.3:004.738.5

Ю. В. Шафар,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
О. І. Піжук,
д-р екон. наук, професор,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0002-5802-1053

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ВИРОБНИЧИХ ТА УПРАВЛІНСЬКИХ ПРОЦЕСІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ВАРТОСТІ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО БІЗНЕСУ Й РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ НА ПРИКЛАДІ ПРАТ «ДАРНИЦЯ»

У сучасних умовах глобалізації та загостреної конкуренції фармацевтична галузь стоїть перед викликом інноваційних трансформацій, серед яких провідне місце посідає цифровізація виробничих і управлінських процесів. З огляду на це, актуальним є аналіз конкретних прикладів ефективної цифрової трансформації. У цьому контексті досвід ПрАТ «Дарниця» є показовим, адже він демонструє, як цифрові інструменти сприяють як внутрішньому зростанню компанії, так і соціально-економічному розвитку регіону.

Упродовж 2023–2024 років підприємство впровадило ERP-систему Microsoft Dynamics 365 із вбудованим MES-модулем [3] на трьох ключових виробничих лініях. Система охопила фінанси, логістику та HR. Це дозволило скоротити середню тривалість виробничого циклу на 12 %, знизити рівень браку з 2,5 до 1,1 %, підвищити точність планування запасів на 18 %, а також зекономити близько 4 млн грн на рік.

Окрім безпосередніх ефектів цифровізації, важливо також проаналізувати її стратегічне значення з погляду довгострокової вартості бізнесу та регіонального розвитку. Наукова цінність дослідження полягає в обґрунтуванні стратегічних підходів до цифрової трансформації: поєднання моделі «п’яти сил» Майкла Портера з концепцією digital business strategy [1] дозволяє компаніям формувати конкурентні переваги за рахунок інтеграції IT у всі бізнес-процеси.

Підтвердженням позитивного впливу цифровізації є також аналітичні дані OECD [7], які свідчать, що державна підтримка у вигляді податкових пільг і грантів значно прискорює створення інноваційних кластерів. Вони, окрім економічного зростання, формують високотехнологічний кадровий потенціал у регіонах. Так, у випадку

Київщини, де розташоване підприємство, індекс інноваційності зріс на 0,7 бала [10], а інвестиції в IT-інфраструктуру міст перевищили 30 млн грн.

Для кількісного підтвердження ефективності трансформацій застосовано метод Discounted Cash Flow (DCF) [2] з урахуванням ефектів від цифрових інвестицій. Без цифровізації чиста теперішня вартість п'ятирічного прогнозу компанії становила приблизно 2 500 млн грн, тоді як після впровадження ERP/MES цей показник зріс до 2 900 млн грн, що відповідає приросту на 16 %. Додатково враховано вартість нематеріальних активів – інвестицій в IT-платформи, які поповнюють баланс підприємства суттєвими вигодами в довгостроковій перспективі.

Для глибшого аналізу результатів цифрових трансформацій у компанії було застосовано комплексну методологію, що поєднала якісний та кількісний підходи: огляд внутрішніх документів ПрАТ «Дарниця» надав інформацію про реалізовані проєкти цифровізації; опитування керівників підрозділів дозволило зібрати дані про операційні покращення; регресійне моделювання підтвердило стійкий зв'язок між індексом цифрової зрілості підприємства та темпами зростання його вартості. Крім того, порівняльний аналіз із компаніями-аналогами, які не впровадили ERP/MES, виявив відставання у ключових показниках ефективності на 8–10 %.

Таким чином, ефективність цифровізації в межах ПрАТ «Дарниця» має мультиплікативний ефект, що проявляється не лише в операційних покращеннях, а й у підвищенні соціально-економічного потенціалу регіону. Створено понад 50 висококваліфікованих робочих місць, що сприяє зростанню середньої заробітної плати та підвищенню рівня життя населення. Місцева адміністрація активно співпрацює з підприємством у підготовці IT-фахівців через програми стажувань і грантові проєкти, закладаючи основу для формування майбутнього фармацевтичного та інформаційно-технологічного кластерів.

Перспективними напрямами подальших досліджень є вивчення довгострокових ефектів цифровізації фармацевтичної галузі на загальнонаціональному рівні та розробка комплексної методики оцінки нематеріальних активів у контексті індустрії 4.0.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bharadwaj, A., El Sawy, O. A., Pavlou, P. A., & Venkatraman, N. (2013). Digital business strategy: toward a next generation of insights. *MIS Quarterly*, 37 (2), 471–482.

2. Damodaran, A. (2012). Investment Valuation: Tools and Techniques for Determining the Value of Any Asset (3rd ed.). Wiley.

3. Davenport, T. H. (1998). Putting the enterprise into the enterprise system. *Harvard Business Review*, 76 (4), 121–131.

4. Lee, J., Bagheri, B., & Kao, H.-A. (2015). A cyber-physical systems architecture for industry 4.0-based manufacturing systems. *Manufacturing Letters*, 3, 18–23.

5. Lev, B. (2001). Intangibles: Management, Measurement, and Reporting. *Brookings Institution Press*.

6. Malmberg, A., & Maskell, P. (2002). The elusive concept of localization economies: towards a knowledge-based theory of spatial clustering. *Environment and Planning A*, 34 (3), 429–449.

7. OECD. (2019). OECD Digital Economy Outlook 2019 / OECD Publishing.

8. Porter, M. E. (1996). What is strategy? *Harvard Business Review*, 74 (6), 61–78.

9. Schwab, K. (2016). The Fourth Industrial Revolution. *Crown Business*.

10. Річний звіт 2023–2024 / Офіційний сайт ПрАТ «Дарниця». 2025. URL : https://darnitsa.ua/annual-report

УДК 338.242

С. С. Шевченко,
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
І. В. Минчинська,
канд. екон. наук,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0003-2221-7860

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ Й ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ: ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Починаючи з 24 лютого 2022 року, Україна зазнала кардинальних перетворень, зміни стосуються побуту населення, його добробуту, настроїв і умов функціонування бізнесу та держави. Повномасштабне вторгнення росії в Україну стало не лише викликом для державних інституцій, а й випробуванням для українського бізнесу, який розпочав свою трансформацію. Умови війни кардинально змінили суспільні очікування: громадяни стали не лише споживачами, а партнерами у боротьбі за виживання та перемогу. У цих нових обставинах соціальна відповідальність бізнесу перестала бути лише репутаційним інструментом – вона набула форми громадянської позиції та практичного вкладу в оборону, гуманітарну допомогу, підтримку персоналу й громад**.**

Поняття «соціальної відповідальності», виникло досить недавно, але на сьогодні ми вже маємо багато іноземних та вітчизняних науковців, що досліджували це питання і більшість з них сходиться на думці, що концепція корпоративної соціальної відповідальності є багатофункціональною і має різні варіанти застосування, залежно від конкретної компанії та країни. Вона є гнучкою, добровільною і включає найрізноманітніші елементи, від прав людини до корпоративного управління, здоров’я, безпеки, екологічної відповідальності, умов праці, внеску в соціально-економічний розвиток.

В усьому світі загально прийнято, що соціальну відповідальність поділять на декілька видів, а саме її реалізація може виражатися у внутрішньому та у зовнішньому середовищі суб‘єкта підприємництва. До внутрішньої соціальної відповідальності відносять базове виконання вимог законодавства щодо безпеки праці, своєчасної та повної сплати податків і зборів, своєчасної виплати заробітної плати працівникам [1, с. 114]. Та навіть просте збереження робочих місць і якості товару, що випускає компанія в умовах повномасштабної війни, вже можна вважати соціальною відповідальністю.

В свою чергу відповідальні українські компанії, схильні доповнювати базовий рівень включаючи до нього покращення умов праці та життя працівників (підвищення рівня кваліфікації працівників, їхнє оздоровлення, медичне та соціальне страхування працівників, надання допомоги працівникам у кризових ситуаціях, організація корпоративних заходів).

До початку повномасштабного вторгнення росії на нашу територію, українські компанії також реалізовували проекти, що стосувалися зовнішнього рівня соціальної відповідальності, серед яких виділяли:

– підтримка громадських кампаній та акцій з охорони здоров'я та захист навколишнього середовища.

– пожертвування на благодійні цілі, подарунки дітям.

Проте повномасштабна війна, внесла свої корективи і велика кількість українських компаній, зробили зовнішнє вираження соціальної допомоги базовим рівнем. Сучасні умови, змусили підприємців переглянути свої соціальні стратегії, бо це перестало бути репутаційною історією для компанії, а стало питанням існування і незважаючи на жахливі події, українські підприємці не просто виживають, вони трансформуються і створюються бізнеси, де в самій моделі закладена користь для суспільства.

Відображення такої свідомої громадянської позиції, вилилося у допомогу Силам Оборони України, коли компанії розпочали закупівлю дронів, пікапів, спорядження та інших необхідних речей для армії.

Дослідження Центру «CSR Ukraine», показало, що 52 % українських компаній мають затверджені стратегії корпоративної соціальної відповідальності, а 83 % компаній впроваджують її у своїй діяльності (для порівняння: у розвинутих європейських країнах – 90–95 %) [2].

Загалом на 22 рік, така допомога хоч і була дуже вагомою, проте не мала системного характеру, українські компанії, швидше займалися тушінням пожежі, а ніж її передбаченням і недопущенням (бо цього вимагали умови). Проте починаючи з 23 року, стратегії зовнішньої соціальної допомоги почали видозмінюватися, змінювалась практика їх реалізації, рівень залучення та компетентності в питаннях допомоги.

Реалізація такої допомоги, не виникла у вакуумі, це був прямий запит суспільства, яке позитивно почало реагувати на допомогу українській армії з боку малих, середніх та великих компаній. Допомога перестала бути просто перечисленням коштів, вона почала інтеграцію в маркетингові стратегії компаній. Першорпохідцем можна вважати українську компанії ОККО (мережа АЗС), що інтегрувала в свій продукт пряму допомогу армії, де з кожного літру проданого пального, компанія перераховувала 1 гривню на закупівлю сучасних розвідувальних комплексів і пунктів управління до неї. І всього за лічені місяці, така ініціатива акумулювала 325 мільйонів гривень, а реалізації передали Благодійному Фонду «Повернись живим» [3].

Після шаленого успіху такого проекту, де звичайні користувачі даної АЗС відчували себе дотичними до прямої допомоги армії, перспективи розвитку соціальної відповідальності в Україні визначились автоматично. Десятки компаній по усій Україні (такі як: Novus, Сільпо, АТБ, Аврора, WOG та тисячі малих та середніх бізнесів) підхопили цей суспільний запит і інтегрували системну допомогу у свої продукти.

На сьогодні цей тренд продовжується і частина цивільного населення, демонструє важливість таких ініціатив, просто купуючи саме в соціально відповідального бізнесу.

На практиці реалізація подібних благодійних ініціатив для українських компаній більше не здається, як нонсенс і наші компанії вже не бояться купляти навіть летальну зброю, бо це стало питанням виживання. Але існують іноземні компанії, що є радикальними у цьому питанні і не бажають вкладати свої кошти у зброю чи військове спорядження. На перший погляд, це здається погано, проте це великий шанс для нашої держави вирішити інші нагальні проблеми. Бо війна не створила тільки військові проблеми, виникли сотні гуманітарних, починаючи від зруйнованих лікарень, окупації наших територій з сотнями тисяч переселенців, що потребують житло, їжу, медикаменти.

І це дуже великий горизонт для роботи нашої держави, бо ми вже маємо багато іноземних компаній, що допомагають нам (такі, як: COCA COLA, CARLSBERG, SHELL, ADRA International тощо), а держава має продовжувати спонукати соціально відповідальні іноземні компанії закривати гуманітарні питання.

В свою чергу, після закінчення бойових дій, направлення соціально відповідального бізнесу, 100 % почне видозмінюватися, бо тисячі ветеранів бойових дій повернуться додому, почнеться їх поступова інтеграція в суспільне життя. Вже на сьогодні ми маємо певну законодавчу базу, що регламентує роботу з ветеранами, проте вона потребує вдосконалення і для цього можна скористатися практикою США після Другої світової війни, де американські компанії, які претендують на урядові контракти обов’язково мають надавати робочі місця ветеранам війни, їхнім дружинам чи чоловікам.

Отже, корпоративна соціальна відповідальність в Україні перейшла від формального звітування до активного впливу на суспільство і розвиток країни. Війна стала каталізатором для створення нової етичної моделі бізнесу, де прибутки компаній на суспільний запит населення. У повоєнному періоді саме соціально відповідальний бізнес відіграватиме одну з головних ролей у формуванні нової України – відновленої, сильної та орієнтованої на людину та вільної.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Варвус А. І. Зарубіжний досвід соціальної відповідальності бізнесу. *Регіональна економіка*. 2024. № 1 (111). С. 112–118. DOI : https://doi.org/10.36818/1562-0905-2024-1-11

2. CSR Ukraine / Офіційний вебсайт. URL : https://csr-ukraine.org/poslugi/
3. ТСН. 02.11.22. URL : https://tsn.ua/ukrayina/325-mln-griven-na-pomstu-povernis-zhivim-i-okko-peredadut-zsu-unikalni-bezpilotni-kompleksi-2193016.html

УДК 658.7

М. А. Шевченко,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
ORCID ID 0009-0008-4352-9736
Науковий керівник:
Д. Г. Михайленко,
канд. екон. наук, доцент,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна,
м. Харків, Україна
ORCID ID 0000-0002-8420-6510

НОВІ МАРШРУТИ ТА ЛОГІСТИЧНІ СТРАТЕГІЇ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Військова агресія проти України, глобалізаційні процеси та європейська інтеграція нашої держави, зумовлюють необхідність переосмислення та трансформації системи міжнародних економічних відносин і вдосконалення управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств. Внаслідок повномасштабного вторгнення пошкоджено автодороги, залізничні шляхи, мости та склади, перевантажено наземні пункти пропуску на західному кордоні, закрито морські порти, зокрема Маріуполя, Бердянська та обмежено роботу портів Чорного моря, що призводить до нестабільності логістичних маршрутів. Такі обставини вимагають вирішення ряду важливих завдань, зокрема модернізації транспортної, логістичної та митної інфраструктури, розвитку мереж міжнародних транспортних коридорів, створення ефективних інституційних механізмів реалізації експортної та митної політики, а також впровадження сучасних митних і транзитних режимів для підвищення пропускної спроможності прикордонних пунктів.

Необхідно зауважити, що міжнародне економічне співробітництво є важливим чинником не тільки сталого розвитку економіки України, основою якого виступає зовнішньоекономічна діяльність підприємств різних галузей, що ведуть бізнес на міжнародному рівні, а й забезпечує «виживання» вітчизняних підприємств багатьох галузей [1].

У відповідь на виклики війни, вітчизняні підприємства шукають альтернативні маршрути експорту та імпорту продукції та сировини – насамперед через західні регіони України та європейські країни.

На жаль, дунайські порти мають обмежену пропускну здатність, що ускладнює логістику та збільшує витрати. Щоб розширити їхню роль у міжнародних перевезеннях, необхідно інвестувати в модернізацію портової інфраструктури.

Залізничні перевезення також зазнали суттєвих ускладнень: обсяги вантажоперевезень скоротилися приблизно на 65 %. Інфраструктурні перепони, технологічні складнощі на стику українських та європейських колій, обмеження на пропускну спроможність залізниць сусідніх держав та дефіцит складів призводять до затримок, псування товарів і фінансових втрат для компаній. Для відновлення залізничної логістики у сфері зовнішньоекономічної діяльності було б доцільно: розширити пропускні пункти й удосконалити контрольні процедури; інвестувати в перехід на європейську колію; запровадити економічно обґрунтовані тарифи для бізнесу [3].

Через запроваджений воєнний стан повітряний простір України залишається повністю закритим, що фактично унеможливлює здійснення експортно-імпортних операцій авіатранспортом. Авіаційна галузь зазнала серйозних збитків: знищено 12 з 19 функціонуючих до війни аеропортів, загальні втрати оцінюються в понад 200 мільярдів гривень. Така ситуація стала нищівним ударом по інфраструктурі міжнародних вантажних і пасажирських перевезень. Відновлення авіаційного сектору стане можливим лише після завершення активної фази бойових дій, адже потребує значних фінансових вкладень, часу та гарантій безпеки для стабільної роботи [4].

У зв’язку з обмеженням інших видів транспорту суттєво зріс попит на автоперевезення. Проте низька пропускна здатність прикордонних переходів і труднощі на європейських КПП ускладнили логістичні процеси та підвищили витрати. Наразі ситуація частково стабілізована завдяки збільшенню персоналу на кордоні та зменшенню адміністративних бар’єрів, хоча деякі проблеми, зокрема страйки польських аграріїв, залишаються.

Підприємства адаптуються до нових умов і переорієнтовують зовнішньоекономічні маршрути. Виділяють два основні сухопутні коридори: західний (через Польщу, Німеччину, країни Балтії) та південний (через Румунію). Обидва мають свої труднощі – затори на заході та корупційні ризики на півдні.

Важливу роль відіграє підтримка міжнародних логістичних партнерів із Туреччини, Румунії, Болгарії, Польщі, Словаччини та Угорщини. Їхня допомога сприяє стабільності зовнішньоекономічної діяльності [3].

Попри виклики, українська транспортно-логістична система продемонструвала здатність адаптуватися та забезпечити безперервність зовнішньоекономічних перевезень, що свідчить про високий рівень професіоналізму та гнучкості галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Трушкіна Н., Сербіна Т. Міжнародна логістика у системі зовнішньоекономічної діяльності підприємства. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*, 2022. Vol. 1, No. 3, pp. 101–114. DOI 10.46299/j.isjmef.20220103.7

2. П’ятницька Г., Шевчун М. Логістичні стратегії в торгівлі: різновиди, методи вибору, інноваційні зміни за умов сталого розвитку. *Економіка та суспільств.* 2023. Вип. 50. DOI 10.32782/2524-0072/2023-50-48

3. Логістика майбутнього: ефективні рішення для торгівлі [Електронний ресурс] : тези доп. II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Київ, 18 квітня 2024 р. / відп. ред. Н. Б. Ільченко. Київ : Держ. торг.-екон. ун-т, 2024. 287 с.

4. Піднятися з руїн. Як війна вдарила по економіці України та скільки втратив бізнес / Черкаська правда. URL : https://chpravda.com/economic/pidnyatisya-z-ru%D1%97n-yak-vijna-vdarila-po-ekonomici-ukra%D1%97ni-ta-skilki-vtrativ-biznes/?utm_source

УДК 330

М. Г. Шевченко,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
О. І. Марченко,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0002-1301-6680

РОЗВИТОК ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ: СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сучасна економіка дедалі більше орієнтується на цифрові технології, які стають основою нових виробничих відносин, бізнес-моделей і державного управління. У цьому контексті розвиток цифрової економіки є не лише трендом, а й необхідністю для національного економічного зростання, конкурентоспроможності та інтеграції в європейський та глобальний простір.

Цифрова економіка являє собою систему економічного розвитку, яка базується на широкомасштабному використанні цифрових технологій, зокрема Інтернету, великих даних, штучного інтелекту та хмарних обчислень. Перехід традиційних економічних процесів до цифрової моделі є вирішальним чинником, що сприяє підвищенню ефективності, зменшенню витрат на транзакції, розширенню доступу до ринків та появі нових бізнес-моделей. На відміну від традиційної промислової моделі, де фізичний капітал є ключовим ресурсом, в цифровій економіці головними факторами успіху є дані, цифрові платформи та висококваліфіковані людські ресурси з розвиненою цифровою грамотністю [2].

За останні роки, починаючи з 2019 року, Україна демонструє значне прискорення процесу цифровизації. У деяких аспектах наша країна навіть випередила провідні технологічні держави. Яскравим прикладом такого стрімкого розвитку є успіх мобільного додатку «Дія», який надає громадянам доступ до електронних документів. За три роки ним скористалися 18 мільйонів українців. За цей час у додатку з’явилося 14 видів електронних документів та близько 25 державних послуг. Важливо зазначити, що Україна є країною, де зосереджено багато талановитих фахівців у сфері інформаційних технологій. Їхні інноваційні розробки роблять вагомий внесок у розвиток цифрової економіки як в Україні, так і на міжнародному рівні [1].

Цифрова економіка охоплює сукупність економічних відносин, що виникають під час використання цифрових технологій, інтернет-інфраструктури, великих даних, штучного інтелекту та платформених рішень. Розвиток цифрової економіки в Україні є важливим етапом переходу до інноваційної моделі економічного зростання та інтеграції у світовий ринок. Проте, попри наявний потенціал, реалізація цифрової трансформації в Україні наштовхується на низку структурних та системних проблем, серед яких:

– Низький рівень цифрової грамотності населення та бізнесу. Значна частина мікро- та малого бізнесу не готова до інтеграції цифрових технологій через відсутність знань і фінансових можливостей.

– Недостатній розвиток цифрової інфраструктури. У багатьох регіонах відсутній доступ до якісного інтернету, що створює цифрову нерівність.

– Відтік ІТ-фахівців за кордон. Внаслідок воєнних дій та економічної нестабільності Україна втрачає висококваліфіковані кадри, що стримує розвиток національного цифрового сектору.

– Правова невизначеність та регуляторні бар'єри. Відсутність чіткої законодавчої бази для інновацій (фінтех, криптовалюти, стартапи) уповільнює залучення інвестицій.

– Брак фінансування на цифрові інновації. Інвестиційний клімат залишається нестабільним, а державна підтримка цифрових ініціатив – обмеженою.

Для сприяння активному розвитку цифрової економіки в Україні необхідна реалізація всеохопної державної стратегії, спрямованої на підтримку цифрової трансформації бізнесу.

Ключовими напрямками цієї стратегії мають стати:

1. Підвищення рівня цифрової грамотності: Впровадження освітніх програм та курсів для підприємців, керівників та працівників компаній з метою розвитку їхніх цифрових навичок. Держава повинна сприяти створенню спеціалізованих центрів навчання та встановленню партнерських відносин з ІТ-компаніями.

2. Стимулювання інвестицій у цифрові технології: Введення пільгового оподаткування та державних стимулів для компаній, які інвестують у сучасні аналітичні інструменти та ІТ-рішення.

3. Поширення кращих практик: Розробка та популяризація успішних прикладів застосування аналітики в різних галузях економіки. Влада має підтримувати створення центрів передового досвіду та сприяти обміну найкращими практиками в сфері цифрової трансформації.

Реалізація цієї комплексної стратегії дозволить створити сприятливі умови для розвитку цифрової економіки, підвищить конкурентоспроможність українських підприємств на глобальному ринку та сприятиме інноваційному зростанню країни [3].

Подолання перешкод на шляху до розвитку цифрової економіки вимагає системного підходу: впровадження загальнонаціональної цифрової стратегії, інвестування

в цифрову освіту, стимулювання ІТ-бізнесу та створення сприятливого правового середовища. В умовах післявоєнної відбудови цифровізація може стати ключовим фактором економічної стійкості, інноваційного прориву та інтеграції України до європейського цифрового простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Башлай С. В., Яремко І. І. Цифровізація економіки України в умовах євроінтеграційних процесів. Як Україна під час війни стала світовим лідером із цифровізації держуправління. 2023. URL : https://www.kyivpost.com/uk/post/22145

2. Смаглюк А. А., Кондрат О. Б. Оцінка впливу цифровізації на економічний розвиток: перспективи переходу до цифрової економіки. *Академічні візії.* 2025. Випуск 42. DOI : https://doi.org/10.5281/zenodo.15363710

3. Чернін О. Я. Вплив інструментів бізнес-аналітики на розвиток цифрової економіки України. *Економіка та суспільство.* 2025. Випуск 72. DOI : https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-72-40

УДК 332.021

Я. О. Шпак,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
ORCID ID 0009-0009-9734-3889;
Т. В. Білобровенко,
канд. екон. наук, доцент,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0002-8240-9373

РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА КОНТРОЛЮ В ПІДТРИМЦІ СЕКТОРАЛЬНИХ ПРІОРИТЕТІВ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Зважаючи на глобальні виклики, які постали перед Україною, зокрема в умовах війни та кризових явищ, надзвичайно важливою є розробка та реалізація державної політики підтримки стратегічних пріоритетів для відновлення економіки. Відповідні державні інструменти та механізми у фінансовій сфері, є вирішальними для забезпечення стабільності та ефективного управління на шляху до повоєнного економічного відновлення. На моє переконання, лише системний підхід, що поєднує інноваційні фінансові рішення з прозорим контролем та залученням міжнародних партнерів, може забезпечити не просто відновлення, а й модернізацію економіки, зробивши її стійкішою до майбутніх викликів.

Післявоєнний період вимагатиме особливої уваги до підтримки економічних секторів, що постраждали від війни, і забезпечення умов для швидкого відновлення. Важливою частиною цієї політики є не тільки підтримка окремих галузей, але й загальна стабілізація фінансової ситуації в державі через удосконалення фінансового контролю та управління [1].

Наразі система фінансового управління в Україні потребує реформування для створення чіткої, узгодженої стратегії підтримки секторів економіки, що є ключовими для післявоєнного відновлення. Одним із важливих аспектів цієї стратегії є забезпечення ефективного контролю за використанням державних фінансів, оскільки ефективне управління ресурсами стане основою для успішної реалізації цих пріоритетів. Враховуючи, що фінанси є важливою частиною економічної системи, організація фінансового контролю повинна мати системний підхід і бути орієнтованою на попередження фінансових порушень та зниження ризиків у використанні державних коштів [2].

Для досягнення цієї мети, важливо створити ефективну систему фінансового контролю, яка забезпечить не лише правильність і законність використання бюджетних коштів, а й дозволить оперативно реагувати на будь-які відхилення від норм та стандартів. Одним із інструментів є впровадження сучасних інформаційних технологій та автоматизованих систем контролю, що дозволяють не лише зменшити людський фактор, але й підвищити прозорість усіх процесів.

Для забезпечення належного фінансового контролю, необхідно удосконалювати не тільки нормативно-правову базу, а й застосовувати сучасні технології, що дозволяють своєчасно виявляти порушення та реагувати на них. Впровадження електронного документообігу та новітніх технологій контролю є важливим кроком у реформуванні державного фінансового контролю. Використання цифрових інструментів для відстеження фінансових потоків, а також для автоматизації процедур перевірки та моніторингу витрат, дозволяє знизити ймовірність корупційних ризиків та підвищити ефективність управління [3].

Окрім того, для ефективного відновлення економіки після війни важливо акцентувати увагу на секторних пріоритетах. Стратегії економічного відновлення повинні орієнтуватися на підтримку ключових галузей, таких як інфраструктура, енергетика, аграрний сектор, а також розвиток малого та середнього бізнесу, що стане основою для створення нових робочих місць і стимулювання економічного зростання. Особливу увагу необхідно приділити відновленню інфраструктури, оскільки вона є основою для розвитку інших секторів економіки. Це включає в себе відбудову доріг, мостів, залізничних шляхів, відновлення енергетичних потужностей і комунальних послуг, що дозволить забезпечити стабільну роботу підприємств і поліпшити умови життя населення.

Роль держави у підтримці підприємництва та розвитку стратегічних секторів повинна включати як прямі фінансові інструменти, так і заходи щодо забезпечення рівних умов для розвитку бізнесу. Це включає спрощення процедур ведення бізнесу, податкові пільги для підприємств, що здійснюють інвестиції в ключові галузі, а також створення умов для розвитку інноваційних підприємств. Державні програми підтримки малого та середнього бізнесу повинні бути орієнтовані на стимулювання інвестицій в післявоєнну відбудову, зокрема через надання кредитів на пільгових умовах, а також через підтримку стартапів та інноваційних проектів [4].

Також важливим є розвиток фінансової інфраструктури для підтримки економічного відновлення. Створення спеціалізованих фінансових інститутів, які б займалися підтримкою малого бізнесу та інновацій, а також забезпечення доступу до фінансування для відновлення ключових галузей, є важливим елементом стратегії державної підтримки. У цьому контексті також важливу роль відіграють інструменти для залучення іноземних інвестицій, зокрема через створення зручних умов для інвесторів та залучення зовнішніх фінансових ресурсів.

Зважаючи на все це, уряд має реалізувати чітку і ефективну політику підтримки підприємств, що працюватимуть у пріоритетних для відновлення економіки секторах, а також забезпечити належний фінансовий контроль, спрямований на уникнення корупційних ризиків і підвищення ефективності використання державних ресурсів. Це дозволить не лише забезпечити швидке відновлення економіки, але й створити основу для її подальшого сталого розвитку. Тільки через комплексний підхід до фінансової політики можна забезпечити стійкий розвиток післявоєнної економіки, зокрема через оптимізацію роботи державних органів, вдосконалення механізмів контролю та підтримки бізнесу на всіх етапах економічного відновлення [2; 3].

Зокрема, важливо акцентувати на системному підході до реформування всіх інститутів, що займаються фінансовим контролем, починаючи від центральних органів і до місцевих адміністрацій. Це передбачає, по-перше, забезпечення максимального рівня прозорості у діяльності фінансових інститутів, по-друге, підвищення професійного рівня та відповідальності працівників контролюючих органів, а по-третє, створення сприятливого клімату для залучення нових інвестицій, особливо в умовах післявоєнного відновлення.

На мою думку, лише за умови такого комплексного підходу, що включає глибокі реформи та чітку орієнтацію на стратегічні пріоритети, Україна не просто відновить свою економіку, а й зможе вийти на якісно новий рівень розвитку, забезпечуючи стабільність та процвітання для майбутніх поколінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Протасова І. С. Фінансовий контроль в Україні: теорія і практика. Київ : Наукова думка, 2017. 280 с.

2. Смірнов В. В. Реформа державного фінансового контролю в Україні. Харків : Вид-во «Фактор», 2020. 320 с.

3. Іванова Т. А. Фінансові механізми відновлення економіки України після кризи. Одеса : Одеська академія, 2021. 240 с.

4. Власенко О. В. Економічне відновлення України: проблеми та перспективи. Київ : Видавництво «КОНТРАСТ», 2019. 300 с.

УДК 336.7

А. В. Шуригін,
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти
ORCID ID 0009-0009-9362-1474
Науковий керівник:
О. Г. Чумаченко,
канд. екон. наук, доцент,
ВНЗ «Університет економіки та права»,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-3404-3976

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРОЄКТНОГО ФІНАНСУВАННЯ В УКРАЇНІ

Проєктне фінансування як різновид фінансування реальних інвестицій зарекомендувало себе як досить успішний спосіб залучення коштів для фінансування інвестиційних проектів у розвинених країнах. Нині проєктне фінансування є однією з найбільш поширених форм організації залучення інвестицій у реальний сектор економіки як у промислово розвинених, так і в нових індустріальних країнах, що розвиваються. За схемою проектного фінансування реалізується сьогодні значна кількість проектів загальним обсягом кожного до 100 млн дол.

Проте в Україні існує ряд чинників, які роблять неможливим використання проєктного фінансування, зокрема:

1) недостатній рівень розвитку вітчизняних джерел боргового фінансування у порівнянні з розвиненими країнами. Внутрішні кредитні ринки не мають достатніх і ліквідних коштів, необхідних для широкомасштабного фінансування капіталомістких проектів, особливо великих з тривалими термінами погашення позик. Фактично відсутній досвід оцінки та прийняття на себе частини або всіх проєктних ризиків;

2) невідповідність між доходами і позиками всередині країни та обслуговуванням зобов’язань у валюті. Ризик неадекватності між валютами, в яких надходить виручка, і валютою, в якій може обслуговуватися заборгованість, ускладнює процес проектного фінансування;

3) недостатньо розвинені правова культура і законодавча стабільність у сфері узгодження і розподілу ризиків, а також надання гарантій та інших форм зобов’язань за кредитним фінансуванням. Комерційна і кредитна документація за проєктним фінансуванням достатньо складна і може підкріплюватися законодавчо-нормативною базою. Мають бути законодавчо оформлені всі види зобов’язань і гарантій, розподіл ризиків і прибутків, політичні і страхові ризики тощо;

4) відсутність достатньої кількості фахівців з проектного фінансування. Недостатній досвід розроблення системи такого фінансування для великих інвестиційних проєктів;

5) обмежений досвід роботи кваліфікованих учасників проєктного фінансування – організацій і фірм, які можуть брати на себе функції керівників великими проєктами;

6) інвестиційний клімат, який залишається несприятливим для залучення капіталу;

7) інші чинники, що збільшують проєктні ризики [3].

Але незважаючи на існування ряду проблем, з метою розвитку проектного фінансування реалізація законів України «Про концесії» і «Про угоди щодо розподілу продукції» створила базу для практичного застосування схем проектного фінансування [1; 2].

До форм проєктного фінансування, які успішно використовуються в українських умовах для реалізації великих інвестиційних проектів, можна віднести схеми залучення іноземних інвестицій при зіставленні фінансування з обмеженим регресом фінансування під державну гарантію компенсації і забезпечення політичних ризиків шляхом їх страхування або привілейованого статусу кредиторів.

Позитивний бік схем залучення іноземних інвестицій для держави обумовлений такими обставинами:

– держава відіграє важливу роль у реалізації проєкту, не несе витрат, що зводить до мінімуму навантаження на бюджет;

– через обумовлений проміжок часу, визначений концесією або франчайзинг-угодою, держава стає власником працюючого об'єкта;

– стимулювання припливу іноземних інвестицій у високі технології [3].

Упровадження таких схем реалізації інвестиційних проектів в Україні може здійснюватися за умови реалізації угод про розподіл продукції, відповідно до яких інвесторам надаються на поворотній основі і на певний термін виняткові права на пошук, розвідку, видобуток мінеральної сировини і на ведення пов'язаних з цим робіт. Інвестор проводить зазначені роботи за свій рахунок і на свій ризик, причому угода визначає умови і порядок розподілу виробленої продукції між державою та інвестором.

Важливого значення для розвитку проєктного фінансування в Україні набувають вивчення можливостей адаптації досвіду світової практики до вітчизняних умов, аналіз різних схем проектного фінансування, використовуваних у розвинених країнах, і можливостей їх застосування в Україні.

У міжнародній практиці знайшли поширення такі методи та інструменти фінансування інвестиційних проектів:

– боргові зобов'язання у формі цінних паперів, які випускаються корпораціями та інвестиційно-фінансовими інститутами (зокрема, транснаціональними), державних облігацій, облігацій, що випускаються регіональними органами (включаючи

облігації з фіксованими ставками і термінами), цінних паперів, забезпечених активами компанії-позичальника, облігацій з нижчим статусом у порівнянні з іншими фінансовими зобов'язаннями емітента і т. д.;

– різноманітні цінні папери міжнародних фінансових ринків (зокрема, єврооблігації, євроноти і єврокомерційні папери), а також похідні від них фінансові інструменти|, доходи за якими не оподатковуються;

– кредитні лінії і банківські кредити;

– різновиди лізингу, операції факторингу і форфейтингу;

– гарантії, зокрема умовні гарантії, непрямі гарантії, гарантії виконання контракту, гарантії завершення проекту та інші види гарантій;

– зобов'язання, підкріплені прямими гарантіями третіх осіб; різні комбінації зовнішніх і внутрішніх зобов'язань, обмін ними;

– специфічні контракти (зобов'язання) на продаж майбутньої продукції та інші компенсаційні угоди тощо [4].

Учасниками міжнародної системи проєктного фінансування є міжнародні і регіональні фінансово-кредитні інститути, агенції розвитку та агенції з гарантій інвестицій, транснаціональні корпорації, транснаціональні банки, крупні міжнародні страхові асоціації-синдикати, національні уряди, національні агентства експортно-імпортного кредитування і страхування, а також національні кредитори та інституційні інвестори і спеціально створені венчури-інвестори цільового призначення тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про концесію : Закон України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-20#n646 (дата звернення: 16.05.2025).

2. Про угоди про розподіл продукції : Закон України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1039-14#Text (дата звернення: 16.05.2025).

3. Методичні вказівки для підготовки до практичних занять та виконання самостійної роботи з дисципліни «Проєктне фінансування» для студентів зі спеціальності «Управління інвестиційною діяльністю та міжнародними проектами» 073 «Менеджмент» галузі знань 07 «Управління та адміністрування» / авт.-упор. М. М. Дєліні, Т. В. Лобунець. Київ : НУБіП, 2022. 162 с. URL : https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u317/2022_mr_proektne_ finansuvannya.pdf

4. Сіренко Н. М., Боднар О. А. Проектне фінансування : курс лекцій. Миколаїв : МНАУ, 2018. 106 с. URL : https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3605/1/Proektne_finansuvannia.pdf

УДК 330.3:004.738.5

О. Є. Яременко,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Науковий керівник:
О. І. Піжук,
д-р екон. наук, професор,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
ORCID ID 0000-0002-5802-1053

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ БЕЗПЕКИ ТА МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ

Упродовж 2024–2025 років цифрова трансформація стала одним із найважливіших напрямів розвитку підприємництва в Україні. Після початку повномасштабного вторгнення Росії значна частина малого та середнього бізнесу (далі – МСБ) була змушена змінити підходи до ведення діяльності: зменшення фізичної присутності, переорієнтація на онлайн-продажі, діджиталізація обліку та управління персоналом. Цифрові технології стали не просто інструментом, а фактично умовою виживання підприємств у кризових умовах.

Згідно з аналітичним звітом Міністерства економіки України, станом на кінець 2024 року понад 50 % МСП використовують цифрові інструменти для щоденної діяльності: електронну звітність, CRM-системи, мобільні банківські додатки, онлайн-торгівлю, хмарні сховища тощо [1]. Частка бізнесів, які повністю перейшли в онлайн або гібридний формат роботи, сягнула майже 35 %. Така адаптація дозволила частково компенсувати втрати, спричинені воєнними діями, та зберегти зв’язок із клієнтами.

Особливу роль у 2024–2025 роках відіграла державна платформа «Дія.Бізнес», яка перетворилася на універсальний хаб підтримки підприємців. Платформа не лише інформує про податкові, правові та адміністративні аспекти ведення бізнесу, а й надає доступ до грантів, освітніх курсів і менторської підтримки. Завдяки програмі «єРобота», реалізованій через «Дію», тисячі підприємців отримали мікрогранти на створення або розширення бізнесу, зокрема у сферах ІТ-послуг, інтернет-торгівлі та креативної економіки [2].

Паралельно з розвитком цифрових платформ гостро постала проблема кібербезпеки бізнесу. У 2024 році CERT-UA зафіксувала понад 1600 кібератак на приватний сектор, серед яких найбільш поширеними були фішингові кампанії, атаки на фінансові системи, DDOS на сайти компаній [3]. Через ці загрози українські підприємства почали

активніше впроваджувати політики кібергігієни: резервне копіювання, двофакторну аутентифікацію, регулярні оновлення систем, навчання персоналу.

Цифрова трансформація охоплює не лише технологічний, а й культурний вимір: український бізнес формує нову цифрову культуру управління, засновану на відкритості, швидкості, мобільності та аналітичності. Саме такі риси забезпечують здатність адаптуватися до нестабільних умов і зберігати конкурентоспроможність.

Одним із найяскравіших проявів цифрової трансформації у 2024–2025 роках є бум українських стартапів, зокрема в галузях military-tech, edtech, fintech, logistics-tech. За даними Ukrainian Startup Fund, у 2024 році фонд профінансував понад 90 інноваційних команд, які створюють цифрові рішення для бізнесу, армії, медицини та освіти. Наприклад, застосунок «MentalHelp» надає психологічну підтримку ветеранам і працівникам ризикових професій, а стартап «SafeRoute» оптимізує логістику у прифронтових регіонах [4].

Варто зазначити, що цифрова трансформація стала каталізатором інтеграції українського бізнесу у європейські та світові ринки. Програми на кшталт EU4Digital у 2024–2025 рр. дозволили МСП в Україні долучитися до європейських e-commerce платформ, пройти сертифікацію цифрової продукції, а також отримати доступ до консультацій щодо трансформації бізнес-моделей [5]. За результатами реалізації програми, понад 2 000 підприємств пройшли цифрову оцінку зрілості, а 250 – розпочали експорт через онлайн-канали до країн ЄС.

Особливої уваги заслуговує і вплив цифрової трансформації на зайнятість та людський капітал [6]. У 2024–2025 роках зросла кількість віддалених працівників, фрилансерів та онлайн-команд, що дало можливість забезпечити зайнятість внутрішньо переміщеним особам та українцям за кордоном. Онлайн-біржі, маркетплейси, курси перекваліфікації (Prometheus, Coursera for Ukraine) стали рушіями соціальної адаптації й збереження професійної активності в умовах війни.

У 2025 році цифрова трансформація стала не лише засобом адаптації, а й інструментом післявоєнної відбудови. Впроваджуються нові цифрові сервіси для бізнесу у деокупованих регіонах, зокрема електронна реєстрація підприємств, онлайн-супровід компенсацій через платформу «єВідновлення», цифрова інвентаризація пошкодженого майна [6]. Це дозволяє суттєво скоротити бюрократичні бар’єри, збільшити прозорість процесів та залучити міжнародну фінансову підтримку.

Окрім того, Міністерство цифрової трансформації ініціювало запуск нових платформ у 2025 році, спрямованих на інтеграцію цифрових сервісів в економіку майбутнього: це пілотні програми зі створення «цифрових громад», автоматизація взаємодії між бізнесом і держструктурами, та застосування штучного інтелекту в аналітиці економічних ризиків. За оцінками Мінцифри, до кінця 2025 року 75 % усіх адміністративних послуг для бізнесу будуть доступні в електронній формі [7].

У 2024–2025 роках цифрова трансформація українського підприємництва стала фактором стійкості, інноваційності та стратегічного розвитку. Вона не лише дозволила вижити в умовах війни, а й забезпечила базу для відновлення, інтеграції в європейський цифровий простір і формування нової економічної парадигми. Подальша політика держави має бути зосереджена на розвитку цифрової інфраструктури, захисті даних, освіті підприємців та залученні інвестицій у технологічні сектори.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Огляд стану цифровізації МСП в Україні / Міністерство економіки України. 2024. URL : https://www.me.gov.ua

2. Офіс з розвитку підприємництва та експорту. Програма «єРобота» – результати 2024 року. URL : https://www.diia.gov.ua

3. Піврічний звіт про кіберзагрози для бізнесу в Україні (січень-червень 2024) / CERT-UA. URL : https://cert.gov.ua

4. Annual Impact Report 2024 / Ukrainian Startup Fund. URL : https://usf.com.ua/reports

5. Supporting SME digital trade in Ukraine (2024–2025) / EU4Digital. URL : https://eufordigital.eu

6. Pizhuk, O., Lazebnyk, L., & Mamonova, H. (2022). Digitalization's effect on the sectoral structure change in the economy: A comparative analysis of Ukraine and selected countries. *Comparative Economic Research*, 25 (2), 21–43. URL : https://doi.org/10.18778/1508-2008.25.11

7. Цифрове відновлення: стан реалізації проєктів у 2025 році / Міністерство цифрової трансформації України. URL : https://thedigital.gov.ua

УДК 336.22:368

В. О. Ярощук,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
ORCID ID 0009-0009-3532-0673
Науковий керівник:
А. В. Крушинська,
канд. екон. наук, доцент,
Хмельницький університет управління
та права імені Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький, Україна
ORCID ID 0000-0002-0523-3423

ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ В УКРАЇНІ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ТА СТАН РИНКУ

Оподаткування доходів страхових компаній в Україні має специфічний характер і відрізняється від загальних правил для інших підприємств, адже включає особливі ставки, пільги та механізми оподаткування окремих видів договорів. У поєднанні з низьким попитом на страхові послуги, низькою рентабельністю галузі та обмеженою довірою населення, така система формує низький рівень податкових надходжень від страховиків. Дослідження цих особливостей дозволяє краще зрозуміти виклики, з якими стикається страховий бізнес в умовах сучасної економіки України.

В умовах дії спеціального режиму оподаткування страхової діяльності важливо враховувати, які саме доходи підлягають оподаткуванню. Законодавство визначає специфіку об’єктів, що підпадають під фіскальний вплив у цій сфері. Зокрема, Новосьолова О. С. зазначає, що об’єктом оподаткування податком на дохід є сума страхових платежів, страхових внесків, страхових премій, нарахованих за договорами страхування і співстрахування [1].

У загальній системі оподаткування прибутку підприємств страховики займають особливе місце, оскільки поряд із прибутком від нестрахової діяльності вони також отримують дохід від основної – страхової – діяльності. Відповідно до підпункту 141.1.1 пункту 141.1 статті 141 Податкового кодексу України [2], загальна ставка податку на прибуток становить 18 % і застосовується як до звичайного прибутку, так і до нестрахових операцій. Проте для оподаткування доходів, отриманих від страхової діяльності, передбачено спеціальні правила. Згідно з пунктом 136.5 статті 136 ПКУ, податок на дохід від страхової діяльності є окремою частиною податку на прибуток і підлягає оподаткуванню за зниженими ставками: 3 % – за загальними договорами

страхування, а також 0 % – за договорами довгострокового страхування життя, добровільного медичного страхування та договорами у сфері недержавного пенсійного забезпечення, включно зі страхуванням додаткової пенсії. Такий підхід дозволяє законодавчо підтримувати розвиток соціально орієнтованих страхових послуг і водночас забезпечує бюджет надходженнями з інших, комерційно активних напрямів страхової діяльності.

Попри наявність законодавчих механізмів, що регулюють оподаткування страхової діяльності, фактичний фінансовий внесок страхових компаній у державний бюджет залишається невисоким. Причини цього явища мають комплексний характер і пов’язані не лише з податковими пільгами, а й із загальною економічною ситуацією та специфікою функціонування страхового ринку.

В умовах слабкого розвитку добровільного страхування та низької купівельної спроможності населення, більшість українських страховиків орієнтується переважно на обов’язкові види страхування. Такі договори мають жорстко визначені тарифи й умови виплат, що практично унеможливлює формування гнучкої цінової політики та отримання значного прибутку. У результаті страхова діяльність в Україні залишається малорентабельною, а обсяг податку на прибуток, який надходить від страхових компаній, – незначним.

Загальне уповільнення розвитку страхового ринку в Україні значною мірою обумовлене рядом проблем, які впливають як на попит з боку споживачів, так і на ефективність діяльності самих страховиків. Ці чинники знижують фінансову активність учасників ринку, а відтак і обсяг податкових надходжень до бюджету. Борзак Ю. В. визначає такі ключові бар’єри, що стримують розвиток страхового бізнесу в Україні [3, с. 22]:

– низький рівень купівельної спроможності населення, що робить страхові продукти фінансово недоступними для широкого загалу;

– звужений асортимент страхових послуг, який не відповідає сучасним потребам клієнтів і обмежує вибір;

– відсутність ефективної популяризації страхування, через що більшість споживачів не усвідомлює його цінність і практичну користь;

– поширена недовіра до страхових компаній, що сформувалася внаслідок непрозорих практик минулих років;

– низький рівень фінансової та страхової грамотності, який унеможливлює усвідомлений вибір страхових інструментів і знижує готовність до довгострокового планування.

До наведеного переліку варто додати ще кілька суттєвих проблем, що стримують розвиток страхового ринку в Україні. Зокрема, це недосконалість нормативно-правової бази, яка часто не встигає за змінами ринку та не враховує новітні види страхових послуг і цифрові інструменти. Бюрократизація процесів, надмірне регулювання

та складні процедури ліцензування також створюють перешкоди для ефективного функціонування компаній. Свою роль відіграє і нестабільна економічна ситуація, що знижує довіру населення до довгострокових страхових програм, особливо у сфері життя та пенсійного забезпечення. Крім того, відсутність реальних стимулів для бізнесу страхувати свої ризики, зокрема через податкову політику або слабку якість сервісу, знижує інтерес до добровільного страхування. Також варто згадати про слабкий розвиток національного перестрахування, що змушує компанії звертатися до іноземних перестраховиків і ускладнює фінансовий контроль у межах держави. Усе це формує складне й нестабільне середовище, яке обмежує зростання ринку та, відповідно, зменшує обсяги податкових надходжень від діяльності страховиків.

Таким чином, оподаткування страхових компаній в Україні ґрунтується на спеціальних фіскальних підходах, які одночасно виконують регуляторну та стимулюючу функцію. Запровадження пільгових ставок для окремих видів страхування – таких як добровільне медичне чи пенсійне – є спробою стимулювати соціально важливі напрями, але в умовах обмеженого попиту, недовіри до галузі та низької фінансової грамотності населення, ці механізми мають обмежену ефективність. Водночас законодавче розмежування між доходами від страхової та нестрахової діяльності створює складну систему адміністрування, що ускладнює звітність і контроль за податковими надходженнями. Незважаючи на наявність законодавчих інструментів, що формально підтримують страховий бізнес, загальний рівень його участі у наповненні бюджету залишається низьким.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Новосьолова О. С. Оподаткування страхової діяльності: вітчизняна практика та зарубіжний досвід. *Проблеми сучасних трансформацій.* Серія: економіка та управління. 2024. № 14. URL : https://www.reicst.com.ua/pmt/article/view/2024-14-08-01 (дата звернення: 10.05.2025).

2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI (зі змінами та доповненнями). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n10756 (дата звернення: 10.05.2025).

3. Борзак Ю. В. Особливості оподаткування страхового бізнесу в Україні. Бюджетна та податкова децентралізація в Україні: проблеми та перспективи / ЛНУ ім. Івана Франка, 2020. С. 21–24.

Наукове електронне мережеве видання

ЕКОНОМІЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ ПІДПРИЄМНИЦТВА: ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ ТА ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

Збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції

30 травня 2025 р.

ЕЛЕКТРОННЕ ВИДАННЯ

Укладачі: *О. М. Соколова*

Відповідальний за випуск: *Н. Б. Добрянська*

Верстка: *Д. П. Завальніцька*

Друк. арк. 31,4
Замовлення № 1148

Підготовлено до друку науково-організаційним відділом
Державного податкового університету
08205, вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, Київська область, Україна

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготовників
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 7669 від 20.09.2022